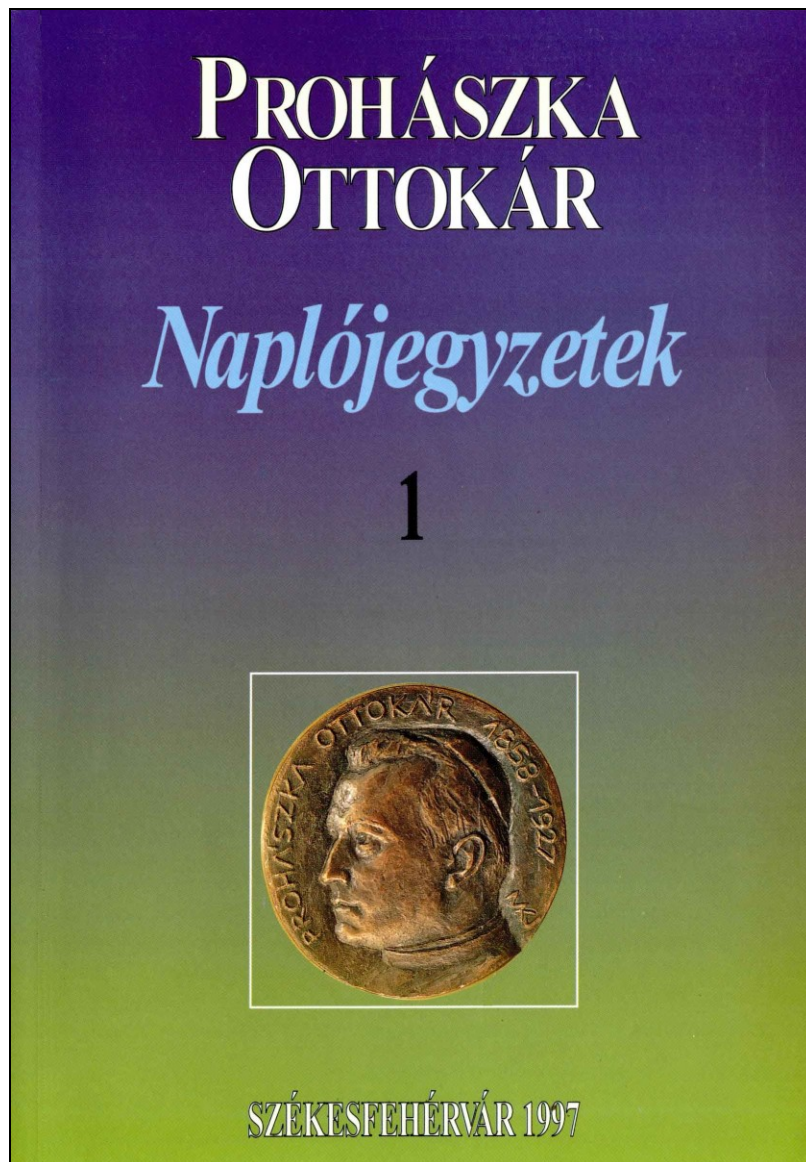

Prohászka Ottokár Naplójegyzetek I. (1877–1918)

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Prohászka Ottokár
Naplójegyzetek I.
(1877–1918)

A kötetet szerkesztette és jegyzetekkel ellátta:
Barlay Ö. Szabolcs

Lektorálták:
Nemeshegyi Péter
Gyorgyovich Miklós

A fedőlapot Szokoly György római grafikus
tervezte Miletics Katalin Prohászka-érme
fotójának felhasználásával

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1997-ben jelent meg az Agapé Kiadó gondozásában, az ISBN 963 458 064 5 Ö és ISBN 963 458 065 3 I. k. azonosítóval, a háromkötetes *Prohászka Ottokár: Naplójegyzetek* első köteteként. Az elektronikus változat a kötet szerkesztője: Barlay Ö. Szabolcs és a sorozat szerkesztője: Szabó Ferenc engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog az előbb említett szerkesztőké.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	4
Prohászka életének főbb állomásai	6
Bevezető az első kötethez	9
1877.....	10
1878.....	11
1879.....	23
1880.....	31
1881.....	40
1882.....	53
1883.....	60
1884.....	69
1885.....	76
1886.....	86
1887.....	99
1888.....	110
1889.....	119
1890.....	130
1891.....	135
1893.....	140
1894.....	141
1895.....	147
1896.....	154
1897.....	155
1898.....	157
1899.....	161
1900.....	163
1901.....	166
1903.....	168
1904.....	171
1905.....	172
1907.....	175
1908.....	178
1909.....	180
1910.....	182
1911.....	184
1912.....	200
1913.....	205
1914.....	215
1915.....	226
1916.....	240
Függelék: Prohászka naplójegyzeteinek kéziratai	246

Bevezetés

Két évvel Prohászka Ottokár halála után, 1929-ben Schütz Antal, az Összegyűjtött munkák 25 kötetének kiadója, két kötetben közzétette a fehérvári püspök naplójegyzeteinek jó részét, Soliloquia címmel. Nem az összes naplót, mivel akkor nem állt rendelkezésére minden kézirat (egyeseket később fedeztek fel Némethy Ernő hagyatékában); ezenkívül Schütz úgy vélte, hogy a bizalmas részleteket el kell hagynia.

Most, hogy újra szabadon elindulhatott „Prohászka ébresztése” (lásd 1996-ban közzétett gyűjtőkötetünket, amelyre ezentúl így hivatkozunk: PÉ lapszám), egyik legsürgősebb feladatunknak azt tartottuk, hogy a kutatók számára közzétegyük Prohászka összes naplójegyzetét. Egyelőre a főcél a teljesség; egy későbbi időpontban fiatalabb kutatók majd gondolhatnak kritikai kiadásra, illetve közzé lehet tenni a nagyközönség számára egy szövegválogatást. Prohászka feljegyzéseit nem szánta ugyan a nagyközönségnek, mégis felbecsülhetetlen forrást jelentenek a naplók (a még feldolgozatlan levelekkel együtt) ahhoz, hogy megrajzolhassuk a nagy püspök teljes portréját, betekinthessünk a misztikus „belső várkastélyába”. Napjainkban különösen is népszerű gondolkodók, írók, művészek önéletrajzainak és naplóinak közzététele/elolvasása. De már Szent Ágoston „Vallomásai” óta, a középkori misztikusokon, vagy az újkorban Avilai Szent Teréz és Loyolai Szent Ignác „vallomásain” át egészen Lisieuxi-i Szent Terézig, Gárdonyi Gézáig és Maurice Blondelig –, a megtérések, lelki élmények, megvilágosodások naplószerű feljegyzéseinek egész sora a lelkiségi irodalom legjavához tartozik.

Prohászka feljegyzései kezdetben, Rómában kifejezetten lelki naplók: a részleges lelkiismeret-vizsgálat eredményeit Szent Ignác ajánlása szerint rögzíti; napi elmélkedései vagy az évi nyolcnapos lelkigyakorlatok „luminái”, jófeltételei szinte egész életén át – kisebb-nagyobb megszakításokkal – füzetekbe vagy cetlikre, hivatalos iratok vagy hozzá írt levelek hátlapjára kerülnek. Célja az, hogy így könnyebben „megkülönböztesse a szellemeket”, ellenőrizhesse lelki haladását. Részben ezt a célt szolgálták az olyan részletek is, amelyeket olvasmányjaiból kiírt magának. De később egyre tágult a jegyzetek látóköre: a mindennapi élet, az egyház és a politika időszerű kérdéseire is reagált; feljegyzett olyasmiket is, amelyeknek hasznát vehette az esztergomi kispapoknak tartott esti elmélkedésekben (punctákban) vagy prédikációiban, előadásában.

Amikor 1910 körül akadémiai székfoglalóját készíti, hosszabb eszmefuttatásokat jegyez le filozófiai és teológiai kérdésekről; ezek a Svoy-hagyatékban található, jórészt kiadatlan részletek igen jelentősek Prohászka eszmevilága fejlődése szempontjából (vö. Szabó: Prohászka és a modernizmus, in: PÉ). Ugyancsak ebben a korszakban, 1911 körül, irodalmi szempontból is remek esszék születnek: egyeseket maga Prohászka kiemelt a naplóból és közzétett az Élet-ben. 1919-ben és utána pedig a vörös terror borzalmairól és a parlamenti politikáról találunk keserű és kemény kritikákat.

Hangsúlyozzuk Schütz Antallal: A naplójegyzetek elsősorban a misztikus Prohászka lelkébe nyújtanak betekintést. Főleg az Eucharisztia iránti áhítata fejeződik ki itt, miként elmélkedéseiben és a befejezetlenül maradt Élet Kenyeré-ben. Hála Istennek, a világegyház misztikusainak csodálatos tanúságtételéből nem hiányzik a „vox hungarica” sem.

Schütznek igaza van: a naplók felbecsülhetetlen lelkiolvasmányul szolgálnak. De Bangha Béla szerint ezentúl páratlan történeti és lélektani értékük is van. Csakugyan nélkülözhetetlenek egy teljes és tárgyilagos Prohászka-életrajz megírásához. Bangha írta a Soliloquia recenziójában 1929-ben: Megtanuljuk e jegyzetekből „hogyan fejlődött Prohászka, hogyan küzdött, vívódott magával ez a nagy lélek, hogyan őrizte s tisztogatta magában a papi lelkület értékeit, hogy ítélte emberekről, dolgokról, mik voltak legmélyebb, legbensőbb

benyomásai, mi hatott rá, mi keltett lelkében visszhangot, hogyan imádkozott, hogyan örült, hogyan méltatlankodott magában, hogyan öntötte ki szívét Teremtője előtt. E tekintetben Prohászka naplója éppen az őszinteségével néha valóságos szenzáció. Itt nem kellett palástolnia gondolatait, nem kellett hangfogót tenni érzelmeire. Kemény szavak pattannak fel tollán, még esztergomi spirituális korában, de utóbb is, egyesekről, egyháziakról is, nemzeti nagyságokról, akiket kifelé kesztyűs kézzel kellett kezelnie. Szigorú, de igazságos és mindenképp beigazolt vádat emel ama keresztény politikusok ellen, akik csak szájaskodni tudnak s akik a kereszténységet nem élik. A parlament intézménye iránt mélységes megvetés árad nem egyszer feljegyzéseiből; örül, mikor megszabadul a képviselőségtől. Főképp azonban balfelé, a vallástalan és erkölcstelen világ felé mondja el véleményét roppant világosan...” (Magyar Kultúra, 1929, 461–465).

Itt felmerül a kérdés: vajon az a tény, hogy Prohászka nem szánta a nyilvánosságnak naplóit, nem kötelez-e bennünket diszkrécióra? Vajon nem kellene elhagyni bizonyos részleteket, amint ezt Schütz tette, de még inkább Némethy Ernő, aki egyenesen kivágott, és részben elégetett bizonyos szakaszokat. (Erről bővebben az I. kötet függelékében írunk.) De igazában maga Schütz már közzétette a rendelkezésére álló naplójegyzetek túlnyomó többségét. Olyan részleteket hagyott ki, amelyek akkor még élő személyekre vonatkozó kritikákat tartalmaztak, vagy amelyek az egyházi reformokat sürgették (ezért „vörösnek” is nevezték Prohászkat), vagy egészen bizalmas feljegyzéseket lelki vívódásairól. Ma már megvan a kellő történelmi távolság és távlat, hogy csonkítás nélkül közöljük és tárgyilagosan értékeljük ezeket a naplókat. A kérdéses személyek már nem élnek; a zsinat utáni nyílt légkör lehetővé teszi, hogy kendőzés nélkül megvalljuk az egyháziak hibáit is, hogy a közel egy évszázados múltól hiteles képet alkossunk. Ide tartozik Prohászka életműve is. Különösen is az 1919-es és az azt követő évek eseményeinek, politikájának megítélésében kell körültekintőknek és tárgyilagosoknak lennünk. Tisztáznunk kell pl. Prohászka ún. „antiszemitizmusát” és parlamenti szereplését, amit máris elkezdett Gergely Jenő (vö. PÉ 177-204.) Ehhez a naplójegyzetek nélkülözhetetlenek.

* * *

A naplójegyzeteket három kötetben tesszük közzé: az I. felöleli – a pótlásokkal, kiegészítésekkel – a *Soliloquia. I.* kötetét 1918-ig bezárólag. (Szerkesztője: Barlay Ö. Szabolcs.); a II. kötet szinte teljes egészében eddig kiadatlan anyagot tartalmaz: az esztergomi puncta-füzetek részletei és a lelkigyakorlatos feljegyzések alkotják első részét, a másodikat pedig az ún. Shvoy-hagyaték. (Szerkesztője: Szabó Ferenc.) Ez 1919-ig tart. Az 1919-től 1927-ig terjedő rész (a *Soliloquia I.* kötetéből 1919 és a *Soliloquia II.* kötet végig kiegészítésekkel) a mostani III. kötet anyaga. (Szerkesztője: Frenyó Zoltán.) Valójában minden anyagot átnézett mind a három szerkesztő. Az első kötet élén a bevezető után közöljük Prohászka életrajzi adatait, a függelékben és lábjegyzetekben további tájékoztatást nyújtunk. Szerkesztési elveinkről az I. kötet függelékében adunk tájékoztatást.

A szerkesztők

Prohászka életének főbb állomásai

- 1858. október 10.** Prohászka Ottokár születése Nyitrán. – Prohászka Domokos, 40 éves morva származású, osztrák pénzügyi felügyelő az előző évben vette feleségül a 19 éves Filberger Annát, a nyitrai német polgárlányt. A családi otthonban németül beszélnek.
- 1860** Prohászka Domokost 1860-ban Rózsahegyre helyezik át. Ottokár e Vág melletti városkában kezdi meg iskoláit. (Vö. 24, 141).
- 1866** A IV. elemi a magyar Losoncon végzi a kálvinista algimnáziumban az első két osztályt.
- 1869** A gimnázium III-IV. osztályában a nyitrai piarista iskola növendéke.
- 1871** Az V-VI. osztályba – alapítványos konviktorként – a jezsuiták kalocsai gimnáziumába kerül. (Vö. 23, 224)
- 1873** VII-VIII.-os gimnazistaként az esztergomi kispapnevelőben.
- 1875** A kitűnően érettségiző diákot előjárói hét évre, filozófiai és teológiai tanulmányokra Rómába küldik a Collegium Germanico-Hungaricumba.
(Erről lásd 1877-es hosszú élménybeszámolóját: 16, 158-271; továbbá 1882. aug. 12-i naplójegyzeteit: 23, 31-32.)
- 1877. dec. 2-án** lelkiismeret-vizsgálattal kezdődik az első napló.
- 1878. febr. 8.:** IX. Pius halála.
- Aug. 17.:** a bölcsélet doktora.
- 1881. aug. 25.:** diakónus lett.
- okt. 30.:** Pappászentelése a Trinità dei Monti-templomban.
- 1882. márc. 2.:** Leó pápa koronázási napja. Prohászka mint a bölcsélet és a hittudomány doktora jön haza Rómából.
- Aug. 18.:** Esztergomban káplán.
- Szept. 10.:** A gimnazista kispapok latin-görög tanára a kisszemináriumban. Pethő Rudolf álnéven elkezd közölni cikkeit a Magyar Sion-ban. 22 éven át mintegy 2000 lapnyi terjedelemben kb. 60 értekezést és 160 könyvismertetést jelentet meg a lapban.
- 1883. júl. 3-10.** Lelkigyakorlat Kalocsán. –Az a gondolat foglalkoztatja, hogy belép a jezsuita rendbe.
- Aug-tól:** Morálist és pasztorálist kezd tanítani Esztergomban.
- 1884. júl. 5.:** Kezdi a lelkigyakorlatot Kalocsán (Vö. 23, 54-57).
- 1885. aug. 19.** Regensburg, Nürnberg, Münster.
- 1886** A természettudományokkal foglalkozik.
- 1887** Jézus-misztikája (Jézus Szíve, Eucharisztia) teljes kivirágzásban (Vö. 23, 103kk.).
- 1888** Ősszel a dogmatika tanára lett az esztergomi teológián.
- 1889** „Kórház, iskola, gyóntatás otthon és künn, prédikálás mindenfelé: íme működésem. Szűk körű kis tavacska.” (23, 145)
- 1890** Nyár végén Simor primás kinevezi a szeminárium spirituálisává. Ettől kezdve kevesebb naplójegyzet, inkább a seminaristáknak elmondott elmélkedések pontjait (puncta) dolgozza ki. E punctákból születik az *Elmélkedések az Evangéliumról*. A kiadatlan füzetekből személyesebb feljegyzéseket közzéteszünk a *Naplójegyzetek II.* kötetében.
- 1891** Lefordítja és a Szent István Társulatnál kiadja XIII. Leó pápa beszédeit és leveleit. – Leó pápa szociális tanítását hirdeti, igyekszik keresztény megoldást javasolni a munkáskérdésekre – szemben a feltörő szociáldemokráciával.
- 1892** Megjelenik első önálló munkája: *Isten és a világ*.
- 1894. jan. 11.:** *A keresztény bűnbánat és bűnbocsánat* (a budapesti hittudományi kar által kitüntetett pályamű) megjelenése.

- 1894-1896** között aktívan részt vesz a Katolikus Néppárt megalakításában.
- 1895. dec. 25.:** Megjelenik az *Esztergom* című politikai és társadalmi hetilap: Prohászka egyik alapítója és főmunkatársa, csaknem minden számba ír cikket.
- 1896** Zichy Nándor és Molnár János kérésére néppárti programmal lép föl a vágvecsei kerületben képviselőjelöltként, de a Bánffy-terror megbuktatja.
- 1899-1902:** Lelkigyakorlatok, konferenciák országszerte; 1902-től az egyetemi templom lesz a férfikonferenciák helye.
- 1902** *Föld és ég.* Kutatások a teológia és a geológia érintkező pontjai körül.
- 1903** *A diadalmas világnézet.* Az első 20 fejezet a Magyar Sion 1902-i évfolyamában jelent meg. – *Dominus Jesus:* nyolc konferenciabeszéd az egyetemi templomban.
- 1903** Megalakul a Regnum Marianum.
- 1904** Prohászka 22 évet töltött Esztergomban a papság nevelésében.
- márc. 4.:** Kinevezik Budapestre az egyetem nyilvános rendes dogmatikatanárává. Nyáron két regnumi paptársával amerikai misszióba megy; élményeit a „*Képek az új világból*” című útirajzban örökíti meg.
- 1905. okt. 17.:** Kinevezik székesfehérvári püspökké.
- Dec. 24-én** X. Pius pápa szenteli püspökké a Sixtusi Kápolnában.
- 1906. jan. 21.:** Püspöki beiktatása.
- 1907** *A Modern katolicizmus* című hitvédelmi füzet megjelenése.
- 1908** *Elmélkedések az Evangéliumról.* – A kispapoknak tartott napi elmélkedések irodalmi leszűrődése.
- Május:** A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.
- Okt. 6.** Zarándoklat Rómába: az 50 éves Prohászka köszönti a pápát.
- 1909. ápr. 16.:** Megindul – Prohászka segítségével – az *Élet* című katolikus szépirodalmi folyóirat, amelynek főmunkatársa lesz.
- 1910. ápr. 11.:** Felolvassa „*Az intellektualizmus túlhajtásai*” című székfoglalóját. (Vö. 23, 246) A füzet az Athenaeumnál jelent meg. A kinyomtatott mű csupán egynegyede az eredeti fogalmazványnak.
- Karácsony:** „Több békességet!” (Ünnepi cikk az Egyházi Közlönyben.)
- 1911 június:** Prohászka három írása (*Az intellektualizmus túlhajtásai*, a *Modern katolicizmus* és a *Több békességet!* című cikk) *indexre* kerül. (Vö. 23, 215kk.)
- 1912** Megalakul a Szociális Missziótársulat. Prohászka a sugalmazó, Farkas Edit az alapító.
- dec.27.:** Megünneplik 30 éves írói jubileumát.
- 1913. márc. 19.:** „*Mehr Klarheit*” című, álnéven írt röpirat Prohászka ellen.
- Szept. végén** X. Piusnál ad limina látogatáson.
- 1914 nyár:** Kitör a világháború.
- 1915 nyár:** Karlsbadban kúrálja magát.
- 1918. okt. 13.:** Az *Élet* (jubileumi) születésnapjára száma. (Prohászka 60 éves)
- 1919. jan. 15-16.:** A Papi Tanács Budapesten megtartja egyetlen országos kongresszusát. A püspöki korból csak Prohászka jelenik meg.
- Márc. 29.:** A tanácskormány rendeletével megtörténik az állam és az egyház szétválasztása, a nem állami nevelési és oktatási intézmények köztulajdonba vétele.
- Júl. 7.:** Hosszú naplójegyzet az egyház reformjáról (hasonló gondolatokat vetett fel már a *Modern katolicizmusban*). (23, 309kk.)
- Nov. 16.:** Horthy bevonul Budapestre.
- 1920. jan. 12.:** Hívhatja Horthy, őt akarja miniszterelnöknek. A nemzetgyűlés tagja.
- 1921. febr. 6.:** „Itthon vagyok; hazajöttem a nagy tragikomédiából, amit nemzetgyűlésnek hívnak...”(24, 69)
- Máj. 8.:** Dante: Akadémiai rendes tagsági székfoglaló a MTA ünnepi közgyűlésén.

Aug. 30.: A német katolikus nagygyűlés szónoka.

1923. ápr. 5.: Újra Karlsbadban.

1925 *Élő vizek forrása.*

1927. ápr. 1-én este az egyetemi templom szószékén agyvérzés éri.

Ápr. 2-án, virágvasárnap előtti szombaton déli 1 óra 45 perckor a Központi Papnevelde vendégszobájában meghal.

Ápr. 6-án, nagyszerdán temetik a fehérvári Szentháromság-temető sírkápolnájába.

1938. máj. 30-án este átszállítják a koporsóját a székesegyházba.

Jún. 1-én délelőtt körmenetileg átviszik az új Prohászka-émléktemplomba.

* * *

Bővebb életrajzi adatok:

- Schütz Antal: *Prohászka pályája*, in: ÖM 25, 1-152.
- Prohászka Ottokár: *Modern katolicizmus*, szerk.: Koncz Lajos, SZIT, Bp, 1990, 15kk:
„Prohászka pályája és személyisége naplóinak tükrében”. (Koncz összeállítása Vass Péter nyomán.)
- Gergely Jenő: *Prohászka Ottokár*, „a napbaöltözött ember”, Gondolat, Bp. 1994.

Bevezető az első kötethez

A Naplójegyzetek első kötete időben 39 esztendő t ível át. Az első római feljegyzések időpontja 1877; Prohászka ekkor 19 éves. A kötet utolsó dátuma 1916. dec. 9. A római teológus ekkor már székesfehérvári püspök, és 58 éves.

A két „hídő” térben és időben is a kezdetnek és a teljesen kibontakozott életműnek szemképráztaó ívelését hordozza. Ez a magyarázata annak, hogy az olvasó bizonyára ezt az első kötetet fogja a legszínesebbnek érezni, hiszen itt a szivárvány minden színében gyönyörködhet. Az önmegszentelődés első próbálkozásától kezdve az aggályos, majd egyre harmonikusabb lelkiiség színárnyalatán át a napi többórás adorálás égi színpompájáig feltárul előttünk egy szent férfi lelki fejlődésének minden mozzanata, miközben tanúi lehetünk a szivárványt eltüntető viharfelhők, villámok és mennydörgések félelmetes robajlásainak is, amint végigviharzik az akkori „nagy” Magyarország minden táján, hogy szóval, írással, lelki gyakorlatokkal rázza fel az Egyház és az ország népét, püspökeit, papjait egyaránt.

Az utánunk következő kutatók számára egyszerűen nélkülözhetetlen lesz mindegyik kötet. De különösen az első negyven évet felölelő Napló nyújtja majd a legtöbb feladatot. Legyen szabad felhívni a figyelmet arra, hogy Prohászka életművének „gyökerét”, „háttérét” ezekben a feljegyzésekben lehet megtalálni. Nem ismerek egyetlen olyan témát, melynek „magjait”, problémafelvetését, kritikáját, vajúadását, megoldását, bukását vagy győzelmét ne hordoznák a Naplójegyzetek lapjai. A tárgyilagos kutatásnak éppen ezért minden témánál itt kell kezdődnie. Az eddigi bántó vagy tudatosan rosszindulatú félreértések éppen abból keletkeztek, hogy az írók vagy nem ismerték, vagy nem akarták megismerni Prohászka legbelsőbb világát, a Tabernákulum előtt adoráló, Istennel folytatott megdöbbentő párbeszédeit.

Barlay Ö. Szabolcs

Prohászka római lelki naplójáról bővebben lásd: Barlay Ö. Sz.: Prohászka lelki élete Rómában, *Távlatok* 1996/1, 25-33 és uő.: Prohászka Ottokár tanulmányi évei, *Prohászka ébresztése* (=PÉ) 21-72; uő.: Prohászka-dolgozatok. Életrajzi adattár (=PÉA).

1877

Laudetur Jesus Christus!

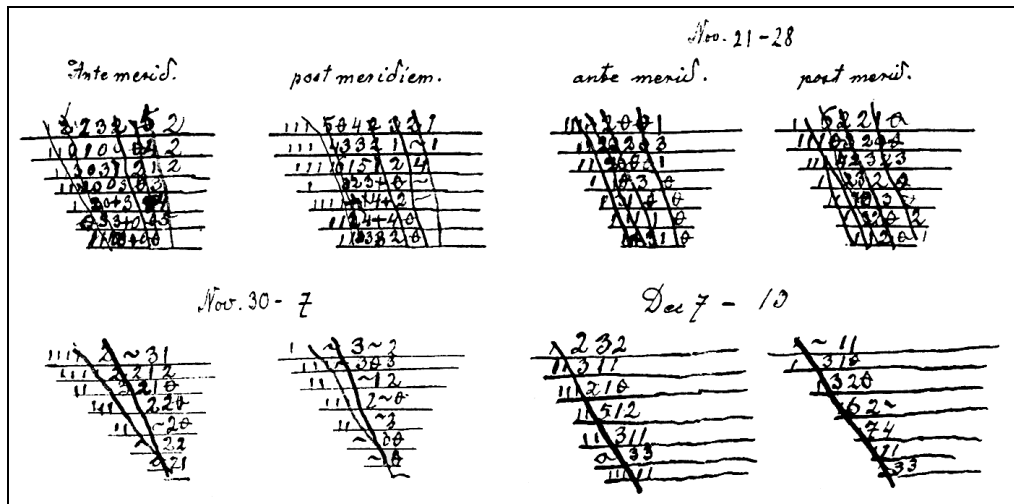
A. M. D. G.

Lángoló szívvel kívánlak
keresni Istenem;
Küzde érted v. bírva téged
egyaránt szolgállok
neked!

1877

Nov. I. fele

A napló elején négy oldalon keresztül kb. két évről részleges lelkiismeret-vizsgálatának feljegyzései találhatók vízszintes vonalakra írt rovásokkal. Ezek a rajzok később is előfordulnak az első naplófüzetben.

A.M.D.G.

December 2án 1877.

a philos. 3ik éve mint bidell

A lelkiismeret-vizsgálat táblázatai között található még 1878-ból.

1/ a lelkiismeret-vizsgálatban egyszerűen áttekinteni 2/ a formális kísértetekkel törődni 3/ mindent az ima szellemében, nagy céljaim számbevételével végezni 4/ a studium érdekét félénk imahosszítás által meg nem rövidíteni 5/ a társalgásban egyszerű modorban kerülni a tüntetést, és barátságosan eljárni. Evégre egyszerű tartás, beszéd, taglejtés ajánlható.

Jézus öt Sz Sebe az öt föltét felfogadója, rejtője, sűrgetője!

Dec. 30. 1/ A lelkiismeret-vizsgálat még nehézkes, hosszú, egyet szembentartó, a többit meg nem figyelő; ami nem jó. Nekem a bűnöket föl kell lelnem, bizton, de nem egyet hajhászni, s a többit a rostán átbocsátni. 2/ tehát egyszerű áttekintés, a bűnök felőtlenek, ha tett – v. kívánságban nyilvánultak. 3/ Nem oly lanyhán bánni a studiummal, a pontokkal. 4/ barátságosabb társalgás kívánható.

1878

Jan. 13¹. Fölötte gyengének érzem magam, oly bágyadt, oly tehetetlen minden életerőm; látom megnyílni rendeltetésem terét, megpillantom föladatam nehézségeit, megfontolom az eszközök minőségét, ezek nagy tehetségeket követelő voltát. Köröttem társaim, oly sokban pezseg az erő, oly sokban előtérbe lépnek kitűnő tulajdonaik, különösen melyek a társas életben oly fontos szerepet játsznak: az érdekes, bő, soha ki nem fogyó társalgás, véleményeik, ötleteik megbeszélése, a mód, mellyel azokat fönntartani, begyőzni igyekeznek, az élénk szellemet eláruló kifejezés, a részvét, mellyel a fölvetett tárgyat követik, a bőség, melyből mindenhez némit hozzáadnak, s mely épen az ész és szív érdeklődését az élet iránt, s minden változatai, helyzetei iránt fogékonyságot mutat. Honnan mindez bennök?

– Mert élnek, mert nyíltak minden benyomásnak, mert fölfogadják mindazt, mi az ember világában előadja magát.

Ily közlékeny, ily fogékony lelkülettel nem bírok. De megalázva magamat beismerem hátrányaimat; amennyire pedig tölem telik, én azon leszek, hogy nagyobb részvéttel lépjek az életbe. Xavéri Szent Ferenc utasításaiban a lelki vezetőktől megkívánja a világ ismeretét, a szív ismeretét; pedig elzárkózottnak e tér sohasem nyílik meg. Ezt is azon magasztos célba, mely életföladatam, foglalom. Ó, a szeretet mily utat-módot nem jelöl ki s nem követ célja elérésére!

Febr. 2. *1/ a fölgerjedő hangulatokat elnyomni 2/ az imát gyorsabban végezni 3/ a stúdiumra figyelni 4/ a lelkiismeretvizsg. szabadabban kételkedem. 5/ az elmélkedést jobban. 6/ szemeimet fékezni 7/ csak ha való rossz, akkor elfordulni, különben egyszerűen viseltetni.*²

Én kész vagyok mindenre Istenért. Odaadom, ha kell, életemet. Ha pedig ez elhatározásom őszinte, akkor minden más mellékes s könnyű. Tehát Istennek tetszeni: ez célom; ezért el a bűnnel. Bűneimet őszintén bánom, s hogy eltöröljem nyomaikat s biztosítsam magam azokba való visszaesés ellen, megragadok minden alkalmat, mely elégtételnek beillik. Vigyázok, hogy ne túlozzak, mert nem sanyargatni magamat jöttem ide; erőim a legnagyobb célra irányozvák, de a kellő határok közt őszintén megvetem vágyaimat, kényemet, kedvtelenségemet s testemet. Mortificationem J.C. in corporibus circumferentes³.

Különösen mi becsültetésemet, tiszteltetésemet s a gerjedő s ingó változókéony szellők gyanánt jelentkező hangulatokat, azaz gyengélkedő s kényes figyelmet, melyet mástól személyem iránt kívánok, illeti, mindazt valamint utálok s megvetem, úgy kiirtását is őszinte akarattal felfogom.

Enni egyél, amennyit P. spir. előszab, nem függök e hulladékokon. Itt-ott keveset a jó Jézus számára félreteszek. – Fékentarom szemeimet, azonban ténylegesen csak határozottan kifejtett kísértésekre figyelek. Tehát nézhetsz bármerre, s ha nézesz rögtön eredt gondolatnál, melynek szemlélt tárgyban oka nincs, ne zavarodjál meg. Általában csakis tettet vagy kívánságot figyelj.

Febr. 8. Szentatyánk meghalt⁴. Mennyit fejezhetnek ki e szók! Elnyomják már-már kitörő zokogásunkat, könnybe fürösztik szemeinket. A múlt kezéből élvezett jótéteményei édesebbek, a jövő sejtelemteljes következményei súlyosabbak. A szív szorul, az ész határán

¹ Schütz itt kezdi a napló közlését. Itt hozza zárójelben: „A filozófusok bidellusa voltam akkor.” Schütz megjegyzi: Lásd *Utak és állomások*, ÖM 16, 158–271: A Collegium Germanico-Hungaricumban, mely általában a legjobb kommentár az 1878–82 évek följegyzéseihez.

² *Dólt* betűvel szedtük a Schütz-kiadásban nem szereplő új részeket.

³ Jézus Krisztus szenvedését hordozzuk testünkben (2Kor 4,10).

⁴ IX. Pius pápa, 1846–1878.

múlt, jelen, jövő egyaránt remélik határozatlan elmosódott vonásokban. Ó mi mindez? A jövőben ő nem lesz, s mi árván állunk, a jelenben elhagyott megfosztott gyermekek gyanánt érzünk, s a múltnak csak fájdalma, csak keserű emlékezete van számunkra. A szeretet iránta nagy. Mért ne jelentkeztek!? – Mindennek vége fölöslás, s komor éj, s minél szebb volt bája, minél mosolygóbb tekintete, annál komorabb, sötétebb hült helye. Keresztek, de hiába, s elménkbe hat mind mélyebben az eltűntnek emléke.

Legyen e sorokban kifejezve fájdalmam, mely szívemet zaklatja; őszintén érzek s örvendek, hogy érezhetem azt, mit vesztenk.

Febr. 11. Ma reggel Szent Péterben voltunk a pápa ravatalánál. A nép folyton tolong az egyházban. A bemenettől az Oltáriszentség kápolnájáig a kormány katonái két sorban utcát képeznek, hogy a rendet némileg fönntartsák. – Nem tudom, mintha az emberi sors változatai legkülönösb kombinációját látnám magam előtt. A férfiú, ki az egyesült Itáliát ékként hasítá a egyesülésében is mindig megóva bár szűk területet, melyet Itália magáénak vallott, most e kormány katonáitól őriztetik. Ő, ki élve áthághatlan ürt vetett személye s a betolakodott elem közé, most mintegy megközelítették ez utóbbtól.

A pápa vonásai rendese, mosolyog és szenved. Rálehelte a halál élte jellegét: *crux de cruce* [kereszt a keresztből]. – Megtartja ő a szenvedés kinyomatát, s azzal támad föl, hogy szenvedés okozta minden ráncát, igazságtalanság szántotta minden barázdáját egy rettenetes ítélet bosszúja elsimítsa. Nyugodj addig, Atyánk! Fiaid harcaid vívói.

Márc. 3. *1/ Nincs még határozott, biztos szilárd modorom, sok habozásnak, sok megzavarodásnak van alávetve. 2/ A part. vizsg. tárgya nagyon oktalan, s még nem sikerült kitépnem. Ugyan nem törődöm majd vele, ez kívánatos. Gyakori az ingerült kedélyállapot, s akkor jó a kapkodás. 3/ Csakis tett, szó, gondolat a vizsg. tárgya, s ne egy nemben. 4/ Az imát gyorsabban, tisztelettel. 5/ Az elmélkedést jobban.*

Márc. 14. *Szent Ferenc mondá: Die festeste Stütze in allen Gefahren sowie in Versuchen sei eine unerschütterliche Furchtlosigkeit vor dem Feinde unseres Heils: vereint mit Mißtrauen in uns selbst und einem unbedingten Vertrauen in Gott, daß wir unter dem Beistand eines solchen Schutzes nicht allein nichts fürchteten, sondern auch nicht einmal vom Siege zu zweifeln scheinen⁵*

Bizalmat az Úrban táplálni, ez biztosítja reményinket. Ha minden eszközzel élve mindig egyedül az Úrra kell vetnünk szemünket, nem ugyanaz-e, ha az Úrra vetjük szemünket az eszközöktől eltekintve? Isten minden, az ember semmi; ha ennek szeretete kigyullad, Istenért lánggra lobban ... akkor rajta, nincs akadály! Bár sohasem tántorodnánk el, kik Istenért fölhevültünk, bár mi sem akadályozna utunkon! Bár! bár! ó, Jézusom!

Márc. 20. *„Ich tröste mit dem Gedanken, daß die Fehler, deren ihr euch anklaget, und die ihr euch täglich vorwirft, dazu dienen werden, einen rechten Abscheu gegen alle Anmaßung und wahrhaftige Liebe zu christlicher Vervollkommung in euch zu erzeugen, und daß jeder Lobspruch euch endlich ein Kreuz werden wird, das euch nur desto kräftiger an eure Fehler mahne⁶.”*

Ki sokat akar s nagyra tör, kicsinyekben győzze meg magát...

⁵ Xavéri Szent Ferenc: Minden veszély és kísértés közepette legyen legerősebb támaszunk az üdvösségünk ellenségével szembeni rendíthetetlen félelemmentesség. Ehhez társuljon önmagunk iránti bizalmatlanság és az Istenbe vetett feltétlen bizalom, úgyhogy ilyen védelem segítségével élvezve nem csupán ne féljünk semmitől, hanem még ne is tűnjünk kételkedni a győzelemben.

⁶ Azzal a gondolattal vigasztalom magam, hogy azok a hibák, melyekkel vádoljátok magatokat és naponta meg is bánjátok azokat, végül is arra szolgálnak, hogy helyesen megvessétek önhittségeket. Ez megteremti majd bennetek a keresztény tökéletesség szeretetét. Így minden dicséret keresztté válik számotokra, és egyre erőteljesebben figyelmeztet hibáitokra.

„*Wer es sicher weiß, daß die göttliche Hilfe seine Stütze sei, kann nimmer schwach gefunden werden.*”⁷ Xavéri Szent Ferenc.

Márc. 31. 1/ Az elsőben kevés haladás ez utolsó napokban jobban ment. Tehát most őszinte feltétem e tekintetben jobbulnom, miután utálok az indulatok labdájának lenni. 2/ A part. vizsg. ban nem haladtam; érdekem nem volt iránta. 3/ A lelkiis. vizsg. rossz, sokat keresek egyben, ezóta átnézem a napot, s mindenben. 4/ Az ima rossz, nem kell mindent értenem. 5/ Az elmélkedésben kevés megindulás, megfontolás hiányzik.

1/ Ki az, aki szenved? 2/ Mit szenved, s mit kívánna szenvedni, ha kellene? 3/ Kiért szenved, mily hálátlanságért? 4/ Miért szenved? a bűnért, s irgalmának engedve. 5/ Amit szenved, mily odaadás – s benső vággyal, mily erényekkel? 6/ Mi háramlik ránk e szenvedéséből?

Ápr. 28. 1/ *Sim mitis, sine exaggeratione, et cum prudentia.* 2/ *De eodem exam. partic. 3/ Examen gen. melius, velis te emendare, ideo te poeniteat peccati, quod scire non sufficit.* 4/ *Puncta melius praepara.* 5/ *Noli quaerere te, sed Jesum in oratione, ideo considera te, ut non nimia sollicitudine in sensum.*

*Quantum punct. habebis, tantum dapi. non ed*⁸.

Jún. 10. 1/ Nem haladtam társaim iránti viseletben. 2/ Gyorsabban a lelkiismeretvizsg. 3/ A meditációnak tűzzek biztos célt. 4/ Imáimat 1.) szolgálatom elismerésére 2.) bűnbocsánattal 5/ Gyorsabban imádkozzál.

Júl. 7. Édes Jegyesem! akarok készülni; a te szereteted, a te buzgalmad edényének lenni készülök, hogy Te bennem hajlékoddra, nyugalmad helyére ismerj s találj!

Mindenem erre irányul: célom az Úr szolgájává lennem.

1/ Jobban ment a társakkali bánás s érintkezés. 2/ Biztosan tudva az utat és módot, mely abban áll, hogyha látom, hogy szükségük van valamire, mit kérnek, szíves leszek, ha látom, hogy gondatlanság, törekszem nyugodtnak maradni, de nem mutatok szívességet; előre haladok. 3/ A lelkiismeret-vizsgálat könnyítésére a nap részeiben rövid átpillantást tartok s a bánatra fektetem a fősúlyt. 4/ Semmiféle imát sem ismétlek.

Csak e három pontot; könnyű, de bár kivinném létesítésöket!!

Aug. 4. 1/ A társalgási modor jobb. Igen fontos ügy ez, hogy az ember hizelgés nélkül, egyszerűen s szívélyesen, gondosan s okosan társalogjon. 2/ A lelkiismeret-vizsgálatot egyszerűen intézem, átnézem a napot s bizonyosan felöltik, ha van valahol baj. 3/ A meditáció s az adorációk kincseit jobban használom. 4/ Az irigységgel nem törődöm, mert figyelmem alatt nagygyá nő. Légy nyugodt és egyszerű, látván mindent, ítélj tartózkodva, okulj figyelmesen; öntudattal helyezted s a drága alkalmak iránt, melyekből kincseket szedj az Úrnak.

Aug. 17. Mai nap volt a tudori koronázás szertartása. A Római Kollégium sok virágot hajtott az Isten dicsőségére. Mintegy hatvanan nyerték a koszorút. Mieink közül tizenegyen. A jó P. Ghetti izzadott a próbánál, s miután kicsinyes észrevételeit, melyekre más nem figyel, megtette, elégedetten megnyugodott. Következő nap felvirradt méltóságunk bíbora az ég hátán, s mi négyszarvú bírótumainkkal vártuk az ajtó előtt, mire behívnak. – Bent Card. Franzelin elnökösködött, a tanárok és a sok vendég körében, s a hátul telepedett tiszteletes közönség érdekelten-e vagy sem, várta a történendőket.

⁷ Aki biztos abban, hogy Isten segítségére támaszkodhat, soha nem lesz gyenge.

⁸ A jófeltételek pontjai: 1. Legyek szelíd, túlzás nélkül és okosan. 2. Erről tartsak részletes lelkiismeret-vizsgálatot. 3. Legyen jobb az általános lelkiismeret-vizsgálat. Akarj megjavulni, ezért bánkódj a bűnökön, melyeket nem elég csak felismerni. 4. Az elmélkedési pontokat jobban készítsd elő. 5. Az imádságban ne magadat keresd, hanem Jézust. Ezért fontold meg, hogy ne figyelj túlságosan a dolgok megértésére. (Az utolsó mondat rövidítései érthetetlenek.)

Megnyílik az ajtó, a doktorok kettecskén nagy szerényen bevonulnak. A sok ceremónia, körjárat, csók, bók, ölelkezés csupa gyengédség – végre megteszi, fölavatja az ünnepelteket tudorokká. Régi jó szokás, melyet föl nem hagynak; emléke is szép. Doppelbauer azután a szokott értekezést olvasá föl, a jog tárgyalásának ferde irányáról, s az iskolák eszevesztett s eszevesztett rendszereiről.

Aug. 18. Tegnap azt mondák, fölhős volt a bíbornok homloka és fősvény a beszéde. De az okát, meg tán azt is, hogy úgy volt és látszott, amint ma mondják, csak ma találták ki. A pápa elrendelte, hogy a peripatetikus rendszer előadassék, s ez a Római Kollégium élet letöri, mert kosnak nézik e rendszereket vívó harcokban. Én nem tudom, úgy van-e, mint sokan mondják. De sok fecsegés a rendszer alapos ismerete nélkül nem válik dicsőségére senkinek⁹.

Aug. 21. Ha az ember előzékeny, megnyer bárkit is, s ha úgy látszik, hogy minden fáradsága semmis, akkor is éj fordultával a dacos szív trónján ül. Ez különös; kivált hol rosszakarat nincs, biztos az eredmény. A sok ellenszenv így nagy és érdekes tapasztalattal legyőzetik.

Szept. 1. Minden tökély és haladás állásunk szerint, kötelmeink szerint megítélendő. Aki jól teljesít mindent, mit hivatása tőle megkíván, az mindent megtett. *Azért:*

1/ Az ima hiányos még a kitartásban s az érzékiestői függésben, nem emelkedik túl ezen az ember hangulataitól függő nyomorúságon. A pontok, a meditáció, a bánat még sok kívánnivalót hagynak hátra. 2/ A studium több szorgalmat igényel. 3/ Társaim iránt táplálnom az őszinte tiszteletet s nagyrabecsülést. 4/ Minden módon azon leszek, hogy mindig jókedvben legyek.

Szept. 29. *1/ Az imában haladtam, nem mutatva külsőleg az áhitatot, és az Isten jelenlétében járva. A pontok, meditáció és bánat még igen hiányos. 2/ Nagy és folytonos nehézségem az esti lelkiismeret vizsgálat, oly bibelődő és töprenkedő módon járok el benne. Félek a bűn hallatára, és félelemmel vizsgálva vész el az őszinteség. Egyszerűen fogom magam kérdezni, mit tettem, mintegy eltekintve a bűntől, s az én büszkeségemnek mely mindentől menten hóféhéren akar előállni, nem nyújtok anyagot, közönséges cselekedetet látván mindenben. 3/ Szinte jobban ment a közlekedés másokkal, a partikuláris vizsgálatban ismét csak a tényleges gondolatokat jelzem, s a kétest nem vonom figyelembe. 4/ A jókedvet művelem, nagy emeltyűje ez az erénynek.*

Okt. 17. (Lelkigyakorlaton¹⁰ a philosophia 3. éve után) *Én semmi sem voltam, az Úr teremtett engem, ő adott nekem mindent. – Semmi, – az Úr akarata – és én. Ő magáért teremtett, másért nem teheti, míg tehát fönntart, érte kell élnem, mert mindaddig azt kívánja, mit teremtésemkor kívánt. Tőle függ képességeim mennyi- és minősége, tőle a hely, hová helyez, tőle a körülmények és idő, melyekbe tesz. Én nekem csak tennem kell, amit Ő akar, s csak azért, mert akarja. Magamat ki kell zárnom mindenből. Én = semmi. Én és az Úr akarata = személyem (létem), ugyanezen akarat, csak még terminatióban a parancs, tehát Én és az Úr parancsa: szolgálj dicsőségemre egyedül, tökéletes v. i. szolgál személyem.*

Én Uram, szolgállok neked! mást nem értek, mint szolgálni neked!

I. 1/ Boldog vagyok, hogy létem, lényem Istenem szolgálata; én más nem vagyok, mint az Úr szolgálja, mást tennem nem szabad, mint Istenemet szolgálni, ó, bár minden cselekedeteimben ez öntudatot bírnám, szállnék, repülnék! 2/ Alázatosan imádom Istenemet: a szolga édesen hordozza urát. Mást nem akar mindenben. Én és Istenem, ez minden; szívem

⁹ Római tanulmányainak harmadik évében, 1878. aug. 17-én a filozófia doktorává avatja több társával együtt Giovanni B. Franzelin bíboros, aki a Gregoriána Egyetemen 1858–1876-ig a dogmatika professzora volt. Az itt említett pápai rendelet XIII. Leó *Aeterni Patris* enciklikájában olvasható, mely sürgeti a tomizmus érvényesítését az egyetemi oktatásban is. Vö. Barlay: „Prohászka O. tanulmányévei”, PÉ 63–64.

¹⁰ A lelkigyakorlatokra való gyakori utalás megértésére vö.: Prohászka: Szent Ignác lelkigyakorlatainak szelleme ÖM 8,259–322. – Schütz e lelkigyakorlat bejegyzéseit nagyon foghíjasan közölte.

és Uram! Ó, bár nem kellene kilépnem e körből, bár maradnék e szent kötelékben, ez összeköttetésben! Szolgálnék csendesen, másra nem figyelnék, haladnék egyszerűn! O si nunquam oporteret edere, bibere, conversari, sed soli Jesu uniri¹¹.

II. De a természet rendje más; minden kívülem szinte az Úrtól teremtett értem; én mindevvel érintkezésbe jövök. De szolgálva lévén, lényegében, mindezt uramra kell viszonyítanom, kell vonatkoztatnom. Minden, mi utamba akad, jó, rossz, mindent az Úrért, mindent megbecsülni csakis ezen szempontból, vagyis minden eszköz lesz, vagy használva, vagy visszavetve azt az Úr parancsai szerint, és semmihez ragasztva szívemet, csakis Uramhoz. Amit ő tőlem kíván, azt teszem mindennel.

3/ Mily jó Istenem vagy Uram, ki szívemet feléd irányozva, mindenben ez irányt adtad, hogy én mindig veled legyek mindenben, és semmiben sem akadjak meg, én Édesem!

III. Én Istenemé vagyok, ő föltétlen uram, mindenem az övé, ő le nem mondhat, miután nincs semmi, csak ő, s azért magáéről mondana le, de ez azonnal semmivé lenne. Ő tehát uram! én nem tekinthetek másra, mint szolgálatára, ez céloom miután övé vagyok. Szolgálni, mily sokszor nem tettem azt, mindannyiszor ellenmondásba jöttem magammal.

Hanem én belátom, hogy nincs más céloom, mint szolgálni az Urat mindenben, miután mindenem az övé. Semmi sem láncoljon le, én ostoba lennék quid prodest homini, si aliud ponit sibi finem, quod vilius simul et ipsi damno est¹². Másra nem figyelek, mint e kettőre: én és Ő. A többi közben fekszik és csak eszköz, és e kérdést vetem föl: quid haec ad servitium Dei!¹³

IV. Amit itt mintegy a priori magamban elhatároztam, azt most a posteriori megvizsgálom. A szolgálat ellentéte a bűn. Mi ez? Mily rossz? A bűn az angyalokat, kik tiszta, nagy tehetségű és legnemesebb akaratú szellemek voltak, rosszakká változtatá. Előbb fölismerték az Úr szépségét, jóságát és szerették őt, vágyódtak teljesebb bírása után, szent örömmel csüggték rajta. A teremtőt, a jótévőt szerették őszintén. A jóért, a szépért, a nemesért buzdultak, innen mit szépnek, szentnek, nemesnek kitűnő fokon ismerünk, angyalinak mondunk. – Angyali jóság, mely csak könyörület, szájalom, segély, gyógyír, vigasz, mely a nyomort enyhíti, a megszagattott lelkeket keblére szorítja, mely az anya és gyermek gyengédségét bírja! Ha előbb azon angyalok látták nyomorainkat, ó mily ima szállott volna föl lelkeikből e szegényekért, mily szájalommal tekintettek volna tévelygéseinkre, melyekben mint uszított megtépett árvák, epedő, kiholt tekintettel, sóhajjal szíveikben, nyögéssel ajkaikon kiaszadt tagokkal milliónkint az Isten atyai keblére vágyunk, és elveszünk; ó mint akartak volna segíteni, mint utainkat könnyíteni, mint vezetni és őrizni. De egy bűn, – és mindennek ellentéte! Magok az aljasban és utálatosban, a piszokban lelik kedvöket, és az emberek rettenetes tetteiben, bűzös turkálásában, poshadásában örvendnek. A legszájalmasbb jelenetek, a nyomor, a szegénység, az őrjöngő látogatás a szerencsétlenség minden nemeivel az emberiségnél gyönyörűk. Letépi a vigaszt, a szeretetet, a szájalom és emberszeretet karjait levagdossák, vigasztalanul uszítanak ürrel szíveikben, hogy minden szenvedésre még több és rettenetesebb jöjjön. Mindent le lábaink alá, csapást csapásra! pusztítani, ölni, rémíteni!! Ezt tette a bűn, ez lényeges hatása, ez természete!

I/ Ó, fiam, a bűnt mindeniket lábbal taposom, nincs közöm, mihelyt bűn, akkor ilyen; minden hiba ilyen, részt vesz annak természetében!¹⁴

V. A pokol azon helyéről feltátongó örvény vagyok a bűn számtalan torzítása iszonyával, piszkával, rémítésével telve.

¹¹ Ó, ha sohasem kellene enni, inni, beszélgetni, hanem csak egyedül Jézussal egyesülni!

¹² Mit használ az embernek, ha más célt tűz maga elé, amely hitványabb és saját kárára van.

¹³ Mi ez Isten szolgálatához!

¹⁴ Ezután kb. 5 sor ki van vágva (Némethy), az V. elmélkedés kezdete is.

1/ *Én tantillus puer, az eltűnő lény ez iszonyú bűnökkel terhelve, undok, torz alak vagyok, mely az Úrhoz emeli a bűzhödt, mérgezett, kiaszott karokat, kérve segélyt s bűnei bocsánatát.*
 2/ *Istenem, én tudom, helyem a pokol, nekem kell másképp élnem, lehetetlen tovább így tengődnöm, kell, kell, kerüljön bármibe is.* 3/ *Ha mások hibáit s tévedéseit látom, keltsek föl magamban egy elismerést, hogy én oly bűnös vagyok, ki csak töretik, s ki azért mást nem ítélhet, hogy oly árva vagyok, kinek elég baja s rémülete van magával.* 4/ *Fölkeltem többször magamban ez érzelmet: amily gyűlöletes előttem az atyagyilkosság és a tehetlenségében olvadó parázsnaság és tiszta szeplőtlen lelkek mérgezése, oly gyűlöletes vagy előttem te, te bűn és kísértet!*

VI. Az én bűneimnek ki van jelölve a pokolban a helyök. E rémesztő hely, hol a rémület és iszony lakik. Itt látom magamat szenvedéseimben, vigasztalan, elhagyott, kínzott magányomban. A pokol képe és az én helyem megtekintése következőkre határoz:

1/ *Vörös ruhám a pokol tüzét említi föl nekem.* 2/ *Mily őszintének kell alázatomnak lennie, ki magamat ott látom, ott a pokolban: társaim iránt, tiszteletem, becsültetésem megfigyelésem iránt, a tudományban és disputációban, másoknak való alávetésében, mások szolgálatában¹⁵.*

VII. Én magamat bűneim miatt a pokolban látom, elhagyva mindenkitől, gyűlölve és átkozva mindenkitől azon bűzös, rothadó, torz testek tömkelegében, összeütközve, kavarogva a tömegben, a kétségbeesés, a sírás, a jajgatás iszonyú körében, kiégett, holt, gyűlöletes tekintetek, utálatos lábbaltaposó megvetés; énmagam magányosan, szívem eped, de hiába, vágyódik, óriási erővel tör Urához, de vissza, örökre itt bolyong, a lélek teljesen megzavarodva s örülten, a test rémes fájdalmaiban.

1. *Gondolnék ott azon kegyelmekre, imákra, áldásokra, körülményekre, melyekben éltem. Mint tenném azt ott? Én magamat most az Úr irtalmában visszatértnek gondolhatom a pokolból:*

a/ milyen lesz azért buzgalmam kötelmeim teljesítésében, b/ milyen az ima s a szentségek használata, c/ milyen másokkal bánásmódom, alázatom, türelmem, szeretetem, ha hibáikat látom is, milyenek bűneim, s hol lennék miattok, d/ mily örömmel veszem magamra a nehézségeket, a megalázódást, mások figyelmetlenségét, mások kinevetését, vagy valamiféle tiszteletlenségét magam iránt.

Ima: *Ó, én mindenható Teremtőm, tekints a te szolgád alázatos esdeklésére, ki látva helyét bűnei miatt, gonoszsága miatt ott a pokol örök kínjaiban, hálát ad neked türelmedért, mellyel még fönntartod és a lángokba nem merítéd örökre; gyűlölöm a bűnt, minden legkisebbet egész életemről és bánom őszintén, és reájuk háritom mindazon gyűlöletet és átkot, mely rám hárulna minden teremtéstől; örömet kívánok mindent túrni, mit te türelmedben reám küldesz, és lábbal taposom személyemet alázatban és töredelmemben. Kérlek, add segélyedet. Amen.*

VIII. Én meghalok, s akkor minden földinek vége, eltűnöm teljesen, más követ mindenben. Én, én meghalok, ő P. O. nincs többé – egy marok por, ez P. O.

A halál mindent fölbont, mi mulandó. Nem lesz többé személyem föltűnése, nem tudományom, működésem, nem lesz mások behatása, mások tekintélye, mások tekintete, nem lesz szobám, könyvtáram, semmi mindebből; ez tehát mind semmi, mert a lélek lesz egyedül, amint dőlt, s mindez eltűnik. Minden tehát semmi és meg nem figyelendő, minden megvetendő, minden! Csak a lélek nem.

IX. Erre jön az ítélet. Élet v. halál fog itt eldőlni számomra; igen, én fogok ott megállni, én amint itt írok s talán majd olvasok. Ítélni kell, ha élek-e vagy gyötörtetem majd? Én félni fogok rémítően; várok, tekintek magam körül; de ó a bűn, fogyatkozások, a hűtlenségek, a

¹⁵ Ezt a bekezdést ollóval kivágták a kéziratból.

mulasztások, a hibák iszonyú sokasága, és én árván, a végtelenül szent és tiszta Isten előtt, kinél a legkisebb hiba lehelete oly rémisztően büntettetik. Ez ítélet vár reám, minden bizonnal, amint bizonyos a halál!

1/ Ó, mily őszintén akarok lelkiismeretemmel bánni, mint akarok mindenre figyelni, mint mindent hüen elkerülni (gyónjál mindig jól!) 2/ Ó, mily szívesen akarok bűnhődni alázatban és penitenciában, akarok vezekelni, akarok bűnbánatot, őszinte bánatot!! 3/ Mily jól fog esni a jócselekedet!

X. *De filio prodigo* [A tékozló fiúról]

XI. *Az Üdvözítő nem kívánja – amint tehetné – szolgálatunkat természetünkénél fogva, mely szükségképen szolgál, hanem mintegy szabad elhatározásunkat várja. Ő a mi jogos urunk és felkent királyunk, mi szolgái:*

s mégis ő, mint hozzánk leereszkedő, csatát kíván vívni társaságunkban; a teremtés ügyét, mely kötelemünk, mintegy fölvet, elvállalt vállalatot és tervet ki akarja vinni;

azért kihirdeti a hadat: „nem érdekemben, de érdeketekben viselem a harcot, mert szeretlek, én vállalom el a legtöbbet magamra, de kérlek, jöjjetek velem, a ti üdvötök e harc, melyben a győzelem biztos.”

1/ Azt mondom, ha e király ily fölhívásával is árván látja magát és megindult, tűrhetnéme ezt, nem! Uram, királyom, te ne vérezz üdvömért, íme itt vagyok, küldj, vezess; ellenkezőleg te, ha nem is adod át nemes lelked vállalatát senkinek, hogy azalatt te mint urunk nyugodjál, legalább vigy magaddal, adj hason bajvivót szemben nekem! 2/ Én Uram, már a pokol örök kínpadain hurcoltatnék, te megbocsátasz és fölhívsz, ó, Uram, megyek, szállok, életemet neked, mert visszaadtad nekem, midőn még el nem kárhoztattál.

1/ Küzdj, tűrj az erény útján, sohasem nyugodjál, a te zászlód, mely a küzdelemben forog, leng, hajlik, emelkedik, e jelszót bírja: agendo contra, semper! contra quem? contra te ipsum, íme a harctér és az ellenség csatazaja! agendo contra!¹⁶

II/ Az érzékiség elleni tervem: a/ – mindig, minden bénulás érzetében kimondom Jézus szent nevét s egyszerűen továbbmegyek tekintetemmel. – b/ az ülés<nél> vagy állásnál kényelmetlenebb helyzetet veszek, mi mintegy figyelmessé tesz. – c/ tagjaimat és ruháimat mindig rendben tartom, – d/ szemeimet fékezem és a lépcsőkön szemlesütve járok. Gondolom azonban, hogy nagyon félénk vagyok, és mint látom, mindenütt fönnakadok, ennek természetesen engednem nem lehet, hanem egyszerűen megtagadom neki a figyelmet¹⁷.

XII. XIII.

Amit az Úr először felém hangoztat, az: fili, praepara animam tuam ad tentationem, militia est vita¹⁸, ezt nem szabad elfelejtenem, s ennek érzetében kell magamat följánlanom.

A második az Úr születésében: a szegénység, az önmegtagadás és az alázat. – Mindezt bőven nyújtja az élet.

1/ Collegiumunkban ingyen tartatom, ezért valóban koldus vagyok, de mint tesz s viseli magát a koldus. 2/ Az önmegtagadás tere a mindennapi élet, a türelem és a szeretet, különösen másokkali közlekedésemben. Alapos szeretet, tisztelet, előzékenység úgy gondolatim, mint szavaimban s tetteimben, és általán. b/ c/ d/ (ez a szerénység). 3/ Az alázat, ezt nyomorom hozza magával. Őszinte tisztelet mások iránt, készség vágyaikban ítéleteimben vigyázat másokról sohasem beszélek, elfojtom fölületes következtetéseimet vagy a látszat gerjesztette vélekedést.

Az önmegtagadás:

I. Isten iránt:

¹⁶ A Szent Ignác-i *agere contra*: Küzdeni mindig, mi ellen? Önmagad ellen.

¹⁷ Némethy itt törölt jó három sort. Olvashatatlan.

¹⁸ Fiam, készítsd fel lelkedet a kísértésre, katonáskodás az élet.

a/ a bűn utálata és kerülése, akár bocsánatos is legyen. b/ a collegium szabályai és iskolai kötelmeim hű teljesítése. c/ az imák vigyázat- és tiszteletteljes, nemkülönben kitűzött időközbeni elmondása (rózsafüzér, officium, asztali imák, meditáció). d/ a lelkiismeretvizsgálat pontos, mindenre kiterjedő és határozott időközre szabott elvégzése. e/ Sacramenta.

II. társaim iránt:

a/ fölületes vélekedés vagy ítéletés elfojtása. b/ a tiszteletlen gondolatok ellenében becsülést s tisztel. felkeltése. c/ róluk nem beszélni, őket illetlenül szóval nem illetni. d/ a társalgást, amennyire lehet, vígan folytatni. e/ ha ők kissé sértenek vagy nem figyelnek vagy lefőznek, készséggel egyszerűen veszem. f/ utolsó, legnyomorultabb vagyok, azért előzékeny.

III. magam iránt:

a/ azon határozatlan, mindent össze-visszahányó, mindenfelülbeegő, kritikus hangulat – mely aztán csak úgy foghegyen veszi az imát, a stúdiumot, s nem egyéb szórakozottságnál – elfojtása, s egy szerény, határozott, készséges hangulat megszerzése. b/ az évésen nem csüggni. c/ szerénység feszesség nélkül. d/ a számtalan alkalmat penitenciámra, a türelem, a kényelmetlen, a hideg és a társaim részéről. e/ keress megaláztatni.

XIV. 1. Az Úr példájára engedelmeskedem:

a/ a szabályok b/ az előljárók (spirit. prae. fidel.) úgy hogy közönyös dolgokban tüstént, kisfontosságúakban szinte csakis a sz. engedelmességért; különben lehet valamit megjegyezni alázattal, ha elfogadják. – c/ a társak iránt készségesen, kéréseikben, kívánságaikban, s ha nem tehetnék eleget, akkor nyugodtan adom elő. – (ez a tette vonatkozik)

Nagy hatást gyakorol rám, hogy az Úr oly soká maradt a magányban; ez fölötté fontos, mert én csak magasra, csak nagyra gondolok, pedig ez valóban csak büszkeség; minden állás szent, hol az Úr akaratát tesszük, bármily kicsiny legyen, bármily eldugott s eltűnő legyen. Tehát én minden állásban az Úr akaratát kívánom teljesíteni s az állással magával nem sokat törődöm.

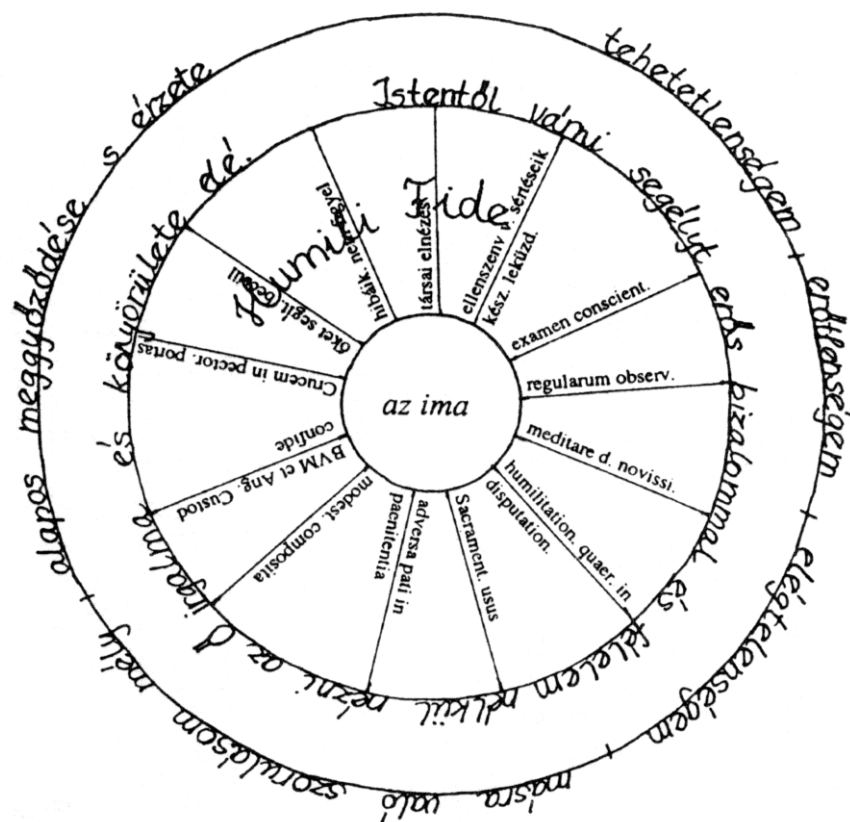
Ó, Istenem! bár emelnél annyira engem, hogy szent egyházadban az utolsó helyet is méltán betölthetném. Alázom csak meg magamat s ne gondoljam, hogy én reám van ott szükség; ez ostoba gondolat, hogy énnekem kell föltörni. Hol az Úr kívánja, hogy legyek, ott szívesen megállok; s erre indul minden törekvésem az erény és tudomány útján.

Egy általános föltétem és elhatározásom: Jó az Úrnak szolgálni, jó mindig mindent reá viszonyítani. Jó vele mindig összeköttetésben lenni és semminek magát úgy átengedni, hogy tőle idegenedjünk. Nagy és folytonos kegyelmek folynak akkor számunkra, s erő tölti el lelkünket mindennek férfias elviselésére s megtevésére. A társalgás ebben nem ad nagy nehézséget, mert Istent tartva szem előtt, az határozott, szerény és szívélyes lesz; hanem igen, nehézség a stúdium. Nekem ez összeköttetés szükséges, ezért szent őrangyalommal szent ligát kötök. Én bízom benne, tudom, hogy ő tényleg, épúgy mint társ társának segített; tiszteletére mindig teszek valamit. – Ily öntudattal akarok járnai utaimon, ez nagy segítségem lesz!

XV. XVII. De tribus humilitatis modis¹⁹, ezen meditációt üdvös többször tennem, mert nagy nyomorunkat szemünk elé állítva észrevesszük, hogy dacára utálatunknak gyűlöletünknek, oly gyöngé akarunk, hogy mindig esünk. Ezzel az Úrra vetjük szemünket, s csak tőle várunk jó sikert s kimenetelt. Istenem, bár lenne mindig szívemben tehetlenségem öntudata, s benned való bizalom, reményeim, törekvéseim segélyedtől, kegyelmedtől eszközölt sikere.

¹⁹ Az alázatosság három módjáról szóló ignáci elmélkedés.

*Én itt mintegy tervrajzát adom lelkem jövődő dispoziójának, melyet üdvösen elintézni akarok.*²⁰

Első Kerék

(a legkülső körön ez a felírás fut végig:)

tehetetlenségem, erőtlenségem, elégtelenségem, másra való szorulásom mély, alapos meggyőződés érzete.

(az alatta való körön:)

Istentől várni segélyt erős bizalommal, és félelem nélkül nézni az ő irgalma és könyörülete elé

(a belső körben:)

az ima

(a belső kör körül:)

Folyton kérni és esdeklni: Domine, in adjut.

(a felső küllőket keresztezve:)

Humili f(ide)

(a felső küllőkön:) (sorjában)

őket segít. becsül.

hibáik nem figyel.

társai elnézés.

ellenszenv v. sértéseik kész. leküzd.

²⁰ Belső gondolatait rajzban vetíti ki, ezzel is pontosítani akarja lelkiismeret-vizsgálatainak feladatkörét. Itt kinagyítva mellékeljük a két ábra egyikét, mely rávilágít módszerére. Az ábra (a belső kör) jelzi, hogy Prohászkanál már ekkor az ima mindennek ősforrása. Ez életének titka! Vö.: Barlay PÉ, *Önmegszentelés* 41–56.

*examen conscient.
regularum observant.
meditare d. novissi.
humiliation quaer in disputation.
Crucem in pector. portas
B.M.V. et Ang. Custod confide
modest. composita
adversa pati in paenitentia
Sacrament. usus²¹*

Második kerék

A kisebb kerék közepén: *ora*
(négy küllőjén:)
*B.V.M. – pract. pia extraordina,
önmegtag.
engedelmes.*

XVI. Nekem minden módon kell kiirtanom azt, mi az Úrnak visszatetsző, mit ő kíván, hogy kitépjek. Szívesen, Istenem. Szégyenteljes tapasztalatom a lelkiismeret-vizsgálat, mely annyira hátrál, s melyben mindig engedtem.

1. Semmi módon sem fogok többet mint negyed órát a tökéletes vizsgálatra fordítani. Ha pedig gondolnám, hogy ezzel keveset javíthatok éltelen, akkor inkább mindjárt a hiba elkövetése után gerjesztem föl a bánatot, s ígérek javulást.

Már öt éve, hogy e nyomorban fölöttem nagyon sinylődöm; Kalocsán is jól emlékszem kérdezém P. Uhlarikot, min vehetem észre, hogy beleegyeztem-e valami gondol.^{22?}

XIX. Az Üdvözítő mint szegény ember jelenik meg előttem, fél kínzástól, fél megbecstelenítéstől. Gondol bűneimre s szörnyek ott állnak az alsó sorban, látja aljasságomat s a végtelen szeretet mely engemet átkarol, mely megérti, hogy mi a bűn s mely itt a szegény érző s szánakozó szívre lejt mintegy azon rémületet, mely ott fájdalomra változzék. Egy bocsánatos vétek mily rémítő, mily fájdalmas tehát az Úrra, ki rémítő sorsunkon bánkódik; egy halálos bűn, ezer millió, számtalan!

Ó részvételt legyünk e jó Jézus iránt, ki itt oly tehertől elnyomatik, mert szeret minket, s mi őt nem; segítni akar, s mi megvetjük, mert szán, s mi megvetjük.

I. Mit hoz tán nálam a jövő? nagy az én nyomorom!

Tartsak szívósan, kitartóan, alázatban tervemnél. Ima! Ima!

Én édes Jézusom, a te szenvedés.

II-ik tervrajz. – Ego moriar, volo mori in Domino [Meghalok, az Úrban akarok meghalni].

1. Az én tapasztalatom, mely nagyon gyászos, tanít engem arra, hogy életemet, erőimet, az Úr drága kegyelmeit, az Úr vérét szétfolyni ne engedjem, hanem biztos, határozott elvek szerint igazgassam.

Főhiányom a természetes erények egyikének nélkülözése, amely az okosság.

Én életem napjaimat fölületesen, veszem a dolgokat, amint jönnek, lelkem valódi alapos és rendszeres művelése nélkül.

²¹ Magyar fordítás: lelkiismeret-vizsgálat – a szabályok megtartása – elmélkedni a végső dolgokról – a megaláztatást keresni a vitákban – bízz a Boldogságos Szűzben és őrzőangyalodban – összeszedett szemérmesség – a nehézségeket penitenciaként elviselni – a szentségek vétele.

²² Itt hiányzik a folytatás. – A 14 éves Prohászka kalocsai lelkivezetőjéről vö.: Barlay *Távlatok* 1996/1, 29 és PÉ 49.

Hibáim:

a/ a lelkiismeret-vizsgálat okatlan, fölületes és gyerekes módja. b/ az imáról táplált fogalom, mely feszes, bizalomnélkülivé teszi s rideg kötelemnek láttatja. c/ az emberek fölületes megítélése s ismerete (másoktól befolyásoltatás, másokszerinti igazodás). d/ az erényes törekvések alaptalan, a jó színével beérő gyakorlata minden bíráló, ítélő, intéző tapintat nélkül, mérséklet nélkül.

a.b./ Az első kettő szűkkeblűség, az utóbbi kettő a tulajdonképpeni okossághiány: azok ellen tudom, hogy mit tegyek; kell a határozottság, bizonyosság, mit tettél? ez a kérdés, ha nem tudod, hadd! c/ az utóbbi ellen, egészen elnyomni azokat a vélekedéseket, s a hajlamokra mit sem adni, s a tetszésre és látszatra. d/ az utolsót P. Spiritualisnak kell átengednem, itt ez a kérdés, mit kíván tőlem az Úr? Figyeljek én életemben előkerülő szükségekre, az imák jó elvégzése, a recreatio egyszerű nyájás s való szeretettel töltése, a tanulásban a jó szándék és szorgalom. e/ figyelj a körülményekre gyakorlatidban, beszédedben okaidra – és akkor nem függsz majd másoktól.

A pokol rémítő helye, mely nekem szánva van, lebeg előttem!

Rossz

Szenvedély

(Féltékenység)

Veszély

(a lelki vizsgál.)

(az érzékiség)

(az erényes törekv.)

(mások utánzásában)

(mások befolyása)

(ítéleteinkben, példáinkban)

Ellenszere

1/4 óra és a kérdés: mit tettél?

öntudatos és megfontolt felülállás
és nem oly túlzás

mások megtekintése, megijedés

az olvasásban

az odaképzés megfigyelése

itt a kérdés vezet: mit kíván tőlem az Úr?

Itt az okok ügyes megfontolása

mi szavaimnak irányt ad.

Jó*Önsemmiségem érzete a pokol elmélkedésében*

É az önmegtágadás

C az engedelmesség

L Isten (sacram, ima

O szívesség

T examen. rosar.)

L föl nem indulás

E emberek (alázat)

L szeretet szolgálát

M magam vide supra iránt

E

G

KOLDUSSÁG

Ima, és Istenbeni bizalom!!

Meggondoltam: Az Úr apostolának választ; küld; mire? amire ő jött végtelen szeretetben, végtelen irgalomban, mindenhatósága teljes fölhasználásával. Ami szent, lángoló, szerető, epedő, jótevő szíve akart, azt akarja általam is. Tehát: valamint ő reám ruházta küldetését, úgy magamra kell öltenem érzelmeit, az ő szándékát, az ő buzgalmát, az ő szelíd alázatos szeretetét.

Dec. 2. S. Franciscus Xav. o.p.n. Én apostolságom érzetében kívánok járni s éppígy társaimban is apostolokat látni, kik egy sanyarú jövőnek édesítői, bajainak, szenvedéseinek lánglelkű enyhítői, harcainak lelkes vívói lesznek; hol lesz akkor a balvélekedés, az önző vetély, az érzékies arcvizsgálat?

1/ Haladás az érzékiesnek leküzdésében. 2/ *Éppígy a lelkiismeret-vizsgálatban, azonban jobban a gyakorlatira kell bánatomat irányozni.* 3/ *Az imát nem kell oly szűkkeblű időnyerés s méréssel végeznem.* 4/ *Férfiasan kívánom magam viselni, határozottan gondolkozni másokról, nem oly gyermekies modorban.* 5/ *Az irigység ellen harcra kell kelnem.* 6/ *Az adoratióban az exercitiumi följánlást.*

1879

Jan. 5. *A lelkiismer. vizsg. még nem jó: amennyiben bánat kevés, b/ a jobbulás, jobbítás nem igen lép előtérbe c/ még kiterjesztem 1/4-nél [negyed óránál] tovább 2/ Az ima sem jó: mert a/ feszes b/ érzéki c/ nem öntudatos d/ nem meggyőződésteljes e/ idővel bibelődő, f/ nem ment pedantizmustól. 3/ Társaimmal még némi balítélet, ellenszenv, gyermekszerű befolyásoltatás, képzelődés. 4/ part. exa. nem csináltam. 5/ Néha oly féktelen hangulatot érzek magamban; ezt el kell fojtanom, s biztos határozott akarat uralma alá helyezem érzelmeimet, hangulataimat. Ezáltal egyszersmind úgy a gyengélkedő érzélgésnek, mint haszontalan gondolatoknak elejét veszem.*

Az imának oly öntudattal kell elvégeztetnie, hogy ez Isten imádása, hálaadás, kérés, hogy ettől függ mindenem sikere, ez öntudattal egyszerűen elvégzem, külsőleg mit sem mutatva, bensőleg mitsem függve, egyszerűen elmondani.

Febr. 2. *Én egészen a jó Jézusnak áldoztam föl életemet, halálomat; egészen rendelkezésére állok. Mit adhatnék ez isteni kisednek? Ó, Jézusom, tied akarok lenni!*

Ima és tanulás és társalgás. a/ Lelkiismeret-vizsg. a bánatot és e hármát általános tekintet alá fogni. b/ elmékedést buzgóbban c/ a particular exam. jobban ment: rajta! d/ nem szabad oly zsugorinak lennem. (áldozatkészség) e/ meggyőződnöm kell, hogy ez az Úrnak kedves szolg.

II. a/ csakis az Üdvözítőért tanulok, gondolom, föltűnéstől félelem b/ repetitio nehézségem semmi.

III. a/ némely társaimtól idegenedem. b/ a recreatióban szabadabban. c/ a képzelődést lábbal taposom. d/ föntartom az ítéletet, nem ejtem.

könnyen túlkapok, jóakaratomban elvesztem az okosság és mérséklet ösvényét. az alázat, az áldozás

Márc. 9. *a/ A lelkiismeret vizsgálat jól megy, csak még nem kell tartózkodnom tovább mindennek latolásában. b/ a part. examen nem ment jól. c/ az elmékedés jobban. d/ időmet mindig meghatározom, bőven adok az Úrnak időmből adoratióban. e/ némely társaimtól idegenedem. f/ fölötte fölületes, gyerekes képzelődésekben lelem kedvemet, én megvetem ezeket, és nevetem, de megaláztatásomra veszem, amelyet keresni akarok társalgásomban, és tiporni lábbal éneket.*

Ápr. Zöldcsütörtök. *1/ a lelkiismeret-vizsgálat jól megy. 2/ Az ima szinte eléggé jó. 3/ A meditációban a reflexio nem rendezett. 4/ Gyerekes képzelődés még mindig rabjaként parancsol velem, csúfot űz velem. 5/ Ne legyek áldozatkészségemben az Üdvözítő iránt ismét mások szolga követője. Megvannak mindenkinek saját elvei, melyek szerint igazodik szükségében. 6/ A szorgalom nemcsak vállalkozó, fölhevülő lelkesedésben áll, hanem igen, a megkezdett tanulmánybani hű kitartásban.*

Máj. 3. *1/ Haladjak utamon öntudatosan, szemeim előtt tartva célomat, közeledését, működésem nagy fogyatékoságát; haladok pedig ez úton akkor, ha okosan figyelve beszélek, intézkedem, társalgok s közlekedem másokkal, alázatosan följök nem emelkedve, és férfias körültekintés<sel> és elővigyázattal. 2/ A meditációt jobban, reggel az additíókat. 3/ a part. examen nagyobb ítélettel. 4/ a ház szabályait meg kell jobban figyelmem. 5/ másokkal szívélyesen, de nem igen gyengéden és engedékenyen. 6/ a képzelődés, hiúskodás, irigykedés.*

Jún. 2. *1/ Azon öntudatos, megfontolt előhaladás igen jó. – Határozott rendben és elvek szerint kell életemet rendbe szednem. – Szemeim előtt tartom célomat, s az idő rövidségét. 2/ a társalgásban semmi személyválogatás, mely a szabállyal is ellenkezik. Semmi ítéletgés, mely fölületes, s nevetséges. 3/ az imában kijelölöm időmet, s ez által nyugtalankodni megszűnöm. 4/ A képzelődés ellen újra föl (part exam). 5/ másokkal szívélyesen. 6/ figyelj a*

félénkségre. 7/ a lelkiismeret-vizsgálatban talált tévedéseket a jövő napon elkerülni törekedjem.

Jún. 6. Az ember lénye az Úr akaratából van létrehozva, a létbe hívatva. Ez akarat adja neki mindazt, ami; ez akarat tartja fenn mindazt, ami. Magában tehát semmi. És mások iránt? Semmivel sem emelkedhetik mások fölé, egyetlen tette sem tökéletes, s ami jó van bennök, Istentől van. De megvethető, gyalázat s megaláztatás méltó része-e? Aki vétkezett, mindent megérdemelt; örömmel kell azért vennie minden gyalázatot; aki a pokol kínjaira méltó, az az emberek gyűlöletében rettenetes kárhozzátás árnyékát látja; ne fogadja-e el ezt, midőn attól megóvatott? Mindenki Jézust látja, tehát tiszteli, mindenki kényében bűnhődése könnyítését, tehát szívesen fogadja.

Júl. 6. Aki az életbe tekint, annak a gyerekes, fölületes képzelgős gondolatok neveltségesek. Tudom, hogy fölséges és komoly hivatásnak leszek hordozója, áldozata, minek tehát azon hiú fölfogás és cselekvésmód?

1/ Az ima: a meditatio, és minden ima, az Úr imádása, hódolatunk, segélykérés, harckészület. Végezzem ez öntudatban. 2/ Mire való a látszat, a föltűnés, ha nem felel meg a való? Nem törődöm tehát a képzelt nagysággal, megjelenésem hathatós föltűnésével. 3/ Az érzékiség ellen harcolok, ha nincs is tüstént sikerem, legalább megaláztatom. 4/ Egyszerűen és alázatosan kell mindig gondolkozzom, s e tekintetben magamat féken tartanom. 5/ az önmegtágadás. 6/ a házszabályok.

Aug. 3. *1/ Különösen felteszem magamban, hogy öntudatosan bizonyos terv szerint, vizsgálódva, reflektálva akarom művelni lelkemet; egyes foglalkozásaim után számot kérek magamtól. 2/ A meditatio és a bánat éppúgy a partic. examenba. 3/ a part. ex. ugyanarról még továbbra is. Ez az erény is, melyet keresek. 4/ Az ítéletést másokról elfojtom különösen QH ellen. 5/ Egyszerűen és fontolóra véve ügyeimet haladjak, nem pedig gyerekes, fölületes, határolt gondolkodásban. 6/ Szerényen és Istenre és szenteire függesztve lelkem tekintetét, mindig minden alkalmat üdvösségem könnyítésére. (önmegtágadás, alázat).*

Aug. 31. *1/ a colleg(ium) (szabályait) separatio cam(erarum) silentium, promtitudó. 2/ a meditatiót minél nagyobb érdekléssel, és a vizsgálatot jobb rendben; a bánatot; az imákat különösen az adoratiót; ebben mindig más és más gyakorlatot végezhetek. 3/ a part. exam. ugyanaz, még nem megy jobban. 4/ az érzékiség támadásai hevesek; más nem segített, mint a meg nem figyelés. – 5/ a felebaráti szeretet jó. 6/ Különös alkalmak: az áldozás utáni ingerültség, az ének, a recreatio com; a lármás pranzo; a délutáni alvás.*

Szept. 28. *1/ az ima: meditatio, adoratio, evés, tanulás előtt, bánat, olvasó, officium, mindezt a legnagyobb készség<gel>, alázat<tal> és szeretettel, a gyónást és sz. áldozást alázattal és hő vágygal. 2/ a bánásmódban vígan, és készséggel; de nem túlhajtott előzékenység<gel> és bokolással. 3/ még sokszor ingerült vagyok és akkor ellenszenves. 4/ a part. exam még nem hatolta át valómat. 5/ amennyire lehet tartsam szemeimet az Üdv. sz. sebein, a szórakozottságot kerülve²³.*

Okt. 7. Ma Tivoliban voltunk Niemoeller prefektussal. Én Sándorffyval mentem majdnem az egész úton. A Nobilik villájába szálltunk, szépen az Anio fölött. Nem hinném, hogy oly kevéssé lehet csak a hízelgésekben bízni, minden alapot nélkülöznek, s a hiú embert mégis jégre vihetik. Visszafelé magyar nótákat húztunk, és a P. Zanpieri a passerano mögött fekvő csordást meg akarta téríteni.

Acta martyr. sincera (Ignat.)

vinctus(sum)decem leopardis, quod est militaris ordo. In injustificationibus autem eorum magis erudior, sed non propter hoc justificatus sum. – Hostias bestiis mihi esse paratis, et oro promtas mihi inveniri, quibus et blandiar cito me devorare, non quemadmodum quondam

²³ Itt egy lap hiányzik a naplóból. Talán maga Prohászka vágta ki.

*timentes non tetigerunt. Ignis et crux, bestiarumque congregationes, dispersiones ossium, concisio membrorum, molitiones totius corporis, malae munitiones diaboli in me veniant, solum ut J. Ch. to fruar; Non delector cibo corruptionis, neque delectationibus vitae huius. Panem Dei volo, quod est caro J. Ch. ti, ejus qui ex genere David, et potum volo sanguinem ipsius, quod est caritas incorruptibilis*²⁴.

1879. Okt. 19. A. N. D. G. 1879. a Th. 1° éve után

a maiori meditatioból. A dolgokat a hitben kell felfognom, mely
arokat minél egyet sem kétség esztörökének mondja az Isten
szolgálatában. Hitkétség azért, hogy én is a hit fényében tekint-
sem a hit vagy rosszat, akár anyagi akár erkölcsi; akár
szükségem akár szabad okból eredt.

É minden erkös, 2) Isten kezeből folyó erkös.-

Tehát, 1) mindegyikkel úgy kell élnem, mint erkösivel, ha jó-
betegség, megalkatás, hibája való esz, kecsé haladása, er mint
erkös, éy vele az dolog természeté szerepét

2) ne tedd az erkösöt célnak, amiben a tenné, ha úgy vágy
rod vagy használat, hogy többi nemes iságyorva egyedül St. szolgálat
tanra, szé me juvet, p. mennyisége által (evés ivás) ömerel esztében
(mint mltogatása is általában)

3) Ha erkös minden, akkor ezen tekintetet kell a dolgokban
tekintemnek, és csak erre fegyver köntűk náloga tennék. -
Helyi erkös jobb: megvetés vagy diszöítés? az alkalmant valóis.

4) Tehát akaratom erőleméje a hirtség megvetésében, tehát testi hi-
ányon, tehát antipathiam maiok ellen, néhány rászól letem, mint
az Isten kezeből eredő erkös. Tehát a memóriában vagy másféle
kutatás, tehát fitymálás, époly erkös, és ényé stnfimm, ima,
önmegragadás, siker csakú erkösök.

A Napló 1879. okt. 19-i bejegyzéséből

²⁴ Antiochiai Szent Ignácnak a rómaiakhoz írt leveléből: Vadállatokkal küzdök, tíz leopárdhoz kötözve, vagyis egy katonai osztaghoz. Gazságukban ezek mindig csak rosszabbakká válnak, – de nem emiatt igazulok meg. Örvendek a vadállatok miatt, melyeket számomra készítettek. Kívánom, hogy röviden végezzenek velem; csalogatni is fogom őket, hogy gyorsan faljanak fel, nehogy megijedve hozzám se érjenek, mint néhány esetben megtörtént... Jöjjön tűz és kereszt, harc a reám küldött vadállatokkal, tagjaim szétszabdálása, csontok összetörése, a test tagjainak levágása, az egész test felörlése, csak törjenek rám a sátán gonosz kínzásai, hogy egyedül Jézus Krisztusé legyek. Nem lelem örömet semmi romlandó dologban, sem ezen élet gyönyörűségeiben. Isten kenyerét akarom, mely Jézus Krisztus teste, aki Dávid törzséből való, azt az italt kívánom, mely az Ő vére, ami a romolhatatlan szeretet. – Prohászka emlékezetből idézte a latin szöveget.

Okt. 19. A.M.D.G. 1879. [Lelkigyakorlatok.] a th. 1. éve után a másod. meditációból. *A dolgokat a hitben kell felfognom, mely azokat mind egyet sem kivéve eszközöknek mondja az Isten szolgálatában. Szükség azért, hogy én is a hit fényében tekintsem a jót vagy rosszat, akár anyagi, akár erkölcsi, akár szükséges akár szabad okból eredt.*

És mindez eszköz 2. Isten kezéből folyó eszköz.

Tehát 1/ mindegyikkel úgy kell élnem, mint eszközzel, ha jó betegség, megaláztatás, hiába való esés, kevés haladás, ez mind eszköz, élj vele az illető dolog v. esemény természeté szerint. 2/ ne tedd az eszközt célnak, amit az által teszesz, ha úgy irányozod vagy használod, hogy többé nincs irányozva egyedül Ist. szolgálatára, ut me juvet, p. mennyisége által (evés, ivás) önczél esetében (hiú mutogatása jó oldalainak). 3/ Ha eszköz mindez, akkor ezen tekintetet kell a dolgokban tekintenünk, és csak erre figyelve köztük válogatunk. – Melyik eszköz jobb: megvetés vagy dicsőítés? az alkalmasat válaszd. 4/ Tehát akaratom erőtlensége a hiúság megvetésében, tehát testi hiányom, tehát antipathiám mások ellen, néhai rosszullétem, mind az Isten kezéből eredő eszköz. Tehát menstrában, vagy másféle kudarcz, tehát fitymálás, éppoly eszköz, és éppúgy studium, ima, önmegtagadás, siker csakis eszközök.

Jó Jézusom, mindig ez lesz imám: Ami itt és most engem nyom vagy emel, ami kedvez vagy akadályoz, ami gyengeségem vagy erőm, az 1. kezedből jó és 2. eszközként jó; ó, én megragadok mindent ezen oldalról, hogy ez vagy az eszköz, hogy használnom kell úgy, amint használhat nekem, az Úr szolgálatában. Ez a szent meggyőződés és a látszaton túli bölcsesség.

Med. 4. 5. *Önsemmiségemet semmi sem tünteti föl oly mérvben, mint a bűnröli elmélkedés. Alig merek az Úr előtt megállni, alig hozzá szemeimet emelni. Itt bizalom és bánat kell.*

I. Jó lesz, ha időnkint a földön térdencsúszva mondom el a Veni S. ez önsemmiség és a bűn rémitőségének belátására és a De profund. bánatom kifejezésére.

II. A gyűlöletet és az irtózást keltsem föl magamban a lelkiismeret vizsgálatánál, amidőn ha nem is élénk az érzélem, mégis éri a bűnt, mint melyre irányul és sújtja gonoszságát, jóllehet világosan nem látja.

III. Az is válhatik hasznomra, hogy a bűnt utálva és gyűlölve ne tartsam azt szemeim előtt ily elvontan, hanem fejezzem ki mindig tárgyilagosságában; tehát inkább meghalni, mint szemeimnek most szabad gyeplőt vetni, utálom a hajlamot, e vonzalmat, a test e nehézkedését ezen ítélet hozására, ezen tárgy megtekintésére, ezen tétlen időtöltésre.

Med. 6. Igen kívánatos a pokolról többször elmélkedni sz. Borg. Ferencz példája szerint. *A pokol buzdítani fog:*

1/ türelemre minden eshetőségben. 2/ türelemre minden még oly ellenszenves ember iránt. 3/ buzgóságra minden kegyelemeszköz hű felhasználására.

Gyakoroljam magamat e gyakorlatba, hogy időnkint bár néhány perczre is tekintek azon elkárhozott lélekre, mit csinál, mit gondol, mit vár! és én itt a refectoriumban, itt a kápolnában, itt a sétán, itt a mulatásban.

Med. 7. 8. Jó, ha keresztm előtt, melyet halálomban kezemben remélek tartani, kezdve stúdiumomat, elmélkedve, vizsgálódva, ezeket a halál fényében és megvilágításában végezem. Ha gyónom, törüljem le homlokomról (a kereszttel) a bűnt, hogy végső órámban a remény kecsgettessen, hogy ezzel többet nem számítok.

El vagyok határozva, hogy határozatlan, félig-meddig való életet nem akarok folytatni.

Okt. 21-én délután gyóntam; jó gyóntatóatyám azt mondá: Nun also müssen Sie nicht nur die schwere Sünde meiden, wie Sie ja auch gewillt sind, sondern auch die läßliche²⁵. Ó Uram, mondám magamban, ne vond el irgalmadat és könyörületedet tőlem, mert íme bármi színt játsszék is büszkeségem és sötétségem előttem, hogy elámítson, életem egy harmadikra azon hatást és benyomást teszi, mintha én nem igen lennék hangolva és áthatva a bűnnek mindenkéffölötti kerülésére. És ebben látom mélyen és csalhatatlanul a mélységet, melyet bennem az ördög és a bűn bír. Ez vagy, mert ennek ismernek föl mások, kiknek szemét nem takarja az önszeretet hályoga. Tehát valóban igaz az: csak az irgalom és az Úr szánakozása lehet részem, és ezen igazságon meg kell törnöm büszkeségemet, döllyfömet. Legyen az Úr irgalmas nekem.

Az Úr próbára tett fölöttem nagy vigasztalanság által; pedig gyónásom után volt. Isten kemény atya, ő nem is atya, mi az ő bocsánata, kegyelem-e, ér-e valamit – ... efféle gondolatok nehezdedtek súlyosan lelkemre, s én a székbe dőlve fölsóhajtottam; oh wie elend fühle ich mich, oh wie elend²⁶! És jóllehet az Úr kegyelmével nem tudom, vajon beleegyeztem-e azok egyikébe, mégis e lelkiület megmaradt. Elgondolom, gyónás után az ördög összeszedte erejét, hogy e szegény partra vergődött lelket azon iszonyú örvénybe taszítsa, hogy letépje ismét lelke díszét, hogy megrontsa és tönkrejuttassa lelke nyugalalmát, boldogságát. Ó, Úr Jézus, mily gyenge, szegény vagyok.

Med. 9. *Jézus katonája lettem. Szívem lelkesül követésére; a természetes nemesség, azon nemes szolgálai hódolat, azon nagyra lelkesülő hősi lelkiület, azon tetteire buzduló alattvalói hűség készlet e lépésre.*

I. gyónásaimon áttekintve látom, hogy a sz. tiszt. és a felebaráti szeretet elleni kísértetek és a büszkeség urálnak. – Ennyi világos. – Nem vezethető-e egyik a másikra vissza? – és melyik a fő? melyik ad legtöbb dolgot? Vajjon a természetben van-e gyökere vagy az ördög csele?

II. Jézussal fogok harcolni, ha magamat legyőzöm, megtagadom, megvetem, ha a világot, a tiszteletét, gondolkozását megvetem; Ha vigasztalatlanságot, kemény kísérteteket, lelki dermedtséget elviselek, hasonlóan azon vezér katonájához, ki hideget, meleget, fáradságot, éhet, szomjat, erőt, álmatlanságot tűr²⁷.

Med. 13. *A názareti házban rejtőző Jézusom példát szolgáltat: 1/ mint kell mindenben az alázatot gyakorolnom. Elvonulni, elzárkózni, ha tőlünk függ és az Úr nem kívánja elrejtve maradni tudásunknál, képességeinkkel. – Tehát a beszédben a názareti Jézust, az iskolában őt, a mulatságokban őt, a vállalatoknál őt kell utánoznom. 2/ az engedelmségben, mely nálam még sokban tökéletlen, rajta! engedelmeskedni gyermeki odaadással!*

Általában a názareti ház legyen többször elmélkedésem tárgya.

Med. 14. *Jézus Krisztus szent élete következő határozatokat ébresztett bennem:*

1/ J. K. benső élete folytonos ima és Istenneli egyesülés volt. Az ima adja a világosságot, az erőt. Az egész napi munkát az ima szakítja meg, ha ez imát mindig bensőséggel és a foglalkozásra vetett tekintettel végezem Istennek ajánlva azt föl, akkor fölíndíthatom magamban azon lelkiületet, mely a cselekedet pontos és alázatos végrehajtására szükséges. – Így p. Istenem, én most ezt akarom és kell törvény szerint ezt akarnom, érezve erőtlenségemet és nyomoromat, hozzád sietek, neked ajánlva e föladatot, kérve a te kegyelmedet, ha adsz sikert jól van, ha nem adsz, az is jó. Legyen legszentebb akaratod. Az ima szelleme nem egyéb, mint az alázat, az engedelmség szelleme, keltsd tehát ezeket föl magadban. 2/ Nem lehet pedig az ima szelleme bennem, ha nem tartom féken érzéseimet, úgy látás és hallásban,

²⁵ Most tehát már nemcsak a súlyos büntetést kell kerülnie, hiszen ezt akarja is, hanem a bocsánatot is.

²⁶ Ó milyen nyomorultul érzem magam, ó milyen nyomorultul.

²⁷ Itt egy lap kivágva.

mint beszédben. 3/ J. K. tehát mindig az imából indult ki mindannak elvégzésére, onnan vette a jó tanácsot, onnan a buzgalmat.

II. A külső viselet legyen egyszerű nyájas, nemes, mint kik legatione Christi fungimur. [Krisztus követségében járunk.] – Ebben szintén sok akadályt találok korlátoltságom miatt. Gondoljam meg emellett, hogy férfiasnak is kell lennem. – Készséggel tehát, de nem udvarolva, szívesen, de nem bókolva. Ha beszélek, ne tegyem azt bizonyos fönnhatóság kifejezésével: legyek elnézéssel, és bizonyos tartózkodással mások tettei iránt. – E tartózkodás magával fogja hozni, hogy itt-ott tulzás nélkül valami szívességet teszek majd másnak. – Mindent összefoglalhatok ekképpen:

Van különféle jellem, változó hangulat, nem várhatom, hogy mindenkinek minden kedves és alkalmas lesz, azért szükséges egyszerű, nyájas, nemes viselet és modor, melyet az Úr kegyelmével megőrizni törekedjem; ezenfelül nem kell másra figyelnem, mert ez maga után vonja a tartózkodást, a tiszteletet, a mérsékelt figyelmet.

Med. 15. *De duob. vex. [a két zászlóról] ez iránt jobban mondva csak őszinte vágyamat jegyzem föl. Szolgálni az Urat alázatban és önmegvetésben.*

Semmi sem szükségesebb büszkeségem legyőzésénél. Nagy ez bennem, s nyilvánul egyszersmind a megvetéstől félelemben az előli irtózásomban. – Csak megalázódni csak megalázódni, erre, erre térj. – Imádkozzál, hogy az Úr megvilágítsa lelkedet, mert ez ügyben mi sem könnyebb a tévedésnél.

Med. 16. *Az előbbi ismétlése. 1/ Jézusomhoz bizalommal és nyomorúságom bevallásával kell közelednem, lábaihoz borulva hűtlen gyenge szolgájának bemutatnom magamat. 2/ Az ő jelszava alázat, szegénység, önmegvetés.*

I. Föltéve, a/ hogy bűneim s tehetetlenségem alapján én vagyok a legutolsó ember. b/ hogy mindegyik az Isten képe, Jézus testvére, vérével megváltott drága lelke. c/ hogy nyomorai vannak mindenkinek, melyeket szeretnünk nem szabad, és lehetnek szenvedélyei is, melyekről mit sem tud, vagy nem bűnös.

E világitásban a/ tisztelni fogok mindenkit, alábbvalónak tartva magamat, b/ hibáit elvetem, c/ róla ítéletet nem hozok, d/ ha többször látom azt a hibát, és engemet illet a személy, mondom: meglehet, ez árny van Isten azon képén.

Tehát nem ítélni, hanem óvatosan és tartózkodva gondolni: meglehet, ez árny van azon képen; tűnjék el, igen.

II. Az önmegvetés... Ebben sok hibára akadok. Ismerem nyomoromat, így a hajnyírásnál; az olvasásnál az ebéd alatt, ha magyar olvas; nem akarok föltűnni mellékesnek, meg nem figyeltnek, hanem igen előtérben lenni. – Ez mind helytelen. 1/ És azért: érzelmeid és gondolkodásodban szokj nyomorodnak megfontolásához, különösen másokról tartózkodjál ítélni, hanem azon óvatos figyelemmel légy irántok. 2/ Ha valami megaláztatás lesz mások részéről vagy bárhonnán részed, fogadd egyszerűen és zavarodás nélkül. 3/ Imádkozzál, borulj le, más nem jut eszedbe Jézus táborában és keresztjénél; gondold az alázatra, az önmegvetésre, a szegénységre. 4/ Külső viseleted egyszerű, tartózkodó jellege sokat segít ebben. – 5/ Vigyázz a repetíciókban és a disputálásnál. – Ez mind nehéz, azért figyelem.

Med. 18. *Hogy az oltáriszentség iránt azon szeretetet mély vonzalmat és tiszteletet lelkeinkben ébresszünk, szükséges, hogy Urunk szeretetét fontolgassuk; mikor helyezi be e szentséget, miért a kenyér színe alatt, hogy ölelhessük, hogy csókolhassuk, mi több, hogy véle összeforjunk.*

I. Vágyódnom kell e végtelenül jó barátom, megváltóm után, mint szoktam volt atyám, anyám után; nézzem meg a naptárban, mint van azon ünnepek sora, melyeken őt magamhoz vehetem, s eszerint azután vágyakozzam, kívánkozom utána.

II. A sz. misét becsüljem magasra, egyesüljek alatta az Úr Jézus szándékával, vágyaival, törekvéseivel, és fektessem ezekben minden érzelmeimet törekvéseimet, jó szándékomat,

kéréseimet. És jó ima lesz, ha úgy a sz. mise mint az adoratio alatt colloquiumot tartok Jézussal e sz. titok fölött.

III. Buzduljak e gondolatoknál Jézus szeretetére, és kívánjak érte tűrni, őt nehézségek közt is imádni, neki áldozatokkal is szolgálni ily szerelméért.

IV. Hogy mit tegyek az adorat. körül, azt nem is említem.

V. Nagy szívvel és buzgó lélekkel kell a szent misét hallgatnom, azt mint a napi munka alapját és az áldás forrását tekintenem.

VI. Mily vágyakat és érzelmeket táplál az Úr Jézus a bűnösök megtérítése, a bűn kiirtása, a hitetlenek megvilágítása iránt.

Med. 19. Az Úr Jézus aggódott értem az olajfák kertjében, magára vette bajaimat, azonosítá magát velem, és szenvedett helyettem.

I. Jézus szeretete az, mi bennem a bűn gyűlöletét ébreszti, mi szolgálatára indít jobban, mint minden más; ő mint lehetnék is oly érzéketlen az Üdvözítő iránt. Egyesüljek vele bűneim gyűlöletére és bánatára, s ugyanazt tegyem mások bűneivel.

II. Zárom különösen imáimba a haldoklókat, nagy ezek szüksége és a lépés élet és halálról dönt.

III. És ez apostoli szellem növelésére ajánlom föl e szándékból egyes jó tetteimet, szenvedéseimet, önmegtagadásomat.

Med. 20. Jézus K. ostromoztatása és töviskoronáztatása a megaláztatás legrettentőbb (hogy úgy mondjam) példája. – Ő megsemmisült ott a szó szoros értelmében; midőn őt az utcákon hurcolva mint valami sihedert ott vesszőzték.

I. A példa tán elégséges lesz nagy gőgöm, nagy büszkeségem legyőzésére. Magamat lábbal kell taposnom, szigorúan lábbal taposnom, lehetetlen oly büszkén gondolkodnom magamról, ítélni társaimat, mindenütt szerepelni, előtérbe lépni. Jézus példája ez elegendő ok lenne arra, ha a legkitűnőbb ember lennék is, hát ha még utolsó vagyok.

II. Legelhatározottabb akaratom az Úr kegyelmével gondolkozásmódomat, érzékenységemet becsültetés és figyelem iránt, de különösen másokról való gondolataimat leküzdeni. Ó Istenem a te lábaidhoz! Ott van nyugalmam, ott mások lábai alatt.

III. És imádkozni alázatosan és folyton e kegyelemért.

Med. 21. Jézus bebizonyítja, hogy szeret szenvedései, gyötrelmei által; én beszélek sokat szeretet-buzgóságról és ha tekintem magamat valóban szégyenkezem. Ó legyen ez is nagy silányságom fölismerésére, és buzduljak Jézusban a tettek szeretetét föllelni, szívében, melyből a vértanúk merítettek.

1/ Szégyen az oly kis dolgokban, milyen az étel, ital, az ellenszenv meg nem tagadni magát! Mily szeretet az? Nemesítsük!! 2/ tettben, igen tettben szeressük az Úr Jézust!

Med. 22. 23. Jézusunk kegyesen tekint le ránk, kik itt harcolunk, miután az emberek is szeretik becsülik azokat, kik értük a tűzben állnak. Tartsam a paradicsomot szem előtt s meggyőződöm hogy: 1/ Itt a földön a tűzben állok, nyomoromban, mindig küzdve, s azért férfiasan, egyszerűen, és alázattal kell lennem. 2/ Féken kell magamat tartanom mindig, és társalognom nemes, nyájas, mindig tartózkodó modorban.

A.m.D.g. [Ad maiorem Dei gloriam = Isten nagyobb dicsőségére.] Erőnk Istentől van, mindenünk onnan veszi eredetét: az Istennel való egyesülésből; amiért is ezt kell szívünkben híven megőrizni. – Tartsuk mindig ez életmeleget magunkban, és intézzük minden körülmény közt akkép éltünket, hogy el ne tűnjék – Megvalósítom pedig e vágyamat elsőben is a jó szándék által, melyben mindent végzek. 2^{or} az által, hogy kezdve az első adoratitól, melyben az alapot vetem, minden imámban Istenbe hatni törekszem, előállítva őt magamnak, mint vezéremet, kinek zászlójához borulok, melyre e szavak irvák: alázat és engedelmisség. 3^{or} hogy érzéseimet féken tartom, tartózkodva lépek föl. 4er hogy a megalázott Jézust tartom szemeim előtt 5^{ör} hogy azon lélekre tekintek. A második pont illeti az alázat utáni törekvést;

ezt illetőleg Istenneli egyesülésemet rá irányzom, hogy magamban nyomorultságom és hitványságom öntudatát ébresztem és fõntartom, a gondolkozásban magamról erõsen tartva az elvet: Servus inutilis sum és én vagyok utolsó helyen, mert legbiztosabb nekem. – 2^{or} Másokról nem gondolkozom, hanem tartom azt, mit elõbb írtam. 3^{or} imádkozom, megaláztatásomért. 4er fölhasználom a meg nem figyeltetést, az egyszerű modort, a háttérben való okos tartózkodást. 5^{ör} a názarethi magányban rejtõzõ Jézus példáját követem tartván, a legutolsó maradjon rejtve. – 6^{or} erre vonatkozik az, mit a külviseletrõl jegyeztem és az önmegvetésrõl. 7/ gondolkozom csak férfiasan, hagyjak másokat nyugton, 8/ az imában különösen alázat<tal> és önmegvetéssel. 9/ a lelkiismeret-vizsgálatban egyszerűen és pontosan (idõre vont).

Nov. 30. *Ami az Istennel való egyesülést illeti:*

a./ a jó szándék megvan és törekedjem

1/ mindig nyugodtan végezni sürgõs teendõimet is. 2/ csendesen leborulva az Úr lábaihoz kérni segélyét. 3/ ha járok-kelek gondoljak õreája és imádkozzam. b/ az adoratiokat jobban és éppugy a lelkiism. vizsg. átvevén elsõben is röviden az egész napot s aztán utánanézve mi s hol volt a hiba. c/ az officiumot nyugodtan, nem tekintve aggódva az idõre d/ nem kell soká imádkoznom, mert nem mindig lehet, de õszintén. e/ Elõre a part. vizsg. még nem állapodhatom meg. f/ Az irigy gondolatoknál csak arra kell figyelnem, ha valjon kívántam, hogy ne legyen másnak. Nem kell mindent dicsérnem.

1880

Jan. 4. *A lelkiismeret vizsgálat nem jó, csakis egyre figyelek; az ima legyen nagylelkű; a part. exam. nincs kellően határolva: a képzelődésben. 2/ Az adorat. és refect [Szentségimádás és étkezés]. Emlékezzen meg a sz. áldozásról. 3/ a studiumot buzgóbban. 4/ az irigy gondolatok túlzottak. 5/ figyelnem kell a köznapi egyszerű életre.*

Ezt kell vizsgálnom, valjon az alázat az engedelmisség, a hit szellemében élek-e.

Febr. 1. *1/ Tartsam általában lelkem előtt a hitet, melyben életemet mint Isten szolgálatát tekintem, s minden csekélységet buzgóan, megadással és nagy bizalommal végzek. 2/ A bánatot jobban; az imát gyermeki bizalommal, s mint való szükségét, egyszerűen, nyugodtan. 3/ A szeretet jobbra fordult, a fő az alázat és a szelídség, készség, nagyrabecsülés. – 4/ Mértékletesen élünk, és mindent a penitencia szellemében. 5/ A stúdiumot buzgón, tette buzdulni és az istentelenségen el nem csüggedni, el nem bátortalanodni. 6/ Kis ájtatossági gyakorlatimat buzgón.*

Febr. 29. *1/ Az alázatot valóságában gyakoroljam, mely az isteni akaratban való megadás, ha buzgó kötelemteljesítés, kész szolgálat. 2/ legyek táglelkűbb, ne oly szorultszívű az adoratiokban, az időben, társai szeretetében. 3/ Az imát meggyőződéssel és buzgón. 4/ okos elővigyázattal figyelni tetteimre, szavaimra, – másokéval összevetni. – 5/ Jézus képét magamban lenyomni.*

Márc. 27. *A két lelkiismeret-vizsgálatot jobban. 2/ vessem meg magamat hajlamaimban. 3/ különösen figyelek az alázatra és feleb. szeretetre. 4/ a társalgásban, tanulásban és imában határozott férfias szellemet.*

Utálni magamat, mint a bűn mirigyét, és nagy szívvel járulni az Úrhoz! – Föltámadunk!

Ápr. 7. *Szándékom akkor volt tiszta, ha minden eshetőségben az isteni akarattal egybeesik. Ellenkezőleg pedig gyanús a szándék tisztasága, ha mást várva, mint ami előadta magát, nyugtalankodunk, elégedetlenek vagyunk, némi keserőséggel csalódunk. Szent, tiszta szándékot táplállok szívemben, érte imádkozom; legnagyobb szüksége van reá a papnak!*

Ápr. 10. *Mi az Isten akarata? személyem, tetteim, törekvéseim körül? ez a fő ennek megismerése sz. Ignác szerint. – Azért ima és diplomatikus vigyázat a szívre, a körülményekre mások viseletére, szavaira.*

Ápr. 14. *Imádkozzál Jézusod elébe árasztva szívedet, lelkedet! mint sz. Magdolna.*

Máj. 2. *1. A lelkiismeret-vizsgálatot szabadabban és gyakorlati módon. 2. a part. exam. a bánatot határozottan. 3. a felebaráti szeretetet férfias erővel, ne oly finnyásan, érzékenyen, hanem egyszerűen és jellemesen, és az ellenszenvet minden erőmből megvetni. 4. A bánatot napközben, önmegtagadást, regulákat, okos vigyázatot magatartásomra. Bizalmas szeretetet a sz. Szűz iránt. Egy év még!*

Máj. 5. *Jézus K. hálásnak és figyelmesnek mutatkozott, midőn Bethániába ment mennybemenete előtt. – Legyek hálás iránta!! 1/ már közelg fölszenteltetésem 2/ minél hálásabb én, annál negytlelkűbb ő 3/ eddig oly hálátlan voltam.*

Máj. 9. *Az imát minél buzgóbban, és ájtatosabban, tisztelettel és összeszedettséggel, és azt mindenek fölött és minél behatóbban szívembe vésem. Mint egy cherub, úgy kell testemben lelkemben Uram előtt állnom.*

Máj. 11. *Nekem is meg van ígérve a Sz. Lélek. 1/ Ő ugyanaz, aki akkor volt 2/ Az egyház szentelője 3/ a lelkek üdvözülése most is missiója 4/ ő szívesen ad.*

Máj. 12. *Meggyőződve, hogy Ő eljő részemről az egyedüli föltét: a kitartó ima, mily hatalom ez, melynek kétségkívül a Sz. Lélek meg van ígérve. Ez folytonos kérelem az Úr pecsétjével ellátva (ígéretével), melyet átküldünk.*

Máj. 13. Járjak a közös és közönséges úton. Ami mások fölé emel gondolataimban, törekvéseimben, az rossz. Ó, legyek buzgó, de ne emelkedjem ezáltal mindenek fölé, mintegy kicsinyelve őket. Ime a szív büszkeségének új redője. Jó káplán, jó plébános, az Úr dicsőségének elvonult és csendes munkálója!

Máj. 14. *Szeretni és tisztelni akarom társaimat, mint Jézust. Okos tartózkodás és alapos szeretet, és jóakarát üdvök, szerencsájök iránt, e háromban áll a fel. szeretet.*

Máj. 17. *A zúgás utasít a házhoz, minket más jelek az egyházhoz, melynek hű alázatos, ragaszkodó tagjai legyünk 1° mert a Sz. Lélek teste 2° mert sok kegyelem szülője 3° mert biztos hű anya. Itt szó van, de regulis ad sentiendum vere cum Eccl²⁸.*

Máj. 19. *A nyelv a bensőnek nyilatkoztatója. Ne beszélj, hol nem kell; 2^{or} ne másokról 3^{or} elvetőleg ne ítélj 4/ vigyázz megjegyzéseidre mások beszédéhez 5/ tartózkodva, okosan, figyelve, S 1° sok hibának ez oka 2/ sok idegenkedésnek, sértésnek 3/ a papra mind figyel 4/ hallgatva sokat látsz 5/ ez tetszik és igen nemes.*

Máj. 21. *Mi a malaszt! Szebb minden földi szépségnél 2° minden észnél 3° Istenhasonulás; és mi a bűn! Hasonlat: egy viruló köztársaság s egy enyésző rom!*

Máj. 26. A teljes Szentháromság valami csodálatos és megsemmisítő módon nyújtja nekünk a szentáldozást. Az Atya Fiát, a Fiú lángolva önmagát, a Szentlélek pedig hív és sürget. Mindennapi kenyérként ajánlja magát az Isten, önti, kommunikálja magát, valami összehúzó módon; a megdőbbent, az ájuldozó ember étke lesz. Isten, mit csinálsz? Ember, ó, mily méltatás! felelősséged rémítő. A végtelen, örök Isten szubstanciája belénk forr, ó Jézusom...! mint a refektórium kenyere, hogy élj belőle!

Máj. 28. Az Oltáriszentség egy emlék, nem szobor, nem irat; a szeretet emléke, maga a szeretet ... mintha egy férfiú szobrában élne ő maga, és szeretne, mint szeretett egykor, és amiért most e szobra állítatott.

Máj. 30. *1/ A lelkiismeret-vizsgálatot irányzom az egyes foglalkozások egészszeni áttekintésére. 2/ a part. ex. semmi haladás. Mindig oly gyerekes, változékony, kislelkű fölfogás; pedig a fő az alázat, magamat nem lehet becsülnöm. – A többi hiba a szeretet ellen is könnyen tér vissza. – Nem hangoztatok mást, mint férfias alázatot, tekints célodra, hivatásodra, akkor tűnik a gyerekes, elfogult képzelődés. 3/ a fel. szeretetben figyeljek folyton, hogy ne sértsek, hogy készséges legyek. – 4/ a studiumot buzgón, tekintve az életre 5/ az imát is e meggyőződésben.*

Jún. 2. *Jézus sz. szíve összezúzva, lesújtva, keserűen bánkódva eseng az olajfakertben. – Ha az Oltáriszentség előtt megjelenve mondjuk: Jézus, ime én bűnös, emlékezzél meg, láttál a kertben. Jézus egyesíti bánatunkat bánatával, a cseppet a tengerrel örömmel.*

Jún. 5. *Féken tartva ítéletemet, nem mondom ez vagy az rossz, mert meglehet, személyes nézetem, hangulatom, a benyomás indulata 2^{or} ki tudja, miért teszi, 3^{or} ha rosszra magyarázom, miért nem jóra. Okosan, tartózkodva sohasem ítélni, így a legjobb véleményben mindenkiről okosan fogod magad viselhetni, mert ehhez nem kell ítélni, annál kevésbé rosszra magyarázni.*

Jún. 7. Borzasztó gondolat: a pokolban én magányosan, lenyomva fájdalmaim önterhétől állnék, minden résztvevő szívtől megfosztva, sőt mindentől gyűlölve, átkozva, üldöztetve. Ó türelem, ó szenvedés, ó földi büszkeség, mik vagytok ti a pokollal szemben!?

Jún. 9. Az ima előtt gondold meg, hogy koldusként állsz az Úr előtt könyörögve, állhatatosan esedezzél: az ima tüzes ajkáról folyjon, mélyen érző szívből, állhatatos lélekből. Csak jól imádkozni, csak jól! ez támaszunk, ez hidunk, ez erőnk.

²⁸ Az Egyházzal való igazi együttérzés (egyházias érzés) szabályairól.

Jún. 15. *Attendite a falsis profetis.*²⁹ Oly sokszor csalódunk a jó látszatban: tehát mind magam, mind mások iránt tartózkodva és okosan: mihelyt vlmi az erényt sérti, az rossz lesz.

Jún. 25. *Természetem egy mű, melynek járnia kell, rendeltetésem szolgálni, minden cselekedetem köteles. Tehát dolgozzál, munkálkodjál, emészd magad, ha célodnak meg akarsz felelni; s ő uram alkotóm ó e természetes rendű igazság mint hangoztatja: servus in omnibus, omnia perficiens, inutilis tamen*³⁰ – Sz. megadással imádjuk Urunkat szolgaságunkban!

Jún. 26. *Sok jogczím a megváltás, mely nemesített polczunkra oly verejtékes áron visszahelyez, ő megvette minden cselekedetiünket (övé tehát), de visszaadta nekünk: ó annál kötelesebbek azok neki, s mit tesz a rabszolga, kit egy úr oly áron szabadon vesz, sőt szép birtokba helyez: nemde szegénysége iparkodása zsengeivel áll meg szerényen és igénytelenül a hatalmasnak palotája előtt?*

Júl. 4. *1/ Másokróli gondolataimat fékezem, mindig tisztelettel gondolkozom. Különösen, ha látom, hogy önmodoruk szerint viselik magokat, s azon nem lehet megütközni. 2/ A beszédben több vigyázatot, néha sértek. 3/ A föllépésben természetesen, egyszerűen és uralva magát. 4/ a part. exam. verjük a vasat. 5/ az egyes cselekedeteket buzgón, megtörődve. 6/ a legpraktikusabb szentség a fel. szer. [felebaráti szeretet], azért ezt mindenütt.*

Júl. 14. *Volt egy angol ábrándozó, ki a halált az emberek rossz szokásának tulajdonítja; mintha csak gnósztikus fantáziája lenne. Túrni, megvettetni, szenvedni, ezek szívem vágyai, ezek után kell kíváncznom, vágyódnom. – Nem szabad meghökkennem, megütközöm ez alkalmakon. – 1° mert ez élttem rendes folyása, ki a tökély után török. 2° S Jézust követem 3° S a boldogító szeretet kifejezése ki szeret, az szenved.*

Júl. 23. *Az Isten szeretetét mindenben kívánom 1° mert a legmagasztosabb, 2° S oly könnyű, nem lyukakban való félholt tengődés, 3° S oly sokat túrnek mások semmiért: a katonák, 4° S a legboldogítóbb, nyugtatóbb, – azért iparkodni hibáid leküzdésében nehézségek közt is.*

Aug. 1. *1/ Ha látok hibát, vessem el, de a személyt ne becsméreljem. – Az irigységet ne túlozni éppúgy a büszkeséget. 2/ a part. exam. buzgón, jobban megy. 3/ a fel. szeretet mindenben, ellenszenv ellenében is, áldozat kell itt – 4/ vigyázva, egyszerűen, tartózkodva. Prudentiae stude*³¹. – 5/ lehet-e mindenkivel kijönni. A paps. készület.

Aug. 27. *Át meg át kell hatva lennünk az evangéliumi elvektől; megfogamzanak, nőjenek, ápolttassanak, akkor hoznak gyümölcsöt – az alázat, a szeretet, a buzgalom, – s oly erősen, hogy a köznapiság ne rontsa meg, meg ne ingassa. Ne induljak ebben mások után, hanem önállóan gondolok a szentekre.*

Aug. 29. *1/ Az ima jó: a reflexio offic. 2/ A társalgás a/ egyszerű, b/ nyájas, c/ ne sérts, d/ ne tartózkodjál és ne vonulj vissza 3/ Ebben találsz önmegtágadást, ha alázatosan viseled magad, ha oldalra tolnak 4/ bánj az emberekkel szeretetben, de természetök szerint 5/ a par. exam. csakis büszke képzelődést. 6/ rózsafüz. offic. séta, penitenciám 7/ légy alázatos, szerény de erővel párosítsd.*

Szept. 4. *Jézus jó pásztorként jár el velünk, szeret, őriz, táplál, vezet, vállaira vesz, ha eltévedtünk, s hazahozva örvend szerencséjének; jó, jó szíve van Jézusnak; mi sugallta volna is e példabeszédet neki, mint önfeláldozó, leereszkedő szeretete a bűnösök iránt. Példát nyújt a papnak, mint kell érzenie a bűnösrel, mint kell hangolva lennie, mit kell reménylenie minden bűnnel szemben az Isten irgalmától. Nem adunk jó pásztorunknak semmit, nem tejet, nem gyapjút, hozzásimulva melegíthetjük lábait, térdeit; ó igen, támasszuk, helyezzük*

²⁹ Őrizkedjete a hamis próféktáktól (Mt 7,15).

³⁰ Mindenben szolgál, mindent teljesítő, mégis haszontalan.

³¹ Tanuld meg az okosságot.

fejünket pásztorunk térdeire, lábaihoz omolva, és kérjük, hogy szent kezével simítsa el gondjainkat, s öntsön világos nyugalmat lelkünkbe.

Szept. 16. A kereszt hatalma: a szegénység, az alázat, a megvetés, az önmegtágadás. Becsüljük e világhatalmat, mely oly nagy titkot rejt; mert titkos és rejtélyes az, hogy a kereszt, mely a világ előtt balgatagság, ugyanakkor hódítója lőn. Becsüljük azt, mit a világ elvet, mit kicsinyel, és tiszteljük ez erények művelőit. – Megszakadva a világgal, vessük magunkat teljesen az erény megszerzésére! Mily sajnálatos látvány, hogy azok, kik a világtól megváltak, az erényben nem törekszenek igen előhaladni, és oly gyermekes erényök van, hogy az első ütközésre szétoszlik, mint délibáb; oly érzékeny, mint a csiga bogái, melyek mihelyt hozzá közeledünk, máris visszahúzódnak. – Töreksem ma érzékenységet alázatban és szeretetben megtagadni.

Szept. 19. Mária a kereszt alatt! A legnagyobb anyai szeretet a legnagyobb kínban! Jézus szenvedése az ő szívében nyomja le magát, mint a pecsét a viaszban; a lélek ott van, ahol szeret, s azután ahol él: Mária lelke a kereszten; az ő szenvedésének jelképe maga az Üdvözítő keresztje. Ó anyám, a bűn a karjaidban nyugvó testet még ostromozza, még döfi; ó anyám, én, János vegyem az ostort, és töltsen dühömet rajta? Ó bűn, ó mint kell irtóznom tőled!

Szept. 22. Sáfárjai vagyunk az Istennek; övé az ég és a föld, övé maga az ember. A sáfár gazdálkodik először nem magának, hanem másnak (intentio), gazdálkodik (opus) jól és híven (modus). Nem töprenkedik azon, hogy kicsi, nagy-e a jószág, hogy köves-e vagy nem, hogy van-e másnak több, mint urának, pláne ha mind egy s ugyanazé. Éppúgy mi alázatban, szeretetben, messze minden rendetlen vágy<tól> és versenytől, minden irigységtől... Műveljem csendesesen a földet, melyet Uram rám bízott, s más érzelmeknek szegjem el útját.

Szept. 28. Talán utolszor rándultam ki Mondragonéba, a szíves fogadtatás és a hosszú időzés is arra utalt. Mintha utoljára tovább élvezni kívántuk volna a hely szépségeit. Az eső már Tusculum tetőjén nem kímélt meg, a tenger felől fekete felhőket hajtott felénk a szél, mely elseperte az esőt; egy fa oldalán kerestem oltalmat; különös látvány a hamvas felhők, a gyönyörű kilátás, s előttem a tusculumi színház. Az ebédnél zene, este színház, miből senki sem értett semmit, éjjel bivak³², Fischer kísértet alakjában emelkedett fel nyughelyéből, egész nap locskos ácsorgás.

Okt. 3. *1/ Természetemet sokban kell legyőznöm, mi a szenvedést, ítéletet, hangulatot illeti legyen egyszerű és érdekelt a körben, melyben éppen találom magam, és mással ne törődjem, ha más sok szelet csap, ha dominál, hagyjam. 2/ legyen nyájas, de egyszersmind férfias, különösen azok iránt, kik többet engednek meg magoknak. 3/ Győzzem meg hangulataimat, türelmetlenségemet. 4/ Lássam mindenkiben Jézust, és bánjak velük akképp, de egyszersmind okosan. 5/ a part. exam.-t még egy kissé.*

Okt. 3. *A bold. Szűz maga jelölte ki a rózsafüzért, hogy őt vele megtiszteljük és hozzá esedezünk, maga jelölte ki az utat, melyen hozzá menjünk; tette ezt nagy nyomor és zaklatások közt, és segítségünk belőle származott. Imádkozzam mindig a belső meggyőződéssel és a nyomor, meggyőződés éleszti a hitéletet és a kereszt. erényeket.*

Okt. 5. *Az üdvözítő Istent mint jó házigazdát túnteti föl, s minket szolgálói, béresei gyanánt. A mindenható tehát egy jó szívű, egyszerű, gondos házigazda, ki csakis minket gondoz, mintha mása nem volna! quam dilecta tabernacula tua Dmne virtutum concupis³³...!*

Okt. 8. A munkások elnyerték bérüket egyaránt, de némelyek irigykedtek a többiekre, kik később jöttek [Vö. Mt 20,1–16]; ezáltal kimutatja Jézus, hogy a boldogok, tekintve az örökkévalóság kincseire, irigyelnék mások buzgóságát, ha lehetne, sajnálva, hogy néhol

³² Bivak (bivouac, fr.) táborozás szabad ég alatt.

³³ Milyen kedvesek a te hajlékaid, Seregek Ura, Lelkem vágyakozva eped az Úr udvaraiba. (Zsolt 83,2–3)

restek voltak; ó örökkévalóság, és ti jó alkalmak az önmehtagadásra és érdemes tettekre: zúzd össze súlyod alatt a lelket!

Okt. 9. *Et mittet id, quod salvatum fuerit de domo Juda et quod reliquum est radicem deorsum et faciet fructum suum*³⁴. *Úgy tette Jézus is, ki tanítása kezdetén a keresztségben mélyre vetette művének alapját, én is mélyen alázom meg magamat ítéletemben és a társalgásban.*

Okt. 11. *Et tu venis ad me?* [És te jössz hozzám? – Vö. Mt 3,14] Mily érzelemben mondá ezt Szent János Jézus keresztelésénél, úgy kell mondanom azt nekem. Jézus hozzánk jó a szentmisében, az áldozásban s velünk marad az Oltáriszentségben; ó ki ez, kit itt bírunk? A világban annyi nyomor, annyi vajúdás, annyi zavar és gond, szocializmus, revolúció, adók, kivándorlások, éhség; pillantsunk azonban az oltárra; ki misét olvas, az többet tesz, mint a kormányférfi, a szociálista, nagy tervek és vállalatok vezetői, mert kezeiben a Mindenható, a Gondviselő, és mindehhez a végtelen Szeretet. Ó mit bírunk benne! Becsüljük e kincset; a legkisebb falusi templom többet rejt, mint az egész világ nagysága erejében és szenvedéseiben. Becsüljük azért Jézust és a szentmisét, és alázunk meg magunkat ily végtelen kincs bírásában.

Okt. 15. *Jesu baptisato et orante*³⁵ ... *megnyílt az ég, leszállt a Sz. Lélek. Csodálatosan tanít ebben az Úr az ima hatalmára, ha ugyan megalázódunk; aki megveti magát és imádkozik, aki mehtagadja magát és imádkozik, az hathatósan eljár dolgában.*

Okt. 16. *Mily imádás, hálaadás, megalázással kell a szentségekhez járulnunk, melyekben az isteni kegyelem és malaszt mennyei fénye és nemessége ömlik lelkeinkre. A gyónás, az áldozás, a hit világában mily fölfoghatatlan intézmények!*

Okt. 19.

[Lelkigyakorlat] A theol. 2.k éve után, 1880. I. *Egészen Istenemé vagyok, ő belőle való, tőle származó és eredő, és egész lényemmel és valómmal. – Mint a patak vize nincs szoros összeköttetésben a parttal, az ágak és kavicsokkal, hanem a kútforrással, éppúgy én Istennel; az ő jószág. Ő végcélom is, hogy neki éljek és a halál után benne fölleljem magamat. Mint az ő műve, mely csakis azt bírja és abból áll, mit az Isten belefektetett, nincs lényegi tekintete önmagára, hanem Istennek él, mint a fűrész és kalapács nem magának, hanem a mesternek szolgál és arra való.*

II. Isten és lelkemmel szemközt eltűnik minden; és azért nem veszem tekintetbe, amit a milyent a mennyit, hanem csakis Istent és magamat, aki itt és így vagyok. Legyek Istenembere az észben a szívben hordva őt. Isten és én, ez minden, e viszonyba bele nem vegyül sem vér, sem név, hír, kincs, kín, vágy, sem ész, erő, akár enyém, akár másé.

+ *Ebből következik a jó szándék, mely mintegy megaranyoz mindent de 2° a törekvés a keresés Isten nagyobb dicsősége után. Keresünk mint mozdíthatjuk elő az Úr dicsőségét. Oda állunk és behatolva az Istenbe válogatjuk az eszközöket, melyek egy nagyobb dicsőségre szolgálhatnak. Ez adja a férfias és kitartó iparkodást tenni vmit Istenért.*

+ *A pillantás szolgálja, mert lényében van hogy általa Isten szolgáltatassék, épúgy a hallás, a lépés, a gondolat, a szó, a mozdulat.*

+ *Mennyire kell tehát keresnem Isten akaratát, s a szolgálja teszi Ura akaratát, az egész reformom. Isten akarata a dolgokban, melyeken nem változtathatók, és ugyanaz szabad törekvésben szolgálatára, melyek milyensége, módja, ideje, helye a sz. közönyösség szerint meghatározvák: így a tanulás módja, ideje, a könyv, a tanár, az óra. Isten embere kérdelem, mi Uram ebben és itt akaratom.*

³⁴ És küldi azt, akik megmaradtak Júda házából – azok újra gyökeret vernek lenn, és gyümölcsöt hoznak fenn. Vö. Iz 37,31.

³⁵ Mikor Jézus megkeresztelkedett és imádkozott... Vö. Mt 3,16.

IV. Borgiai sz. Ferenczczel megtekintem helyemet és arról meggyőzőm magamat, hogy nem lehet rossz néven venni, ha az átmenő egy bűzös örvényben lát valami szörnyfélélt, mélyen, mélyen, leköp, ha ignorálja, ha elfordul tőle, ha a tisztátalanságot odadobja. Ó e meggyőződés e mély igazság, melyet az elkárhozott lélek kevesebb bűnei mellett felém hangoztat.

V. Férges nyelvem, szemem, fülem a testet emésztik rágják, bűz és genny tör ki a mirigyeken, íme én az ember, jaj, ha mások látnának, és az Úr felségében hatalmában, de egyszersmind szeretetében! hogy össze nem zúzott, csodadolog: nem, ő oltárához vezet.

+ A bűn gyűlölése és megbánása a biztos út a szentségre, mely a szívet kis tövis gyanánt szúrja és kelti, és oda mutat az iszonyú teherre: a bűnre, mely minket oly nyomorultakká tesz: azért a lelk. vizsg. ezt keltem föl magamban és napjában többször a szentelt víz hintésénél; és amikor másokkal beszélek bűneim rothadását és bűzét képzelem magamon viselni: e két actus sokat segít.

VII. Vétkezhetem, meghalhatok, s elkárhozhatom, én amint ha az Úr nem irgalmas most már a pokolban égek, már ott látok e szemekkel, hallok e fülekkel, tapintok. Ott magamra hagyatva, ha arra képes vagyok, mire nem lennék, mily elszánt, mily önálló, mily rettenthetetlen az Isten dicsősége és üdvöm ügyében. – Ott kellene már szenvednem, tehát legalább most vértézem föl magamat.

+ Az irgalmas Samaritanus az Úr Jézus, aki a penit. szentségében oly sokszor és oly szeretően felfogad, a bűn megrongált, Jézus vérével mos minket, és azt ismételten, ő becsüljem nagyra nagyra e szentséget, melyben sz. vére mossa és gyógyítja lelkemet. Élő hittell kell azért hozzá járulnom, és tisztelnem a szentséget sz. előkészület és helyes fölvétele által.

IX. A lélek kikelve a testből látja magán minden undokságát, nem kell hasonlítani magát rohadt gennyedt férges nyíves bűzhödzt szákhöz, hanem látja a mindent meghaladó valót. – És e foltokban e rettentő öntudatban lép Jézus elé, kinek sebeiből kegyelmeket nyert a jövő perczen pedig kezdi a rémitő valóságot érezni, az Isten átka, a pokol kínja és örök szenvedés zúzzák össze a reménytelen kétségbeesettet. – Percz percz után, most most s így lesz mindig ... O timor Dei confige carnes meas³⁶. Imádkozzunk esedezzünk e félelemért. ó ha birnálak Isten sz. félelme, de eltűnsz hamar az elmélkedéssel, ó, mint tartsalak vissza! Ó sz. Lélek!

X. Jézus hív, von magához, mint azt éltemben tapasztaltam. Mi lesz velem, ha Losoncon maradok, ha Feldkirchbe megyek? Hív a legnemesebb harcra, melyet ő velem együtt vív, a harcra önmagammal és azután az Úr ellenségeivel: agendo contra propriam sensualitatem, mundanum et carnalem amorem³⁷, hogy fölszabaduljunk minden nyűg alól az erényben.

XI. A bold. Szűz ott jó először említésbe, hol az irgalom és a kegyelem áramlik az emberre; azért simuljunk az édes Anyánkhöz, benne leljük örömünk okát, benne a hit titkait. – A Szűz oly alázatos, nem ismeretes, nem híres, egyszerű, senki sem törődik vele; látod, mire való a vágy tisztelet, becsülés után? Én szegény, vézna gennyfakadás szegyenkezem P. Spirituális előtt, ki tudja vétkeimet. Az oltáron Jézus – de hová vetemedtem én tőle? Nézek az égre, mit látnak bennem szentek? Nézek a földre, – az emberek ha tudnák bűneimet, nem mernék szemeik elé kerülni, mint a P. Spirituális elé! A teremtmények – és én pap legyek? Ó Isten, Mária! A Szűz mondá: Ecce ancilla ... midőn szent volt; mit mondjak én? ... Ha az ördög kibeszélné bűneimet!

XII. Az Úr Jézus születésében csodálatos alázatban, szegénységben és önmegtagadásban indul a hadjáratra, melyet hirdetett; én tehát utána megyek. De egy bajom van: oly hamar kifáradok, elapad lelkesülésem s meggyőződése; azért mert promptus quidem sed non

³⁶ Ó, Isten félelme szúrd át testemet.

³⁷ Harcolva saját érzékiségemmel, a világi és testi szeretetemmel szemben.

diligens [kész vagyok ugyan, de nem serény]; vigyáznom kell, állhatatosnak kell lennem, azzá válnom – harcról van szó –, akkor nem jó mindig vissza ugyanazon büszke gondolat; tehát alázat... Mindig jobban érzem semmiségemet a törekvésben, a gondolkozásban. Ó Úr papja, mi lesz veled? Mindig e gondolat sarkantyúz...

Alázat először meggyőződésben 2° másokkal szemközt, mely ugyan nem mutatkozik holmi furcsa huzakodásokban, hanem a tiszteletben gondolatom és szavaimat illetőleg nem veszekedni, nem önféjűen vélemény mellett megállni, nem ítélni másokat, róluk nem beszélni 3° a repetitiókban egyszerűen és nem genirozva 4° a társalgásban barátságos tisztelettel, ez a tett szava. Megtagadás 1° compunctioban 2° az étkezésben 3° szenvedésemet és hangulatomat ez iránt, más iránt itthon és a sétán 4er különösen ha nem szerepelek valahol legyőzni azt az oktan fültékenységet és fölfuvalkodottságot, ez utóbbi 2 pont a fő. Ó tegyek vmit Jézusért, menjek vele, ne hagyjam magán ő hív, Ó Uram, húzz teljesen, odavetem magamat neked! Isten akarátát! ezt! ezt!

XIII. Lássam az Úr kezét mindenben, ami történik, bárhonnán eredjen a dolog, és nyugodjak csendesen mint az Egypt. futó Jézus. – De az Úr hív, alázd meg magad, túrj, szenvedj, dolgozzál értem, szorosabban egyesülsz majd vélem, én átkarollak örüljek, kérem, keresem a megaláztatást, nem kerülöm. Jézushoz akarok, oda! oda. Ó hol tolnak majd oldalra társaim, hol löknek meg, ignorálnak, hol kicsinyelnek engem bünyfékelyt, gennyfakadást, undok férges bolyt. – Mit kívánok, mit várok, mitől félek? – Mindenben látom az Úr akarátát, a napirendben, a társalgásban, a rendeletekben ... a tanár, a rendszer circul.

Cap. 14. L.3 XIV. S. József a legalsóbb a szent családban és ő parancsol, jobb szeretne mindannyiszor Jézus lábaihoz borulni, de más az Isten akarata, azért szeretni az alázatot, keresni az elvonulást, a megvetetést, az ignorálást ... de először az Úr akarátát. Engem is fölemel az Úr, oltárához, és én nem tudok hová lenni. Ha jól meggondolom, és kérem őt fölvilágosításért, s mit tegyen az, kiben annyi nyomor, annyi fölületesség, a gondol. az ítéletben, és érzelemben, kiben oly kevés erő és férfias szellem, s kiben főleg a mult élet bűnei csupa fekély, rothadt átrágott és döglletes kórtól átjárt lelket mutatnak, egy nyomorék, egy eltorzított megbénított koraszülött álljon-e oda az Úr oltárához, ki ha mutatná magát, amint van nem találna embert, ki visszaborzadó szánalommal nem tekintene rá és szemétdombot, mely méltányosan hordhatná. Istenem érzem a te hívásod óriási fenségét, és a roppant felelősséget és annak igényeit, követelményeit, de uram ebben is nyomorom, olyan vagyok mint a víz, a rázuhanó szikla le nem nyomja, de odább maga mellé tolja. Ó alázat, ó érzet, mikor semmisítsz meg, ó ha megaláztatom az isk. a rep³⁸. imádkozzam, imádkozzam, hogy úgy legyen, ha ignorálnak, ó imádkozzam, legyen úgy. S. József magasan volt, de alázatos volt, én nem vagyok alázatos. Hol az alkalom, hol az Úr akarátával megaláztathatom hol? hol? kapkodjam utána, fussak. sürgessem!

+ A nyugtalanságot az imában legyőzhetem 1° ha kijelölöm már előre az időt 2° ha alkalmas ez az idő 3° ha addig behatóan és szorgalmasan tanulok. – A tanulásban pedig rendszer, tanár, könyv, adva van, tekintsem practice és férfiasan az egészet, mint ki föl akarja használni emberekkel szemben.

XVII. De 3. hum. mod. [Az alázatosság 3. módjáról] Ha magamba tekintek, nincs semmi, mit az Úrnak föl ne ajánlanék, ha akarná: látom vélekedésemet ítélgetésem, másokról tetteikről eljárásukról. figyelmemet minderre, elhatároztam ezt ajánlom föl 2° a társalgásban az első szerepet 3° a körömrágást 4° az ellenszenvet mi különben az 1° foglaltatik: de nem

³⁸ Az iskola, az ismétlés által...

csak akarnék, ... indulattal de akarok erővel. – Imádkozzam, hogy az Úr akaratát mindjobban megismerjem.

XVIII. Rossz: a szeretet ellen: 1/ aemulatio a társalgásban 2/ az ellenszenv 3/ a vélekedés és figyelemmel kísérés 4/ az elzárkózódás s komorúság; az alázat ellen: a képzelődés; az imában: a nyugtalan törődés másokkal. Jó: compunctio; conformitas mindenben a napon át; fortitudo a beszéd, bánásmód, gondolkodás, föllépés, intézkedés, ima, lelk. vizsgálat, tanulás, társalgásban tekintve az életre; humilitás a gondolkodásban magam s másokról, a társalgásban: szerény, figyelmes egyszerű modorban, a tettben szolgálatkész, illedelmes, elnéző, alkalmas (opport.) meghúzódnás visszalépés; a szóban kímélő, másokról nem ítélvén és nem beszélvén, – poenitentia³⁹ minden alkalommal. A hivatás megmarad nyomorom daczára – Van bennem bizonyos határozatlan félnék önszerető szellem (fortit.) Jó föltételeimet a szobában asztalomon, a templomokban a tabern. az iskolában az IHS. a rekreációban a szent. víz és a missio v. Bonifatius ujság S. Sabán ugyanott és a loggián egy keresztnél.

XXII. Jézus, az Isten óriási alázata tulajdonképp nevetségessé teszi még az alázatos föltételeimet is. Ó, tegyem lánglélekkel, ahol szerét tehetem, ragadjam meg az alkalmat, és azt annyi szívvel, érzelemmel, amennyire lehet! Társaimmal összejöve leomlok lábaikhoz, de hevülő meggyőződéssel hallgatom türelmesen tudományukat, csókolom a földet, nem veszekedem, futok minden hiú gondolattól vagy ítélettől. És a hajnyírásnál férfias egyszerűség.

+ Most a pokolban szenvednék magamra hagyatva, szükség, hogy az erény útján tanúsítsam azt a férfias erőt s fölülemelkedést, melyet egy magánálló magára utasított s legfőbb érdekektől buzdított férfiúnak tanúsítania kell; azért határozott egyszerű, nyugodt gondolkodás; a legőszintébb alázat társaim iránt; a compunctio és conformitas pedig eredjen szeretetből, mely liberabit nos ab angustiis et anxietate⁴⁰. – Férfias alázat: a társalgásban; az imában; a lelk. vizsgálatban; a tanulásban; és az Isten akaratából vett eseményekben.

XXIV. Érted kívánok valamit tenni, Jézus, mert tied vagyok, teremtményed, szolgád, gyermeked, én e szív, e lélek, e szemek, e kezek a tied, neked élek, Jézus! Amint tied vagyok, bár oly kis szív és kis lélek, mégis én és senki más az, ki neked e csekélységemben szolgálhatok; nem kell tekintenem mások nagy tehetségét és erejét, mások nemességét; szép ez, szép, de én e szív, e lélek, ily kicsinységben vagyok tied és szolgállok neked. Fordulok ekként magamba, járok betérve magamba, hol találok Uramat és a szív és lélek erőit, melyekkel neki teljes szeretetben egyedül szolgálhatok.

Sokat segít ez a meditatban ez a betérés, a szívnek a lélek a szemek a kezek megjelenítése önmagok előtt, hogy elveszünk e kicsinységünkben, dolgainkban, – e kis körünkben az Úrban, – 2° nap közben járok az Úr akaratában és jelenlétében nem figyelve másokra, mi sok kísértéstől megment és minden cselekedet előtt merülök kis körömben az Úrban habár röviden, – ez a conformitas miről szól egy föltétem. – Conpunct. erga Deum, humilitas erga proxim. conform. erga me dirigitur⁴¹ Compunc. szenteltvíznél, úrfelmutatás alatt, lelk. vizsg. Conformi. minden cselekedetnél Isten jelenlétével egyetemben, különös alkalmakat előre látva: a séta, a recreat. a studi. a repetit. [felüdülés, tanulás, ismétlés]

Humil: minden összejövetelnél; napjában 4.: a társalgásban; a vélekedés; az illem és készség; másról nem beszélni; nem veszekedni; Poenit: mindig vmi keveset szeretetből!

Fortit [udo].

³⁹ A szakaszban előforduló szavak fortitudo = erősség, – humilitas = alázat, – poenitentia = bűnbánat, – aemulatio = vetélkedés, – compunctio = töredelem, – conformitas = megegyezés.

⁴⁰ A töredelem és az [Isten akaratával való] megegyezés eredjen szeretetből, mely megszabadít minket minden aggályosságtól és aggodástól.

⁴¹ A töredelem Isten előtt, alázatosság a felebarát előtt, azonosság önmagammal szemben irányít.

Nov. 17. A büszkeség mások fölé való emelkedés, nem pedig helyes, igaz ítélet a valódi tehetségek-, erényekről. Ha látom, hogy van valamim, mi másnak nincs, nem mondhatom: nekem nincs, hanem csak: abból semmi sem következik; nem adom magam mások megítélésére, hanem ha látok rosszat, nem mondom, hogy jó. Másokkal ne törődj, magadat, az észet vedd meg; akkor van béke és nyugalom.

Nov. 24. *Jézus gyenge egyszerű embereket választ apostolaivá, hogy művébe semmi emberit, hanem csak istenit befektessen, természetfölötti mű az egyház, minden benne malaszt kegyelem és isteni hatalom, azért szolgáltnak e szellemet kell magukra öltetni, a gyakorlati életben a gondolkodás és érzésben a hitet, a hitet, különösen az Úr akaratát mindenben látni, és reá vetni bizalmunkat semmi más eszköz vagy közegre. Elég nyomorult vagyok arra, hogy az Úr papjának válasszon!*

Dec. 6. *Hibázom a szeretet ellen: alkalom a hallgatag komorság, mások elütő modora; hibákra akadok a vélekedésben, a féltékenységben, mi jobb mint a mély megalázódás lábaik alatt. Ne törődjél semmi gondolattal másokról. 2/ A part. ex. semmi jót sem mutat, bánat hiányzik; ne légy hiú, hanem mozogj szabadon, ne függj másoktól 3/ esto fortis non respiciens dependens ad alios; 4/ buzdulj föl újra a: conpunctio conform. hum. fort. poenit.-ra, dominus enim prope est.⁴² 5/ a gyónás, az ima, a társalgás, a poenit. ez! ez!*

Dec. 10. Gondold meg, ha az egész világ pusztaság lenne, semmi út, sem falu, kert, csak bozót, haraszt, erdők, mocsárok, csúszó-mászó vadak, s itt alacsony kunyhók, bennük szegény, ronda, kiszáradt emberek, kiütés- és fekélyekkel borítva, hallgatagon, mogorván, szeretet és béke nélkül, megtámadva és nyugtalanítva minden lénytől: képe lenne ez a bűnbe esett emberiségnek; de ha lenne emellett Istene, boldog volna; de Istene nincs, és hiányát semmi sem ábrázolhatja. És az embernek ily végtelenül szegény állapotában az Isten önmagát atyává, testvérré, orvossá, megváltóvá tette az irgalom és szeretet legfőbb nyilatkoztatása által, mert a megtestesülés az Isten legfőbb nyilvánulása, legnagyobb dicsősége, s azért legnagyobb javunk; glorificamus te, gratias agimus tibi! [Dicsőítünk Téged, hálát adunk Neked!] Ó menyinyire, mennyire! hálát! hálát! nyissuk meg szíveinket e jó Isten kegyelmeinek és szeretetének, és ne engedjük, hogy összeszoruljon kislelkű aggodalom és bizalmatlanság által!

Dec. 14. *Jézus a mi testvérünk lett, és mi természetének részesei, ő reparator naturae, de terra et de stercore. Cognosce o homo dignitatem tuam⁴³! Ó mi lesz belőlünk, ha Jézus nem nemesíti elkorcsosult természetünket, de ő nemesíté, és ismét a testben az ördög uralói lettünk, ne adjuk meg magunkat, ily elsőszülöttnek egyvérű testvérei!!!*

Dec. 15. *Jézus a mi tanítónk, tanít szeretni és ismerni Istent, mily tanok, mily igazságok áramlanak sz. Szívéből az egész emberiségre! mi lenne nélküle, ó mily könnyű és dicső miránk nézve követni a mestert, szívvel és fölvilágosított lélekkel. Nézeteim a szeretetről kicsinyek alacsonyok az erényről fölületesek, legyünk az Úrban erőslelkűek, ismerveit, és nem törődve mással. Fac domine, ut sciam et faciam tuam SSS. voluntatem! Illumina!⁴⁴*

⁴² 3/ Légy bátor, ne tekingetve, függve másoktól, – 4/ buzdulj fel a bűnbánatra, megegyezésre, alázatosságra, bátorságra, vezeklésre, mert az Úr közel van.

⁴³ Ó a természet helyreállítója földből és szemétből. Ó ember, ismerd meg méltóságodat.

⁴⁴ Add Uram, hogy tudjam és tegyem legszentebb akaratodat! Világosíts meg!

1881

Jan. 2. 1/ *A part. ex. nem halad, sok emberi tekintet, másoktól függés, nincs megállapodás jellemében.* 2/ *A szeretetben még több hiba van; légy barátságos és figyelmes mások szavaira, tetszésére, benyomásra, melyet a szavak önmagadra tesznek* 3/ *a lelk. vizsg. legyen tárgyilagos érdekkeresés.* – 4/ *Járjak elvek szerint külviselkedésben, másokról ítéletben tanulásomban.* 5/ *buzgó az ájtat. gyakorlatokban. Mindent akarok tenni, de íme itt a mindennapi eszközök; az Isten akaratával való egyformaság, a poenit. a szabályok...*

Jan. 2. *Jézus sz. neve: a hatalom az üdv a vigasz kifejezése, mindezt meritjük e névből, e név által, ha tehát szükségem van ilyesmire, im hangoztassam Jézus sz. nevét, és legyek erős, bizalomteljes, vigasztalt!*

Jan. 5. *Jézus menekül, nem tesz csodákat, tanít természetes eszközökkel is élni. A hit először mindent Istentől jönni lát, az okosság mindig utána néz, mi most itt az Úr akarata. De erre nézve imádkozzál alázattal és folyvást és hön. Domine illumina et perfice me!*⁴⁵

Jan. 14. *Mily örömmel mentek föl Jézus, Mária, József Jeruzsálembe, az Úr házába! Mily házunk van nekünk, mily közel, mily kinccsel! A kereszténynek mindig ujjongva kellene erre gondolnia; köznapi élete is csupa áldás, csupa kegyelem; s ha a templomba lép, megfoghatlan öröm.*

Jan. 16. *Jézus kérdez: kérdezzünk inkább, mint oktassunk; különösen a jártasokat szakukban; szerényen, alázatosan figyelve szavaikra álljunk társaságukban; az illedelmes visélet 1/ tiszteli Jézust másokban 2/ önmagát becsmérli, 3/ megóv soktól, mit a hamarkodó, előretolakodó modor magával hoz.*

Jan. 17. *A Bold. Szűz és Szent József hibájok nélkül elvesztették Jézust; vigyázz ítéletedben; minél rejtettebb a tárgy, melyről ítélnél, annál inkább vigyázz. Látunk sokat; 1/ nézz utána, hogy úgy van-e; 2/ ha úgy van, ne következtess abból a szándékra, a lélekre; 3/ ha ezt is teheted, alázd meg mélyen magadat! Ó, inkább semmi ítélet, mint Istent megbántó egy ítélet.*

Jan. 18. *Jézuson csodálkoznak az írástudók, mily szerénység, mily angyali egyszerűség! Vide, fac! [Nézd, tedd!] A sz. Szűz mondja: atyád és én; ő az alázat példánya fölhasznál minden kis alkalmat; ő, annyi az alkalom a szeretet, türelem – alázat, megtagadásra ... csupa kis szemek és nagy kincsek gyűjtői, hic et nunc ... keltsd föl magadban a szándékot az egyes erényeket gyakorolni, kezdve reggeltől egész estig.*

Jan. 24. *Aki szeret, az elégtételt kíván nyújtani Istennek, annak a szüksége, vágya; azért első a szeretet, aztán az elégtétel, különben nincs alapja. Nem érzi az ember azt magában a tettben, mert ez keserű. Azért szeressünk, és gyűlöljük a bűnt, és törekedjünk Istennek dicsőségét helyrehozni, akkor mindenütt találunk alkalmat. Ó, ha az Isten szeretete gyullasztana, mindenütt lenne tér és alkalom az alázatra, a szeretetre, az önmehtagadásra, a megnyugvásra! Fiat!*

Jan. 30. *Van őszinte vágyam Istent szeretni, a dolog nagyon gyakorlati 1/ a szeretetben legyek erősebb nem ingerlékeny 2/ az alázatban, S a part. ex. még hiányos 3/ eltökélt szándékkal haladok magamnak számot adva mindenről csendesén és gondolkozva 4/ az ima lelk. vizsg. medit. buzgóbban. – 5/ isteni elvek, erény, szerény beszéd, alázatos gondolkodás. – Most a szeretetre figyelek és az ima buzgó végzésére.*

Febr. 7. *Jézus helynöke leszek, qui est sanctus innocens; [aki szent ártatlan] ha angyal képviselné jó, de ha ember, mily kis igény hogy szent és ártatlan legyen! de én? mint sirathatom gyászos esetemet. – Ha a zürichi betegápolóval történt, hogy el kellett hagyni*

⁴⁵ Uram! Világosíts és tökéletesíts engem!

állását, mi lesz velem? Fogjam erős kézzel határozottan az alázat eszközlését!! Ez a hencegőre rábizonyult vlmi természetellenes bűn!

Febr. 13. *Agitur nunc de vita aeterna, mily gn ez! és minden lépten nyomon lép előtérbe megoldása, minden foglalkozásom megoldására van irányozva; minden gondolat, szó, érzés ennek befolyása alatt álljon, agitur enim semper ubique de vita aet⁴⁶. Meglátszik-e ezen nagy igazság rajtam és éltemen!*

Febr. 20. Jézus a kafarnaumi csodatétel után Péter házában száll meg, nem csodálóinál, nem a gazdagoknál, nem ünnepele stb. Ő szabad, ő felül van minden emberi tekintetnek, őt semmi sem köti meg. Ilyen az Isten igéjének hirdetője, non est alligatus nec respectu, nec beneficiis, nec salutacione, obsecratione etc.⁴⁷

Febr. 23. *Fructum afferent in patientia, in caritate, devotione⁴⁸... S tűrni kell mindenben, tűrni várva soká, tűrni szenvedve. De Jézus koronáját viseljük, ha tűrünk, ó szorítsam fejemre ez édes töviseket, nagy szívvel, az alkalmaknak örülve, a kísértésben, az ellenszenvben stb...*

Márc. 3. Összehasonlítom magamat Júdással a kegyelem bőségében, ki nem kaptam kevesebbet, mint a mártírok itt a katakombák fölött, és oly sokkal többet, mint egy koldusgyermek a Pinción. Használjam, érvényesítsem, költsem magamban a keresztény szellemet, mint hajdan élt.

Márc. 3. Midőn pezsegni érezzük erőinket, lássunk utána, hol és mikép használhatjuk fel buzgalmunkat; oly tényező a lelkesülés, melyet számba kell venni mindenkinek. Előttem áll a fölszentelés napja, a kegyelem bőven áll rendelkezésemre, széttekintek s látom a nagy hivatást, föladatot, a tért, mely munkálkodásomat várja. A tudományt gyakorlati szempontból tekintem, mert jelen időben mindent az életben érvényesíteni kell, a lappangó meleget is kell fölszabadítani, mert a fásult, az elhaló, a lankadt korszellemnek minden életerőre van szüksége; ha máskor az éléskamrákba halmozhatták kincseiket, most mindent a vásárra kell hoznunk, mert válságos, inséges, bizonytalan időben, amikor nem tudunk a holnapról semmit, menteni kell ma, amennyit lehet.

Márc. 6. *Part ex. a dolgokat a hit világában, – 2/ a medit. és ájtos. gyakorlatokat is úgy. 3/ figyelj a csüggedésre, az ingerültségre, a türelemre, a meghunyászkodásra 4/ ne vizsgálj csak idején. Legyen a tettben, a szóban, a lelkesült szeretet tüze. A böjtöt a vezeklés szellemében.*

Ápr. 1. *Bajulans sibi⁴⁹ ... mily gyengédség, mily vonzalom, »sibi«, magának az ölelést, magának a hő csókot, másnak nem ... »Bajulans«, édesen fogadva a halált, mert szeretett, gyötrelmet, a gyalázatot, a kereszt terhét. Íme elől a zászló, szeressük Jézust, ki a kereszthez simul, menjünk utána, nagy dicsőség van a jelben, melyet az Istenfia választott címerül.*

Ápr. 6. *Jézus szenvedése felülmúlja a martyrokéit; különösen a belső, melyet a bűn terhe okoz sz. szívének. Ó, ez a Megváltó a bűnök myriádjaival tetézve, az Isten haragját viselve! – Mi is bűnökkel dolgozunk és bánunk, ó vegyük a mértéket a keresztről ... a bánatban, a pásztorkodásban, a buzgalomban Isten dicsőségéért!*

Ápr. 8. Jaj de ritka nálam a körmölés, ritka a jóra való gondolat, kiszáradt az a kis ér is, mely néha megeredt. Az újság az, hogy betegfajtájú embernek néznek, valódi borjúnyúzó péntekéből sorakozik a nagyböjt; valami carciofoli nevű beafsteakkal gondoznak, vándorlom szobából szobába, máris az ötödikét illusztrálom. Az infirmiere a campagna szülöttje; disputálok és vitatom neki, hogy a föld forog; nem hiszi, pedig vele forog. Azt a tanúságot szedtem ki az égető vitákból, hogy ha az egyszerű embernek az Isten nagyságának

⁴⁶ Most az örök életről van szó, mily gn (gondolat) ez! – Mert mindig és mindenhol az örök életről van szó.

⁴⁷ Az Isten igéjének hirdetője nincs összekötve tisztelettel, sem adományokkal, sem köszönetessel, sem könyörgésekkel, stb.

⁴⁸ Gyümölcsöt hoznak türelemben, szeretetben, áhítatban.

⁴⁹ Önmagának hordozva (ti. a keresztet).

megmutatására akár a természetből általa nem értett dolgokat (csillagtávolt) hozunk, nem kapósak az érvelések.

Ápr. 10. *1/ part ex. humilitatis sensus cum fortitudine in conversatione*⁵⁰ *2/ nem vizsgálni 3/ medit. és bánatot. 4/ szégyenlősséget irtsd ki egyszerűség- és szerénységben 5/ az érzékiséget illetőleg ne félj különösen a testi szépség iránt 6/ a társalgásban Szeretet és erősség.*

Ápr. 24. Este halt meg P. Patrizi; sokat áldozott, mindenről lemondott, mindent megvetett; bár úgy lenne, hogy a jövő nap evangéliumának üdvözlete neki is szólhatott: Pax vobis! Ily példa magas útra terel, messze alacsony hiúságtól.

Ápr. 25. Némely ember oly annyira kedves nekem, s ha gondolom, hogy elkárhozik, éles fájdalom nyilal át lelkemen. Jézus sok szép, nemes, kedves lelket elkárhozni előrelátott, tán milliókat ... mély fájdalom szagatá szívét, s készte imádkozni üdvünkért?!

Ápr. 25. Sz. Magdolna keresi Jézust, és a szeretet nem hágy neki nyugtot; nem törődik akkor mással, nem függ, nem igazodik más szerint, csak a szeretet irányadója. Lát angyalokat, de nincs meglepetve, nincs kielégítve, semmi teremtményen nincs megakadása...

Máj. 1. Szűz Mária segíts! *1° a bánatot serényebben 2/ az érzélgést és hiúságot 3/ a szeretet jobban megy. 4/ a part. ex. továbbra is. 5/ több bizalom és nyugalom a gyónást illetőleg.* Szeretnék a hitben járni, mint erős férfiúhoz illik, a hitben másokkal bálni, egyszerűen és vigyázva, kímélettel.

Máj. 15. Ma két zarándok látogatott meg minket, temeriniek; a Szentföldről jönnek s hozzánk beláttak. Egyszerű, hívő emberek, földművesek. Mély meggyőződéssel mondták: Adjunk hálát az Istennek, az ebéd végén; elbeszélték, hol s merre jártak, hol hullatta az Üdvözítő könnyeit, hol állott jászolya. Arcaikra függesztém könnybelábadt tekintetem, mert oly érzéssel, oly vággyal, mintha lelkem ki akarna kelni szűk határaiból, föláldozni magát e szegény, zaklatott, szorongatott népért; mint tehetek valamit érted, magyar nép? Nép, nép, nem a művelt világ vágyaim tere, hol verejtékben kívánnék segíteni, vigasztalni, üdvözíteni! Ó, bár az Úr áldása borítsa el lelkemet, melyre nemsokára a papság fölkenése vár, a kezeket, melyeket a krizma a szeretet és kegyelem osztogatóivá ken.

Máj. 17. Azt a szegény két parasztot éjjel egyszerűen az utcára kergette az Anima⁵¹ rektora; a templom tornácában húzták meg magukat, de csakhamar a csöcselék faggatta őket. Történt pedig ez, mert magyarok. Mily igazán éneklí Vörösmarty, hogy a magyarnak hazáján kívül nincs helye. A nemzetiségi ellenszenv csúnya kinövés az emberi lelken: falják, marják egymást; vész itt humanitás, természetegységen épülő szeretet; s milyenek az egész népek előítéletei, bárgyúságai, rossz szokásai, embertelen, szívtelen hibái! Humanitás, természetes szeretet, mely a bőrbe, szép orrba, szép hajba, melyet holnap a borbély elsöpör, szeretsz, mi vagy! Egy-két napra gyűlöletté válsz; ma szeretetteljes, kedves, édes modorú valaki irántam, közbejő valami, látom a lelket hibáiban, határoeltságában, más vélekedésben, s gyűlöletet találok helyeden. Mert nincs erény, tehát szeretet sem; csak a hitben gyökerezhetik. Csak Krisztusban igaz, hogy in eo neque Scythia, neque Graecus⁵²...

Máj. 18. Habetis pulmentum? Jézus kérdez, vagy kér valamit, hogy többet adjon. Keveset kér, hogy örök életet adjon, erényt kér, hogy koszorút adjon. Van-e főnségesebb pályabér, van-e messze kihatóbb törekvés: számomra örökélet, s híveim számára áldásthozó, sikerdús működés. Ó egy pillantást e halhatatlan végcélra, és lábtoppánásra itt a jókedv, öröm, buzgalom, bátorság!

⁵⁰ Részletes lelkiismeret-vizsgálat az alázatosság érzületével, a társalgásban bátorsággal.

⁵¹ Anima: német kollégium Rómában.

⁵² Benne nincs szkítha, sem görög. (Vö. Gal 3,28)

Máj. 29. *1/ az érzélgés és hiúság 2/ a part. exam. 3/ a buzgóság a vezeklésben, imában ...
4° a társakkal óvatosan bánni, okulva 5/ vigyázz a csüggedésre. 6/ sokszor lehang
bátortalan, – szégyenlős (unbeständig sie und her morgend?⁵³)*

Jún. 10. *Spir. S. disciplinae effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectu. Sap⁵⁴. Az egyszerű alázatos – és okos szívben van sz. Lélek. – Ó mint kell magamba térni, ha sz. Lelket akarom, mint kell okosan, óvatosan gondolkoznom és beszélnem. Félelem járja át lelkemet e gondolatnál, mily alkalmatlan edénye vagyok én neki. – Minden idő és hely vádol hűtlenségemről.*

Jún. 22. Széttétekintve a világban, eszmélődve az uralkodó eszmék, elvek fölött a közéletben és a kormányzásban, a legszomorúbb jövőnek néz elébe a hit, a vallásosság. Nem gondolhatunk valamiféle, a tömegeken átható reformokra, míg a romlottság és a rombolás csatornáit szabadon hordják döglletes vizeiket; inkább egyesekre kell kiterjednie a lelkipásztor mentő törekvéseinek. Lemondani mindenről, mi nagyot, dicsőt, feltűnőt mond, ez az evangélium és a jelen körülmények követelése. Hivatal, rang, kitüntetés, értetek kezdve a legelső föllépéstől és a papi rendbe való belépéstől egy tapodtat sem mozdulok.

Jún. 23. Mily kedves, édes, békés érzelmek ömölnek el lelkemen! Mily kegyes volt irántam Szent Alajos; alig fejezhetem ki, eltöltött a béke az Istennek való szolgálat édességével. Hozzá foháskodtam lelkem mélyéből, átkarolva tartám szent lábait, édes szerelmet rebegett ajkam; Ó, Alajosom, én hódolva szeretlek s bízom benned, hogy meghallgatsz, hogy el nem hagysz; el nem válok tőled, míg ki nem eszközlöd lelkiismeretem tisztázását! S ő békét öntött szívembe; én megnyugodtam, nem dült bennem az aggály; honol a szeretet. Ó szép, rendkívül szép ünnepnap 1881. jún. 21.; három énekkar zengett Szent Ignác tágas boltjaiban.

Jún. 27. Az evangélium szelleme az egyszerű szegény nép közé vezeti a buzgó papot; más körökben nagy a kétszínűség és tettetés. Szerezzünk magunknak nyugodt, egyszerű és férfias külviséletet, mely kifejezi a belső alázatot, szelídséget, szeretetet.

Az bizonyos, hogy az alázat és eszesség dacára soknak nem tetszünk; ez ne zavarjon, mert bennünk van minden törekvéseink iránytűje és indítóoka: Jézus szeretete. A kereszténynek mi sem lehet nehéz, mert minden nehézség és szenvedés kedves neki, és szeretetből viseli és kívánja!

Jún. 28. Édes Istenem! Mily világ ez, melyben a hívő él; mily méltóság, melyre a hit emel; mily tudomány, mellyel fölékesít. Ó szent hit! Ki emelkedhetik fölénk, hol a gőg, hol a fölfuvalkodottság? Ki gazdagabb nálunk, az utolsó anyóka rózsafüzérrel tudósabb, emelkedettebb, méltóbb minden egyetemnél! Élünk e szent hit fölfoghatatlan világosságában, öntudatában, nemességében! Erősen a sziklán állva, a római székhez ragaszkodva, melyet sziklának emelt az Úr, mely ellen apró gyerekek támadnak. Óvjuk e hit világosságát, sugallatát szívünkben és uralmát a hívekben.

Jún. 30. *Sz. Péter első prédikációjában minden isteni, mindent a sz. Lélek tesz és végez, legyen ez bennünk is, szívjuk e szellemet mindenütt magunkba az imában, az egyház tana és erényei és jellegei tanulásában, a szentek példájában.*

Júl. 3. *1/ az érzélgés még zavar, gondolom, hogy oktalanságomból ered 2/ a szeretet még kislelkű, könnyen bántható, szavaimra figyelek. 3/ buzgóság az áhítatban és a bánatban, a szentséglátogatásban 4/ erény [egy szó olvashatatlan] hamar fogy erőm, az alázat nem alapos, észreveszem magam, hogy itt és ott a baj. A földiekkal jól állok, s töreksz. Penitencz. buzgóságban.*

⁵³ Állhatatlan ma is, holnap is.

⁵⁴ A fegyelem szent lelke menekül a hamisságtól, távol tartja magát az esztelen gondolatoktól. Bölcs 1,5.

Júl. 4. [Következik egy és egynegyed oldalnyi szöveg; a második része X szent imája. Mivel az eredeti kézirat eltűnt és a másolat sok helyütt olvashatatlan, lehetetlen átírása. – Szerk.]

Júl. 19. Szent István diakonus nagy kegyelme: Ecce video coelos apertos, szenvedésének oka volt. Kegyelmet nyerünk, hogy szenvedhessünk; mennyi kegyelem irányul erre; ha nem használom, hiányát érzem nehéz bús napokban: ideo particula boni doni non te praetereat. Éppúgy Szent Pált előnti az Úr kegyelmével, hogy szenvedhessen: ego ostendam illi, quantum oportet (te) pro nomine meo pati⁵⁵. Szenvetés – kegyelem, és viszont.

Aug. 7. *Erény: alázat még fölületes, sokat akarok s ha nem bírom, csüggedek. Még hiú és emberi tekintetekre figyelő 2° a szeretet könnyen sérthető. – 3° ítéletemben nem állhatatos. – 4° az önmegtágadás és bizalom Istenben – sz. gyónásaimban a szeretet és alázat ellen, ítélet és bizonyos féltékenys. (intés) (alázatos meghúzás)*

Aug. 11. 1/ Isten kezdetem és végem; amit nem érte teszek, hiábavaló, vagy káros; az ő jószága levén, szolgálatára rendeltetem, s nem keresek semmi mást, semmit, csak őt; gyermeki szívvel és bizalommal fontolgotom mindig e szavakat: Isten és én, és én... Szorosan hozzá, hozzá és erővel e céломhoz... Ez az ember, a koldus és király célja. E célt keresem: Ad majorem Dei gloriam. Fáradalmaim, önmegtágadásim, törekvéseim mind e célra törnek... Nagyobb céлом nem lehet; forróbb, alázatosabb, gyengédebb törekvést sem akarok nélkülözni. 2/ Mindent eszközként használlok, mert semmit sem akarok Istenen kívül; de mint kell erre törekednem, mily erőfeszítéssel ezután járnok! Mert ez a szentek tudománya és ereje, hogy nem mozdultak, csak mikor az örökkévalóság követelte, csak annak fejében. Imádkozni és meditálni sokszor e fölött! 3/ Az örök élet elérése egyedül szükséges; nem szükséges itt élnem, egészség, becsület; én érzem azt, és mindenütt és mindenben kell utána törekednem... Csakis ezt ... élve és halva. 4/ A büntől való iszonyodást fölkeltem magamban, és ahol csak tehetem, fékbe verem hajlamaimat és csúnya érzélgésemet; a bünt irtom magamból és másokból.

Aug. 13. Berchmans Szent János ünnepe: gyóntam egész életemről... Deo gratias et Sancto suo! [Hála Istennek és Szentjének!]

Meghalok mindig, mindenütt, itt és most: e gondolat édes vigasz; másodszer jó kánon. Mily boldog, aki szent megnyugvással mondja magának: tán meghalok, és azért nem keresek semmit, csak egyet: szeretem Istenemet. Fölejánlom: Istenem, nincs más vágyam kívüled, Te vagy mindenem, fölejánlok neked bármily állást, pályát, javadalmat; ha úgy akarsz, amint én köteleztetem, akkor elvonulok valami csendes helyre, hogy vezeklésben és imában töltssem napjaimat. Ó nehézségeim lesznek ezentúl is, de a halál gondolata előzőn meg minden elhatározást, minden mozzanatot. Amen.

6. *A halálos bűn: a megszentelő malaszt elveszése 2/ Isten átka 3/ egy szívtelen zsarnok befogadása 4/ a lélek halála, hulla vagyunk, van szemünk, nem látunk, fülünk ... 5/ minden érdem elvesztése.*

7. *Discedite a me 2/ maledicti 3/ in ignem aeternum 4/ qui paratus...*⁵⁶

8. *meghalni = mindent elhagyni 2/ én halok meg 3/ hol, hogy, mikor, mint.*

9. A rossz, a lanyha, a buzgó pap halála; ez örvend; mert minden nap estéjén örvendett, hogy céljához közelebb ért. A rossz halál lehetősége gazdag bányája az alázatnak; én rosszul meghalhatok, ó, mily gyenge vagyok tehát. A breviáriumot alázattal végezem, az egyik intenció: a tisztaság, melyet kérnem kell. Az első perctől kezdve kívánok mindent szentül és

⁵⁵ „Bizony látom a megnyílt eget” (ApCsel 7,56). Ezért a drága ajándék legkisebb része se suhanjon el melletted észrevétlenül. – „Megmutatom majd neki, mennyit kell értem szenvednie.” (ApCsel 9,16)

⁵⁶ Mt 25,41: „Távozzatok tőlem átkozottak az örök tűzre...!”

buzgón végezni, hogy halálom óráján vigaszom legyen. A meditációban kérnünk kell mély alázattal és 2^{or} fölbuzdítani önmagunkat; az a mi kemencénk, arra való, hogy melegedjünk.

10. *Az ítélet: magányosan, tetteivel 2/ a bíró Sanctus, Justus, Omniscius [Szent, Igaz, Mindentudó] 3/ a cselekedetek, az okiratok, hozatik az ítélet. Hilarion remeg halálos ágyán: 17 éves koromban vétkeztem, Sz. Terézia, Ágoston.*

11. *A végítélet: körülmények 2/ a bíró megjelenése ... József: ego sum 3/ a válasz.*

A partikuláris examen oly fontos, amilyen fontos a haladás és nemesbülés a lelki életben és az erényben; mert ez a hathatós eszköz minden bűn kiirtására és az erény megszerzésére. E partikuláris examen igázza le az embert és hajlamait, és az Isten igája alá hajtja teljesen. Azért a pap nem tehet kedvesebbet az Úr előtt, mint ha kérlelhetetlen szigorral nyes magán a partikuláris examen késével, állhatatosan és elszántan tör előre. Jegyezni kell, mert anélkül nem csinálunk partikuláris exáment.

Aug. 14. Nyugodjunk meg csendesen az Úr karjaiban; elfeledve népünket és atyái házunkat; fátyolt borítva a múltra, mely oly búsan sötétlik mögöttünk. Ezen a napon az Úr szent megnyugvást öntött lelkembe, hogy reá vetve bizalmamat megnyugodjam, et requiescam, oly hosszú tövises út után, mely megszagattott és megviselt. Feledd a múltat és nézz bizvást a jövőbe!

Aug. 15. Ó, én alig jöhetek eszméletemhez, mert impetus laetificat civitatem Dei⁵⁷ az én lelkem az Úr szent városa, és az ő szeretete és édessége áradozik benne. Ki hitte volna, hogy ily boldog lehetek; előíze ez a mennyei örömmel! Alleluja! Haec dies, quam fecit Dominus, exultemus et laetemur in ea⁵⁸. – Alleluja! Alleluja!

Aug. 16. A szívekből kiveszett a meleg, a mély érzelem; oly törpe, elkorcsosult szellem uralg bennök, minden eredeti száműzve van az egész világ rendezett sorokban, mintegy dobszó mellett, egyenlő lépést tartva nyílt, tág országutakon halad; aki a sorokból kiugrik, aki kényinget leveti, sokszor meg nem értik. Ó, mily majom-ruhát szabtak az emberi szellem- és szívnek, mely nem él, nem hajt; s ha valahol kihajtana, lenyesnék tüstént, mert abban eltérne a többitől. Hol van a vallásos népelet? Tűnik. Hol a polgári élet? Nincs. A szabad polgári elem a középkor virágzó századaiban a hitélet termékeny talaja volt, melyen termett művészet, tudomány, nagy erő és tevékenység. Nagyban származik e baj a politikai rendszerből, az állam istenítéséből, az egyház elnyomatásából, a hitetlenség támadásaiból. A népet oktatni kell, de nem szabad együgyű hitét elvenni. Az ősrégi, erőteljes egyesületi szellem az egyházban meghozza mindig gyümölcsseit; ez képes felkarolni és létrehozni valami kitűnőt és nagyot.

Aug. 22. Ismét a kikötőbe hajóztam, csendesen megpihenek, édesen megnyugszom. Ó, kedves Jézusom, lángoló szívvel karollak át téged; véredbe mártom lelkemet, hogy termékeny talaja legyen a szeretetnek, hogy gyümölcsöt hozzon, édeset és tetszőt neked! Ó, hogyha szerethetnék, hogyha érted élhetnék s halhatnék, Kedvesem!

I. *meditáció.* Quid prodest homini ... 1/ Ad aeternitatem natus sum⁵⁹; örökké élek, éveim el nem fogynak. Mit gondolok majd százezer év múlva? Min örülök majd? Ó, hitvány mulandóság, élet, pálya, dicsőség, hír, tehetség, siker, gazdagság! Mit ér ezer év múlva, hogy ez vagy az 20, 40, 80 éves lett és meghalt. – Mily utálatos valami mindez, mily undorító; mily bohóc és mégis rettenetesen komoly ködképek. Ó mit akarsz ember? Mit nézesz csak oda és neki? És szíved itt ragadjon? 1540–50-ben így gondolkozott Xavéri Ferenc, és most erősíti-e, helybenhagyja-e? De utálnom kell mindezt, nemcsak megvetnem; erős lélekkel, határozottan; egy tapodtat sem földi valamiért; ad Deum, káplány leszek ... igen egy tapodtat

⁵⁷ (A folyam) rohamra megvidámítja Isten városát. (Zsolt 64,5)

⁵⁸ Ez az a nap, melyet az Úr készített nekünk, ujjongjunk és örvendezzünk benne. (Zsolt 118,24).

⁵⁹ Mit használ az embernek ... Az örökkévalóságra születtem.

sem teszek magamért, szegény leszek ... igen, keresek-e kényelmet ... soha ... Istenem, imádkozom-e hő buzgalomért, jó szándékért a szentmisében, följánlok a paténán mindent neki – magamnak semmit. 2/ Küszöbén állok. Mint egy éji szállás, olyan az élet az örök élethez képest. 3/ Én készítem elő magamnak...

Szent Ignác lassan és kimerítően és hosszasan beszélt egy tárgyról; nem szökött hamar másra.

II. *meditáció*. Si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis⁶⁰. 1/ Számtalan bűneimért; mint bűnhődtek a szentek... Tán az Istennek mondjam: jaj, Uram, ki bírja ki ezt az éhet, szomjat, ezt az embert? Ó nyavalyás, gyáva lélek! – 2/ Mert szükséges az erények gyakorlatában: a szeretet, alázat, türelem, érzékiség, vidor készség. – 3/ Az áldás és isteni malaszt gazdag forrása...

Kell mindennap bűnbánatot tartani: az ülésben, az szemlesütés- és gyengéd cilicium-, holmi kellemetlenség eltűrése, valami szívesség megtevésében. A szeretetellenes és érzéki benyomást (érzelem, vonzalom) vagy idegenkedést minden áron, módon és a lélek minden áldozatán: el!

Tartani kell magát mindig úgy mintha mások néznének, megfigyelnének. 3^a Fontos hivatal van vkire bízva óriási mennyiségekkel számol, itt-ott ügyei nincsenek tisztában, van ellensége fondorkodó ... mi lesz vele? és velem? remélnék ... a múlttól ... de a jövőben? Élet, pokol, elégtétel, öröklét mint fognak szemeim előtt állni, mint fogok kárpótolni, figyelni, tisztázni, Uramat bizalomra ébreszteni?...

Aug. 23. A bocsánatos bűn is rettenetes és borzasztó, rosszabb minden baj- és nyomornál; menj a kórházakba, mondd: ez csekélység ... dögvész, háború, éhhalál – mind semmi. Mint áldozópapnak rettenetes harag<gal> kíméletlen lélekkel kell minden bűn iránt viseltetnem... És mennyi van lelkemen! Bűnbánat ... irgalom ... gyűlölni és sírni!

2^a A bocsánatos bűnt szívem mélyéből gyűlölöm (eddig oly gyarló voltam) a/ tekintettel Istenre: megvonja különös gondviselését, b/ különös malasztját c/ eltávolít színétől. És mennyire kell nekem a malaszt; akarok-e ily bő forrást elretezni [sic!]; az Úr karjaiba, az Ő malasztja árjába!...

b/ tekintettel magunkra: elhomályosítja a halhatatlan lélek természetfölötti szépségét; ó az a lélek, a paradicsom szülőtte ... ki szúrná ki egy tiszta, ártatlan, angyallelkű gyermek szemeit? Bénítja erőnket a szokás ... az értelem elhomályosul; c/ készíti a halálos bűn útját.

Ó, ha valaha halhatatlan lelkekre lesz irányozva munkásságom, tanítva, intve, oktatva, mily hivatás!

Ó, mit tegyek számtalan bűneimmel szemben, melyeket oly könnyen elkövettem? ... Minden héten ... ó elszántan ... itt az irigy, itt a féltékeny, tisztelethajhászó, ... érzéki gondolat. A ... püspök mondá, hogy a soká tartó alvás sok pap romlásának kezdete.

VI. Piushoz jött egy plébános, hogy mentse föl a breviárium alól, mert nagy paróchiája van; mondja a pápa: nekem nagyobb van.

Van egy kép: két sorban recitáló papok: köztük ördögök kosarakkal, kik az elnyelt, elhadart szókat szedik.

3° *Az a való kath. szellem, ha a bocs. bűnt a szív mélyéből gyűlölj, és undorodom az akarat ily rendetlenségétől, mely oly gyarló, hitvány engedékenység által, olyasmit elkövet.*

A bocs. bűn büntetése Lóth, David, ... egy máglya ... miseremini ... [irgalmazz!]

Aug. 24. *Az érzékiség a nézésben és a büszkeség sok hiba forrása. Volo mundari [meg akarok tisztulni]: akarj és tégy; vedd komolyan az alkalmakat, tartsd ott rendben ránczban szavaidat, érzelmeidet, viseld férfias egyszerűséggel magadat. A büszk: ott van a p.e. de szívvel érzelmmel és határozottan ... különben semmire sem mész...*

⁶⁰ Ha nem tartotok bűnbánatot, ti is mindnyájan éppen úgy elvesztek. (Lk 13,5)

E nap estéjén, melyen az Úr nagy kegyelmének végét veszem, annyi bizonyos és világos előttem, hogy csak akkor haladhatok előre, ha külső viseletben nyugalmas, méltó, szelíd modort <tanúsíthatok>; belsőleg: az alkalmakat előrelátó, a halál gondolatában rendelkező, hol tehetem, Istennel foglalkozó, bűnbánó életet élek. – Harc és önmegtagadás az én sorsom.

Aug. 25. Ma diákonus lettem. Hála az Úrnak, kinek szolgájává avattattam; buzgó, szent, hű szolgálja leszek, készen szolgálatára test- és lelkekkel, vérig, véglegelhetemig. Deo gratias; Mariae laus; Sancto Stephano et Laurentio, Ignatio et Francisco Xaverio honor et gloria!!!

Aug. 28. *A Szűz tisztasága tekintetéből romlatlanul föltámadt; ó mily romlás és fölosztás mutatkoznék rajtam, ha bűneim szerint történnék.*

Ez a med. 1^{ik} neme, ha erényről elméledünk: megtekinteni, hiányát bennünk és azért megalázódní, utána törekedni, az eszközök után nézni, kérni, imádkozni.

Szept. 11. a/ Az imát és gyakori áldozást; b/ az alázat (particulare examen); c/ társalgás. Még 49 nap, és pap vagyok. Szent, hű férfiú. Használj föl mindent, hogy a hitnek embere légy, az imá<ban>, a gondolatmenet-, a szemléletben, a véleménycserében. Amily szerény, époly érdekes társalgó, vgyázva a szóra és érzelemre.

Okt. 1. *A hitben látjuk, miért kell alázatosnak lennünk. 1° mert magunkban semmi sem vagyunk, s mindent Istentől nyertünk, ki többet, ki kevesebbet; ő adhatott volna kevesebbet 2° S a kegyelem rendében élve tehetetlenek vagyunk, a kegyelem mértéke, a visszaélés, a bűn, a kárhozat és vétkezés lehetsége semmiségünk érzetét kelti, és az utolsó helyet választja 3° s testvérek közt gőg nincs, hanem egyenlőség és szeretet, mely szolgálatkészséget szül, 4° S a halál gyermekei vagyunk, csakis Isten irgalmából fölemelve, – A büszkeség szenvedély, s ki büszke, nem üdvözüil, aki nem az, azért nem alázatos, az alázat erény, mely az Isten fönsége és az önsemissége megfontolásából, önmagát teljesen megveti és Isten gyermekei hasonképű teremései alá helyezkedik, tisztelve, szeretve, szolgálva bennök az Istent.*

Minél alázatosabb vagy, annál alkalmasabb az Isten szolgálatára; s Isten dicsőségére teremté az embert, és valamint ő semmi, úgy neki nem jár semmi, hanem minden Istennek, neki ellenkezőleg gyalázat és büntetés, ez az alázat alapja, és ha nem is vétkezett, akkor is e semmisége föltüntetésére illeti a megaláztatás.

Okt. 2. *1/ Imádkozni és a Sz. áldozáshoz előző napon elkészülni. 2/ A fölszentelt. gondolni 3/ kis penitenciát. 4/ a szeretetben erősödni, előzékeny, alkalmazk. ne hadd magad lehüteni, lesodorni a jó útról 5/ a part. exam. 6/ külső viselet és okos beszéd 7/ türelem és nyugalomban mindent 8/ Istennel egyesülvé, reá gondolva, hozzá fohászokdva etc. etc.*

Okt. 9. Tisztában van minden, néha-néha átvonul lelkemen valami sötét árnyék, de én nem figyelek rá; én szent és tiszta vagyok. Visszaemlékszem mindig föltétemre, midőn confessio generalisomat megégettem, hogy többé ne számoljak vele. Úgy is lesz; én nyugodt vagyok, nincs semmi lelkemen, mindent meggyóntam ... boldog vagyok... Ó, higgyek, reméljek ... esto fidelis ... bonus est Jesus Dominus meus⁶¹.

Olvassam át ezt újra meg újra, nem mostani felhevülés műve ez, hanem régi emlékezet előtűnése.

Okt. 18. Első napja a lelkigyakorlatoknak.

Szent akarok lenni minden áron; utamról még nem határoztam. Istenemért valami nagyot akarok tenni, s egészen érte élni.

2. med. *Jó az én Uram, ő maga teremtett saját kezűleg, – minél inkább lemondok semmiségemnél fogva mindenről, annál kedvesebb leszek, ez az alázat kulcsa. – 2^{or} ő így teremtett, nyugodj meg tehát, minőségdben 3^{or} övé vagyok teh. ő gondoz.*

⁶¹ Légy hűségés, jó az én Uram Jézus.

Deus, a D. in D. propter D... [Isten, Istentől, Istenben, Istenért.] *minden por és füst, csak ez nem.*

3., 4.m. *Nagy igazság az, hogy minden eszköz, hogy mindent közönyösen vegyünk – és különben oktalanul fáradunk, ostobául becsülünk, köz-köz minden melyen áthaladunk – Verjük le szívünkben a rendetlen vágyat, azt a félséget, mely a világgal kaczerkodik – nem, törjön az egész világ, hiú délibáb után nem megyek az Úr segélyével a szokás útján. – Jó Istenhez simulok, ó uram, mily jó téged mindenben szolgálhatni.*

Okt. 19.

5. med. *Mélységes megszegyenülés, és teljes megzavarodás tölt el bűneim szemléleténél: ily iszonnal lelkemen az Isten előtt, annyi bűn – bocsánat – ismételt esés után mint állok ott, mily szemrehányás, mily tehetetlen gonoszság, és mennyiszor – gyenge lélekben; és a kárh. lélekkel szemben – bűne, nekem ..., ott az Isten haragja, itt a kegyelem, ott a kárh. itt az öröm in spe – mily szégyen. – Alkalmazd ezt az emberek közti hason ügyekre.*

Consid. Ó, Jézusom, szúrd szívembe a töredelem tövisét, hogy érezzem mindig ezt a kedves kint ... Magam állok bűneimmel, itt nincs társ, nincs barát, amit én teszek, az számít, az használ; ha sokat áldozok, nagy leszek, és másokat elhagyok; magad haladsz, magad érdemelsz, magad dicsőülsz ... én, én! Ó, tehát én penitenciát akarok tartani ... különösen papi életemben ... ott az oltár lépcsőjén, ott e leölt bárány vérében, melyet kezeimben tartok; egyesítsd pap, a szentségi Jézussal töredelmes fájdalomdat, könnyeidet...

De peccatis propriis. [A saját bűnökről.] Oly bánat, oly fájdalom vonul át lelkemen, mely a magányba vonszolna, hol minden teremtés alatt, csendben és szeretetben bánnám a bűnt és szeretném Istent. Dio ed io [Isten és én] ... ó, én a semmi. Alázat, alázat! Ne tartsak magamra semmit, ne törjek holmi óriásra. Istennek nem kellek, és bűnös lévén semmire sem vagyok méltó. – Szent és egyszerű pap.

Med. 7,8,9. *A pokol indít hálára Isten iránt, ki bele nem taszított és tanít hatályosan az önmegtágadásra, ott tanulsz szerénységre, óvatosságra, kíváncsiságod fékezésére. Ó, hogy én még itt élek, ha találkoznam lelkekkel, kik kevés bűnök miatt kárhozottak, kiket tán ismerek, ha több bűn miatt is, ... ó én még itt élek és imádkozom és remélek.*

Med. 10,11. *Tartsam erővel azt az ítéletet, melyet a végső dolgok szemlélete kelt, megvalósítására a világgal és fölfogásával és a közvéleménnyel szemben sok erő kell; s azért kell tartanunk erőszakolnunk magunkat elsőben a végső dol. szemmeltartására azután a szerintök való intézkedésre. Gondoljak a Szentekre, én azokkal állok és másokkal nem törődöm.*

20 Álljak magam és állhatatosan, szokjam Sustinere fortiter etiam solus Dominum. [Megtartani erősen egyedül is az Urat.]

Okt. 21. *Ma délelőtt gyóntam; két év előtt is e napon gyóntam. Ma törültem le az utolsó mocskokat, az utolsó árnyat. Most tehát minden rendben, amennyire azt nagy nyomorom engedte. Ó, Uram, irgalmas Jézus, ó, most meghúzódok lábaidhoz, hogy ezentúl halljam szavaidat és figyelek minden sugallatodra, és szívembe térve élek neked.*

Elég, ha azt jól teszem, mi előttem fekszik, erre irányul figyelmem. Tudom, hogy hol hibázom, figyelek tehát azon alkalomra: Ó ... Sz... Refector. Másokról való vélekedés.

Med 12. *23 évet éltem és elmúltam, hamar múlik minden, s mindig válunk, semmi sincs mindenből, csak az Istenért élt időből, van-e unalom? nincs, csak dolgozzál. Jövő perczben meghalhatsz: nehéz-e ily élet. Csak ezt most jól ... a többi semmi. Átme gyünk és elköltsünk mindent, mire odaérünk és élni kezdjünk. – Most tehát más az én életem – új ember – új gondok – új bátors. – erő és különösen el a bűnnel ... imázó és penitenciás áldozó élet ... az érzékek ... a töredelem ... a hangulat ... az éberség.*

Med. 14. *Jézus országa az alázat, a szenvedés, a küzdelem országa. Könnyen buzdulunk harci eszméknél, de ne felejtsük a valót: az önmegtágadás ez mindenek alapja és vége – a*

hiúság – a becsvágy – a becsületpontok – a látszani és tűnni vágy – a szórakoz. – a kapkodó túlzás megfékezése; egy napnak a más utáni buzgó átélése ez a föladat.

Med. 15. *Ch nascitur.* [Krisztus születik.] *Engedelmesség ez hasonulás a világba Isten és a világi hatóság iránt. – Szegény végképpen de ahol ő van ott gazdag mindenki, ez a mi kincsünk, mely örömmel eláraszt in omni tribu [minden törzsben] és arra büszkék lehetünk, tartsuk ezt öntudattal a világgal szemben.*

Med. 16. *Erat subdit.* [Engedelmes volt.] *Az engedelms. alapja Isten rendelete és nem az előljáró esze képessége ... Isten gondoskodik, hogy emellett szégyent ne valljunk. Jóvátehetem hűtlenségemet, ha ez utolsó évben hű és pontos leszek, ó drága erény bár lenne mindig alkalom gyakorlásodra.*

Med. 17. *Az Isten akarata ezt tartsam szem előtt cselekvés. ez – itt – az Isten akarata 2/ az imában mindig: az alázatot és penitencz. és áldozatkészséget ... a Szents. előtt különösen.*

Med. 19. – *Erat pernoctans in oratione* [Az éjszakát imádságban töltötte.] – *ez nekünk szól, jó az ima, ott van édelgésünk – míg ez jól megy mind jól van – tehát nagy meggyőződéssel. – Quis arguet me ... mily jelenség ez? mily tünemény? mily csodaalak ... Jézus ... mi tanítványai ily mesternek.*

Med. 20. *Jézus az olajfa kertben imádkozik... íme ima! de mint kell azt tennem, nem kislelkűen, nem sokallva minden nehézséget, nem kétségbeesve és sopánkodva ... ó törpe lélek ... tűrő és fáradó férfiakat akar az Úr viros sustinentes eum et miserias proprias, dimicando etsi sine successu, quia haec est via, ut eradicemus paulatim, ut purgemus de novo, ut procedamus caute circumspecte etsi Dom se abscondat⁶². És félt a haláltól ... én is félek és félni fogok ez régi dolog ... de tudom, hogy ez természetes, emiatt nem kell lamentálni, de az Úr szelleme mindig öntudatos szabad küzdő akaratan van.*

A bűnt kell utálni és törleszteni és az erényt ültetni ... ez az exerc. célja. Arra segít: a bánat többszörös fölkelése, különösen az olt. Sz. előtt, és a mortific. S a test valódi bestia, s tartani kell: a szemek, fülek, nyelv fékez. az ételben keveset. az alázat fölkelése, a buzgó ima. Az erény: a valódi alázat, minden földi hiúság megvetésével, az utolsó hely keresésével, a társalgásb. másokkal érintkezésben. – a szedettség nyugalomban és egyszerűségben férfias erény és méltós. ut minister Chti [mint Krisztus szolgálja] nem félve, hanem öntudattal kincséről, figyelve reá mindig és kívánva, hogy megfigyeljék. – okosan és fontolva beszélve és intézked. függetlenül.

Okt. 24. *Jézusomnak hozva csekély önmehtagadást az Oltáriszentség <előtt> élénken éreztem bűneim és nyomorom nagyságát, és gondolva fölszentelésemre, elfogott a fájdalom, hogy oly erőszakot követnek el rajtam, mintha egy alvó kisdedet arany bölcsőbe és selyembe és koronákkal ékítnének. Ó, de mi ez mind a kegyelemhez képest, és mi vagyok én a gyermekkel szemben!*

Med. 21. *Jézus a kereszten a megvetett fájdalom embere ... ó, ezt tartod majd kezében, mit fogok tőle kérni mást, mint alázatot, szenvedést, mit fogok eltanulni mást, mint ezt ... ó ne legyen ellenmondás életem és professióm közt.*

Med. 23. *Jézus szenved, de szeretettel az emb. és Ist. iránt, de hát hisz én is szenvedek J.ért ... ő megédesíté ... gondold, hogy J. mondja minden visszás érzetnél: most ... most szenvedj értem, ó hogyne én pap, ki az Úr áldozatát hozom ... hozzam személyemben is. Ő szerzett erőt és különösen közel álltak szívéhez papjai ott véres áldozatánál.*

Med. 24. *Jézus érzelme nagy szeretete hő vágya készsége nyilvánul a 2. szóban – ó mit ne tennék érte! tanuljam el ez érzelmeket e hő vágyat és imát és gondoljak rá midőn letérdelek a fölmutatás után.*

⁶² Olyan férfiakat, akik elviselik őt és saját nyomorúságukat, küzdenek siker nélkül is, mert ez az út ahhoz, hogy lassanként kitépjük a gyökereket és újra megtisztítsuk, hogy óvatosan és körültekintően haladjunk előre, mégha az Úr elrejtőzik is.

Erősen kell hozzáfognom e nagy műhöz, nem kímélve határozottan semmit, mi akadályoz, mert egyszer élek, egyszer vagyok, és minden perc gyors. Mindent visszaviszek a szentmisére, mely forrásom lesz mindenre. Ekkép az ima emberének kell lennem, és belső életet élnem, hogy Jézus érzelmeit magamra öltsem, és a haldokló érzelmeivel áldozzak, a szórakozást kerülve, a szobát őrizve, szerényen kint, vigyázva beszélek, előre megfontolva; a breviárium és adoráció jól, a töredelmet keltve és az alázatot magamban; *(különös eszköz erre a szemek fékezése)* Jézusért fáradnom kell, dolgoznom; ezt ne felejtsem; a test bestia.

2. *hogy az önmegtagadás embere legyek, bűneimért mindenütt erre figyelve, magamat J.-sal áldozva, és szellemét a keresztről az oltárra átvive, hol ő érez, imádkozik eped éppúgy*

3. *hogy a büszkeséget és hiúságot és más hibákat a szeretet ellen határozottan leküzdjem gondolva a szenvedő J.-ra, ki minden alkalommal mintegy arra fölhív. lelkesülve buzdulva és beszélve az evang. szellemében.*

4. *hogy a társalgásban okos és buzgó legyek a jó példa és szemes buzgalom által a jót előmozdítva: a semin. Panz. haf. a magy. egyesü. az erény. az exerc. a brev. a phil. magyar. tudakolva.*

Okt. 28. *J. a bűnnel terhelve hozza az áldoz. töredelmes alázattal imádvá, eleget téve, meghajolva, megsemmisülve, másrészt öntudatában nagy tettének hő vággyal az emb. üdvé iránt. Íme alázattal és bizalommal hozd, J. imád érted, J. tisztít a bűntől, örömmel J. dicsőségére és annyi áldás és erő leedsésére.*

Okt. 29. Egész nap sírnék, midőn az Úr méltatására és nyomoromra gondolok, magasztalnám őt az egész világ előtt... Ó, mily fönséges és csodálatos és nagylelkű; bár szeretnék, bár véreznék érted! De erős határozatom mindennel szemközt; Deus Deus meus... [Isten, én Istenem] és minden lépten-nyomon vigyázz!

Jézussal hozom áldozatomat, de egyszersmind az egyházzal, minden szent papjaival, a szentek<kel> és angyalokkal... *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiae*⁶³.

Okt. 30. 1/2 7–10-ig pappá szenteltettem. Jézus, csókolom lábaidat földre terülve, csókolom kezeimet, e szentelt kezeket; szívemben áradozik a boldogság, szemeim könnyekben úsznak, lelkem megszűnik magának élni, mert szeret; szívem tágul. Ó, hú barátom, kebleden pihenek; ne folyjanak e percek ... ne múlják az idő; hisz boldogabbat nem lelek, hisz magamnak ez utolsó kedves örömöm. Az isteni kegyelem ékítse lelkemet és őrizze meg szívemet a szent szeretetben. Trinità dei Monti⁶⁴ áldott emlékü hely, melyre meghajlott az ég, és lenézett a mennyei udvar. Nem akarok pihenni, aludni, nehogy elmulasszam az időt.

Nov. 6. Jézus csodálatosan eltűri tanítványait, ez biztat; (Délután volt) ő választott, ő ismert; azért: szeretet és bizalom iránta, s ne a merev félelem.

Nov. 7. A kegyelem lassan, lépcsőzetesen, alkalmazkodva, nemesítve, vagy irtva halad, azért minden morzsáját használd, mert nem tudod, mi függ tőle ... *a tanítványok választ ... az Úr.*

Nov. 8. A kánai menyegzőben az Úr tanít kegyességre az emberek iránt; át kell hatva lennünk a végső dolgok rémítőségétől; de annál meg ne állj, hanem légy praktikus szent. Bizalom és biztatás sugárik a Szűz szavaiból és érdeklődéséből.

Nov. 9. *In silentio et spe erit fortitudo vestra*⁶⁵ ... Szenvedni kell; tehát rajta! Hisz annyi az alkalom. Jézus szenved, érte én; ez sorsunk, ez dicsőségünk, ez örömünk; minek azt restelni, sokalni – a kegyelmet.

Nov. 13. Szent Szaniszló megszégyeníti ... *Quousque [Meddig]...* Ó, én szent lehetek; de fogjak ma hozzá lángszeretettel ne csak tudni a jót, de tenni ... tenni ... Alázat, megvettetés, türelem, szeretet ...!

⁶³ Bátran lépünk a kegyelem trónusához.

⁶⁴ A Trinità dei Monti-templom a Spanyol lépcső felett áll.

⁶⁵ A csendben és a reményben lesz a ti erőtök.

Nov. 14. Jézus kívánja megbocsátani vétkeinket, mintegy meg sem figyeli személyes sértéseit, Pater, dimitte illis – hát még nobis, qui amamus, etsi peccamus! Nesciunt quid faciunt; et ego?⁶⁶ Én sem tudom Jézus szeretetét, szellemét, különben nem lennék oly hiú...

Nov. 19. Sal et lux mundi, nincs hátratérs, előre kell törnöm a szentségben, hogy magamat és másokat megszenteljek. Ez a papi szellem, a mentő szeretet, a buzgó feláldozás, a könyörgő irgalom! Ó, ha feloldódom mint a só, ha fölemésztődöm – mily élet, mily halál!

Nov. 20. Qui ergo solverit unum ex mandatis⁶⁷... Én az Úr hirdetője, ajkaimon az igazság – és a szívemben? Ha hódolunk a bocsánatos bűnnek, mily gyenge és nyomorult tekintetek igazgatnak: a hiúság, az érzékiség, az ellenszenv. Nem, égnem kell a szeretetben, utána néznem, előre látnom. Ha aggály elfogott, akkor Uramhoz lépek és mondom: Uram, add tudtomra, ha valamit kívánsz, és bizalmasan élek, szeretetből teszek mindent és győzöm le magamat.

Nov. 24. Isten atyám, bizalmas, őszinte szívvel járulok hozzá. Mit gondol a gyermek, mit érez ezen – azon körülmények közt! S miért nem én annyi bajban, mint a szentek? Szalézi Szent Ferenc...

Dec. 4. *Sursum corda 1/ part. exam. 2/ ne törődj az érzékiséggel 3/ türelmet és alkalmazkodást, szorítsd formába hangulatodat a/ töredelem és megalázás b/ öntagadás és az érzék fékez. 4/ ne légy oly összezsínórozott, hanem dülleszd ki melledet mély és lelkes lélekzéssel*⁶⁸.

Dec. 8. Kedves anyámnak, a Szeplőtelen Szűznek ajánlom bűnbánatomat, az eddigi gyónásokat és a partikuláris exáment, mit ezentúl sub titulo Immaculatae Conceptionis [a Szeplőtelen Fogantatás alatt] gyakorolni kívánok; örömtől ujjong lelkem e fönséges napon; bizalommal lépek hozzá, ha őt tisztelem, biztosan állok. És mint akarom azt tenni később is, ahol csak alkalom nyílik!

Dec. 8. Ma négy boldog szentté avattatik; él tehát Isten, és él az egyház; a szentesítés mennyei lelke élte! Minden küzdelmei és viszontagságai csak a külgátokat érik, belül pedig pezsg az erő és élet; nyissunk ez életnek a lelkekbe utat, ez erőnek rést és tért a világ rothadásában, és fölvirágozik a korhadt gyökér. Le nem rontatott az aranyhíd a föld és ég közt, nem rabolták el kezeink közül a boldogságot zálogosító gyöngyöt; itt e földre van temetve, adjunk el mindent, és vegyük meg e telket, és ássunk, és műveljük és öntözzük. Boldog, ki az egyház szentesítésén, kincsei érvényesítésén fáradozhatik.

Dec. 25. *A kiseded Jézusnak mutattam be lelkemet, hogy tisztítsa és szentelje ... megnyugszom csendesen, ő jó és kegyes irántam nagyon, lelkes szívvel török előre és buzgón mindenben: a part. exam, az érzékiség...*

Dec. 26. Mily nehéz harcokat küld az Úr Jézus nekem! Tegnap minden csendes, édes, ma harc és keserv. Mily nyűg e kedves iga, de nem a súlya, hanem önnomorom miatt, mert ez nem enged odamenni, hová vágyok; ez bilincs lábaimon, és az a vigasztalan száraz sötét hangulat ijedelmeivel, aggályaival, oly holt és íztelen, oly pusztá, kopár; oly sikertelen és kiaszott törekvésnek látszik törekvésem ... Domine, Domine, non recuso laborem, oro gratiam!⁶⁹

Dec. 27. Ó, ne hagyj föl az Úr szolgálatával, végy egy napot, egy órát, mondd most, most – aztán meglátom; és szeress és buzogj és figyelj, alázatos fogékony szívvel minden iránt.

⁶⁶ Atyám, bocsáss meg nekik, – hát még nekünk, akik bár vétkeztünk, szeretünk. Nem tudják, mit cselekszenek –, és én?

⁶⁷ Mt 5,19: „Aki tehát csak egyet is elhagy a parancsok közül ...”

⁶⁸ Itt visszatér az ex. part. (részleges lelkiismeret-vizsgálat) rajzzal. (Ahogy Szt. Ignác ajánlja a lelkigyakorlatokban.)

⁶⁹ Uram, Uram, nem vonakodom a munkától, kérem a kegyelmet.

Dec. 29. Öntsünk minden kellemetlenségbe, minden szenvedésbe lelket: szeretetet, mely eleget tesz, mely törleszt. Mennyi gyöngy; mindegyikén Jézus képe tükröződik!

Dec. 31. *1/ p. ex: Buzgóan Jézusért mindent 2/ a szeretetben hibák 3/ méltóságosan szóban és tettben 4/ az érzékiséget nem eltúlozni 5/ a szmisét lassan 6/ szemesen Isten dicsőségét munkálni társaimban.*

1882

Jan. 1. Mindent Jézusnak engedelmesség<ben> és alázatban, szedve a gyöngyöt, átérezve az erényt, figyelve minden nyomára, nagylelkűen mindenben, hogy kipótoljak és jól kezdjek.

Jan. 6. Az Úr mindenkit hív a maga módján, mert minden megállás és foglalkozás Jézushoz vezet, és neki hódol. Az egyszerűeket maga az angyal, a bölcséket tudományuk, mindnyájokat a kegyelem vezeti a jászolhoz, hol hitben egyesülnek és egyenlők lesznek. Ó, hódítsunk Jézusnak mindent, mert övé minden; és feleljek meg neki életemben, ki választotta, szeretett gyermeke vagyok.

Jan. 8. Aki szereti Jézust, az lángjára szenvedést rak, hogy lobogjon, gyengéden szemel ki mindenütt szenvedhetést, és mily vigasztaló epedés tölti el, midőn mindinkább elválva magától Jézusba tér.

Jan. 31. Jézus elküldi tanítványait a tengerre, ő imádkozik; azok küszködnek, ő nézi. Mi vigasz ez nekem: tudni, hogy velem érez, hogy segít, hogy vigyáz. Maradjak mindig vele; legyen szent oltára szívemben; őt rózsza illatozik rajta, a szeretet ég benne.

Febr. 8. Maradj mindig Jézussal, szent sebeiben; ő veled van, ha alszik is; ő néz, ha hegyen áll is; ha küzdesz, ha buzogsz: ne félj, ne rémülj – ego sum: Az erényben van az ő szava; aki szeret és alázatos és erős, az hallja őt.

Febr. 13.⁷⁰ Modicae fidei, quare dubitasti [Mt 14,31]? Legnagyobb érdekünkben, az örök üdvben bízunk az Istenben; miért nem bízánk a kisebbekben, hol ugyanegy Jézus és szeretet honol? Minden nehézségben ne inogjunk; nincs okunk; megbántanók Istent, ha a nehézséget nagyak gondolnók. Nagy az nekünk, semmi neki; már pedig mi vele dolgozunk – ki ellenünk?

Febr. 18. Ma reggel Monsignore Duval vezetése alatt a katakombákban voltunk, meglátogatva előbb a Via Appián fekvő Columbariumot. Szent Callixtus katakombáiban voltunk; onnan a velök összekötött Soter és Lucina temetőiben. Megálltunk a pápák sírjainál: Fabianus episcopus martyr, Anicetus episcopus martyr ... a vérben fűrésztött egyház első főpapjai; mily fönséges csöndben alusszák álmukat, millió hívek körében; és a kezek, melyek e folyosókat vájták, és a hívők, melyek itt összegyűlve a csodálatos áldozatban erőt merítettek, akik itt egymást követve szent zsolozsmákat zengve hozták halottaikat a föltámadásra. Itt az egyszerű festésekben, hol a hal hátán kosárban kenyér és bor látható, itt Mózes, ki Pétert jelképezi, a sziklából kegyelemforrást fakaszt, mely az egyház hajójába helyezi át a hívőket, melyen kívül veszély és enyészet – a halál szörnye elnyeli ugyan a halandót, de a hit a föltámadásban visszanyeri prédáját; s mindenütt ismét a jó pásztor alakja és jegyese: az orante. – Ó, szent hit szelleme, lengd át lelkemet, ó, tűz, mennyből eredő, jöjj, szálld meg e szívet! Hol vannak nyomorúságunk és gyöngeségünk jajai e fönséges szent egyház bölcsőjében? Csak a hit és egy nagy, de édes szenvedés lengenek rajta át. Kell erő, kell önérzet, kell megvetés; ó, borulj lélekben a hűvös vértanú sírokra, testvéreid emlékkörülfogta nyughelyeire, higgy, amint ők hittek, tűrj nemesen, amint tűrtek egy ádáz elfajult világ közepette, hideg, közönyös, de üres műveltségben. Mindig nagy, mindig lélekemelő gondolatot gyujtanak ez emlékek bennem, mely eltörpülni, mely gyerekessé válni nem enged. Ó, egy presbiter e kriptákban nem lehet, csak erős és szent férfiú.

Febr. 20. »Tu es Christus, filius Dei.« [Mt 16,17] Szent Péter felel, nem várva másra, ő buzog. Ime nem kell mindig csak mások után indulni, s a semmittevésben követni; a buzgó férfiú, kit szeretet hevít, lát mindenütt, buzdul mindenben, hasznosít mindent, itt is, ott is talál

⁷⁰ Ez (Febr. 13) nincs meg a kéziratban, mert itt fölszabdalt laprészletek maradtak meg. Ezután több részlet hiányzik (kivágva) a kéziratból. Schütz jórészüket még látta és közölte.

célszerűt. – Jellem képződik kicsiben; aki ezen buzgóság jeleit adja, áldást hoz, aki ezt nem teszi, nem jogosít különösre.

Febr. 26. Az evangélium szép és egyszerű; a mennyből jó, az Isten ajkairól foly; fönsége nem a szó és képzelet ékessége – elveszne a fönség szép szavakban; csak az igazság áll előttünk, a szó elvesz. És ez azért van, mert a hit, a gyermeki egyszerűség és készség erénye, a hit és együgyűség együttjár; s innen a szó, az együgyű kifejezés, mely nem gyönyörködtet, nem foglalkoztat, csak hirdet, hogy értelmének hódoljunk. – Overbeck képei.

Az evangélium mindent nemesít; mi tanában a házasság és a gyermek, mi minden ember, a szegény, a torz; mi a társaság! Mindenütt az Isten keze köt össze, mindent valami isteni szépít.

Márc. 2. Leo pápa koronázása napja. A Sixtinában voltunk; a pápa a trónusán, a bíbornokok fenséges szenátusa körben; a falakról az emberi ész és művészet örök hódolata – csak Jézus megjelenése lett volna magasztosabb. Itt láttam a legsodálatosabb emberi méltóságot, mely fényét mennyből nyeri. Nagy és emelő mindez.

Márc. 5. *1/ főhiba, hogy nagyon gyerekes vagyok gondolat. ítélet. 2/ ha valóban alázatos és férfias lennék, ilyesmi meg nem esnék. – 3/ ugyanazt mondom a Szeretetről is, ha nyugodt és szilárd vagyok, nem gondolkozom 4/ győzd meg tehát magadat a/ medit – b/ az imában c/ nyafogó hangulatodban.*

Gondolj, hogy pap vagy, mi tévő, mire törsz, kitől (Istentől) függsz! Lehet-e, hogy egy férfiú csakis merő képzelet- és leányos szégyenkezésben találja főnehézségét? Ne engedj egy fölületes gondolatot sem magadnak. Magad állsz, igen is; tehát mindig csak majmolni, csak együtt szenvedni, vagy dolgozni akarsz?!

Márc. 12. Fussatok a hitetlenségtől, mert utálatos forrásai vannak. Első a tudatlanság; mert aki tud, az hisz: aki tudja a hit méltányosságát, mely Ádámtól minden koron át oly fönségesen átragyog. Második a szenvedély utálatossága, mely a gyakorlati igazságok ellen tör. Harmadik a büszkeség: Salamon mikor imálda az Urat...

Márc. 31. *1/ Jézus Krisztus szenved, mert káromolják a latrok, a nép, az átmenők, a papok, őt a tanítót, a prófétát ... megsemmisül minden tanítása, fáradsága, milliók üdve. 2/ A papok részéről jó mindez, kik őrzik a messiási hitet, reményt. 3/ Jézus pedig csendesen szenved...*

Az emberi gonoszság a két latorban mintegy asszisztál az üdvözítésnél. – Mindenünk a kereszt: váltság, oktatás, vigasz, mély bölcsesség, dicsőség, gyönyör; mert Jézusban eltompult a kereszt kínja, a kereszt fájdalma, a kereszt gyalázata. – Rettentő embertelenség a szenvedő előtt ruháira kockát vetni, ecettel itatni. Egli ci mostra la croce senza spaventarci, ce ne carica senza opprimerci e invita a seguirlo, ma ce ne appiana la strada⁷¹.

Ápr. 2. Ó, ha lelkes és törekvő, elszánt és kitartó, okos és nyugodt lennék! Eamus et nos et moriamur cum illo⁷² – ah, ha nem itt csíp, ott viszket, itt fáj, ott szorít! Mily gyávaság ez; elefántot nyelünk és rovarral vívunk. Isten velünk!

Máj. 1. Be kell hatnunk a titkok és tanok mélyébe. Aki fölfogja, mily erő és valóság lakik bennök, az képes helyesen ítélni és tenni. Amit a példa tesz, azt a tan hirdeti ..., fölfogni mindkettőt!

Máj. 7. *1/ part. ex. Szégyenkezés. 2/ a Szeretetben mily engedékenységet, mily elnézést kell tanúsítanom 3/ méltóságos viselet. Sokszor elérzékenyülök, látva a nehézségeket vagy lehangoltatom, látva mások fölényét 4/ a Sz. Szűz tiszteletére meggyőzőm magamat és forrón kérem, hogy segítsen. [...]*

⁷¹ Olyannak mutatja meg nekünk a keresztet, hogy ne féljünk tőle, úgy helyezi ránk, hogy nem nyom el, és követésére hív, de elegyengeti az utat.

⁷² Jn 11,16: Menjünk mi is és haljunk meg vele.

7/ Fölbuzdítom magam sokszor. 8/ Jézus sz. szívébe zárkózva élek. 9/ Máriára emlékezve sz. érzelmeket keltek magamban. 10/ a hiúság megvetése /egyenes actusok/ 11/ bűnbánat fölkeltése /egyenes actus/ 12/ bizalommal fordulni többször a sz. Szűzhöz. 13/ Mária képeit csókolom 14/ szerényen fékezem szeméimet 15/ kérem hően a sz. Szűz segélyét. 16/ sz. vágyakat keltek a bölcsesség után. 17/ megtagadom magam vlmiben. 18/ az officiumot buzgón tiszteletére. 19/ szeretem társaimat. 20/ kérem a Sz. Lelket. 21/ szeretem társaimat. 22/ üdvözlöm a Szeplőt. fogant. 23/ erős vagyok és nem siralmas. 24/ szeretem társaimat. 25/ bánom bűneimet. 26/ bánom bűneimet (hiányos). 27/ hívom a Sz. Lelk. 28/ megtagadom hangulataimat. 29/ buzgón végzem ájtatosságomat. 30/ megvetem a hiú gondolat. 31/ fohászok a Sz. Szűzhöz.

Midőn P. spirituálissal beszélek, mintegy kiemelve érzem magamat ez eltörpült körből – ő a szerény, alázatos szerzetes. Ó, Istenem, minek ismerem ily kitűnő férfiakat? Mire szolgáljon csak szemrehányásul? Nem kell úttörőnek lennem, legyenek hű követők. De ez elszántan, hogy ki ne mozdítson minden parányi esemény!

Máj. 23. Albanoban voltunk⁷³ P. rektor, spirituális és P. Schneider kíséretében. Mily fönséges nap, oly forró, mint a marinói bor, oly kellemes, mint a sötétkék tó tekintete, oly vidám, mint a lebegő pacsirta éneke. Ott a tó fölött van egy kis keresztút, háttal a tóhoz; ott ültünk és gondoltunk az örök szépségre; és érte elhagyjuk ezt a sok szépet is, és még szebbet.

Máj. 28. Az alázat erő és nem gyöngeség. Az lenne, ha gyávaságból származnék. Ki ezt tartja forrásának, beszél arról, mihez nem ért.

Ki öntudatában fönséges hivatásának lép ki a világba, az nem fogékony a világ eszméi és vélelése iránt; az tudja, mit bír, tudja, hogy mindent bír, törhetlenül feszíti meg magát, hogy oda elérjen, hová mindennek megvetésével célját tűzte; az tudja, mit becsüljön, tudja, minek tulajdonítson becset és értéket.

Jún. 1. 1/ Jézus sz. szívéhez fohászok. 2/ elégtételt adok neki részvétemmel. 3/ 4/ csókolom képeit. 5/ tartom magam fegyelmesen. 6/ különös buzgósággal végzem teend. 7/ 8/ szerényen. 9/ forrón szeretni az Úr Jézus szívét. 10/ kérni tőle a sz. Lélek ajándok. 11/ mindent Jézusnak különösen följajánlni. 12/ tisztelni 4^{sz}er Jézus Szíve képénél modestia: aspect. habitu, loquela.

1/ part exam még nem megy főleg szegényen. 2/ a szeretetben gyöngé 3/ könnyen kimozdulok irányomból 4/ örvendjek, ha a világ megvet ... ebben most erőt érzek. 5/ a meditációt buzgóbban – kívánva előre haladni. – 6/ ne gondoljak sokat holmi nehézségekkel, melyek lehangelnek, hanem ellenkezőleg. – 7/ tartsam magamat állásomhoz illően – ez ad önérzetet olyat, hogy nem hederíték hiúságra, szeszélyre, vonzalmakra.

Aug. 12. Átlapozgattam irataimat ... forró hála emelkedik szívemből s még forróbb csókot nyomnék azon kedves atyai kézre, mely oly csodásan vezetett. Ó, Uram, mi varázsfényben tűnik föl előttem a Kollégium csendes és békés helyiségeivel, Szent Pásztor⁷⁴ ragyogó színekben pompázó naplementével!

Az első években nagy teher nehezedett lelkemre s elfojtá az ifjú kedvet ... de a szenvedés alatt nem satnyultam el, de tanultam tűrni és ismerni az emberi szívet, megfigyelni mozzanatait; számítani.

Aug. 12. Visszaemlékszem, mint vidultam föl olykor, midőn P. De Mariával beszélgettem,⁷⁵ az a természetes erőteljes beszéd és szabad vidám gondolat föllelevenített s mindig visszhangra talált lelkemben. E férfiak emlékezete ébresztőm lesz.

⁷³ Vö. ÖM 8,1: Zinka halhatatlan.

⁷⁴ San Pastore a Collegium Germanico-Hungaricum közkedvelt villája. Vö. 16, 252–267.

⁷⁵ Michele de Maria a logika és a metafizika tanára a Gregoriánán.

Aug. 12. Szívesen fogadnak Nyitrán. – Nagy érdektelenség uralkodik a jobbakban is minden nemesebb törekvés iránt; a parasztok helyzetéről beszélgetve egy fiatal ügyvéddel, azt a fölvilágosítást vettem búcsúzóul: »tudja a fene, mi lesz!«⁷⁶

Aug. 18. Első napja pásztorkodásomnak; tegnap délután jöttem Esztergomba, a királyvárosi plébániához. Ma mise volt asszisztenciával⁷⁷. *Nekem minden fáj, mi tiszteletlen, hanyag, rendetlen az Úr oltára előtt*; s oda gondolok a kedves Germanicumra, ahol angyali áhitat és tisztelet vezet kedves testvéreimet, ők szolgálnak Isten színe előtt; tekintetök földre szegezve, menetök halk, lassú és figyelmes; csak néha néznek a ragyogó oltárra, s arcukon lelkesülés fénye siklik el. Ó, ha nem érzem a szent tüzet, ha minden hideg és megszokott, zarándokolj gondolatiddal Szent Machutba⁷⁸; ott az áhitat tömjéne, ott a szeretet hevülése, ott az istenneli társalgás titokteljes csendje.

Aug. 19. Egyszerűn és mégis méltóságosan kell föllépnem, jóllehet jobb szeretnék elvonultan, csendesen a tudománynak élni; de ezt is csak Isten dicsőségére. A népnél szükséges a tekintély, mely fékezze és vezesse. Figyelek és reflektálok magamra folyton.

Aug. 20. Megkezdtem a gyóntatást. Féltem; de nem voltam megalégedve. Kevéssé veszik szívökre a legfontosabb dolgot – minden még előtérben van, az üdv ügye, az élénken áll szemeik előtt; kevés a lelkiismeret gyengédsége, az a kedves töprengő félelem, mely oly közel vezet Jézus szent Szívéhez a lelket; s azért: kalapálni a vasat!

Aug. 22. Ma három olaszt gyóntattam; eső szakadt, de szakadt a kegyelem is reám! Szeretem Jézust mindenek fölött, vigaszom, örömöm ő! Figyelek, nehogy nagyon elvonult legyek; beszélek a tárgyhoz, melyről szólnak, de szerényen és fitogtatás nélkül.

Aug. 23. Jézusom előtt tisztán akarok megjelenni; ne legyen köztünk válfal, ne legyen köz. – Én nem csüggedek, kitartóan kívánok előretörni; mondom másoknak: imádkozzunk és tűrjünk; ha egy bűnt megakadályoztunk, sokat tettünk, eleget éltünk. Néha elgondolom, mit tesznek most Rómában, s egy keveset velök vagyok, tiszta derült körökben.

Aug. 24. Ma szent érzelmek töltik el kedves társaim lelkeit a diakonátus-szentelésen. Én pedig az ispitály kápolnájában miséztem, és ott a csendben, a szent szűzek áhítatában éreztem újra méltatlanságomat, éreztem, mily alázatosnak, mily gyengéd szerelműnek kell lennem Jézusom iránt. Ne hűtsön le a környezet hidege, ó ne; hisz Jézus szíve nyílt, oda beléphetek, ott tanulhatom a szeretet, az áldozatkészség, az önmegvetés, az alázat, a hűség érzelmeit; mint kell tűrnöm, mily titokteljesen szeretnem, mint hallgatnom a sugallatot, mint észrevennem szózatát, és a csodás nyelvet, melyen beszél minden szellő suhogásában, minden virág mosolyában, minden csepp, minden hullám csevegésében, hogy szeresd, hogy szeresd alázattal.

Aug. 25. A szentmise után indultam az első beteghez... Jézust tartva keblemen, készen őt bevallani mindenütt, mindenkor; mily bizalmas vagyok Jézusommal!

Ma több pappal beszéltem s reám mindig azt a hatást teszik, hogy finom és nem eléggé határozott lelki emberek <ahhoz>, kiknek homlokán ez a fönséges jelleg diszelegjen, <kik> ellenségei a világnak, kikről tudják: ime ezek azon edzett határozott férfiak, kik azért élnek, hogy minél előbb betérhessenek hazájukba. Én nem engedek ennek a finom szabásnak; én tudom, hogy pap, hogy Isten szolgája vagyok. Isten velünk!

Aug. 26. Az első keresztelést végeztem; látva a hitben ténykedésemet, nem gondolhatok fönségesebb végzést, eget nyílni, a lélekbe drágábbnál drágább keneteket önteni. Mi egy arany korona, drágakövei fényében ez ékszer mellett, melyet e kisded fejére tűztem! Mi a

⁷⁶ Vö. ÖM 16,5.

⁷⁷ Simor hercegprímás 1882. júl. 21. keltezéssel az esztergomi belvárosi plébánia káplánjává nevezi ki, – szept. 2-án pedig a kisszemináriumba helyezi át. Prohászka esztergomi működésének első tíz esztendejéről részletesen Barlay: PÉA, Útkeresés Sion hegyén 1883–1893, 20–39.

⁷⁸ A Collegium Germanicum Szt. Machut kápolnájában misézett primíciája napjaiban.

kincs, a tudomány és természetes erény a theológiai erények<kel> és a Szentlélek ajándékaival szemben! Nagy és megérdemetlen adományokat nyújtottam annak kincstárából, ki vérevel fizetett meg a menny<beli> Atyának.

Aug. 27. Először prédikáltam. Először mint Isten fölmentje intéztem szavaimat a néphez; szavaimat kísérte a kegyelem, mely a szívekbe vezet, mi fülekben cseng; és minél szentebb az ajak, minél lángolóbb a szív, annál mélyebbre fog lehatni a lelkekbe. Ó, Jézusom, milyen volt a te prédikációd? Én téged hirdetek, minden szó és hang, mely ajkaimról ellebben, csakis feléd, dicsőségedre tör.

Aug. 29. Exerciciumokat tartok amint lehet; Istenemnek fölládozom életemet egészen; legyen áldozat, nagy és teljes. Ó, az a szeretet, mely Jézushoz forraszt, képesít tette is; sőt nem akar szeretni, csakis szenvedésben. Nehéz nekem most megszokni; magam állok, idegen szokások és emberek közt; fölládozom ezt is!

Utálom a bűnt, s mint hű pap megutáltatom. Élénken érezni a bűn iszonyát, hogy másokba is csepegtethessem ezen érzelmeket, és mélyen szívembe vésni, hogy ki ne vesszen! Hallottam, hogy X. elveszté magas véleményét rólam; jól van, ez nem akadályoz. Jézusom, tovább megyek, rosszabb azért nem vagyok.

Aug. 30. Ha valami lenyom, gondoljak az Úrra: ipse faciet [ő megteszi]; van mindenféle baj és kellemetlenség: ipse faciet... Nincs okunk félni, sópáncodni: ipse faciet. Ó, Jézusom, én kedvesem, lelkem, akarok naponként egy órát meditálni, lelkiolvasást tartani, megtagadást gyakorolni, jól a breviáriumot elmondani, az adjutoriumnál fölserkenni, a glóriánál hálát adni, a szentmisét híven és buzgón előkészülve, a partikuláris exáment a papi szellemben folytatott beszélgetést. Ó, Istenem, mindezt, mert a hit éltet, édesít, áld, buzdít, könnyít.

Szept. 1. Többször sírok, ha Jézus szeretetére gondolok, melyet azon gyengéd, tiszta, derült angyali körben, a Collegium Germanicumban éreztetett velem. Akkor fölbuzdulok, s midőn vágyódva tekintek vissza a lefolyt hét évre, melyek a béke és áldás csendes és kedves ligetein vezettek, meg akarom hálálni, ki akarom pótolni mulasztásomat. Nem akarok visszatérni, mert méltó nem vagyok, de Jézust akarom lángolón szeretni és szeretetére méltónak bizonyulni.

Szept. 10. Itt vagyok az esztergomi szemináriumban. Nem veszítem szem előtt az életszentséget, melyre török; most, nyugalmasan rendezem életemet: 1/ partikuláris exámen: *az érzékek fékezése*; 2/ méltóságos viselet mindenki iránt; 3/ híven az egy órás meditációt, examen conscientiae-t, gratiarum actio-t félóráig; 4/ szíves mások iránt; 5/ törekedő szorgalom. Magas eszmény lebeg szemeim előtt, nem hagyom elragadni.

Szept. 17. Szolgálom az Urat mindig jó szívvel, gyermeki örömmel. Mindig könnyen mozdítható a jó ösvényen, s ne morózus, vagy nehezen indítható... Látok itt is, ott is jó példákat, tegyek szerintök mély meggyőződéssel és buzogással.

Szept. 21. Senkit sem tartott meg életben az Úr, hogy működjék tovább is óriási erővel, mély bölcsességgel, ha még annyira is bővelkedett e kettővel; az apostolok megölettek, ki hamarabb, ki később. Senkire sincs szüksége a végtelen Istennek; tervébe beleolvaszt minden tulajdont, minden tehetséget; de mindenki él, aztán meghal. Tehát működni e mély alázattal, teljesen elvetve önmagát, csakis Istenért fáradva! *Itt a Semináriumban is jó emberek vannak, de törpék; kik nem emelkednek, v. nem lebegnek oly magasan, mint azt az egyház fősége és a nagy világharcz megkívánná; nincs itt erő az ellenségnek ellenállni; észreveszem azt a beszédben, mikor ily kérdésre kerül, akkor oly sovány és legföllebb holmi jámbor fohászkodás jobb idők után.*

Van itt egy folyóirat,⁷⁹ azzal először tudni kellene valamit elérni, az legyen szerve egy közös érzelem és gondolatnak – míg nincs papi élet, nincs magas gondolat!

Okt. 7. Nem kívánok semmit annyira, mint hogy áthatva legyek a keresztény igazságoktól, és oly élénken érezzem azokat, hogy lelkem és szívem minden moccsát vezéreljék. Mily rettenetes a gondolat a jövő életre; vele szemben minden tűnik. Mire való a betegség, a szükség, a sok baj és nehézség? Hogy szenvedjünk 1/ érdemelve 2/ törlesztve, 3/ tiszta szeretetből a hasonlatosságra Krisztussal. – Két fáklya világít iszonyúan a bűn éjjelében: a pokol és a tisztító tűz. Az ember, ha a szemébe világítanak, megrendül; e rendítés nagy erőt és bölcsességet nyújt a törekvőnek, hogy előre haladjon törhetlenül, meg nem tántorítva az emberek fölületes élet- és cselekvésmódjától. E világosságban jól ítélünk, e világosságban tűnik fel aztán a jobb és nemesebb fény; de csak miután izzóvá lett az érc, lesz verőfényes tiszta lángja: éppúgy a bűn fáklyája úzi az éjt, és a pitymallatban kél a szeretet napja.

Okt 12. Isten tudatja velem, hogy érezzem a papi szellemet, mely a tökéletességre tör, hogy fogékony legyek a gyengéd áhítat és a szorgos törekvés gyakorlatai és érzetei iránt: mert a világban könnyen törpülünk, nem értjük az önmehtagadást, a szerénységet, a test szerény tartását, a röpmákat, a kedves kis áhítatgyakorlatokat, az isteni Szent Szívnek való kedveskedést, azt a buzgóságot, mely mindig forr, mely nem hideg, mely minden után kap, hogy Istent szolgálja, mi a kezdők szép jellege; a gondolkozást és érzést a hitben, a beszélgetést ájtatos lelki dolgokról stb. Az Úr tudatja, figyelmeztet erre, és én szívembe veszem a figyelmeztetést; jól van, Uram, máskor is.

Okt. 13. Az Úr irgalma – az ő nagysága, mely a szíveket vonzza. Irgalomból van ezen világrend, a megváltás, irgalomból az élet a bűn után; irgalom az egész világ, irgalom az egyed élete; méltán: misericordia eius super omnia opera eius. [Az ő irgalma minden műve fölött.] Az isteni jellem nagysága legfényesebben nyilvánul az irgalomban; nem a mindenhatóság, nem az igazság, hanem az irgalom tünteti legfőnségesebben az Isten nagyságát. Ó, hogy e nagyság megrendítené lelkemet, s én imádkozni megtanuljak!

Okt. 17. Ma a fundamentumról elmélkedtem. Én szívemben elolthatatlan vágyat érzek életemet Istennek szentelni, mert világos előttem, hogy minden perc veszteség, ha nem az övé. Csakis Istenért – nincs, amit érte nem tennék. De ezen elhatározás érvényesítése a változatos életben nehéz, és szükséges, hogy az ember kivetkőzzék hiúságából, mely férgessé teszi a gyümölcsöt, büszkeségéből, hogy csakis Isten legyen támaszom, s magamat elvessem. – Kész vagyok minden percben belépni Jézus-társaságába, mert lelkemet a tökéletességre akarom vezetni bármely áron; de ha ez most nem történik, akkor legalább följajnlom Istennek e jó vágyamat és foglalatosságomat és munkáimat, hogy bírjon bennem egy nagy, egy kitűnő férfiút (értek erényes embert).

Okt. 29. Ma (vasárnapot tekintve, melyen ordináltak, és kedden mindenszentek) van 52 hete, hogy ordináltak. Ott állok a szentélyben, jelen van a Kollégium, az apácák; fejemre teszik kezeiket: P. Schröder, Wertenberg, Hüninger, Leonardi, talán Cornely vagy Schneider. Ma van egy éve; ó, tehát ma gyengéden emlékszem meg arról. Mit tegyek? – Ó, dolgozzál! Miképp, Jézusom? – Bizton és bátran! De fogy a szellem; – Fiam, ott a szentmise! De lehangolt vagyok, törpe szellemem; – Fiam, ott az erő és kincsek tára. De soká kell várnom; – Fiam, hiszen sietsz. De mit tegyek? – Fiam, emlékezzél meg, hol voltál hét évig, mit várnak tőled; scimus quia simus origine nati!⁸⁰ Nem vagyok-e büszke? – Légy méltóságod érzetében! Nem vagyok-e törpe? – Ne fogjon rajtad üres gondolat és szó.

⁷⁹ Magyar Sion egyházirodalmi folyóiratot 1863-ban hozta létre Knauz Nándor (+1898). 1870–1887 között Új Magyar Sion címmel jelent meg. 1887–1903-ig ismét Magyar Sion volt a neve. A tényleges szerkesztést Prohászka végezte. Cikkei, könyvismertetése dr. Pethő Rudolf álnéven jelentek meg.

⁸⁰ Tudjuk, hogy honnét származunk.

Istenem, Te nagy és tűrő vagy, én kicsiny és türelmetlen: de excelso mitte ignem in ossibus meis et erudi me!!!!⁸¹

Nov. 4. Beszéltem P. Schlickkel: ajánlotta a szelídséget, a szívnek azt a nyugalját, mely képesít egyesülni Istennel, szeretni az embereket, megérteni az Isten legszentebb akaratát; a szelídség a szentség zománca, mely megnyeri a szíveket.

Nov. 6. *Isten a boldogs. Sz. Máriát szeplőtlenül teremté: először, mert Isten anyjának kell lenni 2^{or} mert anyját különös irgalommal akarta megváltani praeservend. 3^{or} mert ő hozzá hasonlónak akarta.*

Nov. 11. Jól tudja Isten, mint kell rólunk gondoskodnia, tudja ő megegyeztetni az anyaságot a szüzességgel. Adjam magamat neki át, et ipse faciet. Semmiféle igénnyel nem lépek mások elé; én mélyen érzem érdemteleniségemet és jelentéktelenségemet mindennel szemben. Ó, az alázat, mily feneketlen örvényt nyit nekem, melybe mélyen kell alászállnom. Ha ott mélyen leszek, nagy erőm lesz.

Nov. 17. Jézus szenvedő testet vett, mert a szenvedés a megváltás eszköze; minden embernél épűgy, mert a szenvedés a szeretet izzító kályhája. Azért azon kell lennem, hogy jól és szívesen szenvedjek.– Jézus fölvette alázatból, szeretett nyomorult lenni, hogy alázatos lehessen; örülök, hogy gyöngé vagyok, mert alázatos lehetek. Látod, minden kincs és gyöngy, mit a világ tapos és fél. Dominus nobiscum!

Nov. 19. Ma kaptam Esterházy úrtól levelet, melyben bocsánatot kér. Én szívesen megbocsátok, nem is haragudtam, jóllehet fájt.

Nov. 22. Rómából Ludwig, Hilgers, Sándorffy, Thill, Rosentreter megköszönték a gratulációt a primiciára. Én a levelet onnan külső kegyelemnek tartom, mert fölbuzdítanak, megszentelnek, szerénnyé és buzgóvá tesznek. Isten veletek, kedves öcsém!

Nov. 24. Jézus sz. Szíve jósága orgánuma, Isten mindent jóságból teremtett Jézus mindent jóságból tett; az ember hálát adva és imádvá Jézus sz. Szívét a legtisztább és legfőnségesebb gyakorlatot végzi.

⁸¹ Tüzet küldj a magasból csontjaimba, és oktass engem.

1883

Jan. 1. Márianosztrára vezetett az Úristen, hogy a kolostorban fölüdüljek azon enyhe, édes légkörben, melyet ott az áhitat és ártatlanság terjeszt. Mindez az Isten szelleme, mely oly telve van mindennel, és kiömlik és kiárad, de a papi szívben van először, mert innen ömlik ki hódítva mindenfelé, hol ajkai nyílnak, hová kezét teszi. – *A papok előtt is idegen a vallásos élet, a természetfölötti erény, a hitről való élet. Itt beteg a Zlatényi úr, de nem mernek neki beszélni a halál- és Istenről, mily szomorú látvány, hogy oly kevéssé van meghonosítva e gondolat és érzelemkör! A collegiumban az természetes volt, és semmikép sem hiányzott volna. A spirituális hivatala olyan, melyet mások magukhoz tartozónak nem gondolnak, pedig ez nem egyéb mint a buzgó papi szellem működése, s ezen szempontból mindnyájunknak spiritualisoknak kell lennünk.*

Jan. 6. A csillag jelenti a kegyelmet, mely feltűnt a pogányoknak és elvezeti a jászolhoz. Ez a kegyelem napja! A kegyelmet csak Isten adja; az ember közreműködik. Ma a gratiarum actióban mélyen éreztem, hogy a kegyelmet kérni kell, miután oly mindent meghaladó jó. Az oltárszekrény fölött áll a csillag. Hic Deum adora. [Itt imádd Istent!] Itt kegyelmet kapsz. Ez a kegyelem napja. A legfőbb kegyelmet közli az Úr, a hitet. Ez a hit ünnepe, meghívó a hitre!

Jan. 6. Nem ítélek el senkit, hanem arról képezek ítéletet, hogy mi jó, mi okos, mi illő stb. Tennem kell ezt saját érdekemben. Minek is lenne akkor az elvont igazság, ha nem felel meg neki a való. 1/ Mondjuk, hogy aki nem medítál, az fásult, érdektelen, kevésbé buzgó, kevésbé megbízható nagy szeretetet és benső hitéletet követelő dolgokban. 2/ Vannak igazságok, az exercitiumokban medítáltatnak, ezeknek nem szabad fontosságukból semmit sem veszíteniök. 3/ Az ájtatosság a szív zsengeje, akiben az nincs, nincs meg az utóbbi. 4/ Lehet nagyon sokról véleményt cserélni és változtatni; de bármin essék az ember keresztül, ezen pontok megváltoztathatlanok, és szerintök helyes lesz az ítélet.

Jan. 6. Többször van alkalmam fölszólalásra, de én nem igen teszem. Tekintélyem nincs, de szerényen és okosan viselve magam megjön. Én akarok sokat és nagyot, de szavam nem bírja; érzem, de a kifejezés hiányos.

Itt [ti. a szemináriumban] nincs silentium ami elkerülhetetlenül szükséges a lelkiélet kezdeményezése és gyarapítása miatt. Gyónás és áldozás igen ritka s a lelkiismeret-vizsgálat nem helyes naponként, mert kevés és nem értenek hozzá, s azért a gyónási előkészület nehéz és sok időbe kerül. A hálaadás nem rendezett; mindegyik megy, amikor akar... A meditáció nem az, aminek mondatik. Lectio spiritualis nincs. Rózsafüzér egyszer szombaton, – az adoratio gyakorlatibb lehetne. Ha nincs törvényből hát szokásból... Aszketikus műveltség nincs, honnan is? A példa nem indítja, mert nincs sem adoratoria, sem gratiarum actio!

Jan. 11. Föl kell tartanom a szent élet elveit és követelményeit, kell tudnom, mi illik, mi nem, mi kívánatos, mi szükséges, hogy szentek legyünk.

Jan. 21. Ma a primásnál voltam, kápolnáját szentelte. Az ebéd alatt beszélt sokat Rómáról; ott a csalhatatlan Szentszék körül csoportosul a tudomány és művészet, és magasztos köreibe vonja a legtehetségesebb férfiakat. Ott uralkodik a szellem s háttérbe lép minden, amit a világ fölületessége magával hoz. Róma, Róma, mi sokat vársz tőlem; meg fogok-e felelni azon várakozásnak, melyet a te neved, a te szellemed, a te nagyságod ébreszt?

Jan. 24. 1/ Az alázat lélekerő, mert nem marad és nem függ a látszattól; behat a dolog lényegébe, és miután fölismerte a semmiségét, nem mozdítatik helyéből a külbenyomások által; ha valaki szegényes-, oktalan-, hibásnak látszik, azért ő nem veti meg: tudja, hogy nyomor, de nem lát benne mást, mint következményét azon gyöngeségnek, melyet maga is bír. A lélek hangulata sem változtatja meg ítéletét, ő erős. Tehát az alázathoz az akarat és ítélet erőssége szükséges. 2/ A szilencium leginkább zárja el a lelket minden külsőtől, s azért

hangzik benne saját érzetei és gondolatai szózata; akkor figyelheti meg magát leginkább és nemesbül. 3/ Én mindent föl akarok használni, hogy bennem s ott, hol tőlem függ, határozott hitélet és törekvés legyen a jóra. Ezt sohasem veszem szem elől, és mindenütt a hit mérvvesszejét alkalmazom. 4/ A hit szerint élőnek oka van nemes büszkeséggel eltelni; sajnálhatja inkább, mint szégyellheti azt, aki különben tesz; sajnálom, ki az utcán harangszókor nem imádkozik, ki a hiúságnak hódol, ki világi elveket vall. Ez érzélem mellett biztosítva van a bátorság és erősség.

Jan. 30. Ó, ha volna barátom, ki támaszom lenne. Ha társalgok, azt veszem észre néha, hogy hülök vagy semmi sarkalást nem találok. Ha nem, akkor is magamra hagyatva nélkülözöm a nemes ösztönzést. Ma itt volt egy svájci pap. Az asztalnál mondá: tisztelem a germanikusokat! Ó, mint emelkedett szívem! Mily férfiak ezek a germanikusok! Istenem. Méltán okom lehet önérzetre, okom lankadatlan hevülésre. Domine, pauper sum et in laboribus a iuventute mea!⁸² Mit tegyek, hogy el ne veszítsem ezt a fönséges eszmét, hogy megfeleljek neki? Hol találok tápot e fényes eredetemnek, hol erőt minden hátrány leküzdésére? Ki tanít majd? Ki vezet és igazgat? Egyedül Isten és a hit szelleme, a buzgóság; ez őrzi meg a szent tüzet!

Febr. 1. Az igazi szeretet nem kislelkű, nem sopánkodik lehangolva a mások hibái fölött; ezt az érzetet öntötte az Úr szívembe, hogy elnéző legyek mások hibái iránt; és ha szent buzgalom tüzel is azok irtására, mégis egyesítsem vele a nagylelkű engedékenységet.

Febr. 13. *Ma levelet kaptam P. Rectorától. – Leírja a P. Wertenberg halálát, ez naplót vezetett, ahol mind föl van jegyezve az erényes actus. Istenem sírtam a rózsafüzért imádkozva, Istenem még én gyűjthetek sokat: még ma. (És feljegyzem magamnak külön a szándékból véghezvitt cselekedeteket:*

13. *Van egy kis Jézus Szíve képem, többször fohászkodom hozzá ostromtam m. és leküzdöttem egy érzetet.*

14. *megtagadás az evésb.)*

Febr. 16. Jézus szemei előtt hordá fájdalmait és mindazt, ami öröme, ami fájdalma volt. Ó, mily iszonyú érzet. Kedves Jézusom, de mint viselhetted azt? Sohasem neveltél? Mily undor volt előtted minden, amit a világ tisztel, becsül! És a bűn, és a kárhozat? Bár minél mélyebben behatolnék Jézus érzelmeibe; én nem tudok tőle elválni, mindig erre gondolok. Mily mély és titkos és csodás minden! Ha valamit hozhatnék Jézusnak, ha életemet fölálodoznám neki, ha valami csekély vigaszt nyújthatnék neki!

Febr. 17. A szenvedő Jézus szemlélete mélyen meghat, és elszomorkodnám vele soká, soká! Igen, qui addit scientiam, addit et dolorem⁸³; ha lelkemre veszem csak részben azt, amit Jézus a lelkén hord, akkor sírva fakadnék keservesen. A komoly hangulat vesz rajtam erőt; örülök, ha a társaságból szabadulok, hol Jézusról és ügyeiről szívem szerint nem beszélhetek. Emitte lucem tuam⁸⁴. Mint nevetnének valamin, mi Jézus szent szívébe tört döf, ami Jézus keserve, ami az ő súlyos gondja? s azért megütközöm azon, ha könnyelműen beszélnek dolgokról, melyek Jézust érdeklik, akár öröme<re>, akár fájdalmára legyenek.

Febr. 22. Ismét forró vágy támad bennem az igazi alapos alázat után. Mily erő van ebben, mely megdönthetlen, nyugodt, mélyenható tekintettel néz a zűrzavarba, a világ tarka játékába, s ha minden dől, inog, ő áll, mert Isten által erős. Én mindig valami erős, lelkes, kritikus ember akarok lenni, aki Istent igazán szereti, és érte szenved, kinek lelke tűz, akarata érc, szava hajlítható, erős és gyengéd. A keresztény erény a férfiasság iskolája, az ismeret nemesítője, a tudomány hasznosítója, az érzélem rendezője, a világ taposója; szabadság, mely fölényt nyújt minden földi eszmény, minden emberi tekintet fölött. Elimádkoznám este

⁸² Uram, fiatalságomtól kezdve szegény vagyok, és sokat bajlódom. – Zsolt 88,16.

⁸³ Aki gyarapítja a tudást, a gyötrelmet is fokozza. – Préd 1,18.

⁸⁴ Küldd el világosságodat.

órahosszat is az oltár előtt, mert akkor érzem, mennyit kell kérnem; és sajnálom a percet, mely eltűnik, látszólag fáradozásom, munkám nélkül; ó idő, örökkévalóság bölcsője, csodálatosabb mintha kis forrásból bugyogna a mérhetetlen óceán!

Febr. 27. Szükséges Jézus képét magán az életben föltüntetni, hozzá hasonlítani, az ő szellemét kinyomni. Jézus tana az életben nyilvánul, mint maga a személy Jézus Krisztus. Azért mindenben az életet kell szem előtt tartani, úgy a magamnak való éleést, mint a másokkal való érintkezést. Ez kereszténység – nem a tan, hanem az élet, valamint nincs elvont tanunk, hanem megtestesülésünk, a tan érzékesítve.

Márc. 18. Az Úr ma édes vigaszt öntött lelkembe, hogy bátorítson. A Királyvárosban gyóntattam, és jól hatott reám. Nem akarok szenvedéseimmel fontoskodni, nem emelem ki azokat, meg sem figyelem, csak az Úr akarata történjék velem. Az az akarat szentté akar tenni, hőssé, naggyá, a világ megvetőjévé; csak az nagy, ki magában nagy, nem ki mások véleménye, állása, szerencséje által az.

Ápr. 1.⁸⁵ De mennyire szeretem én az Urat! hogy jóllehet oly kicsiny vagyok a mindenségben és oly gyenge, hozzájárulhatok a szférák Urához, és hogy ő oly közel van, hogy bennem van, hogy átkarolom, szívemhez csatolom, szeretem, csókolom, kebelén pihenek oly édesen, oly kedvesen, hogy ő úgy szeret, hogy én őt szolgálhatom, hogy mi oly egyek vagyunk! Bár lennék nálad, kedvesem! Minek csalogatod szívemet, minek kínozod szerelmemet? nézz a lángra, mely érted lobog.

Ápr. 1. Az ember ereje önmagában van az isteni kegyelemmel. A súlypont belül fekszik; ha kihajlik, elvész az. A súlypont a megfontolás, a jellem, a meditáció, az ima szellemében fekszik; ez mind a szív bensejében van. Ott keresd s őrizd; addig jól állsz, különben bukol. Valamint minden életre benső erő kell, úgy a lelkiekre is; támaszok csak akkor segítenek, ha ez ép. Erőtlen testnek támasz nem sokat segít.

Ápr. 17. Névnepomra többen írtak; legkedvesebbek a rómaiak; a Kollégium tiszta szellemét lehelik, olyan mint illatos esti fuvalom a tavasz virányaiból, éltet és nyugtat, homlokomat csókolja, figyelmeztet első szerelmemre. [Vö. Jel 2,5] Ó, mily szépen egyesül az ártatlanság az apostoli buzgalommal s erővel; mily forrón lebben el a rózsás ajkáról az ima értem is; mennyi édes érzelmet s emlékezetet takar el e vörös ruha, véresebb szerelmek tüze. Ó, kedveseim, szívembe rejtettelek, mert tiszták vagytok, tiszták, felhőtlenek, viritók. Ha kimegyek délelőtt és látom a pezsgő, rügyező, zöldelő természetet és azt a dagadó kis madártorkot, melyből csak úgy tolong az a csengő ének, és a nap játszi sugarait, melyekben az árny is kedves és meghívó, rátok gondolok, lelketek tavaszára, mely oly teljes, oly vidám, oly reménydús és gondnélküli. Szeretlek titeket, ti is engemet.

Ápr. 18. Nagy levelet kaptam Rómából, Esterházy úr szorgalmazására. Olvastam, hogy Hilgers jezsuita lesz. Ó, te kedves ifjú, fáj nekem, hogy elmész tőlünk. De én is testvéred szeretnék lenni; csak hogy visszatart az a nagy nyomor, melyet itt látok, s melyre valami írt adni biztat az isteni gondviselés. De jó és buzgó akarok lenni, hogy halljam Isten szavát és menjek tán utánad.

Ápr. 29. Azt veszem észre, hogy nekem nagy erőre és erőteljes föllépésre van szükségem; mert látom, hogy az embereken ez fog, a többi semmit sem ér velök szemben. De erő nincs igazán szellemi és lelki meditáció nélkül. Ma voltam Süttön, mit láttam? Szellem-élettelen lapályt. Ó, hogy lapulhat el a magasröptű szellem, mint mállik szét, aminek erőnek kellene lenni. Életerő, kiható lendület hiányzik, minden elsimul és ellapul. Ami szent, az oly íztelen és oktalan dolog lesz, hogy az ember beleún. Dehát mi fog majd megragadni és lendületet adni, hogy a porból fölemelkedjete; mely roham veri föl lelketeket; mely sas von föl nagy nemes ellenállhatlan iramodással? Ahol meditáció nincs, ott nincs telj és erő, ott

⁸⁵ Az első sor törölve, olvashatatlan.

párolog a folyadék ereje. Beszédetek, cselekedetetek málészájából, lomha kézből ered; ha nem ront, nem javít senkit.

Máj. 3. Az Úr mennybemenetén tartottam tavaly nagymisét Szent Machutban (1882). Fényes és megható volt. Ezidén Pizskén voltam. Szükség, hogy az apostol nagy bizalom- és bátorsággal bírjon, s midőn mindent Istentől várt, semmitől se féljen, ne hagyja magát holmi nehézségek által háttérbe szorítani, hanem mozogjon igyekezzék tevékenyen, szemesen; föl vállaljuk mi a harcot, bármit hozzon is miránk, csak ne hagyjuk a lelket bezsinórozatni. Azért kell buzduló és lelkes, nem félénk s bizalmatlan hangulat. Ne félj az emberektől; tudod, hogy mindenik szívében vannak húrok, melyek közé bizton nyúlhatsz, hangozni fognak, az Isten feszíté ki azokat.

Máj. 6. Úgy érzem lelkemben, mintha még lenyűgöztetve lennék; mintha elborítana szikla és törmelék; még nem bír áthatni, áttörni önmagán keresztül a lélek, nem bírja magamagát; nem lép föl belülről az alakító erő; még többnyire a külső benyomások adnak neki alakot, nem ő nekik. Az élet belülről jövő, ható, hasonító erő; minél nagyobb, annál teljesebb, termékenyebb, annál nagyobbra terjeszkedik s mindent magával tölt el.

Máj. 9. A Szentlélek Isten adományainak teljessége mint szeretet, mindent eltölt, mindenbe önt valami szépet, jót; egyrészt tehát az a kábító gazdagság, másrészt a tehetetlen, erőtlen nyomor ... és íme közbelép a Szeretet Lelke, és ad minden jót. Gyenge a mezei virág, és Isten mégis fölékesíti azt, s örül ékességén; gyenge a madárka, és Isten áldja s neveli nagyra; gyenge a lélek, és Istennek telik öröme földszíteni azt. S e gondolatban a tehetetlenség által keltett részvét és szájalom összefoly az Isten végtelen gazdagsága csodálatával, aki gyengéd kézzel osztogatja javait. Azért az érzélem, ha a Szentlélekre gondolok, magasztos és gyengéd; sírok és lelkesülök is, ha áthatva imádkozom: Veni Sancte Spiritus!

Júl. 3. [Exerciciumok Kalocsán; első nap.] A bűn következményeiben, a büntetésben és közvetlen hatásaiban nyilvánítja iszonyát. A bűn ugyanis 1/ az angyalokat, a legmagasztosabb- és főnkköltebb fölfogású, nagylelkű, nemes akaratú szellemeket ördögökké változtatta; 2/ magában véve a lélek halála, tehát bűz, genny, piszok, rémület; 3/ a rendetlenség legnagyobb foka; következőleg pusztulás, rombolás, nélkülözés, megfosztatás; 4/ és mindez ellentétben áll a legtökéletesebb, a legfőnségesebb, a végtelen Lényhez, mellyel osztozkodott a szépségben; azért most nyomorultan sányli rettenetes sorsát. S mindezen iszony, mást nem mondhatni, van a lelken! Mily látvány Isten szemében! fölfoghatlan; az ember félig képzeli, és reszket és ájuldozik.

Nehéz-e az alázat bárkivel szemben? Istenem! ha az ember csak keveset lát ebből, máris elveszne szégyenében! hát még ha másnak szemébe néz! S ki teheti azt önhittem, ha e meditáció áthatotta. Csak, aki nem tartja hatalmában e gondolatot, az lehet kihívó, hiú, szerénytelen; hogy egyébről ne is szóljak.

Júl. 4. *Nagyon száraz és nehézkes vagyok.* Van sok kisértetem, de azon örülök; én csak Istenemet tartom szemeim előtt, s minden egyéb jöhet, mehet, csak öröömre szolgál; bár lennék erősebb, és függetlenebb jellem.

Szeretném, az exerciciumot minél nagyobb buzgalommal végezni, mert epedve kívánom és várom az Isten kegyelmét, s mit ne tennék érte? Ó, a halál mire tanít? Nem akarok élni, csak egészen Istenért; minden perc az időben, minden tett a tevékenységben legyen övé; nemcsak, de törjön az ő nagyobb dicsőségére. Ha van e mellben lehellet és a szívben lüktetés, minek legyen az másra, csak a legmagasztosabbra?! Drágán adom oda életemet; nem húz törökért, hanem az egész istentelen táborért, miután mindent Istennek szolgálatára akarok magamban szentelni, s e szentelés, e följajlás egy életemben millió életet ad, s minden egyesben az egész világot ajánlja föl, Istennek hódolatára hozni törekszik.

De ha a Társaságban élnék, mily könnyű lenne ez, s a világban támasz, segély nélkül mily nehéz! Társaim közül ez évben (1883) Thill, Hilgers, Schwab, Wessel beléptek; ők szentek s

nagylelkűek lesznek, de mi tart engem? Uram, Te látod, semmi, ami tőlem függ! Ne késsünk, kedvesem! Siessünk, minek oda későn érkezni, hol majd sok nagyot és szépet tehetünk? Addig, Uram, legyen akaratom a három szent fogadalom helyett, mely minden cselekedetemet drága gyöngyfüzérrel köti oltárodhoz. A halál közeleg! Légy üdvöz! Ó, de vannak még perceim, legyenek 1/ főnkkölt gondolkozás, 2/ nagylelkű áldozatkészség által gyümölcsözők, 3/ legyenek a hit világában és 4/ a keresztény, tiszta együgyű erények ékesítsék azokat.

Júl. 6. Jézus szelleme az alázat. Mindhiába, ki e szellemet nem bírja, annak nincs fogalma az Üdvözítőről; e szellem pedig mély és mérhetetlen, a haladásnak nincsenek korlátai. A szent papok alázatosak szívük mélyéből; Isten elé csak az alázat kíséretében állhatunk; ha alázatosak vagyunk, nagylelkűek, rettenthetlenek, lelkesek, igazi reális célokra törekvők leszünk. Minden más foltozás és torzalak; azért ahol lehet, ezt indítsd föl magadban szüntelen; majd ha ez habitusommá válik affektáció nélkül, akkor más élet küszöbén állok majd.

Júl. 6. Lelkes, szellemes élet nem lehet áldozatok nélkül; mert mindig a földön csúszunk, mert soha ki nem keltünk magunkból, azért nem kellett áldozni, de azért nem is lettünk férfiak; az áldozó magára vállal sok nehezét, de úgy, hogy mindenben erős lelkű és ne okatlan engedékeny és gyáva legyen. Nézd ügyeidet, melyeket másokkal szemben elintézesz, és értsd meg, mit tesz az.

Júl. 7. Szent pap: mily szó! pedig, Uram, az akarok lenni, a szó teljes értelmében; azt a szellemet akarom magamon teljesen kifejezni, azt mindenben föltüntetni; Krisztusnak papja vagyok. Legationis munere fungor [követségben járok]; Krisztus ügyésze. Törekvésem az emberi megváltás; e szempontból ítélem a világot, elveit, eszméit, egészen ellenkezem szellemével, mert ezt kell megváltani; a rabság szelleme. A mulandóság, a szűk határok, a fölület tüneményei, a látszat, az érzék okossága, a test hajlamai rabláncra verik a szellemet; a pap szabad a

lánctól, nincs kötve azokhoz. Sua libertate Christus nos liberavit⁸⁶. Krisztus fölszabadítá a szellemet, azért az Isten fiai szabadok. De a világ rab, rabok közt élünk; amint rabnak meri magát mutatni a világ, épúgy nyilvánítom én szabadságomat: a szóban, a tettben.

Merítem e szellemet bőven az imából, a meditációból, szabad férfiak lelkéből.

Júl. 7. A fundamentumról szóló meditációban nem jött Istentől arra való indítás, hogy ne írjak dolgozatokat; én tehát rendezve szándékomat, tovább folytatom azt, az Isten nagyobb dicsőségére.

Júl. 7. Az apostolok tanítottak hit szerint élni, hitből való életet. Ebben foglaltatik 1/ a hit, 2/ a malaszteszközök használata. In abstracto ezekről is van hit.

Júl. 8. Isten gyermeke – annyi kiváló jótétemények és a gondviselés különös szeretetteljes vezetése által kitüntetett – jezsuitáknál neveltetett – Rómában képeztetett – templomaiban fölszenteltetett – a szentek sírjain áldozatát bemutató – nagyvilágra szóló férfiak körében szívesen látott – sok kitűnő pappal összeköttetésben élő – főnkkelt, nemes, nagylelkű gondolkozás<ra> és érzésre törő – szűk korlátokat, alacsony nézeteket, törpe fogalmakat, sovány tekinteteket ignorálni törekvő – áldozatkész és fáradhatlan, önmagát megvető, Isten dicsőségét mindjobban előmozdító szolgája Krisztusnak.⁸⁷

Júl. 10. Ma van utolsó napja az exerciciumoknak. Én szeretni akarom Istenemet; e vágy bennem oly erős, oly heves, oly természetszerű, hogy nem kételkedtem rajta: én szeretem Uramat. Jaj, de nagyon gyengén teszem azt, ha a tetteket szemlélem; több estére emlékszem, midőn Szent Pástorban, a villa csendjében végeztük a meditációt ad amorem spiritualem⁸⁸. Ó,

⁸⁶ Krisztus saját szabadságával szabadít föl minket, – vö. Gal 5,1; 2Kor 3,17.

⁸⁷ Ezt az önjellemzést a kéziratban végig aláhúzta Prohászka.

⁸⁸ A szeretet elnyeréséért végzett szemlélődés Szent Ignác lelkigyakorlatai végén.

Kedvesem, oly közel vagy, s mégis oly messze; oly erővel vonzasz, és ismét magadhoz nem engedsz. Istenem, Kedvesem, lelkem olvadoz; miért ne legyünk egyek, miért ne adjak neked annyit, mennyit akarok adni, hogy szomjamat csillapítsam. Tett, fiam, tett!

1/ Tégy és közel léssz; maradj velem, jelenlétemben, necsak meddőn, érzéketlenül; e termékeny, e gazdagító szent igazság és vigasz öntudatában. *Ez part. vizsgálatom júl. 11-től fogva.* Azután 2/ nem szabad semmi földi dologra valamit adnom: gazdagság, tisztelet, dicsőség, hatalom vagy szépség, tehetség, erő, megelégedés, tudomány, ékesszólás; mert a kegyelem legalsóbb fokával sem hasonlíthatók össze. És a nagyság és a nemesség mértékét Istentől venni. 3/ Nem szeretni a vagyont, a méltóságot, a mulatságot, és nem használni, csak Isten akaratából. 4/ Minden magában közömbös foglalkozást vagy dolgot csak a végcél tekintetéből, töprekedés, aggodás nélkül megtartásuk, eléricsök iránt. 5/ Miután minden eszköz, azért mindent egykedvűen, mérsékelten, a rendes időn kívül arra ne gondoljon és a siker iránt közömbös legyen, és ezt nemcsak az érzéki és földi javak iránt, hanem a szellemiek iránt is: forró áhítat, világos ismeret, irgalmassági és felebaráti tettek. 6/ A törekvés rohamossága rendetlenség. 7/ Örömet, szomorúságot, félelmet, ellenszenvet tartsd távol magadtól, amennyire lehet. 8/ A gondolatok is ne időzzenek kelleténél tovább Istenen s az istenieken kívül.⁸⁹

Aug. 10. Néha lehangoltatom jelentéktelen esetek vagy megjegyzések által. Így ha a társalgásban valaki a főkolompos, s engem mintegy elnyom óriási roppantságával. Ma lelki vigaszomra írhatom, hogy az szóra sem érdemes. Mi az a szereplés, mely nem boldogít, mely egy hajszállal sem tesz jobbá? Mi az az uraskodó, fontoskodó, hencegő modor? Semmi. Vedd az embereket, amint vannak. Csak az erény az érték; mint gyermek olvastad, most értsd meg. Én is az erényt becsülöm az egyesekben, mást nem. Tudom, mi a káprázat, meg tudom különböztetni, épúgy, mint a gazdag sörfőzőt aranyláncától vagy a parasztot bocskorától. Így kell tisztán és okosan látni és ítélni mindenben; különben összefut, összeszűrösödik minden. Én szeretem és tisztelem és becsülöm az egyes embereket, de azért utánaézek mit, hogyan tesznek, beszélnek.

Aug. 10. A jó létben elvesz a léleknek a szellemiekre irányzott határozott törekvése. Midőn jó neki, nemcsak hogy elveszti erejét, hanem nincs fogékonysága fölismerni a szellemieket, és buzdulni a fensőbb érdekekért. Ilyen lelkek lelketlenek, és a szoba kényelme s megrakott asztal meghívó látványa lecsendesíti a pezsgő buzgalmat s elveszi élet. Éljen néhány hónapig ily körben, s már nem érzesz hevesebb, nemes indulatokat.

Szept. 2. *Tartottam a reformatiót [életreformot] ezen pontokban: 1/ A tiszt. és szeretet ellen támadó kísértésekben még nagyon gyöngye vagyok, nem fejlődött még ki a férfiú határozottsága, ereje, átható tekintete és jó critériuma. Sokszor megzavarodom mindebben. 2/ A beszédben törekedjem szabatoságra, a viseletben egyszerű, nyílt, de határozott, és okos. 3/ Az áhítat gyakorlatait szükség a szellemnek áthatnia, mely magasabb törekvésekre irányozza és egyesíti a különálló gyakorlatokat. 4/ a part. exam. erővel és kitartóan.*

Szept. 2. Akarom nagygyá tenni lelkemet, szilárddá. Nem akarok fönnakadni a köznapi élet alacsony nézetein, ítéletén, nem akarom szem elől téveszteni a legmagasb érdeket, mellyel lelkem bír; minden hiány és fogyatkozás szinte elemel a polcról, melyre állunk, ha rendeltetésünk, lelkünk örök érdeke szerint határozzuk el magunkat a ténykedésre. Az apró-cseprő egymást váltó foglalkozásokon végig a lélek elveszti fensége önérzetét, szétfolyik tehetsége folytonos, de érdemtelen törekvésében. Hanem ha a szellemben az erény, a hit, az evangélium tana s az abból származó bölcsesség, a bölcsesség által támogatott határozottság, jellemzilárdság uralkodik, akkor a lélek el nem veszti önmagát, akkor ő az úr a dolgok és események fölött, akkor ő szorítja azokat rendszerbe, alkalmazza tevékenységéhez, indul el

⁸⁹ Vége a kalocsai lelkigyakorlatoknak.

rajtok fönsőbb elvek szerint. Akkor kezdi fölismerni önmagát, érezni fölényét, s örvendeni, hogy örökre szól, hogy elévülhetlen s megtörhetlen.

Szept. 11. Hallgattam az első pap gyónását. *Ó Uram, hogy lehetséges az, hogy kezeiben hordjon téged valaki, s oly keveset szeressen, hogy lehetséges, hogy zárt és elfödött a kincs, mely naponkint ereszkedik a lelkébe, s ő nem érez, ő nem hevül, ő vétkezik.* Nagy titok az ember, vak is, béna is, alávaló, gyöngélkedő; pedig a lélek egy örökkévalóságra vár, halhatatlan, fönséges, képes egy szépség- és tökélyre, melyről fogalma sincs. Hanem meg kell törni, be kell vezetni, át kell hatni; különben idegen, néma, mely nem tud szólni, süket, mely nem érti a nyelvet.

Szept. 14. A rektor úr panaszkodott a szemináriumban nyújtott elégtelen szellem miatt; jót akar, Isten adja neki az erőt, s nekem a belátást, hogy jól és ügyesen adjam tudtára azt, amit a kitűnő Kollégiumból *ide* átültetni lehetne.

Szept. 15. Vasárnap van, a Boldogságos Szűz hét fájdalmának ünnepe. Az Úristen megsegített és megvigasztalt a szent meditációban. A Szent Szűz fájdalmai mind Jézus szeretete miatt vannak rá mérve; mert édesanyja az Üdvözítőnek, azért szenvedett. Boldog, aki szenved azért, mert Jézusé, akár anyja, akár testvére, társa, szolgálja! A Szent Szűz szívében a gyengéd és lobogó szeretet tengere mélyed; és mit érzett, midőn éjjel kebelére zárta szent fiát, vele álmodhatott; és mit érzett, midőn számárháton ülve a kisded Jézus szemléletében elveszett! És följajnlta; s az Úr, hogy a szenvedés forrását fakassza lelkében, s hogy följajnlását drága fűszerrel fűszerezze, lelkébe helyezte a világot, mellyel megismerte fia szenvedését, és szenvedni kezdett azonnal övele. Áldozat csak szenvedéssel jár, a szeretet áldozattal; s minél nagyobb a szeretet, annál inkább él bennünk a szerető; s minél inkább él ő, annál kevésbbé élünk mi, s a szeretet által okozott e lassú gyilkolásunk fáj, vagyis szenvedünk. Végre a Boldogságos Szűz gyengéden szeret, mert neki fáj, mi szent Fiától elválasztja, mert benne csak ez az egy vágy élt, csak egy élet volt, az Úr Jézus Krisztus. Kedves Szent Szűz, bocsásd meg, ha édesanyjai szeretetednek mélységét csak fürkészni is merem; ó, kedves jó Anyám, taníts meg szeretni, s akkor megértlek!

Szept. 18. Forrón szeretni az Istent, vagyis tenni mindenben szent akaratát. Én germanikus vagyok; az első, amiben kimutassam ezen jogcímen lekötöztetett szeretetemet, az Isten akaratának hű teljesítése legyen; keressem buzgóságom kifejtésére a tért. Íme, ezt nyújtja az Isten mindennap; ha ezen fényeskedem, biztosítom magamnak az ő kegyelmét minden nagyra s teszem azt, ami a legfontosabb, s mi nélkül minden egyéb működés üres.

Szept. 20. Ki érti azt, hogy van különös ismeret, különös érzélem, melyet csak az Isten önthet a lélekbe. Pedig úgy van; az ember magától azt meg nem szerezheti. Íme ez az Isten drága ajándéka! Látom, hogy Jézus oly gyengéd, oly figyelmes és türelmes irántunk, elviseli nyomorainkat és hálátlanságunkat. Nemcsak gyengéd, de bensőséggel teljes: so lieb und so innig; [olyan gyengéd és bensőséges] s a szegény ember botorkál és kapkod, vak és süket is; nem látja szerelmét, nem hallja benső intelmét. Kedvesem, ma értettelek a gratiarum actioban, ma oly jó és gyengéd voltál, s én láttam fásultságomat; láttam, hogy a pusztaságba irányzom lépteimet, s elmegyek szereteted illatos, fűszeres, fényteltjes, csöndes, zsongó, árnyékos berkei mellett. Ó, Kedvesem, zárd kebledre, tanítsd ezt a szívet, képezd ki; alakítsd egy gyönyörű szentségtartóvá, egy drága fűszer- és tömjénfüstölővé!

Szept. 21. Isten akar valamit tőlem; bár tudnám, hogy mit. Akar papi életet és szentséget. Paratum cor meum! Akar-e kívülre való hatást? Ó, Uram, hogyan? Vagyok-e elég erős? – gondolom. Szívemben nincs az az ónsúly, sokban gyenge, elnéző, határozatlan... Domine,

ecce cor meum, infunde illi charismata gratiae! Scio infinitam carentiam meam! Domine adiuva miseriam meam⁹⁰!

Szept. 22. *Lehetetlen itt valamire menni; gyónnak nálam többen, de nem tudom, mennyiben lehetek segítségökre, mert a vezetés annak a kezében van, ki a szellemet uralja, nekem nincsenek eszközeim, amit mondok, hiányos, kevés, foltozás.*

Okt. 7. A primás beszéde a kor rémületes nyomorának bajainak öntudatára ébresztett. Rettenetes és vészthozó az ár, mely elnyomással fenyeget. Messze elestünk az elmúlt korok vallásosságától, mindenfelé a hitelenség kísért; az olvasó nem köríti a fővezér kardját, nem imádkozik olvasót a törvényhozó testület; ó, de mennyire van csak a gondolatjától is. Messzire estünk az Isten-feledés és feledettség sötét, vigasztalan zürzavarában; elvesztettük majdnem az ismeretet, a fogalmat arról, aminek lennie kell; pedig a fogalom, az reményeink horgonya és szikra az enyészetben. De messze vagytok a fogalomtól, idegenek tőle; hisz ha lelketekben támad, akkor elborzadtok hozzátartván a jelen állapotokat, a kötelességet az Isten irgalmának állapotaihoz. Sötét felhő ül önnehézséggel lelketekre; azt bújja felétek: mi lesz belőlünk! hova rohanunk? Avagy nem is tudjuk, hogy a vigasztalan elhagyottság örvényébe ragadtatunk?

Én a kor rettenetes állapotát fölfogni törekszem, s annak borzalmas veszélyeit, melyekben máris milliók el-elsüllyednek, lelkem előtt tartom. Íme a te munkád, a te föladatod! Szívedben fölébredt a borzalom; öntudatod elé idéztetett a rémületes helyzet. Segíts magadon, segíts társaidon, annyi millió lelken. Tudod, mennyire távoztatok Isten és a parancs útjától? Tanuld azt, nézd azt, ne felejtse, hogyan kellene lenni, és szólj úgy, ne gyáván, de ültessd a meggyőződést homlokod- és ajkaidra. Imádkozzál és tőrj lelkedben. Ez a tűz a forró kívánság heve lelkemben; száll belőle az ima; de a tűz éget és emészt! Ó, csak emésszen; ily nagy célokért e pillanatban áldozom föl életemet. Mint a háborgó tengeren, a halál öntudatával állok a veszély elé; látom, amint süllyed millió lélek, s mennyi menthető. Egy örökkévalóságra szóló műhöz fogtam. Keresztülviszem az utolsó pontig, éltem végső leheletéig, az utolsó csepp fölládozásáig. E célból följajánlom a rózsafüzért:

Én meg vagyok győződve a helyzet iszonyú veszélyei és a társadalmi romlás bekövetkezéséről.

Tudom, hogy idegen a hit és az erény a földön a világ és a papság előtt.

A papság elveszté a fogalmakat az életről, amint annak lennie kellene, és tréfába nézi a rengeteg pusztulást s még nagyobb vést, mely közeleg.

A papság az ima szellemével s önfeláldozó és önmehtagadó, lélekmentő és a világot gyűlölő szellemmel teljék el. Szakítania kell a világgal s azon elemekkel, melyek elaltatják, vagy minden törekvését bénítják. A papság föladatáról azon fogalmam van, hogy az a világ megmentése. Ezen föladatot akarom megismertetni mindenkivel.

A rossz körülmények miatt elvész ezen öntudat óriási nyomása, s azért beszéd<ben> és társalgásban résen állok, hogy ezen fontos elem bennem ne sérüljön.

Följajánlom a Bakács-kápolnában tisztelt Szűznek az imát, a szót, az írást, a szenvedést; övé ez. Kérem, hogy tökéletesítse; amennyiben akarja, hogy használjon. Minden héten külön egyszer ott fölmegegyek elmondani a rózsafüzért, melyet mindennap e szándékokból följajánlok:

A pápa és püspökök, a papok krisztusi szelleme; a szeminárium, az irodalom, a tudomány, a nekem nem tetszők tökéletesítése és szentesítése; az én mélyen áthatott, a dolgok fontosságát átértő szellemem, ehhez illő buzgó alapos törekvés a lelkek mentésében minden téren; szent, világiatlan, nagylelkű és áldozó szellem.

⁹⁰ Uram, itt az én szívem. Önts belém kegyelmeid kincseit. Nagyon ismerem végtelen gyengeségemet. Uram, segíts az én nyomorúságomon.

Okt. 8. A szeretetben ne szatócs ... áttör a lelkes lélek kisszerű nehézségeken, nem tapad, nem lapul; mindig erős és kitünő. 2/ *A társalgás deprimál, keltsem ott föl magamban a lelkes szellemet.* 3/ *végy részt a társalgásban, erővel és szelíden,* 4/ *minden erényes tett, v. alkalom iránt serényen.* 5/ *a part. ex.t megváltoztattam.*

Okt. 28. Szeretni kell, ha érteni akarunk. Miért? A szeretet kitágítja a lelket, szellemesebbé, élesebbé, behatóbbá teszi. Aki szeret, az ért, annak szemei megnyílnak, azt nem kerüli el a dolog jó oldala, érzékkel bír, észrevesz. Lelke hasonul a szeretett tárgyhoz, s a tárgy benne élni kezd, egyesül vele, nemcsak érti. Ó, ki tudja elmondani, mit tesz a szeretet által bírni; miképp történik, hogy a lélek annyira emeltetik, mintha új tehetséget nyerne, mintha egy új világ nyílna; nem tudja mikép, csak látja.

Zwischen Amboß ja und Hammer wird Gefäß zur Zier der Kammer ausgewirkt; doch muß es glühen, sonst ist eitel Künstlers Mühen

Käm' es kalt unter den Hammer, spränge das Gefäß, oh Jammer,

Und zu gänzlichem Verderben, würfe man hinaus die Scherben.

Drum sollst du vom Herrn nur Gluten [?], Kreuz, und Not, und Pest und Ruten

Dir erflehn und Pein, die der Welt so schrecklich scheinen.⁹¹

Nov. 4. *Part. exam: szeretetlen gondol.* 2/ Még sokszor kislelkű és nyomott hangulatú vagyok; pedig csak a lelkes igazán erényes. Ne akadj föl mindenem; örülj, hogyha mások előtt háttérbe szorulsz.

Szedjem örömmel alkalmat az igazi erényre, önmagam megvetésére; ne becsüljem a mellékes dolgokat, csak az örökkévalóságnak élek! 4/ *Végezzem buzgón az imákat, a sz. misét, a lelk. olvasást.*

Dec. 31. 1/ *a szeretet még tökéletlen* 2/ *épp úgy az alázat, mint azt sok tény bizonyítja.* 3/ Nagy vágyat érzek szigorú rendbe lépni, hol Istennek ajánlhatom föl erőimet. 4/ *keresztény érzelmeket kell mindenben táplálnom, hogy mély gyökereket verhessenek lelkemben.* 5/ Nem engedem magam befolyásoltatni a világias gondolkodás által, a beszédre sem ügyelek, melyben nem látom Isten bölcsességét. 6/ Állásomhoz képest mindent teszek, hogy az Isten dicsőségét előmozdíthassam; kell pedig ahhoz mindenekelőtt a keresztény igazságokat mélyen fölértő lélek és a keresztény erények gyakorlatában élő szív. Amennyit e két tekintetben érünk, annyit élünk, különben nem vagyunk önmagunké, hanem hasonlók az élettelen vászonhoz, melyre az ecset rakja a színeket, majd egyöntetűen, majd tarkán.

⁹¹ A verssel azt kívánja érzékeltetni, hogy a szeretetnek izzania kell, mint a tűzbe tett vasedénynek, melyet az üllőn kalapálnak. Ellenkező esetben a kalapács darabokra törne mindent és ki kellene dobni a szemétké.

„Igen, az üllő és kalapács között alakul ki az edény a kamra díszévé, ámde izzania kell, különben hiábavaló a művész fáradozása.

Ha hidegen kerülne a kalapács alá, ó jaj, megrepeszténé az edényt, – s végső pusztulásként kidobnák a cserepeit. Ezért az Úrtól magadnak csak tüzet, keresztet és inséget és pestist és vesszőt kell kérned, és kínokat, amik a világ szemében oly borzalmasak.

1884

Jan. 2. Egy derék, nyíltszívű, egyszerű, alázatos passzionista látogatott meg e napokban. Tetszett nekem ez ember; benne a természet összefolyt mély vallásos érzettel, minden erőltetés nélkül keresztény volt s ember maradt. Sok szenvedés és tapasztalat s különösen az embert megtörő mély alázat türelmessé s nagylelkűvé tette; nem akadt fönn a kemény bánásmódon, mellyel mások iránta viseltettek. Egyszerűségében szeretett és tisztelt mindenkit, és szívélyes volt és gyermekded volt, dacára hogy mindig ingatlan, hajthatlan férfi maradt. Adott jó példát és fölébresztette bennem a vágyat, hogy ne vesztegessen időmet, midőn mások oly magasra emelkednek.

Febr. 24. Tegnap nagyon levert voltam; magam mentem ki a Szamárhegy felé, s a sok jóakarát bánattá változott, miután másképp kielégítést nem nyert. Ma az Úristen megvigasztalt az elmélkedésben. Én az elmélkedést az erő és üdeség forrásának tartom; ha távol állunk a forrástól, akkor a víz, mely belőle árad, könnyen elvész a fövényben, beissza a száraz homok. De a forrásban mindig van víz, itt meríték. Úgy tetszett ma a meditációban, hogy az Úr Jézus az oltáron már nem érezheti a sok keserőséget és bánatot, melyet különben érezne, ha még földi életet élne; de e keserőséget érzi a morális Krisztus, érzi Krisztus misztikus teste, akik szívéhez közelebb állnak, azok bővebb mérvben. Ó, tehát míg az Úr bánatmai, míg a közöny, míg a vakság nehezemre esik a világban, addig egy-egy mirrhazsemet hullat az Úr az ő szent Szívéből! Ki ne akarna többet szenvedni, ha az anyyi, mint Jézushoz közelebb állni. Veni Domine Jesu! [Jöjj, Úr Jézus!]

Febr. 28. 1/ Erősen, mindenben az erény, a feddhetlen erkölcs szempontjából; kellemes bájt önt ez mindenre, s az ember sohase bánja meg. 2/ A tapasztalat erősséget önt belém másokkal való viseletemre nézve; de lelkem és szívem forrása az Oltáriszentség. Ott tanulok, ott okulok, éppen azért, mert nincs más tanítóm.

Márc. 4. Szép az a Wolkonsky-villa sötéten benőtt vízvezetékeivel és kellemesen mosolygó rózsavirányaival; szép az a mennyei regg a Pincio Mózese mellett a sinistra ilex gumós ágai alatt; szép az az út az albanói örökszép lejtőkön a Campagna fölött a ködben úszó Róma körvonalaival a háttérben; ó, de szebb a szív, melybe mint drága élő kehelybe a legszebb regg, a legtündöklőbb fény, a legpompásabb színjáték díszességét összefoglaló kegyelem balsamcseppje ereszkedik, és az Oltáriszentség szíve visszatükröződik.

Márc. 21. Sokszor egészen határozatlan a buzdulás érzete, átfogja a világot, ég, lángol; s midőn gyöngeségét veszi szemügyre, akkor alétan, tehetetlenül visszaroj a tehetetlenség érzetének tág karszékébe. Nem úgy – a papi buzgalomnak ki vannak szabva határai, meg van adva tere, megvannak egyes művei, Isten, lelkek s azok minden állása, rangja, és a lelki és hitélet előmozdításának számtalan eszközei.

Ápr. 15. Előbb is lehetett volna ugyan írni, de nem történt, mert csak most determináltattam, midőn a Tokodról hazatérve, hol a nagyhéten plébánoskodtam, e jegyzeteken végigfutottam. S mit érzek? Nem úgy, mint akkor, midőn azokat írtam! De értsem meg jól! Semmi változás sem történt az elvben, hanem az élet, a közlekedés a törekvő és elszánt léleknek erejét veszi, mint az időjárás változatos behatásai a szikla és az acél keménységét! De Uram, én mindig egy vagyok! Odaadnám szívemet az Üdvözítő kezébe, hogy formálja bármily fájdalmak és keserőségek árán, csakhogy legyen belőle egy nagy érzelmekkel átjárt, és az igazság átváltoztató, megkapó, legyőző erejével fölruházott szív és lélek. Forrjon a szívben az élet, mely nem a külvilág hullámzásából egy sarokba vetett habarék, hanem tiszta, üde, éltető forrás vize; a szívből a lélek mélységes bensejéből fakad az élet teljessége; s minél mélyebben van forrása, annál bőségesebben árad, s annál erősebb, behatóbb, átjáróbb, élesztőbb, hasonító s nem hasonló – csakis ahhoz hasonul, ami

természetének megfelel; s akkor vigan egyesül s egyesülésében erősbül, mint két gyorsan elsíkló kristálypatak testvéri ölelése.

De ha az élet bensőséget mond, lépj a benső világba s ápd azt: suum solem, sua sidera norunt! [saját napját, saját csillagát nem ismerik!] A meditáció és az ima, e sötétkék égbolt napja-holdja, körülöttük ezer pislogó csillag: a szép ismeretek s gondolatok szikrái, lenn pedig milliónyi virágcsa nyitja kelyhét a szende sugarak játékára; az Istent s embert szerető szív virágcsái az érzelmek, melyeket ama magas égbolt melege sarjaszt. Ime a teremtő eszményi világnak, mely az Istenben, végtelenségében rejtőzik, kis hú képe; szinte némi előképe, causa exemplarisa a teremtésnek.

Máj. 25. 1/ A hit elveit életemben, nézeteimben, ítéleteimben kifejezni, s e tekintetben egészen szabadnak lenni más befolyástól. 2/ Ezen elvek szilárdsága együtt járjon az alázattal, melynél fogva magamat nem becsülöm; ismerve közepszerűségemet, igényeket nem táplálok. 3/ Az elvszilárdság és alázat megadja a szív szabadságát, ad lendületet, nem akad fönn másokon, ad tetterőt, és a tudományos és erényes törekvésekbe irányt. 4/ Ezekkel nem ellenkezik, hogy szabad ítélettel bírjak másokról, legalább hogy mások cselekvései, beszédei, modora ne legyen reám nézve, ami a hitből való életet és világnézetet illeti, bénító visszahatással. 5/ Tehát a szabadság nálam összeesik a nagylelkűséggel, melyben megvalósul a szó: sicut aquilae iuventus renovabitur, assument pennas aquilae, volabunt et non deficient⁹². 6/ Mindjobban belátom az Isten és gondolatai ismeretének szükségét; ha hozzá közeledem nézeteimben, megerősödöm. 7/ Különben legyen nyugodt, törekvő, állhatatos és super omnia Istennel egyesült s emberekkel szemben szabad.

Júl. 5-én kezdtem a lelki gyakorlatot Kalocsán.

Júl. 6. A pokolból merítem az életerőt, az önállóságot, a törhetlen bátorságot és buzgalmat. Mi is kell nekünk más, mint ez; mély alázat, usque ad inferos! Nonne veritas est, quia inde sumus?⁹³ és fáradhatlan, törhetlen buzgalom a szent életre. Ezt teszem ki; nem azt, hogy az Isten dicsőségére, mert ez csak kisugárzása a benső hőnek. A pokol nem törpít, hanem óriásivá növel; a pokol nem bátortalanít, hanem erősít, és határozottságot ad. Ugyan honnan szedjük ezt az élet tompító, lanyhasztó, langyos élvei, a világ lágy, kellem<et> és elnézést követelő nézetei, gyöngye s azért nyomorult ítéletei közt? Agitur de vita aeterna⁹⁴. Ime egy lángnyelv végigcikázik a sötétségen, a pokolból a földön; megvilágítja a kétes ügyet, az ítéletet és nézetet, a hajlamot; ó, de más irányba terelődik az ész és a kedély! Halálos merevség, égi sötétség, azután a pokol örvénylő zúgása és kivillanó tüze környezik az ész diktátumát és az akarat velleitásokat, midőn szó van az örök érdekekről. Pedig hol nincs róluk szó pályámon és gondjaim és eszményeim után való törekvéseim közt? Hideg legyen a kéz minden baráti kézszorítás közt, rideg az arc minden csábító mosolyra, rettenthetlen az ész ítélete a rosszra, a slendriánra, mély hallgatás a felelet minden könnyelmű, gyöngyöt és makkot összekeverő beszédre. *Pap és papság ... ezekről vonom le ezen gondolataimat.*

Júl. 7. (De regno Christi.) Az Isten országa lesz bennem, s legyen is, mert különben minék élek. Christus rex aeternalis [Krisztus örök király.]; én vagyok a harcosa. Az Isten országában folyik a harc, vagyis a szív- és lélekben. Minél többet teszek e harcban, annál közelebb állok Krisztushoz; ha végleg győztem, akkor bennem él Krisztus. Krisztus és én egyek vagyunk; akkor elérem az élet teljét. Tehát add oda ami a tied, s vedd ami Krisztusé. A folytonos önmegtagadás, az élet szünetlen fokozása, a testi ember hátrálása, a lelkinék előlépése; az eszme uralma, a szeretet kidomborodása ... s határ nincs e haladásban. De gyötre élet! mint a legszentebbért küzdő lovagé; ha nem – mocsár.

⁹² Két szentírási hely egybekapcsolva: „Mint a sasé megújul ifjúságod”. Zsolt 103,5. – „Szárnyra keltek, mint a sasok, repülnek, de nem fáradnak ki.” Iz 40,31.

⁹³ Egészen a poklokig! Nemde igazság, mivel innen vagyunk?

⁹⁴ Az örök életéről van szó.

Júl. 7. A földolog Istennek szentelni magát minél tökéletesebben. Ezt tanulom e meditációból. Célja Istennek lánglelkű szolgálkat toborzani. Akit áthatott, azt kérdi: mit tegyek, hogy Istennek tökéletesen szolgáljak. Jézusra való gondolkozás szent buzdulást önt a szívb: ó, Jézus; és ki mondhatna többet, és ki gyűjthatna jobban; hanem érezni kell azt mélyen és bensőséggel. Jézus sokat tett értünk, s nekem meg kell hálálnom; ő érdemel lángoló szeretetet. Vegyem csak emberileg mindazt, amit Jézus tett, és ki ő; s hogy föl fogok buzdulni! Ha pedig Jézust szeretem, akkor vagyok azon dispozióban, melyet e meditáció kíván. Szent Ignác mellőzi a szeretetet, csak a nemes szív- és nagylelkűségre utal.

Júl. 7. A Szentírásban és mindenben, ami Istenre vonatkozik, mély értelem van és igazi bölcsesség. De nem vagyunk mindig disponálva nemcsak megértésére, de annak belátására sem, hogy mély. Mély ismeret, ó, ha el nem távoznál tőlem! Példa: in decreto incarnationis [a megtestesülés elhatározása]. A Szent Szűz semmit sem foly be a világ dolgaiba ... a Szentírás csak mellékesen említi a történeteket az ó- és újszövetségben; mert mindez hiúság ... *el akarod-e veszteni talán?* tégy mindent Istenért, azt is, ami nem az üdv ekonómiaja.

Júl. 8. A názareti házban minden szeretetet és kedvességet lehel; ott a Szent Szűz a ház rendezésével elfoglalva; nézem soká őt és áthatóan; mily kedves, mily bájos. Most belép az Úr Jézus; ah mily ifjú ez, szemeiben a legszebb lélek ragyog, homlokán az isteni fönség, minden mozdulatát a kellem uralja; s ha találkoznak tekinteteik, a Szent Szűz imádja őt, s az Úr Jézus tudja, és megáldja édesanyját. Van-e szebb ennél minden eszményi kép és lehetőség közt? Ismerjem csak, de szemlélhetően, s szeretni fogom!

Júl. 9. Jézus táborából való vagyok. Az alázat, a megvetés, a szegénység háromszínű lobogója... A legnagyobb revolúció és a leggyőztesebb mozgalom e trikolor alatt indult meg. Dux generalis Christus Dominus⁹⁵. S mindig ebből kell kiindulni minden újjáteremtő áramlatnak. A harc mezején állunk, velünk szemben a tábor: a pénz, a tisztelet, a gőg. Inimicus capitalis humanae nostrae naturae. [Emberi természetünk legfőbb ellensége.] Nincse így? Csak azt add Jézusom nekem, hogy e két tábor rettenetes, elkerülhetlen, kiolthatlan, mindenütt egymásra bukkanó ellentétét fölfogjam; hogy az idők szükségét mélyen átérezsem, hogy a lélek e váltóútjait átértsem. Hic Christus, hic Belial. Csak Krisztus erejében győzünk. – *Amennyi erőt veszünk, annyival harcolunk és győzünk.* Krisztus ereje a szegénység, a megvetés, az alázat; anélkül nincs értelem. Próbáld meg és tapasztalod. A többi fuserozás!

Júl. 9. Az élet, melyet eddig éltem, nem felel meg fogalmaimnak és vágyaimnak. Pálmakerteket képzelek buja virágbokréta közt; kopár, tengődő, sivár hegyszakadékokon vezet át utam; az óriási bükk helyett, mely a Vaduzzi vár lábát beárnyékolja, csak törpe cserjére akadok, melynek csúcsa letörve, kórós ágai gyarlón és gyötrén terpeszkednek. Ez a benyomás, melyet nyerek, ha e lapokat olvasom. Mindig több az, amit a lélek óhajt; sokszor fölismerhetlen a valóság és a fentszárnyaló eszmény közt a hasonlóság viszonya!

Csak a lélek bensejében fejlődhetik az erő, mely a cserjéből pálmalombokat hajt; csak ha fokozódik a benső tűz és termékenység, akkor lehet életteljes, üde virágzást várni a lélek talaján. Adná az Isten, hogy úgy legyen. Addig is festem magam tovább. Bár visszajönne vagy el nem tűnnék a kor, mely a tavasz fogékonyságát és minden hajtás gyengédségét bírja s legalkalmasabb, hogy beléje oltuk a nemesebb élet ágát.

De tribus binariis: [a három emberpárról] Semmit sem találok, amit Istennek adni vonakodnék; úgy van alkotva szívem, hogy legalább a följánlásban, az áldozatkészség ívének körözésénél gyűlöli a kislelkűséget és borzad a tunya és lemondó lelkület elől. Mire éreztem magam mégis indítatva? Hogy vessem meg a világot, s mindent, mi benne van, a tudomány-, a művészet-, az emberi erénnyel. Mily kevés mindez, mily silány, mily lézengő ... vanitas vanitatum! Írunk művet, alapítunk iskolákat, kórházakat; hát azután? Csak egy van,

⁹⁵ Az általános vezér az Úr Krisztus. – Szt. Ignác elmékedése a két zászlóról.

ami előtt meghajlom: ez az Isten és az Istenért dolgozó emberi lélek. Nem hajlom meg a lélek eredményei előtt, mind törpe ... *legalább nagyrészt s kevés a kivétel* ... meghajlom azért, mert Istenért vannak s lettek. Tehát megvetni mindent, csak Istent s Istenért nem és semmit. Ez is emel, fölmagasztal – nem bénít, mert dolgozom Istenért. Iskola, az alumnusokkal való társalgás valamely lelki eredmény kivívása reményében, tanulás, irkálás, kíségetés, másokkal érintkezés – íme egy kis, törpe világ, s az ember majdnem képtelen fölfogni, hogy innen adatik átlépés az örökkévalóságba. Megvetem mindezt; ez az önérzet ó, hogy emel az égig! Hisz megértem egy más világ számára, ha az itteninek törpeségét mindenben áttekintem. S így teszek, mindent megvetek, semmi sem méltó hozzám, s az utóbbinak polipkarjai tartanak, kötnek a világhoz, s amint azok állítanak a világba, úgy állok.

Júl. 10. Nem üvegházi növény, nem erőtlen, satnya cserje, nem összezsugorodott, csak félni tudó, ütött-kopott koldus az Isten fiainak előképe... Nincs ezekben szabadság; a szabadság óriásokat nevel, sablonokat gyűlöl; eszménye az Úr Jézus, iskolája az emberek és a nyílt természet; ez iskolában jár-ke a mester és tanít, a tana csak itt bír életerővel; ha innen kiveszed, elméletté senyved, elfonnyad. Ez iskolába állva hallgass a mesterre; meglátod, mily más színben tűnik föl ő és minden szava; s magadat is az életben állva képezd rajta, s erőteljes és nagylelkű férfiú lesz belőled. Faxit Deus!

Így kell meditálni! A pontok ne theorizáljanak; kár volna a fáradságért. Az evangélium kontempláció.

Júl. 11. Semmivel sem hagyok föl a körülmények mostohasága miatt. Lelkem előtt feltűnnek papságom első hónapjai, az az élet, mely egészen a hit mennyei fénytől körülsugárzott oszlopain emelkedik. Nemde germanikus vagyok? Mit tehetek róla, hogy lelkembe a fönségesnek, az erőteljesnek a csíráit rejtették, hogy a romlatlan élet és a kegyelem termékenységet biztosították! Hit, hit! Ember, ki az örökkévalóságnak él, ki az egész világot kiemelheti, ki úgy néz le környezetére és az eseményekre, mint Szent Péter kupolája és obeliszkje a Porta Cavallegeri mellett fekvő trattoriának iddogáló és verkli mellett mulató népére, mint Szent Márk és a dogék sötét palotája egy arra elmenő komédiás társaságra.

Júl. 12. Mi lesz tehát a kitűzött irány, melyben haladni akarok? Jézus Krisztus, aki alázatos és fölülemelkedett minden emberi, vagyis világias gondolkozás- és érzelmmód fölött, mindig nagy, a bajban úgy, mint a köznapi életben. Alázat és férfias, a világot megvető érzület, ez nem enged gyerekessé, az dölyfössé lennem. Nézd, amit júl. 9-én de tribus binariis éreztem. Az a hiány, melyet sokszor férfias és fölülálló érzületben érzesz, tény; de csak úgy távolítod el, ha magadba szállsz, ott eszméidet és törekvéseidet világosan kifejted, s ezeknek élve erős leszesz mindennek megítélésére, ignorálására, vagy megvetésére. Tudom, hogy e sorok nyerseknék látszanának, ha érzelmeimtől eltekintenék, s mások elébe adnám. Sed in se non sic – ecce coram Deo! [De önmagában nem így – íme Isten előtt!]

Szept. 16. A pillangó fürgén repdes levélről levélre, midőn a kora reggeli nap fölkel és megindul az ég széles boltján. Kiterjeszti pompás szárnyait, s megvilágíttatni engedi az üde sugaraktól: így tesz a keresztény lélek, lelkének pompás szárnyait kiterjeszti az örök világosság napja felé, s engedi magára esni ez üdítő fényt. A pillangó is, valamint minden teremtmény hirdeti az Úr dicsőségét, ha önmagán kimutatja keze remekelését: éppúgy a keresztény lélek leginkább dicsőíti az Istent, ha minden tehetségével feléje fordul, s a tőle nyert világosságban föltűnni engedi a beléje oltott szépségeket. Ó, csak ez kell! Van a lélekben sok letéve, ami csak akkor fejlődik ki, csak akkor lép elő, ha az Isten világossága és heve folyik le rája.

Szept. 26. Tehát kitárom lelkem minden érzékét. Az az egész lélek olyan, mint a zárt rózsabimbó, lassan-lassan feslik, lassan nyílik; ó, de ha majd kinyílt, csókolgatja azt azután az a rezgő fénynyaláb, mely a magas égből ömlik reá, s kifesti bájait. Nem szeretem a formákat; minek az életet formákba és sablonokba szorítani; nemde nem így teszsz a fával,

mely az ágakat és leveleket arányosan fejleszti magából, nem így teszesz a testtel, mely minden tagnak kiszabja arányait. S ezt érzem én magamban; szabadon ereszteti a szív, a lélek belső, plasztikus erejét, s levetni az egész emberből amennyire lehet a szokást, mely nézeteket és elveket is alakít, de nem mindig helyeseket, s melyek ennek az élő egyednek megfelelnek. *Lázás izgatottságban tartatom most azért, mert meztelenül mosakodom, mi van azon? Hogy mentek a szentek a vérpadra? Csak szokás! Le kell törni a szokást nagy, fönnkelt egyszerű és észszerű gondolkozás által. Gondolod, hogy vétkezel? S tudod-e okát adni? Igen, vétkezel, ha Isten képét magadon, szűz magadon egészen ki nem nyomod! Ha ettől a gyengeségtől is megszabadulsz, jobb leszel.*

Szept. 26. Ha az Oltáriszentség elé lépünk, s szívünkbe betérve jól és mélyen elgondoljuk, ki előtt állunk: akkor érezzük egyoldalúságunkat, érezzük, mily törpe, önhitt, összetöpörödött fajzat vagyunk. Mint a messze faluból Rómában megfordult egyszerű pap, aki fejvesztetten hallgatja a Gregoriana disputációt, betekint a kongregáció forgalmába, hallja a fülét eltompító sok nyelvet, sejti a nemzetközi összeköttetések hálózatát, és csak ámul és bámul: Jézus előtt a világ ügyei, milliók kérelmei, milliók lánglelkei, milliók csodálatosan szép szívei, melyek majd az ártatlanság, majd a vértanúi szeretet, majd az alázat s önfömládozás és az erény számtalan árnyalatának színpompájában és zománcában égnék!

Szept. 26. Ha tükörbe nézek, oszladoz a titkos önszeretet és büszkeség szűk, öntelt páraburkolata, mint mikor a nap ragyogva a lomha ködsávokba néz. Kiemelem, kevésre bár, önmagamból a súlypontot.

Okt. 4. A proletár sokaság egyre nő számban és nyomorban az ethikus materializmus befolyása alatt. Az ipar és kereskedelmi szabadság és a magánérdek korlátlan uralma természetszerűen szaporítja és nyomorítja. Egy végtelenbe menő szétforgácsolásnak és szétporlásnak nézünk elébe, mely miután meglazítja az összetartozás inait, miután egy szellem és jog nélküli arisztokráciát ültetett pénzeszsákok halmazán egy kiszivattyúzott sokaság nyakára, a társadalom összeomlását eredményezi. Az ethikus materializmus az egoizmus; természetes következése, hogy uraságot és szolgaságot teremt. Az uraság együtt jár az azt teremtő elvek védelmével és telhetőleg jogos színezésével, brutálisabb kedélyekben erőszak<kal> és könyörületlenséggel; a szolgaságot pedig követi tehetséges lelkekben az ily helyzet jogtalan és tarthatlan voltának ismerete, mely egyesül intéző és vezető szereplésben a tömeg sóhajai- és jajával, esetleg bosszújával. Hanem az uraság elégedett; gondolja, hogy kedvező körülményeit az emberiség fensőbb érdekeiből, melyek művelésére magát hivatva látja, kimagyarázhatja; különben ki ápolja a művészetet, a tudományt? A kereszténység is hozzászól e viszonyokhoz, hanem inkább általános elvekben, melyek részletezése és alkalmazása eszméitől áthatott és fölvilágosított férfiakra vár. Szent Ferenc nagy szocialista volt; könyörögj értünk!

Okt. 31. Ha a lélek útra kél a testből, úgy festi az szenvedő arcát, oly bágyadt fényt önt a szemekbe, mint a búcsúzó nap, ki hűlő sugarait szórja ki a tájra.

Amily lágy és enyhe a fuvalom, mely a természet és a tavasz ébredésekor végiglejt a gyengéden zöld vetésen s elsusog az ifjú lombok közt: olyan az isteni kegyelem és a megnyugvás, lágy és enyhe és gyengéd a szívben fölkellett érzelme.

Mint mikor az őszi sugár az élet szikráját föléleszti a halványuló növényben, úgy látszik, hogy fejlődésnek indul és még virágot hajthat, de csakhamar megdermed, mintha ifjúság, hajlékonyság, gyengéd szív nélkül nagyra nőni s kifejlődni nem lehetne.

Ó, bárcsak lennék én egy derültebb ég, egy sötétebb kék mennyország alatt, ahol virágzóbb a környék és enyhébb a szellő fuvalma, ahol nőhetnék mint a pálma s messzire kimagaslanám az esti alkony aranyhátterén. Dehát e körben és ez életben az észak cserjéje vagyok, törpe és fejletlen; ki tehet róla? Lelkemben a legszebb virány, a legragyogóbb szín, a legderültebb fény, egy csendes és mély vágy, egy célját elérni nem tudó megnyugvás űzik

játékukat. Mind azt mondja: nem ez az, amire lelked hívatva van; ne szunnyadj, ne töpörödjél! Ó, bár lelkem léletté és erővé válnék!

Szép, örökké szép vágy ez, a legszebb borostyánkoszorú a halhatatlanságra törő ifjú lélek hajtásából; elzarándokolom vele, s leteszem holnap Szent Ignác sírjára, ahol három év előtt az első szentmisét mondtam. Nem vagyok otthon, szeretnék hazamenni, ahol úgy érzek és szeretnek, mint én, ahonnan e meleget, melyet féltékenyen szívemben rejtetek, hoztam s járok vele hideg és közönyös emberek között. Néha szúr, néha éget a szív eme kincse; értlek lelkem lelke, ó, csak sebesíts, s ha beheged az emlékezés édes sebe, szakítsd fel újra.

Nov. 4. Minden emberi lélek olyan előttem, mint az Úristen szeretett gyermeke. Ha eltévedt is, ha bűnbe süllyedt is, ha undok piszok takarná is, átcsillog minden a test takarójába rejtett kincs: a halhatatlan lélek. Én szeretek minden embert, különösen a bűnös, de nem rosszakaratú embert. Ha letörülhetem fekélyeit, ha nemes érzelmeket önthetek lelkébe, sokkal inkább lettem atyja és anyja, mintha testét tőlem vette volna.

De erre mély belátás s gyengéd anyai érzék kell, mely oly tapintattal és természetes ösztönnel *tapintja és megfogja*, érinti a beteg, a fájó lelket, mintha sajátmaga lenne. Magán tanulta ezt.

Nov. 12. A szenvedő s magába vonult lélek érzelme *oly mély*, mint a drágakövek fénye; a lélek egész bensőségét sugározza ki, ha átizzítja őt a fájdalom heve. Az én lelkemben is meggyűl millió emberek keserve, s miután átjárt, fohászokban tör ki; minden ily fohász a szeretet sötétvörös rubinjának mély fénye.

Nov. 22. Miért oly szép a szemérmes szűz, kinek szemeiből a szív tisztasága ragyog, s talpától álláig redős ruha borítja? Nemde szépnek mondják a testet? Takard le tehát, szebb lesz ragyogása. Mint a fény, ha letakarod s csak szűk nyíláson bocsátod ki, ragyogóbb és meglepőbb: éppúgy a szellem szépsége az arcról ragyog feléd annál élénkebben, minél szorgosabban takargatod a testet. Az arcról ragyog a lélek, az élet, az erény, a testről nem. Olyan a test, mint a lilium gyökere és szára, elragadó szépsége virágában van kifejlődve, gyökerét a föld, szárát lecsüngő levél borítja. A növényen is csak akkor fakad virág, ha a levelek díszre takarja csupaszságát. A testet is csak akkor díszíti a lilium virága, ha szűzies, ha be van takarva.

Nov. 29. A lélek szárnyai az érzelem, a lelkesülés, a szeretet; tehát rendén van, hogy szárnyaljon és repüljön. De sok emberi lélek hasonlít a tyúk- vagy lúdhoz, melyeknek szinte vannak szárnyaik, de majdnem csak a nevük. Más lelkek meg sólymok, sasok; mások kedvesen csicsergő énekes madárcák; száll, repül mindenik tehetsége szerint, s bár úgy volna, hogy a természet készítené minél többször a lelkesült áhitat, az áldozatkész szeretet szárnyaira kelni!

Nov. 30. Szívem buzog, hevül, forr, mint a lázongó erő, mely cselekedni akar. Az advent első napján íme jó föltételeim: 1/ Szívem az Úr kertje, gyönyörűségének zárt ligete; csak vele gondolkodom, és vele érzek; csak előtte járok és jelenlétében beszélek. Mint a kristálypatak mindent partra vet, ami tükrét zavarná vagy homályosítaná, épp úgy az én lelkem csak Jézusomat tükrözi vissza, s mindent mi zavarná, kilöki. 2/ Mindennap önmegtagadást végzek valamiben. 3/ Cselekedeteimet egészen a szenvedő lelkekért ajánlom föl.

Dec. 24. 1/ Amit már sokszor írtam, ismétlem: Bár ne hagynám magam oly könnyen lehangolni, vagy másképp befolyásoltatni, különösen az apostoli buzgalomra nézve; ebben nincs tekintély előttem, csak az, aki ég, s nem aki füstölög, – beszéljen bár, amint akar, s legyen, aki akar. 2/ Tanulni, tanítani, írni mindig tekintettel a célra s ne összevissza! 3/ Az alázat társadalmi erény, mert ellene van az önteltségnek, ellene a lélek határolt nyegleségének, melynél fogva mindenben magát tolja föl központul, ítél, szeret, beszél, akar, de előbb az »én«-nek hektikus, podagrás, inaszakadt, émelygős bálványá előtt hajlik meg. Mily gyönge és vaksi az ember! A nyitrai éhenkórász is csak azt gondolja, hogy ő tulajdonképp respektábilis jelenség.

Dec. 27. Az ember befolyásoltatik környezete által; sokszor hamisítja ítéletét is oly dolgokban, melyekről előbb biztosan s tétova nélkül ítél. Gondold meg, hány környezetet cseréltél, kedveset is, kellemetlent is; most távol vannak, kik előbb életeddel összenőttek, kik a szálakat nyújtották életed szövetéhez. Te pedig itt állsz, talán ismét, hogy a játékot újra kezd. Mily baj volna az, ha ily változó, jöttment elemek vésnék s idomítanak tervük vagy ügyetlenségük szerint életed épületéhez a köveket. Ha máshol lennél, ugyanők úgy tűnének el, mint a füst a láthatáron.

Sokszor miattok ítéletünket hamisítjuk; gondoljuk: jó lesz, mert ők teszik. Ez a gyöngeség szellemi fattyúja. Ó, be kár volna, ha mindez bénítólag hatna és nyomorítólag. Azért kell a lélekbe természetes életerő, mely az isteni kegyelem üdítő sugaraiból és az életkörülmények és események és az alanyi érzelm s gondolatvilág alaktalan s értéketlen földéből szövi testét s növeli természetét. Ó, menjek gyorsvonalon föl az égbe; ki fog föltartóztatni? Hivatalos gravitással lépkedő hivatalnokok, szurtos, tompalelkű bakterek, a peronon feszítő idegennézők?

Dec. 28. A világ nekem suvix; és beszédei, ítéletei, törekvései a kefe, mellyel azt alsó végtagjaim borjúbőrös hüvelyekre kenem. Nem akadok fönn minden gondolaton és ítéleten másokról, nem tartok mindent jónak, amit tesznek, *azért mert reverenda borítja csontjaikat, hátha kicsapták volna őket, amint bizonyos, hogy úgy sokkal kellett volna tenni.* Tehát fölöttük állni, szeretni és szolgálni Istent; a többi mind semmi. Ezen tekintetben, mint világos, nem vagyok a tekintély-imádásnak barátja. Temperanter sed independenter!

Dec. 29. Csak tudnék mit tenni e szeminárium érdekében. Mi függ tőlem? Az ima, a jó példa, a leereszkedő nyájas viselet, jó szó és buzdítás az egyesekkel való érintkezésben, tanítás az iskolában és gyónásban. Van-e más? Van-e valami vállalat? Ajánljak-e másoknak egyes rendszabályokat? Mindez elégtelen. Programmom, ha spirituális lennék: meditáció, szilencium, direkció!

Dec. 31. Este a bazilika oszlopcsarnokában sétáltam. Fönt az égen ezüstfelhők közt úszott a hold, s kísérteties fénye finoman szőtt lepelt borított a kétes körrajzokban melázó vidékre. A hatalmas sugároszlopok mély árnyéka nemcsak testi szemeimre, de lelkemre is esett. Sokszor föltekinttem az oszlopfők közt letetsző akanthus levelek által határolt darab égre; úgy látszott, mintha az erőteljes, impozáns oszlopsor az egekbe nyúlna. Azután megszólalt a harang és nyugalmat imádkozott le a földre, s miután elhallgatott, a csend még mélyebbnek látszott.

Az én lelkemben is sok hang, sok vágy, sok bánat szólalt föl, mintha életre ébredne a lélek mélyében nyugvó, eddig ismeretlen életerő. Úgy éreztem magam, mint a fa, midőn a tavasz éltető csókjára megrezzen benne minden sejt, és az élet folyama kezdi benne útját. Ki állhat ellent a benső, alakító, teremtő erőnek? Mindent szétfeszítenek, mindent megrepesztenek; az emberi kebel is befolyásuk alatt tágul és feszül, kitárná ha lehetne szárnyait, s menne, menne a végtelenbe. A benső, teremtő erő a lélekben a hit, az igazság, a szeretet, ha testet és életet öltött. Karjai mintegy mindenhatók, titáni erővel emelnek, egyesítenek embereket, viszonyokat, teremtenek új állapotokat, képesek nélkülözni barátot, társaságot, civilizációt, minden szükségést, elővarázsolnak templomokat, csarnokokat, múzeumokat; s ha kifáradnak, lehanyaglanak a kövekre, fölismerik bennök azokat, melyekből Isten templomát, a természetet alkotta. Domine doce me! [Uram, taníts engem!]

1885

Jan. 1. Valamint a napközben kifáradt, lármá<val> és sürgéssel eltöltött, a nap hevétől átizzott föld a csendes éjben az égre leheli forró leheletét s az ég részvétellel könnyűt sír és üdítő harmattal hűsíti ábrázatját: épp úgy a világban halálra uszított, megtépett, elnyűtt lélek az éj csendjében az égbe küldi szíve fohászát, és a kegyelem éltető harmatában megtisztul és megújul.

Jan. 7. Mit írjak, Kedvesem, mint hogy szeretlek téged! Mit tegyek? lelkemet öntöm ki előtted; mint a polip ezer szemölccsel kapaszkodom beléd. Ó ki fog elválasztani tőled? Jézusom, miért kell oly messze, oly hidegben vándorolni, magamra húzom tehetetlenségem rongyait, hogy ki ne repüljön a szív melege! Ó, hidd el nekem, nehéz és undorító életem, teremre vagyok, mennék hozzád közel, minél közelebb. Kitárom lelkemet, hogy belefolyjon a mennyei éltető erő; szeretném, ha megtestesülne bennem mindaz, amit sejtek és homályosan hiszek. Szeretném, hogy egyediségemmé válnék; jaj mily erővel s mily önállósággal léphetnék föl akkor! Sokat, sokat szeretnék; lelkem, szívem békét nem hagy nekem; miképp csillapítsam vágyaikat? Könnyemmel oltom.

Febr. 2. Az Úr lelkemet világával tölti el, s kérdem: mit akarsz? Tudomány, ragyogó eszme, lángérzelmek kifejezései, tervek, nagy tettek kívüled vannak! Belőled kell kiindulni a nagynak. Igazán a szív, a lélek, a szeretet megtestesülése legyen; akkor van kincse, van értéke, önmagában, maga magának. S ezt éreztem: Viszontszeretetet akar az Úr; az Oltáriszentség és a kereszt ugyanazt követeli. Ha ez a szellemed lesz, bölcs és tapintatos és leleményes leszel.

Ez a formája minden gyakorlatnak, melyet mellesleg említék:

1° alázat a társasági életben, mindenképpen 2° buzgóság a tanításban és lelkipásztorkodásban 3° ima, s az Úr mindjobban fölvilágosítson.

Febr. 4. Uram, nyilvánítsd ki előttem, mi az én végem, és elég lesz nekem. Istenem, kinek lelke képes átérezni ez igazságot? Annyi az, mint egész létünk; annyi az, mint maga ez a lélek amint él, törekszik, eped, bánkódik. Lénye mélyébe van az Istentől az örök élet és boldogság tüzes üszke rejtve, mely pihenést és elhamvadást nem ismer. – Ma jöttem egy szegény olasz halálos ágyától. Már nem gyónhatott. Fölkeltettem előtte a haldokló és hívő emberhez illő érzelmeket. Ó bárcsak értett volna. Sajnáltam szegényt. Mennyire igaz e szó! De kire nem alkalmazható? Mindenki szegény akkor, csak az nem, ki meg nem halhat.

Febr. 4. Igen szép a sopánkodás; sok jóakaratra mutat, sed quid hoc proficis? Ki kell magunkból lépnünk, kivetköznünk, tennünk; s akkor helyesen lesz. Így érzek a Majer-estély után; tudom, hogy nem sokat adok a világ mulatságaiból merített lelkesülésre, hanem mért nem használhatná föl ezt is az igaz erény céljaira?

Febr. 19. Folyton és erélyesen kell dolgoznunk, s én is úgy akarok. A kitartó munka szívósságot kölcsönöz az akaratnak, hogy ne legyen olyan mint egy gummidarab, melyet húzni-vonni lehet, amerre tetszik. Az Úristen pedig alkalmat fog adni, hogy az ő dicsőségéért folytatott lankadatlan igyekvést hasznosítsuk. Hacsak a szorgalom tudományt és ismeretet fölhalmozott és az akaratot kidomborította, a többit Istenre bízhatod; jacta sollicitudinem tuam in Dominum, et ipse faciet!. [Vesd gondjaidat Istenbe, és ő gondoskodik!]

Febr. 22. Este a szacellumból jövén elővontam az én iskolatársaim fotografiáját, melyet a nyolcadik osztályban készítettünk. Szerettem volna fejemet lehajtani és sírni. Íme Ottokár, ez voltál te tíz év előtt; és mért hagyott az Úristen annyi ballépést, annyi csalódást rád? Miért nem vezetett tiszta, derült, nagylelkű szívek útján, miért úgy fejlehaltva, mintha egy köszénbánya alacsony folyosóiban haladnék? S ez a gondolat már sokszor jött reám. Szeretném kitágítani lelkemet, szeretném karjaival átfogni az eget és a földet. Miért tünődöl?

Miért lézengsz? Miért kúszol? Ó, ha sasszárnyakon keringhetnék a magasban! Nem tudom, mit jelentsen e mélyen érzett, de célját és teendőit nem ismerő vágy. Légy szent és erényes! Akkor lelkedben az Isten ereje lakik, s összefoly benne a végtelen e selejtes, nyomorult földi léttel!

Febr. 26. Lelkemet elborítja bánat, ha oly disputációkat kell végighallgatnom, mint ma este... *Hogy értik, mi a buzgó pap kötelme s mi nem. Természetes, mindenik a maga lelkét szólaltatja meg a szavakban. Pedig ez, egyik-másikban a buzgóságot illetőleg oly szegény és árva, sicut radix in terra sitiens* [Mint, a gyökér a kiszikkadt földben]. *S én nem beszélhetek, fulladozik szavam, a szenvedély hulláma elnyeli azt. De máshol kimondom, amit érzek, – s ami még hálásabb, – máshol megteszem, amit érzek; hadd őket buzgóságukkal, evvel a szurtog, füstög faggy gyertyalánggal, és szeress.* Azután a szacellumba mentem, s lelkem kiderült, mint a nap a megtisztult, üde égen. A sötét felhő messze szállong, itt-ott átnyílal még valami hevesebb érzélem, de azután csend van és andalító béke. Kioltom a lámpát, mely a szacellumban égett, s amely sötétségen át az oltár felől pislog az öröklámpa fénye; mily bizalmas, mily békés, mily szelidítő e szende piros sugár. Kilépek a szacellumból, bezárom az ajtót s egy forró csókot nyomok rá, pecsétül; benn hagyom szívemet és szeretetemet, örül hagyom ott a csókot; ezt a pecsétet nem törli meg hatalom.

Febr. 27. Be jó, ha a lelken az új élet árama vonul végig; akkor kikelésre készíti a sok eltemetett magot, mely benne nyugszik. Oly derült a lélek, mint a nap a felhőtlen nyári égen; akkor ömledez belőle minden tehetségébe, minden ízébe ébredés s élet; akkor tarkázza, akkor színesíti képzeteit, érzelmvirágait; akkor szó gondolatainak étheri szárnyakat, s a legszebb harmóniában nyugszik egymásba folyva a harc s a nyugalom, a dárda az eke mellé szúrva. Ma szép napom volt, mert nagylelkűen éreztem Jézus iránt a meditációban, társaim iránt a nap folyamán. Hogy is lehetnék kislelkű? Kinéztem a késő hajnalba; határozatlanul egymásba nyúlva emelkedtek el a átellenes hegyek a tiszta szűzi égről, a szobi hegyet a hajnal pírja vette körül, s mint széles ezüstszalag kanyarult a Duna a félhomályban merengő völgyben.

Márc. 5. Reggel rendszerint ingerült vagyok, könnyen visszatetszést szül bennem mások viselete, s a visszatetszés ítéletben gumósodik össze. A szentáldozás után azonban a szív megint tágul, s magától eltűnik a visszatetszés s az ítélet. Ilyenkor belátom, hogy a visszatetszés az alanyi korlátoltság gyermeke; visszatetszik valami, mert én nem úgy teszek, mások másképp tesznek; mert a szubjektív érzület önmaga mértékét akarja másokra szorítani; nézetei olyanok, mint a csiga bogái, terpeszkednek, mások felé tapogatnak, s mihelyt kellemetlenül éretnek, elérzékenyülve nyálkás »én«-ük házába vonulnak vissza. De a nézet, a gondolat, az elv, az ítélet követelése ne legyen érzékenykedő, hanem szellemi, alapos. Minden ember, kivel találkozunk, élünk, új meg új látkört nyit szubjektív felfogásunknak; bele kell nézni abba az új tájképbe; ekképp életünk virányok, lombos erdők, bozontos üstökű sziklafalak mosolygó rétek, hullámozó tavak, siető folyamok közt bírja útját, s nem siet tova füstös s félelmesen zúgó alagutakban.

Márc. 15. 1/ Eddig nem éreztem részvétet a szenvedő Jézussal, ma igen. Némi keserűség, félreismerés, visszautasítás emlékezete, mi akkor lett részem, midőn jót akartam, s attól, akinek akartam, utat nyitott érzelmeimnek az Úr Jézus szenvedő Szívéhez. Saját tapasztalatunk és életünk marad mindig minden szív megismerésének kulcsa. Meditációmban átéreztem azt, hogy az embernek dolgoznia és szenvednie kell; fáradalom<ból> és szenvedésből építi ki az isteni gondviselés terveit, melyekhez semmi közünk; épp annyit teszsz, ha dolgozol, mint ha szenvedsz, a dolog nyújtja az anyagot, a szenvedés a ragaszt, az összeforrasztást!

2/ Beláttam, hogy minden szenvedésemet az Úr Jézus Szívéhez emeljem, hogy közelében nagylelkűvé, lemondóvá csüggedetlenné váljak.

A reformatiót összekapcsolom ez elmélkedéssel:

1° tartsam össze lelkem erőit, ne szórakozzam nagyon, a Szenv. J. lebeg szemeim előtt, akivel együtt szenvedek, dolgozom. 2° fölkeltem s éleszem magamban a dolog és szenv. vágyát, és törekszem ennek a kettőnek tápot s alakot adni! 3° reggel 5^{kor} kelek, medit. part. exament tartok arról, s megcsókolom többször a keresztet, s kérem J. s vele egyetérteznek. 4° e törekvéseknek öntudatában minden elterelő befolyástól őrizem lelkemet, s kidomborítom rajta ezen eszméket.

Márc. 21. Lehangelva éreztem magam, mert láttam másban valamit, amim nincs, s amit nagyra tartok. De azután elhaladtam egy koldus előtt, aki a szegletben fejét a falhoz támasztá; ez is ember, ifjúsága, reményei voltak, szíve van, óhajokkal teljes, és mit kell tennie: jó koldusnak kell lennie! Az ily lehangoltság tehát erőtlen, beteges hangulat!

Krisztus Urunk a világ gondját viselte! mit jelent ez? ő egyedül, mint a született közbenjáró, mint főpap, mint király – mint szerető, gondos atya...

Márc. 30. Ma ismét sírva vágyódtam oda, hová szívem vonz. Azután azt gondoltam, hogy ha most meghalnék, csendesesen magamba zárnám ezt a kedves édes fájdalmat lelkemben: Secretum meum mihi [ez az én titkom], s hogy e forró sajgó fájdalom lelkemet könnyebben oldozná ki a test kötelékeiből, fakasztaná benne az áhitat és lángoló szeretet sebeit, s édesen keserű volna az érzélem, mely lelkemen e sebekből átvonulna; hevesebben szeretnék, lángolóbban hevülnék, s lelkem mintegy égre, Jézus Szent szívére csapó láng emelkednék ki innen a jobb hazába.⁹⁶

Ápr. 8. Táthon tartottam a nagyheti és húsvéti ájtatosságokat. Új erőt érzek lelkembe öntve; a melankolikus honvágy a szemináriumba meglágyította ugyan lelkemet, mikor a táthi úton rázott a kocsi; de »Isten is így akarja« gondoltam és elűztem ez érzélgést, e beteges hangulatot.

Táthon a nagypénteki prédikáció után az Isten Igéjének és hirdetésének örök, fontos, életbevágó, világot mozgató ereje és hatalma emelte öntudatomat. Aki Krisztust hirdeti a keresztben, annak ki kell bontakozni a pólyákból. Ez az öntudat bennem ép, erőteljes, s úgy érzem magam, mintha kicseréltek volna. Evvel az öntudattal jöttem haza a szemináriumba, s még két nap múlva sem simultak el e benyomás határozott élei. Nem vagyok »tekintetes«; nem a tekintet szabja élémbe az utat, nem lavírozok. Lelkem, nézeteim, elveim, minden a hitből van, s megvetek mindent, ami e magaslatokig föl nem ér. *Csakhogy ebben a Sem.ban sokszor eltompult, és elsimult, és ellapult lelkem erőszakosabb érzelme vagy benyomása. Mert kívül nem talált nem talállok neki tápot, pusztaság, érzéketlen, sivár, holt, éktelen ür és messzeség. Hanem azért evezünk, sűrűn szórt csapásokkal a hínáron és bozóton keresztül.*⁹⁷

Ápr. 8. A húsvéti öröm magas árján úszom. Lehet-e nemesebb és boldogítóbb öröme a szívnek, mint mikor az emberi szívből fölszabadul a szenvedés által letartott életöröm, megzendül az ajkról a dicsőítő himnus: föltámadt Krisztus, és a lélek ünneplése és a bensőséges öröm derűje és a boldogító, győzelmes hit mosolyogni s örvendezni látja maga körül a sötétzöld vetések hosszú sorait, a rügyeikben dagadó, vörös barnás fákat, a zsongó habokat, a felsőbb légáramokban méltóságosan úszó fehér fellegeket. Csupa ébredés, csupa megújulás, vagy legalább törekvés a föltámadásra.

Ápr. 15. *Fáj a szívem, 8 derék fiú búcsúzott ma tőlem, fölszenteltettek és mentek. Cs. is elment, én forrón szeretem ez ifjút, mily tiszta, egyszerű, igénytelen, őszinte, derült lélek, – ha okos is lesz, akkor nagy öröömre válik.*

Ápr. 18. Nagy szárazság van; szaporodik a bolha, a hernyó, az egér, a ciniphes és bruchus; ha pedig az embernek szíve vágya teljeseznék, ha oly kedvesen és éltetően mosolyogna rá a szerencse és jólét napja, mint azokra az állatkákra az áprilisi nap, akkor a

⁹⁶ Ez a márc. 30-i feljegyzés az eredeti naplóból kivágva.

⁹⁷ A dőlt betűs rész kivágva a naplóból.

szív bujaságában is bőven megteremne a könnyelműség, a megszólás, a csapodárság, a tiszátalan, a szív virága gyökerén rágódó féreg és állat.

Ápr. 19. Ma Óbudán voltam Barach primiciáján. Cselka mogorva, nyers, de buzgó, erélyes, jószívű úr. Utazásom, ha magam vagyok, fölér egy reformatio menstruával⁹⁸. Igazi morális tűnődés, magamra hagyatva egészen idegen emberek közt és azon tudatban, hogy rokonérzésre nem találok, mert tévúton járnak, megrohanja lelkemet a természetes rokonszenv: segíts rajtuk. *Elvész a gyengéd és érzékeny vonzódás ezen vagy azon kedves klerikus iránt.* Az élet valóság; nem borongás, nem tűnődés, nem mámor, csak tény és tett számít benne.

Ápr. 25. Néha semmi tudományos olvasmány nem ízlik, nem találok benne zamatot és nedvet. Utóvégre minden termékenységnek talaja az élet, melybe gyökerezzék a tudomány is és fölhajtson egész az égbe. Különösen a teológiában érzem ezt, ha valami a végletekig elfinomított, az eltűnésig szétködlő kérdést tárgyalnak, vagy a jus canonicum valamely szaván rágódnak. Az egyház, az Isten országa egy nagy, terebélyes lombbokréta; gyökerében örök élet, minden íze és ága az életbe nyúlik, s egészen él. Ez a nagy emberiség, mely a társadalom rétegeit tölti be hemzsegve, él belőle és körülötte; ebben az emberiségben pedig minden konkrét!⁹⁹

Ápr. 30. Valamint az Isten, hogy szépségét megmutassa, csillagokkal hintette be az eget és virágokkal a földet, a szárnyas dalosoknak elképzeltetlen, bűbajos melódiákat kölcsönzött, hangot adott a zsongó ligetnek, és lágy zengést a fuvalomnak, egy csendes majd elhaló, majd emelkedő harmóniát a déli nap hevében hullámzó virányoknak, zengést a jégnek is, mintha húrok pattognának le a citaráról, üvöltő zúgást és harsogó bömbölést a szélvésznek, recsegő csattanást a villámnak, és még millió színt és hangot rejtett el a leleményes ember elől, melyeket az kicsal a természetből s elbájoltatik a nem sejtett gyönyör által: épp úgy az ember is, ha lelkesülve szíve mélyéből emelkedik az Istenhez, egybegyűjti a színeket, egybehangoztatja a hangokat, és a kellem és gyönyörérzet puha szárnyain fölér az égbe. Ő azért van kápolnánkban az a színpompás rózsza az oltárképnek szolgáló üvegfestmény fölött, hol a színek játékában eltéved a tekintet, s míg eltéved, azt gondolja: ennyi színben, mint ez a rózsza, borul lelkemre az Isten kegyelme; azért van az ajtó fölött az orgona, számos sípja egy-egy szelep, melyen kioson a holt fém hangja és oly érthetően szól szívünkhöz, oly szendén és fölségesen, oly enyhén és harsogón, oly kedvtelten és borongón, oly játszín és komolyan. Ezer szín és ezer hang támad mindenegyre lelkemben s fölragyog és fölzendül e pompában és harmóniában a szív temploma: Veni Domine Jesu, és ismét: Ecce habitatio Dei cum hominibus¹⁰⁰.

Máj. 1. Örülök rajta, ha valamit szenvedhetek; lelkem átszellemül, szívem ruganyossá válik; minden szenvedésemet gyöngy gyanánt rejtek el lelkemben. A szenvedés az alázat és bölcsesség iskolája, hatalmas faltörő az önzés kínai fala ellen. Szűz Anyámtól fogadom a szenvedést, s hálásan csókolva kezét kérem, adjon többet. Kis bajom, hogy a kertben énekelnek trágár dalokat a *papok*. Lelkemben ha erre gondolok, úgy mozdul keresztül-kasul a sok érzelem, mintha kígyófészekre ütnék bottal; s mégis lelkem nyugodt lesz csakhamar, nem közönyből, de a szenvedés édes megadása csillagos szárnyain felülemelkedik minden: *papi kocsmaszagon, meggondolatlan sértő szón, satöbbin*.

Máj. 3. Reggel a nyergesújfalusi plébánia kertjében sétáltam. Gyönyörű tavaszi díszben duzzadt minden; akkor azt gondoltam: a föld legszebb éke és leggyengédebb teremtése a virág; a szív kis világában megfelel neki a szent szeretet; s valamint a virág míg levele és

⁹⁸ Havi lelki nap életreformmal.

⁹⁹ Itt már megpendíti azt a gondolatot, amelyet székfoglalójában kidolgoz. – Vö. Szabó PÉ 88 kk.

¹⁰⁰ Jöjj, Uram Jézus; Íme Isten lakása az emberekkel. – Ebben az ápr. 30-i jegyzetben már megjelenik Prohászka természetmisztikája.

szirma fonnyadozik, a gyümölcsöt rejti s fejleszti ölében: épp úgy a szent szeretet is ékességében a tetterőt rejtegeti, mely alkalomadtán előlép hatásosan.

Máj. 10. Korinthusi sugároszlopok tartják könnyen s mégis méltóságosan a halhatatlanság templomának csarnokát, a mindig kelő, soha hanyatló nap derűje és fénye sugározza körül; bevonul lelkesülten és emelkedetten lelkem – így érzem magam.

Reformatio: 1/ Az önszeretetet gyűlöld, csúnya reves gyökér az; a kellemetlenségekben látom, mily nagy része van bennem; a szenvedés kibont belőle, örülj tehát ha szenvedsz; pedig most sokat szenvedek; ez az epikurosz szellemi hasalás, ez az élet lágyság, mely itt dívik, sokszor elkésérít. Patientia vobis necessaria est. [Türelemre van szükségték.] 2/ ne hangold le magad, az Úr példája kedves symphonia. 3/ part, exam. ítélj. másokról. 4/ nyílt fej és szív, reflexió, akkor majd megy.

Máj. 22. Csak ne engedj! Nem én! Itt az ítélet éle, nem hagyják elcsorbulni, köszörülődik az egyházi szellemen! Érzékeny is a papi élet minden előnye és hátránya iránt! Itt őrt állok! Vigyázz! Isten élesítse tekintetemet, hogy jól különböztessek.

Máj. 24. Ma ismét egy értelmes intést vettem arra nézve, miképp kell a fiatal kedélyekkel bánnom. Sok nehézségekkel küszködnek ezen kifejetlen fiatal lelkek, melyek talán rájuk mélyebb benyomást tesznek, mert egészen lefoglalják őket. A fiatal szív a körülmények lenyomatát viseli magán. Mit akarok én rájuk nyomni: nem mást, mint őket szerető nemes és lelkes ember képét.

Máj. 27. Keresem a bölcsek kövét. Szeretném leköszörülni lelkem szögleteit, kelletlen éleit, s egyszersmind mások lelkébe nyúlni hatásosan. Nagy mesterkedés szállja meg s járja körül néha lelkemet; kívánnám kitudni a módját, hol kell a lélekbe markolni. Mindig önmagamban találok az akadályt, karom inaszakadt vagy inkább eltörpült mint egy fenyő, melynek koronáját levágták; fejetlenül terjeng vastag, bamba karokkal szertesztét. Ha aztán a lourdes-i Szűz szobra elé térdelek, mint ma este, midőn a nyitott ajtón az élettelen hold fénye jött be imádkozni és az éj illatos lehelete a tömjént pótolta, akkor megint érzem lelkesen: Fiam, tégy! lelkem megembereli magát, mellem és vállaim is erősödnek a harcra. Szűz Mária, minden porcikám Istené! Nem kívánok e világon semmit, s nem törődöm semmivel, csak azt kívánom és azzal törődöm, hogy amit Isten adott, azt tisztán és egy végben neki szenteljem!

Máj. 31. Lelkem olyan, mint a virágzó hársfa, kellemet és illatot áraszt minden ágán és virágából, s nem törődik a szomszédal. Visszamentem gyalog Táthról, s a hídról a patak mentében fölujjongott lelkem; úgy vigadott. Különben csak mosolygok a világ ostobaságán; nyugalmas, csendes mosoly arcomon visszatükrözi az isteni gondviselésből származó öntudatot.

Jún. 1. Alkonyodik. Békét imádkozik a vár és Szentgyörgymező harangja a földre. Ma temették Párizsban Victor Hugót; ki tudja mi történt? De az alkony és a harangszó békét és édes nyugalmat sugall; hiszen ismét egy nap múlt el, s ha sok vétek követtetett el, az is elmúlt; csak arra figyeljünk, hogy végre készen legyünk.

Jún. 22. Minden nehézség utaimon csak gyerekjáték, mert a lélek, mely Istenben elmerül, vígan lejt ez ideiglenes akadályok körül, körülszövi azokat a mulandóság délibábja, s miután elmúltak, csodálkozunk, hogy valaha lehettek. Istenem! Szívem olyan, mint az az üvegrózsa fönn a szacellum homlokzatán; változatos sok színt játszik benne az érzelem; csak oda föltekintek és elveszek benne. Jó az, szeretem az Istent. Örülök, hogy az öröklámpára a szám: 1875 van vésve, ifjú szívem forró vágyai és lángoló érzelmei száma. De most is úgy érzek! Nem is gondolhatom, hogy másképp érezhetek, s miért is? Nemde az örök, szent idealizmus, vagyis a tökély s az Istenszeretet mezőin járok, játszom, enyelgek – mert szeretek.

Júl. 1. Ma kezdtem meg az exerciciumot, mégpedig lelkesen és bátran, nem félelemmel, hanem örömmel; hiszen az Isten nagy kegyelmeket ad bennök énnekem. Különösen a második meditációban éreztem, hogy erőre, lankadatlan, kitartásra, szemes okosságra van

szükségem, hogy mindent a világon lelkem üdvére használjak föl. Az imelyes-ámolyos hangulat, a beteges lemondás, a csüggedés nem lécei a tökéletességre vezető lajtorjának. Sed fortiter et firmiter! [De erősen és szilárdan!] *az órarendben, a társalgásban, a nézetcsereben etc.*

Júl. 1. A harmadik meditáció. A lélek indifferenciája az, ami a szirt hajthatlansága. A legfőnségesebb önérzet, oly magas, mint az ég. Mindennel szemben indifferens leszek, quantum libertati nostri liberi arbitrii licet. [Amennyire szabad akaratumknak megengedett.] Ez aztán hatalom a lélekben: törekedni és fáradni, lángolni és lelkesülni, de egyszersmind indifferensnek lenni! Ez az erény kiveszti belőlünk az érzékiséget, a világ zsidó, számító szellemét, nem tűri a bizakodást és elhittséget; hanem mindent csak Istenben lát és boldogan előreront.

Júl. 3. Annyit imádkozol, amennyit eszeddel és akaratoddal működöl. Eltérdelelhetsz órahosszat, ha csak merengsz, nem tudni, lesz-e hasznodra; de ha értelmed és akaratod magára ölti azon érzelmeket, melyek a tabernákulumban vagy a meditált tárgyban rejlenek, akkor lesz hasznod. A keresztény alázat, mely a kegyelemről szóló tanban kiváló tápot nyer, egyesítve pontos, lelkiismeretes imával, lesz biztosítékom a jövőre nézve. Az exerciciumot igazi érdeklődéssel és érdekből kell tartani; várjuk ugyanis általuk az Isten malasztját és áldását, és törekszünk fokozni képességünket az Isten dicsőségére végzendő nagy tettekre!

Júl. 4. Mindenekelőtt nagylelkűnek és fentszárnyalónak kell lennem. Ez az egyedüli megengedhető lelkület és érzület, mellyel az Úr Jézushoz közeledhetem; mindig ruganyosnak, mindig késznek, soha pigra massának [lusta tömegnek] kell lennem! A test, a kényelem, az emberi tekintet, a kellemetlenség, mások nézete, szokása, tétlensége – apró-cseprű jószágok –, nem akad fönn azon, aki elszánt, s aki magára veszi Krisztust. Nemde azok a középkori dómok, azok a verőfényes korinthusi oszlopcsarnokok, az a nap, az a hold és a méltóságos csillagos ég, az a kereszt és számtalan fegyveres népe nem tűr kis, törpe lelket!? Az ifjúság emlékezetéből, melynek javarésze még csak néhány (10–8) évnnyire van a mult ködében, és igen élénk előttem, úgy hogy összehasonlításokat tehetek és öntudattal követhetem a buzgóság és tűz fogyását vagy más változatait, és növekvő belátásom- és tapasztalásomból állítok össze magamnak viseletem és törekvéseim számára módot és mértéket. Életem ekkép egyöntetű, egyfolyású lesz, mint a folyamé, mely egy marad, de mindig más, és mindig nagyobb, hatalmasabb és szebb!

Júl. 5. Naplómát olvasva szégyenkezem. Istenem, csodálom, hogy ennyi türelemmel viseltél el engem. Mily erőtlen, fejletlen, belátás és tetterő nélküli voltam; de ne mondjam, voltam; meglehet, most is csak az vagyok. Másokkal való érintkezésemet szeretném különösen jobb karba helyezni. Erre nézve kell keresztény alázat, türelmesség, függetlenség, szabad, nemes nyílt szív és lélek. Másokkal közlekedni jó és hasznos, ha objektív szívességgel és okossággal tesszük. A szavak és bókok mézesmadzagát huzogálni mások szájára, vagy mit tudom én minő tekinteteknek hódolni a beszédben és bánásmódban, méltatlan viselkedés. Isten! szeretet Istenért, buzgóság Istenért, Isten ügyéért: ezt tartsd szem előtt; a többin túladhatsz, nem veszíthetsz vele semmit.

Júl. 6. Istenért ! más gondolatra képtelen az, ki a de tribus binariis [a három emberpárról] meditáció után szíve mélyében érzi, hogy egészen Istené, nincs amit kívánna, amit óhajtana, nincs tekintet, mely vezérelné, csak Istenért ! És én egészen így érzek. Ez fölemeli lelkemet, s nem akadok meg mások hibáin vagy éppen vétkeik. Nem hat reám bénítólag; kinn vagyok a lőtávoból. Kérdezem magamtól, mit kíván az Isten az iskolában, a gyóntatásban, a klerikusokkal való bánásmódban, a legényegylet körül, a lelkészek kíségetésében, előljárók-, egyrangúak-, alattvalókkal viszonyomban? És rendületlenül előre; ne törődjél a nagy többség menthetetlenségével. Ne töprenkedjél a lehetetlen fölött. Hanem ez a lelkes, mérsékelt, fölülálló, megközelíthetetlen, határozott, fáradhatlan érzület, ez való nekem!

Júl. 6. A buzgóságnak mindenfelé tág tere van. Programja egy: a halálos bűnnek kiirtása és az Isten szeretetének előmozdítása. Ha pedig ez szemeim előtt lebeg híven, akkor talál sokféle alkalmat: Istennel az imában és az emberekkel szemben minden másfelé. És sokat fog tenni; mert már a fáradhatlan és a csüggedetlen törekvés is Isten előtt nagyon kedves.

Júl. 6. Jézus szíve az enyém! Több nem kell. Nem kell más tűzoszlop, más felhőoszlop, más tudomány, más kincs. Ó a végtelen, a nagylelkű, az isteni szív az enyém! Ezt fogom tanulmányozni meditációimban, róla beszélek prédikációimban. Mily kedvesek a percek az Oltáriszentség előtt! az az adoráció, gratiarum actio, szentmise! Istenem, nincs bú, nincs bánat, nincs keserv, nincs csüggedés, mert Jézus van velem, mert misézem, mert adorálok, mert mindannyiszor hozzá futhatok! O dilecte, adorate, anhelate! [Ó szeressetek, imádjatok, lelkesedjetek!] Éreztem és mondtam én azt Rómában klerikus koromban: hacsak misézhetek naponkint, a többi jöhet, mehet, semmit sem tesz.

Júl. 7. A hit adja legteljesebb és legerőteljesebb gondolataimat és érzelmeimet, úgy, hogy a természetes ész minden termékeivel mögötte áll. S méltán; mert a hit az ember szövétneke, s nem az ész; az ész elégtelennek bizonyult. Aki eszével és szívével egészen a hit talajára költözködik és annak termékenységét hajtja és virágoztatja gondolataiban és érzelmeiben, az úgy cselekszik, mintha fűzfába a legnemesebb pálmát oltaná, föltéve, hogy a nemtelen gyökér a nemes törzshöz hasonlana. De valamint minden növény maga nő, s magából hajt ki és rügyezik, éppúgy mindenki természetének, ki a hit termékenységét kívánja önmagán kimutatni, magának kell a hit talajából kinőni, gyökereit, melyek a lélek tehetségei, e talajban elágaztatni; magának kell szívni a nedvet, s vele fejleszteni a gondolat rügyeit s az érzelem bimbóit. Minél inkább teszi ezt maga és magából, annál többet él s annál inkább lesz övé az a lombbokréta s az a virágfüzér, mely lelke köré simul. Ez az eredetiség nem lesz más, mint a természetében rejlő erőtelj, melyből többet bírni s a hit által nemesítve bírni annyit jelent, mint a boldogsághoz közelebb állni. Szükséges ahhoz, hogy a lélek magába vonuljon, s hogy bensejében uralkodjék, hogy amit lát és hall, s ami érzelmet tűr, azt hatalmával sajátos gondolat- és érzelmvilágába vonja s úgy megvilágítsa, amint a hitből eredő gondolat és érzelem magával hozza. Ne emelje ki az erőteljes, bőven termékeny lelket a tapasztalat tarka játéka, ne tompítsa el kelleetlen benyomásaival érzékeny életét, ne meszelje be a közönséges, átlagos ember színére azokat a töről metszett, sajátos formációkat, melyek a legtulajdonabb kincse az öntudatos, törekvő, s hitből élő léleknek. Az érintkezés a világgal, a közforgalom, a közész és közbeszéd azt teszi, amit a természet körforgalmának elemei, a víz, a szél, a meleg, a hideg, az eső, hó, fagy stb.: nivellírozzák az Alpeselek csúcsait, tompítják a gótikus faragványok éleit, egyenlővé, közönségessé tesznek mindent!

Júl. 7. Az Úr Jézus kitépi szívemet mellemből. Ó, végtelen szeretet, jöjj, eméssz föl engem. Az a szenvedés, az a kín s az a nagy, hatalmas, tüzes szív, qui proposito sibi g[audio], sustinuit crucem¹⁰¹. Értem, hogy vannak nemes lelkek, kik szenvedni akarnak, mert Krisztus szenvedett. A hasonlóság hozzá fölér a boldogsággal, ha keresztről is van szó! Jézusom, szívem öröme és élete, ó, add e tüzes érzelmet belém; szenvedhetni veled, szenvedhetni érted. Ó, én csak Krisztusnak élek, mást nem ismerek; nekem élni annyi mint Krisztus, és meghalni nyereség. Azért az Úr szenvedéseiről sokszor kell meditálnom nyugodtan és szenvedve. Ami szenvedés kínálkozik, ó, add, Jézusom, hogy versengve átkaroljam: dilectus meus mihi [szerelmesem nekem]; és az önmegtágadás Krisztusért édes-kedves csendes örömöm lesz. Amit pedig érzek így Krisztusról, ó annak szót és hangot és lelket keresek, melyek érzelmeimet lemásítsák! Csókolom szent lábaidat.

¹⁰¹ (Jézus) „a rá váró öröm helyett elszenvetted” a „Keresztet”, Zsid 10,2. – Schütz a g. rövidítést gratia-ra oldotta fel, gaudium helyett.

Júl. 8. Nagy mérséklettel és felháborodás nélkül menj tovább útagon, miután itt ismét pihentél keveset. Dominus est; tőle függ minden szív és minden törekvés, és lutea vasa portantes, quae sibi invicem angustias parant [cserépedényt hordozva, egymásnak szorongást okoznak]; türelem az emberekkel és nagy lélek! Faxit Deus. Amen.

Júl. 8. Istené vagyok, jelenlétében járok; mindenem, ami ér, örvendek, semmin sem bánkódom; s magamat mindenben megtagadni akarom, vagyis érte fáradni, dolgozni, hogy így neki mindent bőven viszonzozzak, jobban mondva, hogy övét visszaadjam, amit nélkülem is elvihet. Exam. part: Isten jelenlétében élni. Legközelebbi meditációim: ad amorem obtinendum [a szeretet elnyeréséért], és Jézus Szent Szíve érzelmei.

Aug. 11. Ima, mely a szív mélyéből források, édes kellemmel önti el a lelket; oly jól esik, mint a csendes békében ringatózó léleknek a gyönyörű tavaszi reggelen melázó tekintet; és önkénytelenül és kenetteljesen árad a szívből, s az egész szív melegszik, föléd, kitágul. Minden szó mélyebbre hattanja a tekintetet, s a mélységgel nő a benső tűz, az édes, vigaszos egybeforrás Istennel s a boldogsággal; így érzem magam, midőn e szavakat imádkozom: Domine Pater et Deus vitae meae, ne derelinquas me in cogitatu maligno: extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi et desiderium malignum averte a me Domine; et animo irreverenti et infrunito ne tradas me Deus. Ne derelinquas me Dominus, ne accrescant ignorantiae meae, nec multiplicentur delicta mea.¹⁰²

Aug. 19. A kereszténység által áthatott földön állok (Regensburg); érzem, lelkemben izeg-mozog valami otthonias, jótévő érzet. A vallásos mély érzélem az, mely ébredzik és villog bennem, mint a rézsodronyban az a titkos, rejtélyes erő, midőn hozzá közel a villanyfolyam elsiklik. Az a gyönyörű sok emlék, az ósdi tornyok és templomok, Emmeranus és Wolfgang impozáns sírkövi alakjai, a dóm, a régi, komoly, tiszta erkölcsű utcák – mind a tiszta erkölcsöt és a lángoló hitet ébresztik bennem. Ha feltekintek a dóm magasra meredő oszlopaire, ha szemmel kísérem a falak tekeredő, majd kinyúló, majd ismét összegomolyodó gerinceit, amint végre fönt a csúcstvív rózsájában elenyésznek, mintha elvékonyodva oly magasra törtek volna, hogy eltűntek: ó, akkor az én lelkem is tágul és nyúlik, mintha az a sok karcsú, anyagtalan, nyúló oszlop lelkemet nyújtaná, hívná; szinte erőszakot vet el rajtam. De a Walhalla! ó, ez ott állhat miattam márvánnyal kirakva. Hideg vagy, lapos vagy, pogány vagy, alkatodban és szellemedben egyaránt törpe vagy! Hiába nézsz keletre; te nem vagy az élet és a halhatatlanság temploma! Engem nem emelsz egy cseppet sem. Ó, mi a mi szerelmünk, a mi buzdulásunk, a mi reményeink és félelmeink tárgya, mi az Isten veled szemben, aki csak eszményt adsz, oly elégtelent, mely az életre hatni sohase fog emelőleg, csak lohasztólag, mely a művészetben megörökíthet szép alakokat, de amelyek, ha ugyan méltók rá, csak akkor válnak lelkesülésünkben a szépért életerőssé és hasznossá, tehát akkor valósítják meg a művészet praktikus föladatát, ha belénk a szellem és az erő azon forrásból beszivárgott!

Aug. 20. Nürnberg. Egész délután lábon vagyok; nyakamba vettem a várost kívül, belül. A középkor utcáin járok, újkori emberek közt, a dómok sötéten meredeznek, gyászol Szent Lőrinc és Szebald temploma. Megcsókoltam Szent Lőrinc remekül taglalt oszlopaikat, s a főoltár hátsó falára vésett kereszthez érintettem rózsafüzéremet: olvastam a sacramentarium ajtaján: Ecce panis angelorum! [Íme, az angyalok kenyere!] de nem láttam, amit néztek. Aztán mentem föl-alá az utcákon, a várban tisztelegtem a vasas szűznél. Most ver az óra Szent Lőrinc tornyán féltizet, komoran és mélységesen. Mennyi és mily háztetőkön jár végig az ünnepélyes hang, mennyi kópárkányzatba, oszlopba, arabeszkbe, díszítménybe ütközik; s most úgy mint a végzet teljes reformációban. Istenem, mit tudna nekünk elmondani Szent

¹⁰² Uram, Atyám és életem Istene, ne hagyj engem a rossz gondolatokban: ne verj meg engem nagyravágyó szemmel, és a rossz kívánságoktól óvj meg engem Istenem, ne engedd, hogy tiszteletlen és buja lelkület vegyen erőt rajtam. Ne hagyj el engem, Uram, ne növekedjék tudatlanságom, ne szaporodjanak vétkeim. (Sir 23,4–6.)

Lőrinc templomának védszelleme az Isten ítéletéről és megengedéseiről; itt a consol-alakok igazán nehezen tartják a boltív gerinceit; gondolják, minek tartsuk?!

Az ipar igen virágzó, minden ház házias gyár; a ház itt gyár; máshol a gyár nem ház, nincs stílje, nincs házias alakja, itt a ház az első, azután alkalmazkodik hozzá belül a gyár. Auch Wurstfabrikation! Lauter Fabrikationen!

Szept. 15. Münsterről újult erővel és nagy bátorsággal fölszerelve jöttem haza; többször volt alkalmam e lelkületet magamban tapasztalnom, ha e szeminárium légköréből egyidőre távoztam. Ma van nyolcadik napja, hogy itt vagyok; s először vettem észre magamon az erőtlenséget, mintha a fa törzsét fűrészelnék, s az inog, leng, nem bír magával. Ez érzet oka úgy látszik azon körülmény, hogy félretolva mint utolsó hallgatok s cselekvés és működés nélkül vesztegek. *S viszsztatató nyersessége is hat rám.* Ezek az eddig észlelt érzelmi ingások.

Nov. 1. Dorogra mentem reggel; ködös, barátságatlan idő volt, jól illett hozzá az őszi lomb és a legelő fakó színe, az útszéli akácokban zörgött a szél. Mily jól esik a természet elhaló élete, oly megnyugtató, oly csendesítő. A nichtsbrodi pusztán friss vakondtúrásokat láttam. Nyirkos földben fúr ezen állat, örömtelen s világtalan útja, a növényeknek csak gyökereibe akad, virágukat s lombjukat nem ismeri; olyan az ember élete: nyirkos s sötét falak zárják, az igazi szépséget nem látja; a csillagfény, a virág zománca, a gyengéd, finoman szőtt élet titkos remekei amennyiben ismertek, az igazi szépség-, a gyengéd szeretetnek csak gyökerei; milyen lesz ezek virága és színe és élete?

Nov. 8. Ó, Istenem, szívemen ismét átnyilalt a vágy, az ébredés érzete. Szentnek lenni, kell! Különösen: 1/ mindent, ami a hitre és az üdvre vonatkozik, nagyratartok; ezen dolgokban határozott, kemény, szúrós, hegyes leszek; 2/ ami mások üdvét illeti, nagyon buzgó és szemes; 3/ ami engemet illet, penitens, szelíd, alázatos, szellemes. Jól imádkozni, meditálni, gondolkozni, kutatni, ébernek lenni.

Nov. 15. Őszkor a természet életsugara halványpirosra festi a növényzet leveleit, mint a leáldozó nap a nyugati láthatárt. Szívem legmélyebb érzelméből szeretnék írni valamit a szentekről. Néha érzem, mily áthatott lehet az ő lelkük a túlvilági valóságoktól, mily szabad, mily fönséges, mily elszánt.

Én tiszta akarok lenni gondolataim<ban> és érzelmeimben; arra indít az alba, arra corporale, arra némely átszellemült, tiszta, angyali tekintet; s a testre is kiárasztanám a szellem szépségét és ragyogását.

A Duna másik partján robot a vonat; hosszú, fehér füstfelleget vonszol maga után, mely lassan oszladozik és eltűnik, mint átlátszó fátyol szétfoszlad: szétszedik szálait a szellők – olyan az emberi indulat és érzelm: hiába csitítod, midőn előtör; várj, majd eloszlik, mint a sóhaj.

Nov. 22. »Látván Jézus hitüket, mondá az inaszakadtnak: bízzál, fiam, megbocsáttatnak bűneid.« [Mt 9,2] Ó, milyen a prédikáló Jézus alakja, és fönséges szívéből források a beszéd árja! S mit beszél mást, mint bűnről, megtérésről, lélekről, Isten szeretetéről és irgalmáról? Mások hite segített az inaszakadton; az én hitem is fog segíteni sok szegény emberen. S mint felelhetnék »hitemről«, »reményemről«, »szeretetemről«, ha buzgó nem volnék? Látok öreg embereket s mondom: szegények, minek éltetek, ha nem volt szívetek tűz, lelketek ragyogó hó, karotok emeltyű?

Dec. 1. Hogy nálunk az egyház ellen való harc nem lesz akutabb, azt nem kell tulajdonítanunk elvi barátságos érületnek, hanem a tehetetlenségnek, s azon mély erkölcsi bajoknak, melyeken a magyar társadalom búzlik. A lusta, energiátlan, korrumpált, henye élet adja e bamba türelemnek kulcsát.

Dec. 8. 1/ Kérem hogy az ifjak szellemét éltessem és az életben a hitet alkalmas intézmények fölállítása által ébresszem.

2/ Élek a hitből. A hitből. A hit életfrissé tesz, lelkessé fortyanások nélkül, emelkedetté, érdeklődővé, méltányossá, kivetkőztet a tepszi lemondásból, kiemel az önszeretet nyálkás csigaházából; a hit elszánttá tesz, nem nézi, mit kellene másnak tenni, hanem maga lép hatalommal a küzdőterre, s porzik a fővény. A hit nem hagyja lehangoltatni magát, ismeri, hogy együgyűnek tartják, pedig szíve édenkert, s ereje a csillagokat mozgatja; de elnézi mások oktalanságát, mint az esztelenek hóbortjait. A hit keres módot, hogy férkőzzék az elhagyott szívekbe, hol előbb temploma állt, és az egyedüli fényt, leborítva az éretlen kor vékája alá, a hit képezte. Nem érinti mások hidege és tétlensége, legföljebb azt látja, hogy hiányzik bennük azon erő, mely szívét lükteti, mint látja az aranyos hajnal, hogy az éj fénytelen, és a bíboros ajkakkal kifeszítő rózsza, hogy a szikla élettelen; nincs benne sem bíbor, sem szírom, sem illat sem mosoly. A hit mint pajzsos sziklafal nem sérzik ostrom és gúny által, nem veszi föl a megszóló szót, lepattan róla ártalmatlanul, mint a nyíl a kőfalról, s hever a fal előtt; a fal bizony nem bánja. A hitnek nehézségei nincsenek, csak egyenesen néz az ég felé; megfürdik reggel az isteni világosság hajnalában; feje fölött kél a bárány világossága, és az Üdvözítő vérenek kelyhe. Ó, mily túlvilági hajnalt fest az minden nap reggelére! A hit körül néz és Jézus szívéből szedi elhatározását; azt mondja: ezt teszed, mert Isten akarja; az emberi körülvevő akaratok mint szalmaszálak, mit akarnának az üdv sisakja és a hit páncéla ellen! A hitnek első ihletője Isten, s az emberi gyarlóságon föl nem akad, szeme tiszta ragyogású, s mintha érzéketlen volna a földi viszontagságok iránt, úgy világít le rájuk, mint a nap az óriás, a széles égboltról; midőn mérhetetlen a pálya s az égre írva, megállhat-e az ember sóhajánál, émelygésénél, nedvzavarodásánál?

3/ A meditációt jól akarom végezni, és törekvésemet mint az acélt folyton izmosítani, hogy legyen mindenütt ahol föllép, oly sújtó és éles, oly metsző és átható, mint a damaszkuszi kard!

4/ A Boldogságos Szent Szűz megközelíthetetlen báj<ba> és fönséges egyszerűségbe öltözködött; lelkében az áhitat csodálatos aranyos levegője és rózsás illata: oly erős minden erőltetés nélkül: »miképp lesz ez, mert férfiút nem ismerek?« Szíve gyönyörű szentély, nesztelenül és zavartalanul világít hit és az erény sérthetetlen és igénytelen, de annál bájosabb, annál ragyogóbb világa. A csendes Názáret rejti hite fönségét; ki tudja, hogy ez az Isten anyja, ki érzi, hogy az? Ó ragyogó, ó bűbajos, ó szende és méla, ó mosolygó kert az Isten csodáiból alkotva! Mert csodák is képesek mosolyt terjeszteni magukra; ez leplük, mert az Isten játéka és az ember alázata. A természet remeklése is mosolyog sokszor jóllehet mélységes tavakból, millió élő, lihegő fá<ból> s növényből, ragyogó égboltból, aranyos derült légből, óriási hegyekből rakja össze a tájt, s mégis mosolyog. Gigászok emelik a hegyeket, és a föld oszlopai nyögnek a tavak terhe alatt, beláthatlan bölcsesség élteti a végtelen sejteket, színezi a lombot, zörög a targalyban, zeng a habok s a lég zsongásában.

Dec. 13. Szellem! Fönséges hatalom; apostoli szellem, testnek, kényelemnek, fájdalomnak, emberi tekintetnek, mások lenyomó példájának leküzdése. Az apostoli szellem előre tör, romoknak nézi az ember dolgait, él benne az eszme, lángol, sugárzik, sziporkázik, villan és villog. Meg nem állíthatod, mert a szellem, ha kiemelkedik a testi létből, úgy száll, mint a sas; nézzünk utána, némelyiknek tán ott vesz tekintete azon fönségen, mellyel a magasban nyugalmas méltósággal kört kör után ír le s szárnyat sem legyint; úgy az apostoli szellemű lélek, miután kiküszködött, s áttörte a törmeléket, mellyel a világi élet elborítja a lelket, nyugalmas méltósággal fönt kering; aki utána jöhet, el nem tiltja, de maga bizonyára nem száll le, hogy szűk utcákon és elzárt udvarokon bicegjen szárnysegett csóka gyanánt.

1886

Jan. 7. Midőn az Oltáriszentség előtt álltam ma 140 papnövendék jelenlétében, a fehér alba és kazula jelentőséges öltözékében, s szemeimet a Szentostyára s a tabernákulum csillagaira emeltem: akkor éreztem, hogy ne sokalljak semmit; éreztem szemrehányásképp, hogy tán bizony az az óra is soknak látszanék az Oltáriszentség előtt? Ha hideg is volna?!

Jan. 24. A nap az égről lövelli forró fénysugarait, s ahová a fénysugár el nem jut, oda is elhat a napfény visszaverődő világossága; épp úgy a lelki világban; a kegyelem a napsugár, s az ész pedig mintegy visszaverődött, megtört fény; mindkettő Istenből van, s övé minden fény: *signatum est super nos lumen vultus tui Domine*¹⁰³.

Valamint a forró égöv alatt pompásabb és változatosabb az állatok és növények alakja és színe, gazdag, buja az élet, de annál több a veszély, a vihar, az ellenség, mely a gazdagságot fenyegeti, épp úgy az ifjú szív és kedély termékeny és gazdag földjén az érzelem és föllobbanó szeretet virágai díszlenek, kedvesek, mosolygók; de annál nagyobb az enyészet és a rombolás is; annál állhatatlanabb a pompa s az élet is.

Febr. 2. A december 8-i reformáció pontjainak megfelelőleg 1/ Nem hagyom magamat lenyomni, szívem világát elhomályosítani, színeit s életét elfojtani az ifjak vagy mások közönye, érzéketlensége, mosolya s talán egészen elütő belső világa által!

2/ Legyen a szív teli, akkor kicsordul élete, ereje, kicsap lángja, szerelme; nem bántja őt semmi, nem sérti, nem kínozza. Szárnya nő, nem csapdosódik a porban, föllendíti magát s úszik a lég magasságában. Ó, ha tudnátok papok, hogy honnan szedjétek ezt a buzgó, ezt a hevülő, ezt a szárnyaló szellemet, mely oly fönséges szabadságban meg nem indul a nagy világ fölfogásán és viselkedésén, melyen a példa nem fog, sem a hideg, sem a közöny, sem a gúny, mely fönsége és szellemi nemessége önérzetében, telve lelkesüléssel és megrendíten meggyőződéssel halad a néptelt utcákon a kétkedő, a hitehámlott, a gúnyos, a megvető emberek sorai közt, mintha a bőség haladna homokpusztákon át, mintha a teljesség kongó ürességben, mintha az élet és a bensőség festett alakok és a látszat hiú karikatúrái között! Nem értik őt; maguk szerint mérik; a különbséget sem látják, talányt gondolnak s nevetnek. Ó, de a bensőség, vagyis a belülré fordított termékeny, buja élet millió érzelmet s új érzékeket ébreszt, mint a tavasz éltető csókjai alatt a fa, rügyezik s föltöri ott is a kérget, hol zöld hajtást senki nem várt volna.

3/ De hogy ellentétben élj a világgal s annak meddő sóstengerével – ennek mondhatod a korszellemet –, máshonnan kell merítened: belső forrást kell nyitnod, midőn a külsőket betömted, vagy jobban mondva midőn kiszáradtak; itt van a meditáció, ima. Ó, szent tűz- s hőnek örökké sugárzó forrásai, ti napok a szellemi égen; belőletek merítetek, rajtatok örvendek s függök téveteg tekintettel.

4/ Mindent a hitből kiindulva ítélek, a bűnt gyűlölöm s üldözöm s kívánom, bár az Isten gyámolítaná érzéketlenségemet.

5/ Üreges, kivájt, mosott, kitaposott lesz a lélek a világ hiú szelleme folytán; teljességét s teltségét vesztí s kap helyette filigrán külformákat, mint a tölgy, melyet duzzadó élettől megfosztottak, s holmi finom arabeszkeket faragtak belőle; életével elvették erejét, s idegen mesterséges alakokká dermesztették deli törzsét.

6/ Ennek a termékeny, benső életnek legbővebb forrása a hit; aki ebből él, magában él, magából indul ki erőteljesen, hathat, éltethet, teremhet.

¹⁰³ Ránkragyog arcod fénye, Uram. – Zsolt 4,7.

7/ A természettudománnyal foglalkozom Jézus szíve dicsőségére; jóllehet a tudománytól sokszor vissza-visszahajtatom a benső érzélem s hitvilág délövi kertjeibe, életet szívok magamba, édes gyönyört s új lendületet.

8/ Kitartó akarok lenni munkálkodásomban, s legyőzöm a természetes restséget vagy inkább azon ízetlenséget, mellyel a hosszabb munka és fáradság eltölti az érzelmes lelket!

Febr. 7. A tudomány olyan, mint a könyvtár; tudunk sokat, de minek? Hol marad az ember, a tevékeny, életre való teremtő erő? Mint a kiszáradt pók hálózatán terped, úgy az elvont tudós tudományán mereng! A fiziológ nem lesz életképesebb, az anatóm nem tagosabb, az archeológ nem öregebb; úgy látszik, hogy az élet s a tudomány két külön határolt szak. Az Isten tudása, vagyis az Isten maga – mert tudása: lényege – képezi alap- s létokát a létnek és ténynek; ez a lét s ez tény megvalósítható anélkül, hogy az ember életét a tudományba ölje; elég, hogyha a természet és az okosság, vagy az isteni kegyelem világossága nyomán halad. Szóval jó, hasznos a tudás, vezérfonala a tevékenységnek; de magában értéke nincs, csak ha igazán az élet, a tett nő ki belőle; valamint magában véve is a tettből származik, ti. vagy a teremtett dolgokból, vagy az Istenből.

Febr. 8. Semmivel sem törődni, ami mások irántam való viseletében tükröződnék: akár tisztelet, akár megvetés. Nem is akarok az effélével lélekben foglalkozni, azt konstatálni, oka után nézni. A világ rám nézve jelentőséggel nem bír. Ugyanez lesz részletes lelkiismeret-vizsgálatom tárgya. Nem törődni, vagyis nemcsak föl nem venni, de a gondolatot ettől egyszerűen elfordítani.

Febr. 25. Jézus az Oltáriszentségben régi szerelmem legédesebb tárgya. Ma láttam őt a hófehér ostya alatt oly kicsinynek, oly megtörtnek. Lám, mennyire szerethetett, aki érted ilyen kicsiny, ilyen összeszorított, ilyen megsemmisült lett. Ha te ilyen leszesz, akkor te is szeretsz. Lám mi a szeretet eszköze: a szenvedés, a megtörődés. S viszont, ha szeretsz, akkor ilyen leszesz. Mert a szeretet szenvedésre tör. Miért? Azért, mert a szenvedés a szeretet könnye, s megenyhíti.

A szentek tanulás közben is szorosán Istennel egyesültek. Szoptak mindig az isteni bölcsesség emlőin. Istent látták mindenben. S e mély tekintet megvilágosította a dolgok természetét!

Febr. 27. A klerikusokon nem veszek észre javulást. Nincs meg a szívben a rugó, mely hajtana. Tudja fene, hogy miféle gyúrmányok! Nem vesznek észre lendületet, lelkesülést. Magamra e tekintetben emlékszem; mennyire hálás lettem volna az iránt, ki engem úgy fogna föl, mint én néhányat itt és most! Vagy talán nem markolok eléggé szívükbe? De ha nincs érdeklődés és szent vesd-el-magad, mit csináljak én ott! Vagy nem mutatják, tán nem tudják mutatni; mert hisz az akarat bukfenceiből nem lehet kiható ítéletet hozni! No de ismétlem, az a hév, az a lelkes, epedő, pihegő, dobogó, kebel hol van?

Márc. 7. Előli lelkemet Jézus nagysága. Olvadozik szívem, a »Szent vagy« énekben sírni való lágymelódiákat lát. Ma prédikáltam Szent Ignácban, s mondtam lelkemben, hogy kérlelhetetlenül s kegyelem nélkül Istennek élek; úgy éreztem magam, kinek ellent nem állhat ég és föld. Fülemben cseng prédikációm egyik helye a szegénységről: »Jézusom, ki Betlehemben szalmán feküdtél, íme én is szalmán fekszem; s ki ott szalmán feküdtél, szeretetből értem, íme én is szalmán fekszem szeretetből értem; s ki a keresztfára elterültél szeretetből értem, add, hogy én is elterüljek itt szeretetből türelemben.« Ilyenkor világos lesz előttem a szentek ereje, és Xavéri szent Ferencet értem. Az Isten végtelen fönsége és szerelme a földi kicsinység pólyáiba s a nyomorúság szenvedéseibe zárva! Ó Istenem, ez imádandó nagy, ez csodálatosan könnyekre indító; ez fullaszt, ez olvaszt, ez lelkesít, ez hevít. Domine! O Sanctissima Trinitas!

És én így írnék tovább, tovább; csillog kezemen könnyem, szemembe mosolyog csillogó sugára. Ha a szó tartalmát bírnám, lelkemet kikiáltanám, halálom hadd legyen ordítás, dörgés, mely a világon végiglejt. Istenem, forrón szeretlek tégedet!

Márc. 8. Istenem, ma este megint forr s fő bennem; s mint repesztő gőz tágítja mellemet a vágy, hogy bár lennék hatalmas, Istenben erős! S nem akarok a világ előtt föltűnni, mert megvetem; hanem csak azt a boldogságot kívánom, mely abban áll, hogy Isten, Isten világossága, Isten ereje legyen szívemen s lelkemen kifejezve; e vágy öli élttem perceit. Aztán megint csodálkozom, hogy lehetek oly bágyadt, oly tehetetlen, hogy oly kevés haladást teszek Krisztus életének szívembe való átültetésében. De nagyon törekeny és silány az én lelkem; hamar összeroskad; ha éleszti is darabig valami eszme, nemsokára lehül. Mindegy, föl nem hagyhatok.

Márc. 17. Bakunin katekizmusában olvasni: »a forradalmár szent. Nincs semmije, ami személyes birtoka lenne, nincs érdeke, nincs érzelme, nincs birtoka, neve sem. Benne mindent elnyel egy tárgy, egy gondolat, egy szenvedély: a forradalom«. Ó, mintha szívemből szúrták volna a talajt, melyen ez érzület terem. Csakhogy nem a forradalomra alkalmazom, hanem az igaz, a való, az égbe nyúló s igazán szent törekvésre. Kérdezem magam: ugyan hát nem termettél te az ilyen érzületre? Minden oda késztet, hogy igen. Ó kincsem! mint zárjalak szívem rejtekébe, hogy ki ne ragadjon semmi, ki ne szárítson semmi? Oly kicsiny körülöttem a világ; ó, én nem akarok, nem, soha kicsiny lenni! Az Isten is nagygyá, lelkessé teremtett. Jaj, de hogyan? Hát nem villant át sziveden s lelkeden az érzet, az ismeret, mint szenteld magadat fönntartás, kivonás nélkül Isten szent ügyének? Ami erő van karodban, s ahol maroknyi tér nyílik: jaj, karold, markold át, ne engedj. Ami körülvesz apró-cseprű jószág, ne nézz oda neki; nem való a reflexióra. Az ilyen ember pedig nem ismer kíméletet! Nem sinli, nem bánja, ha nincs nyugalma! Csak az eszmét érezze kezei alatt testet öltetni, akkor mindenütt föltalálja magát. Ilyenkor aztán mindig a társadalmi tér nyílik meg szemeim előtt: Kell tudni s kell beszélni ... mindkettőnek határozottan s elszántan életet, létet teremteni.

Ápr. 1. Ma megnyílt szívem, midőn a Táthnak szánt prédikációt írtam. Éreztem, hogy a bánat fájdalma egy csendes, békéltető, lassan a lélekre boruló fájdalom, ellenkezik az érzéki fájdalommal, mely rohamos, erőszakos, kínozó. A lélek a bánat fájdalmában derült s mégis könnyez, mint a virág, melyen a harmatcsepp reng. Nem bírom leírni azon bánatos, mély érzelmet, mely lelkemet elfogja; nyugalmas is, s mégis átható; békés, mégis erőteljes; csendes, s mégis mintha fölbresztene minden képző s alakító erőt; mintha életet lehelne oda, ahol az előbb érzéketlenül lappangott. Mindenesetre mély érzelem, mely megrezzenti az életet az egész szív- s az egész lélekben. Éppen azért fogékonyabb, elevenebb, kifejezőbb ily állapotban a lélek; érzelmei alá a természetben és az életben mindenütt termékeny talajt talál, melyből a gondolat és gerjedelmek virágait neveli. Ez az élet; csak ami mélyen belülről jön, az érdemli meg ezt a nevet. Ó, ha tudnám lelkemet megolvasztani, élőbbé, termelőbbé, rügyezőbbé tenni. Ezt szeretném. Pedig messze vagyok tőle. Nem bírok kifejezést adni annak, aminek keresek. Sok lélek jégtükör, nem víztükör; tükröztet mindkettő, de benyomást magára egyformán nem enged; a víztükör mindent kitölt, s mindent fölfogad s tarka játékban emlegetik hullámai, karikái, fodrai azt is, mit hajjai elnyeltek. A másik csak visszataszít vagy magára fagyaszt, siklik s elsiklik róla gyorsan minden.

Ápr. 5. A nép az élet százféle bajai által van nyomva, melyek mivel a jelen óra égető szükségével lépnek föl, lefoglalják minden gondolatukat és érzelmüket. Ezek mind praktikusak, mind azt nézik ki, hogy mi fogni, markolni <való> van a dolgon, a munkán, a pörön, az adás-vevésen; mind közvetlen a betevő falat; mind találók, mind érdekesek, mert az életből nyúltak ki, s oda nyúlnak vissza. Aki ily praktikus, közvetlen gondolat- és érzelmkörbe valami irányzó gondolatot akar állítani, jól találja el a környezet által szabott föltételeket. Legyen az erőteljes, velős, közvetlen, az élet szükségére irányult. Ami nem ilyen, az célját veszti. Azt az ember sallagnak, papolásnak, értelmetlen szószaporítás- és habaréknak nézi. Akkor nem lesz üres a gondolat és a szó, ha az élet gondjainak és közvetlen zaklatásainak ellenében tudja a hit ellenerejét és hatalmát kifejteni. A művészet mindig abban fog állni, hogy valaki a hallgató szívében a hitet oly reális gondolattá, oly mozgató indokká, oly eleven

érzelemmé varázsolja, milyen a többi gondolat, mely ott tért talál; ha olyannak tünteti föl, hogy az ide szól, mostanra, a jelen szükségre.

A népben megvan a hit; meg kell rezzenteni a hit erejét s fölébreszteni azt azon gondolatban, mely itt és most a bűn ellen vagy a csüggedés ellen győzelmesen megáll. De a hitnek különféle fokai, mintegy magaslatai vannak. El kell találni azt, melyen a nép áll. A nép a kereszténységből legjobban érti a keresztfát, Krisztust, akiben a hit minden fölfogása a nép eszéhez mérten, élő kifejezést talált. Krisztus élete, példái, a keresztény dogmák megtestesülése. Azért adott testet, mert tudta, hogy a szellemhez, ha elszigetelten áll, nehéz emelkedni. Szent Pál csak Krisztust hirdeti. Úgy látszik, hogy minden gondolat Krisztusról közvetlen.

Azután pedig meggyőződünk, hogy az életben a legközvetlenebb és bevilágítóbb indok ez: Isten parancsolja, Isten tiltja. A filozófok valóban kiszáradt pókok; de azután minden, ami egyszerű, ami az életből való, ami ott termett az ő mezejükön, csakhogy mi oltjuk be, az mind alkalmas és találó. Azért van bennem mindig az oly vágy, hogy a hit bennem és szavamban erős, velős, zúzó hatalommal találjon kifejezésre. Mindig oly merengő álmélkodással s szinte maghatottsággal nézem a hegynek fölfelé sikló hajót; ami meghat, az a hajó ereje, mely a hullámokat élesen és erősen szeli. De eddig nagy hiányt érzek úgy a gondolat metsző élet, mint a szó csattanós és bő és eleven és folyékony egymásutánját illetőleg. Reményem, hogy ez még megjön; mert különben nem tudnám okát érzésem ez irányban való tetemes kifejltségének.

Mindenekfölött meg vagyok győződve a hit hivatásáról, mely szerint annak erejét minden téren, az élet egész vonalán, hatólag és sikeresen érvényesíteni kell. Reám e tekintetben nem tesz tántorító benyomást az élet meddő érzéketlensége a hittel szemben és a benne uralkodó szükséges lebonyolódás s szenvedély és a bűn kerekein. A hit exulál és a világ él, nem törődik vele, s sok ember elhiszi, hogy ennek úgy kell lenni. Megbomlik bennük a hittel járó szükséges hit önmagáról a hitről, hogy ez lelke és sava és életet-adó eleven ereje valamennyi történetnek, mert mind ami történik, a gondviselés tervébe foglaltatott.

Máj. 20. Többre becsülöm a lélek bensőségét, mely magába mélyed s ott fölleli boldogságát, új színpompás, harmatüde világot, a tudománynál s minden egyéb birtoknál. Nagyon változatosak lévén az emberi jellemek, sokan érzékkel eziránt nem bírnak; de nekem ez fölér mindennel! S jóllehet én jobbára csak sejtem, s nem tudom, mi azon bensőséges élet gazdagsága, teljes virágzása, mégis a sejtelen nyomán is találok sok élvezetet, s nincs más kívánságom, mint a sejtelmet, a lélek kivirágzásának rügyét és bimbóját teljes kifejlésében érezhetni.

Máj. 20. Ma sötét ólomszínű égen főséges kettős szivárvány szövődött millió cseppekben megfürdött sugarakból; egyik szarva a városi temetőbe nyúlt, színeitől a fák s a sírok gyenge ragyogásban rezegtek, képezték a mennyei híd fejét. Ily hídon léphetnek be a lelkek a mennyországba, ha szélvész után tiszta lelkükben megtörik a szenvedés égető sugara s fölragyog az érdem és az erény szebbnél szebb s többféle színeiben.

Máj. 24. Hogy a világ nyomorát és szükségait élénken átérezzem, Krisztus szempontjára kell állnom; onnan nézsem a lélek értékét, rendeltetését, veszélyét, az örök kárhozatot, a bűnt és bocsánatát, a bánatot és önmegtagadást, a testet és hajlamait. Ezek élénk és meggyőződő fölfogása a lélekben érzővé teszi tehetségeit, mindmegannyi szívó gyökér indul ki a lélek észrevevéséből bele az életbe, a történetek, események, életek és lények csodás öllekezésé-<be> és váltakozásába. Ma kigyúlt szívem a gratiarum actioban, s úgy érztem, hogy nem akarom az Isten legdrágább ajándékait, kegyelmeit, a tudományt, a munkát, a sikert azért, hogy többet tegyek másoknál s felülemelkedjem; nem imádkozom most is itt azért, hogy többet nyerjek másoknál, képesebb legyek náluk, hanem tiszta szeretetből, hálából; trahit me mea voluntas, amor Christi mei. [Vonz akaratom, Krisztusom szeretete.]

Máj. 25. Az erdőben sétáltam; a legszebb s legelevenebb lomb-bőségben; oly jótevően szólt lelkemhez az a duzzadó, millió alakulásban illatozó élet. Úgy látszott e gazdag élet által keltett sejtelmek és érzelemdagadás közben, mintha erőtlén s energiátlan lennék, s nem volna bennem az, amit a fák, cserjék és füvek szapora, egymásnak nyomában kelő élete folyton hangoztat: fejtse ki minden lény egyedi természetében rejlő életét, hajtson, alakítson; önmagát ismétli minden levélkében, minden rostjában; ne akarjon a mellette termő karcsú vagy alacsony, pajzsos vagy kardos, csipkézett vagy éles levelekre figyelni. Van neki is virága, neki is illata. Föltettem magamban, hogy szemembe szökő, a városok járdáin nem, de az erdő élettől illatos fuvalmában föltűnő léhaságot leküzdöm.

Mintha lombbá változnék az élet hullámos, taréjos hegyvölgyön elsikló árama.

Máj. 30. Ma tudnék szónokolni, szívet lágyítani, forró lāvabeszéddel melegíteni főt és szút. Az iskolában azt mondanám: Két forrásunk van: az Oltáriszentség és a tudomány! Azután sürget a szeretet, hogy lelkükbe öntsem azt, amit semmi könyvben nem találni: a buzgóságot. Ha egyszer elszélednek, hiába keresem. Ó, pedig attól függ az élet termékenysége! Ó, dolgozz; mert egyszer virul ez élet tavasza! *Prédikáltam a Királyvárosban! Júli. 4-én Jézus szívééről beszéltem. Klerikusok is hallgattak; azután egy olaszt gyóntattam Velenczéből.*

IV. exercitium Kalocsán

Júli. 6-án este kezdtem az exercitiumokat. Jó kedvben. Az első nap (júli. 7.) azon gondolat lelkesít, hogy Istenért dolgozzam; hogy buzgón előretörtessek. S komolyan; mert könnyen képződik az emberi szívben a lelkület olyatén bozótja, melyben a nehézségek szemlélete fönn- akasztja a törekvést; a lemondás, a reménytelenség, a szkepszis, a bizalmatlanság, a meghúzódság, a gyávaság dudvája, hínárja mindjárt hurkot vet a léleknek és a tétlenség árnyékában sóhajtja meg véle az elköltözött jobb időket.

Érzem nagy meglepéssel, hogy ez a kegyelem ideje; hogy itt verhet a lélek gyökeret, melyből sudártörzs és büszke korona emelkedik; hogy itt gyűl a lélek erőtelje, mely eltölti és megtelíti minden tehetségeit; boldoggá tesz, teljessé tesz; nem kell más; semmit sem nélkülöz. Íme a benső paradicsom, azzal az egyetlen egyszer pompázott növényzettel. De a lélekben folyton pompázik minden érzelem tökéletes s másra nem támaszkodó alakban; önmagából nő fel. Törvénye élete, tevékenysége összhang, vágyai a benső fénynek elősugárzása a sötétségbe.

Júli. 8. Mit várod az exercitium végét? Mit számítod napjait? Vita brevis, vita longa¹⁰⁴ ... minden iránt közönyösen. Az ember mint pillangó repdes, csatangol, játszik, kering; egyszerre leütik, kettőt rándul, vége van. In omnibus respice finem! [Mindenben figyelj a célra!] Jövő nincs, csak jelen; ha a jelen kitűnő, büszke jövőt emel.

Júli. 8. Az örök igazságokba elmélyedő lélek erőteljes s mérsékelt önállóságra s állhatatosságra vergődik. Ítélete ezen villanyfénynél izzóbb fényben tisztult, s kiveszett belőle az érzékiség rothasztó penésze. S amilyen az ítélet, olyan a hajlam s az érzélem termékeny, de egyszersmind nemesített gyökere. E kettő lassú, biztos s lankadatlan tevékenységben kinöveszti magából az isteni kegyelem s az emberi józan és hathatós fáradozás gyümölcseit. Sokat kell törődni és bajlódni, míg az öntudat föltalálja jellemünk gyengéit s tudja reájuk visszavezetni a mindennapi bajok tekintélyes ágait. Most is úgy tűnik föl, mintha gyöngé volnék, mintha jellememben az önálló, szilárd, egyedi vonás gyöngé, halvány pontozat lenne. Talán tulajdoníthatnám a gyámságos vezetésnek, mely életemet szabadjára sohasem engedte, s legnagyobb kincseimnek hű főntartója volt. *Folyton érzem az ösztönt, hogy ezen kiskorú, ingerlékeny, összerogyó minden szónak vagy nézetnek odatekintő lelkületnek véget vessek.*

¹⁰⁴ „Rövid élet, hosszú élet”: Szt. Ignác szerint indifferensnek kell lennünk, hogy Isten akaratához igazodhassunk.

Nagyrészt a társalgás hiányának tudom be a félénk, túl szerény viselkedést. De a társalgás után nem járok, mert ha ezt nyerném, mást vesztenék. A lélek súlya külre nyom; önállósága mindennek (pláne jött-ment embernek) elébe áll; sokkal magasabb és magasztosabb mint bármi, ami a szellemi élet s az önmegtagadás iskoláján át nem ment. Az emberek durvák, nyersék, hidegek, szabadok és kihívók, de nem önmeggyőzők, tisztaértelműek, értők és képzetek.

Júl. 8. Az örök igazságokba elhelyező lélek erőteljes s melegségtel
önállóságra s állhatatosságra vergődik. Jelenete ezen állapfényűnél
ismélt fényben leírásult, s kísérlettel betöltve az érzékiesség rothadó pe-
nére. Samulyan az életet, olyan a hajlam s az érzelmi termékek de
egyresmind nevesített gyökere. Érett, lassú, bízós s lakodalmas
tevékenységben kinővesíti magából az isteni kegy. s az emberi
jószau és hathatós fáradozás gyümölcseit.

Sokat kell törődni és bajlódni; míg az öndudat föltalálja jellemünk gyöngé-
it s dudja reagált visszaveredni a mindennapi bajok leküzdésére ágait.
Mint is úgy élünk föl, mintha gyöngye volnánk, mintha jellemünkben az
önálló, szilárd, egyedi vonás gyöngye, halvány pontokat lenne. Talán
hajdoníthatatlan a gyámságos szeretésnek, mely életemet szabadjára fo-
hatek engedte, s legnagyobb kincsünknek mi föltalálta olt. (Folyton
érzem az ösödül, hogy ezen kis körülmény, és sorozó, minden
szónak v. nézetnek odalékülők felküldetnek véget vessek.) Nagyrészt

1886. júl. 8-i naplójegyzetéből

Júl. 9. Fölteszem magamban különösen, hogy önálló, határozott és emberi tekinteteknek oda nem néző leszek. *A klerikusokkal szemben is;* nem eltarisznyázni az időt, hanem okosan fölhasználni alkalmas tárgyról való társalgásra. A kétes existenciákkal szemben pedig sine misericordia ad salutem eorum et aliorum. [Irgalom nélkül, az ő és mások üdvösségére.]

Az a gondolatom jött, hogy leírom a pokol borzalmát az öt érzékre tett benyomásokból. Ha ez nagy draszticitással történnék, kimondhatatlan hatása volna.

Új lendületet ad a buzgóságra és az isteni kegyelemnek leedsésére a gondolat, hogy az óriási harcokra, melyek küszöbünkön nyugtatják már fegyvereiket, nagy erőre és méltóságra lesz szükség. Másrészt azonban úgy vélem, hogy korán születtem, mert a harcok nem zúdulnak tájainkra életemben; annál szükségesebb, hogy azok, kik örökösei némileg szellemnek, bővebb, gazdagabb résszel legyenek ellátva. S ha ezen végzetes, közel jövőbe nézek, akkor érzem csak át, hogy mennyire nincs éltém a pillanatnak szentelve, s mennyire kívánnak azon elvek, melyeken az ellentmondás éle súrlódik majd s csorbul, egy szabad, fönséges, önmagára mit sem adó, magával, kényelmével, reményeivel, kilátásaival s az egész világgal rég leszámolt lelket.

Gondolataim és törekvéseim mindig célban tartják a korszellemet, a világjárás áramát, mint a vadász a lesen. Bogarakkal nem bíbelődtek. A köznapi élet találgái, esetei, történetkéi

apró bogarak, ezeknek oda nem nézünk; de annak a büszke áram föl-fölborzadó taréjainak mindig odavágunk.

...Mily duzzadó érzelemár, mily Isten-gondolat és szeretet, mily teltség! mi ehhez képest a mi lapos, üres, színtelen érzelmünk vagy gondolatunk!

Júl. 10. Mi az igazi boldogság? Valami szívet töltő ... tehát benső. S mi töltheti a szívet? Érzem jól: lelkesülésünk, hitünk, reményünk kidomborodó, bőven sélesen kifejezett eszméje, mely él szívünkben. Semmit sem várni, kolerától nem félni, semmi által sem zavartatni a benső étellel által mozgatva hatni és alkotni. Csak a benső életnek van termelőereje; ha szórakozom, érzem, hogy ürülök; hogy vész az eredeti fölfogás és gondolat. Az örök igazságokba merülve, teljességükben résztvesznek gondolataim, támadnak ötleteim, szándékklataim, terveim; érzem a szükség kiterjesztett száz kezét; mind akar, mind kér, mind sürget.

Júl. 10. Luk. első fejezete két, Istennel telt léleknek gyönyörű képét tárja elénk: Szűz Mária, Szent Erzsébet. Aki az egyszerű, tiszta, alázatos, okos, szilárd, megfontoló, harmattiszta, rózsás, liliomos, szerelmes lelkű Szűz Máriának minden báját, mely ez első fejezetből sugárzik, összefoglalná, a legkedvesebb képet nyújtana, egy ragyogó lélek képét. Csak ide térj vissza s fontold meg újra.

Jézus születése a megsemmisülés állapotába mélyeszt. Mellemre kulcsolom görcsösen kezeimet, s forró, mély, erőteljes fohással mondom: Jézus született. Ó mit kell érezni, aki átérzi, hogy Isten született szegényen, szenvedésben és alázatban. Volna csak a szív hevétől izzó képzeletem, volna csak színes pompás nyelvem, tükröződnék csak rajta vissza minden szín, minden kép, minden izzó, hevülő érzelem, mikor erről beszélek. De hiszen minden titok ilyen: tűz kell hozzá, élet, szépség, bensőség, ragyogás!

Szolgálni akarok másnak (Szent József a Szűznek); és zsebredugni alkalomadtán a sértést vagy méltatlan támadást. Lehetetlen másokat erényekben nevelni, ha azokat a nevelő nem gyakorolja. Mert a gyakorlat étellel jár, ez pedig érzékkel. Alázatosnak lenni, akkor aztán könnyű mondani: így tedd, erre figyelj, ezt gyakorold.

Szűz Mária lelkesült, elragadott Szűz. Olvasd csak a Magnificatot, megtudod, hogy mit jelent gratia plena; és Zakariás énekét, megtudod, hogy mit jelent Szentlélekkel telve. Mily duzzadó érzelemár, mily Isten-gondolat és szeretet, mily teltség! mi ehhez képest a mi lapos, üres, színtelen érzelmünk vagy gondolatunk!

Júl. 11. Bár tudnám mindazt, ami lelkemben megrezdül, megzörren a gondolkozásnak és elmélkedésnek mintegy legyintésére, nem annyira a világos ismeretnek, mint inkább a sejtelemnek gyenge derűjében erőteljesen, markos, érzéki alakokban kifejezni, hogy az a szellemi fönség s gyengéd szépség érzéki valóságban az események és a nyelv plaszticitásában éljen, indítson, hasson.

A művésznak márványa van, eseményei, történetei vannak, ezekben rejlenek az eszmék, melyeknek ő kifejezést ad; a mi márványunk a szó, a nyelv; a természetben, az eseményekben, a történetekben föl kell keresnünk a gondolatot, az eszmét és plasztikus közvetlenséggel kell azt kifejeznünk.

Júl. 12. Jézus ügyének szentelni minden erőimet: ez tiszta, világosan fölfogott célom. Ezért leszek jezsuita, ha Jézusnak úgy tetszik. Addig úgy dolgozom és részt veszek mindenben, mint az idegen, aki tudja, hogy holnap elutazik; még mindent megjár, fölmegegy erre a lejtőre, benéz abba a házba, szorít kezét barátságosan mindenkivel. Ez a gondolat, hogy talán ez az utolsó év, buzdítson. *Csak azokon a klerikusokon tudnék valahogy lendíteni. Szabok nekik föltételeket, melyek alatt elfogadom őket gyónóimnak.* Ez a férfias szellem, melyet a tribus binariis nevű elmélkedésből szedtem: nyugodt, benső, egyensúlyban, melyen a külvilág legyinteni sem képes, érzélgő lágyság nélkül, az emberek elismerését, ítéletét, tetszését s annak hiányát nem érezve, dolgos, s a nagy célok öntudatában önmagából verbuválva munkakedvet és nyugodt, biztos, körültekintő ítéletet az iránt, hogy mit kell s

hogyan kell tenni; (a gyerekes szégyenlősség kerekét old, nézi távolról, hogy ott megszünt országa); egyszerű, határozott, meg nem ijedő s nem érzékenykedő magaviselete az embereket nem tekinti, mert az erényt Istenért teszi. Szereti ezen szempontból a megaláztatást, a gúnyt, s nem ámul el rajta. Minden áron-módon kerülöm én ez utolsót, azt érzem, s azért van annyi bajom; főleg a lehangoltság, kedvetlenség, s sok apró megháborodás abból bugyog.

Júl. 13. Ó, Jézusom! Te annyit tettél értem; kell, kell nekem is tennem, fáradnom, küzdenem, szenvednem érted. Ha mindennap egy ostorcsapás hullna hátamra, egy a te ostoroztatásod gyötrelméből – mint érzésem át, hogy szeretnem, hogy lángolnom kell érted. Fogadd böjtömet, és a csütörtöki adorációt, s add kérlek, hogy érezzem, mily sokat jelent az a szent, csodálatos óra az Oltáriszentség előtt ... késő este! A szent kereszt láttára mindannyiszor földre szegzem szemeimet jelölő a fölfoghatlan mély titoknak. A bűnt bánom, törlesztem, másokban pusztítom és szívesen akarok szenvedni is, megaláztatni is, hogy Jézushoz hasonló legyek. Csak a mély, gyakori elmélkedés, ima és olvasás képes minket a kereszthez s a szenvedő Jézushoz illő gondolatokra hozni.

Júl. 14. Gyóntam ma is és az Úr békét adott. A mennyország mindent ér: a bajt, kint, megtagadást, törekvést. Mindent oda érte. Nagy szabadsággal és jó kedvvel akarok járnikielni, örülvén, hogy közeledik, s élvezvén az elszórt jót és szépet, melynek nyomán az Isten minket magához vezet. Tehát jó kedvvel mindenben s mindenkivel, de okosan és tartózkodva is.

Tanulni nyakra-főre a korunkban elkelő tudományokat. Hadd nyíljék most föl szívem, lelkem huszonnyolcadik évében. Amen.

Szept. 12. *Kritikám P. prédikációjáról meddő homokbuckák, melyeket meg gondolt gyors készülés v. is készületlenség hadart egymáshoz.*

Szept. 17. Lelkém kifeslik ragyogó színekben, mint az őszi georginák fodrozott virága. Ó, ha meghalhatnék Krisztusért? O ha lelkem minden érzete mélyen belefűródne, ezer gyökeret bocsátana Jézus szívébe, mint a repkény a falon. Ó, ha szívna, szívna tiszta, hősi szellemet, mint azok a vörös fenyűk Almás fölött a néma, patakmosta völgyben; s ha minden érzelve illatoznék, mint azok lombja, és tükoszorús ágai s keresztjei. Minden fenyő keresztben végződik, onnan szabadul föl illata; midőn feljebb nő, új keresztet hajt s csupa keresztelkedő keresztből épül föl az az örökzöld, a télben is zöldelő, mintegy halhatatlan fa. Lelkém is úgy nő: érzem azt édesen. Azért vonz oly ellenállhatatlanul a hatalmas s mégis oly gyengéden méllázó fenyő.

Szép ez a 17. napja szeptembernek, talán olyan volt sok száz és tíz év előtt Alvernia körül. Van napsugár, van lomb, van illat; de van hús lehellet is. Nincs az a melengető reggeli lég, mely a virágzás és az ezerszerű élet takarója. Ó emberi szív, te is érzed s virágzol; de van-e annyi meleged, mint volt ifjúságod hevében? Bár adtad volna azt Istenednek.

Szept. 19. (Jubileumi processzió) Ó, ma mély, nagyon mély indulattal, mintegy elkeseredett lelkesüléssel, mintegy tehetetlen önfeláldozással emeltem föl szemeimet föl az oltárra a barátok templomában. »Önfeláldozással«, mert kitéptem volna, ha kellene s lehetne szívemet azért az ügyért, azon ügy lelkes, életerős, ízig s sejtig ható kidomborításáért, azon ügy győzelmi jelének mindenek fölött való emeléséért; s »tehetetlen«, mert szegény és gyöngye vagyok. Ó, ha volna tollam, éles mint a kard, hegyes mint a tű, ropogós és tápláló; ha volna nyelvem, mely oly hajlékony és gyengéd s oly erős és alakító volna! Mi másra használnám, mint Krisztus dicsőségére? Fölkelteni, fölkelteni a mámorból ezt a papságot, megmutatni neki: Ime árván állsz; fej vagy test nélkül, vezér sereg nélkül. Fölkelteni az egyházas öntudatot, mely nem lapul, és a férfias lélek édenkertje, melynek öröme telik, ha művei közt járhat s bizalma támad önerőihöz, hogy valamit mégis csak tehet, mégis csak létesíthet. Kiöntöm lelkem apostoli szikráját; telítem és lövelem: újra telítem! Amim van, Istennek ajánlom! Ráférne már ránk is, hogy föltámadna köztünk, aki a lelketlen s rendetlen

emberaprólékba szellemet öntene, és a szétszórt csontokban az egység öntudatával életerő. Ráférne közéletünkre, melynek darabosságát és ziláltságát a társadalom különböző rétegeiben egymást űző vajúdások, kapkodások érvelik; ráférne a közélet ezen tehetetlen szellemébe merült egyházunkra is, hogy támadna kebeléből a német Görreshez hasonló!

Szept. 20. Jézus szerelme ihlet, azt szívom, azt lehelem. Úgy piheg keblemen. Ó, mézédés érzem, hogy az Isten szeret engem. Boldogító tudat: Isten szeret engem. Hogy élek, s vagyok, onnan van, mert Isten szeret engem.

Ó tüzes boldogság!

Értsük meg egymást! Mit akarunk? Harcot? Nem harcot, életet!

A magyar egyházi élet az indifferentizmus és a vallási lethargia karjaiban fekszik. Midőn ezt a mondatot e lapra írjuk, teljesen átéreztem jelentését és keserűségét. Nincs itt szó a köznépről, melynek nincs nálunk öntudatos szerepe: hanem szó van azon rétegekről, melyeknek van. Bátran föl hívom: nézzen szét szűk vagy tágas körben, s számítsa el ujjain a katolikusokat, értem a praktikánsokat, »catholiques pratiquants«, nem a terített asztal- vagy kirándulásoknál – ott mind »pratiquants« és hálás vendég, hanem a hitben, a vallási és erkölcsi elvekben. Az ujjakon való számolás után néhol csak törtszámok jelentkeznének. Szomorú jelenség a katolikus öntudat ébredésével szemben Német-, Angol-, Francia-Olaszországban. A katolikus elvek igazságát és jogosultságát a tudományos, a társadalmi élet, az erkölcsi haladás terén az iskolák s főleg a theológia, azután a sajtó tanítja s terjeszti. A lelkes theológia, melyben nemcsak szentírási citációk és zsinati dekrétumok szoronganak, hanem melyből szellem is csordul, sokszorosítva lép be az ifjúság iskoláiba a papi tanároknak s különösen a hitoktatóknak, kiknek elsőrendű befolyás van nyitva az ifjak férfiasodó lelkébe. A sajtó pedig míg egyrészt ébresztően s lendítően hassen az érdeklődő körök gondolkozására, másrészt a fölébredt gondolatnak alkalmas orgánummal szolgál, hogy közkinccsé legyen, ha kincs, s közelvvé a válvetett törekvésekben, ha elv.

A katolikus ébresztésre még sok irányban és sok téren van szükség: parlament, iskola, irodalom, társadalmi élet.

Szept. 25. Mélységes jelentése van a keresztképnek, melyet a hívő nép rétjei s szántó földjei közé ékel. Ha letérdel kövére az ember, mintegy visszhangban hallja Jézus szívéből a kapáló, szántó nép nyögését, panaszát, fohászát, reményeit, félelmét, szenvedését, örömét. Oly ékesszólan folyik mindez össze a keresztképben, s az alatta térdelő a keresztkép jelentésében találja föl, ami szívének jól esik. Elgondolja, mennyi szorongó, mennyi bánatos, mennyi ártatlanul szenvedő lélekbe sugárzott be már ez a keresztkép itt: mennyiszor tűzött a fölfeszített lábaihoz mezei virágot az, aki itt dolgozott, vagy erre tért útjában; tán gyermek volt, s romlatlan szíve súgta neki: tűzd oda Jézusod sebéhez a virágot: sokat tett ő érted, mutasd, hogy szereted; tán ifjú, tán hajadon kellemben; tán kapás volt érdes, ráncos kézzel, tán munkásasszony volt törődéssel, tán egy vén anyóka, kinek szeme egyre a földre szegződik, s hajlott nyakán nehezebb lesz egyre feje.

Okt. 13. Ó, mit sírsz lelkembe esti harangszó, mely onnan a Szentgyörgy-mezői sírhantokról szállsz hozzám? Ó, mily csodás, olvadékony, könnyes az a visszhang, melyet szívemben keltesz? Sötét az est; hűvös, nedves; őszi lankadással méléz a vöröslő vagy sárguló lomb. Nézi sírját lekonyulva; érzi, hogy hamar hull bele. Tán ez az az olvadékony könnyes visszhang értelme, hogy gondolat nélkül elmerengünk, s dermedve nézünk abba a sejtett életőszbe; bánatos, csendes, enyhe, de mély, nagyon mély a fájdalom, melyet az enyészet kelt. De nem fájdalom, nem bánat! Sírok, de nem szomorúan; sírok, de nem fájdalomból; jól esik ez a néhány könny. Csendes és békéltető; nem annyira bánat, mint annak lehelete, fátyola, árnyéka, melyet a lélek magára ölt részvétből a test<nek> és minden anyaginak enyészete fölött. Sírok, mint a menyasszony siratja szüzességét, melyet elhagy termékeny anyaságért, sírok mint a virág, mely lehull, hogy szirmai tövén gyümölcs fejlődjék.

Okt. 17. Tegnap estefelé a kertben járkáltam; sötétszürke felhőket kergetett a szél; egyes apró cseppeket söpört arcomba. Körülöttem a csendes s mégis életteli természet. Szomorú voltam, pedig nem tudtam, miért. Azután szemem az őszi növényzeten akadt fön. Most is hajt, most is lombosodik, most is kényszerít magának alakot, formákat ... s mennyit! Minden fa fölemeli sötétzöld lombját, dacol széllal, faggyal, esővel. Él, él, nem enged. Úgy akarnék én lelkiileg élni, külvilággal nem törődve, egy életteli gondolattal eltelni, s annak töről növvő, természetes, közelfekvő, szemhez szóló s mégis mélyen az élet forrásából kiindult kifejezést adni. Mint ez a fa, mely a kivágott vén törzs oldalához forrva erősen fejlődik, mint ez a bojtortján, az a gyökönyke. Telve légy egészen: nagylelkű Isten és ember iránt. Az erény a legnagyobb teljesség, duzzadó, dudorodó, kifelé alakuló élet!

Okt. 21. Lelkem olyan, mint a magányos szűz; elvonultan, hajlékába zárkozva szövi szíve édes érzelmének fonalát, megaranyozza a napsugárral, megszínesíti valamennyi természetadta színnel. Amit kint a fák lombján a haldokló napsugár, a hús éj és a csípős szél fest, minden színük, minden árnyalatuk rálehelődik lelkem érzelmeire. Tegnap este a tabernákulum előtt térdeltem, reszkető, mélységes vággyal sóhajtottam föl lelkem Istenéhez. Fölajánlottam magam neki: hatna át, áztatna át, rengetne át!!! Ó, szívemnek egyetlen, gyengéd és szellemes, teremtő és vajúdó érzelme: Isten-szeretet, ó, virágozzál föl valamennyi érzésem s érzékem rostjából. Élet kell nekem; nem öröm, de életteli; ha fájdalom, se baj; ó, hiszen a fájdalom, mint a sziklafúró feneketlen mélységből vízsugarat szökeltet. Fáj nekem mélyen, szinte senyveszt, szinte emészt, hogy vétkeztem. Ma áldoztattam egy kis fiút a kórházban, ki most vette először magához az Úr Jézus Krisztust. Tisztább volt a lelke, mint az enyém! Ó, bárcsak szállna föl mielőbb öntudatlan törekvése s vágyódása hazájába, ahová én is elmegyek, a csillagvirágos mezőkre, hol a szín és a fény magából szövődik, és nincs nap, mely színesít, hanem az Isten világossága tündöklök minden boldogon varázsteljes pompájával. Ó, mily ragyogó lehet egy olyan szem, ó, mily kellem- s bájteljes egy oly megdicsőült arc, ó, mily fönséges egy oly tündöklő márványhomlok, melyre lágy árnyékot vet az örök dicsőség babérjának füzérje. Ó, halhatatlan szépség, ó, csókolj meg engem, ajkaid szellemi érintése elbájol, elábrándít és egy ily csók titkos rezzenéssel fölébreszt szívemben ismeretlen tündérvilágot. Sírnék, s mégis tudom, hogy boldog vagyok, hogy ujjonghatnék, hogy tombolhatnék, mert az Isten szerelme körülfoly engem. Vegyen hát egészen magába föl ez a tündérvilág. Jó, nagyon jó!

Mint a patak, mely csevegve siet, játszva szökik, örvényt s karikát ír, fénytölcseréket rajzol, simogatja a kavicsot s enyeleg a parti fűszállal, meg nem áll, de nem tudja hová megy, hová ér: olyan minden ember, ki törekszik, de nem a hitből él; fut, siet a perc röppenésével, folyton sűrög, folyton forog, s ki tudja hová ér – mocsárba, vagy a tengerbe, abba a sejtett, de soha föl nem értett jóság tengerébe.

Okt. 24. A szentgyörgyi temetőből elvezető dűlön sétáltam; a földeken már kibujt a téli vetés, itt-ott már tavaszi zöldben pompázott, máshol meg még nagyon is aprócska volt; úgy látszott, nem találta bele magát a gyengédtelen, szeles világba. A szürke, vörhenyes, zöldes, rozsdás, szóval minden színben játszó lapátkák izegtek-mozogtak a szellőben, fáztak szegénykék, mint az imént született gyermek. Majd a napsugár önt s olvaszt beléjük erőt és színt. Ott pedig kiránduló társasággal találkoztam. Hisz vasárnap délután volt. Három kutya fölkereste a földekre kihurcolkodott szemétdombot. A barátság sérthetetlennek látszott. A nagy, fekete kuvasz, mely már ballagás közben is viselte a hegemoniát, a »restaurációba« érve, nemsokára kikapar nagy csontot, lefekszik s alapos megdolgozáshoz fog. A másik kettő most kezdte csak érezni, hogy vannak privát dolgok is, s két hátsó lábaikra leülepedvén, tisztas távolból nézték az operációt. Így vannak kirándulások, partik a vasárnapos közönségben. Kivándorolnak valami kocsmába, s azután privát nézeteik óvásának dühében összemarakodnak.

A másik kutyaparti reggeli órákban szövődik s bonyolódik le. Midőn ugyanis a vasárnapi tűzoltó, bajtársait fényes pályájuk ideáival szaturálandó, trombitaszóval harsogtatja körül a Szent Tamás meredélyeit, valamennyi szomszédos kutya csatlakozik kíséretéhez, mely azután vágatva iramodik az olasz hegyi faluk nyaktörő közlekedési utait föltüntető tamáshegyi kapaszkodókon. Azután a temetőbe mentem. Itt-ott a vasárnapi csendben térdeltek a sírhantokon azok, kiknek egy darabjok testükből vagy lelkük fele porlad a porondban. Én is imádkoztam. Azután néztem a megfakult, az elrongyolt szalagokat, az összekuszált, megtépett, elázott sallangokban lelógó papírkoszorúkat, melyeket az emberi emlékezés a keresztre aggat. Egy mulandó, romladozó emlék nevetségessé teszi a hűnek látszani akaró emlékezetet. Ki állít füstoszlopot kedvese emlékeül?

Okt. 26. Az igazi értelem rajzolja a képet, melyet a szeretet, az irgalom, a mindenhatóság sző ki a természetben. Mint apró moszatok kiemelkednek a szervetlen világból, úgy az emberi ész az érzékek országából. De mily kevés változatot engednek meg azok, s mennyi sokat a gondolat! Párákból is, nézd, mi fényes és kápráztató sátort von magának az Úr!

Okt. 27. A szentek érdemei mint áldástelt felhő az egyház felett: hull belőle eső mindenkire. Mint a ragyogó nap, besugároznak mindent. A búzának köszöni a konkoly, hogy ki nem tépik; a szenteknek köszönik sokszor a gonoszok, hogy élnek.

Mélyen a tenger titkos völgyeiben rakódik bizzarr bokorra a korál; senkitől meg nem figyelve, csendesén, zajtalanul nő a kagylóban a gyöngy, azután kihalásszák, mások köszörülük, mások aranyba foglalják, remek áldozati kelyheken, ragyogó szentségtartókon törik meg a gyertyafény s az epedő szem ájtatos sugarát. Ó, ki tudja – szalmakunyhókban, emberi keservben sajtolódik a szenvedő szemekből a könny, kristálytisztá vizében eltéved, elmereng a mélázó tekintet, azután leperreg a halvány, kiaszott arcon, harmatos útját írva le, s eltűnik... De ez a könny Krisztusért fakadva, tiszta gyöngy; angyalok fogják föl és föltűzik a léleknek szánt mennyei koronába. Ó, ki tudja, – sorvasztó fáradoalmak közt, az izzó napsugár alatt vagy a lelki küzdelmek hevében, az afrikai missziókban, a szántó eke és pengő kasza mellett olvad le a homlokról a verejték, érdes kéz, poros, fakult ruha fogja föl... De ez a verejték a hitben tüzes, véres, szeretetet gyújtó koráll, mely e földön rejtve van, de majd az ég fölszínére kerül, s fölragyog majd rajta is az örök dicsőség!

Az őszi nap pirosra festi a fák leveleit, majd élénken, majd halványan, majd élesen, majd sötéten, meleg színnel s hideggel is... Lám, mennyit dolgozik nemcsak az ifjú tavasz menyegzős ruháján, hanem a haldokló ős szemfödőjén is.

Az őszi napsugár melegen süt a tájon, de a pirosuló vagy sárguló lomb nem fejlődik már, csak melegszik, dédelgeti szűnő életét: az öröm, a lelkesülés késő életünkben nem fejleszti a szívet, melengeti kissé, de nem indítja meg a dermedt életet!

Nov. 7. Az Isten mindenhatósága kitűnik azon gondolatban, hogy ő minden; de nem is lehet róla szó, mert nincs kívüle semmi. Az örök végtelen szükségesség; nem a semmi, hanem a minden van, volt. Ha sarat sárra teszek, aranyat nem kapok: épügy, ha földi hatalomból akarnám konstruálni az Isten hatalmát.

De ez a meditáció mélyen szívembe vágott. Tiszta, nyugtató fényét kiönti minden törekvésre, ad nyugalmat, alaposságot, útbaigazít, elmélyeszt!

Nov. 8. A hit igazságai mindmegannyi bujtvány, keresztül-kasul járnak át a lelket; szellemi lendítés által, mint ébresztő tavasz leheletre, kihajtanak erőteljjel.

Nov. 15. Mindig könyörületesen, főleg az emberek tudatlan gonoszsága és gyöngesége iránt! Ha nem az egyéni benyomás szűk karikájába szorítom lelkemet, mindig nagylelkű leszek. A kislelkű szűk egyéni fölfogás deszkafalas ketrecében dühöng, rugdalózik. De ne hadd azért soha lelkesüléset leoltani. Lelekesülésed a villanytelep; ha szikrája nem is gyújt, hát nem villám marad azért mégis?! A rossz siker, vagy bármi más, külső, mellékes.

Nov. 24. Diadalkocsin vitetik a győző, erényes lélek. Homlokán a hajtatlan törekvés borostyána; alatta a bátorság és az elszántság tiszta, szeplőtelen ragyogása. A diadalkocsi elé

valamennyi szenvedély van fogva, Krisztus a kocsisa. Ez a lélek behajt az égbe a diadalív alatt. Mi köze lehetne a bűnhöz, mely ott lenn sötétlik, rothad és senyved. Nem lázadna-e föl lelke ragyogó, nyugalmas ereje, ha valaki csak gondolatban is összekötné a bűnt a Krisztust szerető, Krisztusban megdicsőülő lélekkel?

Dec. 7. A három isteni erény a kegyelemnek, mint az ifjú, életteljes léleknek hármazása és külre való fölragyogása. A hit tudás, fensőbb bölcsesség, mennyei világosság, minél mélyebb, minél ragyogóbb, minél tüzeesebb, annál szebb; oly szép mint egy magasztos, mélyérzelmű, átszellemült léleknek szempárja. Szép-e az ifjú sötét, tüzes szeme, melyből a legmelegebb érzelem sugárzik, vagy a gyermek nyílt, őszinte tekintete? Ki bírná a szem minden báját és kellemét ecsetelni, mely reá olvad a lélekből? A remény az ifjú élet zománca, a lélek és szív üdesége; amilyen tett a tavaszi hajtás a fán, olyan az ifjú lelke, s minden gondolata, jövője virágzás. A természetfölötti remény is egy szentelt pihegés, a törekvő lélek mély, fohászos lélekzése. Üde és friss, telt és várakozó. Hajt, hajt – folyton keres, hol bujtathatna, hol feselhetne virágot. A szeretet a lélek lelkesült forró érzelve. Néha csak forró és csendes, máskor forró és kitörő. Valamennyi szenvedély szolgál neki, királynéjuk. Szép, fönséges, nemes és nagylelkű, áldozatkész. Az ifjú tekintete, pihegő keble, lelkesen dobogó szíve, mely gyújt színeket az arcán, oly eleveneket, nemcsak, hanem oly élőket, mintha maga a lélek színe volna! Ime a hit, remény, szeretet!

Dec. 8. Mit tanít a Szűz? Az Isten műveit, műveiben örök, hű gondolatait! Tiszta, bűntelen teremtést tanít! Az Atya szeretni akarta; hogy gyengéden, hogy édesen, hogy behatón szerethesse, bűntelenné tette. A Fiú, hogy édes gyermeki vonzalmának, a legédesebbnek semmi sem álljon útjában, bűntelenné tette. Ugyanúgy a Szentlélek. Ó, ami rajta tetszik: az a ragyogó szem, az a mosolygós ajk, az a kellem, az a báj – a páratlan Szűzön: az a szemérem, és mélybevonuló érzelem, az a lilimos homlok, az a rózsás arc, az a bíboros ajk! Ó, mily szép vagy barátném! Szent Szűz, vonzzad lelkemet, ó hadd szeresselek!

Dec. 9. Ma ismét keserűség fogta el szívemet, midőn a papság elégtelen képzettségére, szellemi élete tatógó hiányaira gondoltam. De midőn lelkem nyomorúságaira, multam és jelenem, lelkem ezen törzse és ágai bajaira, törekenységére, azokat körülnyüzgő féregre, petére gondoltam, a férfias megnyugvás és rendületlen, Istenben nyugvó áldozatkészesség fuvalma üdített föl.

Tegnap Szobon voltam az apácáknál. Reggel a csavargózós túlsó állomásáról néztem szét a tájon. Sötét, bizarr alakokban váltak el a kövesdi sziklák az égboltról, túl a messze elnyúló hegyoldalon bodros felhők kóboroltak, itt-ott is szállt föl fehér lepелben a mélyebb völgyekből valami kísértet. Csendes elvonultságába a természetnek csak Esztergom valamely harangja tévedt, s néha, ha a légáramlat el nem kapta, a malmok kelepélése. Keleten bágyadt rózsaszínben úsztak a felhők; néhol világosabb sáv, máshol sötétebb vonal bujdosott köztük. Ave Maria!

Dec. 24. Ó, édes szent bensőség, lelkem paradicsoma, illattal telt mező, kifeslő piros rózsza, romokon kúszó repkény, sötétzöld lombon ragyogó narancs, mennyire szeretlek. Hogy boldogítsz, midőn Jézussal összekötsz; hogy törzs magadnak utat lelkemben! Először egyszerű lánggal égsz: azután emelkedik hód, s dől a szívből szín szín után, egyik a másiktól ömlik mint Itália nyugati tengere fölött az egymásból olvadó szín! Krisztus Jézus szívet hozott a szegénységbe, a szenvedésbe, az alázatba. Szív nélkül ezek tűrhetlen állapotok. Csak ahol ez a szent Szív él, ott boldogító a szegénység, a szenvedés, az alázat is. Szeretlek, szeretlek, lelkem lelke: akarok ezentúl: 1/ a meditációt pontosan megtartani, 2/ önmehtagadást gyakran gyakorolni – főleg azt, mely az emberek részéről akad elem, 3/ az embereket hön szeretni; a szegény, zsíros, piszkos, gubancos embereket is, 4/ a lelkiolvasmány. Ó, akkor az örök szép való költészet fogja lelkemet hevíteni; melynek lángja most is ég ... csak tudnék szavakat hozzá!

Ó, gyönyörű kis világ, Lelkem édenkertje,
Hol nyílik mezei virág, Szűzi tiszta kelyhe.
Hol csattog a csalogány, Jézus szerelméről,
Hol a pompás szivárvány, Színt hint a kék égről.
Rózsák közt járt föl-alá, Szerelmetes lelkem.
Illatuk vigasztalá, árnyakban megpihen.

1887

Jan. 11. Dec. 31-től jan. 7-ig Márianosztrán voltam az én édes testvéreimnél. Azóta folyton édes örömben élek, szívem Jézusért halni-élni vágyik. Mindig csak csitítom, csak mondom: édes lelkem, lám, hisz folyton sietünk, folyton közeledünk Jézushoz. Mindent érte teszünk. A szenvedés is édes. Mint a növénynek törzsét fölhasítja a hajtás, melyből virág feslik, de a hasítás nem fáj: úgy a szenvedés fölhasítja a lelket, s feslik belőle remek erényvirág, de nem fáj, sőt édes, kedves. Nem történhetik semmi, ami fájna, hisz Krisztus kezéből jó, s érte, hozzá tör.

Jan. 18. Szeretem Jézust; lelkem mint tiszta, szentelt forrás, csörgedezik s azt suttozja: Szeretem; párája eleven s termékenyítő, ha lelkemen átvonul, lelkesít. Mindig lelkesen, – s mindig szenvedve; jaj be szép a piros rózsa, a vérpiros; ha a lelkesülés, a győzelem fehér hamva lehelődik rá, akkor halványabb lesz, nem sötétül, nem ijeszt. Jézus drága vércsöppjeit, amint a Getszemani-kertben legördültek, angyalok szedték föl, mit csináltak velük? csillagokat gyújtottak belőlük az égen; a földön pedig helyükön szép virágok nyíltak, azok a szenvedő virágok. Virág s csillag egyesült s lett belőlük virágzó, ragyogó lélek. Szent Katalin, Szent Teréz, Szent Limai Rózsa!

Febr. 17. Édes Jézusom, forrón szeretlek. Ne hagyj szűk körben ellapulni, hanem mindig nagyra, tágra, magasra törni. Szép, de kissé élesfuvalmú délután volt ma; elmentem a dédai kocsmáig. Visszafelé kis preparandistát szólítottam meg, ki ékes, választékos nyelven beszélt el különfélét. Így azt is, hogy az ő öccse, »tejből készült anyagokat szeret«, e helyett: ételeket. Pilis-Marótról való, Patasinszki-féle neve van. Három fiútestvér tanul ott. Anyját kísérte, ki élelmet hozott fiainak.

Febr. 23. Ma mélyre hatolt lelkembe a gondolat a szentekről: erejükéről, hatásukról, hódításaikról. Gondoltam azt is, hogy ez erőt el nem veszthetik. Ha volnának most, hatnának úgy mint máskor. Ha a szenvedő Krisztus minél több szívben öltene emberi erényt, áldozatot, megújulna a föld. »On se prend à croire, que le sens moral des peuples n'est pas aussi profondément affaibli qu'il le paraît, et qu'il suffisait peut-être de la présence de quelques saints dans cette société décrépite, pour y renouveler la foi, qui sauve le monde.¹⁰⁵ « Ezek a gondolatok, melyek nem tűrik a skepticizmust, a tétlen bánkódást a vallástalanságról. De csak egy hadsereget lehet ellenük állítani.

Márc. 2. Szinte csodálom, hogy minden áldozásom új fölélédes. Oly édes és tüzes, oly kedves, szerelmes, oly mély és erős, oly gyengéd és átható, oly bensőséges és készető, oly felforrasztó és oly nyugodt, oly kemény és oly kellemes, oly bájos és oly követelő, oly engedékeny és engesztelhetlen. Azt suttozta ma: légy buzgó és tüzes főleg az ifjak iránt. Ne engedj, ne csüggedj. Lám, nem hagylak el. Ó, ne hagyj el. Lelkem olvadt ezüst, szívem mennyei tűz. Úgy jött le ma Jézus, hogy láttam őt fenn a csillagok felett, ahol sötétség van; onnan vette útját, leszállt a mindenség régióiba; mind üdvözölte őt mint átvonuló királyt s végre a föld körébe jött, s nézett végig rajta, s ím hozzám lejött. Mennyi szívet látott, mennyi tüzes üszköt, mennyi szivárványos ragyogó égboltot, s mégis hozzám jött!

Márc. 13. Szívem érez olyasmit, ami a kereszt szeretetéhez hasonló; azt a szabad, embert megvető, minden világi dolgot mint komédiát szemlélő szellemet. Jaj, be szeretném, ha kinőné magát, tiszta, szabad, lelkes érzelemmé. Csak add át magadat Jézusodnak teljesen!

¹⁰⁵ Az ember hajlamos azt hinni, hogy a népek erkölcsi érzéke nem gyöngült el annyira, semmint látszik, és hogy néhány szent jelenléte ebben az elagott társadalomban elég lenne ahhoz, hogy megújuljon a hit, amely megmenti a világot.

Nekem a magyar jellem átható, szellemi életre képtelennek látszik; a szellemi törekvések sziklás, gyéren földdel bevont talajra akadnak, nincs benne tápuk. Mikor nekem a mély és a gyengéd, az átható és kitartó, az elszánt s Krisztusban élő lélek tetszik.

Nincs szó, mely leírja a tenger moraját; nincs nyelv, mely kifejezze az erdő zúgását; nincs szó, nincs nyelv, ha még oly ékesszóló, mely visszaadja a szív legszentebb s legmélyebb érzelmeit. Érezz: ezt akarja a szó valahogy elérni, hogy érts!

Márc. 14. Megcsókolom germanikus keresztemet s rálehelem szívem hő vágyát, hogy úgy maradjak, amint illik egy élet-, virágzó lélekhez, oly fennkölt, oly édesbús, oly magasztos felfogással, mint a bárkás felhő langy eső után a mai reggeli égen. Csak gyengéden és gyermekdeden, csak lágyan és érzékenyen; ó, aki lágy, aki gyermek Jézus szerelmében, az érez, az észrevesz, annak lelke folyékony, – tűz és kékszín ég! – Ma az én kis ministránsom megindított engem, egyszerű gyermekdedségével, virág gyengéd áhítatával, harmat-üde tekintetével. Lám, ha Jézust úgy szeretnéd, mint ez a gyermek, oly szent tisztelettel, távol a szokás megfásult ridegségétől. Mit taníts tehát? Hogy a gyermektől tanulj, gyermeki módon érezni, ami Krisztusnak úgy tetszett, hogy például állítá fel. Hogy oly felhőzetlen legyen szívünk viránya, hogy oly szüzi legyen földje; mint a természet gazdagságában érintetlenül pompázó berek, mint a Senki szigetje.

Ápr. 2. Mennyire kell ápolnunk magunkban az egyházi szellemet, a gyengéd érzéket minden iránt! Hisz az érzék az étellel, a gyengédség a szeretettel jár. Bír-e érzékkel az egyház iránt liberális újságíró? Tartja-e Szent Ignác reguláit ad sentiendum cum ecclesia.¹⁰⁶ Semmit sem tanulhatok tőle. De engem nem visz a jégre! Az ő felfogása a nagylelkű heroizmusról, melyet a hitét bevalló mutat, nevetséges; nem méltányolhatja. Szaturálva van feje a kor legfelületesebb eszméivel, eszerint választja ki az anyagot, eszerint ítél, eszerint megvilágít. Folyton azzal traktál, hogy az olvasó benne él, a csapodár, ledér, frivol gondolatok, elbeszélések, események közt. Érdeklődése mindig csak ez irányban srófoltatik fel. Az a világ – ő arról akar tudni, mit tesz, mint él; de nem hogy megtérítse. Nem, hiszen látja, hogy az egyházra azok semmit sem adnak, hogy parancsait megvetik. Ő az egyházat köznapi olvasmányaiiban csak mint tehetetlent ismeri. Azért nincs bizalma, nincs öntudata hatalmáról. De mi a Krisztus szelleme? Csak ez? Nemde a leghőbb szeretet; az önmegvetés; a buzgóság? Nem ütközik-e meg folyton azon a bitangoló szemtelenségen? És a világ élvezeteinek pora nem lepi-e be lelkét? Nem hajlik-e folyton oda? Élénk, szoros összeköttetés az egyházzal, érzelmei-, gondolatai-, kenetessége-, bensőségével – ez kell a papba; különben massa iners [Erőtlen tömeg]. Jobban hisznek az ellenek, mint a katolikus lapnak, s mély benyomást tesz rájuk, amit azok írnak.

Ápr. 2. Jövök P. Tomcsányi elmékedéséről. Elvek, azok a túlsok metafizikus elvek! Jaj, ha kinőnék magukat bennünk életté, vérré, erővé. Hogy fölhasítanak lelkünket legislegmélyéig, hogy csak úgy pezsegne és sarjadna belőlünk az erő! Mikor csak ezúton lehet előremenni. Anélkül rendtelenség, féktelenség, szemtelenség, zűrzavar. Az ész racionalizmussá lázad, a szabadság liberalizmussá; az Isten az örök elv; a dulakodó zűrzavarból, a harcok füstgomolyaiból föl villan az örök „elv”, a Deus, Szent Mihály zászlója: Quis ut Deus? [Ki olyan, mint az Isten?] Csupa tévtan, de Isten az elv. Csupa ledér, frivol könnyelműség, »Isten« a fenéksúly; az a teremtő! Mily elv? Minden ízéd, minden parányod, minden mozdulatod: minden Istené. Isten bírás, jog, kényúri hatalom! Minden! Ime e gondolat gyökerén sarjad az a sok lánglélek, kik Istenért élnek; ebből mint tűszivárvány ragyog az »Omnia ad maiorem Dei gloriam«. [Mindent Isten nagyobb dicsőségére.] Ó, hogy égeti velőmet, mintha csak izzó görög tűz olvadt le volna rá. S hogy szeretném magamban s másokban világrendítő hatalommá tenni! Isten – Dominus; igazságai – dominans, regens;

¹⁰⁶ Szabályok az egyházas érzékhez. (Lelkigyakorlatos könyv.)

fölénye – vele szemben közhódolat: ész, tudomány, művészet, kormány, politika, intézmények. Ó, suhanc, rongyos, kiéhezett, megevesedett racionalizmus! Ó, aposztázia Istentől hitben, észben, életben! Ó, borzasztó örvények, mily titáni karok fognak ismét kitölteni! Ó, fönséges isteni, emberi harmónia! Ó, mű, melyet Krisztus létesített a földön, leomolva, romban, dísztelenül, ki fog fölemelni? Elv, elv! Mivel zúzhatnak és mállaszthatnók össze ezt a nemtelen, nyomorult korcsszülöttet, a racionalizmust? Ime az elvvel! Hatolj át ezen! Ne engedj! vérig! Minden Istené. Ó, mily méltóság és bensőség és teljesség tölti el majd lelkedet!

Mire jó a filozófia? Elveket kutat, azokra utal: csak azt! Könnyű portéka az ész elvek nélkül, Velence sárra építve, cövek, cölöp, karók nélkül!

Máj. 12. Ma a pokolról meditáltam. Rettenetes az a hely; megfagyott a vérem. Hanem hát a szegény világ mit csinál? Úgy látszik, nincs tájékozva; nem ismeri veszedelmét. Ó, először a papi szívben kell az igazságnak életté s érzelmmé változnia, s úgy kihatnia; előbb nincs megtörve, nem táplálja a népet. Mi a pap? Igazi sacramentale. Argumentuma a vallás isteni eredetének. Benedictio! S milyen óriási hatása. Vonz magához mint a mágnes. A kegyelem van vele.

Máj. 22. Veni Sancte Spiritus! Ha kimutatod azt a nyomort, mely az észben s a szívben lakik, ó, hogy fog kitörni lelkedből a Veni S. Spiritus! Ó, a szívnek gyengéd, zsenge hajtása, áhítat és istenfélelem! Oly gyengéd mint a kétnapos hajtás a fatörzsön; tele van élettel; világoszöld s vörös barnás; illatos kenet ragyog rajta, rezeg minden fuvalomban. Ó, ápolod bennem hatalmas s mégis bizalmas, messziről jövő s mégis otthonos Lélek azt, ami jót találsz. Ne engedd, hogy elcsenevészedjék, hogy fonnyadjon, hogy lankadjon. Mikor én jól kiérzem, hogy hol van az élet, hol a teljesség, hol a bensőség, hol a boldogság. Mintha fénysugárban övezne s folytonos változatban kigyúlna a fénygyűrűből ragyogónál-ragyogóbb szín, sziporka tűz, pezsgő szikrázat, s játszaná a fény játékeit: olyan az érzélem a boldog, Szentlélektől telített szívben; változatos pompa, érthetetlen bűvölet; Veni S. Spiritus!

Máj. 28. Pünkösöd van; nem piros, de izzó és fönséges. A Szentlélek valóban lejött; szélzúgás, tűz, csodás nyelvek, ezek jelei. A Szentlélek uralkodik, nincs vele ellentétben semmi, sem tudomány, sem művészet, sem ügyesség, sem ipar, sem civilizáció; sőt tökéletes összhang. Hisz mindez az Ő műve. De hogy öntheti ki lelkét az ily fenséges művész »minden testre«? Ó, csodálatos irgalma Istennek! Mutatja, hogy a természet minden remeklése fölött közvetlenül elvezeti magához a lelkeket, hogy a természet csak szőnyeg, mely oltárát díszíti. Szent és hatalmas székfoglalója a Szentléleknek a pünkösöd ünnepe; amennyivel nagyobb e Lélek saját műveinél, annál többre kell becsülni ezt a tüzet, ezt a fényt, ezt a színt, értem a kegyelmet, a természet színeinél, ezt az életet a természet virágzásánál, ezt az erőt a természet erőinél. Mindezek imádják.

Máj. 30. Szent Péter beszéde pünkösöd napján [Csel 2,14kk.] a mély meggyőződés és a közvetlen praktikus kívánalmak szónoklata. S az eredmény? Nem azt mondták, hogy szép volt, hanem: mit cselekedjünk? Tartsatok penitenciát ... és elveszitek a Szentlelket. Mennyire hangoztatja: teljes bizonyossággal tudja meg tehát Izrael egész háza stb... Csupa praktikus eredmény, s az élet, mely a Szentlélek folyamának mentében fölvirágzott, mily csodás és iránytadó. Ó, csókolj meg engem Jézus: a Szentlélek a te csókod!

Júl. 5. Krisztus az én szerelmem! Úgy szeretem őt, oly tisztán, oly ártatlanul, hogy édes méz és langy illat tölti el mintegy keblemet. Kitágul szívem, de nem erőlködve; nem, hanem vágyai kedvében, természetes kedvesen mint a virág kelyhe. Úgy szeretem őt, hogy tiszta és alázatos kívánok lenni vérem árán; ó, mikor az a lépcső, mely szentséges szíve, lángsebéhez vezet! Ha én is lángsebet veszek fel lelkembe, akkor óriási léptekben haladok; tovább érek egy nap alatt, mint mások egy év alatt. S e lángsebből édes bölcsesség csepeg: bölcsesség, mely oly mélyre lát és átérti, hogy minden semmi, hogy az egész világ felhőivel, napjával, virágaival, dalaival, berkeivel, suttogó titokzatosságával – minden silány, silány ahhoz

képest, amit egy Istent-szerető szív rejt. Mondd csak: miért adnád oda csak ez érzetet is? Miért adnám oda azt a koronát, mely csillagsugárból szövődik, s a föld királyává tesz? Mivel cserélném fel a trónt, melyen mindenkifelett uralkodom, szemeibe lemosolyg a Szent Szűz bájos mosolya, ragyogó arca liliomsugárzása, ajka szende kelleme? Mivel cseréljem? Ő nem cserélem! Szeretem őt is, őt is. Lelkem galambját, tubicáját, gerlicéjét! Légy hát tiszta s alázatos! Ha ez leszesz, mennyi lelket teszesz tisztává és alázatossá! Mint az édesanyában a szerelem éltető tej-forrást fakaszt szíve gyümölcsének: úgy az isteni szeretet a küzdelmes bajvívásban és szenvedésben a kegyelem s az irgalom forrását fakasztja – tán nagyon sok lélek számára. Legyünk anyák, a szerelem felfogadói és gyümölcsötzetői.

Aug. 18. (Lainz.)¹⁰⁷ Telidesteli szívvel lépek az Istenhez. Őt keresem, ha tán megtalálhatnám. Leteszem lelkemet eléje, s élvezem teljesen fuvalmát. Istennek szolgálni programom; mindent magába zár, s ki a megmondhatója, hogy mennyire kívánom ezt. Különösen megragadott a gondolat, hogy mivel Isten teremtménye vagyok, szolgálatára szenteljem magamat. »Se suaque omnia laeto corde Deo offerat...« [Önmagát és mindenét vidám szívvel ajánlja fel Istennek.] Valaki gondolhatná, hogy ha nagy hivatalra tesz szert, többet fog tehetni Isten dicsőségére. Úgy látszik, hogy ez nem isteni gondolat. Minden isteni mű (csak erről lehet szó) az Isten lelkében fogamzik, s csakis általa érheti el befejezését. Azért gyökere, eredete, célja a szentség. És pedig ismét (csak erről lehet itt szó) mindenkinek saját szentsége. Erre vagyunk a földön. Mások megszentelése csak eszköz. A termőgyökér az egyedi kis világ. Az exercitium csakis ennek szól. Ego et nemo alius homo et creatura et accidens.[Én és nem másik ember, teremtmény és járulék.] Ó, zárkózzam jó be, jó el!

Aug. 18-án este. Az Úr Jézus kiválasztott és fölment; ó, mennyire vágyódom, hogy azon áldásdús hatalmat a lelkek üdvére fordítsam. Szépen misézni s a szentségeket ájtatosan kiszolgálni nem nehéz; lesz is bennük erő, mert nem a mi cselekvényeink; de ahol a mi cselekvényünk lép elő s az Isten csak concurrens, ahol a szubjektív gondolat külső alakja, a szó lép föl, ó, ott kell szentség, mely levonja az Isten segélyét. Akkor lesz hatásos a szó is, ha az Krisztus szava lesz, mint hatásos a szentség, mert Krisztus cselekvénye. Szentnek lenni, ez a valódi hatás forrása; áldozni, megtagadni, megvettetni!

Aug. 19. Szeretnék úgy írni, amint érzek. Vastollal sziklalapra; oly erővel, oly mély vonással. Mit? hogy a bűn utálata, undora, förtelmes pártütő gyalázatossága, vért lázító és minden tehetségünket megdermesztő alávalósága oly szúrósan, mint a tűz, s oly élesen mint a villám lebeg lelkem előtt. Erre valók az exercitiumok: kipréselni az alvó, fonnyadó lélekből azt az életerőt, melyet Isten adott természetes érzületébe, markos öntudatra hozni benne mindazt a kötelmet és tartozást, mellyel Istenhez fűződünk láncos kötélekkel, melyet bármely életvihar sem tép el. Ez az, a férfias, nem, az isteni elszántság, mely a mély belátás és kegyetlen önmeggyőződés kötelén húzódik s tekerődzik a lélek köré, s mintegy sodronytekercset képez, melyen a büntől való irtózás, mint sötét felhős égen leszakadó villámtűz átrobog; s lelkünk a delej – jaj, hogy izeg-mozog, szinte kikelne, szétolvadna, megszakadna; új meg új folyam, tűzfolyam; igen, mert tűzfolyam a gondolat fénye s a rajta felcsillogó érzelem. Mit csinálsz, szegény lélek? csikorog valód! de nem bírsz megszabadulni; nem! Hiszen szabadulni nem kívánsz; nem bírsz megsemmisülni, hogy ne kelljen látnod, érzened, hogy életed valóján borzalmas élő kifejezést ne találjon a bűn rémületes, csúf, irtózatoss, borzasztó valósága. Jaj, bár halálommal jóvátehetném! Ó, hisz lázad, bomlik bennem ész, értelem, képzelet, emlékezet; mintha fogyna erőm, mintha ájuldoznám; hiszen úgy látszik, megsemmisülök. De nincs, nincs kifejezve! Erőteljes élő ébredése, a bünt utáló léleknek! Mintha acélsodronnyá változnának idegei, s vaspálcákká izmai, mintha áthatlan pajzsá domborodnék melle, mintha tűz gyúlna szívében, mintha

¹⁰⁷ Jezsuita lelkigyakorlatos ház Bécs külnegyedében.

villámok indulnának a szívből s a szemekből kicikáznának; mintha valami varázslátomásba merülne az ész, és minden tehetség, minden sejtje végerőfeszítéssel egy teljes, mindent záró aktussal foglalkoznék, mely a szív s az észből fonódnék, s koszorú gyanánt kinőjön a mindent szépségéért és fölvirágzásáért feláldozó s önmagát szétbomlasztó test- és lélekből, melyet az ember nyomora és bűne jóvátételére, tehetsége s jósága romjaiból kikeltet és felajánlt. Ó, a bűnt utálni gyűlölni oly mélyen, hogy a gyűlölet gyökerét ki ne szakíthassa orkán, mely a Tátrát is kidöntené! És tenni, tenni, mindenütt tépni, mindenütt irtani! Gyermeteg érzékenységgel, de acélizmos karral. Úgy mint előbb, úgy mint régen! Megegyeztetni a gerlice bűgását az oroszlan törtető, méltóságos hatalmával. Sírni, sírni a kápolna csendjében minden bánalom felett s keresni, kutatni fáradhatlanul dolgozni; oly szívvel mint egy kedves galambja az Istennek, mely fátyollal fején, angyali arccal, csókra készítő szépséges szemekkel imádja Jézust valamely román szentély csendjében, s oly lélekkel, melyen a könny feltja nem látszik, melynek, úgy látszik, forrása benne ismeretlen, mely a szemekből csak pillantást lövel, mint a hadvezér a romok és testroncsok labirintján. Szeresd tehát az Istent! Értem, elég!

Aug. 19. Mint liliputnépség, mely fölCIFRÁZOTT póznákra mászkál, az egyik a másik nyakán, közbe még rúg is egyet a felső az alsóbbra, töri magát, hogy ki ér föl előbb, s aki már valahol megvetette lábát, az önérzetes duzzadozással néz szerteszt, sürgősebb dolga sincs, mint hogy megmutogassa magát: olyan a világias, karrierben ügető emberiség. Igazi Reitschul, cirkusz; olyan keserű is a mosolya, mint annak a galoppírozó komédiás leánynak a dunaparti cirkuszban (1887. aug. 9-én). Az ezt megvető emberek pedig mindig erőteljesek; de hogy boldogok is legyenek s ne legyenek másféle bolondok, Istenért való munkálkodásban vessék meg mindezt!

Aug. 20. A langyaság [sic!] jele, hogy az ember a meditációt, a szentséglátogatást, a lelkiismeret-vizsgálatot lassankint kiirtja, közben abba is hagyja; hogy a meditációt és az imát benső lelki érzélem és haszon nélkül végzi; hogy a lelkek üdvében lanyhul és apad; hogy a külső élvezetek és szórakozásokra szívesen fanyalodik; hogy könnyen ítéletet; hogy csinyán<való> és tiszteletes bánásmódra nagyon rátartós; s hasonlók.

Magamról érzem, hogy ez iskolai év 1886–7 második felében gyorsan alábbhagytam; midőn elhagytam a meditációt, az a gondolatom támadt; no lám, hisz jó lehetsz te meditáció nélkül, nem érzed semmi hiányt, s másokat is helytelenül ítél meg, ha a meditáció hiánya miatt őket kevésbé buzgóknak gondolod. Mindez lári-fári és szemfényvesztés. Őrizd a benső melegét s ne engedj. A benső, termékeny és alkotó erőnek száz meg száz fokozata van. Gondoskodjál, hogy teli légy, s hogy e benső feszerő minden tehetségeidet mozgásba hozza; ez a normális állapot. Megvan, ha mozgat; ha pedig a sok gondolat, tehetség és erő úgy lóg mint kukoricatörés után a megtört levél a törzsön (a száron); akkor baj van. Gyónni, bűn nélkül lenni, jót olvasni, templomot, egyházat szeretni – ezeket sürgesd, bárkivel beszélsz.

Aug. 20. Este van, ablakomból látok egy közel, hosszú magaslatot, szélét erdő borítja, szántóföld, szőlő, kertek, villák váltakoznak rajta. A nap búcsúsugarait önti gerincére. Lám, itt ez íróasztal mellett evvel a tollal kezemben, mellyel kiírhatom, hogy nekem nem kell semmi, csak az Isten, e ketyegő óra előtt, melynek szökcse percmutatója a halálba rohanó idő futását perccgetteti fülembe, e négy fal közt, hol nincs bársony, selyem, szőnyeg, garnitúra, komfort, érzem az erény fönségét, mely belém önti szeretetét. Nyugodj meg; dolgozzál szakadatlanul Istenért; amit bírsz, akármit, de azt teljes, áradó szívvel. Mindig nagy az, ki az örökkévalókból él; minden lélek arra termett, de nem mindenik bírja ki.

Aug. 20. A keresztény szeretet impozáns eredetiségben föl villan a szamaritánusról szóló példabeszédben. Ott merevül oldalt a zsidó felfogás, hogy kit szabad szeretnünk, s hogy tán nem lesz bűn, ha a zsidón kívül mással is jót tesz a zsidó. S a keresztény szeretet? »Kein Abwägen zwischen Freund und Feind, kein Unterschied des Stammes, des Glaubens besteht vor der christlichen Liebe, welche immerdar denjenigen als den ‚Nächsten‘ erkennt, welchem

sie den Dienst des Erbarmens leisten muß, wenn und weil er ihn bedarf.¹⁰⁸ « A tudomány mindig letromfolva és lefülelve áll, valahányszor Jézus Szíve szeretetének, a keresztény erkölcs szellemének hatalmába belekötni, avval disputálni készül.

Aug. 21. Követni akarom Krisztust az önmehtagadásban, a kellemetlen sokfélének eltűrésében az erény útján. Alakja mindig imponál. Ellentmondás, akadék, lustaság, massa iners, közöny, csupa ellenség mások részéről, külről. Hogy felelj e támadásokra? Pattantsd vissza a csapást; parírozz! Vagy tán támolyogsz, görnyedsz, roskadsz? Akkor hát jól találtak. Ez roppant fontos megjegyzés: Krisztussal tartok; utam tehát az önmehtagadás, a szenvedés, az alázat, a megvetés. Ez még mindeddig írott malaszt. Még nem értem jól.

Aug. 21. Éljen Jézus, szívem ura, lelkem jegyese! Éljen a Szűz, a szeplőtelen mennyei királyné! Éljen Szent József, az áldott, őszbeborult, patriarkák patriarkája. Ma gyóntam. Lelkem fölszabadult; kikelt nyomora, tehetetlensége bilincseiből, fejletlensége gubójából; fellélekzett a lelki szabadság tavaszi fuvalmán. Ez az a fennkölt gondolat, mely nagyot fogalmaz, kőben, ércben, ecsettel, tollal; ez az a boldogító béke, mely Jézus Szíve sebéből árad éltető csermely gyanánt, virágos diadalkapukat csókol útjában, cseveg az árnyas part tekervényei közt, mindenütt kering, mindenütt szökik, nem erőszakos, nem búskomoly; csak vidám szava van, s nem fogy ki ajkán: reggel a hajnallal, éjjel a csillagos éggel, nappal a hozzá lehajló finom zöld, kék, piros, szőke virágfejecskékkel elfecseg. Ó, ha a szív tele van, hogy hímezi ábrándjai fátyolát, hogy szövi boldogsága menyasszonyi ruháját, hogy köti csendes mezei tiszta örömei koszorúját; azután újra kezdi s mondja: boldog vagyok. Tartsd meg e teli, tiszta szívet, melyet édes béke, szent szeretet koszorúz, s nyomd magadba e virágfüzér tövisét, a szent élet nehézségeit, küzdelmeit; minden sebzés új forrást nyit, s minden seb új virágot kelt a Jézus-szeretet s az érte küszködő s törő lélek önértetén. Csók alakjában nyomom egész ártatlanságom s boldogságom tengerét a keresztre, rálehelem ezt a telidesteli lelket, s azt mondom: Magasztalja az én lelkem az Urat; mert nagyot tett velem s rajtam s bennem az, ki hatalmas. Ez volt penitenciám is! Széttéptem bűnjegyzékemet; három általános gyónás volt benne; az első végén ez áll: 1884. júl. 8-án: Christo vivam, mihi moriar. Vivo ego, jam non ego. [Krisztusnak éljek, haljak meg önmagamnak. Élek, de már nem én. Gal 2,20] A második végén: 1885 júl. 3-án, a hó első péntekjén gyóntam, mély lelki nyugalom követte a gyónást, érzem az Isten kegyelmét! A harmadik végén: 1887. aug. 21-én volt s fentebb olvasható dicsérete: a szabadság lehelete! A Nagyboldogasszony ünnepi első noct. első lectionájának sponsioriuma főséges képet nyújt a Szűzről: patak partjáról felszálló galambnak mondja, illatpárázat veszi körül, a tavaszi nap eleven pompáját öntik köré a rózsa- és liliomberek.

Aug. 21. Mélységes minden hittitok; kell magábamélyedő lélek, hogy feltalálja értelemgazdag nyitját. Ilyen a megtestesülés titka. Valami rendkívüli nagy, világ folyását megakasztó esemény; minden történetnek központja. Hol pörölyökkel, hámorokkal dolgoznak, ott veszőparipát és sipos lovacskát ne keress! Az Isten-tanács a mindenhatóság műveinek színhelye. Nagy, világot roppantó emeltyűk. – Ezt kell kifejtteni!

Aug. 22. Qui laetificat juventutem meam! [Aki megvidámítja ifjúságomat!] Velem legalább úgy tesz az Isten szelleme; felráz. Érzem, hogy alábbhagyott törekvéseim, érzelmei, szóval lelki feszerőm hófoka; de újra nekimegyek; átkarolok mindent; minden gyakorlatot, mely melegített, minden gondolatot és eseményt úgy szövöm körül, úgy illesztem benső kis világom sugárzó, gyengéd, csirázó, nyíló fái, virágai, kövei, csillagai közé, mint régen; oly buzgó, oly epedő, oly érzékeny, oly sürgölődő, csakhogy erősebb, mint régen. Oly ájtatosan imádkozó, oly gyermekdeden, isteni félelem- s szerénységben tündöklő, mint régen; új

¹⁰⁸ Semmi eltérés barát és ellenség között, semmiféle különbség a származás és a hit között nem létezik a keresztény szeretet számára, amely mindenkit „felebarátnak” ismer el, akinek az irgalmasság szolgálatát kell teljesítenie, amikor az illető erre rászorul, és mert rászorul.

föltételek, új aspirációk hasonló termékenységgel, mint régen. Ó, Jézusom, alázat, szegénység, önmegtagadás példaképe!

Aug. 22. Rábízás az isteni gondviselésre, készséges engedelmesség, megnyugvás az Isten akaratán, – íme erények, melyekhez gyermeki kedély, egyszerű hit kell. Örvendek és sietek gyermekké lenni, hogy rábízhasam magam az Isten gondviselésére, hogy az Istent lássam minden eseményben legalább mint olyat, ki azt megengedi. Kapaszkodás, számítás, kalkulálás, intrikák félre, csak nagy, lángoló Istenszeretet és tette szánt buzgalom. Ezen erények az életből száműzettek s velük jár a boldogság és a megnyugvás édes anyja. De másrészt küzdeni azon polcon, melyre állított az Úr, pl. a szegénységben a megélhetésért.

Aug. 22. Bárcsak élhetnék a szent engedelmesség és az elvonultság csendes falai mögött. Szeretem az egészen Istennek felajánlt életet; ha most felteszem magamban, hogy az elvonult életet kedvelni fogom, nem zárom ki a tevékeny munkásság terét; nem is lehet, de tudom, hogy az út sikamlós. Hogy válasszak pl. spirituális állást; vagy pláne utána járjak?! Vagy Esztergomban maradjak-e? Máshol mégis csak többet tehetek. Ha tőlem függne, egyet gondolnék, s mennék jezsuitának. Dolgozni Istenért; áhitozásról szó sincs! P. Steinhuberrel is beszélek.

Aug. 23. Mint életet lehelő tavasz, úgy üt be a lélekbe a gondolat derűje s az érzelem duzzadó életkedve a »duo vexilla«, a két zászlóról tartott elmélkedés alatt. Szegénységet, megvettetést, fájdalmat szeretni, szóval a nyomorból paradicsomot varázsolni, s mindenből, ami a világon csak lenyomhat, gyúrhat és túrtethet, abból égbe emelő gépet alkotni: aki ezt bírja, az ugyan megemberelte magát, s bátran nézhet bárkinek szemébe. Az ilyen lélek óriás; nem beteges, nem zihál, nem hektikus, hanem talpratermett hős aspiráns. Csak e fuvallatot a lélekbe s úgy hasítja a küzdelmek s ellenkezések tengerét, mint a háromárbcos hajó, mikor valamennyi vitorlája feszül. Nem lehet jobb iskola a jellem képzésére a theóriában, bölcseséggel való eltöltésére, az emberi tekintetek alól való felszabadítására, mint ez az egyenes, szilárd, nyílt utánjárás a szegénység, a megvettetés s a szenvedés világot váltó s Jézustól fölszentelt zászlója után. A szégyenlős, a bátortalan – főleg, mert emberekkel nagyon is számoló – lelkiület a nagy gondolatok e kohójában úgy pereg le, úgy szivárog le, mint a salak a nemes ércről. Most, midőn e gondolat férfítalkotó benyomása alatt érzem az igazi fönség szívlyüktetését, behelyezkedem egy kanonia vagy püspöki palota termébe, szőnyegen állok, selyembútorok kitarják karjaikat, művészi órák mozognak különféle tempókban, csillárok színesítik a beáradó fényt, az asztalon szép illusztrált munkák pompáznak, az inasok lábujjon recsegtetik a parket-padlót – nézek s érzem a semmiséget, mely sok szívet eltölt, véletlenül az arannyal hímzett ezüstlapú tükörbe tekintek s azt veszem észre, hogy gúnyosan mosolygok a – komédiára.

Aug. 23. Számptalan személy, dolog, szó, esemény, tett – mindmegannyi szál, kötődik bele az értelmi, benső világ szövőszékébe; kellemes, kellemetlen, amint jön. A szenteken bizonyos egyszerű észrevevését látjuk azon jónak, melyet itt, e személyeken, ezen körülmények közt tenni lehetne. Ez az egyszerű felfogása az Isten érdekeinek nagy tökélyre vezet. Arra az apró, szakadatlanul ránk befolyó benyomásra jól reagálni – ez az erős lelkek jellege. Reagálni Krisztus szellemében – ez a keresztény tökély jellege. Reagálni a kellemetlenre, a kínra, a sértésre, a hamis állításra, a könnyelmű szóra, az ellenszenves személyre, a hízélgésre, a tolakodásra, a szerénytelenségre, a szemtelenségre a hitből; felvenni s feldolgozni ezt, akkor lesz anyag fényre (a gondolatban), tűzre (a szeretetben), törhetlenségre (a buzgóságban), színre (az érzelemben), kiapadhatlan szófolyamra (a szónoklatban), pompára és bőségre (az érzelmi kis világban). »Azt a kis patakot, mely a szívet hajtja, ha egyszer kiapadt, ki nem pótolhatja tengereknek árja.«

1/ Ne bosszankodjál oly állításokon, melyek Krisztus szellemét nélkülözik. 2/ Iskolában ne dörögj. 3/ Imáidat mind buzgón végezd. 4/ Csendes, megfigyelő pozícióba helyezkedjél, mikor valakivel érintkezned kell. 5/ Az ülésben, a viseletben nyugodt, s emberi tekinteteket

megvető légy. 6/ Ne jeremiáskodjál, hanem tedd meg buzgón mindazt, amit tehetsz, s másokkal is e szellemben beszélj.

Aug. 24. A keresztről meleg lehelet száll meg; enyhe, andalító, nyugtató. A kereszt élő fa; mintha csak érezne, úgy hat miránk. Minden exerciciumban nagyon jótevően hatott reám a kínszenvedés megfontolása; vonzott, s midőn belévettem magam, édesen átölelt. Támadtak akkor bennem édes vágyak, máskor nem érzett, nagylelkű érzelmek. Azért mindannyiszor feltettem magamban, hogy a kínszenvedésről többször elmélkedem. Most is úgy akarok. Hogy a kereszttől igen távolesem, hogy inkább áhitat mint élet a keresztben való hit, észreveszem nagy érzékenységemen a külső tisztelet iránt. Mily gyerekes s egyszerűs mind beteges lelkület! Szívd magadba Krisztus kínszenvedés szellemét s örvideni fogsz, ha megvetnek. Ez a lelkület a főségesnél magasabb, az éggel határos. Tehát 1/ édes-keservesen siratni az Üdvözítő kínszenvedését, járulni ahhoz valami csak sejtett, még át nem értett szívteltséggel, s kopogni nagy alázatosan; tán egyszer csak megnyílik az az édes forrás nekem is. 2/ A keresztről hősi szellem is leng; az, hogy Krisztusért szívesen elviseljük bánatmat, megvetést, fájdalmat, sőt, hogy ezek után vágyva kapjunk. Krisztussal szenvedni, ó, ez az a varázsszó, ez az az ihletes gondolat, ez az a felfoghatlan termékenységgű gyökér, melyet nem bír sarjadásában, hajtásában elfojtani hőség és fagy, közöny és gyűlölet; csak maga ölheti meg magát, azáltal, hogy nem akar többé lenni; vagyis a szeretet halála csak akkor áll be, ha nem akar többé szeretni.

Aug. 24. Jézus Szíve töviskoszorúja édes szemrehányás, mely buzgóságra gyullaszt. Ó alázat! Hol, merre jársz, távol lelkektől? Szánalommal, elnézéssel, részvétellel lenni a bűnösök, a lelki szegények, az elesettek iránt – ez is alázat. Borzadni a bűntől s ugyancsak abban a borzalomban leereszkedni a szegényhez – mindkettőt egyesítsd. Ó, az alázat nem gyengeség; az alázat férfias, komoly, higgadt gondolat, oly komoly, s oly erőteljes, amely mély igazság. Jézus szeretete keresztet tűz ki lángjai taréjára; ily szeretet kell, mely szenvedni s tűrni tud. De ez a szeretet nem érzelmes, kopár, szikkadt, mint a szikes pusztabuca? Nem; szeretet kell, mely megtöri a szenvedés, a kellemetlenség fulánkját; győzelmes szeretet kell! Ilyen szeretet kell belém, ez egybeforr az alázat férfias nyíltságával s a lélek erejét alkotja.

Jézus Szívét megismerem 1/ az evangéliumból, 2/ az imá**** és elmélkedésből, 3/ az erények gyakorlatából. Jézus Szíve lehelete: az elszánt, buzgó, lelkes, nem engedő, érzékeny lélek, mely alázat<tal> és szenvedéssel koszorúztatik. Csodálatos ellentét-; ezt az ellentétet csak az élet önti át összhanggá.

Aug. 25. Az Isten mindent adott, s magát is akarja egészen átadni. Mindenben művel és dolgozik, fogdos engem, ha valahogy elragadhatna-e. Az Isten csodálatos közelségét a teremtményhez, s e közelség szeretettől telített melegét csak mély megfontolás után érthetjük át; akkor aztán szívünk felszökkel, égni, szolgálni kíván. Ha Isten folyton mindenben, személyesen örök szeretettel gondoz és melenget, minden tehetséget neki adni, minden erőt érte megfeszíteni, ez kívánatos, nem – ez dicsőség. O sacer status religiosi famulatus! [Ó szent állapot az vallásos ember szolgálata!] Tehát égj s buzgó légy. Légy harmatcsepp, mely virágon reng, s felszívja a napsugár. Ha erőteljes akarsz is lenni, maradj gyengéd. A törzsökös hársnak is csak oly virága van, mint csemetéjének. A lélek, mely férfiaságán alulvalónak tartja a gyengéd, figyelmes szeretetet, talán haldoklik. Légy kicsiben mindig buzgó s mindig fogékony.

1/ Járj az Isten jelenlétében, s gondold meg néha, mint tesz, cselekszik körülte. Aranyport hint a verőfényes légbe, tiszta kegyet. 2/ Légy áldozatrakész. Minden, ami kellemetlen, ami sért, gyöngy, mely az égből leperreg. 3/ Légy gyengéden ájtatos, a kis önmegtágadásokban, a röpimákban, a természetnek Istenben való szemlélésében. 4/ Légy nagy-buzgó, ahol a lelken valami jót tehetsz, főleg a tanításban s a gyóntatásban. 5/ Légy tartózkodóbb a fiúkkal való társalgásban, de csak azért, hogy komoly, szent dolgokról beszélj

6/ Egészen Istennek, aspirációimban is; jó szeretnék lenni; megpróbálom elszántan, mert múlik az idő.

Aug. 30. Szívem nagyon tele van, oly forró, mint a nap tüze, mely a magas égről rezeg és hullámozik rám. Jót tesz ez nekem, hogyha éget, hogyha hevít, mert hisz ez a külső érzés a bensőnek megfelel. Ó, én szeretem Jézust, lelkesült szívem egyetlen szerelmét; a bokor suttogásában, a virág színében, a tágas égboltban, a leveleken áttündöklő fényben, a mindenben őt. S hacsak találnék szót, oly égőt, ha találnék gondolatzsarátnokot, oly izzót, s ha akadnék fergetegre, mely a villámmal versenyt fut: akkor gyujtanám fel a világot s kitárnám először mellemet, hogy ez a tűz reámcsapna!

Szept. 15. Ó, bár sírhatnék mindig szívem benső megilletődésétől; oly jól érzem abban magam; midőn Krisztus szívembe jön, suttog nekem minden gondolatom, minden vágyam, érzelmem, félelmem ő róla, hogy mily gyengéd, mily enyhe, mily szelíd, mily édes, mily lágy, mily kedves; s akkor olvadozom; úgy szeretem ezt a lehet, mely a lélek szerelmes illata. Ó, de a bűn! az a harc, mely ott kezdődött vívatni a csillagok közt. Az az enyészet, mely hollószárnyakon ereszkedett felénk. Ó dölyf, ó szellemek lázadása. Romjaitokat siratjuk s borzadunk. Az az első harc teljes volt, részetekről teljes bűn, s Isten, a győztes részéről teljes büntetés, teljes átok, teljes szenvedés. Ó, sírjunk, hisz szeretnők őket, ha ismernők!

Szept. 18. A Szent Szűz lelkébe merülni, hogy megismerjük fájdalmait... Milyen volt anyai szeretete, melybe beleszővődött egész hite, reménye, lelkesülése, az egész nép s emberiség hite, érdeke, üdve?! Azok a hangok, melyek a Magnificatból átszengenek; azok a nagy, magasztos nézőpontok! Benne minden tiszta, hevülő, szűzies, anyai szeretetté változott. S ez a szeretet hogy értette meg Fiát? Hogy értette meg fájdalmát, bánatát, keservét. Arra a tiszta, gyengéd lapra, lelkére, mily éles vonásokban szállt minden egyes benyomás! Mit lehelt, mit suttogott lelke? minő képeket? mennyi gyengédség, bensőség volt bennük, mily színváltozat? S abba a fájdalomba nem vegyült keserűség – nem volt bosszú. Az a fájdalom önmaga fölött is volt; mert érte is szenvedett Krisztus. De ő azt a Krisztust már szeretete, ezek pedig még nem. Ő apostola akart volna lenni; ő minden bűnöshöz külön akart volna menni. S ez a pietà oly mély, oly meleg jelenet, oly factum, melyből ki nem fogy az érzélem. Minden művészet megpróbálkozik! Elismeri minden ember, hogy ez páratlan s egyetlen. Tiszta és érintetlen mint reggel az ég s a levegő, csak úgy reszket; oly teli van, oly bőven van, s mégis egészen átlátsz rajta. S az a pír vagy az a napsugár, mely a hegy mögül árad bele, az is oly gyengéd leheletszerű rajzban festi útját. A Szent Szűz lelkén, azokon a liliomszövésű gondolat- és érzelemszálakon, hogy rajzolódik a fájdalom, a könnyörület, a szánalom. Azon a szemsugáron, hogy veszi észre ezt a bánatos fátyolt!

Ó édes, csendes merengésem, ábrándozásom, mély érzésem, forró lelkesülésem lelke, forrása, gyökere, édes, bánatos Szűzanya! Hogyha csak felfoghatnám, ami szívedet tölti, azt a kegyelmetes, azt a résztvevő, azt az olvadozó fájdalmat, melyet a kereszt alatt éreztél; annak minden árnyalatát, mely a teremtmény mély imadásából és hálájából és a teremtő szerelmes áldozatkészsége megcsodálásából eredt – ez volt a mélységes, hódolatos, alázatos érzélem, mely az »Isten szolgálója« első dísze! azután, mely az anya résztvevő lelkéből, de minden anyáéból, abból az Isten lelkesítette anya lelkéből, kinek szeretetét minden érzélem, a nép, az ősök, az emberiség nagy reményei, hite, vágya, minden nagy és nemes fokozta, s annak a szerelmes fiúnak szenvedései megtekintéséből eredt; azután, mely az Istent szerető s hozzá legközelebb álló lélek, Krisztus fenséges mély értelmének és érzelmének a keresztfán részesüléséből eredt!

Szept. 22. Csak a Krisztust! Hol vagy szerelmem lángoszlopa; céloom, mely felé szállok, rohanok, siklom, evezek! Ó cél, cél! vággyá válik minden ízem, s feszül s kinyúl utánad. S mennyi fény, mennyi erőtelj tölti el lelkemet. Hozzá vagyok kötve vasláncokkal; minden földi érzélem, tett és gondolat csak vízfodor, mely ingerli, de mozgatni nem bírja. S ó, ez az öntudat, mily erős, mily bátor, ahol keblében maga az Isten ég! Mit neki a teremtés szikrája!

Mily nemes az a lélek, melyen csak az örök gondolat és érzelem képes csillámot gyujtani, képes tükrözni, minden egyéb fény tehetetlen, hideg sugár. Ó, tehát átadni magát. Minden szenvedélyt, minden erőt Krisztusba. Mily boldog a hadvezér, ki minden erejét, amennyije van, s amennyi elég, kifejtheti, kinek minden szolgál: nap, szél, időjárás, völgy, hegy, fa, bokor, árok, s a döntő pontra szegezheti biztos szemmel golyóit, ágyúit, lovait, embereit. Úgy vagyunk mi! Szép a hajó, midőn vitorlát feszíti szél, halad csendes, erős méltósággal: úgy én is, Krisztus szelleme feszíti lelkem erőit!

Okt. 2. Nem hiába van ma rózsafüzér vasárnapja. Valami leheletszerű, tiszta, gyengéd érzület tölti el szívemet. Úgy tudom elképzelni, hogy mint kell mélynek s bensőségesnek lenni; hogy a hitnek csak úgy van gondolat- és érzelmi tartalma, mint bármely más fogalomkörnek, csak hogy sokkal bensőségebb, s azután mennyei, étheri, sugárzó, a természetet átszellemítő. Igazi oltás a természet fölé; nincs többé a merő természetesnek létjoga; mindennek fölfelé kell nőni, a kegyelem virágaivá fejlődni. Ne gondolj természetet, gondolj mindig kegyelmet. Ez tükröződjék eszményeiden, erény csillogjon szemükben.

Okt. 15. Semmit sem várni, nem kívánni, pénzt nem keresni, semmi cafrangot, semmi zsuzsát; csak egyet: Jézusom édes szellemét. Ó, ezt nem lehet beszívni Szent Péterben, nem lehet leolvasni a márványról s a díszről; nem, csak a szív olvadásakor lehet édes sejtelmét percekre érezni. Forrón szeretlek; önmegtagadás, önmegvetés, ó fönséges két mennyei szárny, vágatok föl városok, mezők fölé, a csillagok közé!

Okt. 23. Ó, édes Jézusom, boldogok a tiszta szívűek, vagyis telik, egészen csordultig. Az Úr kegye telíti, nincs semmi ür; a gondolat is teli, nem pöfeteg gomba. Én is szent méházással vágyom ez után. Ó szívtisztaság érintetlen báj, rezgő zománc, lehelet, harmat, ó honnan vegyelek? Ugye a bűnt gyűlöljem: de nem csak a bűnt. Vigyázok a megbánt bűn nyomában is kellő érzéketlen, vak, fásult állapotra, s tisztítom lelkemet a bánat vizében s az önmegtagadásban. Mi szebb mint a tiszta szem, melyen nincs tisztátlan csillogás, melyen nincs testi benyomás, melyen a testi dolgok csak gyöngé árnyként lebbenek el?!

Okt. 30. Fölszenteltetésem hatodik évfordulója. Borús, ködös a nap, de verőfényes, színpompás lelkemben. E napokban érzem a kegyelem erőfeszülését, mely sürget és szorít, hogy buzgó legyek; főleg az Úr Jézus iránt az Oltáriszentségben. S kitépném szívemet s letenném az oltárra tűznek. Örülök, s itt az Isten akaratát teljesíthetem; nem kívánok semmit, mindent hiúságnak nézek. Megnyugszom teljesen; nyugtatnom nincs mit; mert ez a normális állapot: lángolni Jézusért mindenütt. Evviva Gesù e Maria!

Nov. 2. Lelkem éretlenségét érzem a kislelkű hangulatban, mely néha elfog, ha saját bűneimet s másokét bánni szándékozom. Ez az üdvös szomorkodás nálam lehangoltságba, kislelkűségbe olvad át. Szent Katalinról olvasom: „Catharina mußte stets bedacht sein, ihn (Neri di Laudoccio) seiner Neigung zur Schwermut und Verzagtheit zu entreißen und ihm die ihr selbst eigene starke und hochherzige Hoffnung einzuflößen”.¹⁰⁹ A hitnek boldogítani kell; lehetetlen, hogy sivárrá tegye a lélek mezőit. A túlzott visszavonultság beteges tünet.

Nov. 10. Ma az a gondolatom jött: ó karolnám föl jobban gyónó fiaimat. X-nek tegnap azt mondtam: vagy rendkívüli szenvedélyből vagy könnyelműségből vétkezik folyton; mit gondol melyikből? Felelte: Könnyelműségből. Azon csak maga segíthet, válaszoltam, s ez hatott. Gyónás után hozzám jött s tanácsot kért: mondtam hogy olvasva elmélkedjék Kempis Tamás megrendítő fejezetein; kellett volna ajánlanom: a szentséglátogatást, a gratiarum actiót, az önmegtagadást.

Nov. 19. Lesujtólag, mintegy összezúzólag hatott rám az Isten fölségének gondolata, mely nem válthat ki kellő megsemmisülést, megalázódást a lélekben. Azért hívták a szentek

¹⁰⁹ Katalinnak ügyelnie kellett arra, hogy őt (N. d. L.) kimentse búskomorságra és csüggedésre való hajlamából, kitépje és belé öntse erős és nagylelkű reménységét.

segélyül a világot: hogy köpjék le, vessék meg, gyalázzák őket. Azért karolták át elleneseiket. Ó, hisz ezek segítették őket alázatra. Ezek megkönnyítették nekik, hogy kellő mélyre szállhassanak. Ez megragadja lelkemet s én is kívánom, hogy megvessenek, megutáljanak, semmibe se vegyenek engem!

Dec. 8. Szobon voltam. Prédikálni akartam; szívem oly teli volt. Szerettem volna kiönteni, szeretném most is tűzárrá változtatni. A plébános beszélt valamit Amata t.-ről; mélyen megrendültem. Tavaly karácsonykor a márianosztrai iskolában oly mennyei benyomást vettem tőlük, s most mindkettő kint van a paradicsomból. Ó fölfoghatatlan átka az emberi szívnek! Leborultam volna lábaikhoz, megcsókoltam volna lábnyomukat, úgy becsülöm, úgy szeretem az Isten lelkét s annak az emberi szívben való kinyomatát. S most, most! Ó, lelkemet fájdalom szűrja át! Ó csak előbb föl, föl az égbe! De jönnek-e utánam? jaj! nem jönnek? Ó rémület.

A bűn által a lélek és a test halála, a lélek és a test rothadása, a lélek és a test végzetes gyengülése és a semmiségbe való hajlása lépett a világba. Hogy mi a lelkek rothadása s a semmibe való hajlása, azt a szívek keserves s örök végzetes története illusztrálja. Valamint meghal szép és csúnya, itt úgy romlik szép lélek és csúnya. Valamint meghal fiatal és öreg, úgy romlik ifjú és vén. Még Istennek rendelt szűzek is esnek! mint Lucifer az égből! ó rémületes sorsa ez az embernek! Ez az a „fomes peccati” [a bűn „vírusa”]. Egyedül a Szűz áll szeplőtlenül! Őt tartja az Isten ereje. Ő választott, első köve a kegyelem remek szentegyházának. Nincs benne semmi természetes romlás, nehézkedés, hajlás a rosszra. Ő áldott Szűz! Ó mit tegyek én!

Nov. 27. Dec. 4. *Márianosztrán voltam.*

Dec. 11. Ó pihegő, boldogító lelkesülés! Erőteljes érutéssel lüktet benned a legédesebb örömrész! Ime lelkem! Szentségeid mint az égből sziporkázó s égre fölcsapó tűzkohók! s én egyikből a másikba rohanok. Naponkint szentmise! főséges szentség! Naponkint elmerülök az izzó lángtengerbe! Ó áldott, ó áldott a keze remeklése. Ez az áldozatos élet boldogító élet. Ó be boldogság, égni, lángolni, szétbomlani, átszellemülni. Hogy szeretnék mindenkit belevonni! Különösen a papokat; mennyi tűzfolyam indulna ki szívükből szerteszét, hogy lobogna föl itt is, ott is lángjuk, mint a kiégett prairieben, ha a szélvész szétszórja a zsarátnokot. Krisztusom, én szeretlek!

Dec. 13. Te vagy édes Jézus, mindenünk. Ó, mennyi bűn van a földön; mennyi kötelék, rablanc: te oldod! Mennyi tehetetlenség: te gyámolítod. Lelkünk ájul, ha belenéz e borzalmas esés örvényébe. Te hordod a bűnt! Ó mily szó! Hová lennénk e nélkül? Hogy el ne rothadjunk, hogy meg ne haljunk, téged eszünk, te mélyedsz belénk. Beléd vagyunk oltva. Nélküled nem létezőnk. Hogy kell szeretnem Krisztust, s hogy dobogjon szívem, hogy rajongjak érte. Ó, szent testvéreim, valahogy értlek. Csak meg tudnám tartani ezt az energiát!

Dec. 15. A kis Jézus karácsony napján szopta először az édesanyai tejet Szűz Mária kebelén; adjon nekünk szerelmi édességet, hogy érte éljünk, haljunk csupa édes élvezetből. Ó, szívem rajongó, árasztó, özönlő mézfolyama!

1888

Jan. 29. Mint a tavaszi esőben mállik a göröngy s csendes élvezettel szívja magába a mennyei éltető vizet: úgy mállik szívem göröngye az isteni kegyelem szelíd benyomása alatt; ó, mennyei boldogság, szolgálni Jézusnak. Csak ne lobogna, ne ingadoznék lelkem szerteséjjel: 1/ Buzgóság: belső tűz; áhitat; gyengéd szerelem; jegyesi figyelem; büntől irtózás. 2/ Önmegtagadás; bűnért elégtétel; képesítés nagyobb kegyelemre; hasonlóság Jézushoz. 3/ Munkásság, mely Istennek szól. A módja, a neme különböző, de a cél egy. Gyóntatásban, prédikálásban, tanításban! Jézus, szívem szerelme, ne szakadj el tőlem!

Febr. 6. Ismét egy keserves nap! Az elkeseredés mások fölött többet árt nekem s nem használ senkinek. Pedig szívem mélyéből fakad; szeretnék ugyanis Krisztusért föláldoztatni. Ó de oly hitvány, gyöngé az én erőm. Pedig oly őszintén szeretnék Istennek élni, és önmagamat egészen megvetni; de nem találok módját. Keresek, de hiába!

Febr. 11., 12., 13. Édes napok, mert ismét az édes testvéreknél¹¹⁰ voltam, még pedig vendégszámban. Náluk ebédeltem, vacsoráztam, reggeliztem; a szalvétán, a vánkoston ott volt a jegy + S. + V, megcsókoltam. Azután föltűnően megismertem, hogy ott mérgezők, gyilkosok meghalnak mint szentek, mert a testvérek áldozati szelleme kinyeri számukra ezt a kegyelmet. Ime mily eredmény! Máshol meg elvesznek a nem nagy bűnösök! Ó édes testvérek! mennyi kegyelem háramlik körötökben mindenkire, ki szellemetek szelíd, enyhe, szeretetreméltó leheletét érzi. (Lásd Schlör II. 392.)

Febr. 22. Szerdai nap van, most jövök a keresztútról. Ó, a kereszttől arcraforuló Jézus, ó, megalázott, fönséges Megváltó, már csak hadd sírjak. Nem gondolhatok csodásabb és lezűzőbb s amellest édesebb és vonzóbb szellemet, mint mely a te keresztedet szerető lelket eltölti, melyből ez a lélek teli szívja magát. Az az önmegsemmisülés, mely csak »szegény« lelkével gondol; mely csak üdvözülést, irgalmat keres, s midőn a kereszten találja, akkor fájdalommal elbódul. Az a gyengéd szerető szellem tölti el akkor minden ízét, minden sejtjét. Ezt a szellemet találok a rendekben. Csodálatos légkör: megsemmisülés és teljesség, alázat és hódítás, gyengédség és szigor. Mikor az a kereszttől úgy bevilágol, úgy belesüt; és a »szegény« emberi lélek átszegeztetik, átveretik. Penitenciát tart, keserűen sír, mert az összeroskadó Jézus elől nem tud kitérni; fölveszi azt a fölfoghatlan valót, hogy ő érte szenved. Ó, mily áldásthozóan és megnyerően vonult e gondolat: keservesen édes szeretetté változott egyes kiváló lelkekben, ezekből kilépett s maga köré választott népet gyűjtött, férfiakat, szüzeket, nőket s szentekké tette. Ez a szeretet mindent képes; ez bírja, ez teli van s csak önmagával nem bír; érzi teltségét; folyton sóvárog, folyton eped, folyton reszket, nagyon nagyon szeret; szerelme él, közel van hozzá, szívében lakik, ösztönzi, sürgeti; nem hideg eszme, nem emberi képzemény, édes szent valóság. Hasonlíts össze egy zárdaszűzet, egy kedves testvért valami humánus, filozófikus emberbaráttal. Csak érzületüket vedd. Az a közvetlen, természetes vonzalom, mely lelke szerelmét, kincsét, Jézusát átkarolja, kiben szíve minden vágyát s örömét összesítve látja, egyszerű, természetes vonzalommal karolja át a szegényt is, kiben az imádottnak a képét, testvérét látja, szolgálja, enyhíti. És a filozóf? Az az emberi nem egységességének öntudatából indul ki a tette, tényre. Terméketlen magva; nem ébreszt követőket; nem bír melegíteni, boldogítani áldozat és kereszttel senkit.

Febr. 23. Hogy sokan a buzgón kezdett életet nem folytatják, annak oka az önmegtagadás félbenhagyása. Nem lehet az evangélium szellemét bírni önmegtagadás gyakorlata nélkül. Hány szép ifjú lélek korhad el később papi pályán, mert nem gyakorol alázatot, nem

¹¹⁰ Prohászka rendszeresen járt Márianosztrára, ahol 1854 óta női fegyház volt, amelyet a Szent Vince nővérek vezettek. (Erre utal az S. V. monogram.)

szentséglátogatást, érzékfékezést, gyakori gyónásra nem jár, röpimáktól elszokik, a bűnt irtani megszűnik és az édes affektálást, mely a szeretet jellege (plus affectat quam valet), elhagyja. Azért kell mindenkit ahhoz szoktatni, hogy Krisztus kereszjtét saját szenvedésében megszeresse!

Febr. 24. A tudás, az ott duzzog, irigykedik, kutat, ítél, kevélykedik a farizeusokban, ezekben a legcélszerűtlenebb, tökmaglelkekben, kiknek Krisztus, malaszt, üdv semmit sem használ. A hit pedig a kapufánál hagyja az önérzetes tudást s leborul Jairussal és üdvöt talál. A tudomány vak ablak, üvege bírja reflektálni a fényt, de nem nyújt kilátást a túlvilágba.

Márc. 7. A fiúk föl nem melegednek, ha nálam gyónnak is. Látom azt némelyikén, ki már a szemináriumot elhagyta s kinn a legprimitívebb pigra massa. Ma az egyik buzdításomra azt felelte, hogy könnyű azt mondani! Igaza van! de nem is azt mondtam, hogy nehéz. Öntevékenység kell a meditációban, imában, lelkiolvasásban stb.; az pedig nincs, s így nem fejlődik ki bennük a lélek.

Márc. 21. Tegnap este olvastam, hogy Dom Guéranger bús megsebzett szívvel költözött át az örökkévalóságba, s mivel ma én is bús hangulatban voltam, azért a szentáldozás után az a gondolatom jött, hogy ez sem bírja tehát föllendíteni a lelket. De én azt el nem hittem; nem, nem! Mint tűz-kemence, lobogó, ropogó lángokkal, vakító, szétözönlő fénnel állt előttem az oltár. Mit merítettek ebből az angol vértanúk! Mennyi tüzet és odaadást! Mit merítettek az apostoli férfiak? Hogy-hogy nem adták meg magukat! Nem mondtak le, nem keseredtek el, nem hagytak föl semmivel. Lemondás nem volt, mert ahol tűz és vér, tüzes vér, véres tűz özönlök, izzik, ott ilyesmit nem ismernek. Azt a képet, hogy Jézus szíve töviskoszorús tűzkohó, soha el nem felejttem. Nem, nem! tűz, tűz, tűz és vér, vér és tűz! Most, fél 8-kor reggel ragyog fel szobám falán a napsugár! Az örök élet, az örökös föltámadás képe! S az oltáriszentség ugyanaz, csak hogy nem kép, hanem valóság! élet és föltámadás! És itt minden van! Számunkra és másoknak! Azért nem engedünk.

Márc. 23. A Szent Szűz fájdalma bájos gyengédséggel futja be azon körülmény, hogy ő ott a keresz alatt Krisztust önmagáért szenvedni látja. Nem kárhoztat nem vádol hóhért s nagytanácsot! Nem; hisz Krisztus értünk szenved s legelőször értem. Lelke ragyogásáért, nagy fönséges szerelméért. Ne mond Szent Szűz: ne szenvedj Fiam! vagy tán kívánod Krisztust nem szeretni? Vagy nem inkább érte mindjobban lánogni? Ó akkor szenvednie kell: oportet Christum pati! [Szenvedni kell Krisztusnak.] Így marad mindenki szegény lelkére utalva, mely a keresz alatt nő, erősbül, nemesbül. A Szent Szűz is szegény lelkével áll Krisztus keresztfája alatt, s látja a kint, mely által lelke szerelmet és részvétet nyert – végtelent! Azért az ő fájdalma oly természetes, oly bensőséges; sír benne a szeretet, Krisztus szeretete; sír benne a legtisztább, s legvalódibb hangon, saját bűnös nyomorult voltának beismerésén, s beismerésén annak, hogy mindent e kínok által nyert. Mindent, még szeretetet is. Pedig szeretetet, még nagyobb, még többet kíván. Így kell a keresz alatt zokognunk, önmagunkat s bűneinket síratnunk. De ne sajnáljuk Krisztust! Ó, hiszen ha nem szenved, akkor mi nem szeretünk; s minél többet szeretünk, onnan van, mert mindent meghaladva szenvedett. Tehát szeressünk; szeressünk forrón szüntelenül; miután Krisztus minden szeretetre már elegendő szenvedést tőkésített!

Ezt a gondolatot, hogy a Szent Szűz Krisztus szenvedésében önmagunkra, szegénységünkre ezáltal a legvalódibb öntökéletesedésre fordítja figyelmét, fejtem ki a kórházban. Ez az első a szentekben. Csak így lehet az egyensúlyt fönntartani a jó élet s a világ bűnössége közt! Hogy el ne bízzuk magunkat, a mérleg rúdját saját semmiségünkre illesszük, melyet Krisztus szenvedésében látunk. Ezáltal lesz mély, hamisítatlan, valódi, bensőséges, ki nem fogyó! Ellenkezőleg, mily hamar kiszárad.

Ápr. 4. Tegnap este jöttem haza Zebegényből. Gyönyörű tájon legszebb ünnep a húsvét. Rügyezett az erdő, szivárgott a fákban az élet nedve, nyíltak az ibolyák, a tavaszi kikerics, s a levegőn átszűrődött a tavaszi illata. Ó húsvét, ó teli szív! Fölkelt a nap, szemembe tűzte

sugarát, ó isteni jóság! Hogy mentem a zöldelő vetések közt, a kanyargó Duna ezüst tükre fölött! S este, mikor az erdők sötétlettek csak nyugat felül, hol nyílt a völgy, ragyogott hozzám az alkony lohadó tüze, s a Dunában tükrözött. Ő örök szép képe Istennek! Hogy áldozhatnám föl magam! Zebegényben egyszer-kétszer a gyóntatásban kifogyott türelmem. Másnap semmit sem türelmetlenkedtem, s éreztem, hogy így van jól.

Ápr. 12. Erőteljesnek, ép egészségesnek érzem szívemet, midőn azon meggyőződés hat át, hogy az ilyen egyszerű, szerény, fiatal papocska sehol sem nyom latban. Különben egészségtelen, gyengélkedő, mert hazug csalfa, szemfényvesztő az én hangulatom. Ez az utóbbi mesterkéltnem egyenes, – ez előbbi tősgyökeres, – bírja azt a szépséget, melyet a harmattól megesett tavaszi rét, s azt az illatot, melyet az eső után áraszt az erdőszél. Ami egész képzettségünk<ből> s lelki alkotmányunkból alapjában hiányzik ez az erőteljes, valóigaz, félreérthetetlen természetesség. Ez nálunk nem jön meg, csak akkor, ha már kiterítve vagyunk. Nálunk az apáca sem az a minden világiast levedlett, minden kiméletet, figyelmet, bókot megvető Isten-szolgáló, hanem valami érzelgően befutott jó lélek. Nem tudom, mi ez; azt sem, vajjon amit itt írok, igaz-e, hisz szót sem találok rá. De úgy látszik. Olaszországban például nem oly szégyenlős, nem oly gyengélkedő ez a fajta sem; nálunk mindenütt sok a bók, a fucus, a szemfényvesztés, az önámítás, a galantéria. Máshol nagyobb a szabad frank föllépés, de kétségtelenebb az erény is; nálunk minden takarózik szavak, elmésségek bókok, galantériák mögé, s úgy látszik az erény helyén is inkább gyengédség s érzelmes devóció ül.

Ápr. 27. Tegnap este a Herzberg által küldött retorikát lapozgattam s élénken fölfogtam a logikus célukat élesen fölfogó tanulmányok nagy be-

folyását a lélekre; szemembe is tűnt néhány mondat a dogmatikus tanulmányokról s az elszánt törekvésről, mint kelljen a gyónókban felkeltenünk azokat a legmélyebb gondolatokat: nagy szemrehányást éreztem ekkor csüggeteg, félénk, elsimuló életemről, melyet ott folytatok. Semmiesetre sem vagyok megelégedve magammal. Ime meditációm: az éles, világos, logikus ismeret eo ipso határozott, s az akaratban elszánt, erőteljes cselekvést kivált. Pl. a bűnnek, a lélek nyomorának, a szeminárium hiányának, az erény szükségességének, a retorika, dogmatika mivoltának éles, világos fölismerése az akaratban határozott, elszánt irányt teremt. Bírja tehát parirozni mások helytelen vagy semmilyen fölfogását, nemtörődését. Tehát megragadni; anélkül nincs.

A világos ismeretnek még prezentnek, jelenlevőnek, hatónak, nem pedig elfiókozottnak kell lenni. Ez egy új momentum! A gondolat jelenléte! a többinek hátraszorulása, bizonyos hegemonia; ellentétben a szórakozott lélek piaci tarkaságával. Ethikus momentum, mely lelkes szeretetből ered! Ezt elérjük, ha a gondolattal foglalkozunk, s érzelmeinkben bevezetjük. Az ilyen megragadás energiát ad, fensőbbiséget mindazok fölött, kik ezt nem teszik. Innen a lelkesnek hatása másokra. Számúzi a gyerekes félénkséget, tartózkodást, bujdosást, mely lehetetlen, hogy vonzzon.

Máj. 18. Ó, gyönyörben túlradó szív; ó élet Jézus Szíve lüktetésével; ó bensőséges friss, üde életkedv, oly gyors tempóban dobbansz! Forrón szeretlek téged Szent Szív! Ó, varázsszó: Szent Szív! ébredésem, illatfelhő, erdőpárázat, árnyékos berek, melyben millió virág lehel, suttog, titkosan reszket szeretettől; pirul, halványul, méléz; ó, mennybemenet és pünkösdi egyszersmind! mily gazdag és királyi a te szellemed! Csak Jézus Szívéhez, mindent belőle, az embereket is csak benne, érte, vele szeretni, túrni, megnyerni. Oly nagy szívvel, oly független, fönséges érzelmekkel, meg nem csökönösödve, mindig hajlékonyan, ruganyosan, frissen, üdén! Érted-e már? Mindent Jézus szívében! Mily jót tesz néha a meditáció Jézus Szívéről!

Jézus Szíve nagy szív! minden szívnek benne helye; akármilyen kinövással, dudorodással, bibircsel: mindenikét érte, de nem hajlik hozzá, hanem magához hajlítja; nem törli, de túrli! Nagy, mert sokoldalú, alkalmazkodó, vezető, lelkesítő!

Jún. 17. Forró lélek szállt meg ma s felnyitotta szerelmem sebét; e pontokba foglalom reformációm: 1/ Bensőséges hitszellem kell; nem politikát, nem sakkhúzást, – hanem Istent s tiszta szeretetet látni a dolgokban, mint Assisi szent Ferenc látta. 2/ Meditációt és imát buzgón; Magyarországon nincs élet, mert keveset imádkoznak. 3/ Minden buzgalmi tényt hitből: legényegylet, gyóntatás, prédikálás. Anélkül szürke, kopár a vidék; azzal s azáltal üde, virító, derült, teljességes. Nincs székszis, nincs lehangoltság; van dal, van ének, van virág; van csók, van gyülő szív! Ha kinézek a virágokon, az égen, ó, minden sugárzik, duzzad, fakad, lehel, illatozik. Mit akarok? Semmit. Deus meus et omnia! [Istenem és mindenem!] Mindenem van, mert semmi sem kell; s nem kell semmi, mert Krisztusom van. De ki adja nekem azt, hogy Jézussal elteljek?! Jézust lehelni, látni, Jézust beszélni! Lám a bensőség mily metamorfozist létesít! Krisztust bennünk! Hálát rebegek, hogy látok, hallok, élek, – s kigyúl lelkem, hogy nekem süt a nap! O Francesco, fattore del mondo nuovo per lo Spirito di Dio, a cui piacque spirar in te!¹¹¹

Jún. 28. A Szent Alajos-ájtatosságot minden gyónómtól fogom követelni.

Júl. 6. Úgy kell Jézus Szívét szeretnem, hogy tőle sohase távozzam. Mindenben csak változatát, csak funkcióját kell látnom azon csodaszeretnek, minden színben csak változatát azon fénynek, azon tűznek, mely csakhamar átcsap abba. Ó, úgy érzem, hogy szívem tele van, s mivel tele van, boldog!

Júl. 10. Nánán voltam, prédikáltam is; de mivel nem írtam le a prédikációt, nem éreztem azt az erőt és kenetet rajta, mely különben nagy megnyugtatómra szolgált. Föltettem magamban, hogy a prédikációt, amikor csak lehet, leírom.

Júl. 11. Ecce nos reliquimus omnia! [Íme, mi mindent elhagytunk!] Ki hagy el mindent? Aki meghal. Borzasztó kegyetlen válás! csontig-velőig. Krisztusért így kell válni, de szeretetből! A papokat buzdítani kell exerciciumok tartására.

Júl. 18. Este a Vitéz-út Szűz Mária-szobránál álltam. Szerteszét néztem a gyönyörű vidékre, azután érzelmeim távolába merült tekintetem. Mozdulatlan állt a falevél, élesen rajzolódott bele a tiszta alkony egére. Pók szötte nagy kedvteléssel a levelek közt hálóját, leereszkedett, föl húzódott, majd ide, majd oda illesztgetett egy szálát. S én Szent Vincére gondoltam, Vince szellemére; gondoltam, hogy hány szív dobban fel ez estén forrón, lelkesen emlékezetére, hogy mennyi bensőségest, mennyi gyengédséget vált ki emléke Isten és ember iránt. Az Aranyszarv kellemes paradicsomában, Szaloniki- és Kairóban, Párizs- és Teheránban, nem néznek vidéket, népeket, csodákat; nem mennek nézni, mennek szeretni. Szűzies szívvel, tüzes lélekkel! – In fide vivo filii Dei, qui dilexit me. [Isten Fia hitében élek, aki szeretett engem. – Gal 2,20.] Nem akar megcsalni, hiszek benne, mert szeretett; reménylek benne, mert hű hozzám, hisz szeretett.

Júl. 19. Zebegényben voltam, jöttem le 6-kor a kis kápolnából, hol a Karmelhegyi Szűznek tiszteletére miséztem; árnyéket vetett a hegy, csak lenn ért a napsugár, s amikor ért, fölvidított, átrezgett lelkemen; azt gondoltam, no lám, úgy újongott föl Szent János, mikor a Szent Szűz beköszöntött Erzsébethez! – Ó, csak teli, teli szívvel; nem tudok hová lenni?! Ma (júl. 19.) a kedves testvéreknél miséztem! Istenem, virágok közt, csengő, gyengéd hangok lágy zengésében. Elfelejtettem megcsókolni lábuk nyomát. Majd holnap!

Aug. 1. (Nagyszombat, P. Flodung.) Édes Jézusom, ismét veled vagyok egymagamban; közel vagy hozzám, jól tudom, s édes illatos örömet szívok belőled. Én mindig szerettelek; de ha Oltáriszentség nem volna, nagyon félnék tőled, nyomorúságunk válfala emelkednék közénk; így azonban nem. Azért szeretem Jézust az Oltáriszentségben... Neked ajánlom szent gyakorlataimat, dolgozom, töröm magam, buzdul szívem, elmélyedek; valamennyi szép

¹¹¹ Asszisi Szent Ferenc jelmondatához (Istenem és mindenem!) kapcsolódik ez az olasz szöveg: Ó Ferenc, akivel a Szentlélek új világot hozott létre, hiszen benned lehelt a lelke!

lélek, mely a lelki élet izgó-mozgó tömkelegéből szedi erényei, jelleme, fejlettsége, szépsége szárait, – ott szövődnek, ott ízülnek, ott alakulnak. Vonalmas példaképekül szolgál; ó, bár követném őket a hősi önmegtagadás és áldozatos, komoly fáradozás útján! Óriási riadalmat reprezentál azon gondolat, mely az egész embert mindenestül mélyen fölrazni, és erőit egy célra indítani képes. Ily gondolat eltölti a lelket, uralkodik érzelmeinken, s igazgatja külső cselekvésünket. E lelkiállapot mellett a külső cselekvésben mély érzélem, lelkesülés, zamat és édesség rejlik, mit nem ért az, ki e lelkiállapotot nem bírja. E lelkiállapot mellett elszántak vagyunk, tűrők, alázatosak, engedelmesek mindhalálig. E lelkiállapotban emelkednek ki az élet lapályából a szerzetesrendek, impozánsabban mint a Tátra – nem elhaló, de folyton növekvő s életteljesebb viránnyal, flórával; napjuk a »Bárány«.

Aug. 1. Már érzem az eltökélt szellem fuvalmát; ez az az erős, férfias, hatalmas szellem, mely a lélek szabadsága. Nő benne, fejlődik s kifejti lényé legmélyében is szunnyadó erejét s érzi, ez az, hol nagyra lehetsz. Az exerciciumokban ne exkuzáljuk magunkat, hanem lebbentsük föl a fátyolt mindenről. Még ha oly látvány tárulna is föl előttünk, hogy megmerednénk. Azután sokat imádkozunk mély alázattal, hogy levonjuk magunkra s napjainkra az Isten áldását.

Rettenetes a bűn; sírok mint a gyermek édesanyja koporsója fölött, midőn ezt megfontolom. Rémületes, fekete átok, mindennek mi van, mi jó, mi igaz, mi szép, tagadása; egy iszonyú ellentét, gravitálás a semmiségbe. Ó, mi tartsa meg bennem ez iszonyt élénken, elevenen? A meditáció, az exercicium! Exerciciumokat ajánlani papjainknak; ó, szegény papok, mennyit kell értük imádkoznunk!

Elszántan kell a világ gondatlanságával szemben, melynél fogva a bűnről fogalmi hiányzanak, a mi fogalmainkat állítanunk fel; anélkül bankrottok vagyunk. Ez a gondatlanság tért foglal a papok közt is; hányszor vesznek tréfába valamit, amin sírni kellene. Ez ellen tehát rendíthetetlen elszántsággal. Ó, be gyenge, férfiúhoz nem méltó fölfogásunk volna a bűnről, tehát leglényegesebb elvekbe vágó dologról, ha ez mások vicceivel, bonmot-jaival szemben mindjárt elmosódnék. Nekem igazán más fogalmam van az exerciciumok kerekéi közt megtörődött férfiúról; az komolyba veszi, s érti dolgát, midőn bűnről szól, s épen úgy, midőn bűn ellen tesz. Nemde kiviccelése volna ez egész föladatunknak, lelkesülésünknek, aspirációinknak? Hogy e fogalmak megtartsák élüket, ne koptasd kardodat pelyván, pozdorján, taplón, kövön; vagyis kerüld a szószátyár társalgást.

Aug. 13. Édesanyám meghalt aug. 2-án, csütörtök éjjel 11-kor. Dörgött, zengett az ég, iszonyú zivatar tombolt az országon végig; nagyon félt, utolsó szavai voltak: »ich erbe mich in den Willen Gottes mit Leib und Seele«¹¹². Azután meghalt. Nővérem kérdezte: »Hogy megy föl a lélek a villámok, zengések, sötét felhők közt az égbe? nem történik baja?« Ó, nem! nem! nem éri semmi, nem fér hozzá semmi, hisz lélek. Többször akartam sírni, de visszafojtottam; csak mikor szombaton, aug. 4-én, bold. atyám névnapján a nyitrai temető kápolnájában, hol ki volt terítve, a fekete zsámolyon letérdeltem, s a hamvas selyemszemfedőt félrehajtottam, ó, akkor igen, igen zokogtam. Megcsókoltam kezét. Lám, itt van élted fája, melynek érett gyümölcse te vagy; itt van szíved vérenek forrása, innen csergedezett élted kis patakja. De azután imádkoztam, s többé jóformán nem sírtam. Amikor este magányosan voltam a kihalt csendes szőlőben, szinte sírni kezdtem; de fölnéztem az égre, s oly szendén, oly kedvesen mosolygott rám az esti csillag, mintha édesanyám nézett volna le belőle. Kétkedni se tudok, hogy ő a boldogok sorában van, annyi bizalommal tölt el az, hogy oly szépen szól utoljára. Ha pedig arra gondolok, hogy az első péntek előestéjén, éjjel, a virrasztási szent óra körül halt meg, eszembe jön: no, talán e jó halál kiérdemléséhez

¹¹² Prohászka szüleinél lásd Barlay PÉ 21kk. – A német mondat fordítása: „Testemmel, lelkemmel Isten akaratának adom át magam.”

te is hozzájárultál, s akkor fölkiáltok: »es ist eine Lust zu leben« [Élvezet élni!]; annyit érhetünk el még mások számára is, annyit! – magát az örök életet!

Aug. 13. Közeledik Szűz Mária dicsőséges napja. Izzik lelkem, ég már szívem!

Tótmegyeren soká vártam a vonatra; elmentem az izzó nap alatt a vasutat szegélyező sövény és fák mögé, s ott leborultam és imádkoztam. Körülöttem mezei virágok hallgattak, suttoztak. Nézd, mily nemes, nagy, hatalmas az emberi lélek, mely miatt a test is föltámadt. Mert közelébe jutott s érintkezett e szent tűzzel, e lánggal áthat rá is a halhatatlanság. A test elporlik s porából virág nő, csodálatos élet, kellem és szépség alakul az alaktalan porból. De ez nem elég, halhatatlan megdicsőülés kell neki: föltámadás. Mindez a szépség arról a szépségről szól, én a virágcsákra mosolygok s intek fejemmel, hogy értem. Szeretem az Isten e kedves teremtményeit, mert mintegy életet érzek, midőn a pázsitra lépek.

Húsvéti prédik.: mily nagy, becses, az emberi lélek, következik a föltámadásból!

Szept. 12. Szűz Mária nevenapján nagyon korán reggel fölkeltem, hogy Zselizre menjek, ahol prédikáltam. Öntudatom ébredésekor egész lelkem, egész szívem mintha fölnyílt volna s titkos, édes élvezettel kilehelte volna azt, ami egészen eltöltötte, csak azt rebegette: ó, bár sohasem vétkezném. Ezt pedig nem azért, hogy be ne piszkítsam lelkem tisztaságát s elrondítsam az Isten képét bennem, – nem, hanem csak azért, hogy Istent szeressem. – Ma a kórházban ez a párbeszédem volt: „Nem gyónnék meg?” „Majd, ha ráérek.” „Most nem ér rá?” „Nem, dolgom van.” „Mi dolga van?” „Ülök.” Hazamentem, de nem szomorkodtam; hanem édes csókot nyomtam engesztelésül Jézus Szíve szent sebére. A megbántásban is csak az Isten megbántását látom, s mindjárt sietek jóvátenni azt gyengéd részvétem által, mit piszkos száj és durva szív vét. „Ki rekesztette be a tengert ajtókkal; ... midőn a felhőt ruházatul adtam neki és azt homállyal mint a gyermeket pólyákkal betakartam”. (Jób 38.)

Szept. 16. Mily bensőséggel írom e sorokat. Ma van a Szent Szűz hét fájdalmanak ünnepe. Nagyon belehatott lelkembe szeretete, gyengédsége, fönsége. Litániába szedtem minden kedvességét. Szép lélek! Tiszta szeplőtlen! Tavasz lehelete, árnyékos liget illata! Tündöklő lélek. Harmat arc! Érintetlen lehelet! Liliomkehely! Színekkel játszó gyöngy! Fátyolos mély kellem! Ó, igazán elgondolom, ma annyi szép tiszta lélek ébred s emelkedik pihegve a Szent Szűz keblére, tisztább szívvel, mint én, nagyobb egyszerűségben, szeplőtlenebb gondolatban, rózsásabb, üdébb ajakkal, nem profanált testtel, nagyobb áldozatok után, kolostorok izzó buzgalmában, nagy küzdelmekből kiemelkedett lemondással, – ó, tudom, hová gondolok, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Anglia, Németország vallásosságának bensőséges hitéletének pompájára, csodáira, győzelmeire. De én is jövök őszintén a Szent Szűzhöz, s azt mondom: édesanyám, a hívő lelkesülés eszménye, valamennyi emberi küzdelmek győzelmi jelvénye, minden nemes, izzó, nyögő, s amellet mosolygó áldozatos lélek édes nagyasszonya, ó gyámolíts; ne hagyj parlagon, ne hagyj pusztában, ne hagyj eltapostatni, ne hagyj nyomorogni, mit Isten oltott, mit keze ápolt, mit szíve szent szeretetében óhajtott; hanem segíts, tégy szentté, tégy áldozatossá, tégy áldozattá; úgy kívánom én azt. Tegnap írtam először rejtélyben öcsémnek; édesanyám, most kapja a levelet; áldd meg!

Szűz Mária szenvedett, mert Isten-anyja volt s Jézust szerette! Csak azért szenvedett. Én is szenvedek, s mert Istent szeretem: magamtól, a világtól. Két ellenkező szeretet tövist szúr lelkembe, az önszeretet és a világ! Ettől a kettőtől nem szabadulhatok. Az Istent szerető lélek mindig töviskoszorús, két mezőről szedi: saját szívéből, a másikat kapja a világ parlagáról. Mindkettő alatt sajog a szív, sír, reszket. De ez a tövis el nem hagyja, véges tökéletlen létünk határoltága ez a töviskoszorú; számtalan visszaesés, lemondás, nemes föllobbanás, bűn, hiba ... csupa tövis. A másik a világ érzéketlensége az Isten iránt, ami nekem fáj. De ez a töviskoszorú csak emeli a lélek báját, szenvedéseiben tisztítja szerelmét.

Szűz Mária Betlehemben. – Az Isten szeretete, mellyel Fiát adta, s a Fiú szerelme, mellyel magát adta, kiváltotta Szűz Mária lelkében az emberi szív legmélyebb, legizzóbb

ézelmet, a leghőbb anyai szeretetet, s a tiszta léleknek Istenbe összeforró lángját. Akart az Úrnak édes, kedves helyet készíteni; de az emberek érzéketlenségén, hidegségén megtört. Hogy ment ez a szent Szűz végig Betlehemben? Úgy menj végig az emberek közt! És csak ne hadd kioltani, mi benned ég, eszméidet, szeretetedet. Ne gondold, hogy nem férfias! Hisz igaz! Bemártod a kenyeret, s gondolod, Isten adja az ízét, ő van benne, ő tartja, ízleled édességét, szíved felforr. A katonatiszt nekiül és fal; monoklin mustrál s gondol mást. Kinek van igaza? Angyalod van, Isten vezet, ő ölel, ő csókol. Ó, hevülj, mert így kell.

Szűz Mária a templomban. – Teszi negyedik fogadalmát: az áldozatot. Itt felavattatik, megerősítetik valamennyi fogadalma. Itt kapja a lelket, a bájt, az illatot. Eddig virág volt: most kapja termékenységét. Eddig csak szép volt, most kapja kifejezését; eddig fiatal, erőtlén volt, most kapja nyomatékát; eddig szeme tiszta fény volt, most kapja tüzét. – Minden fogadalom ennek szolgál! Arra való, hogy áldozatos lelkeket teremtsen. Az áldozat a szeretet mániája; nagy szeretet, mely magát elveszíti. A fogadalmak is azért vannak, mert szeretünk, s azért, hogy áldozzunk. Valamint gyökerük áldozatos szeretet, úgy befejezésük szintén az áldozat, s tökéletességük az önfeláldozás.

Okt. 2. Heute war ich in heller Freude nach der hl. Kommunion, wie ein Kind, welches bekommen hat, wonach es sich sehnte¹¹³. Az Üdvözlégy Máriába foglaljuk a titkokat: Máriába, szívébe, lelkébe, hogy kiemelkedjék és kidomborodjék az is, amit csak az anya érezhet ki, amit csak ő fődözhet fel. Ó, mily találékony, elmés bensőség!

Az örvendetes rózafüzérnél elgondolom, hogy Szűz Mária erénye, szeretete képezi Krisztus méltó fogadását e világban! Hogyan kellett volna méltón fogadni Krisztust? Talán összecsődíteni a népet s ünnepélyesen lejönni a mennyből? Mily harsogás, öröm, áldás?! Valamint ha a világ valamennyi gyermeke csinálna alakokat, nem volna benne több művészet, mint Mózes szobrában, és ha verseket, mint Petőfi vagy Arany költeményeiben; valamint sok lúdvirág nem szebb egy gyönyörű rózsánál: épúgy millió tökéletlen, erőtlén szív nem oly fönséges, mint egy nagy csodálatos lélek; érzékenysége, bensősége, gyengédsége, finom árnyalatai, színezése, pompája, remeklése, az az olvadó szeretet, az a harmatgyengédség, az a bájoló illatár. Minden erény volt benne; magas mint a Montblanc, fehér, érintetlen, szűzi fölmeredése a teremtésnek; vele közlekedett az Isten; Mózeset föl hívta a hegyre: a Szent Szűz föl volt magasztalva kezdettől. Parádé mily holt és lelketlen valami; mi ahhoz egy izzó, tiszta szív, – egy szerető szív! Az örvendetes rózsafüzérben mint tiszta, szeplőtelen édesanya, kihez lehajol az ég, és az Atya szűz szívébe önti Fiát. A fájdalomban az erőteljes, keresztes, küszködő, erős asszony; a dicsőségesben a naptól környékezett Istenanya; ragyog tiszta, szent örömben. A Szent Szűzért szomorkodott legfőképp Krisztus; s véréből készíti a koronát számára; virágja belőle szívta életét, s hogy a Szent Szűznek legyen élete, Krisztus elhalt. Ez a gondolat az áhítat mélyes mélységébe meríté a Szűzanyát. Ostorozása által lettek szűzek, s az első szűzek; mintegy a szenvedés első melegében hajtott ki közvetlen szemei előtt; magába vette e kín valamennyi érdemét s kifejezte magán, hogy bűn nem lehet benne, mikor Krisztus úgy szenvedett. Koronáztatása által szülte az alázatot, s aki leginkább fölfogta szenvedését, az lett legalázatosabb: Szűz Mária.

Okt. 29. Jó kai »Eppur si muove« első fejezetei parasztos durvasággal telvék; úgy látszik, ő ott azt tartotta, hogy a magyaros írmódor csak oly specialitás, mint a kostök, szalonna, makrapipa, nadrágszj, paprika; aztután a kálvinista káromkodások fűszerezik, hol malaszt, Krisztus, egy zsákba dobvák házasságtörő szépekkal, csókokkal. Egyetlen morális motívum nincs benne, ami az emberben nemes ézelmet ébresztene, mind aljasít; vigyorog mindenre, s azért nincs előtte semmi, ami komoly, mert csélcsep képzelettel képtelen megérteni valamit;

¹¹³ Ma ragyogó öröm töltött el a szentáldozás után, (boldog voltam) mint a gyermek, aki megkapta azt, amire vágyakozott.

speciem habet, cerebrum non habet. [Szép arca van, agya nincs.] Nagyobb fölfogást találok az élet komoly kérdéseiben egy jóra való birkapásztornál, mint nála. Tanulni tőle szokat, de vesztünk gondolatokat. Az ilyen olvasmány ifjú, meg nem állapodott lelkekben a vallási gondolatot beteges halványsággal futtatja be, erőtleníti, hülyéket nevel.

Okt. 31. Ma ismét szép ébredésem volt. Múltkor, Szűz Mária nevenapján, mintha virágkehelyből egyszerre kiáradna minden illat, úgy éreztem, hogy csak vétkeket ne! Ma az ifjú pap lelkét úgy éreztem, mint mennybe iramló tűzárt, mint a Karszt szikláiból előtörő, pezsgő, eleven, szabad, természetes folyamat. Hogy ragad mindent magával, mint a fölsapó láng a pozdorját, mint a nyilaló vízár a falevelet. Tehát újítsd föl magadban e hevet, e lelket, ez ifjú, szent, zsibbadást nem ismerő életet. »Resuscita gratiam Dei!« [Éleszd fel Krisztus kegyelmét!] Krisztus és kegyelme, áldozatos heve, mely az égbe s az örökkévalóságba nyúlik és ragad – és a pap szeretete, buzgalma, mely ragadtatik; íme ez a primicia szentelt emléke!

Nov. 23. Az erény az erkölcsi világban az egyedüli valóság, igazság, erő. Ha valaki jól tud latinul és jól szónokol s más őt fitymálja, de nem tarthat vele lépést, mit törődik azzal az előbbi? övé az erő, s előre juthat vele! Az erény ilyen értés a sértéssel, a kicsinyléssel, a megvetéssel szemben, az erény legyűri ezeket s mén tovább. Az erény szuverén. Az erény örök. Scit, qua sit origine. [Tudja, honnan ered.] Azért nem imponál neki semmi. – Hát még ha szerelmét tekintjük, Krisztusért való lelkendezését! Nemcsak mert erős, győz; hanem mert szereti Krisztust; azért hódít számára mindent.

Dec. 1. Júdás elhagyja Krisztust; a farizeusokhoz áll s mondja: »mit akartok nekem adni?« Mi a becsület, ez az erő, ez az érték, Arábiában s a sarkon? Mit adtok nekem? – ó, mily szegény lész, ha ezt eladod. Fényes palotád suttogó selyemredői titkában, bíborpalástod alatt nemde hitvány ember maradsz? Miután látogatóid elmentek, s a mámor a csendbe merült, ha visszavonulsz s lámpád fényénél egy keveset eszmélsz e borzalmas mulandóságról ... s mégis »mit akartok nekem adni?« Mi az erény? ez isteni fönség, ez örök, halhatatlan élet? »Mit akartok érte adni? borzasztó!« Mi az Isten? lelked minden íze hozzánőtt, belőle szívja létét! Mit akartok adni?

„Volt egyszer egy róka, aki megvénhedett, ekkor lemondott a vadászatról és kalandokról, hanem ehelyett esténként be-bejárás lett egy vackával szomszédos ketrecbe. Ott hízlalta magát veszély, fáradtság nélkül. Egy alkalommal megfeledkezett a vigyázatról és csak akkor távozott, mikor már a nap az égen, és mindenki munkában vala. Lakását felkeresni veszéllyel járt; hogy tehát a világos veszedelmet elkerülje, a róka elterült az úton és halottnak tevő magát. »Türelem«, úgymond, »türelemmel megmenekülhetek«. Az első, ki a dög mellett elhaladt, rá sem hederített; a második fölrufta lábával, hogy meggyőződjék, vajjon csakugyan kimúlt-e; a harmadik – egy gyermek – azzal mulatott, hogy bajuszát szálankint kiszedegette. »Türelem«, mond a róka, »e gyermek nem tudja, mit teszen. Meggyalázni nem akar, és okosabb dolog az ily bosszantást eltűrni, semmint magát a bizonyos halálnak kitenni«. Utána vadász jött puskával vállán. »Ez állatnak körme« mond, »nagyon jó szer körömgyulladás ellen«. Azzal kihúzta kését. »Türelem«, mond a róka, »okosabb dolog három körömmel járni a világon, mint négygel meghalni...« És megcsonkíttatá magát egyetlen szusszanat nélkül. Végül egy asszony ment el arra, gyerekekkel a karján. »Ez állatnak fogaiból – mond a nő – fűzért készítettetek gyermekem nyakára, mely megóvja gyermekemet ránézés ellen«. A róka megfosztatta magát fogától, mondogatván: »türelem, türelem«, s addig várakozott, míg utoljára egy tolvaj szívét tépte ki. Csak akkor vette észre, hanem már későn, hogy a legbiztosabb veszedelem – a türelem. Mihelyt az ember megalkuszik a maga lelkével, nem áll meg többé.”

Dec. 30. Krisztus testét enni és vérének inni – mily odaadást, elmerülést, kellemes lefoglaltságot mond ez. Hozzáülni, és azzal a természetes jóízű funkcióval egészen eltelni. Az emésztés sokféle ezer mozgás, működés, fölszívás, kiválás, kombináció, alkalmazás; épügy a hasznos áldozás az ész<nek> és akaratnak apróra szétszedő, méregető, összevető, simító,

alkalmazó, idomító működése. Azzal a belátás<sal>, lelkesülés<sel>, izzással, melyet az Úr nyújt, szét kell szedni szükségleteink, hibáink, gyengéink szálait, és Krisztus szerelmé<vel> és világosságával összefűzni, illeszteni, alakítani, ami hibás és rossz! Például a tisztaságban a szót, gondolatot, érzelmet, külérzéseket illetőleg, bevilágítani mindenhová Krisztus szellemével, azután a távolabbi alkalmakat, viselkedést, foglalkozást átnézni. Hozzávetni, hogy mit kíván és gondol erről Krisztus, s mily fönséges az ő fogalma erről, s mit kell tennem. Ez igazi emésztés, vagyis ezerféle mozgás, szétszedés, összefűzés stb. Nekünk foglalkozni kell az Úrral; mások foglalkoznak piszokkal, s csoda, hogy ha mi halljuk ezt, televesszük ezzel képzeletünket és gondolatainkat; én úgy gondolok, hogy ki piszkot lát vagy hall, az kérelőleg emelkedik Jézus szívéhez, de azután saját isteni gondolataihoz fordul, azokba elmerül. Ez imádás értelmünk s emlékezetünk részéről.

1889

Jan. 4. Nyitráról jöttem, hideg volt; fagyos szél csapkodta arcomat; de alig hogy megláttam a szobi vidéket a párkányi útról, oly édes kellem, oly illatos lehelet, oly bájos ígézet vett rajtam erőt. Mit érzek? Érzem a hevülést a liliumtisza lélek vonzalmas arcán. Hevülést és gyengéd tisztaságot; egyikét a másokban. Arra, ott a Duna partján s tovább a tölgyerdőkön át, le a Nosztra csendes, méléző völgyébe; az égen izzott a nap, a földön virult sok virág, illat, szín, báj, kellem, szépség környezett; s szívem! Ó, hogy olvadt rá mindez a szépség; hogy gyúlt ki benne a Szent Szűz szerelme, az a szerelem, mely a tiszta arcon piroslík, mely a galambszemben csillog, mely az ájtatos skarlát-ajkakon suttog, mely az örök dicsőség babérja által beárnyékolta homlokodon dereng! Ó szép, ó édes Szűzem! Olvasómat tartva kézben megyek. Úgye szökelt szívem a Szentlélek örömeiben? S ott voltam az édes testvéreknél! *Angyalok ezek, azért szeretem; oh, Isten látja lelkem! S hogy vonz ez a szende, ez a szelíd, gyermeki, női báj, kellem a ker. erény foglalatában! Ahol elsurran egy mellettem, mintha villanyfolyam nyilalna át rajtam.*

Jan. 9. Folyton a szentáldozásról elmélkedem; hogy kell ezt a kincset hasznomra fordítanom. Enni kell, vagyis szétszedni és mindenhová juttatni az isteni erőt. Ó, szívem izzó tüze! Hányszor visszaéltem veled! Azután gyakorlati mély hódolatot mutatni az Oltáriszentség iránt, minél több misét hallgatni, minél többet adorálni. Azután törni magát, mert szenvedve értjük meg Krisztust; önmegtagadásban, kényelmünk lehorzsolásában, a lelkek üdvének tüzes előmozdításában. Szeretlek, Szerelmem!

Jan. 20. Ma van Jézus nevenapja! Titkos tűz, szent folyam éleszt! Ó, bár tudnék Krisztusé lenni egészen; úgy keresem, úgy szeretem a lelkeket! Ezzel föl nem hagyok, ahol csak szerét tehetem, oktatás, utánjárás, rendtartás, figyelmeztetés, büntetés által; valóban értem, mit tesz: importune opportune [alkalmatlan alkalmas időben], és pedig minden emberben.

Jézus folyton üdvözít! Az egész vonalon minden üdv tőle vonja a lelkeket magához, hatalmas mély áramban. Az emberiség színe-java, ereje és kelleme hozzá... Ó, szent lelkesülés és áldozatos szellem! Folyton működik a szentségekben, hosszútűrő tanító, mester. Az egész emberiség kiáltása »Jézus«; bánkódása és reménye!

A Szent Szűz első, ki a kereszt mellé térdelt! Azóta sokan térdeltek oda. Vezette őket egy mély meggyőződés és egy érzelm: a hit és a szeretet. Minden lelken s minden szíven van a kereszt, rálehelve eltörölhetetlenül. Ahol áldás van és élet, ott van a kereszt. Ahol remény van, a bűntől való szabadulás reménye: ott a kereszt! Ahol sok a jó törekvés, sok fönséges ihlet: ott a kereszt. Mind oda simul s tanul, lelkesül és ég, tűr és örvend. A gyermek csókolja ártatlan ajakkal, és az, ki más mindenben átesett s kinek szíve mint kiégett vulkán. Megmoccan-e még benne nemes tett s nemes tűz? Képes-e még bízni, nem engedett s nem mállt-e szét? Ó, ha odatérdel, akkor nem.

Febr. 24. A papnak úgy kell lelke hevét munkává változtatni, mint a gőznek, mely mozgat és lök mindenütt, hol alkalmat talál. Mindenütt, hol alkalom nyílik inteni, biztatni, kérni, hogy misére járjanak, gyónjanak, botrányokat elhagyjanak. Ó, Istenem, ki a vak, ha nem a pap; ki az érzéketlen, ha nem a te szolgád, hogyha észre nem veszi a bűnt, ha nem érzi Szent szíved forró leheletét, mely azon hevül és forr föl, hogy szeretné a halhatatlan lelkekről letörülni, levenni. Sokat kell imádkozni a lelkekért, kik kezünk ügyébe esnek, kik szemünkbe tekintenek. – Tegnap egy itteni cipész leánya, ki már régen szolgál, azt mondta, hogy még sohse mulasztotta el szolgálatában a misét, hogy az csak szóbeszéd, hogy nem lehet misére menni. S hozzátette, hogy mióta a gróf Csáky plébánoskodott Esztergomban, azóta az

asszonyok engedik a cselédet a misére! Lám, szent buzgalom, utánjáró szeretet! Ezt kell tennünk!

Febr. 26. Ezek gyöngyeim, gondolataim, érzelmeim, melyeken kigyúl Jézus szerelme, tündöklők a piros izzásban, vakítók a fehér izzásban. Ma a szentmisében mintha szétömlött volna a lelkem, s széttört volna szívem. Mert ugyanazon nagy titok, az az izzó nap, s az a tüzes bor, mely által egyesegyedül imádjuk Istent, egyesegyedül kérünk, hálát adunk, megkérlelünk, az a titkos hostia pura, hostia sancta, hostia immaculata, az az áldozat, melyet megvilágít valamennyi áldozat, valamennyi szerető seb, valamennyi pezsgően omló vér, melyet megvilágít Ábel ártatlan, Ábrahám hívő, Melchizedek áhító, s valamennyi szenvedő, áldozatos lélek heve, mély tüze, ragyogó sugárzása, titkos, benső kínja, hevülő epedése, bűvös napkeleti, tropikusan gazdag lelkivilága; akiben, aki által és akivel az Atyának a Szentlélekkel van minden dicséret és tisztelet; aki által van szabadulás a rossztól; van béke mindennek; akire ráruházzuk az egyház békéjét, és minden menekülést és kegyelmet alapítunk: az végre ránkborul, tüzes fénye ránk borul, vére, tüzes vére ránk omlik. Ó, mennyire bízhatunk, mennyire megsemmisülhetünk: mikor Krisztus minden! De mennyi tűz, Uram, és mennyi bensőség, mennyi örvény, mennyi hegy és csúcs, mennyi kellemes, hűs, titokzatos berek, mennyi napos, izzó vadszékfűvel behintett hegyoldal, mennyi dongózsongó rét, mennyi méléző alkonyat, mennyi tiszta, leheletgyengéd, harmatos, titokzatos, érintetlen hajnalhasadás, mennyi csillagos égbolt, mennyi végtelen, kimondhatlan, az öntudatot kéjbe borító lángolás; a kéj, az öröm, a lelkesülés, olvasztó vágyódás, boldogul elemésztő egyesülés, ezer életet föltaláló megszűnés édes nirvánája¹¹⁴.

Márc. 3. Volt-e nagyobb ellentét a látszat és valóság közt valahol s valamikor, mint midőn Jézus Krisztus állt Kaifás előtt s mondá: Én vagyok, s meglátjátok az Isten Fiát jönni a felhőkben. Oly közel, oly velünk született a vakság, a megátalkodottság, hogy a legfontosabb mozzanatában a világnak borzasztóan tévedtünk. Lám, kegyelem nélkül semmi! Folyton ugyanaz az átok a hit és a világ közt. Nevetséges, ami fönséges; gúnyra ingerel, ami imádandó. Sola fides potest viam monstrare. [Egyedül a hit tud utat mutatni.] Izzom, lelkesülök, vágyodom, imádkozom a hitért. Ez reformációm ütere: Hitből irtózni a bűntől. Hitből szeretni minden lelket. Hitből előmozdítani, ami a bűnt irtja. Hitből magamat megtagadni. Ó, csak gyujthatnék szent tisztaság szerelmére itt, a szemináriumban lelket! Egyet sem ereszték el a kórházban. Semmit sem szokom meg. Ájulok és bágyadom, ha annyi bűnt és annyi bűnöst látok; hogyan, hogyan segítsek? Imádkozom többet; mindent Jézus szívébe rejtek; Szent Istvánt, Szent Imrét, Szent Alajost, Szent Tamást tisztelem kápolnánkban, hogy könyörüljenek. Domine miserere!

Márc. 12. Szent József feledve, én is a/ a világ előtt; b/ kis körömtől; s ez fáj; buzgólkodom, s nincs tisztelet, elismerés; alkalmas gondolat, hogy fölhagyjak jobb vággyal; másnak nagyobb sikere; feledjek én is, vessek meg én is; Istenért minden, szorosán hozzá, tisztít a megvetés, bölcseséget ad; a kegyelmet becsülni s azt keresni, csak arra nézni; Istennek örvendeni; mily benső tekintet, kívül nincs alapja; örvendeni a különös gondviselésnek, az angyalok oltalmának, a békének, az előmenetelnek.

¹¹⁴ Itt már egészen határozottan megjelenik Prohászka misztikájának kettős vonása, amely élete vége felé teljesebbé válik: az Eucharisztia iránti „szent szerelme” és természetmisztikája, éspedig itt a kettő összekapcsolódik, kicsit „panteista” színezettel. De igazában, miként Teilhard de Chardin-nél, Prohászkanál is inkább *pan-en-theizmus*-ról kell beszélnünk: Isten minden mindenben (vö. 1Kor 15,28). Lásd még Schütz A. jegyzetét (23, 363): „Amit Prohászka itt mond, azt a misztikusoknak sokszor még merészebben kifejezett állandó gondolata: a teremtménynek teljesen ki kell vetköznie önmagából, egészen átadni magát Istennek, magának semmit meg nem tartani. Ez nem az én-megsemmisítő pantheizmus misztikája, amint mutatja Prohászkanak nemcsak egész theológiája, hanem maga ez a hely is: »ezer életet föltaláló megsemmisülés«, voltaképpen az, amit az Üdvözítő mond: Aki elveszti életét, megtalálja azt.”

Ápr. 9. A Szent Szűz az én hölgyem, én vagyok szerelmese; az én úrnóm, én vagyok a szíve választottja. Oly nemesen érzem magam, oly fönséges fennköltségben! Piros mint a vér, fehér mint a tej, kedves, kellemes, mint az arcon egybefolyó vér és tej. Oly bensőséges, és oly zsenge, gyengéd. Már megdicsőült, távol minden érzékiségtől. De ez mind nem érzékiség, ez csak kép, hasonlat, mely éleszti a hevülő gyengéd szív szerelmét. Virgo gratiosa, singularis, tenerrima, virentissima virgula! [Bájos, páratlan, gyengéd szűz, zöldellő ágacska!]

Ápr. 30. Örülök, hogy alacsony sors- és állásban vagyok; jóllehet még nem hiszem, hogy gyenge tehetségeim vannak. Az ilyen alacsony állású embernek könnyebb az alázat, mely különben oly nehéz. Istenem, hogy csalja magamagát az ember! Valahol csak lehet, kapaszkodik, valamiben kitűnni kíván; legalább a lelkiekben. Pedig semmit sem akarni, csak azt, mit Isten akar, ez az egyedüli bölcsesség. Nem lehetünk szentek mindnyájan; jól van: tehát nem akarok lenni. Rien refuser, ni demander! Servus inutilis¹¹⁵; de újra mondom, hogy e szavak értelme olyan, mint a hieroglif; én ugyan még nem értem utol. Biztos, hogy mindig fölfelé vágyom, hogy a földi érdekekkel törődöm: pedig meghalunk elveszünk, tönkrementünk. Az ördög mindenből kovácsol fegyvert s azt mondja: az igaz alázatost használja föl az Isten; az alázatos pedig azt feleli: amit az Isten tesz, az mind Istené, s nem a mienk! Futni a kitüntetések- és dicséretektől!

Máj. 6. Tiszta, világos ész; annyi szál van a lelken, amennyi a fűzfán vizigyökér. Nem a pénzért dolgozom; nem tisztelet- és dicséretért; »Semmit Istenen kívül« mondjuk sokszor; de ezt még nem bírjuk. Befolyásol minket sok tekintet: a siker, mások tétlensége, jutalma. Márta mit szól Máriáról? Mindenütt van felsőbb, alsóbb. Aki megzavarodik, mert kevés a fizetése, vagy mert másnak nagy az elismerése, vagy mert más kommodizál s ő dolgozik s jól esik neki, ha őt is jutalmazták vagy ha elismerik, vagy hogy van neki mégis valami előnye, ami másnak nincs: ime, ha jó példát adok, s nem követik, zavarodom; – nem egészen tiszta szeretet. Nem szeretünk kopott ruhában járni!

Jún. 28. Jézus Szíve ünnepe! Jézus szíve az a szív, melyből emelkedett az Istent engesztelő bánat. Ezen Szívből szállt föl az az erő, mely megnyitotta az eget. Az engesztelés színtere tehát a S z í v! Ezen Szív erejében emelkedünk, e nélkül nem emelkedünk. Az aspiráció a boldogság felé ezen szív érzelmeiben nyer hathatós alakot; »Ó, örök szeretet« midőn ezt a lágy, édes dallamot hallottam, ó mi mély alázattal és tisztelettel gondoltam Jézus szívére, mily titokzatos mélység, olyan mint az égbolt csillagmezeje. Mi minden szeretet áradt belőle! Ó, örök szeretet!...

Jún. 30. (Prédikációra.) Minél magasabba megyünk a mindenségben, annál kisebbek vagyunk, minél mélyebbre hatolunk Jézus Szívébe, annál nagyobbak. Érzelmeiben megtanuljuk nagyságunkat. Ld. »Duilhé de S. Projet« utolsó fejezetét!

Júl. 23. [Lelkigyakorlat] (Kalocsa, P. Hippich.) Ó Istenem, mint a fenyőfa, mely kinyújtja örökzöld, keresztes ágait, s hogy pompásabb ételleljjel álljon ormon, illatozva fakad új meg új hajtása: olyan az én lelkem. Fölebred bennem első, gyengéd szerelmem, az a kedves gyermekarc, melynek jellemzője szépsége – határozatlan, még ki nem fejlett báj. A szív Isten-szerelme ily elmosódott; gyöngéd, inkább sejtett, mint átértett érzélem; melynek annyi szála, annyi ága, annyi tűje, s annyi illatozó keresztje van; szeretne kifejlődni, szeretne kifakadni! Ó, Uram, hidd el nekem, hogy minden rólad regél, s oly édes örömmel látom mindenben szellemed rejtőző erejét! Mély alázattal vetem le magam ma; kivétközve minden vágytól, csak avval a reális törekvéssel eltelve, hogy szeretnék pompázni s kifejlődni, s hogy a lelkem, ha rózsa, bájoljon mint a legszebb május rózsája a nagymarosi parton; ha fenyő, ezer karját új keresztben fakassza s oly hervadhatlan szépségben álljon szíved előtt! Minden dicsér téged, a visegrádi erdő épügy, mint a vad »Malom-patak« és az a gőz, mely a hajót

¹¹⁵ Semmit vissza nem utasítani, sem kérni! Haszontalan szolgál.

hajtja; minden egy örökös »glóriában«; – csak az ember!... Pedig kell, kell! Szívünk késztet, lelkünk vágyik: kell! Ne fojtsd meg ezt az angyali lelket magadban; nézz gyönyörű szemébe s karold át! Mikor te oly nagy és dicső lehetnél s egész az Istenig, nem a virág-, nem a fenyű-, nem a csillag szépségéig – hanem az Istenig van szabadságod, s halhatatlanságod? A föltámadás is neked szolgál!

Ó fundamentum! Hogy az ember az Isten szolgálja! Mily dicsőség és szükségesség! Mily törhetlen vaskényszerűség s gyengéd rózsakötélék; iszonyú rablánc és a jegyes gyengéd nefelejts-füzére!

Júl. 23. délután. Csakis Istenért tenni mindent; ez az aranyelv elveszti színét, fényét a világban. Pedig oly megdönthetetlenül áll kezdetben: ott az olajfás San Pastore alkonyati magányában, amikor még nem hatott rám az a sok erkölcsi romlás, szellem- és eszménytelen zűrzavar, össze-visszakuszált szálai az érdekeknek, hanem a lélek tisztán s szabadon tárta föl keblét, mint egy erdei rét, mely illatosan és hűsen rejtőzik az erdő homályában s egyedül az égre mosolyog. Csak Istenért dolgozni, csakis a szent szeretet impulzusából; veszett, céltalan minden egyéb munka. Tanítani, prédikálni, gyóntatni csakúgy, ahogy Istennek tetszik. Ekkor megszsz bennünk az a tősgyökeres, zamatos teltség. Különben mit akarunk? Miféle fintorítás után lódulunk? Bátran mondhatni, hogy' lehet valaki oly kicsiny, hogy a nagyravágyás vagy mások fénye képes legyen leszorítani lelkében a vezérlő szerepről e célt, e hatalmat: Isten?! Hogy' bódulhat meg annyira, hogy e fönség, mely csakis az Istent szerető lelket illeti, benne vak, süket, tehetetlen lényt talál? Ó tuskó! Ó báb! Buta vagy tompa, érzéki vagy frivol, vagy blazirt! Hol van erőd?

Júl. 24. reggel. Iszonyú a bűn; aki súlyát érzi, az tudja, mit tesz alázatosnak lenni; mert annak lelkében nyílik egy mélység, melyből a meggyőződés és az erő árja ömlik. A többi mind férfiúhoz méltatlan. Mondják, hogy' lehet Krisztus Isten, mikor nincs foganatja megváltásának? Ez a megváltás a hit által működik, de ez bensőséges világ. Mert ezt nem ápolják, mert fölületesek: akkor nincs foganatja. Első a papság: élnie kellene e gondolatokban; akkor kevesebb bűn volna!

Júl. 24. délben. Mintha ájuldoznám s kimerülne erőm, mintha szétfolyna szívem s kiömlenék mint a pohár víz: úgy érzem magam most »de propriis peccatis« [a saját bűnökről] nevű meditációban. Annyi tény, hogy rettenetes a bűnös valósága s nincs az a gyalázat, hova nem meríthetné őt méltán az Isten. Azért kell neki alázat és a lélek megtörődöttsége mérték nélkül. Látja a bűnben mindazt, mit megvessen, mit utáljon, látja a fönség karikatúráját, az erő eltespedtségét, látja az erkölcs, az életerő blazirtságát, látja az eszmény szilánkjait. Ó, és mégis lehanyaglik a nekihevílt alak, csuklik a lába, lelóg a keze: a szegény ember! Gyöngye vagy, nem bírod el ezt a súlyt, mellyel az Isten fönsége nyom rád; gyerekek, bábúnak születél, vasárnapi piaci sétára termettél; de hogy kitarssd a hozzád közeledő Istent, ó, arra rég elfajultál. Életed és körülményeid, szokásaid úgy tűnnek föl, mint egy füstös, szurtos vityilló; lelked az a nyomorult pimasz paraszt, ki a vityillóban ül, feje fölött füst kóvályog, piszok és nyomorúság takarja az Isten hasonmásának vonásait, bámul s lomhán hordja szét szemét. Szegény ember! Mikor fogsz te lakni márványpalotában, s mikor ítélsz majd a világról az angyal gondolataival! S úgy vagyunk mindnyájan; mereven rögzítjük azt a darab helyet, azt a néhány embert, azt a forgó kerekét az eseményeknek, melyet időnek hívnak; de szemünket a darabos tudatlanság, a századok oktalanságával naggyá teremtett előítéletek hályoga födi; nem mozgunk szabadon, csak tétovázunk az emberi tekintetek pórázán; szabad önelhatározásunk kezdet óta egy gyászos gyámság alá van helyezve; fölületeségünk a dolgokat csak a praktikus élet posztulátumául szemléli; az eseményekben a pillanatnyi öröm és baj meleg és hideg színeit szemléli. Úgy élünk azzal a cók-mók gondolatokkal, mit úton-útfélen összeszedtünk, mint egy hóbortos leány, aki magára aggat mindenféle rongyot. Beleéljük magunkat tévelyekbe, erőtlen nézetekbe, melyek az idők forrásának piszkául szerepelhetnek. S amellet elsatnyul az ember lelke, mint egy gyermek, kit koldusok

nyomorékká illesztenek. Az Isten gondolatai kellene nekünk; az az erkölcsi élet, mely belőlük szövődik, az a verőfényes tekintet, az a nyílt, nemes föllépés az ész és szív isteni öröksége körül! De odaadás nélkül semmi sincs. S nagy elszántság nélkül nem törünk át ezen a bozótton, melyé apai kertünk, paradicsomunk fajult.

Júl. 24. este. Az iszonyú nyomor a pokolban és a földön hirdeti a bűn borzasztó átkát. A földön mindaz a baj a »misererét« hangoztatja. Könyörülj, Istenem! Az a beteg ott a kórházban, aki úgy nyögött és csuklott, a keserű szegénység, a sorvasztó gondok hirdetik a bűnt. Nagy nehézség, hogy az az irgalmas Isten ennyi bajt bocsát ránk; de ime, ott sötétlik a bűn éjféli vaksága, ott cikázik véres és lángoló pallosa az angyalnak; megfejtí nyomorunkat a bűn. Hiába! Innen kell kiindulni, ezt kell irtani, Istent engesztelni, nevét és napját szentelni. Mélyen megrendülök, s imádkozom a Szent Szűzhöz, Krisztushoz, az Atyaistenhez. »Hunc humiliat et hunc exaltat, quia ... faex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrae«.¹¹⁶

Júl. 25. reggel. Hiányos fölfogás, mely szerint most mindenkinek a világban kell működni s a kolostorokat mintegy terhet tekinteni. Most is áll Krisztus szava: si vis perfectus esse... [Ha tökéletes akarsz lenni...] De különben is első az Isten-szeretet, s csak ez úton lehet előretörtetni; ennek a szeretetnek melegével lehet hatni és alkotni: tehát inkább azt mondjuk: minél nagyobb tüzet, minél több kigyulladó lelket a kolostorokba, hogy azután a világ könnyebben melegedjék.

Júl. 25. délben. Rettenetes az ítélet gondolata. A magára hagyatott egészen árva lélek föl fog-e küszködni a bűn és a nyomorúság örvényéből az isteni irgalom révpártjára? Isteni ítélet – mily távol van minden emberi ítélettől. Hogy járja át a fénye, szűrő tüze a lelket; hogy rengeti meg alapjaiban sárból épült házáat, földi igazságát és erényét. Stabit conflans; mindent átnéz, mindent ítél; hisz Isten a mi bírónk, s most van a számadás. Minden egyéb vizsgálat és ítélet átmeneti, efémer, de ez az örök, a változatlan sors fölött ítél. Most akar az igazság valósulni, most az, vajjon van-e Isten az égben; most az mi az erény; most az, hogy vajjon a jó vagy a rossz az, mely győzzön? Igazság napja! Borzasztó nap! Hol vannak cselekedeteim, melyeket bizvást raknék világossága elé! Hol vannak? Hogy merném, mikor a priori gondolhatom hiúságom, büszkeségem- és érzékiségemnél fogva, hogy jócselekedeteim papirfoszlányok, rongyok és cafrangok? Hát még a bűnökkel mi lesz?! Mi lesz ezzel az egész étellel, mely ceremónia, tekintet, olcsó dicséret, pillanatnyi impulzusok, kíméletességek, s nincs benne egy hatalmas szellemi irány, mely mint vasrúd, összetartsa a napi apróságok összehordott köveit? Iszonyú; s ez lelki élet? Ez fölszentelt, áldozatos lélek? Mélyen megalázom magam s mondom: szívem keservében bánok minden bűnt, minden rendetlenséget s minden világiasságot! Ó, mi sokszor sírtam kápolnánkban este! Hogyne sírnék, mikor ez a szellem bevallott lelkületemet képezte; most is úgy legyen! Borzadok a bűntől s reszketek, mint a nyárfa levele! Ha nem leszek vasból és acélból, hanem csak föld és hús maradok, szétmar egyben az isteni ítélet tüze.

Ezt akarom tehát tenni: Bűneimet és hajlamaimat az Isten fényébe állítom; s látom, mind foszlad szét eszem, vágyaim, tetterőm szövedéke. No, hát azért dolgozol? De jó cselekedeteimben is határozottan csakis Istent keresem s minden mást explicite kizárok; azért senki se tudja meg azokat, dicséretet utálok és visszautasítok. Mostani lelküLETEM szerint valóban terhemre van s utálatos minden dicséret. Bár az Isten lelke megmaradna bennem továbbra is!

Bujdokolni kell az Isten szellemének, hogy az emberi bárgyúság ne rontsa s ne piszkítsa. Nehézségeink roppant nagyok, s az Isten szíve szerint nagyraemelt jellem a világban

¹¹⁶ Zsolt 74,8–9: „Az egyiket megalázza, a másikat fölemeli ... még a seprőt is ... meg kell inniok a föld gonoszainak;”

rendkívüli nagy valóság. A jellem bizonyos éles, pregnáns és imponáló oldalai nélkül nem leszünk képesek magunkban az Isten képét úgy kifejezni, hogy távol tartsuk tőle az emberi nivellirozás, blazirtság és szemtelenség tolakódásait, melyek megszólásba, irigykedésekbe, hiúságokba sodorják az embert, s tele tömik lelkét a világi dolgok és érdekek becsülésével s erőtlénítik az eszmény lendítő hatalmát. Az ember úgy kezd pénzért dolgozni, mint mások; úgy szeret elismerést aratni, mint mások; úgy tetszik meg külsőségekben, mint más; áhitata úgy vész, közönye úgy nő, buzgalma úgy hemzseg a kivételektől, mint a kalendárium időjósatai. Ó eszménye, ifjú ereje lelkemnek, miért mész el tőlem? Tán öreg lett szívem, s nem gyullad ki lelkemen szerelmed? Tán terméketlené lett kedélyem, s nem nyílnak rajta gyöngéd érzelmeid virágai? Nézz, most is oly gyengéd, oly vágyó, oly bánatos vagyok; most is úgy reng lelkemen szikrád, mint csillag a mélységes ég kékjében; most is oly érintetlenül őrzöm szerelmed gyöngéd gyöngyét, mint a rét a korány [hajnal?] harmatcseppjeit. Most is érzem, mint szúr, ahol nem szeretnek, nem tisztelnek téged, s kitárnám lelkem melegét ott, ahol látom, hogy hideged van, s véremmel festenek neked szerelmes hajnalpirt ott, ahol látom, sötétek a lelkek. Csak ne hagyj el, ne vess meg, szent, boldogító isteni kegyelem; kegyelem és szerelem; szerelem és kellem; kellem és lelkesülés; lelkesülés és megsemmisülés. S azért nagy alázatosan akarom bánni bűneimet, s könyörögni s esdeklni bocsánatért. Sírva járok s megalázom magam, mély bánatba merülök és bánkódom és sóhajtozom: jöjj el, jöjj el, kegyelem. Mindenütt keresem, mindenütt kutatom, s föl ismerem. Ó, irtsd ki szenvedélyem rettenetes átkát!

Júl. 25. délután. Kórház, iskola, gyóntatás otthon és künn, prédikálás mindenfelé: ime működésem. Szűkkörű kis tavacska, akár a Zugi- vagy Sarneni tó, de kedves és kies, méléző és mosolygó; a kellem és egyszerűség finom, lágy keze alkotta, rendezte, színezte. Csak főséges és Isten lelkével telt legyen szívem, mely e kis tavon jár, ide-oda méléző, bolyong; teljék meg az Isten kellemével, hogy árasztassa szét a tiszta szeretet áldását; hasson és áldjon minél több lelket s boldogítson minél több embert. Ó, mily gyönyörteljes az ilyen szív, minden árny üdvözli a benne járó Krisztust, és a Duna és a patak vize egyre lejtnek, mintha szökkennének, mintha ujjongnának. Elhalad a völgyek mellett, üdítőleg mélyed bensőségükbe tekintete, a mező illata kedves felhő gyanánt leng ösvényei s az országút fölött. Az útmelléki keresztkép édesbánatosan borul lelkére, elmondja, hogy reá vár és hogy tovább is itt áll majd, tovább is áldani s édesíteni fogja útját. Csak teli legyen a szív! Ó, ez kész boldogság.

Júl. 26. reggel. Amint méltán rásüthetnék a tyütyüske emberre az »ignavus milest«; épúgy nyomoréknak mondanók az olyat, ki nem akar Krisztus után indulni, még pedig a komoly önmegtagadás és áldozatok útján. Meg kell indulnunk Krisztus után, ha már lejött a földre az az Isten-adta király, ki szívünknek, lelkünknek, kedélyünknek eszménye! Rajta, rajta! Föl! Agendo contra!¹¹⁷

Júl. 26. délben. A végtelen Isten mikép lett ember, hogy lehetett azzá, fölfogni képtelen vagyok. Csak érzem szívem dobogásán s mellem pihegésén, hogy csak ő maga képesít annak némi megértésére. Tagadok minden emberit: dicsőséget, nagyságot, hírnevet, tudományt, fényt és trónt, mindent, mi imponál, mindent, mi elragad: s megtalálom a megtestesült Istent. Akarom tagadni; de fölhív: ne tedd; vesd el előbb magadtól az emberit, korlátoltságodat az észből, kislelkűségedet a szívből; csak amit én állítok, azt állítsd: kegyelmet, malasztot, Isten-megalázódást, imádást s mindezt mélyen, szívedbe rejtsd: kezded majd sejteni az »Urat«, a »fölségest«, a »mindent«. A szellem éltet, a betű öl; az alázat, az imádás, a megadás betűk, undorítók s utálatosak, mert emberiek; de a szellem, melyet Isten lehel abba, kiben alázat,

¹¹⁷ Ignavus miles = hitvány katona; agendo contra = szembeszegülve érzékiségünkkel stb. – Szent Ignác Krisztus Király hívásáról szóló elmélkedésére utal Prohászka. (Lgy 94. és 97.)

imádás, megadás van, isteni s boldogító. Hogy akarod fölfogni kevélységben Istent, mikor a kevélység Istenhez hozzá nem férő gondolatkorcs, s mikor ez undorítóvá teszi az alázatot, melyet nem értesz, miután nincs benned. Csak betűje van benned; s ez a baj, mert ez megöl. Az evangélium betűje undorító, alacsony, méltatlan csúszás-mászás, gyöngé, érzélgős fogalmak, természetellenes, kiélt lemondás, effeminált lelkek halavány világnézete; sápadt, zúgba, rongyba kívánczó ájudozás! Ó, de mennyire öl a betű, megöli a hitet végső csírájában, s undorodó tehetetlenség légkörét hagyja bennünk, melyből a XIX. század szelleme kivágyik, föl a szabad cselekvés mezejére, a haladó, finomodó élet piacára, a magán segítő emberiség csodatettei közé, melyek hódítanak s diadalra juttatják az eszmét, hogy az ember az úr, s ez úr a világ. De a kevélység nem boldogít; izgat, igen – hevít, tombol, érzéket tompít, mámorban hullámozik végig a világon, diadalszekeren csörög végig fővárosokon és káprázat színházakban múzeumokban, de a gondolkozó emberben utóvégre is le kell csillapulnia, nem zaklathatja végig.

Nincs-e más nagyság, mint ez a lázas küszködés, s ez az a boldogság, mely után kívánczunk? Nem hajolhatna le Isten hozzánk, s nem lehetnének-e arra valók, hogy e Fölségeshez való járulásban nyugodjék izgalmunk? Nincsenek-e a szívnek biztosabb és áldásosabb hatalmai, mint azok, melyek az embert csak önteltté teszik és mellét s idegeit túlfeszítik? S nem lehet-e azokra a csendes, mély gondolatokra és vigaszos érzelmekre bízva a boldogság aranyálmának megvalósítása? Vajjon a zajgás, pezsgés, az izgatott, az embert kevélységbe s önmagával való meglegedésbe kergető szenvedélyek nagyobb zálogot és biztosítékot nyújtanak-e boldogulása iránt, mint azok, melyek az emberi lélek mély csendjében, legfönségesebb sejtelmeiben, legnemesebb vágyaiban, leghajlékonyabb s jóra legalkalmasabb pillanataiban lépnek elébe? Szóval vajjon az öntelt emberiség vagy egy fensőbb hatalom alá meghajló elismerés révén jut hozzánk a boldogság? Mialatt nézem a fergetegben a nyugodó ondavai vámost¹¹⁸, kezdem érezni a fölséges Istent, ki leszáll irgalmasan hozzám s eltölt csodálatos, bűvös mély hódolattal, méltatlanságom megsemmisülő érzetével; kezdem érezni, hogy az emberi lét és természetes képesség pókhálóján túl mérhetetlen utak és pályák vannak a boldogságnak nyitva: s ez az érzet a legmélyebb hódolat s önmegsemmisítés súlyával meghajlítja lelkemet; ime, ez az alázat szelleme és nem betűje! Fönséges világ! Új álomlátás! Megrendítő valóság! Ilyen is van a földi életben! Azokban a szegény emberi lelkekben! Fogalmam sem volt róla! Ime, ez a hit hatalma és világa.

Júl. 26. délután. Tiszta akarok lenni Szent Pál szava szerint: *elegit nos Deus, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius*¹¹⁹. Következésképpen mind a három concupiscentiát legmélyebb gyökerében utálok és üldözöm, s bármit látok másban, ami ezzel ellenkezik, az nem változtat felfogásomon. Ilyen pontok: a megszólás, kritizálás, debachálás, a fölös és világias bútor, ruha, pénz, az asszonyokról, főleg mint szépségekről való beszéd, az illetlen tréfák. »Quid quaeris inter mulieres, qui in altari conversaris.« Hieronym¹²⁰. Ó, minél világosabban látom a romlást, melyet nem is sejtettem, annál fönségesebb lelkem hevülése, s annál lelkesültebben kelek szárnyra oda eszményem felé, mely változatlanul ragyog, int, hív. Édes Jézusom, első szerelmem félénk gyöngédségével, méltatlanságom szégyenpirjával kívánok hozzád lépni; mindennap oltárodhoz.

Júl. 27. reggel. Egészen beletalálom magam azon édes, buzgalmas, alázatos hangulatba, melyben mint germanikus exerciciumaimat végeztem. Ó, szent engedelmisség, alázat és rejtett élet, jöjjön el mennyországotok. Meglepi lelkemet az alázatos imádás s az Isten

¹¹⁸ Vö. ÖM 8,26: „Az ondovai vámos.”

¹¹⁹ Ef 1,4: (Isten) „Benne (Krisztusban) választott ki minket a világ teremtése előtt, hogy szentek és szeplőtelenek legyünk előtte.”

¹²⁰ Szt. Jeromos: „Mit keresel az asszonyok között, te, aki az oltárnál szolgálsz.”

főnségét hirdető komolyság, mely a gót dómokban talált kifejezést. Azért sírok én mindig a gót templomokban. A testté lett Ige, mely mint csecsemő fekszik szalmán, körötte egyszerű szűzies anyja és az együgyű ács kimondhatlan mély alázatba merítik a lelket, mely ez egyszerű alakokban szemléli a végtelent: s ez a gyermekded egyszerűség, mely játszik, mely mosolyog, s melynek szemléletében elveszve magad is egyszerű gyermek lettél, körötte átfolyik a gót stíl magasztos és komoly alkotásaiba. Seholy sem lehet tanulni alázatot, egyszerűséget, engedelmisséget, csak Jézusnál; ez az ő iskolája; maga mondta: discite a me [tanuljatok tőlem]; de mily megvilágítást nyernek e szavak a testté lett Igében! Adoro te devote latens deitas! [Rejtőző Istenség, hittel imádlak!]

Júl. 27. délben. Akár mindig ugyanazt írhatnám; megragadó Krisztusnak, az Ember fiának szeretetreméltósága, kedvessége és alázata. Ez a szellem mintegy drága kenet, mely a lelket Krisztussal való szoros összeköttetésben tartja. Ez az ő szívének illata, mely elillan legmélyebb valójából, mintegy lelke. Ó, tehát egyre fontolgatni ezt a hármat: 1/ szegénység, akár tényleges, s nemcsak szándék szerint való; 2/ a mellőzés, figyelmetlenség, kevésbe-vétel szíves fogadása; 3/ igaz, szív szerint való alázat. Lehetőleg nem törődni mással; az embereket tisztelni, becsülni, nekik jót akarni, de emberileg velük keveset foglalkozni; istenileg s Istenért sokat, sokszor, amikor alkalom van rá.

Júl. 27. este. Rákényszerítem magam a bensőséges életre, hogy t.i. foglalkozzam Istennel, Krisztussal, s azokkal, mik a hitből valók. Lelkem mindig szertecsapongni vágyik, az érzéki dolgok, a napi események, a mulandók iránt érdeklődik. Ime a fölületesség öröksége, melyet magunkkal cipelünk. Pedig természetes volna önmagunkkal foglalkozni, magunkba behatni, lelkünk ügyeit vizsgálni, érzeteinket tisztítani, gondolatainkat a hithez idomítani, az Úr Jézust, lelkünk eszményképét egyre, folyton megtekinteni; őt magunk elé állítani s párhuzamot vonni közte s köztünk. Édes és sok dolgot adó foglalkozás: mert jól kell behatni az egyes érzelmekbe, például az alázatba vagy engedelmisségbe, folyton beleillesztgetni lelkületünket, melyről nagyjában tudjuk, hogy miye nincs, miye hiányzik. A szellem az egy maradandó, kezünk ügyébe fekvő lelki állapot, és az állapotot megteremteni, ahhoz hosszas szoktatás, illesztgetés, próbálgatás kell. Például, hogy az Úr Jézus alázatát, ezt a pregnáns, éles jellemvonását átértsem, sokáig kell vele foglalkoznom, míg jól kezdem látni, érezni jelentőségét, gyakorlati hatását észlelni, gondolkozásmódomba átvinni. Már ezáltal is megnyílik valami mélyebb belátás, betekintés az Úr Jézus szívébe evvel együtt a lelki életbe. Ez a lelki élet együtt jár a világtól való elvonulással; a lelkiekkel való foglalkozás magunkba mélyeszt, összeszedettebbekké tesz, az imát és a komoly munkát megszeretteti. Ó, bárcsak haladnék ez irányban; világias érzelmű papság nem hathat, a világias érzelem kikerülésére pedig nem elég az elvek tudása; kell az Úr Jézus szíve erényeinek folytonos, élénk átérzése, szívünknek hozzájuk idomítása; a szegénység-, alázat- és engedelmisséghez való gyakorlati affekcionálása. Nekem is jobban kell ezt gyakorolnom: vájnom a kösziklába a csendes megvonulás barlangját.

Júl. 28. reggel. Mindig szerettem az Oltáriszentséget; ó, legyen ez a szeretet jellemvonása lelkemnek. Két pont a szembeszökő: 1/ Az előkészület. a/ Krisztus mondja: desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum¹²¹. Mily tekintet mélyed e szavak által Krisztus szívébe; látom azt a felcsapó vágyat ezen szentségi állapot után: kedves az Krisztusnak; kedves előtte szeretettjeinek az a bensősége, lángolása, hevülése; b/ vizet önt a tálba s kezdi mosni tanítványai lábait: alázat és tisztaság; Krisztus alázata valósuljon meg bennünk, Krisztus tisztasága; ó, akkor értjük meg, mi az Oltáriszentség. 2/ Maga a rendelés. »Ez az én testem.« »Ezt cselekedjétek ...« Krisztus először velünk van; másodsor áldozatot hoz; harmadsor, szorosan egyesül. Velünk van mint mester, vigasztaló, buzdító, példát adó; a

¹²¹ „Vágyva vágytam ezt a húsvéti vacsorát elfogyasztani veletek”. Lk 22,15.

magányba, az imába és az áldozatra hív; ezt kell utánozni. Másodszor áldozatot hoz, vele áldozunk... Harmadszor szoros, bensőséges, titkos egyesülés! – Ezt főleg mások miatt írom, hogy kellően előadhassam.¹²²

Júl. 28. délután. Krisztus szenvedésének imádandó kezdete az Olajfák kertjében. Hogy szomorkodik Krisztus! Ime az ember fia! Ó, be közel áll hozzánk, ó, be jól érezzük, s ő a mi testvérünk. De sohasem meríthetem ki ezt az összetartozási és testvéri érzetet, kedves, szomorkodó Megváltóm! Érzem azt a közelséget, melyben tiszta, galamb lelkeidhez állottál, kik úgy sirattak, vigasztaltak, enyhítettek téged. Ó, én is mindjárt odasietnék az oltárhoz, elgondolni ezt az egy, nagy, csodatényt, hogy te szomorkodol. S min szomorkodol, kedvesem? Tudom jól okait bánatodnak. Lám, mind, mind enyhíthetem; ó, hogy fogok dolgozni, a bűn irtásán, hogy pusztítom vadonját, hogy bátorítok fel másokat is tisztaságos szerelmedre. Főleg mi, papok, mit tehetünk, ha Krisztust úgy mint testvérünket szeretjük, ha a bűnt oly eleven élénk borzalommal látjuk. Ime ez az érzülete a Jézust szerető szívnek. Enyhítsük, hisz kér, hisz könyörög.

Nagyszerű gondolat: Krisztus imádkozik! Ó mit? Kér irgalmat: »Atyám, ha lehetséges... « [Lk 22,42] Összezőzó ima! Ó, szívem Istene, hogy imádkozhatol te, hogy könyöröghetel? Fáj tehát valamid? Terheli, kínozza szentséges szívedet, s te szabadulni vágsz? Tehát te szereted a te kedves életedet? Szorongatott lelked fölsír az égre? Ó, mi lesz velünk, szent, irgalmas Isten, mi lesz velünk? Krisztus, a mi életünk, szorong és sír! Ó, hogyha a teremtés elsősülöttje és királya így vergődik, Istenem, mily baj érhet minket? Hogy küszködik föl ebből az áldott szívből az a hang, mily könyörületre s könnyekre indító, melybe az édes Jézus szíve vágya, félelme, szomorúsága rejtőzik! Mily gyengéd, édes érzélem, mily mély és rokonszenves, ó hogy hatja meg az édes Isten lelkét?! S nem hatotta meg, nem; – sírhat tovább; ó, ki segíthet rajta? Én, én ... főleg a pap. – Krisztus nem hallgattatik meg! Ez a legborzalmasabb vonása az evangéliumnak, az Isten ekonomijának. Sötét marad, engesztelhetlen; nem veszi el a kelyhet. Ó, ime a legjobb felelet minden szenvedőnek, aki panaszkodik, hogy Isten meg nem hallgatja! Ime Krisztust meg nem hallgatta. Mily mély hódolattal, alázattal s megsemmisüléssel imádkozott, s mégsem hallgatta meg. Részünkről a megadás, a szolgálai hódolat az, ami Istennek jár.

Krisztus mondotta, hogy sok elvész, multi sunt vocati ... lata est via et spatiosa porta ... et multi sunt, qui ambulat in illa¹²³. Krisztus imádkozott, hogy ne vesszen el egy lélek sem; de nem hallgattatik meg. Kérdezzük miért? Feleletül csak azt nyerhetjük: a hit által akarta Isten üdvözíteni az embert; mély alázattal kell hinnünk s benne mindenekfölött bízunk: így akart ő üdvözíteni minket. Aki nem akarja eszét és akaratát ez útra terelni és a dolgok fölfogása után jár, az már nem a hit ösvényén halad. Placuit Deo per fidem salvare mundum. [Úgy tetszett Istennek, hogy a hit által üdvözítse a világot.] Ahelyett, hogy azt mondják, az nem lehet, hogy annyi ember elvesszen, és Isten oly kevés eredményt elérjen, hinniök kell; amit megtehetnének, ha Istennek hódolni akarnának; mert mihelyt valaki ezt erélyesen és következetesen megteszi, az már üdvözül. Tehát aki akar, az üdvözül; aki nem akar, az nem üdvözül. De lehet-e csodálni azt, hogy csak azt üdvözíti Isten, aki üdvözülni akar, s nem inkább azt kellene-e csodálni, hogy Isten üdvözíti azt is, aki üdvözülni nem akar? Belátjuk ebből az óriási kötelezettséget: hinni és másokat is mindenáron hitre vezetni, a hit érdekeit mindenütt óvni, főleg a mai világban, hol minden lerontására tör.

¹²² Figyelemre méltó ez a megjegyzés. Prohászka egyre inkább majd arra gondol, amikor elmékedései lumináit lejegyzti, hogy azokat felhasználhatja a prédikációban, vagy – amikor az esztergomi szeminárium spirituálisa lesz – a kispapoknak adott punctákban. Az 1892-től 1898-ig terjedő időszakban kevesebb a személyes feljegyzés; füzetei jórészt a szeminaristáknak adott elmékedési pontokat rögzítik. Minderről lásd még a *Naplójegyzetek* II. kötetét. Ez magyarázza, hogy Schütznél nagyon hiányosak az említett évek naplójegyzetei.

¹²³ Sokan vannak a meghívottak ... széles az út és tágas a kapu ... és sokan mennek be rajta. (Vö. Mt 7,13)

Júl. 29. délben. Jézus szíve koszorújával, mely nem borostyán, sem virágkoszorú, főleg pedig keresztjével és sebével hirdeti, hogy mily nagy és hatalmas erő az az ő szenvedő szeretete. Az a kereszt a világ üdve úgy, hogy minden a világon általa, belőle; hiába prédikálnak, tanítanak; hiába erőlködnek: minden Krisztus által. A kereszt által, s azon mély seb által, mely megsemmisíti, tönkreteszi, kimeríti; olyan legyen a mi szeretetünk: lángoló, igen hevülő és lelkes s egyszersmind megtörő, kimerítő, tönkresilányító. Legyen Krisztus áldozatos szeretete mindennek Ura. S ezért hevüljünk: hisz minden éren hajókázunk, s e hömpölygő, áradozó folyamat megvetnők? Minden lendületen örvendünk, s e mélységes impulzust használatlanul hagynók? Tehát ez a férfias odaadás kell; mely nem inog meg ellenkező benyomások alatt s mely fáradhatatlanul tör egy célra! És pedig ne felejtsem: áldozatok árán; nincs más szeretet, mely krisztusi, mint a szenvedő szeretet; azáltal, hogy keresztjét magam ügyévé teszem, szellemét vallom; majd gombamódra kelnek a nehézségek és a bajok: ezeket szeretetből, szívesen eltérni s rajtuk át Krisztus ügyét győzelemre vezetni!

Júl. 29. délután. Az a bús, érzelemteljes alkonyati kép van szemem előtt, melyet a Szent Szűz nyújtott, midőn a kereszt alatt ült, az édes Jézust tartván ölében. Ismét öledben van, Szentlélek mátkája, ismét – hej, azóta, hogy tengernyi kegyelemtől elárasztva azt mondtad: ime az Úr szolgálója, s méhedbe fogadtad, be sok lett másképp! Életed is, kedves Szent Szűz, ugye csalódás és keserőségek változata, s most kifogyott végleg szívednek vigasza; mint kettétört palma hajlól a földre, pihenni vágyasz. De másképp kell felfognom neked, édesanyám, töméntelen kínodat, – úgy mint az Isten kegyelmét, úgy mint leszakasztott ágat arról a keresztfáról, melyen Szent Fiad szenvedett. Krisztusban legyen életünk és halálunk, benne örömünk és kínunk, sőt több kínunk, mint örömünk: akkor jó és édes lesz minden. Ezt én még nem értem: azt az elrejtett életet Krisztusban. Az életnek értéke annyi, amennyit Krisztusért tettünk; más itt nincs elszámolni való. Tehát belső izzás, nagy buzgalom, forró ima-magány, önmegtagadás, alázat; mást nem tehet senki, legyen a pápa vagy miniszter, lángész vagy kukkó. S ez adja azt a nyugodt, férfias jellemet, mely megállja helyét Istenért, s mással nem törődik. Különben csak a nagyok és szereplők lehetnének boldogok; pedig a nyolc boldogságban ezeknek nincs helyük.

Júl. 30. este. Most fejezem be szentgyakorlataimat. Nincs sehol annyi mélység és bensőség, mint itt; s ezek formális óvszer az ellapulás s a modern fölületesség ellen. Bár megmaradna, ami úgy megragad ott a lélek elevenjén, hogy ugyan hiába vergődik. Legalább habitualiter biztosítom ez érzületet, ha mondom: akarok minden bajt, kellemetlenséget, gúnyt és félreismerést szívesen tűrni és akarok »agere contra sensualitatem, carnalem et mundanum amorem«.¹²⁴

Aug. 21. »Kegyelmet találtál, Mária«, vagyis nagyon megtetszettél, Szűz Mária, az Úrnak, s ő szeretett téged nagyon, nagyon; azért az a sok dicséret, melyet rád alkalmaznak, hogy előmlött rajtad a kellem, hogy mint királynő, úgy díszeskedel. S miért szeretett meg téged? Mert szíved oly bensőségesen volt berendezve Krisztus Jézus számára; szívesen pihent volna ott; húztad őt, vontad őt. »Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suavitatis.«¹²⁵ Itt is föltűnik erényed: alázatod, gyengédséged, bensőséged, okosságod, egyszerűséged. Ego flos campi, et lilium convallium¹²⁶. Nem lehet ezt lefesteni, sem kimondani, csak az Istenért hevülő szívben a dagadó hit tudja sejteni. Azért gondolom, hogy a lelki férfiakkal és a festőknek ezekben kell élniök; mert oly bő a tárgy és oly vonzó, kellemes annak, ki megízlelte.

Szept. 5. Mindenütt korrát és tehetetlenség, – nem élhetünk s nem biztosíthatjuk életünket, csak kicsiben és kevésben, – a nap, ha nem süt; az eső, ha nem esik; a szél, ha nem

¹²⁴ Szt. Ignác, *Lelkigyakorlatok*, 97: „Szembeszegülve érzékiségünkkel, testi és világias szeretetünkkel.”

¹²⁵ Én 1,12: „Míg asztalnál mulat a király, nárduszom jó illatot áraszt magából.”

¹²⁶ Én 2,1: „Én vagyok a mezők virága, a völgy lilioma.”

fúj ... sine me nihil potestis facere. [Nélkülem semmit sem tehettek.] – Mindent Jézusért, jól tanítani s tisztán élni.

Dec. 18. Mi a tevékenység rugója? Az élet! Csak élni kell, örvideni, ó, akkor megy minden. Minden könnyű és kedves. Nehéz köd, sűrű ború a lelken, az örömtelen nap: hasonlít a halálhoz. Szent Szűz, izzó lelked, lángoló szíved hogy telt meg szerető, ömlengő bensőséggel! Az Üdvözítő szellemének inspirációját szívta, nemes nagy lelkének szárnyalása által lendültél föl az Isten tiszta ege alá. Ő adott neked gondolatokat, neked érzelmeket; ő beszélt, s te magértetted; Surge amica mea, speciosa mea et veni; ecce jam hiems transiit¹²⁷. Hogy örültél, hogy szegényen, csak a szív bőségében fogadhatod; hogy magányban, csak az érzelmek dagadó árával üdvözölheted. Jól értetted te őt; jól szellemét, azt az euangeliont, hogy boldog az, ki mindent odaad, ki mindenről lemond Krisztusért. Te lested el ezt az ébredező jó hírt; te voltál suttogásának egyetlen tanúja. Téged talált első tanítványának; tiszta szívedről visszhangzott először; az rebesgette vissza: »értlek, értlek, szerelmem! Gyerünk a magányba; ott, hol ember nincs, ott legyen pihenésünk. Hol a szív gyullad, szeretettől, midőn mindent elvetett, hogy tisztán égjen lángja!« Örvidtél, nem búsultál; repesett a szíved, nem volt borúban; ruganyosan, hajthatatlanul néztél, mentél, túrtél; boldog, igen boldog voltál. Hisz ez Krisztus! Ó, hogy gondoljuk mi, hogy szomorkodtál: mikor az Isten keze, szíve voltál ... édes édesanyja! S mikor nem kívánhattál forró vágyadban mást, mint túrni, engedelmeskedni, áldozni! E szíven fölcsillámlott az Isten bölcsesége, s lett belőle evangélium; – az Isten tökélye s lett belőle emberi erény! Ezen szívből összegyűlt az érzelmek, s megtört úgy, hogy irgalmat talált. Ezen szívből megemberelte magát a biztatás, melyet Isten hangoztatott, s ment utat törni.

¹²⁷ Én 2,10–11: „Kelj föl, kedvesem, gyere szépségem! Nézd, elmúlt a tél.”

1890

Jan. 5. Vasárnap van. Kora reggel léptem az oltárhoz. A holdvilág a gyönyörű üvegfestményekre szórta sugarait, szürkés fényben emelkedtek ki az ónlécecskék. A tölgyfaoltár erdei erőben állt előttem, széles tündöklő lenkendő takarta. Elfogott egy mélyen hódoló, bensőséges érzés, gondoltam erre a magikus erejű és termékenységgű körre, melynek középpontja az Oltáriszentség. Gondoltam, hogy aki térdelt volna egész éjjel e delejes fényű, halványszínű ablakok alatt s aki szívébe fogadta volna sejtelmét és bensőségét ennek a szentségnek, melyből Krisztus annyi szívet gyújtott s vonzott ide, hogy az elmerült volna kerubini imádásba. Hol a titkos, képzelhetlen színek szivárványos íve? Hol az ismeretlen erők sziporkázása? Hol az a termékenyítő, új színeket gyújtó, új alakokat fejlesztő magnetizmus? Hol az az erőközpont, melyből a szívek kivirágzásának árama indul; melyből a lelkekbe az érzelmvilág pompája hinti szét magvait; honnan az a titokzatos élet-melege rezeget szíveinkbe, melynek érintésére a szellemek megnyílnak s szeretnek s hevülnek, s izznak, és az alázat s a szemérem étheri fátyola alatt az emberi gyöngeségben nyilvánuló dicsőségét a teremtő s megváltó Istennek rejtegetik!? Nincs-e itt másvilági hangok harmóniája, nem cseng-e itt szűzi lelkek ezüsthangú éneke? Nem szabadul-e itt föl a lélek varázsszépsége az anyag békói közül? Nem kezd-e élni s érezni úgy, ahogy ott túl?

Ó élet, ó titkok, ó másvilág, a halálban megújuló bájvilág! Miért nem mutatod meg magad a halandó szemnek? Miért nem ízlelteted meg édességét teljességednek és boldogságodnak? Ó, miért korlátol öt érzék? Hisz annyi szépség és fönség, annyi erő és alak, annyi nyugvó, alvó alakulás rejtőzik körülöttünk! S minden titkok közt, az az Oltáriszentség! Hit titka; mily fények, mily színek, mily villámlások, mily derűk, mily sziporkázások, mily lángok, mily visszfények vannak a mindenségekben, s hogy nem jönnek ide? Mily erők, mily hatalmak, s hogy nem jönnek ide? Mily mérhetlenségek, s hogy itt hagyják piciségben az Oltáriszentséget? Miért nem nyílnak meg szemünk előtt s nem mutatják csodáikat? Hit titka, ó imádlak! Azért kell tehát kutatnunk s néznünk a végtelenségbe s lehozni azt e tölgyfaoltár elé! El kell lesni a színeket, az alakok kecsességét, az illatok hullámain, a fénynek fátyolait, s el kell ide hozni az Oltáriszentség köré; föl kell kutatni az anyag titkait s fönséges valóságukból kell alakítani az oltáriszentségi monstranciát!

Jan. 10. Kifeszítettem a mellemet, ropogott a csontom bele, úgy kíváncsoztam az örökkévalóságba. Áztattam Krisztus vérében idegeim gyökereit, hogy egy új virágzás fejlődjék ki rajtuk; s nem akartam látni, érezni, hevülni – csak az édes javamért, Jézusért. In foraminibus petrae, in caverna maceriae!¹²⁸ Nem féltem semmitől, járványtól, háborútól. Mint gyöngye délibáb látszott a francia forradalom átélt remegése, borzalma. Semmi sincs, minek oda nézz! Csak a Krisztus szerelme! Ó, legyen szenvedésben is oly életerős a lángom, mint most. Tegyek, tegyek! Mit? Szeress. Pá! Pá!

Febr. 4. A bűn elborítja egünket, mint a felhő az égboltot; cikázik belőle az Isten haragja, máskor száraz borongással függ fölöttünk. Legjobb, mikor megnyílik csendes esőben; ez az édes bűnbánat. Termékenyítő áldás!

Febr. 5. A halál eltorzítja az arcot, mint mikor a csinált virágok leheletszerű szirmaiból, levélkéiből, ágacskaiból kiszakítjuk a sodronyt; kifacsarva, összetépve, összezsugorítva, ronggyá szakadva erőszakról panaszkodnak. Úgy húzza ki a fájdalom a lelket azokból a szövetekből, azokból a finom rostokból, azokból a pillákból.

Márc. 23. Ó, nagyobb részvétem nem lehet az édes szenvedő Jézus iránt, mint ma volt, midőn elgondoltam, hogy ő az én kiváltó levelem, ő az én nemességi, vigasztaló, szerelmes

¹²⁸ Én 2,14: „Sziklák hasadékában, a fal mélyedésében...”

levelem. Mindent benne bírok, ezen megtört, szétzúzott csontok alatt dobogó, és szerető szívben. És azután az az Oltáriszentség, avval a megsemmisült Jézussal. Hát keresztmem, édes szent keresztmem, csak szeressek, ha szenvedek, és sohase hangoljam le lelkemet. Nagy, édes szeretet, mely túrni vágyik, szomjazik! Mi sok neki? Perboire, Kuya, Czimmermann lassú haldoklása? Ó, dadogó szív, mikor mondod már: »elég«. Úgye soha! Ó, és nincs hatalmam megtagadni valamit tőled! Nincs, hisz neked adni annyi, mint élni. Fogadj hát mindent.

Ápr. 21. Mi emberibb, emelőbb, lelket s életet adóbb, mint az áhitat? Ó, ez tesz egész emberré! Mily puhák és tiszták e kezek, melyekbe arcunkat borítjuk; mily könnyű ez a test, mely itt mint a sudár liliom díszelg az Úr előtt; mily tiszta, magasan úszó felhő ez a hangulat, mely érintetlenül áll a világban s érzi magát egészen; oly boldog, oly csendes, oly elég magának! Ó, nagy bölcsesség, ó mély filozófia, Regnum Dei in vobis! [Isten országa bennetek van!] Szívem kifeszül, mint a festővászon, hogy felfogja minden ecsetvonását annak a színnel, fénnel, étellel, alakkal telt kezeimre bízvák, teljes megnyugvással lévén a bajok és a nyomor láttára is! Van udvarunkon egy pár gerlice; búg magában sokat, fölhallatszik csendes estéken a kápolnába: lelkem is elbúg mindenről Krisztus előtt. Ah, mi csak előre, csak ki a mélyre; nem be? Uram, segíts meg engem! Alázattal és gyermekileg kell imádkoznom, maradjunk a külsőségben gyermekek s a belsőben legyünk férfiak; tegyük össze kezeinket szépen s imádkozzunk! Térden, fejlehajtva, lesütött szemmel! Meditációt, lelki olvasást el nem hagyni! Klerikusoknak vakációra: legyen gondjuk, hogy kikkel érintkeznek, azokat a templomba vigyék. – A primiciánsok áldozást kívánjanak rokonaiktól. Köszönteni, szóba állni a néppel!

Ápr. 22. Ó, mily mély bepillantást engednek az Úr Jézus fájdalmas Szívébe a szentségtörésektől romban heverő oltárok, az eldugult kegyelemforrások ... a régi *papi* erény füstölgő szilánkjai. Egy rettenetes átok pusztít a szent helyen, a tisztátlanság kísértete ... hallani a kitombolt, de ki nem elégitett szenvedély tördelt panaszát... Elsuhognak gyászos árnyak gyanánt az elcsábított fiatal, gyenge lelkek... Halotti sápadtságban lézengenek a hajdan erőteljes eszmények... Ó élet, hová lettél? Hova lett lelkesülésed; mily fertőbe estek rózsáid; mily szennybe fúlt bele lelked?! A tisztaság, a szűzesség védangyala az eucharisztianak, őrszelleme az oltároknak ... a liliom címere valamennyi áldozatos műnek.

Máj. 2. Mit kívánnék? Pénzt és javadalmat? Ah, mily boldog vagyok, hogy szívem őszinteségében azt mondhatom, hogy nem. Micsoda édes, boldogító tudat ez; »nekem nem kell!« Püspökséget? Nagy szónoki nevet? – Ah, mily boldog vagyok, hogy azt mondhatom, »nem!« Ez a szív, ez az ottokári szív, ez volna ott is, – s tán nem volna neki oly virágos Mária-oltára, nem oly szikrázó eucharisztiaja? Tán nem mosolyogna felé úgy a lomb és virág; tán nem illatoznék neki oly édesen az erdő?! Ó, Jézusom, régi ifjú szerelmem! A boldogság a szív gyengédsége; – az a mély forrás az, mely a szívet mindig öntözi, s benne mindig tavaszt fakaszt. Csodáljuk, hogy nincs ember, ki a tavasznak nem örül; mind, még a keserű lélek is fölrezdül; lám, mi való neki? Tavasz és élet! S miért nem szerzi meg? Miért téved más örömök felé, hol csalódás vet véget bolyongásának? Miért nem marad azon eszméknél, melyek mindig virágoznak, azon reményeknél, melyek ki nem vesznek? Siratja később ifjú üdeségét, bánatosan fölleszti emlékeit, panaszkodik az élet küzdelmeire és kegyetlenségére, melyek kiapasztották forrásait; szegény lélek, én is sajnállak; de látom, hogy fonnyadásodnak te vagy oka; te fölmondtad az engedelmisséget; lásd szegényke! Ó, Jézusom, add, hogy szeressünk téged.

Jún. 9. Mitto vos oves inter lupos¹²⁹. Új hadakozás ... a lélek ereje. Csakis az! Sokszor nem tudjuk, mit képzeljünk az alatt »sicut oves«, de hozzá kell gondolni Jézus szívéből kivált lelkeket, s minden érthető. – A lélek Istennel telt, s akkor mert nagy, csakis »ovis« lehet. A

¹²⁹ Úgy küldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé. – Mt 10,16; Lk 10,3.

nagyság nem erőszakos, csak hódító, nem éri be, ha szétmarcangolja ellenét, hanem ha szívét meghódítja; s meghódítani szíveket csak az Istentől kiinduló s Istenért lelkesülő szeretet, a lelkek üdvét munkáló, rugalmas türelem képes. Hisz ez csupa szellem, csupa élet; ha az erőszak a sziklához csapja, mint gyöngyöző hullámtarék török meg, pezseg, hús lehetet, harmatos párázatot lehel s tovább siklik; ha sebet ütsz rajta, nem seb az, hanem édes hasadás, melyből illat, az erény illata árad! Alakokat támaszt benne minden ütés, csapás ... legszembeket a nagy szenvedés! Ó, tehát valóságos harc; de milyen! Amilyenel az esti csillag harcol a tobzódó ellen, a csillagos ég a kétkedő ellen, a virág a bús lélek ellen, a gyermekszem és arc a bukott leány ellen!...

Júl. 2. [Lelkigyakorlat] Este negyedik meditáció¹³⁰ a papi buzgóságról. Kicsordult a szívem, leszállt az Isten angyala és fölzavarta a vizet, azt a vizet, mely a szív titokzatos mélyeibe húzódik, melyről sokszor úgy látszik, hogy kiszáradt. Gyógyító víz, szívet gyógyít, új életet, buzgalmat kelt; ó mily lágy és mily tiszta, gyöngyharmatos, égből való! Gondolom néha, elrekedt, elhányódott szellememből már sok elkallódott, elpárolgott; drága lelkem, szívem sugárzó melege, ne menj. Maradj az ifjúnál, ki már férfivá válik! Az áhítat virágos kelyheiből öntlek össze, tiszta harmat; összeszedlek, felszívlak, hogy szívemben enyhe balzsammá változzál. Millió lélek vár rám; ó Jézusom segíts!

Júl. 3. Ha előbbi exerciciumaimat olvasom, nem érzek mindig jó benyomást. Van abban folyton valami fejletlen, erőtlen fajulat. Ez az észrevevés, valamint mai harmadik meditációm a bűnről felébreszti bennem a vágyat erőteljes, megállapodott, határozott jellem után. De hát száz szónak is egy a vége: ezt a jellemet az örök igazságok törzséről kell törnöm. Ha valaki ma is kész elhagyni a földet s örvend, amikor megtudja, hogy ütött órája; ha valaki a teremtményeknek egyáltalán oda nem néz; ha valaki teljesen kizárja szívéből a káprázatot, mely szerepléssel, lendítő kihatással reformokkal tartja pezsgésben reményeit és életkedvét: az férfiú. De hogyan egyeztessük meg evvel a működést a világban? Azt mondanám, hogy a szolid, örökkévalósággal számot vető működés nem veszi a »férfiú« esztét, aki belső életében kellő ellensúlyt találhat a hiúság szele ellen. Az ember szenved s vajúdik testében; csiklandozza, égeti, bántja, szúrja, a férfi ennek dacára kitart: épúgy a szív hangyabolyában, ahol annyi nyüzsg, sűrög, az erényé lesz a béke jogara¹³¹.

A halálról. Nem lesz egyszer többé időm. Rettentő szó. Hová lesz? Eltűnik. A semmiség vesz körül; mintha üres koponyának két szemgödréből ijesztő semmiség bámulna s az suttogná hangtalan hangon: semmi, semmi!

Bánom szívem mélyéből a bocsánatos bűnt is. Látom, hogy csak a halál fénye az igaz világosság. Ó, hol fényeskedik hát? Csak az Istenért lelkesülő szívben. Azok a mulatozások, azok a murik, (*most ép ez órákban adja Cs. a szemináriumkertben a névnapjáról elmaradt mulatságot*) azok a disputák, azok a pártérdekek, folyóirat-versenyek, műkiadások – csupa füst; s mennyit áldozunk e füstért! De hát Istenem, mit tegyek? Úgye nehéz kórók közt pálmának lenni? Valóban nehéz. Csak az istenes férfiú teheti! Akinek lelke valóságos fény, akarata valóságos szentség, akinek tapintata, ítélete, diszkréciója finom, mint a lélek. Hogy lehet azt másként, mint teljes bennélés által e gondolatokban? A többinek eldudvásodik érzéke. S lám, ezek az exerciciumok valóságos új életre ébredések. Lelkem elfordul a

¹³⁰ Némethy Ernő feljegyzése (aki az eredeti kéziratot látta, – ez ma nincs birtokunkban): Prohászka 1890. júl. 2–10. között Lainzban (Bécs) végezte a lelkigyakorlatot P. Kulcs(?) vezetésével. Erről 16 oldalnyi kézirat van, sűrű, apró betűkkel. Sok benne az idézet P. Faber könyvéből. Nyomtatásban (Schütznél, *Sol.* I, 157–160, az itt következő szövegről van szó) csak három oldal szerepel.

¹³¹ Ez a júl. 3-i feljegyzés nagyon jelentős. Prohászka végigolvasva korábbi lelkigyakorlatos feljegyzéseit, megállapítja, hogy korábban milyen „fejletlen”, „erőtlen” volt. Gyakran leírta, hogy férfias magatartásra kell törekednie. Úgy tűnik, 1890-re „beérik”, „megállapodik” férfias jelleme. Ezután következik a szemináriumi spirituális, az író, az ország apostola „dialdalmos” eszméinek szétsugárzása. A naplókban ritkulnak az egészen személyes feljegyzések.

legkisebb büntől, fájdalmasan szorul, mintha meg kellene halnia, látván azt a tömérdek bünt. Ki segít, ha a papok nem?

Júl. 4. délután negyed négy. Kezdem érezni ismét a régi kollégiumi szellemet: csendesen Istenben élni, csakis a belső világnak. Boldognak érezni magát abban a bensőséges körben. Hisz ez az életcél. Lelki emberré kell válnom; akkor tudom, miért élek. Ezt a paréja az életnek elfedi. Az ember működni akar; de másrészt látni, hogy nincs bensősége. Lelkekre hatni nem fog. A Társaságban [Jézus Társasága = jezsuita rend] ez a fő: az ember Istennek él. Foglalkozik reggeltől-estig ... önmagával, Istennel, haladásával.

Júl. 5. délután, szombat, 3 óra 36 perc. Amily nagy elhatározással kész vagyok a Jézus-társaságba lépni s mindenről lemondani, sőt amily őszintén följánlom magam Istennek akár erre, akár másra, amint szent felségének tetszik: oly rideg valósággal, oly hideg józansággal, oly leplezetlen keménységgel, milyen a halálé, bánom és utálok a bünt magamban és másban. Forrón kívánkozom oly lelkiállapot után, melyben folyton és állandóan dolgozhatnám önmagam és mások megszentelésén; kívánkozom folytonos önlegyűrés után, folytonos és kivételetlen önlemondás után, hogy életem minden perce telt pillanat legyen, nem pedig üres lengés, melyre gúnyt és gyalázatot szór az örök valóság. Lám, és a világ mindenütt mosolygó, üres hiúságával nehéz megküzdeni kint a világban; nehéz védekezni csókjai ellen, midőn ölében ülünk; szakítani akarok vele s kötelékeivel. Bennem megvan ez a forró vágy: tönkresilányítani »én«-emet az Isten nagyobb dicsőségére; ha tudnék előtte kedvesebbet, megtenném, de eddig nem tudok. Az Istenhez legközelebb hoz az alázatos szeretet, mert ez a legtisztább és leglángolóbb: ezt keresem; s mivel ezt a Jézus-társaságban meghozni remélem Istennek, azért akarok belépni. Édes Istenem! Te látod, hogy szentigaz mindez, amit írok, vedd, kérlek, szent neved dicsőségére ez érzelmeimet. Tégy velem, mint józággal szokás; rendelkezél, használj, mint tetszik, csak add meg azt a kegyelmet, hogy neked teljes kimerültségig szolgálni: ezt tartsam legdicsőbb életfeladatnak s legnagyobb szeretet-zálognak. Amen.

Júl. 7. Rendkívül érdekes nap! Ma examináltak hivatásomról¹³²; P. Dengel keményen ostromolt; szurkom nem volt, tehát le sem önthettem. A kérdés mindent dönt: mi az Isten akarata? Én kint azt gondoltam, hogy ez; talán bizony nem ez? Honnan tudjam? Mindenre a föld hátán kész vagyok, szívem repes áldozatok után az Isten dicsőségére, szeretnék tűzszlop lenni az Isten szeretetében; gondolom, hogy a Jézus-társaságában elérem ezt. Quid juris? Le akarom gyúrni »én«-emet szeretetből; kint ezt nem tehetem. Quid ergo? Gondolom, hogy lelkes jezsuita lennék. Nem hivatás-e ez? Künn rendkívül sok akadály! Igaz, hogy én künn is gondolok boldogulni; mert el vagyok szánva még a vasba is harapni s valamennyi fogamat benne hagyni s teljesen célra vezetni föltételeimet az Isten segítségével. Kívánok nem csüggedni, nem elbátortalanodni és lelkiéletemet illetőleg a teljes önmegtagadás és teljes önmegvetésen alul meg nem állni. Vasszigorúsággal ragaszkodom az órarendhez és a szelíd alázatossághoz másról és más iránt.

Júl. 8. reggel. Mélységes, édes bensőséggel rezdül meg szívem Jézus emlékezetén. Ha a misében imára kulcsolt kezeimet mellemhez illeszttem, mindjárt távozik tőlem minden szórakoztató gondolat, s kedves otthonlét, Jézussal egyedüllét érzete csitít el mindent. Ez a régi szellem, a bensőséges szeretet, mely oly lágy és gyengéd vonzalommal fűzött az Oltáriszentséghez; mely oly ékesszólóvá tette csendjét, s oly gondolat- és érzelmdússá

¹³² Erről (jezsuita hivatásáról) Schütz a következőket írja: „Fölvételért folyamodott, 1890. július 7-én ki is állotta Lainzban a szabályszerű vizsgálatot. Azonban valaha atyjának könyörgése, most püspök-atyjának, Simornak határozottsága tartotta vissza. Simor, aki nagyon tisztában volt Prohászka értékeivel, nem engedte el az egyházmegye kötelékéből, hanem módot adott neki a Collegiumban [a római Coll. Germanicumban] kialakult papnevelési eszményeinek korlátlan érvényesítésére. (25, 31; vö. még 23, 224.) – Erről részletesen: Barlay: PÉA 29–30.

minden szimbolumát, oltárait titokzatos langyos világokká, fáját s köveit színt, hangot, életet szóró túlvilági valóságokká, oly sokat láttam rajtuk – visszasugárzott róluk tiszta szellemi lelkek áhitatos tekintete; szemeké, melyek tüzét ecset nem utánozhatja; arcoké, melyekből a lélek kisziporkázik; hallottam visszhangját mindannak a suttogásnak, mely a tiszta szívek titokzatosságából Jézus szívébe áramlott; azoknak a hangoknak, hangtalan hangoknak, melyeken a szeretet szól, mikor olvad; mikor szinte foszlik élete, mikor átmegy szellemi, égi szférákba, s mikor léte édességét elénekli; mikor életét, annak gazdag mélységét elsírja – örömben. Csodálatos Oltáriszentség, csodálatos még abban a búzamágnak is, melyből liszted készül, mely kint lengett s esti csillagokból megtudta rendeltetését; mely a kék búzavirággal ölelkezett s beszélt örök szeretetről és hűségről; melynek kalászát lengette a szél s alázattal s vidám készséggel hajolt meg hullámaiban. E hullámokon evezett a szentelt harangszó, mely a kegyelem áldását viszi szerteszéjjel mezőn-erdőn s elvegyül a zsongásba, az énekbe, kalász- és lomb-suttogásába.

1891

Júl. 20. Még szeretni sem lehet határtalanul; ha édes és lelkes érzelmeiddel embereket karolsz át, – ha bíboros, szemérmes fénnel árasztod el azokat a hegyeket és völgyeket is, melyek lejtőin és kígyózó ösvényein szeretettel küszködő szívedet hordoztad, s mosolyogtál minden fűszálra s színt és kellemet szívtál minden virágból, fényt kölcsönöztél az égből és árnyat a bokrok és erdők hús homályaiból: hiába, határt szabnak szeretetednek az emberi szívek, gyarlóságaik, óvakodásuk, sőt még szárnyalásuk is oda, fölfelé. Pedig szeretetből élnek a lelkek, – szeretet az ő édes anyai tejük; szeretetben fakadnak a virágaik, szeretetben legédesebb hangjaik ... s e szeretetben nagyok, oly nagyok, mint az égi csillagok; hisz a Szent János bogárkái is, midőn mint tündöklő virágok lejtének az erdő sötétségében, nem kisebbek, mint a csillagok. A szeretet az élet; a szeretet által lesz rokonszenves az ember, drága, édes a lélek, otthonná válik a hegy és völgy, kiessé és ékesszólóvá a magányos, völgyi út; nem más által, csak a szeretet által; valamint csak a ragyogó szemben nyer a sötét rezgés színt és életet, a fülben a léghullám hangokat, melódiát.

A liliom szép és illatos, de ha szobádba viszed, fejfájást okoz; hagyd a maga helyén s ne közeledjél hozzá nagyon.

„Laisser faire, laisser aller” [Hagyni cselekedni, hagyni menni.], erény és bűn is, függ az indító októl; szeretet vagy kegyetlenség, türelem vagy nembánomság. Tele van korunk individualizmussal; az ipartörvények mind azt akarják a „létért való küzdelem” állatias törvényével érvényesíteni; és mégis soha kevesebb egyediség, önállóság, jellemesség, mint most.

Júl. 21. Van-e szájalmasabb ember annál, aki dicsekszik szellemi szegénységével s düllesztí mellét s meresztí nyakát, mikor érzi, leginkább érzi ürességét. Lám a világ oly jellemszegény, hogy sallagnak nézi a győzedelmes zászlót s elhagyja és száraz fűre font békanyalát, a sivár skepszis eszmeszegény jelét lóbáztatja. Nem meri bevallani, hogy most levitézlett, előbb hős volt; most éhes, előbb jól táplálkozott; most szegény, előbb szép riskatehenek álltak a majorban, lomhán báméskodva tarka borjaikra, a rekeszekben szép pejlovak álltak, melyek játszva beszolgálták a külső jószágot; előbb szeretettel, lelkesedéssel függött a rögön, melyet az erény bearanyozott, a hazaszeretet, most oly petyhüdt a szíve, hogy akár ki is vágná az első fiatal meggy-csemetét vándorbotnak; előbb hittel, reménnyel bővelkedett, mely szívéből kicsordult s az idő köznapiságát az örök érdemmé; a sírban csak barázdát látott, melyet az ideiglenes halál ekéje ont, hogy a föltámadás tavasza rengesse a hanton bele a tavaszi légáramba a nagy »családos ember« vetését; s most oly szegény, ütött-kopott; szavakért odaadta érzelmeit, mesterkélthajlongásért erkölcsét, bodros fejkötőért dús aranyhajzatát, ingerlően rengő derekáért vett turnürt. Ó, mikor oly teli van az ember szíve, hogy ki se mondhatja, csak elénekelhetné, csak elregélhetné ragyogó csillagok integetésével, reszkető nyárfalevelek suttagásával azt, amit belehel s kilehel szegény, szerelmes lelke; mikor a nap beüti vidám arcát azokba a ragyogó ablakokba s megaranyozza azt a révedező lelket, mely ott ül mögöttük... Minden oly regélő; hosszú szalagokban nyúlik ki a füst a kéményből, el-elkapja a szél, s a szalagok összetépdnek a fák ágain...¹³³

»Sírva vígad a magyar«, »szomorúan szól a magyar nóta«; a népdal sokszor ingerkedik, pajkoskodik, de csak olyan, mint a mosoly a fájós arcon; édesmézű pálinkát hajtogat, de az alján keserű üröm van. Bor és szerelem el ne kapjon, abból meg nem élünk; nemcsak – de ne is terjengjen az erőteljes erkölcs rovására, mint az aranka a lóherésben.

¹³³ Vö. ÖM 8,9. „Ó áldott türelem.”

Júl. 28. Kelcsével átellenben fönt a hegyen álltunk. Petófalva felől, amely széles a völgy, bodrosan fel voltak gyűrve sötét, gomolygó felhők mint óriás színpadnak kárpitja; jobbról-balról vörhenyes fényben ijesztettek a magaslatok bükkerdői...¹³⁴

Aug. 7. Pozsonyban tartott lelkigyakorlat. 1/ Istenről vagyok, – hogyan függök, – mily föltétlenül, mondhatnám kegyetlenül, mert szükségesen, mert akaratom nélkül. Itt nincs mit akarnom; itt elnyel mindent az Isten. Tehát itt csak fejet konyítani s hallgatni, mert »sine nobis de nobis«. Ebben egyforma a víz, a növény, a kő, az állat, az ember. Az isteni akarat mint a tenger; – benne úszik a lét. Ő teremtett; mintha a bányász fúrna, ásna; még egy kalapácsütés, s amit akkor kiszed, azt fölviszi, hogy törjék meg rajta az alkonyodó napsugár; s az a jegeces lap, mely évezredek óta a sötétségben fázik, most fölvilan és szikrákat hány ... Akarat... Hol akasztja föl a szél a léghajózó békanyálat? Akarat ... ő, ő – ipse fecit nos [Ő teremtett minket.] ... Teremtett ... erővel... Nincs ki ellenálljon. Ez erő tere: elfárad a villám, a gondolat; elvesz s eltéved, elveszti lábai alatt a talajt; nem tér vissza, nem találja meg a földet, mint mikor a szél beletáncol a pehelyes dunnába s szétfújja s karikázik velük; nem találod meg s nem ismered meg azt, melyre először tekinteted esett. Ez erő nagysága: fegyvere a semmiség, ezt forgatja. A nagy, hatalmas emberiség hogy bukducsol e hullámokon.

2/ Istenért vagyok. A célt rám nyomta, mikor tett azzá, ami vagyok. Leginkább a tükör mutatja, mi a célom? Tükrözni. Szépnek, jónak lenni, – fölfogni a fényt, a színt, állni remek alakokban. Nézd, hogy mély a csillagos éjben a kelcsei kastély, trónálló fenyője, hársa; várja míg ráfordul a nap, míg bele nyög a szél, s zúgássá válik bozontossága, érdessége, homálya, bólingása.

3/ Isten saját dicsőségére teremtett; ebben is egyforma az állat, az ember, csak magasabb fokon áll a formális dicsőség miatt. De föl villan az ember előtt az »én«; s ez ént az Isten megint lefoglalja; ennek is szolgának kell lenni, de szolgálnia boldogság azért.

4/ Isten boldogságra teremtette az embert. Boldogságában rejlik az Isten dicsősége!

Aug. 7. De ami a vaslánc a jégárban ide-oda lökdösődő kompnak: az a léleknek annak a hatalmas szónak átértése: ut salvem animam suam. [hogyan üdvözítse lelkét] A végcél úgy pattan föl e mondatban, mint mag a hüvelyből, mint a vasszögek és roncsok a bombából. Körülötte keringenek álmokképek – a világi és egyházi pályák; tevékenység, tervezgetés, működés... Pázmány Péter alkotásai, tolla, a Collegium Germanicum, a Jézustársaság ... de ez mind semmi, ez mind vaktöltény; ez bont, kiéget, fölforgat, kirág, kiéti mindent; mert tiara, mitra, biretum, – a csákó, a tisztí sapka, a generális kalpag, – a paraszt zsiros kalapja vagy a főnemes bogláros kucsmája – esetékes különbségek – mind elmúlik...

Salva! Salva! Ez mint egy hideg kéz érinti a világ lázában égő homlokot; lám, világosan ítélek: hanyatlottam lelkiismeretem gyengédségét, a tökéletességre való törekvést, a lelkek üdvének keresését, egyes gyakorlatok folytatását (meditáció, lelki olvasás, penitenciák) illetőleg. – Ó, de mennyire kell ragaszkodni mindehhez s nem engedni soha. Csak amennyit én égek, annyit égetek; azért az embert össze nem nyomorítani, mert annyival vész ereje; etetni kell a gépet, mert megáll; nem szabad vékonyítani ellentálló falait, mert szétrobban. Ó, magamba veszem e jótékony szellőt: kedves és éltető; életemet szívom benne. Én tehát úgy járok ... nagy önzéstől hajtva ... egy gondolatnak élve: salvem animam! Ha nekilendülök, ott lebben el ez az árnyék, ez a kérdés: quid hoc ad aeternitatem? [Mi ez az örökkévalósághoz képest?] Ha tervezgetek, ha harcra készülök, ha tollamat hegyezem, ha a jövőbe mélyezem: egyszerre összerezzenek, mint kit rajtakaptak valamin, ami nem egészen jó, nem rossz, de resteli: salvem animam suam. No, ezek aztán erők! Iszonyú ez a tisztulási folyamat az emberben. – Majláth a kézdi fiúról, ki meggyógyult, azt mondta, hogy éles fájdalmat érzett,

¹³⁴ Vö. ÖM 8.26: „Az ondovai vámos.”

mikor a vér a megdermedt tagokba nyomult: ez az élet fájdalmat okoz; éles, bensőséges, egészséges.

Aug. 7. Ó, Istenem, tedd gyengéddé szívemet; lám hisz a vén gumóstökén is hogy kicsordul a nedv: úgy legyen az én szívem is; gyengéd, s lebbenjen el rajta a buzgalom és indulat pírja; piruljon s halványodjék; izzék és lankadjon – mindezt szeretetből. Köszönöm Jézusom, már ez első napon e világos ismeretet: tenni mindent Isten nagyobb dicsőségére! folyton és soha pihenni! Hol lehet jót tenni és hogyan?! ajánlani fünek-fának a lelkigyakorlatokat; rajta lenni keményen, hogy Guszti gyónjék; Alfonznak Goffinet! És más papokat rávezetni a jóra: M. M., a káplánok, legény-, Vinceegylet. Semper aemulari... De hisz meg van ez írva Szent Pálnál, s olvassuk is; de a kegyelem adja az érzést; ez pedig egyedül az élet. Már én megint alázatban, forró vágyban, gyengéd érzésben ringatózdom: Deo gratias! Így kell mindig odaállnunk, megtörődve, fohászkodva, bensőséggel: akkor megnyílik a szív!

Aug. 8. Mint olyan szegény koldus, aki igazán talpig van és torkig van, aki csak úgy szedi magára a rongyot, mert szégyeli kiaszott, csontos testét, aki már nem sír és nem zokog, nehogy fájjon neki jobban a fájdalom; csendesen zizzen, hogy föl ne keltse és meg ne zavarja azt a sötét, mély tengert: úgy állok én előtted, Uram; kérlek, bánjál velem könyörületesen; látod, csupa seb vagyok, s az ilyen beteget türelem kezelheti csak. Irgalmazz nekem, s mert sajnálom s fájlalom mindazt, amit tettem.

Aug. 8. Átérezni a bűn undokságát! Ó, hisz annyi undor van a földön, s minden undorban a bűn az a sötét lélek! Undok a pocsolyában, a bűnfertőben hentergő ifjú, aki leszakítja a liliumokat, melyeket lelkes, gyengéd kezek s harmatos szemek őriztek; undok letiporni a könyörület és szeretet alkotásait; undok és kény, undok Báthory Erzsébet (?), csejthei úrnő tette, ki ártatlan gyermekek vérében fürdött; undok a lazultság, a szétmállás; csupa erkölcsi bűz és rothadás. Lám mindezt látni a bűnben, mely az élet, az erő, a szépség, a lelkesülés, szóval az »isteninek« ellentétje, tagadás, tehetetlenség, restség, betegség; vigyorogva falják, emésztik, amit mások áldozatos, mirrhás kezei alkottak, azután kihányják; s mikor végigrágták és taposták a szenvedély ösvényeit, akkor aztán megtörve, hörgő mellel, kiaszott arccal, keskeny, szederjes ajkakkal, az üszök s a rák bűzét lihegve, ismét csak a tiszta, áldozatos szeretetre szorulnak, nála koldulnak. Azért hát ez ér legtöbbet: utálni a bűn utálatát, megvetni a bűn gyalázatát, reszketni gyűlöletétől, megrendülni az utolsó ízig közeledténél. Ez mind bensőség, élet, egészség... Ah, ez oly erő, mit az erdő; csendes, homályos, de hatékony, éltet szövő, illatot lehelő. Minden egyéb nem ilyen, a tudás, az értés, félélet, de az érzés egész élet.

A lélek erős és nagy, mely derekassága, önérzete, indulatainak tisztasága és bősége által él, nő, s azon irányban fejlődik, melyben minden érzelme, ösztöne, alakja kifejezést talál. A lélek akkor nő, mikor Istennel egyesülve mindig arra tör, hogy lehetne neki jobban szeretni, hogy telhetnék el jobban, hogy csálhatná ki azt a sok ragyogó színt, azt a sok édes lágy hangot, azt a sok gyengéd, kellemdús, sugár, rengő alakot, mely benne rejlik. S mikor van az? Mikor sír, mikor szenved, mikor vágyik, mikor küzd; vagy amikor örül? Itt a földön mindannyiszor; mert megfeszül, mert belétör, átnyilallja az indulat s fölhasítja kérgét, hogy kihajtsa belőle az új ág, feseljen rajta az új virág ... szélesedjék a világ!

Aug. 8. Pokol! Mit látok? alakok ... arcok ... szemek ... embereké; de érzés, vigasz, remény nélkül. Mi van utálatos? Kórház, hol rák eszi az arcot, a tüdőt? De mennyi szépség és nemesség ez arcokon, mennyi erény és győzelem e romokon! Csatamező? De itt nincs már érzés, nincs kín! Ah, csak itt van, hol a szeretet búcsút vett, hol nincs otthona, itt nem jár ... mily fagy, mily sötétség, mily idő, mily jövő! Hol nem esik jól semmi, hol nem szeretünk senkit, semmit, csak gyűlölünk. Ily ellentmondás a kárhozat; élni a halálban, halni az életben. S én ott legyek? Szemeim, melyeket szegfűn s búzavirágon legeltetek, lássák a poklot? Jaj, nekem! kinek bölcsőjét édesanya ringatta, kinek atyja verejtékkel édesítette kenyerét; az a

pokolba temetkezzék?! De a világ, hic autem quid? Quid ad te? [Itt pedig mit? Mi köze hozzád!] Éljek e gondolatokkal eltelve: ő is hamarabb eszmél, ha én égek! – Nincs hazája, nincs otthona, hol szeretik, hová vágyik, amire örömet gondol. Hát hiába, tagadni kell mindent ... főleg a szívet ... azután kész a pokol; de mi az, ami kész, ha nincs benne s vele szív?!

Aug. 9. Elmegy a lélek, mert nem idevaló. Hová való? Hol a lelkek otthon vannak! Itt nincsenek otthon; itt rájuk aggatnak mindent, betapasztják földdel gunyhóját, földi szemeket adnak neki, földi füleket, érzékeket; ezt leveti magáról s megy. Idegen-e ő ott? Nem; kihámozódik a másvilág lakója, a szentek testvére, a mennyország örököse; itt elcsúfították, gubát, rongyot adtak rá, elnyomorították; de a halálban fölébredt benne az érzés, hogy ez az ő portája, át kell menni a kapun, mert ez diadalív, fölirata: aeternitas [örökkévalóság] ... atyai címerének jelszava fölébreszti azt az alvó, delejes erőt; s ő otthon van.

A lélek ad színt és alakot... Mily nagy, mikor ennyit tehet! Amivel érintkezik, az él; oly forró, hogy melegít mindent; oly illatos, hogy illatot áraszt mindenre. S mert egyszer érintkezett, újra föltámad; s mivel a Szent Szűznek a lelke még fönségesebb, mindjárt föltámasztja a testet. Minél melegebb van, annál szebb a virág, a melegágyakban feselnek a legszebbek, s hamar kelnek... Míg levetközödnek, kibonyolódnak testből, bűnből ... azután lesz föltámadás: itt mindjárt volt. Még a szentek testének is kell rothadnia; de ennek nem!

Aug. 9. A társalgás és érintkezés a világgal eltompítja fegyvereink életét; aki hatni akar, annak eszményi irányban, mozgékonyan s élesen kell a dolgokhoz látni. Roppant sok pont van, mire gyámoltalanságunkban nem ügyelünk; a szemináriumban is sok semmirevaló van... Gézát nem szabad magára hagyni; a papokat mozgatni; panaszai által ne üssön belénk is a hideg villám, mely rémít, de nem gyújt.

Aug. 9. Elsősorban állnak mindig az ember belső érdekei: az a csatatér a szív, a vezér Krisztus, az ellenség a bűn, szenvedély stb.; másodsorban a világ. – Az eljárás a vezéréhez hasonlít, aki tudja, hol, mikor, mikép, mily csapatokkal hajtsa végre a műveleteket, aki hathatósan és tapintattal vezeti a csatát. Azért tehát éber, érdeklődő tekintettel méri végig a tért, s mindent, ami rajta áll, éles észrevevéssel rögtön oda is vág, s oda talál, ahová kell. Lásd a sok mindenféle művet, irányt, támadást, nehézséget az Isten országában; emeld föl magas álláspontra lelkedet: onnan fogod csak átlátni a csatát. Krisztus mikor fölhív, hogy küzdjünk »contra sensualem et carnalem amorem« [az érzéki és testi szerelem ellen], valósággal legmagasabb szempontra emel. E körül forog beláthatlan változatban a jelen, készül a jövő, kísért a múlt. Tehát ezt keményen szemügyre fogni, s ha habzik és hullámoz, ha tajtékzik s járja táncát az örvény, ha karikázik és tombol: tudni, hányadán vagyunk. Adjon az Isten erőt és kegyelmet, hogy ez óriási harcot mindig kellő éllel lássam, megismerjem és megítéljem s tudjam, mit tegyek ellene.

Aug. 10. Este félhétkor gyóntam. Vértanúi lelkület szállt meg, higgadtan, zavar és kapkodás nélkül a lélek alázatos érzületében pihentem. Csendes, mély béke szőtte rám virágos takaróját, azt a takarót, mellyel a tavaszi virányokat borítja. Éreztem, hogy mily lelkülettel lehet a halálba menni, mikor az ember nem fél, csak örökkévalóságot remél. S ó, mit ér az a gyónás?! a gyónás, mely a szív redőit szétvonja, mely a képzelődések délibábjaival játszó lelket egyszerre hideg számítóvá teszi, mely kezébe adja a kést, hogy kivágja a húst önmagából, saját testéből. Valóban isteni gondolat a gyónás, s a szívbe bevonuló béke e hatalom isteni címere!

Aug. 11. Ó, bár élnék kizárólag az örökkévalóságnak! Hogy ne volna soha szándékom, törekvésem, célom, melyet a hiú érdekek csevegő patakja visz el! Azt gondolom tehát, hogy összeszedettebbnek kell lennem, azután meg, hogy az önmegtágadásban (evés-ivás) folytonosnak.

Aug. 11. Oltáriszentség! hogyan reszketne bele szívem, mikor kezeimen folyt az az olaj, mely az Úr könyörületének kenete, hogy méltóan kezeljem az Oltáriszentséget. Már hiába, az

őrültségig, a mániáig elragadott szeretet ez. Borzalmas ... és kegyetlen. Nem fogyok ki bámulatából. S ugyanakkor: ó, félreismert Szent Szív! hát hol szeretnek téged, s mit tegyek én, kit kiválasztani méltóztattál? Mindenütt imádni az Oltáriszentséget, emelni díszét, fényét, szemlesütve áldani, s éjjel azt az órát a szeretet édes enyegésének szentelni.

Aug. 12. Csak buzgón és rendületlenül kitartani az elmélkedésben; behatolni e bányába, melyből színaranyat hozunk napfényre, melyben az ember először sötétben jár, de azután csillog-villog mindenfelől, mintha fáklyával járna sóbányában. Arra való az adnotációk elolvasása, rendkívül nagy haszonnal jár. Ez újabb tapasztalatom miatt reménylem, hogy a meditációt el nem fogom hagyni ezentúl soha.

Jézus föltámadása. Hogy lép ki az a lélek a keresztrefeszített testből, hová lép. Mily úr, mily köz ... mélység és magasság ... borong és sűrű sötét, s ott derű, örök fény! Lenn van a mag a sötétben, le van taposva, de már megrezzent benne az őserő, már elsőt cirpelt az a csira, már megmozdult az a sejt, az a folyam, melyből gyökér ered, gyökér, s abból törzs ... s lemegy a »várókhöz«. Várnak ... mást nem mond az Írás, a nagy érzelmek írása, a mélységes élet beszéde; várnak hát mást mit csinálnak? Minek emlegetni a vakondtúrásokat a Tátra körül? Úgy tesz, mint a festő, ki a pagonyt, a cserjést, a lábas erdőt egy-két ecsetvonással veti vászonra; hát az a töméntelen élet, – hát az a harc, az a szeretet és gyűlölet? A pagonyból kiemelkedik egy száraz ág, azon madár ül, erre a madárra pazarolja művészetét, figyelmét; s ebbe a nagy, évezredes várakozásba belép Krisztus lelke... Ó, mint a meteorok, ragyogó, önmérsztő tűzzel rohannak feléje, az élet felé ... ott, ahol nincs a világok óceánjában más, akit átölelhetnének; ahol nincs tapodásnyi hely, idegen, hideg minden. S az a föltámadt Jézus? Az az első tekintet, az az első érzet... S a Szent Szűznél hogyan? Mikor én Rómából júl. 30-án délután 5–6 óra közt a szőlőbe jöttem, anyám nem volt honn; érte mentek ... vörös lett, úgy örült. Kevésre van szüksége a szívnek, hogy örüljön¹³⁵.

¹³⁵ Schütz kiadásában (*Sol.* I. 168) mindjárt 1894 következik, tehát 1892-ből és 1893-ból nincs naplójegyzet. Később viszont előkerültek Némethy E. hagyatékából azok a füzetek, amelyek ezekben az években íródtak. Jórészt szemináriumi ponttárak; személyesebb vonatkozású jegyzeteiből mostani kiadásunk II. kötetében válogattunk. Ott közöltük az 1892-es és 1893-as lelkiyakorlat feljegyzéseit is.

1893

Aug. 12. Hideg a léleknek minden; világosság számára nincs, hiszen szeme ólmos; szeretet számára nincs, hiszen szíve elakadt; bensőség számára nincs, hiszen vére megaludt; szegény és árva lett. Háza nincs, otthona nincs, lerombolták falait. Mint a száműzöttnek proscibálták birtokát és lerontották házát, jeléül, hogy »non est inventus locus ejus« [nem találták helyét], szegény lett. Igazán szegény! Csak a beteg ember szegény, mondta húsvét hétfőn március 26. nekem egy asszony! Hallottam, hogy mondták: meghalt a szegény primás! Szegény a halott ember s a lelke!

Szept. 27. Az öreg vértanúk napjain mindig valami mély s nagyszerű érzés vonul át lelkemen; olyan, mint a tenger lehelete, az a balzsamos, enyhe, s mégis friss tiszta fuvalom, mely hősokeket s szenteket éltet. S akkor aztán egyszerre könnybe lábad szemem és sírok édes-fájdalmas könnyeket. Miért sírsz? Van egy nagy szentelt fájdalmam. Siratok nagy romokat, nagy sírt; s azután siratom az otromba együgyű népet, nemzedéket, mely e sírok s e romokon jár érzéketlenül. Siratom az egyház sorsát, az örök gondolatok telét és éjét; siratom, hogy miért születtem én most, mikor minden törpe, miért nem akkor, mikor itt is pálmák virágoztak. A grönlandi lapp hallgatja a meséket a paradicsomról, mely előbb ott volt, aztán jéggé lett, bánatosan és érdeklődve, nagyokat néz az olajlámpa lobot vető lángjába s összekuporodik még jobban medvebőrös gunyájába.

1894

Aug. 1. I. Ma kezdtem meg exerciciumaimat s kérem rájuk az Isten áldását. Csendes, kedves villa derült szobájába vonultam; lábaim előtt a szép felsőmagyar síkság, a zöld Csallóköz villogó Dunájával; ebbe a zöld, széles szegélybe belenyúlik Pozsony, koronás tornyával és várával¹³⁶. Szél zúg a gyümölcsös terhes gallyai közt, itt-ott leválik az alma az ágról s nagyot koppanva a földön elgurul. Esős felhők vonulnak a Kárpátok felől az áldott síkságra, s ködös keretbe zárják az összeszorult látóhatárt. Most esik, a fák kérges levelei közt szinte zörög az eső; már fehérlik a zöld Csallóköz is, – árnyalatai elenyésznek.

Milyenek gondolt engem az Isten, ki öröktől fogva gondolt engem? S mi minden rontott azon a képen, kezdve a paradicsom átkától, az emberek, a családfák, a korok, a szülők, a nevelők, a társaságok, a benyomások pusztításain át egész a személyes bűnök erdejéig? Istenem mi lett ebből? Ha egy gyönyörű szobrot, melyet művész faragott, eltorzítva, pusztá vidéken valami váló-út szegletkövéül használnak, hogy néz az ki? Kocsitengely lehorzsolta, sár és por lepi. Művészi kéz kell hozzá, hogy kijavítsa és kiegészítse. Olyan a lélek; emeljük ki rajta az istenit!

II. Reliqua¹³⁷ ... az a kis gmundeni bogár jutott eszembe, smaragd- gyöngyös hátával, melyet a mikroszkópban néztünk; az a csodás, titokzatos világ; az a misztérium, melyben utunk kígyózik mint ezüst fonálka remekművű szövetben; az az ország, mely körül húzódik vízerecske gyanánt életünk. Ez az a reliqua! Létünk amennyiben öntudatlan és a lények skálájának felső fokán áll, e csodás világ betetőzése; öntudatos életünk pedig egy vonzó középpont, amely gyöngyökkel, csodákkal, misztériumokkal ingerkedik, magához húzza, megkoppant- ja, mint az aranyhalacska a vízbe hullatott gyémántot, anélkül, hogy tudná mi az? Ó, be csodás világ az, melyből kinövünk. S valamint a forma fölépíti a földből, a párából s az eső cseppjeiből leveleit, szirmait, forralja olaját, s széthinti illatát: úgy az emberi léleknek is kell a »reliqua«-ból az Isten szép képét a természetes és természetfölötti rendben kiépíteni. Építsük, tanuljunk ismerni; használjuk föl, élvezzük, tartózkodjunk; de mindig azért, hogy ész szerint és azután Krisztus szerint hatalmasakká, teljesekké váljunk. Ime a reliqua – az a kuszált, hálós világ; szívünk gyönyöre színompás, verőfényes, ragyogó gondolat-kifejezéseiben; erőnk forrása fensőbb célok szolgálatában; élvezeteink titkosan megtelő s egyre kicsorduló kelyhe; igazán, mily s mennyi áldás! Reliqua ... reliqua ... egyre suttog ez körülöttem, zúg, bűg, hajlong, vakít, felhőkben dudorodik az égen s virágokból illatozik a földön. – Majd anyai, puha karokkal ölel; majd a szükségesség vaspántjai közé szorít; a betegségben, szegénységben, nyomorúságban ... mert hát hatalmas és végtelen. A reliqua tehát a hatalom és a szükségesség is; a világ zordon és végtelen pályákon sodró hatalma. Csendesen megvonulok a szellő suttogásában s reszketve gyönyörködöm a villám csattanásában; simulok a levél bársony pelyhéhez és megnyugodva vonaglik a párnán fogfájásomban. Reliqua propter hominem, hogy simogasson, vagy sebezzen. S valamint a fa nekem nyújt árnyékot, úgy nekem gyöngyözik tömjént is, ha megvágom: úgy kell nekem tennem az Úrral szemben.

Reliqua ... a gyöngesség, a végesség, a tökéletlenség ... a mirrha, balzsam, olaj és tömjén; de ez mind vág, sebez. Úgy vágjon, hogy áldásul szolgáljon. Hát ebből a reliquából kinövök. Istenért, Istennek élek; csak őt keresem.

¹³⁶ Vö. ÖM 8,259

¹³⁷ Reliqua ... „A földön minden más az emberért van teremtve...” Erről Szent Ignác a lelkigyakorlatok első hetében tárgyal az ún. alapvetés (fundamentum) részben.

Reliqua ... amennyiben az ember a fizikában áll: csodálatos, gazdag, hatalmas világ; melyben csak mint a hópehely kergettetünk; egy erőnk van, mellyel a reliqua fölött uralkodunk: a szellem. Mélységei vannak és magaslatai és aspirációi ... Betegség, csapás, fájdalom!

Reliqua ... amennyiben az ember a morálisban áll: az erkölcsi lények viszonygazdag világában. S itt ő maga határolt észben, szívben, tehetségében; a tendenciák erdejében áll. Emberek közt jár és él.

Az egyik emeli, a másik lenyomja; az egyik melegíti, a másik hűsíti; az egyiket dédelgeti, a másikat sebzi; az egyik édes, a másik keserű. Kinő ezek közt az ember. Hát a liliomnak non sunt reliqua, ut juvenis? Nem; mert nem cél és korona. Tönkre megy. Nincs lelke, oly erős és gazdag, oly bő és sokoldalú.

Ime a fundamentum nemcsak alázatunk alapárka, de trónunk, királyi hatalmunk zsámolya: Istentől Istenért – ott pedig »reliqua«.

III. Quapropter necesse est nos facere indifferentes¹³⁸. Ez alatt dispoziót értünk, hogy egytől sem idegenkedünk, mihelyt tudjuk: Isten ezt akarja, vagy ezt küldi, vagy megengedi. Nem azt jelenti, hogy az ember keresse a gyalázatot, hanem hogy, ha cél: az Isten dicsősége ráhozza, hogy indifferensen eltűrje. Tehát az ész s az akarat indifferenciájával s nem másképp, pl. az érdem indifferenciájával. Ez tekintetbe sem jön. Jól értem, ha a P. Nádigra gondolok, aki indifferenciával tűrt, bár nem kereste a rákot.

IV. Nekem a szívem dagad, ha angyalra gondolok; tiszteletem, szeretetem elrepül hozzá. S az Isten nem szereti őket? ezt ismételtetem kétkedőleg. S egy feleletet találok csak rá: végtelen az Isten. Az angyal glóriája új világ szűrődése, e világok fölött van az Isten. Az angyal fönséges magassága csak az Isten trónja zsámolyának illusztrálása. Deus magnus Dominus! [Isten nagy Úr.] Az a tudat, az az ismeret, az a kegyelem, az az életbőség az angyalban! de ez csak sejteti, hogy mi az Isten. Szerette tehát őket, de mégis összetörte; lesöpörte. Én még nem láttam virágzó várost porban ... de mit éreznék? S jaj az a kegyetlen Isten! S gyűlölik őt, mert örökre szerencsétlenné lettek: pedig lettek, nem tette őket azzá. Lettek ... ő csak elfordult tőlük ... Jaj bűn, hová tegyelek?

Aug. 2. V. Lelkem már ájuldozik s érzi, hogy nagylelkűen kell magát megtörnie és föltétlenül Istennek odaadnia. Mi minden háborog ilyenkor lelkemben, hogy szinte nem találok el, mi a vezérgondolat. Szent sürgölődés a lelki élet bensőséges összeszedettsége után; szívszorulás az Isten szent félelmének éber érzetétől; elmélyedés az örök igazságok zúgó kataraktáiba; irtózás a fölületesség általánosságától. Istenem, hogyan tartsam és szedjem magam össze? Szent kötelességérzet hat át, hogy önmagamon kifejezzem e hitemet, hogy annak érvényt másokban is, kivált a klerikusokban törekedjem szerezni. A meditációt okvetlen ki kell nyujtanom; a lelkiolvasást megtartani; délben, este keveset enni; a kis- és nagypapokat a lelkiéletre buzdítani; szigorúbban a hivatás-kételyekben eljárni.

Szegénykéek, nagy bajuk van, hogy nem fogják föl az életet, mint Istenben való törekvést; hanem csak úgy, mint klérikus, kápláni, plébánosi életszakok egymásutánját; s azért üres az életük s gyenge, megbízhatlan s vigasztalan a papságuk. Az exercitium főcélja: az életet fölemelni és az örökkévalóság gondolatával megnemesíteni. Adni neki értéket önmagában, céljából s nem a körülményekből, vagyis az eszközökből. Az eszközök sokszor nehezek és sorvasztók; mi lesz akkor az életből? üres dió; nem édes, semmiféle nem dicséretes. Mivel akarjuk megtölteni? Kellemes háziassággal, mulatozással, jó jövedelemmel; vagy pedig a fegyelmesség, a szellemi élet gyakorlataival? Alacsony köznapisággal, vagy magas gondolatokkal? Szórakozással vagy bensőséggel? Én Istennek akarok szolgálni

¹³⁸ „Szükséges ezért, hogy közömbösekké tegyük magunkat minden teremtménnyel szemben ...”
Lelki gyakorlatok, fundamentum.

egyszerűségemben, beosztom napomat, soha el nem mulasztom lelki olvasásomat, elmélkedésemet. Ha lazaristák jönnének e plébániára, hogyan élnének? Csendben rendben, megtagadásban, buzgalomban, a lelkipásztorság munkái közt.

Úgy látom, hogy hamar lehangolódnak, kiszáradnak, nincs forrásuk. (Semmi lelkiélet.) Nem győzik le magukat, hanem sokat panaszkodnak, hogy mások ilyenek és olyanok.

Ha biztosíthatnók magunkat a pokol elől, mit nem tennénk? Vedd szemügyre Júdást. (Manning) Vezuv, az irtózás hazája ... szétmálló látójából tüzes bort forral a nap.

VI. Most megint fölbugyogott bennem az exercitium quintessenciája: a vágy a szentség után; minden egyéb csak eltérés. Ezt a gondolatot a szívembe égetem s a többit csak úgy tartom, mint rostját az ő szöveteinek. A többi mind csak gyapjú és minta, de a szövet, a posztó az a szentség, s én vagyok a fonója is, szövője is. Ez gyakran háttérbe szorúl, főleg spirituálisnál. Tehát ezentúl mindent csak azért, hogy szentebb legyek; hogy alázatosabb, tűrőbb, szeretőbb, bűnbánóbb legyek. Aki ezt szem előtt tartja, az győz. Nem fogy ki se gyapjújára, se el nem szakad fonala. Csak magunkat tekinteni; az élet ezt kívánja. Ezzel fegyelmes, szelíd, igyekvő, kimért, bensőséges, buzgó, lelkeket kereső lész. Otthon, magányodban, székedben, pulpitusodnál körülleg a spiritus disciplinae. Ez nem marad partikuláris examened. Úgyes lész és körültekintő. Lám én azt veszem észre, hogy túlságosan kiömlöttem. Azért ezt ajánlom klerikusaimnak is: szigorúan lelkiéletet élni s csak ezt tekinteni: Én a királyi széken... Istenért ... alattam a reliqua tarka szőnyege.

VII. A halál biztos. Borzasztó sor ez, úgy eltűnni és megszűnni. A kereszténység is odaáll a sírhoz; az áldozatos, szakító, erőszakos voltát el nem veheti; de mit érez? Krisztus és a szentek, hogyan állnak a sírnál s hogyan halnak? vegyük ki ebből számunkra az áldozatot s készüljünk jó halálra a följajlás, az indifferencia által. Ki tudja, hogyan leszünk halálunk előtt, milyen betegség váj ki minket?

Aug. 3. Jól festeni a meditációban. A készüllet adja a hangulatot. Hangolni kell a lelket; ez kelti föl tehetségeit. A hangulat termékeny föld. Nézd a cikláment, mindene van ott abban az erdőben, látszatra, s mégis kivész; tán valami kicsiség hiányzik. Semminek sem szabad hiányozni. – Itt a húsvét; de hó takarja a földet; nem igen van húsvéti hangulatunk.

Azután akarni, fölkaparni az érzelmeket. Aki ezt nem teszi s csak gondolkozik, hasonlít ahhoz a festőhöz, aki a képet nagy gonddal lábainál kezdi, de a fejhez amikor ér, észreveszi, hogy nincs helye.

P. Lancicius az uborkát nem szerette; megtagadta magát azáltal, hogy evett uborkát, jó nagyot. A háziasszony, mikor azt látta, hogy Lancicius az egész nagy uborkát megette, hozott egy másikat, s azt is le kellett gyúrnia.

Szent Terézia azt mondja, hogy az ördög jobban fél a szentelt víztől, mint a keresztvetéstől, mert hogy a keresztvetés után visszatérhet; de a szentelt víz után nem szokott visszajönni.

X. Szívem a legbensőbb hálától túlcordul s nem fejezheti szóban lángoló érzelmeit azon jótétemény fölött, melyet az Úr nekünk az inkarnációban juttatott. Oly közvetlenül velünk s élünkön lenni mint vezér, mint tanító, mint atya és megváltó; kicsoda képes ezt felfogni s átérteni? Azért az a fönséges nagy érdek, melyet nemes lelkek megvalósítani küzdenek és égnek, aranyos glóriába öltözik az inkarnáció fényében. Istenem, ily nagy kegyelem: a Krisztust, az Isten képét bírni köztünk, a leereszkedett, a mézzé vált Úristent, a testvért. Boldog barátságban közeledni hozzá és meghittten hallani szavát: ti értitek csak ezt, kik küzdötök nagyért, kik az emberiség nyomorát átérettétek, kik sötétségét látjátok, s segíteni nem birtok. Ti üdvözlitek ezt a Megváltót a próféták ihletett ajkával, a lélek tüzevel; ti nem tudjátok őt hová tenni, s legjobban tesztetek, ha szívetekbe zárjátok, ott őrzitek s szavait hallgatjátok.

A nagy nehézség az, hogy ez az érdek, melyet Királyunk fölsegíteni jött, lelki; nem a sikerek külső mércéjén mutathatni föl előhaladását és térfoglalását; ha valami táborbaszállás

volna, ó, akkor mint sűrögnénk körülötte; de így a lelki tér, a lelki harc ezernyi bizonytalansága, a nézetek kavargó szétágazása csökkenti a fölébredt buzdulást. Mégis tisztán látni, hogy mibe öltözködött az Úr s miképp akarja legyőzni a világot. Uram, add, hogy ezt értsem.

Bold. Juvenal Ancina, solazzói püspök az időrablókat piócáknak mondta; mert az idő neki élet és vér. Neri Szent Fülöp ajánlja, hogy este lefekvéskor úgy helyezkedjünk el egy-két percre, mintha ki volnánk terítve.

Aug. 4. Szombat, délután fél 5-kor gyóntam. Deo gratias! Rendkívül és kifejezhetlen indításokat nyertem papi buzgalmam föllendítésére. Mi úgylis jégcsapok vagyunk szemben azon buzgalommal, mely az olasz szenteket eltölti, és ép ezt is, akinek életét most olvasom: Juvenal Ancina. Az Úr arra figyelmeztet, hogy buzgalmat a lelkekért folyton kell szítani és jelentkezéseit ellenőrizni; azért fölteszem magamban, hogy mindennap vigyázok s most a partikuláris exáment is erre intézem, hogy észreveszem-e az Úr Jézus érdekeit: a bűn csökkentését, az emberek megtérését, exerciciumnak tartását mások által.

Mikor mással összejövök, arra vigyázok, nem szenvedett-e lelkesülésem, nem vett-e rossz benyomást tisztaságom, bizalmam, törtetésem?

Este megvizsgálom magamat, nem hagytam-e alább az Isten dicsőségének előmozdításában? A káplánokat jobban kell gondolnom; leveleimmel fölkeresnem. Konferenciákat a papoknak a szemináriumi kazuus megoldásával kapcsolatosan. – Szolgálók menhelye.

XIII. Kiváló figyelemre méltattam a két zászlóról való meditációt. Az apostoli szellem jellegei vannak ott kidomborítva, a szegénység s a megvetés szomjazása. Én, aki papokat nevelek, csak itt merítsem eszméimet és színeimet.

A szegénység alatt a szív teljes elcsatolását értem: étel, lakás, bútor, könyv s hasonlókval szemben.

A megvetés elviselésében kivált közelállóinkat kell tekintetbe vennünk. Ime tehát az én régi ideám: szegényen és megvetetten, a világtól nem ismerve és esetleg félreismerve: ez a dolog rendje az apostoli férfiúban.

Aug. 5. Az Úr Jézus apostoli élete mindjobban előtérbe lép, a szegénység s a világtól való megvetetés jellegeivel. Ezt a klerikusok szívébe is kell csepegtetnem; nagyon szükséges. Minden évben jobban érzem, hogy nem teszek eleget e részben. Igaz, hogy ez a legnehezebb is, s a belső ember megtörésével jár karonfogva. Kivetköződni az apostol szerint.

Láttuk ifjú papjainkban, hogy nem állhatnak ki a gátra, mint megbízható katonák; tántorodnak és szédülnek. Leveleik panaszosak és nem hősiesek.

Élni tanuljunk ... szerényen ... magunknak ... Názáret. Ebből lesz egy generáció, mely Istennek s az egyháznak él. Mi mindenféle embert láttunk ... tisztességes, művelt, komoly egyházi férfiakat, kik csak azért nem ülnek püspöki széken, mert a régi egyház püspökeit utánozzák. Főleg, ha szegények atyái; mert ez kell a püspöki tiszthez.

Látom a hullámzó vetést, némely még fázik, más zöldül. Mi lesz? Szigorúbban követelni az egyházi szellemet. – Mit lássanak bennem? Atyát, tanítót, őrt (silentium).

B. Juvenal Ancina a kártyát széttépi. A káromlókat pofozza. A remete ásítozni látott egy ördögöt a város előtt, s izzadni több százat a kolostor előtt. Szent Ignác egy laikus fráterje beletartotta a kezét a tűzbe, hogy hogyan ízlik a pokol? Szent Ignác keresztvetéssel meggyógyítja.

XVI. Én az Úr Jézus töviskoszorús Szívét választottam magamnak címerül s eszményül. Itt tudok legjobban felolvadni és könnybe lábadni. Kérem alázattal az Istent, hogy adja megismernem Jézus szent Szívét. – Ez az ismeret kétféleképp közelíthető meg: a gyakorlat által, a szentek életében való föltüntetése által. Ez az a „sancta” Ecclesia; kell az egyháznak krisztusinak lenni; mert ezen jellegeinek önmagán hordozása által lesz nekünk közelebb a Krisztus. – Kézzel fogjuk s látjuk Krisztust. A Krisztus élete a szentekben százados és

ezredes kiadásokat ér meg. Lám, mily illusztrációja ez a thézisnek az egyház nótáiról¹³⁹. A vágyódó szívnek eligazításra van szüksége Krisztushoz is, Istenhez is, s ez az egyház; de ezen az egyházon kell neki föltalánia s kiéreznie a krisztusit. – Lourdes is ide tartozik. Csak lennének köztünk, kik az összeköttetést az Úr Jézussal önmagukon kifejeznék, vagyis bár volnának szentjeink.

Azután az Oltáriszentség szellemét is legjobban az Úr főpapi beszédéből vélem kiismerhetni. Krisztus szinte érezte, hogy szíve az üdvösség központja, az örök üdvözülés sarkköve; érezte, hogy belőle születnek a lelkek. – Érezte, hogy mikép szőlőtöve ő minden Istenben élő léleknek, s hogy mindnyájan benne, vele s általa egy test vagyunk; érezte, hogy a kereszténység mikép forr össze az egy Krisztusban való összeszőgelésben. Krisztus köztünk s bennünk, s mi mindnyájan egyek benne s belőle kinövünk! Ó ki adja ezt értenem?!

XVIII. Nekem a passió az én rózsám és virágom. Kiolvasom azt belőle, ami leginkább kell ebben az életben a léleknek: Szenvedni és szeretni és szenvedve szeretni. Lám, ez az a párás, gőzös légkör, melyben az élettől duzzad s pompázik minden. S oly biztos ez az út, ez a mód; oly biztos; s a szívnek ez kell különösen, hogy a keresztből, mely úgyszólván úton-útfélen krisztusi keresztet faragjon. Azért fölséges Úr, Király és Isten Krisztus Jézus, térdenállva kérlek, végy engem szolgálóvá a megvetésben, gyűlöletben, kicsinylésben. Add, hogy gyöngyhalász legyek ... s ezek legyenek szememben a gyöngyök. Be szeretnék menni, elmenni valami olajfás, izzó levegőjű, csendes olasz zárda falai közé, hol Alc. Péter szigorú, szerafi szelleme leng; messze, valahol a Földközi-tenger sziklái fölött vagy Apulia, Calabria csupasz, kukoricás terraszain emelkedő, szegényes zárdába. Ott szeretnék és szenvednék, sírnék és vigadnék, és senki sem ismerne; csak az Úr!

XIX. Ép most végeztem be exerciciumaimat a szeretetre segítő meditációval. Sokat sírtam tegnap és ma, jól kisírtam magamat. Nehéz nekem az élet; mert szenved az, akit szeretek. De mivel tettekben kell hogy megnyilvánuljon a szeretet: azért följánlom magamat föltétlenül az Úr Jézusnak; s hűségem által a meditációban, a lelki olvasmányban, part. examenben, breviáriumban, gyónásban, lelkiismeret-vizsgálásban, buzgalmam által az Isten érdekeinek előmozdításában, kivált a bűnök megakadályozásában, okos, körültekintő viseletem által a papok valamiféle előmozdításában, kívánok egészen az Úr áldozata lenni.

Dec. 18. Ó, be rejtett Isten az Úr Jézus; ó, mennyire elrejtőzött! Deus absconditus! Bármerre közeledünk feléje, köd borul utainkra; s midőn a tónak azon helyére evezünk, melyben képét láttuk, ép mi zavarjuk föl a síma tükröt, s a képet nem látjuk. Vágyaink pedig keresik az Urat. Ime, mily alakokat ölt! Ugyancsak nem istenieket. Ész és szív tépelődve jár körül; nézi, fontolgatja, hol van ezek nyitja? S ha el is fogadta: mennyi kísértet, mennyi elterelő irány!

Hűtik a herezisek a keresztény meleg gondolatokat. Szocin a szenvedő Krisztust mint erényhőst szerepelteti, s nem mint Megváltót. A Megváltónak halk meleg vérét értünk kellene ontania, értünk dobognia; értünk könnyeznie; ó, ez a fölséggel ellenkezik. Mutatta a Megváltó, hogyan kell meghalni az igazságért; de hogy az embert sirassa fájdalmai láttára, hogy azt mondogassa: értem túrsz – az nem járja. S végül is az ember elfárad. Könnyű pihentetni a szemét a hegyeken; de járnai rajtuk kifáraszt.

A jászol gyermeke az isteni kinyilatkoztatás telje; küzdelmeinkkel, nemesebb vágyainkkal, beteges értelmiségünkkel megállunk előtte: itt kellene hódolnunk; ennek a gyermeknek a kezébe le kellene tennünk szívünket, lelkünket; itt kellene horgonyt vetnünk s azt mondanunk: megtaláltam s megnyugszom. De a vállalat merész; gondoljuk meg: mernők-e megtenni. Kérdezzük meg, megtettük-e öntudattal, nem szokásból? Lemondtunk-e, elfogadtuk-e normának? Hódoltunk-e a gyermeknek – szívvel, ésszel, akarattal?

¹³⁹ *Nota Ecclesiae*: az Egyház ismertető jegyei: apostoli, egy, szent, katolikus.

Eszünk nehézségeivel, szívünk vágyaival állunk meg előtte. Keressük az Istent, elfátyolozva látjuk mindenütt. Hideg az Isten; messze van, titokban. – Meleg az Isten; kicsiny, mint az Isten művei; de jól esik. Erős, lendületes akarattal kell megállnunk. Mint a márványba vésett pálma oly gyönyörű dísz a férfiú sírján, úgy mint a mi Krisztushoz való ragaszkodásunk. In hac voluntate sanctificemur. [Ebben az akaratban megszentelődünk.] Ezt a voluntast kifejezni! Ezt a meleg bensőséget őrizni! Akarat!

1895

Jan. 11. Bementem a kollégiumba; a porta külső ajtaja, mely az udvarra szolgált, ki volt nyitva, s mivel sürgős dolgom nem volt, szinte ténferegve kiléptem a befásított udvarra, inkább kert volt, mint udvar; hátul pláne egész erdő. Az egyik fán a középső csoportban P. B. állt egy gallyon s fűrészelt a száraz ágakat. »Mit csinál«, szólítottam meg őt. »Hát csak faricskálók.« Ez az ember oly benyomást tett rám, mintha nem volna hivatása komoly dolgokra, hanem el kell pizmognia az életét. E képpel többször foglalkoztam. Megszáll az erély s a működés vágya: Menj ki a világba és lázíts; áldozd fel magad és mozgasd az embereket. Bejárhatnád a vidékeket s tarthatnál beszédeket az evangélium megújulásáról, s szellem fölelevenedéséről. – Azután megint úgy tetszik, mintha ez a működés hasonlítana Nebukadnezár szobrához, melynek cserép lába volt. Csak a lelki életet ébreszd a papságban s magadban; ez a fő; minden egyéb csak játék. S úgy látszik nekem, hogy annak a P. B.-nek a fán még sincs nagyon igaza. Csak napról-napra mindent híven és pontosan megtenni!

Jan. 12. Az Isten ember lett, az isteni emberi lett; fény de tejes üvegen átszűrve s minden ily átszűrt fény tulajdonságaival. Ez az »Isten-ember«, ez a központ, a kiindulás és a korona. Az isteni egészen hozzá alkalmazkodik a világban, ehhez a boldogító szövetséghez. Miatta van a kegyelem; a kegyelem nem egyéb, mint az isteninek beleleegyedése az emberibe. Krisztusban substantialiter; bennünk accidentaliter. Mint mikor a cukor olvad, legédesebb és egészen cukorképes maga, de azután ez az édesség kiszivárog a víz rétegeibe: olyan a kegyelem szivárgása az Úr Jézusból. Azért teremtett már az első ember kegyelemben, mert Krisztus képe, Krisztusról levett kép volt. Az istenemberi az Istenség megnyilatkozásának dominanteja a mostani teremtésben! A gratia csak leolvadás az édes szubstanciából, Krisztusból. Azért gondolom, hogy Krisztus az első, a primogenitus s hogy miatta minden van, s hogy eljött volna, ha nincs is bűn a földön.

Jan. 14. Kövesden este beszéltem; 15-én Szobra és Nosztrára; 16-án Szobra és Esztergomba... Gyóntattam is. Nagyszerű fölvilágosodásokat nyertem Z. s más gazemberek garázdálkodásáról. A felsőbbek még nagyobb és alávalóbb gazemberek, mocsárban áll a társadalom. S ez a társadalom farizeus; törvényszékeket állít föl és parádézik; elítél néhányat s milliókat futni enged. Legfőbb emberei piszok és métely. Z. O.-nak ajánlt E. 1500, Sz. 4000 frtot, ha hozzá jön. Nem ment; elesett; rokonai eltaszították; »adjatok 200 frtot, mentsetek meg;« nem. Lopott. Fölment a Rathausra Bécsben, kérdezte kis fia: »Mama, minek megyünk oly magasra?«; le akart ugrani; fiára nézett; nem tehette. Egy szegény varrónő fölfogadta a fiút, ki az anyját is tartja, s az ingyen tartja; azt mondta Z.: majd ha lesz pénze, megfizet!

Más, a szobi gazdaasszony, kitagadva rokonaitól, kiült a fajkürthi erdőbe, télen éjjel gyermekével, hogy megegyék a farkasok; de a farkasok nem jöttek. Nagy szenvedők; ne dobjatok rájuk követ!¹⁴⁰

Markovicsné meghalt; gazdag asszony, a férjét elhagyta; a jezsuiták temploma lépcsőjén ült, koldult; meghalt egy kis kuckóban, feje alatt megtalálták cselédkönyveit.

Simonyiné, Csernoch úr gazdaasszonya beszélte, hogy a Reiter-kávéházban kulcsárné; 2000 frt napi bevétel; minden reá bízva. Az asszonya szerette; sokszor mondogatta: »Megint imádkozik; templomba jár. Minek az?« – »Lássá szegényül fog meghalni maga is és nem visz el majd magával semmit; jó lesz, ha átküldjük Istennek tett szolgálatainkat.« Ha valaki meghalt, bezárkózott Reiterné a szobába és nem akart senkivel beszélni a halálról. Egyszer kérdezte a gazdaasszonyt: »Miért imádkozik?« »Jó halálért.« »Ó, be hóbortos; még halálért is imádkozik.«

¹⁴⁰ Vö. ÖM 8,9: „Ó áldott türelem.”

Nem jön eszembe, hogy hívják azt a jó asszonyt, aki az öreg Vignét magához vette; ágyába fektette, maga a földön hált; ápolta, szobácskáját s mindenét megosztotta. *Talium est enim regnum caelorum* [Ilyeneké ugyanis a mennyek országa.]

Jan. 18. A belső lelki élet csupa kis apróságokból áll, mint a májusi rét csupa virágból, mint az email remekei kis, pici szemekből, levelekből, rügyekből; s bámulják s drága pénzen veszik. »Mit kell itt a kereszten bámulni« – mondá Czibulka az esztergomi kincstárban. »Ezt a pici oroszlánt két oldalt.« – De bár kicsi: győz. A természet mindig ez úton jár; remekel a kicsiben. Hegységeit porszemekből, finom iszapból alkotta, gyönyörű virágait szirmokból, szirmaikat sejtekből, jégmezőit jegecekből; sziporkázó üveghasábjait finom tömecsekéből. S ami a legfinomabb, az a legerősebb; azt összezúzni nem lehet. Erőszakot nem ismer, csak vonzalmakat! Mily halkán és csendben jár és dolgozik; ha a Rossberg leszakad, nem képes súlyával úgy összetörni a cukrot s az anyagot, mint a csendes vízfolyás! S mily átható az a finomság, mily szellemi! Mily utakon jár, vonzalmai nyomában! Mint szivárog, mint illan! 100 kiló rózsaszíromból 5–8 gramm rózsaoajat, 100 kiló violavirágból 3–4 gramm ibolyaoajat ... Mily finom az illat s az élet!

Jan. 27. Azt tapasztalom, hogy rendszeren azok tolonganak kifelé, akik rosszul érzik magukat befelé; kiknek nincs belső életük. Ott kint akarnak érvényesülni; ez természetes; de csakis természetes; a hitből nem folyik buzgalmuk, és könnyen kivész. Csak aki szigorúan belső életet él, az lehet támaszunk! Tenni, tegyük! Lassan a testtel! Először is a mi legfőbb tennivalónk a lelkek üdve; másodsor a külső védfalak emelésében is mindig erre befelé kell húzni.

Febr. 2. A szeretet Aristoteles szerint hasonló édes esszenciához, mely azon mértékben vész, melyben diluáljuk és föloszlatjuk. Igazán a szeretet zárt kör, kevésre terjed ki; már egy családban is igaz ez! Minél több a gyermek, annál kisebb az anyai szeretet része egyiknek-másiknak. – Gondolj most a tengernyi édességre, mely Jézus szívébe zárkózik; oly nagy, hogy szét nem oszlik.

Márc. 13. Ó, be imáandó belátásra vezet az a szó: *amice ad quid venisti?* Jézus nagy szívének szeretetreméltó készségét mutatja. Elemezd, ízleld e szót, s meggyőződöl: szeret téged. Ha bűnbánóan jössz hozzá, ez szinte több, mint a tékozló fiú és Péter esete; ah, itt nincs bűnbánó szív, nincs könnyes szem! Itt csak az Úr és vágyódó szeretete szól! Mily nagy, mily olimpiai fönség és béke van ezen Úr Jézuson ámulás és bántalom közt is! »An non putas, quia possum rogare Patrem meum et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum?«¹⁴¹

Márc. 14. *Haec est hora vestra et potestas tenebrarum*¹⁴². Az Úr Jézus viszi be az igazságtalanság, a zsarnoki elnyomás sötétségébe a fényt: a hit fényét.

Aug. 3. [Lelkigyakorlat] Nagyszombat. (P. Schleicher.) Mélyen belefűr a lelkembe az az »omnia propter hominem« [„Minden az emberért” – az ignáci fundamentumból.]. Az ember a cél; minden neki hódol. Istenem! mily hódolat!? hol az a hódolat? Küzdelmet, keservet, kínt, csalódást ad! Bizonyára ez való az embernek! Különben tönkre megy. Sült galamb nem repül! Tehát »propter hominem«, hogy eszét, akaratát, kedélyét, erejét kihívják. Az ember a cél, nem hogy minden hódoljon, hanem, hogy ő meghódoltasson mindent! eligazodjék. Célja, mint a lomnici csúcs a turistának: Fölmászik rá! – Célja, hogy az ember a világban erényre jusson! De ha a világ rendje föl van dülva, s romjai alatt nyög az ember! Ha a küzdelem elnyomja s érvényesülni nem engedi! Ime Isten akarata ellen az »omnia«.

Különben tudom, hogy a fizikai rendben, mely át van járva a természetfölöttivel, Isten különös segítsége szerepel. Jártassuk át minél jobban ez aranyszálakkal! s ahol eszem

¹⁴¹ Jézus elfogatásának jelene. A két latin idézet: „Barátom, miért jöttél?” (Mt 26,50). „Vagy azt gondolod, hogy Atyám nem bocsátana rendelkezésemre rögtön tizenkét ezred angyalnál is többet, ha kérémm?” (Mt 26,53)

¹⁴² Lk 22.53: „De ez a ti órátok: a sötétség hatalmáé.”

megakad, gondolok az elkínzott vértanukra! A rossznak rendkívül nagy szerepe van a világrendben! Szóval: megtenni mindent s függni, bízni Istenben! Hiszen ez a minden is csak egy melegebb sóhaj, s vége van. Mert senki sem érti az embert, aki halhatatlannak el nem fogadja, s mihelyt elfogadja, akkor a »minden« is kellő világosításban áll! Millió baj, szenvedés, bűn, aggodás, kétely: ezen keresztül (propter, per, cum, contra, juxta, infra, supra) áll föl az ember!

Valóban nem ismeri az embert, aki a testi szükségleteit veszi csak tekintetbe, s csak ez oldalról gondozza! Homo materia et spiritus est! [Az ember anyag és szellem!] Hogy végleg megnyugodjék: testen, bajon, kínon át Istenben. Tehetségeit érvényesíteni, mind teljesebben kifejteni és boldogulni. E küzdelmekben sok a tökéletlen, kezdetleges, széttört exisztencia; de »relative ad se« egész lesz, ha ezt tartja: »omnia propter hominem«. A műveltség teraszain küszködünk és meghalunk. Mások följebb jutnak! Tehát a célt tartva a világfolyás különböző változataiban mindig előre!

Aug. 4. Este van; borult az ég; esett, s most kellemesen hűs a levegő; csend van, csak a verebek csiripelnek a hárs- és gesztenyefák lombjában, azután az orgona bűgása is hallatszik az esti litániáról. Megint itt vagyok avval a vágyódó, tenni és segíteni kész szívvel. Mit tettem eddig? a papnevelés terén? valamit; nyit-e ez nekem valami különös sikerekre kilátást? nem hiszem. Mit tettem más téren a nyilvánosságban? Egyáltalán semmit! s mégis folyton ez feszít, ez hív! ha ez nem volna, egészen megnyugodnám bármely cellácskában. Egy év olyan mint a másik.

Bármint is legyen, szívem ifjú, vágyik, hevül és sír; ezek szárnyaim; ez erőm és bátorságom. Senkitől sem félek; senkinek sincs többje, ami a kincsek fáját illeti, nálamnál. Ó szent boldogság! Hogy akarok belőle és benne élni. – Tehát buzgón és lelkesen és gyermekdeden és kedélyesen. Így van az jól, nagyon jól! Édes Jézus segíts meg, hogy szerethesselek.

Este. Feltörtem szívemet a pokol gondolatával. Csak ez az örökkévalóság, ez a szemfödél az örök szomorúságból és kínból szöve óvhatja meg az embert. Nincs hatalom, mely vele síkra szálljon. Ez vindikálja az eszmét, az erényt, az Istent, a tiszta szívet. Nélküle elvész minden: erény, szív! Megbarátkozunk a bűnnel, a kísértéssel: de ime a pokol gondolata szétszedi a mámort. – Eszméink halványak, nincs mozgató erejük, vértanúik hiányoznak; de a pokol teremte. – Börtön, kín, kassai vértanú fájdalma, rákfene – kicsiny játék vele szemben. Kell buzgalom a lelkekért: ime itt. Ó, ha meditálnék a pokolról többször! Kell könny és penitencia? itt a forrása. Kell elvonultság és belőle cikázó erő? Kell bátorság és önmegvetés, gyávaságunk, kényelmünk, elszonytyorodásunk letörése? Kell férfias egyéniség Isten műveire? Ime itt!

De mily színeket ölt az érzéki csáb, a bűn?! Összetörve minden ereje, s egy fegyver zúz és öl: a pokol örökkévalósága.

Kivált a szegény embereken esik meg a szívem; mit velük? poklot nekik prédikációban, szentbeszédben! Aki az ajtón bemegy, az üdvözülni. Aki szenved, az érti. Ha az Aggteleki barlangban egy hétig voltam volna, hej, de erősebb ember volnék! A kín, az edz. Azok a vasas emberek a kín gondolatából valók, minket az érzéki megtör gondolatainkban előbb, aztán kívül is tettleg. – Nem vagyunk erősek; a rozsdá megette páncélainkat és dárdáinkat; míg vérrel itattuk azokat, fénylettek; most a nyugalomban megvékonyodtak, s gyermek is összetörheti őket. Azért ismét föl evvel: »ego memet in ardua fixi.« [Én a keményet céloztam meg.]

Aug. 5. Ismét estefelé van; a Havi Szent Szűz tiszta, hófehér rózsaszirmai hullnak ilyenkor M. Maggiore kis kupolájából; reám is hullottak ma. Az inkarnációról való elmélkedés megérteti velem, hogy a remek szép léleknek nem kell bámuló nép; neki az Úr kell! Ezer és százezer évig áll az Aggteleki barlang világító (csillagvizsgáló) tornya, szem nem látta; százezer évig áll a jégjegecek bűbajos világa a dobsinai hegyben, nincs szemlélője;

különben is minek csattog a csalogány az erdő sűrűjében, minek nyílik a virág a sziklacsúcsokon: élet-örömből, sugártól és harmatból. Úgy kell az emberi szívnek is tenni! Az erény nem a piacé, nem az emberiségé; hanem az Úré. Néhány szírom le is esik közénk s nagy lármát csapunk vele! Egy-két illat-atom ellejt felénk is s elbűvöl; de mi ez mind ahhoz a nagy valósághoz képest?! Hány oly tiszta leány volt a domremyi erdőkben mint Jeanne d'Arc? Ki tud róluk. Domino stat quisque. S ez tetszik nekem is, ez a rejtett, elvonult, önmagába zárkózó lelkiség; a többit, ami a világon él s áll, elsöpri mind a mulandóság árja; nem lesz különbség a plebejus s a gracchusok háza közt; de az erény örök, lámpája ki nem alszik.

Már hétre jár az idő; este van igazán. Ismétetem az inkarnáció meditációját. Mélyen belevágott lelkembe. Kivált az a remek, az az ismeretlen szűz. Istennek élni, az inkarnáció kegyelmében... Hátha a világban való foglalkozás még jó dolgokkal is hiú! S igazán hiú, ha nem történik Istenért. Szocializmus, irkálás ... mi ez? Már 37 éves vagyok ... már! lelkemet ismét kifeszítem! Istennek élek bensőségesen, ájtatosan, könnyezve, alázatban, sejtelemben, tiszteletben a Szentek s a kedves testvérek iránt. Szívesen visszatérnék Esztergomba imádkozni, elmélkedni, szolgálni Istenért betegeknek, vakoknak, érzéketlen népeknek. De teli szívet kell hordozni, hiszen különben szegény leszek, nem lesznek szárnyaim. S lehetek-e külsőséges és semmit mondó? Lehetek-e sima és könnyen elosonó? Lehetek-e világias, naprólnapra élőködő, az emberek bajai fölött szemeimet lehunyó?! Nem! Ki kell emelni a nagy jelet s megvilágítani vérrel és szívlánggal. Sokszor gondolom: nem vagyok arra való. De mélyebb életre igen is; a többi ennek nyomában jár. Aki az evangélium szerint radikális, de belső, lelki életben, annak lesz lelke. Aki csak ezt az evangéliumot tartja s hozzá méri a világot, azt megértik mások is. Az élet gazdagabb az evangélium alapján, mint nála nélkül; így szegényes és koldusos. Alakjai árnyak és ostobák, jellemei maszkok, se szívük, se velejük. S minek ez a komédia? mind abba az árokba siet; sokat beszél és képzelődik s azután szétfoszlik! Ha a lelket lehetne megfogni s érvényesüléseit megörökíteni s megszerettetni, mily fogás volna ez. Hát ezt a lelki irányt, a gondolat, a szellemi szépnek irányát, az erény, a belső érték örömét, a hitnek és szeretetnek való világát föl kell tüntetni. Hallgassatok nekem ezentúl másról. Ami rosszat s nyeglét látok, csak azért nézem, hogy értsem, ez nem az, amit én tisztetek. Így vagyok az egész világgal.

Aug. 6. Ma kezdődik a Nagyboldogasszony novénája. Lementem a kertbe, s eszembe jutott, hogy nekem ezt kiváló áhítattal kell megtartanom: úgy mint otthon a szőlőben, mikor este fölsétáltam Urbankóhoz s körülnéztem réten s lejtőn le Esztergomig; úgy mint ott a gesztenyefák alatt, mikor izzott a napsugár s leszegezte az asztalra s a papírra a levelek árnyékait, s minden azt suttogta: szeresd a Szent Szűzet. Nézd itt hagyta saruit, s a nefelejsben rád tekint; a virágok szemeivel néznek rád a lelkek; kedves maszk, ki magácska? mondhatod mindegyiknek.

Délután. Jól vigyázzunk, semmi mást nem szabad akarnom, mint azt, hogy az Úr Jézus éljen bennem. Ez előttem világos. Tehát, hogy minél szentebb, buzgóbb, lelkesebb legyek. Más tendenciákat, milyenek a nagyobb siker, a kihatóbb működés, gyerekes gondolatoknak kell tartanom. Mit használ mindez nekem? Ez az indító ok a pályaválasztásban is.

Én tehát mindenképen arra törekszem, hogy az Úr Jézushoz hasonlóbb legyek; magamat minél jobban megtagadjam; az ő keresztjét hordozzam. Igaz, hogy ott kísért a kérdés: lehet-e azt ott tenni, ahol most vagy? hasonló-e ott életed Jézus életéhez? Megvan-e ott az a bensőség, összeszedettség, fegyelmezettség, melyet az Úr Jézus követése megkíván? Azért tehát mindig igaz marad, amit eddig is fölismertem: engem kiváltkép a működésben való szabad mozgás tart vissza, melyet a szemináriumban föllelek. Ha künn a világban is az ima s az önmegtagadás férfiává válhatom, nincs pályám ellen kifogásom; de ha azt el nem érhetem, határozottan cserélek. Azért tehát ezt kellene kimutatnod; mert mások kedvéért a

tökéletességben elmaradnom nem lehet. Ez igazán nonszensz volna. Lehetséges-e, hogy az Isten ezt akarja? nem lehet.

Tehát tökéletesség ... Jézusi élet ... imádságos és önmegtagadó élet, ez a jelszó; a többi mind alárendelt.

Este. Választom az aktuális szegénységet és megvettetést, ha az Úr Jézust ebben utánoznom szabad. Mert Jézus utánzása, ez az Isten dicsősége. »Ubi major imitatio Christi, ibi major gloria Dei ..., major Dei gloria exigere potest, ut divitias et honores retineam«¹⁴³. Vagyis akkor az Isten kívánja, hogy ebben az Úr Jézust ne utánozzam! Tehát megint: mit akar az Isten? Jézusi életet mindig ... a külső körülmények változatos alakulásaiban is.

Aug. 7. Ah, ich muß den lieben Heiland besser lieben [Ó, nekem jobban kell szeretnem a szerető Üdvözítőt.] ... e szavakban törtem ki s könnybe lábadtak szemeim. Kell! Kell! ó nagy kegyelem! Kell! Hála neked Úr Jézus, én édes Jézusom, édes és illatos mint a méz, melyet az ég virágaiból, a csillagokból szívnek angyalok. Édes Jézus ... édes Jézus! S hogyan »jobban szeretni«? ó Istenem, mily világos ez nekem! Hogyan szeretni? hát hogyan szokás szeretni, szent bensőségbe lépni, – minél többet feledni, minél többet kicsinyelni Jézuson kívül, kit annál inkább hordozunk szemünk előtt s annál többre becsülünk. Nem is többre ... ő minden nekünk. Tehát »jobban szeretni«! Önmegtagadó, összeszedett, szemeimet fékező, Jézus édes emlékezetét folyton forgató élet és lélek. Az áhitat szellemét élvezni, szívni és lélekezni, leborulni térdre és úgy Jézushoz simulni; hozzá viszonyítani mindent; a szentmisét, az adorációt, kivált a csütörtök éjjelét szívünk áradásával megülni. Minden, ami gyengéd, ami erős, gazdag, szép és hangulatos, minden szolgálatomra siet, koszorúkat, színeket, lelki szüzi vonásokat, áhitatos tekinteteket, mosolygó szent szeretetet, ecsetet és angyalarcokat ajánl föl: ime itt, használd föl. S mások szívébe ezt átönteni; ami bennem szellem és élet, lelkünkbe átültetni, szívem érzelmeit sok száz szívben fölkelteni ... Istenem, mily boldogság. Én tehát most más ember leszek, a szenvedő Úr Jézus embere, a szent szenvedés részvételétől megolvadó, Jézus szívének minél több szívet megnyerni vágyó, vágyódó lélek!

Este. Egészen áthatott az Úr Jézus passiójának szelleme és szerelme. Az a szent éj mint egy bűbájos világ millió jegecszeggel néz reám, csillámlik szebben mint az éjféli égbolt. Mily gazdagság ... passio Christi! Bennem is passiót kelt, ó de milyet! Passio!! Megragadott az az: ego ad hoc natus sum¹⁴⁴; tehát bele kell avulnom, bele nőnem ebbe a szent igazságba – »veritas«. S ez az egyik fő lumen: egészen átvennem Krisztus érzelmeit és elveit; csak ez igaz. Belemerednem, belekövülnöm. Azután minél többet értek és érzek Krisztus szenvedéséből, annál melegebb, forróbb, termékenyebb lesz bennem Krisztus vére. A passio által lesz meleg; a szent szenvedélyben felforr. Akiben a »passio« van, akiben az él, abban forr a Krisztus vére!

Van igazság! A Krisztus az. Körülötte kaosz és skepszis. Ezért az igazságért vérét ontotta; vérével s a szentek vérével és könnyeivel van ez a fala az igazságnak összetákolva. Melege a szent szíveknek olvasztotta egybe köveit. Ó boldogság! S ez a mienk. Azonkívül a boldogtalan kételkedéssel együtt jár a jellemtelenség. A jellem a lelkek nemes alakja, a belső valónak kialakulása, megállapodott erényessége, erélye, elve; mi a tengelye, mi a sudártörzse? Az igazság. A jellem vezérvonása a meggyőződés; hol van ez igazság nélkül?

Aug. 8. *Este.* »Domine, si in tempore hoc etc.« (Ap. Csel. 1.) Az ember sokban nyugtalankodik, küszködik. Új idők után néz s azok jönnek is; de mit mond az Úr! »Non est vestrum ... sed accipietis virtutem, et eritis mihi testes.«¹⁴⁵ « A szent lelket, azt várjátok; azon

¹⁴³ Ahol nagyobb Krisztus követése, ott nagyobb Isten dicsősége... Isten nagyobb dicsősége megkövetelheti, hogy a gazdagságot és a dicsőséget megtartsam.

¹⁴⁴ „Én arra születtem ..., hogy tanúságot tegyek az igazságról” Jn 18,37.

¹⁴⁵ „Uram, tehát mostanában állítod helyre Izrael országát? – ... nem rátok tartozik ennek ismerete. De mikor a Szentlélek leszál rátok, erőben részesültök, úgyhogy tanúságot tesztek majd rólam.” (Csel 1,6–8.)

legyen iparkodásotok, hogy azt elvegyétek: akkor jó lesz minden. Itt is mint az előbbiben kidomborodik a gondolat: Krisztus minden, őt birni, neki élni; aki ezt teszi, mindent elér.

Ezzel zárom ez évi exerciciumomat. Hálát adok Jézus szent Szívének. Ha magamat veszem, szívesen maradnék itt. Van bennem lázas, izgalmas tettvágy; a modern idők gyermeke vagyok én is, aki meg nem gondolom eléggé azt: Martha, Martha, sollicita es [„Márta, Márta, sokmindennel törődöl...” Lk 10,41]. Hatalmas kereszténységet fölkelteni a világban; ez a világ üdve. Minden tehetségeinket ennek szenteljük, Isten segíts!

Aki ettől fitymálva elfordul, kimutatja, hogy felületes ember. A nagy kérdések mind a kereszténység gyökerén élednek, vagy ha arról leváltak, elfonnyadnak. – Egészen nyugodtan maradnék itt; nem aggasztana a szeminárium sem. Mert ha ott találnám föl hivatásomat, képesnek kellene lennem arra, hogy radikálisan változtassam meg az irányt. Pax Christi!

Nov. 12. Tegnap lahangolt voltam, mert a prédikáció nehezen ment, s nem láttam eredményt, sőt valami hanyatlást; de azután nagy kihatásomról szóltak, s ez megint föllendített. E körülményben láttam, hogy nem vagyok alázatos. Az alázat a/ önismeret, hogy mi vagyok, mit bírok, mit érek; b/ helyzetemnek alapos fölismerése; tehát Istennel s emberrel szemben való elrendezkedés, objektív alapon. Azért az emberek sem nem imponálnak, sem nem vetjük meg őket. Tehetségeiket elismerjük, de nem juhászodunk, nem hunyászkodunk meg. Előttünk az érték az Isten, s ezt az értéket kis vagy nagy tehetségekben megóvjuk. Az alázat tehát nagy erő; az erkölcsnek, a jellemnek, az isteninek preponderálása az értelmén, az efemerén, a látszaton, az emberin. Fintor és békéltető belátás!

Az alázat függetlenség; tudja, hogy a fák az égig nem nőnek; nem veszi el a fejét a sikerekben épúgy, mint balsorsban. In secundis non extollar, in adversis non deprimar. Humilis sine fictione; hilaris sine dissolutione; agilis sine levitate¹⁴⁶. Ha a dicséret lükteti szívemet, úgy hogy könnyen kibicsaklik az ész, az rossz.

Dec. 24. Leszállnak az angyalok a mélybe; ott ragyog a gyémánt; csillagokon, réteken, levegőn át, felhőkön, földre; csupa Isten-gondolat. Ezeket az isteni gondolatokat régen mutatta meg, mikor a Verbum indult világokat teremteni, s kísérték az angyalok. Most újra kinyilatkozott: eum iterum introducit primogenitum ... dixit: et adorent eum omnes angeli Dei¹⁴⁷. Ime nézni való, új Jákob létrája ereszkedik a mélységbe: a szegénység, a megvetés, az alázat mélységébe. Éj van, hideg van, rideg minden; de ime, ez éjben fény gyullad; e hidegben a szív melege fejlik; e rideg sziklában a legédesebb méz rejlik: et petra melle saturavit eos. E sziklahasadék az Isten kinyilatkoztatásának szent helye! Süllyed a föld; a nagyság, a pompa lelki lapálynak bizonyul, s a mélység kiemelkedik. A másik leszáll; a pogányság világa! Új alap – lapidem pretiosum, electum ponam in Sion!¹⁴⁸

a/ No hát nézzétek e leszálló, angyali kisérettől körülvelt Krisztust; ezt a szegletet, alapkövet: leszáll a mélybe; tamquam lapis! Ami a világ előtt mélység, alacsonyosság, amit elnyel a feledés és mulandóság árja; amit elborít s aminek nincs története, és neve: szegénység, feledettség, szenvedés ... Lejönnek az angyali szellemek nézni ez új teremtést. Ez új teremtés kihirdetése az elvnek: Isten fiai vagytok, örökkévalóra született lények! Jászolát letette a paloták és kunyhók közé; élvezet és kegyetlenség közé; két világ, két élet, két polgárosodás közé. Kihirdeti az individuum egyenlőségét és szabadságát: ez az evangélium. S mi történik? a mélység emelkedik, a magaslatok szállnak le: az új világ, új civilizáció! Épen úgy a szívben: aki e mélységekbe áll, a szellem függetlenségére tesz szert.

¹⁴⁶ A sikerekben nem fuvalkodom fel, a nehézségekben nem leszek levert. Alázatos tettetés nélkül; vidám szétszórtság nélkül; serény könnyelműség nélkül.

¹⁴⁷ „Mikor aztán Elsősülöttjét ismét bevezeti a világba, azt mondja: »Imádjá őt minden angyala« ...”

¹⁴⁸ „Nézzétek, egy követ helyezek el Sionon, egy értékes szegletkövet, egy erős alapkövet.” (Iz 28,16; vö. Iz 8,14 és Róm 9,33)

b/ Azután nézd az angyalt: claritas Dei circumfulsit eos!¹⁴⁹ Szárnyai a vágnak szárnyai, melyeken lejtött régen 1900 év előtt: Dániel ragyogó angyala? cito volans!¹⁵⁰ ... Szemein, ajkain, arcán, homlokán az Annuntiata szűzies szépsége sugárzik; beköszönt most is azzal a pihegő mellel és szívvel, azokkal a gráciával körülfolyt ajkakkal, azokkal az Isten-szeretettől s könnyörettől megilletődött szemekkel. Legszebb útja! Lesz neki még egy, mikor a sírhoz száll s leemeli a követ!

¹⁴⁹ „Az Úr dicsősége beragyogta őket.” (Lk 2,9)

¹⁵⁰ „Gyorsan repülve.”

1896

Szept. 1. Félre, félre világ; ismét itt vagyok ... Istenben! Beleáztatom egész valómat, föloldódom benne. Gondolataim, vágyaim, gyökérszájai mind belenyomulnak; hatalmában, fenségében, végtelenségében éledegek. Ó, Úr! hála, hála neked, hogy te vagy az Úr! Megpróbálom kötelékeimet, vashengereimet; tartanak-e eresztékeikben, nem oldódik-e föl a viszony köztem s az Úr közt; az ontológiai nem; s a logikai? Ó, az sem! ... Dominus! Bánt, hogy oly keveset teszek érte s gondolom hogy többet tehetnék, s nagyobb kihatásom volna; de ez mind lidérc és álom! Esztergomban nem lehet; s a papokkal közvetlenebb érintkezés nincs! Az aula hajó szárazon; a *püspökök* érzik gyöngeségüket; mikor emberek hiányoznak, kitűnőt tenni nem lehet. Élni lehet; másokat mozgatni és megszentelni, saját meggyőződését kiárasztani, azt lehet; hogy aztán mit érünk el, az megint más lapra tartozik; pl. Szentgyörgymezőn semmit! Legszívesebben mennék, járnék-kelnék szerteszéjjel, buzdítanék, dolgoznám, nem nyugodnám; faluról-falura, papot s hívőt fölráznék. Ahhoz is kell mélyeséges, de önálló, s célját élesen fölfogó s kivívó törekvés!

Szept. 1. délután. A közönséges meditációkat is mély alázattal kezeld; örvények szélén jársz; mit akarsz? – A bűnről gondold meg, s hogy mint szereted önmagadat, gondolataidat, könnyeidet, lelkesültségedet ... s Isten a bűn következtében azt mind összetöri, mind!!! Kialszik minden szikra, sárrá lesz minden könny! Mi tehát a bűn? Valami, minek folytán én már nem az Isten gondolata, nem az Isten gyermeke vagyok, azért tör össze; azért gyűlöl; már nem Krisztus vérének gyöngye! Kérlek, édes Jézusom, add, hogy forrón utáljam s gyűlöljem a bűnt; add, hogy iszonyodjam tőle! Ez kell; így igaz, hogy *delicta quis intelligit; a peccatis meis munda me et ab alienis parce servo tuo!*¹⁵¹

Szept. 3. Jó föltételek: másokról ne beszélni debachálva; meditációt és lelkiolvasást tartani; magadhoz ne nyúlj; másokat érzékileg ne illess; lehetőleg elvonulj, de ahol vagy, végy részt; gyerekes szégyenkezést félre; lelki javakra komolyan buzdíts; fogd keményen a kispapok lelki előmenetelét; a visszatérő fiatal papokat kérdezd ki.

Délután. Arról is meditáltam az imént, hogy nem kell nekem dicsőség és tisztelet. Konstatáltam, hogy némi klerikusi jóindulaton kívül nem is kerül igen e fajtából, s hálát adok érte az Úrnak! Pompás! Csakhogy hasznosítsd e boldog függetlenséget a lélek diadalra juttatására!

¹⁵¹ Zsolt 19,13–14. „De ki látja meg saját hibáit? Tisztíts meg minden bűntől, ami rejtve maradt! Őrizd meg szolgádat...”

1897

Júl. 25. Őszintén mondom, inkább könnyeimmel szeretném ezt megírni, mint tintával. Szemem most is könnybe lábad. Istenem, mit tegyünk, mikor az inkarnáció valósága borul ránk? Hová futamodjunk? Ha a zsarnok kizsarol, eladja ruhánkat, szétveti galibánkat s annak köveit s azt a letapasztott sárga anyagot is eladja s mégsem futja ki, csodáljuk kegyetlenségét s sajnáljuk szegénységünket; de midőn Isten emberré lesz, hogy minket magához vonzzon vasnál vasabb láncsal, hogy lelkünk előtt égjen, mint emésztő tűz s belevegye magát velőnkbe; hogy a tökély magaslataira hívjon s szédítő s köves, lábat szaggató utakon kerget, míg lihegve össze nem rokadunk: kérdem, ki a nagyobb zsarnok, az erőszakosabb hatalom?! Nem lehet azt érteni, azt a kötelezettséget, mely ránk hárul; azt az adósságot, melyet elvállaltunk; azt az égető, sarkunkban ügető szükségességet, hogy magunkat s mindenünket neki odaadjuk.

Az Isten lett emberré! Rémséges és ész-zavaró tény; mily radikálisok leszünk; mily áldozatosak, mily vigyázók, mily törekvők, szenvedély-maniakusok, zelózusak – az Isten, az Isten lett ember! Ó, imádjuk, hálálkodjunk, tenyerünkön hordjuk, minden szavát aranygyöngy gyanánt fölfogjuk, vonásait élvezzük; kellemeibe, szépségébe, áldott lelkébe, szívébe merüljünk. Értem annak az alázatos, bűnbánó középkornak szellemét: az inkarnált Isten tette gyermekivé, hódolóvá, lággyá vaslelkét! Az a Kinga, Klára, Jolánta, Erzsébet, Margit ... azok a bűgő galambjai a megtestesülésnek, azok tanítanak szeretni, hódolni, megsemmisülni engem is! Ez az egy gondolat szentté tesz. Alázatossá, szegénnyé, Krisztussal síróvá, igénytelené! Jaj, édes Uram, hát tégy engem is azzá. Ki ne hajtana itt térdet? Istenem, be kár, hogy az angol tudomány oly emberek fejébe került, kik a kereszténységet nem ismerték s e részben valóságos hígvelejűeknek bizonyultak ... Macaulay, aki kifogásolja a térdhajtást! Ha tudnád, ki és mi előtt hajtottak azok az Eduárdok és Kolumbánok térdet!

Papság kell nekünk, mely az első szent karácsony-éj szellemét fölfogja, édességét, áhitatát izlelje; imáját, áldozati füstjét, az Isten örömét s a Szent Szűz boldogságát átérezze; mely az első nagypéntek szomorúságát, fájalmát részvétellel taglalja, térden állva, szégyenpírral arcán, szemében könnyekkel; mely irtózzék s kiáltson: elég, elég, Uram, könyörülj Fiadon! mely az első húsvét-reggel diadalmas, csendes apotheózisát lihegő, de megnyugodni térő szívvel szívja magába.

Papság kell nekünk, mely ismét gót dómokat építsen s a román stíl alakjait oleo laetitia [az öröm olajával], a lélek kellemével kirajzolja; mely ezen alakok belső szellemét s illatát érezze; mely a gazdag, fönséges, nyugalmas s egyre törekvő gondolatnak és érzésnek – ha lehetne – még egy új stílt teremtené. Ha templomai a keresztény gondolat mélységét tükröztetik, gondolom, akkor a templom építőinek a lelkét is átjárják.

A betlehemi barlang szebb, mint bármely szentély Kölnben, Limburgban, Lainzban; a Szent Szűz áhitata s öröme s édes élvezete szövi ott a legharmonikusabb vonásokat s illesztgeti egymásba.

Dec. 22. – *Gyermek szeme! – mélység!*

Jézus tekintete. – *Mit lát? Lelke előtt egy fönséges világ. S ahol áll, fekszik, jár, ott a mélységek s magasságok. Judea s Galilea előttem egy világ, melyben egymásra rakvák a hegyek, a magaslatok Himalaya! máskor tengereket látok ott; mélységet. Jézus lelke, élete, azok az égbe meredő magaslatok. – Lát széles világot! Világ-véget ... itéletet ... Vére mint folyam, mely elömlik ... Oriens, splendor Patris [Felkelő nap az Atya ragyogása.] ... s ez mind a gyermek szemében. – Mit lát rólam?!*

Jézus mosolya. – *Benignitas et humanitas [Jóság és emberség.]. – Az emberi élet kifejezi, de kivált a gyermek. – Karácsonyfák körül! a jóságos lélek ... Innen a parabolák a tékozló*

fiúról, innen a szamaritánusról. – Innen az „emberség” példái! – Isten az ő szerető gondolatait így fejezi ki.

*Jézus könnyei. – Oly közel feküsznek forrásai s oly mélyre nyulnak. Siratja apró bajait ... és nagy keresztjét. Itt kezdődik az a szent résztvevő, s a világot váltó fájdalom ... *Qui in diebus carnis suae preces suppl... cum lacrymis offerens, exaud*¹⁵²... Megindulástól is sír. A legfönségesebb áldozatra kilép ... a gyermek első léptei a Szent Szűz is ... én is! – Örömtől sír a Szent Szűz!*

¹⁵² „Krisztus halandó életében hangos kiáltással és könnyhullatással imádkozott és könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól. Istenfélelme miatt meghallgatásra is talált.” (Zsid 5,7)

1898

A bűn és a pap¹⁵³

Júl. 13.

a/ Méreg a bűn. Csunya. Szétrág, eltorzít, elforgat mindent! Elrontja a vért. Víz, poshadt – genny lesz belőle. *In terra sanctorum iniqua gessit non videbit gloriam Domini*¹⁵⁴. – b / A szervezetet erőtlenné teszi, a gyomor elfásul, a belek nem váltanak ki tevékenységet: épügy a bűnös pap: erőtlen; a természetfölötti élet eszközei mintha nem volnának. – c / elfojtja az életet; tagadja; halál a vége. Hát mit jelent egy Feh. tallósi pl. papsága.

Kispapi buzgóság, ordináció! primicia!

a/ vér: a kegyelem, a hit; Mocchus vén papok! b/ szervek: bánat, erősfogadás istenfélelem. „Nem tudok bánni bűnt”. c/ *denudabunt te vestimentis tuis, tollent vasa gloriae tuae et dimittent te nudum*¹⁵⁵.

II. Mily pusztulás. Szomorúság. Szomorú az angyal; tenyerére hajtja fejét ... *amare flebunt* [Keserűen sírnak]. Szomorú Jézus Szíve, mennyi kegyelem földülva. – Nyomorúság. *Decidit corona capitis nostri* [Leesik fejünk koronája.]. – Egy szifilis ifjú, gyönyörű szeme néha még föllobban; *finom ajka néha még a régi alakba tér.* – Temetés. *Firmis tuum ... portas!* [?] – Minden érdem oda! Kialszik a természetfölötti élet és végső szikrája. – Szolgaság. – Valerián.

B./ Lánc a bűn. Rab vonszolja; hányval terhes vagyok! – *Ultimus quadrans.* Ezt soha nem fizetem meg...

Jogtalan, sértő bántalom! /Unrecht/ s ha így tovább megyek: mi lesz. Most még legalább másnak nem ártottam.

Bűn Isten ellen: hitetlenség, káromlás, bizalmatlanság, zúgolódás.

Bűn önmagam ellen: mértéktelenség, fegyelmetlenség, érzékiség, állhatatlanság restség, gyávaság, önzés.

Bűn mások ellen: kritizálás, megszólás, rágalmazás, csacszkaság ... irigység, gyűlölet, látszat, hiúság, erőszak ...

Hol szedjem a belső megatottság kenetét? virágokból? a devóciót? bagdadi rózsákból? gyöngyvirágokból? Szívből?

Ass mélyebbre ... Ott források vannak; de a forrás seb ... a megtört szívből jön a kenet...

I/ Mélyen érezni bűnösségünket: Nézzünk végig életünkön ... *nincs-e igaza Szent Pálnak ... Magdolnának ... Cortonai Margitnak? Infelix ego homo!* [„Én szerencsétlen ember!” Róm 7,24] a 10 parancsolat ... ha hallatná szavát ... s a szentségek, a mulasztások ... a titkos bűnök. Néhány lélek ott túl! – Mennyi bűn! Özönvíz! *Non permanebit spiritus meus, quia caro est.*¹⁵⁶

2/ Izlelni a bűn keserűségét s utálatát, Isten ízlésével. Ész ellen: kivetközni az észből ... Az állati jegynek kiverődése ... dacára a csipkének, parfümnek ... frakknak ... A lupus kivetközteti az embert ábrázatából; a hitetlenség a világosságból; a reménytelenség örökös télbe állít ... más a világ. – *Servus ... Nemo potest duobus dominis servire* [Senki sem szolgálhat két úrnak.] ... a test evangéliuma! Az eldurvulás ... ez elszakadás Istentől: hej, mikor az Isten szeretetének napja világított rám! ... liberalizmus ... élni Isten nélkül, élvezni s fejbőlöni

¹⁵³ Vázlat egy papoknak tartandó elmélkedéshez.

¹⁵⁴ „Az igazak földjén is gonoszsgot művel, s nem törődik az Úr fölségével.” (Iz 26,10)

¹⁵⁵ Ez 16,39: „Megfosztanak ruháidtól, elveszik ékszereidet, s otthagynak teljesen ruhátlanul.”

¹⁵⁶ „Nem marad éltető lelkem az emberben örökké, mivel test.” (Ter 6,3)

magát: a Magasságbelit elfelejteni. A kultúra is látszat. Leroy Bermdi[?] szerint nem erkölcs, bécsi Reichsrath, Hobocken.

3/. S ki az, ki vétkezik? Jóllehet csillagokba nézett, de mily hitvány vagyok, lelkemben ... mily parányi s mily nagy az Úr ... érzem tehetetlenségemet ... test szerint elhervadó. A tisztaság, a szentség Istene tisztít lelkeket! Conflans! Mily fogadalmat ad a tisztítóhely. – Törődjünk a lelkünkkel! ékesítsük azt föl, töröljük el az állatit, a rosszat = megtisztulni. Érezni bűnösségünket ... Mindenki érzi, aki Istenhez közel tér. Megnyílnak szemünk; fogd meg, ne félj!

A bűn romlás: vannak szép lelkek, fiúk, leányok: mint a hajnal; alakúlnak; alakulásukat a fegyelem, a mérték, a szám, a szépség, a gondolat vezeti: kialakul a blázirtság, a tagadás ... a másokban a szerencsétlenség, elégtelenség, meghasonlás. – Vagy egy szép arc ... lupus.

Aug. 7. [Lelkigyakorlat] Piliscsaba, 1898 aug. 6–13. (Lollok.) Ismét legfontosabb az indifferencia, mert fölülkerekedésével úgy érzem magam, mint mikor a kocsí a kerékvágásból kihajol s azután abba visszahanyatlik. Irányt kapunk az indifferenciában. Én is nyerek irányt, melyet így fejezek ki: én tökéletes keresztény akarok lenni. Most spirituális vagyok; nem ragaszkodom állásomhoz egy percig sem; ha letesznek ma, nem lágyulok, nem sóvárgok, nem sírok. Mit csinálnak a jó káplánok? mit a plébánosok? mit lazarista szomszédaim itt jobbra-balra szobáikban? mit csinálók én, ha öregebb leszek s letesznek?

Mily szívvel és lélekkel kell dolgoznom? Józanul, hívón és buzgón. a/ Józanul, nem képzelődve, délibábos terveket főzve, nagy sikereket várva; még pedig azért, mert ez téves nézet, s hozzá elfogulttá tesz. A nagyzás jól mondatik hóbortnak. Majomszeretetre is vezet, érzékiességre, és kivetkőztet férfiaságunkból. Nem vagyok gyáva és nyárspolgáris, szégyenlős és fajankós. Egy idegen városban sokkal egyedisebben és férfiasabban viselkedem! Nekem jó volna mindig egy nagyobb utazás; ott érintkezem sok férfúval, kik falun, városban, hivatalban, lelkipásztorságban oly önálló, alakzatos, erélyes jellemet tüntetnek föl, amelyet én alig. b/ Hívón vagyis hitből. Mindent a hitben látni s másért semmit sem akarni. A hit fénye a nap; a világ köszénbánya; hiába okoskodunk a köszénbányában a napvilágról, s mutogatjuk a sima törésű fényeslapú szénkoloncokon a nap erejét, borzasztó messze vagyunk. Csak hitből s hitért. Fölhasználni utazást, újságot, könyvet; írni, olvasni, cikkezni, de csakis azért, amik fönn vannak. S elveket honnan? Onnan! Nem önzést, nem hajlamokat, nem érzéket; lelket és életet! *Sebeszta, Jezsó, Jaross.* c/ Buzgón. Tudva, hogy jó papokat akarunk, s az nagy dolog. Azután, hogy ezt sok utánjárással, fölkarolással, sokoldalú szemességgel kell mozgatnunk. Gyöngye személyes érintkezésem is hallgatag, nem érvényesülő egyediségem akadályul szolgál. De nem engedek. Be kell folynom! Mozgatnom, irányt adnom. Művelni, fölvilágosítani kell az ifjakat; nem fák ők az erdőn. Pedig e részben nem teszek eleget. Érzem, hogy ez bibém, s kifogás alá esem.

A bocsánatos bűnök. a/ Istennek megbántása; nem öl, nem átkoz, nem kárhoztat: de fáj. b/ Nehéz a gyógyítása; a kétség miatt, hogy mi halálos, mi bocsánatos bűn; hol kezdődik a megszólásban, a sikamlósságban. Isten, aki parancsol, ugyanaz; csak hitből ismerjük, hogy van különbség bocsánatos és halálos bűnök közt. c/ Isten iránt való szeretetünk csökkenése. Ellenszere: finom lelkiismeret és erős föltét.

A réznek, bronznak patinája van, s az emeli értékét, pedig ez élegülés rozsdá. A léleknek patinája nincs, csak foltja, melyből lupus lesz s elcsavarodik alakja. A bocsánatos bűn beleveszi magát a lélekbe s alig vesszük észre: hanyagság, lustaság, érzékiség, mindenféle szeretetlenség stb.

Aug. 8. Dacára nagy, kiáltó nyomorúságaimnak mégis új, friss erőt érzek. Ma a lanyhaságról elmélkedtem. Caecus–secus viam–sedens–mendicans¹⁵⁷. *Caecus*: akár belső

¹⁵⁷ Mk 10,46kk.: „Útjuk mentén egy vak koldus ... üldögélt...”

életemre, akár külső kihatásomra alkalmazom. Tudom, hogy caecus vagyok; anélkül nincs. Csak a mérték iránt van ignoranciám. Valóságos szembekötősdit játszunk. S úgy szeretném egyszerre lerántani a szememről ezt a tarka fejkötőt. Mégis csak sok. Szeminárium! jaj Istenem, csak tudnék annak a Wiplinger és Czeinzinger és Csambál lelkébe bújni s onnan kikukucsálni s megnézni azt a spirituálist. – Azután saját belső életemen ott van a fejletlenség kocsánya!

Ajánld a bocsánatos bűn utálatát; a foeditás utálatát, a mindenféle tetű-járást, ragyát és penészt! Hogy ellepi a lelket!

Istenem, Istenem! mi lesz velem! Szívem megint megolvad, s a világius érzület salakjától kitisztult; ismét tüzes, izzó láva! S mikor ilyen, akkor telítve van; gondolatok, tervek, érzelmek világa borítja. Ha itt lehetne maradnom, milyen teljes lélek volnék én; érintetlen és magas! mint a hegycsúcs a vrátnai völgy fölött. Azért egyre azt gondolom, hogy ne maradj ott, hanem jöjj, jöjj az elveszett paradicsom megkerült kis úszó szigetére. Tudom, hogy erős, teljes, hatalmas egyéniségről álmodozol, egy mozgó lélekről, mely a teremtés bájait magára szedi s gondolattá váltja ki, mint a sündiszó töviseire szedi az elszórt gyümölcsöt. De a világban lekopnak tüskéid, süneid, s szegényesen döcögsz tovább a poros utakon. Olyan vagyok, mint ki meg nem találja helyét; de azt gondolom, hogy inkább ott van a helyem; ott a Jézus társasága tiszta, főséges légkörében, ott az izzó szellemi magaslatokon, ott az előkelő elvonultságban. Hát Vrátna büszke-e azért, mert csendes és magas? Bocsásd meg Uram bűnöm, ha rosszul hangzik, amit ide írtam; de a te evangéliumod szerint értem.

Aug. 11. Jézus a Getszemáni kertben. Tristis [szomorú] ... milyen az Isten sorsa, az erény állása a világon; a lelkek szomorú állapota; a hit, a szeretet? De Jézus szívét izzó, buzgó szívnek nézd. Milyen Sámuel éje; milyen Szent Ferenc éje: Deus meus et omnia! [Én Istenem és mindenem!] Néri Szent Fülöp éje a katakombán. Jézus szíve mint egy izzó köszénbánya; tűz a talaj, a fal, tűz az a szénpor is, mély tűz, nem lobog. Különbség van tűz és tűz között. Más a dorogi, más a porosz szén foka. Szeretni Jézust, jó példát adni; a lazaristák megtérítettek sok papot jó példájukkal. Nekem is így kell járnom.

Aug. 12. Mater dolorosa [Fájdalmas Anya.]. Jézus nyomaiban járt. Bosnyák Zsuzsanna Sztrencsó várából Teplickára ment templomba télen, mezítláb, s övéinek, kik fáztak, mondá: nyomaimba lépjetek. Csak az izzó lelkek hagynak nyomokat maguk után fagyban, jégben, ködben. Omnes sancti, quanta passi sunt! [Valamennyi szent mennyit szenvedett!]

Dec. 15. Die Religion ist die höchste Betätigung unseres Geistes. [A vallás szellemünk legmagasabb rendű tevékenysége.] Mikor nagyot, főségeset gondol, melynél feljebb semmi sincs, vallást alakít. Bármilyen szoríthatja az embert tehetségének primitív gyakorlására, akár ösztön, akár szükség, akár az életharc, tény, hogy építőművészetté a kórakosztatás a templomokban lett; ha az ösztön enyelgett az ember harmonikus irányzatával s hangokat dallamokká olvasztott, csak a kultusz szolgálatában lett művészetté; a keresztény áhitat olvadozó bensősége alakította át a syrinxet orgonává s a csengőt haranggá. Bár a népének, a mithosz, a rege a beszélő tehetség ösztönszerű megnyilatkozásai, melyeken a természet benyomásai s a szociális szükséglet tükröződik: littera-kultúrának polcához akkor lépnek a népek, mikor szent hagyományait, himnuszait, kultuszuk tanait jegyzi föl.

A templomok csarnokaiban fekszenek a tudomány első okiratai, s kezdetben mind szent tudományok; a grammatika szentiratok magyarázásán ébred; a szent helyek tájékoztatása, kimérése, az oltár fölállítása a matematikai tudományokat hívja létbe, s ezek exakt jellegét szinte a »religiozitás« támogatja, mely pontosságot kívánt; a legrégebb természetrajz a hierofizika; a legrégebb asztronómia az aszt- ráltheológia. A jogtudomány s a történet templomi tudományok ... Ime, a vallás a tudomány bölcsőjét ringatta.

Lehet szomorkodni, de nem úgy, hogy lenyűgözzön, leteperjen; s nem fog leteperni, ha látjuk a végleges harmóniát s kimenetelt. A szomorúság, ha a lelket ellepi, gyöngévé tesz, ha ráborul s elfogja a kilátást. Pl. Anglia elszakadása mily szomorúságot hozott a XVI. század

katholikusaira; de ha láttad volna a végleges fejlődést, már az a szomorúság nem olyan; nem dekomponál, nem gyöngít. Az örök tudásban a függetlenséget; igazán szeretek egy buzgó lelket, de nem függök rajta, mint célomon. A lélek szabadsága nem engedi színezni szürkén a szomorúságtól a lelket.

1899

Aug. 29. [Lelkigyakorlat] Délelőtt fél 12 órakor. *A halálról.* a/ Föl kell magam ajánlanom, hogy bármikor kész vagyok meghalni. Tehát nem függök az életen; az örökkévalóságnak élek. b/ A világ az Isten teremtménye; gyűlöljem? Distinguo: amennyiben visszatart, vagy lehetetlenné teszi az örökkévalóságot, igen. De hogyan teheti ezt, mikor az Úré? Amennyiben tükörkép s megzavarhat. Képekkel telerakott fal mellett vízszintesen fektetett tükörben látjuk a képeket, de úgy, hogy ami a falon fölfelé irányul, az a tükörben lefelé halad; ezt szem előtt kell tartanom; a tükörkép gyakran elvon a helyes iránytól. A teremtmény elvonhat az Istentől; hozzájárul a rossz természet, mely ónsúllyal húz el tőle. Ezt a kettőt szem előtt kell tartani.

A világ gyönyörű, szép, Isten remeke. Élvezni, használni szabad; meg kell ragadni mindazon vonatkozásokat benne, melyek a boldog örökkévalóságra vezetnek; így a tudást, műveltséget, anyagi jólétet, nemesbülési, finomodási eszközöket. Gazdasági szabadságot, az elnyomást megszüntető kellékeket törvényben, népeletben, kereskedésben. Szóval a világot föl kell használnunk, hogy nemesebbek, jobbak legyünk. De a/ a cél az örökkévalóság; érzelmünk a vágy utána; kézségünk odajutni, mert a világ eszköz csak; b/ amily igazán buzdulunk a világ kihasználásáért, oly óvatosoknak kell lennünk, nehogy eltérítsen az örök iránytól vagy becstelennül kielégítse alacsony vágyainkat. Örülhetek az életnek, mint Isten vonásaiban gyönyörködöm benne; de ép oly eréllyel leküzdöm minden vágyaimat s bajaimat. Tehát per mundum ad aeternitatem [A világon át az örökkévalóságba.]. S lesz a világban is sok vonás, mely erre az irányra utal; ezeket ki kell emelnünk. Ilyen a geológia, mely az élet viszonylagosságát nagyszerűen kimutatja¹⁵⁸.

Aug. 30. De regno Christi. [Krisztus királyságáról] Jézus áll itt a maga hódító egyéniségével s annak összes bűbájával. Isten Jézust küldte, kompendiumául összes nekünk való bölcseségének. Ő áll előtérben, minden más helyett. A példa, a fölszólítás, a készítés hatalma belőle sugárzik; viszont a visszhang bennünk, a buzdulás, a följajlás mije s mikéntje, ez mind reá vonatkozik. Hogy mit lehetne tenni, ezt róla olvasom; hogy mi a több, a kevesebb, azon rajta igazodom el. Ő a program! Ő az eszmény! a harcot szükségesnek mondta s a harc fokozására, a lelkesülés tüzelésére nógatja híveit. Ez eljárás ésszerűségeért ő a felelős, ő a jótálló. Az ember – s a test – s a jólét-kultusz, mely napjainkban fejlődik, okvetlenül az Úrral állítandó szembe – szembesítésre.

Este. Incarnatio. Alázat; a Szent Szűz okos, hogy nem adja oda méltóságáért tökéletességét. Gyönyörű példa a fundamentumra. Quomodo fiat ut sim mater Dei, etsi mater Dei, cum virgo esse velim¹⁵⁹! Hány szűz nem akarna királynő lenni; Szent Ferenc nem akart pappá szenteltetni a szent alázat szerelméből. Az erényt szeretni szabad minden méltóságon fölü, még az Istenanyaságon fölü is. Virgo prudentissima [Legokosabb szűz!]. S honnan ez okos megfontoltság, ha nem a fundamentum mély átértéséből és habituális áthatásából?! Ő is beszédbe ereszkedik, mint Éva: ő is akar tudni; de alázatos akar maradni; fél Isten anyjává lenni. Az meg Isten akart lenni. Ez örzi azt, amije van; az nem.

Mit vittünk ki s mit hoztunk be <a szemináriumba>? Lelket, testet, szellemet, világot. Miért jöttünk újra be? hogy pályánkra készüljünk. Ezt a pályát egy szóval jellemzem:

¹⁵⁸ Figyeljük meg a 41 éves Prohászka lelkeségének kiegyensúlyozottságát. A római germanikus, majd az esztergomi fiatal pap, tanár, spirituális fokozatosan jutott el a harmonikus szemléletig: sok szorongás, néha betegesnek tűnő büntudat, az aszketizmus és a világmegvetés túlzó hangsúlyozása előzte meg ezt a derűs egyensúlyt.

¹⁵⁹ Hogyan lehetséges, hogy Isten anyja legyek, amikor szűz akarok lenni!

Krisztus szorosabb követése. Ideálok szolgálata ... hivatás. Az ideálok szolgálatára csak hivatások képesek. Mi a hivatás? az élet odaadása egy gondolatnak.

Mindnyájan jöttünk-e vissza? nem; egyik-másik meggondolja magát. Egyik átment az örökkévalóságba. Mindnyájan akarunk-e sokat? Ne tegyünk egy szalmaszálat sem keresztül! Sok akadályt gördítenek egyesek utunkba. Ha a negyedik év kimegy, örülök; azt mondom: már ideje; mert az öregebbek az akadályok, akiken nem fogott a jó szó; akik kezdetben vonakodnak s huzakodnak különösen tőlem. Kívánom, hogy jól járjanak, de többnyire az ellenkezőjét látom. Ezek azok, kik a dolgot nem fogják föl komolyan, kik a szószátyársággal akarnak tetteket pótolni.

Akarok ideális életet élni egészen az Úr Jézus példája szerint. Elmondhatom az evangéliumi ifjúval, hogy ezt akartam mindenkor. Más célom, más eszményem nincs; nem is akarok szeretni semmit, ami engem az Úr Jézustól elidegenít. Azért most megint úgy indulok ki erre az évszámra (á la napszám), mint aki dolgozni, fáradni, túrni akar Krisztusért, vitam veram vivere [igaz életet élni]. – Ha missiókba mennék, világos volna ez a célom, minden léptem-nyomom azt hirdetné; de ha nem is megyek, mégis élénken akarom átérezni: vitam veram vivere. – Ha kolostorban élnék, akkor is érezném azt; de ha nem is vagyok kolostorban, az őskereszténység kizárólagossága, égbetörése pótolja ezt nekem. Evvel szemben áll a »fraus diaboli« [az ördög csele]; mindaz, ami földhöz tapaszt, ami leköt, s következőleg fásaszt, lohaszt. Ily emberek elfáradnak, már azáltal is, hogy robotban dolgoznak s reménytelenségük úgy környezi őket, mint a bér munkást a gyárak poros légköre és zakatolása. Nem; mi mindig nagyot akarunk; nem lohadunk; mi úgy érzünk, mint Krisztus Urunk. Ő pedig »heri et hodie, ipse et in saecula«; »quorum spes immortalitate plena est«. ¹⁶⁰

A fődolog tehát megtudni, mi az a »vita vera«? Úgy élni, mint Krisztus Urunk. Szívtisztaság<ban> és a szegénységben s megvettetésben (penitencia, szeretet, önfeláldozás, bátorság, nagylelkűség, buzgóság) való hozzá-hasonulás.

Miért mész Esztergomba? Hogy »vitam veram vivas«! Mi a te állapotbeli kötelességed? Másokat is erre oktatni!

Dec. 2. A jeles Fellermann mondta nekem: Egyre kértem az Urat: adj jelet, Uram, hogy el nem vetsz, hogy szeretsz... Egyszer világos lett előttem: te adj jelt, hogy szeretsz. Ime a predestináció igaz és praktikus értelme. – Azután kértem: »Domine verae contritionis et condignae satisfactionis« [Uram, add nekem az igazi töredelem és a méltó elégtétel szellemét!]; de egy kereszt az, hogy gyöngé vagyok az adminisztrációban; a bántó gondolat, hogy nem teszek eleget, arra vitt, hogy kérjem e kereszt elhárítását; ismét fölvilágosodtam, hogy ez a »condigna satisfactio«.

¹⁶⁰ Krisztus „ugyanaz tegnap, ma és mindörökre” (Zsid 13,8). „Reményünk tele volt halhatatlansággal.” (Bölcs 3,4)

1900

Jan. 2. Egyre törekszem: az élet harmóniájára. Istentől erőt kérek, de nem hogy adjon minél többet, hanem hogy amit ad, akarata szerint használjam! Akarata mint a ködös tenger, mint az új év; begombolt valaki, akiben sok nyugszik; mennyi kiindulás, kilendülés, képesítés és képesülés! – Mérsékelt lelket, derűt és temperamentumot a kellemetlenségekben! Az, hogy kizökkenek, az se baj; a tenger telefröccsenti a groteszk partok szikláit, a keserű hullám nem vész el; a lélek csapkodásai nem vesznek el; ne sirassuk, csak fröccsenjen! Seien wir nicht zuwider; keine Knaufereien vor dem heiligen Gott! Nicht fade, süßliche Ergüsse ohne Kraft; die Kraft ist das Maß¹⁶¹. A bánat se sopánkodás; s másért való imánk is nyugodt, ne hisztérikus, ne emésztő, sötét vérmes álmoktól uszított <legyen>. Ne ijedősen, ne komikusan. Az nem erény! Nem hidegen; de nem is, mint egy aggodalmakban várakozó vén lány: hogy hát mi lesz vele, hogy nem jön a mámi, a táti, a Feri, a Kari s a Bora. Temperata durant! S elnézően s kímélettel! Öröm kell és tartalom! A tartalomból az öröm magától fakad; szegény lelkeknek nincs örömük. Telítsük őket: akkor örvendenek!

A világtól eltorzul az ember; mert könnyen helytelen viszonyba helyezkedik; életének szabadsága, gazdag tartalmassága, sokfélesége előny is; de biztosan hátrány, ha nem jó irányt választ. Olyan, mint a tenger, mely mindenfelé út, tágabb, símább, mint bármely országút; de irány nélkül enyészetet hoz ránk. Az életet is lehet eltörpíteni, elnyomorítani, silányítani! ránk borul a helytelen irány, mint a számum porfelhője; léleczünk halált! Az egész társadalmi rend olyan lehet, hogy nagy rétegek számára halálhozó, elsenyvesztő, a dolgokhoz való viszonyunk miatt. Az egyes ember is helytelenül fejlődik a világ nyomása alatt.

Ennek illusztrálására mondom: mi különbség van az állat s az ember fejlődése és eszközei között. Az irányt egy szóval jellemezhetem: az állatban minden az organikus tökély alatt van; az ember pedig ép ezt elhanyagolhatja: önzése dacára nem ő, hanem a világ kerül a központba. a/ Nézd a küzdelmet: az állat organikus szerekkel, erejével, tagjaival küzd; az mind ő, az övé; az ember intelligenciájának révén a technika segédzsereivel. A sánta ember előbb ér vasúton valahová, mint az arabs mén; a béna, egyszemű, gödhös tüzer embersorsokat, csupa szálfamagas hősokeket tehet tönkre. Jó, ha használja a technikát, de ne senyvedjen el. b/ Nézd az öröklést. A természet szervezeti tökéletességeket ad a szervezeti összefüggés révén; az ember a szervezeti összefüggésen végbemenő öröklésen kívül örökbe ad a jog révén sok mindenfélét. Gyöngye természet kaphat sok eszközt; erőt keveset. c/ A verseny az állatvilágban a legtökéletesebbnek a reprodukciója; az emberben a profit. A versenyt ismét természetessé kellene tenni, mely az ember kulturális hivatásának megfeleljen! Az embert fejleszteni! Ő az Úr és nem szolga!

Minden a természethez való visszatérést sürgeti. S tagadhatatlan ez lévén első és főtényezője, hordozója mindennek; s ha nincs hozzá okos, észszerű kapcsolatunk, nincs szemünk: erre kell a legfőbb súlyt fektetnünk. – Fejleszteni, fejlődni a jelszó; helyes; tehát az irányt eltalálni. Ha nem értjük önmagunkat, ha nem értjük célunkat, ha rosszul akasztjuk be törekvéseinket: mi lesz akkor!? Ha kő borul a fűre ... ha csont dudorodik agyunkra...

A földolog, hogy nem magát, hanem mást szolgál az ember, s ezen elcsenevész. Nem lelkét, nem életét, tökélyét tekinti, hanem a jogilag hozzáfűződő dolgokat; nem én, hanem tárgy; nem az élet s annak ereje, hanem minél többet bírni, minél inkább tiszteltetni, mások fölött állni. Ez elsősorban a rossz társadalmi szervezettől függ, mely munkára szorít és nem fejleszti az embert. Másodsorban a rossz neveléstől.

¹⁶¹ Ne ellenkezzünk; semmi zsémbeskedés a szent Istennel szemben! Ne ízetlen, édeskés, erőtlen ömlengéseket; az erő adja meg a mértéket.

A természetben (oroszlán, liliom, rózsa) az alak a fő; kialakítani a conceptust; teljessé tenni; azért variál és tentál. Mindent az alakba fektet (erőt, tehetséget), mindent a természetes átöröklésben átszarmasztat másra; mindent reprodukálás miatt tesz, hogy az alak legyen jobb, erősebb később.

Jan. 9. Gazdag az ember: Isten előtt ajándékokkal jelenhetik meg; ez ajándékai lelkiek; a súly a lélekben van. Nagy az ember: Istennel érintkezhetik, s nem vonatkozhatik el tőle. Érteni kell tehát, hogyan járuljon az ember gazdagon az Isten elé: szeretetben, az ima szellemében és áhitatban és önmegtagadásban élvén; s ő rekompenzál: »In omnibus operibus tuis esto velox (szabad, készséges, nagylelkű, fürge) et omnis infirmitas non occuret tibi«.

»Vidi virum velocem in opere tuo; coram regibus stabit« (Eccl. 31, 27; Prov. 22, 29).

Jan. 10. Sokan sürgetik a művészetet: értelmi, erkölcsi, művészeti kifejlődést. Mindig valami félbemaradt templom, az anconai, homlokzata jut eszembe; valami megakasztott mű, valami leszakított lendület, összezsugorított terv, midőn ezt hallom: a szemet fejlesztik, hogy lásson, a fület, hogy halljon; a szimfóniák tengerébe merülnek; a hangok finomságával az érzelmeiket festik; művészi japáni képek, a napkelet országának derűjével, színeivel a lelket látni, szeretni; harmóniáján gyönyörködni? Mi lesz abból?

Jolau panasza, hogy az élet sekély; »az mindenütt sekély, ha nincs mély lélek hozzá «.

Das Ziel der Kunstbetrachtung: »Die Gewöhnung, eingehend und ausdauernd zu beobachten und das Erwecken der Empfindung, nicht die Mitteilung oder Aneignung des Wissens ... Wie überall ist das Wissen auch hier Mittel, nicht Selbstzweck« (Lichtwark: Übungen zur Betrachtung von Kunstwerken).

Sein, ein volles Sein ist der Zweck des Lebens. Die Harmonie und die daraus erstehende Freude; die Freude ist der Abglanz der Seeligkeit; die Fülle der Seele ist der Abglanz der Vollkommenheit; das Bewusstsein der Freude und Fülle der Seele ist die Gottähnlichkeit.

A tudomány nem cél; mert a valóságokat nem éri föl; korlátolt; csak eszköz az életre; tapogató szervek, a világnak hozzánk való viszonyát jelzik; ezen mértékeken és kereteken túl nem mehetünk. Tenni és örvendezni: ez az élet! Was ist schauen anders als sich füllen; hören als füllen; emfinden als voll sein? Sein und voll sein, vollkommen sein ist der Zweck des Lebens.¹⁶²

Jan. 21. Szent Józsefet az angyal inti: surge [Kelj fel!]. Ki ne tenné a fönséges parancsot? Mily kegyelem, öröm azt tenni! Az élet telje, kifejezése, bősége ... de le van fátyolozva: mindenkivel szemben létezik? de álomszerűen. Álom az élet, s a végtelen úgy érintkezik velünk. A világ egyik fátyol; a hit a másik. Videmus nunc in speculo [Most még tükörben látunk. Vö. 1Kor 13,12.]. – Az öntudat abban áll, hogy az isteni akaratot értsük, hogy legyen érzékünk hozzá, mint szuggesztív, ideges médiumoknak. De ne extravaganciákkal, hanem a köznek az ellenőrzése alatt. A kegyelem egyéni, de az irányzat, az alapelvek intézményes közjavak. Így tenni boldogság, meleg érzés.

Szept. 12. – *Ó édes élvezet, mely a szív teljes meghódolásából származik az Úr Jézus iránt! Teljes...! Nagy kegyelem mélyen imádkozni az Urat s nem botránkozni, hogy mások mit tesznek, mit nem; hanem önmagán érvényes az egész szent kereszt. Igen, csak magamon! hisz ez az élet; a másik szükség-gyengeség: Azután meg az élet is ráhajlít, mert tapasztaljuk, hogy másokon ki nem vasalhatjuk, de magunkon igen. Igen ... egészen. Nekem tehát lehet és kell égnem; Kell! s lehet is? Ó hogy ámulok e kedves igazságon. Áldott potencia! boldogít és hevít*

¹⁶² A három bekezdés német szövegének fordítása: „A mély és kitartó megfigyelés szokása és az érzelem felkeltése, nem pedig a tudás közlése vagy elsajátítása... A tudás mint mindenütt itt sem végcél, csak eszköz.” – Lenni, teljesen lenni, ez az élet célja. A harmónia és a miatta érzett öröm; az öröm a boldogság tükröződése; a lélek teljessége a tökéletesség tükröződése; az öröm tudata és a lélek teljessége Istenhez tesz hasonlóvá. – Mi mást jelent szemlélni, mint töltekezni; a hallás mint töltekezés; az érzés mint tele lenni? Lenni és tele lenni, tökéletesnek lenni – ez az élet célja.”

a lehetőség öntudata, mit fog tenni a valóság átérése. Az az aktus igazán purus s mégis egyre fokozódó, törtető, biztató!!!!

Szept. 23. – *Aszkezis alatt a görögök a versenyküzdéshez és futáshoz szükséges testedzést és gyakorlatot értették. A küzdés és futás magában az arenában a tulajdonképpeni cél; de aki ezeket jól akarja megtenni, különféle óvintézkedéseket kell szem előtt tartania: gyakorlatokat fog tartani; erősíti, hajlítgatja, gyakorolja magát; evésben-ivásban mérsékeli magát, nehogy elgyöngüljön, elpuhuljon.*

A küzdőnek előgyakorlatai = aszkezis.

Aszkezis van a keresztény életben, mert itt is pálma leng felénk s azt meg kell szerezniünk. Krisztushoz hasonulni erkölcsi tökéletességben. Hogy ezt elérhessük, rá kell képesítenünk: Gyakorlat és szabályos küzdelmek két irányban. – Aszkézis a rendezett és kitartó küzdelme a szabad akaratnak a tökéletesség akadályai ellen; aszkézis a fölhasználása az eszközök az önmegszentelésre és az erények megszerzésére. Amit az Írás mond: a régi embert levetkőzni, azt az újat fölölteni. – Tehát az aszkézis: önmegtagadás és tökéletesség gyakorlata. – Vagy mások szerint hármás idomítás: purgativa, illuminativa, unitiva. [Tisztító, megvilágosító, egyesítő út.]

Purgativa: a mily nagy a bűn s a rossz hajlandóság tere, oly nagy ez az arena, hol a babérért küzdünk és futunk. – De mikor futunk s küzdünk, már más nemes célokra törekszünk, átvillan lelkünkön az Úr Jézus alakjának ragyogó képe; ezt jobban megismerjük s nézeteinket s gondolatainkat tőle kölcsönözzük; míg egy valóságos lelki közösségben és egyesülésben Krisztussal, a szentekkel, az Egyházzal.

S gyakorlatban erősödünk meg, hogy a külvilágban el ne vesszünk!

Dec. 6. – *Két vendég jött le a földre: a bűn és a halál. Sötét, utálatos alak! Ki hívta őket? Az ember.*

Propterea sicut per unum hominem peccatum ... mors. [Vö. Róm 5,12.]

a./ Mi az eredeti bűn? „el az Istentől” ennek megtestesülése! – Az ember Istené: fecit ... creavit me ... hordozott méhében ... szült ... kegyelemben magához vonzott; gyermeke ...

El! el! s jött a bűn. A kevélység s az érzékiség a teste neki. – S ahová lépett, kialudt a kegyelem ... a lelkek elhulltak ... Istentől elidegenedtek s jött...

b./ – a halál. A bűn nyomaiban. – Iszonyú lába van, kifordít mindent. Fű nem nő többé; az életet kiirtja. Csunya ... hideg ... kíméletlen ... föltartóztathatatlan ... lehelete hideg, s fázunk tőle ... érintése borzongós, megfagy vérünk.

S hogyan jön? a romlással. Elromlik a vér, – az ideg ... a szervezet ...

Mivel tehát mindnyájunknak egy célunk van, egy eszményünk, s kötelezettségünk ez eszmény követésére, mindnyájunknak törekedniünk kell, hogy ez eszmény akadályait letörjük, hogy környezetünkben Krisztus szellemét bevigyük, hogy a társadalom javítását is előmozdítsuk.

1901

Aug. 27. Itt vagyok megint ebben az udvari erdőben, ez udvari erdőre néző szobámban; itt állok az ablakban s szívom a fák lehelletét, az nem öl. S jól érzem magam, mint a hal a vízben, még pedig nem úgy, mint az aranyhal az üvegtartóban, sem mint a csík a nosztrai völgyben ... macskának sem kell. S az így remekül van,

Az ember egy darabja a természetnek, de azért még nem ismer mindent úgy, amint van, hanem a természet illuziókkal áll elő; érzelmi világot és fantáziát és érzést ad neki; az érzés színeket, hangokat; a fantázia új világokat, az érzélem tűnő puhaságot, lágyságot kölcsönöz ... Ezek a mi valóságaink, szubjektív világunk, mint a pehely a madárfiókon; de azért az ember léte, célja, észszerűsége stb. objektív valóságok; mert keretben vagyunk ... érezzük s különböztetünk!

Aug. 28. Megint odavagyok s egyre sírok ... magam s a világ fölött. Mély sír, itt sírni lehet. Ádám bűne az oktalanság kolosszusa, melynek pszichológiája az, hogy parvae res crescunt [a kis dolgok növekszenek]. Engedünk kísérteteknek s leülünk. Röstség, lanyhaság, érzékiség... Továbbá az érzéki természet bomlása. Az érzéklés s az izgató képzelet rávetődik az észre s elhomályosítja azt. Sie folgten den Lockungen einer reizenden Phantasie, und nicht den Aussprüchen der von Gott erleuchteten Vernunft¹⁶³. Továbbá a gyávaság fölülkerekedésén. Ádám ellenállhatott volna tiszta eszével és szívével, nemes akaratával. Mi is nemes nevelésünkkel ... *Továbbá megvetés és elvakulás, Verblendung, Täuschung.*

Ó, mily szörnyű harc a tévely s az elvakultság ellen! Hányszoros réteg ül a lelkeken ...mely elcsavar gondolatot, fogalmat! Hány kormozás, mely elvette tükrét ... foszphorencia ... s rá sötét éj ... A szellemi világ fejlődése is el van rejtve az ember előtt: *kerekeinek küllői ... transzmisszióinak szíjjai ... lendületei ... feszereje ...*

Aug. 31. Ó kereszténység, mily kevésbé értünk téged! Valóságos hieroglifek nekünk az a tövisszoros fej, az a kereszt. Nem értjük, nem fogjuk föl. Pedig hangosan kiáltják, hogy a szenvedés egy isteni mélység az ember számára, s hogy az jó lehet; sőt hogy be van véve az isteni tervekbe, mint végtelen jó. Tehát a baj, a betegség, nyomorúság hiányok ugyan, de tények egyrészt; másrészt jobbak, hasznosabbak lehetnek az örök célra, mint ellentétjeik.

Aug. 31. 18. meditáció a keresztrefeszített Úrról. – Én térdeltem előtte s mondtam: »Míg a térdem le nem szakad, itt maradok«. S kértem igazi kegyelmet, igazi mélységet, s kivált hogy krisztusi legyek – egészen ... egészen úgy, mint ő; mert ő a példakép s az Isten gyönyörűsége; »dilectus«; s nincs nagyobb kegyelem, mint hozzá közel állni s vele egyetelni. S valahogy rémlik, hogy őt közvetlenül kell megfogni és a tapasztalatból meggyőződni, hogy ő az Isten-kép. Közvetlenül érzi az ember, hogy ez az; ezt kereste ő. Ezért az evangélium, s nem Kant! *ne mondd azt, legalább az is annyi, mint ez, s maga lábán áll, fönységén áll!* A tudománynak kritériumai vannak a revelációról, az inspirációról; de az életnek is vannak – s ez az élet maga (Jn 7,17)¹⁶⁴.

Szept. 1. Reggel, vasárnap, csend, boldogság, ez mind együtt van szívemben, hát ünnep van. Nem hiába »festum angelorum custodum« [az őrangyalok ünnepe], angyalok búcsúja; s én résztveszek benne. Édes és tiszta, rejtélyes és verőfényes; s ez mind együtt van s egybe van keverve a lélekkel; napsugár, méz, kristályhullám és erdei csend és az emberi lélek, ez mind összekeverve, ez tiszta boldogság. Ez angyali érzéssel adok hálát az Úrnak, az angyalok s az angyali lelkek kedvelőjének, s oly Te Deum-ot éneklek, amelyet a fiúk énekeltek a

¹⁶³ Követték a gazdag fantázia csapongásait, és nem az Isten által megvilágosított ész utasításait.

¹⁶⁴ Vass P. bejegyzése: Aug. 31 és szept. 1. között három és fél oldalnyi szöveg (magány, kontempláció, Szt. Szűz, Szív) kiadatlan.

regensburgi dómban, hogy lélekben tapsolt föld és tenger és ember: Omnes gentes plaudite manibus ... flumina plaudent manu [Zsolt 46 és 97]. Amen.

Teljesen Krisztusnak élek¹⁶⁵, semmit sem keresvén kívüle, csak lelkeket; teljesen szabadon állok s kész vagyok mindent elhagyni, hisz úgy is sziget vagyok az óceánban. Jézusban rejtett életet kívánok élni, s apostolit. Rejtettet, vagyis nekem nem kell s nem imponál semmi; sem Csernoch, sem Csajka, sem Fischer iránya; a világ bölcsesége gyerekes, mert térben és időben kisszerű. Nem akarok színlelni, vagyis irányomon erőszakot venni emberek miatt; sem kereket kötni és taktikázni; én tudom, hogy csak ez az igaz. Hadd vesződjenek s okosodjanak, hadd politizáljanak és diplomatizáljanak: az egyszerűség, az alázat angyalfejeitől körülvéve élek, élvezek, ujjongok, lelkesülök, rajongok.

Komolyba nem veszek a világon semmit úgy, hogy megzavarjon a Krisztussal való benső egyesülésben. Szent Pál szerint: Christo affixus sum cruci [Gal 2,20]. A támadást, csípősséget, a hetvenkedést, a szellemességet semmibe; ezt aláhúzom: semmibe. A világ bölcsességét s a tudományt is csak eszközül, merő eszközül. Ha Afrikába mehetnék, csakis az apostolságnak élnék. Inkább maradok Esztergomban spirituálisnak s azután megvonulok, mint egyetemi tanárnak Pesten.

¹⁶⁵ Vass P. lejegyzése: 5 nagy oldalnyi szövegből Schütz csak ezt a két bekezdést közölte.

1903

Júl. 7. – A rossz. – *A rossz az égben a közvetlenül s meztelenül szembeszálló hatalom a teremtő, a szenvedélyesen szerető s boldogító Istennel. Rémséges ütközet! Borzasztó elgondolni.*

Azért törés (összetört egészen az angyali lény), zúzódás (eltorzult): most él mint ilyen és grasszál.

A grasszáló rossz. – A teremtő Isten elrontotta, a szerető gyűlölet fészkévé, a lelkesülő, istenítő Isten a romlás és alávalóság és kín öntudatává.

Nem szent. Szemeiben nincs jó-indulat; hangjában lágyság. Ront mindent. Megvet erényt, tisztaságot. Nem tör fölfelé, hanem csak le a szennybe gravitál.

A temperált rossz. – Az ember. Jézus vére szivárog itt. S mégis mit hozott rá? a/ szégyent, Denudabunt te vestimentis tuis, auferent vasa gloriae tuae [Ez 16,39] ... b/ nyomorúságot, Penészflórát a testen s a lelkeken!... c/ szomorúságot, ... d/ halált.

A lehető rossz. – Ha egy lelken látna bünt, egyet s meghalna ez, mi volna? Még ha Caecelia, Alajos vagy Szűz Mária volna?

Szerettek s Isten szerette őket. Hisz sokkal magasabban álltak ... szellemi frigyben ... Legszebb teremtményei ... Ő tündökölt s remekelt rajtuk ... Ez az Ő műve. A teremtést oda kapcsolta magához bennük!

Itt tört szét a remekmű! Eltorzult szépség ... Elromlottak. – Ha egy jó család fia elromlik ... Ha egy tiszta primicians elromlik ... Ha egy jó leány...

Nem szeret ...

Ront ...

Nov. 2. A tisztuló lelkek. – Jézus szenvedélye: ut faceret sibi Ecclesiam sine macula et ruga [Ef 5,27] ... vért adott, Qui lavarent stolas suas in sanguine [Jel 7,14] ... Csak ott túl nem akar piszkot látni ... a szép lelkek régiója ... tiszta verőfény. Bizonytal ez a fejlődés útja. S ők a virágai. S ezekből koszorút. Lesz egy isteni zóna, a boldogságé, inkább az istenülésé. – *Az élet telje oda siet, mint itt az ázalagból a pálmába! Méltán: itt a tisztulás a tökéletesbülés. Sok a szenny. Csak egy életem is. Elfogultság, látószög, mely parányi. S az egyéni színezés ítéletben. Korlátoltság és kizárólagosság a rokon- s ellenszenvben! Gyöngeségek, nemcsak erőszak. Gyávaság és makacsság. Engedékenységek és a kevélység. Lágyság és keménység.*

Hogy jönnek arra az örök révpartra?! hajótöröttek, szegényesen. Int a város, a gazdag, az erős s ők. Hogy jönnek gyalog, porosan ... Betegen ... Quarantine ... Pusztában kivesznek a rosszak: úgy itt az alja.

Jézus hogy tisztít itt szenvedésben! Szentek! Mily érzékennyé teszi szíveiket.

Az Isten igényei a tisztaságra, mi lélek. Nihil inquinatum! Qui est ter sanctus [Semmi szennyezett! Aki háromszor szent.]. Mint hegyeknek a fecskék s a vadgalambok, úgy a lelkek feléje. Végtelen óceánja a fénynek, angyalok fürödnek, úsznak, szellemek! Sedebit, conflans, purgabit... [Mal 3,3]

Elvész a révedező lelkület a végtelenben! A napban! Hogy jöjjön feléd a test és vér? A lélek átérzi, mint a tűz nyilalja őt át az érzés: O Lux inaccessibilis [Ő megközelíthetetlen fény.]. Azért félelem járja át, tisztelet.

Dec. 22–25. – *Gloria = angyalok világa; Cherubim / Qui sedes ... Thronus tuus Deus ... Serafim ... égsz! Gyuladatok meg! throni ... jászol ... Dominantes ... parvulus servulus...*

*Principatus ... szegénység ... Potestates ... alázat ... Virtutes ... gyöngeség ... Archangeli ... hic Deus missus ... Angeli ... ezt őrizték!*¹⁶⁶

Pax hominibus. Pásztorok! Jó szívek. Nem gazdagok ... előkelők ... tudósok. Nem a kultúra intézményei, de a kultúra lényege: a nemes szív!

Betlehem. – Méltó bevonulást készített az Úr! Szorgoskodott = anyát teremtett; most születést rendezett. Sok vár, ház közül ezt, – sok szetim és cédrus bölcső közül ezt a jászolt; a nagyok, az óriások házai közül ezt az odut ... Az ember ludbőrt kap; ahová ér, nyirok, fázékonyság; minden szúr. Zórád barlangjában keret volt s korong függött fölülről: csupa szeg! Befelé álló élekkel. Úgy itt szúr, bök minden ... Az érzéknek semmit sem ad ... De az érzéknek örvényeket nyit ... Isten irgalma ... A Szent Szűz érzelme ... örök Betlehem ...

Szegénység. Minél kevesebb a világból, kultúrából: ijesztően kevés, „kínosan kevés”. Munka itt nem volt; itt csak víz dolgozott elementáris és szekuláris erővel. Vájta a barlangot; s ami aztán van? Szálfák az erdőből. De mily gazdagság; minden van a szívnek, békéje, szeretete, öröme, vigasza.

Alázat. – A gyermek alázata. A gyermek az alázat szimbóluma. Oly igénytelen, egyszerű ... Köztünk oly idegen érzéseinek himeztelensége és közvetlenségével. – Kicsiny, kis ember, ... a világból nincs rajta semmi.

Cherubim a végtelen bölcseség villámlásai; az a szem látta meg őket, qui intuetur abyssos. Annak a sapientianak apródjai, mely az ég párkányán jár ... s most lejött. O sapientia ... Villámlások valók-e nektek? Nem nagy hasznát veszitek ... De a sapientia Dei igen ... a gyermekszem tekintete az való, igen!

*Serafim, kik égnek, kik meggyuladtak a tűzvészől; a végtelen szeretet lángjaiból kipattant szikrák; kiket a viharzó spiritus, mely az Istenség szeretetének lángjait szítja, korbácsolja s a végtelenbe kinyújtja ... az a spiritus vehemens, mely végtelen lángokat gördít ... Ide jöjjetek: itt melegedjete. Ez a Megváltó szinte szárnyra kel majd, szeráf szárnyra; két karjából szárny lesz: fölrepül, föl a keresztfára: elzengi énekét, azt a legnehezebb harmóniát szenvedés és jószág közt = *leiden und doch gut sein, ist schwer, ja göttlich* [szervenndeni és mégis jónak lenni, nehéz, sőt isteni.] (Martinsklause).*

Throni: trónállók, kik az Isten trónja előtt állnak s most a jászol előtt, az irgalom trónja előtt; kik a diadalszekér előtt, s ime a jászol diadalszekér lett.

Dominationes: az úri lelkek, kik a szolgaságot nem ismerik s az Isten uraságának képviselői ... nézik elragadtatással ezt a Dominus „servulust”, ki majd Úr lesz.

Principatus: az előkelőségek; koronás szellemek, az Isten királyságának szimbólumai, sөvényezik e kiáltó szegénységet, mely által oly gazdagok lettünk. *Princeps noster szemben a Princeps mundi hujus...*

Potestates: a mindenhatóság fegyveres népe. Harcok élén járnunk tudunk; *Szenacherib, Macchabeusok ... nézik a meztelen kis Heroszt, aki megküzd az ellennel ... Vir potens ... Ego autem constitutus sum Rex...*

Virtutes: a csodálatos erők, melyeket az Isten ..., melyek termékenyítenek, fejlesztenek ... itt körülállják a gyöngeséget. *De jelképezik a vis, quae exit ...*

Archangeli ... Missus a Patre, ... angeli sicut spiritus ... a gyors angelus az engedelmességben.

Angelus: a védő szellemek; nekünk őrangyalunk ...!

Mi a jele? a címere? Nap? Medve? Egyszarvú? Szív? Nem; pólyákba takart, jászolba fektetett gyermek. Tehát? a szegény gyermek.

¹⁶⁶ Prohászka itt az anyagi karok neveit értelmezve szembeállítja őket a szegény, alázatos, gyöngö betlehemi gyermekkel. Ezt a vázlatot P. a következőkben kifejti.

Bámulatosan szegény gyermek. Hoc vobis signum! Tehát nem jelen ismerjük meg az égen; villám vagy lángbaborult ég? vagy földön a tenger zúgása, virágok nyílása, harmóniák a légtérben. – Nem, a szegény gyermek. Azok a jelek nagyok, szépek, bámulatosak: ez a jel az Isten emberségességének jele, szívünkbe nyúl! Az emberi érzés útjaira állít; az alázatos, igénytelen, őszinte, jó érzés ösvényeire; mint gyermek jön felénk, hogy azon kezdjük, amit a gyermek inspirál, amit az hoz, amit az kelt bennünk.

Ez a gyermek az embert tehetetlenségére figyelmezteti, mert a világban nem is boldogul ... azután lelkiülete alázat, egyszerűség ... Anyja mindene ... karjai gondviselése ... keble élte forrása.

Mily gyöngye, mily gyöngye ez a Megváltó ... Mily gyöngye az ember ... De benne az Isten ereje. Ez az erő úgy hat mint az erjesztő, mint a plazma. Kicsiny szemre, de belül konstruál, belülről alakít kifelé. S tényleg, hogy állította meg vagyis inkább, hogy fordította meg a világ folyását. Krisztusi mű.

Emberré gyúrt át. Hódított meg! Odaadás lett viszonzása odaadásának! Pál, Ágoston, Ferenc...

A pihenjétek meg itt. Ő megnyugtat. A Theologia örvény. Az élet is örvény; titok; ti bámultok a sötétségbe, de ime a gyermek arca mosolyog felétek! Mintha örvénybe néznétek, s ime a párkány szélén egy bájos harangvirág harangoz felétek!

1904

Szept. 29. *Ecce sto ad ostium* [Íme, az ajtóban állok. Jel 3,20]. *Ecce! ó mennyire helyén való ez az „ecce”.* Kiáltó szó az egész világ figyelmeztetésére: *Ecce ... ecce ... áll itt valaki, zárt ajtók előtt és vár és zörget. Jött, nem hívták. – Jött, keres, kér. Tán koldus, s kér kenyeret; tán szerelemes s kér szívet? Tán hű szolga s szolgálni jön. Tán gyermek s atyai házának küszöbén ül. Tán vándor? ... Ó, ne találgassátok! Ne! Nincs kísérete, s nincs előhírnöke ... Ó nagy úr! Ó, akkor áruhában járhat csak s állhat itt. Nagy Úr, de nem áruhában. Nagyságának hatalmában; nem is leereszkedésből: de a dolgok természetéből, de szeretettel; a természetszerűséggel készséggel; s a spontaneitással égő vágyat párosítva. Ó a „praeveniens principium”. Praevenit gratia! Bámuljuk; de ne mondjuk: mit akarsz? minek jössz? Ne mondjuk a napnak, minek kelsz? az esőnek: minek esel? a csirának: mit tolaaszol? Domine, praevenisti eum dulcedine [Zsolt 20,4] ... Hívunk: veni, veni ... et jam praevenisti ... Megelőztél! De minek hívunk, ha már itt vagy? Minek? hogy jöjj hathatósabban...*

Tehát bámúlj, s alázódjál! Így kell lenni. *Ego deberem venire ad te: gőgös szó; sine impleamus omnem justitiam. Sine me nihil potestis agere...*¹⁶⁷

De ne várass: ó, igen, tárom kapuimat! attolite portas ... elevamini portae... [Zsolt 23,7 és 9.]

Et pulso. Várok s be nem török, „cum magna reverentia disponit nos.” Sap. 12.18. Tiszteli a szabadságot. Si vis! A pribék betör büntetni; az Isten kér bebocsáttatást s vár. Ó mily közel van! „ad ostium”. S kitart! Értsük meg. A furdalás = pulsat. A belátás = pulsat. A fölségesnek benyomásai = pulsat!

*Si quis audierit vocem meam et aperuerit mihi januam, introibo et cenabo...*¹⁶⁸

Csak kinyitni ... a többi az én dolgom. Azt majd én teszem! Ó hisz mindent teszesz Uram! S én mit? eléd menjek ugy-e? Nem várod; de lehetetlen, nem tennem.

Et cenabo. Nem elégszel meg „ut intres” mint Úr és áldást hozol ... de édesen átkarolsz: szeretet kell neked.

Nagy követeléseik vannak: az egész szívet; a készséget szolgálatban, mint Úr hódoló akaratot: komolyan ... Szívtisztaság ... gondolat ... akarat ... ahhoz fegyelem kell ... nevelnem kell magam. Mit hoz ilyenkor?

áldozatot kér; egész szívet áldozatban; kopogása erőszakos ... Ilyenkor mint szenvedő, mint résztvevő, mint jóbarát jelentkezik...

figyelmeztet, buzgalmat kér...

II. Et pulso, be nem török ...A szenvedély betör ... Az Úr nem. A szolga, a rabló, a tolvaj igen ... Ó mily közel van: ad ostium!

*III. et introibo ... Szeretete nem lágy: erős ...áldozatot, odaadást, szolgálatot kíván...*¹⁶⁹

¹⁶⁷ Utalások a Keresztelő és Jézus párbeszédére: Mt 3,14–15 és Jn 15,5.

¹⁶⁸ Jel 3,20: „Nézd, az ajtóban állok és zörgetek. Aki meghallja szavamat és kinyitja az ajtót, ahhoz bemegyek és velem étkezem, ő meg velem.”

¹⁶⁹ Schütz 1904-ből semmit sem hozott. Lásd mostani II. kötetünkben az 1904. okt. 29. és nov. 1. között Piliscsabán végzett lelkigyakorlat jegyzeteit, valamint a Shvoy-hagyaték 1904-es feljegyzéseit.

1905

Dec. 14. Konszekrációm¹⁷⁰ lelkigyakorlati kegyeleme a mély átérése Krisztusnak, adventi vágy, szinte vihar utána, s édes birtoklása. E vágy s vihar, mely végig borzong lelkemen, mely megráz s megrendít, mely a tespedést elúzi, a tiédeur-t, kigyújtja lánggá a pislogó szikrát, lángtengerré a lobbanó tüzet, s azzal tisztít, izzít, a poklot akarja tisztára égetni, a profanált vagy blazirt szíveket. Sok dolga van, míg a salakot kiveszi, míg annak az öntudatlan kinnak, mely a jobb után a lelket ismeretlenül gyötri, értelmes szolgájává, erőskarú Herkulesévé válik. Sok a salak a lelken, főleg bent, a mélyben, a rejtekben, melyet az előbbi lelkigyakorlatok bennt hagytak, mely fölgyülemlett elhanyagolt, tekintetbe nem vett zugolyokban. Most bele, oda is, az éles tűzlángot; oda ezt a nyaldosó, rettenetes söprűt, végigsöpörni rajta, hogy csak úgy szikrázzék. Lesz dolog elég; 47 év alatt bütykök, gumók, csomók megkötésére, elég a lélek összefonására; 47 év alatt megszentessék tán a hiba is, s a szemhunyasz preskripciója erénnyé emancipálja a hibát. Ó, tüzet, Uram, tüzet az égből a mélybe, *in ossibus*, *in repagula*, mindenhová! Nem lehet itt bízni, csalárd a szív; csak aki bizalmatlan s kivetkőzik belőle, az jár jól, jár biztosan. Ó vizet, Uram, vizet a mélyből az égbe; vizet, mely a mélységből bugyborékol s fölemel minden piszkot, szemetet, mindent; s elfojt minden csirát és petét, s fölemeli a bizalom, az Istenvelünk bárkáját, völgyek, dombok, hegyek fölé.

Borzasztóan hatott rám a Laodiceai „angyalnak” küldött panasz: *Utinam frigidus esses [Jel 3,14–20] ... Ó jaj, mikor az Isten szelleme szinte a bűn jeges sírjába kívánja a lelket s reméli, hogy onnan előbb lesz kikelet és föltámadás, mert erős, ébresztő reakciók járnak ott; ellenben az ernyesztő lágymelegben szétfolynak a lelkek s nem bír velük kegyelem, eszmény, rendülés...! Ó angelus, te szellemi erő, te suhogó, te szárnyaló fölség! Ce mal, plus commun peut-être, qu'on ne pense, parmi les personnes de communauté, et qui peut s'allier avec une certaine régularité extérieure, fait qu'on n'attache pas assez d'importance à ce qu'on est toujours content de soi, n'aspirant pas à devenir meilleur, et qu'enfin on devient d'une insensibilité désolante pour les choses de Dieu¹⁷¹. Az Istenben így ellenszenv, undor lakik a lágymeleg lélekkel szemben, (mint az élet, a tevékenység, a haladás lelke, a szépség géniusza!)*

Teljesen tisztában vagyok aziránt, hogy konszekrációm újabb köteléket fűz közém s Krisztus közé, s így nagyobb a kötelmem megérteni őt s hasonulni hozzá. Ez a fő, ez minden! Jézust bírni és élni. Az új dísz s új munkakör csak eszköz rá. Mindenesetre. Igaz, nem azért lesz valaki püspök, hogy tökéletesebb legyen; de ebben is a püspökben is, ez az érték reám nézve. A funkció más; az érték a régi. Színaranynak kell lenni, ha arravaló is, hogy gyertyatartó legyen. A színarany az én értékem. Kristálypatak legyen, ha malmot is hajt. Magas hegyről jöjjön, ha lapályba indítják is. S maradjon magasan, ha le is kell nyúlnia. A régi irány, a régi szenvedély: a patak magasról jöjjön s tengerbe siessen ... kristályosodjék, tisztuljon ... a tenger hullámozzék, dagadjon, ha flottákat is kell hordoznia; a villám száguldjon s feszüljön, ha sodronyokat is kell izzítania: ez mind másodrendű, az ott elsőrendű.

¹⁷⁰ Prohászka X. Pius pápa 1905-ben székesfehérvári püspökké nevezte ki. Maga a pápa szentelte püspökké 1905. dec. 24-én a Sixtus-kápolnában. (Vö. 25, 64.)

¹⁷¹ „Ez a rossz, ti. a langyosság, amely talán gyakoribb, semmint azt gondolnánk, a közösségi személyek körében, és amely társulhat egy bizonyos külső szabálytartással, azt eredményezi, hogy nem tulajdonítunk elég fontosságot annak, hogy az ember mindig megelégedett magával és nem törekszik a jobbra, és hogy végül siralmas érzéketlenséggel viseltetik Isten dolgai iránt.”

Azért az én föladatom: Krisztust megérteni és jól kifejezni az ő »pia animáját«, azt a mély kegyeletét az Úr iránt.

Kimondhatlanul méltatlannak tartom magam e díszes tisztre; protestálok Isten színe előtt: Domine, vim patior! S hogy protestációm mekkora s mily elszánt, legjobban jellemzi az, hogy a dísz s a dicsőség szétfolyik, mint a milliagyertya széle a láng körül, mint a vízcsepp a befuttatott ablaktáblán a nagy s egyetlen feladattal: a szép lélek kialakításával szemben.

Segít e részben azok nézete, kik gondolják, hogy a püspök sem imponál, hanem inkább a szabad, nemes apostoli munka, hogy az inkább egy középkori keretézéssel csillogó valami s mint tartalom minden igénytelen, buzgó papban föllelhető – gondolatok, melyek nekem *nagyon rokonszenvesek*, s melyek engem is segítenek arra, hogy a káprázat mitse vonjon le ebből az örök vonzalmú s végtelen áramú haladásból – a szép lélek felé. Tehát közös alapon állunk, közös törekvések alapján, hol fokozatok tekintetbe nem jönnek.

Ma **dec. 14-én** tartottam adorációmát sicut angelus Albaregalensis. E nagy szót mélyen érzem, érzem fölségét, s egyszersmind terhét. Tényleg úgy állok itt, mint ki ex officio első adorátora vagyok itt az eucharisztianak, megbízva szeretetével, dicsőítésével, őrzésével. S ami még rémületesebb, megbízva az engesztelés borzalmas terhével. Hány oltárt kell újra föllábitanom, hányra lelkemet kenetül ráöntenem, hánynak mécsesét meggyujtanom... Ó Uram, ime itt a te adorátorod, engesztelő arcra boruló angyalod!

A főpap megmosakodott, aztán megkenték olajjal, fölöltöztették, ut sit sicut stella matutina in medio nebulae [hogy olyan legyen, mint a hajnalcsillag a felhők között]. Én mosakszom könnyeimben s kérem térdenállva Jézus főpapi kenetét. Az Istenség az a kegyelem lesz nekem, de a Szentlélek is, caritas ejus diffusa est in cordibus nostris per inhabitantem spiritum ejus in nobis¹⁷²; s aztán ép ma egy hét múlva megkoronáz. Pravenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam.¹⁷³ – Szó szerint igaz.

Nem tudom, miféle mélység tárul föl lelkemben, de bizonyos ez Jézus édes, sacerdotalis animae [papi lelkének] kegyelme; érzem, hogy mélységes tűzű tekintettel, melyben lélek ég, kell ez egyházmegyén átnézni, a hitnek szellemében kell falvait, városkáit bejárni, a régi apostoli, a mindig új krisztusi nyomokon. Mécsesem van; Istenem, hogy világít az; sugarai hitből s szeretetből olvadtak meg; hogy világít, mily vidéket mutat, mily foltokkal, mily füstölgő romokkal, mily siralmas bánattal telítve. Ó mécssem, embert keresek, s te azután világíts, embert, krisztusi érzések emberét... Szívem van, isteni érzésekkel telve, nevezetesen isteni szeretettel. A szeretet emberi s isteni lehet; én az utóbbit ápolom. Ez dagad, ez tágítja lelkemet. Isteni! De ha isteni, hisz akkor úgy-e virágos, kenetes, tüzes, fényes... Ah ez a szó »isteni« csak azt mondja, hogy olyan, amilyen az Istené, de azért a kereszt is, a kin is, az Olajfák kertjének küzdelme is isteni. S lángoló lelkem van, s tényleg lángot eresztek magamból, fénysugárt, villámot, napvilágot. Tűzoszlopot a pusztában, áldozati tüzet Gedeon tölgyfaalatti oltáráról ... Illési tüzet a Karmel-hegyéről.

Anima Christi piissima – adorans – sacerdotalis – hostia – pura – uncta – florida – nitida – luminosa – poeta – intuitiva – genialis – humilis – absorpta – perdita – dilecta – dulcis – fragrans – solitudinaria – montana – nocturna – speciosa – angelica – viator – silentiosa – meditativa – medium – dilatata – alata – ignita – candida – amorosa – cordata – vernalis – abyssis inclamans – cataractis concinens – stellis colloquens – choros ducens coeli et maris – gemmata, – apostolica – prophetica – martyrea – palmis coronata – juvenilis – infantilis – siderea – coelestis – primogenita, – idealis – typica – harmonica – jubilans, – exultans – heroica – victoriosa – evangelica – triumphans – gaudens – sympathica – contristata – umbrosa – luctuosa – fatalis – contrita – confixa – infremens – immortalitatem bibens –

¹⁷² Róm 5,5: „Isten szeretete kiáradt szívünkbe a ránk árasztott Szentlélek által.”

¹⁷³ Zsolt 21,4: „Eléje siettél üdvözítő áldással, s fejére színarany koronát helyeztél.”

paschalis – hortulana – ludens – alauda – velata – excelsior – anhela – abyssalis – dominica – nuda – formosa – lucida, electa – rosea – suaviflua – affectuosa – vigorosa – pretiosa – praerupta – oblectata – lactea – melliflua – energica – vehemens – afflata – inspirata – delicata – regalis – valida – exundans, exiliens, liliosa – sanguinosa, lacrymosa – balsamea – mystica – germana, – exstatica – liquata – profunda – amabilis – ardens, argumentosa, laboriosa, gemebunda – medullata – compassiva – devota – limpida, sublevata – serena – laeta, deliciosa – sobria, casta, patiens – grandis – immaculata – elegans, nobilis – insignis – praecellens – studiosa – aspirans – amoena – passiflora – sensitiva – profusa, suavis – prospera – consolata – placida, reverentialis – psallens – religiosa – radicata, exultans.¹⁷⁴

Krisztus lelke – bensőséges – adoráló – papi – áldozati – tisztaságos – fölkent – virágbaborult – töretlen fényű – tündöklő – költői – intuitív – zseniális – alázatos – Istentől felivott – beléveszett – szeretett – édességes – illatos – magányos – hegyvonulatos – éjszakában virrasztó – szépséges – angyali – vándor – hallgató – elmélkedő – Istentől illetett – tárt – szárnyaló – tüzes – hófehér – szerelmes – húros – tavaszias – mélységekbe kiáltó – zuhatagokkal zengő – csillagokkal társalgó – ég és tenger kórusait vezénylő – drágakövekkel ékes – apostoli – prófétai – vértanúi – pálmakoronás – fiatal – gyermeki – csillagok küldötte – égi – elsősülött – eszményi – példaadó – harmonikus – lelkendező – ujjongó – hősi – győzelmes – evangéliumi – diadalmas – örvendező – együttérző – megszorodott – árnyékbamerült – gyászbaborult – sorsának kiszolgáltatott – összetört – átvert – feljajduló – halhatatlanságot ivó – húsvéti – öntözött kert – játékos – pacsirta – fátyollal fedett – magasságok felé törő – repeső – örvényes – ünneplő – mezítelen – hibátlan – napsugaras, választott – rózsákat fakasztó – csendesen csobogó – gyengéd – erőtől duzzadó – drága kincs – kitörő – megenyhült – tejjel tápláló – mézzel folyó – tetterős – heves – lélektől meglehelt – ihletett – finom – királyi – hathatós – túlcsoportuló, szökellő, liliomos – vérző, könnyező – balsamos – misztikus – édestestvér – extatikus – felolvadt – mélységes – szeretetreméltó – lángoló, buzgolkodó, fáradozó, sóhajtozó – teli – szánakozó – odaadó – kristálytisztá, felmagasztalt – derűs – vidám, gyönyörűséges – józan, szűzi, türelmes – nagy – szeplőtelen – előkelő, nemes – kiváló – páratlan – gondos – sóvárgó – üde – golgotavirág – érzékeny – tékozlóan bőkezű, szelíd – boldogító – vigaszos – békés, tisztelettől áthatott – zsoltározó – vallásos – Istenbe gyökerezett, ujjongó.

Summa omnium exercitiorum internorum haec est, ut abstracti ab omnibus rebus, solum Deum in nudo indepictoque animae fundo amorese amplectamur et nos totos in amabili humanitate Christi abscondamus eique conformemur. Blosius¹⁷⁵.

Miért nem térünk meg? nem hatolunk szívünkbe: öntudatunkba (az örökkévalóságról, a bűnről, a szebb életéről, az örök vágyról, a hiúságról, a világmegjavítás hiábavalóságáról enélkül). Híres emberek észrevették, hogy imádkoznak, ha lecsendesülnek. Precatio exterior, quae ore tantum funditur, palea est, interior oratio granum est, illa et haec simul Deo grata est.¹⁷⁶

Egészen különös, mert titokzatos s misztikus összeköttetésbe léptem Jézussal. Mélységes hódolatban járultam hozzá s ő megértette velem, hogy ő természetfölötti erőforrás, s következőleg, hogy hozzá, ily új, kikezdő, abszolút erővel dolgozó tényezőhöz úgy kell járulnom, mint akin ő majd segít, akiben ő majd terem, ő majd pótol. Fiat, fiat!

¹⁷⁴ Vö. Szabó F.: „Prohászka lelke és lelkisége”, *Szolgalat* 1977/4, ennek végén az itt közölt latin „litánia” magyar fordítása. A misztikus irodalom páratlan remeke ez a szent szerelemből fakadt költői imádság.

¹⁷⁵ „Minden belső gyakorlatnak summája ez: elszakadni minden dologtól, egyedül Istent átkarolni szeretettel a lélek csupas és egyszerű mélyével, és teljesen rejtjük el magunkat Krisztus szeretetre méltó emberségében és hozzá hasonlunk.”

¹⁷⁶ A Külső imádság, amelyet csak ajakkal mondunk, pelyva, a belső imádság bizalmas, az és ez együtt kedves Istennek.

1907

Okt. 27. Exercitia spiritus¹⁷⁷ – pour affermir nos convictions surnaturelles, pour changer des habitudes regrettables, pour combattre des inclinations mauvaises. Il me faut apprendre à me détacher de tout ce qui déplaît à Dieu. Je laisse agir Dieu, sans m'opposer à la grâce, être de toile d'attente. – Föltétlenül kidolgozom magamban az alázatos, hívó, ragaszkodó lélek lelkületét s érvényesítem azt a tudomány s az elváltozott érzések által kitágított, belső lelkivilágomban. Értem a XX. század tudományának s érzéseinek befolyását a lélekre, s mégis gyermek vagyok; mert függök, vágyódom, imádkozom; továbbá, mert fejlem, növök, több-léleknek s embernek készülök. Deo gratias!

Okt. 30. Que de douceur ineffable je sentis au souvenir de mon ordination ce matin. Il me regrettais, qu'étant la dernière fois à Rome, je n'ai pas fait mon adoration en l'église de la très-sainte Trinité; mais je le réparerai bientôt. Je veux faire ma confession toujours avec des sentiments saints et profonds.¹⁷⁸

j'exercerai en trois manières la pénitence, c'est-à-dire a/ la pénitence affective en me repentant de tout mal, que je fais, b/ afflictive, la satisfaction, pour obtenir la rémission de la peine contractée et due au péché même pardonné. Cette peine est une dette contractée envers la justice divine, que doit être payé par la souffrances, dans cette vie ou dans l'autre. Or nous avons tout intérêt à nous acquitter ici-bas, en unissant nos souffrances à celle de N. Seigneur, aux mérites desquelles elles empruntent tout leur valeur. c/ effective, l'amendement de la vie¹⁷⁹.

1/ penitencia általában 2/ három módja 3/ a penit[encia] szentsége...

Olt[ári] Szentség¹⁸⁰. a/ Vezető gondolat: intime union ... habet vitam aeternam, et ego resuscitabo illum. Ez az édessége, az intimitás ... az Istenközelség... az Isten erő bennünk... az örök élet lendülete... a föltámadás csírája...! S ép azért; elle répare la vie, soutient et augmente, en nous enivrant des plus pures délices! b/ Ezért ... mécsesünk... – Ez erőnk. Nous

¹⁷⁷ Exercitia spiritus – hogy megerősítsük természetfeletti meggyőződéseinket, hogy megváltoztassunk sajnálatos szokásokat, hogy harcoljunk a rossz hajlamok ellen. Semmi könnyelműség, engedékenység, nagylelkűség-hiány. Meg kell tanulnom elszakadni mindattól, ami nem tetszik Istennek. Hagyom, hogy Isten cselekedjék, anélkül, hogy ellenállnék a kegyelemnek, legyenek várakozó vászon.

¹⁷⁸ Schütz A. csak eddig közölte (*Sol.* I, 210) az 1907-es lelkigyakorlatos jegyzetet. A megtalált kéziratban folytatódik a francia szöveg (talán saját fogalmazás, talán egy könyv alapján), amelyet a továbbiakban közlünk. (Jegyzetben a magyar fordítás.) – Mily kimondhatatlan édességet éreztem ma reggel szentelésemre emlékezve. Sajnálom, hogy amikor legutóbb Rómában jártam, nem végeztem el szentségimádásomat a Szentháromság-templomban; de hamarosan helyrehozom e mulasztásomat. Mindig szent és mély érzelmekkel akarom végezni gyónásomat.

¹⁷⁹ Háromféle módon gyakorlom a bűnbánatot, vagyis a/ affektív penitencia, bánatot indítok minden elkövetett rossz miatt, b/ affliktív elégtétel, hogy elnyerjem ama büntetés bocsánatát, amelyet megérdemeltem és amely kijár a megbocsátott bűnért is. Ez a tartozás az isteni igazságosságnak jár, amit szenvedéssel kell megfizetni ebben vagy a másik életben. Minden érdekünk az, hogy itt tegyünk eleget, egyesítve szenvedéseinket a Mi Urunkéival, mert minden értéküket ezekből merítik. c/ effektív, az élet jóvátétele.

¹⁸⁰ *Oltáriszentség. a/ Vezető gondolat: bensőséges egység ... annak örök élete van, és én feltámasztom őt az utolsó napon. (...) helyrehozza az életet, támogatja, növeli, megrészesítve bennünket a legtisztább gyönyörűségekkel. b/ (...) A szentáldozásban bölcs tanácsadóra találunk, hatalmas szövegséget. „Az én testem valóban étel”. Ez a győzedelmes asztal. (A következő mondatok töredékesek, a kézirat olvashatatlan.) ... odaadó barát, aki meg tudja érteni fájdalmát és őszintén együtt tud érezni, balzsamot önt a sebre, amely enyhíti a fájdalmat... c/ Hogyan kell felkészülni? Helyesen disponálni magamat: 1/ a távoli előkészület a lelkiismeret nagy tisztaságában áll; 2/ a közeli készület. „Ez a kenyér éhséget követel” (Ágoston). Csak annyiban ízleljük minden zamatát, amennyiben meg tudjuk öntözni verejtékünkkel. 3/ a közvetlen (előkészület) célja az, hogy létrehozza bennünk a jelenlegi áhítatot.*

retrouvons dans la sainte communion un sage conseiller, un puissant allié. Caro mea vere est cibus... Cette table victorieuse: „parasti in conspectu ... adversus est, qui bibebant me, Caro ... demon. – Ez barátunk; l'ami dévoué, qui saura comprendre sa douleur, y compatir sincèrement, verser sur les plaies le baume, qui adourica sa douleur... In pace in idipsum... c/ Comment se préparer? Se bien disposer: 1/ Préparation éloignée consistera [dans] une grande pureté de conscience 2/ prochaine... „Panis iste requirit famem (Aug.) Nous n'en goûtons toute la saveur qu'autant que nous savons l'aroser de nos sueurs 3/ Préparation im médiate aura pour but de produire en nous la dévotion actuelle.

L'Enfer.¹⁸¹ Sz. Teréz! Quels sont les tourments? a/ Le péché crée une opposition, un état violent... Cet état constitue ici-bas le remors. Le ver rongeur ne meurt pas. b/ Le péché produit dans l'âme une tache hideuse. c/ Le péché implique une préférence donnée sur Dieu à la créature... „ultio creaturatum”. d/ Le pécheur se détourne de Dieu, „aversio a Deo”.

Sentiments qui doivent nous inspirer les damnés?¹⁸²

a/ un cri de reconnaissance envers la bonté de Dieu b/ prendre tous les moyens pour échapper aux flammes c/ le sentiment de l'apostolat.

Chercher le Seigneur. a/ avec l'épouse: Où est celui que chérit mon âme? avec Madeleine ... avec le prophète: Chercher le Seigneur et prêter courage ... avec votre mère... b/ où chercherai Vous? pas parmi les parents ... pas dans le lit de l'oisiveté ... pas dans les rues et sur les places publiques... Veux-tu savoir où est Jésus? il converse avec les petits; il évangélise les pauvres, il se retire dans la solitude; on le trouve dans une étable, dans la maison d'un artisan, parmi ses disciples, sur la croix. Cherche l'humilité, la douceur, patience, l'obéissance, simplicité. c/ nehézségek közt pl. betegs[égben]: 1/ remercier de ce qu'il se daigne me visiter; 2/ demander la grâce de ... supporter; 3/ je m'approcherai du sacrement de la réconciliation; 4/ je m'offrirai comme une victime d'amour; 5/ je lui parlerai avec confiance: voilà celui que vous aimez, est malade; 6/ je prierai mes amis de me lire les principaux endroits de la passion... Je répéterai: afin que le monde connaisse, que j'aime Jésus, levez-vous, marchons. d/ halálban; en recevant le Saint-Viatique, je chanterai: Nunc dimittis contre toutes les embûches; mais je lui demanderai, qu'il me fasse l'onction de son amour.

Sur la perfection de nos actions ordinaires.¹⁸³

¹⁸¹ Pokol. Sz. Teréz. Melyek gyötrelmei? a/ a bűn ellenállást teremt, erőszakos állapot. Ez az állapot alkotja itt lenn a lelkiismeretfurdalást. A rágcáló fűreg nem hal meg. b/ A bűn a lélekben utálatos foltot eredményez. c/ A bűn azt vonja magával, hogy Isten elé helyezzük a teremtményt, „a teremtmények bosszúja”. A bűnös elfordul Istentől, „elfordulás Istentől”.

¹⁸² Milyen érzelmeket sugallnak nekünk a kárhozottak?

a/ a hála kiáltása Isten jósága miatt b/ megragadni minden eszközt, hogy elkerüljük (a pokol) lángjait c/ az apostolkodásra való felbuzdulás.

Keresni az Urat. a/ a jegyessel. Hol van az, akit szeret a lelkem? Magdolnával ... a prófétával: Keressétek az Urat, legyetek bátrak ... édesanyáddal. b/ hol kereslek Téged? Nem a rokonok körében, nem a semmittevés ágyában ... nem az utcákon és a nyilvános tereken. Akarod tudni, hol van Jézus? A kicsikkel társalog, a szegényeknek hirdeti az örömhírt, visszavonul a magányba, istállóban találjuk, az ács házában, tanítványai körében, a kereszten. Keresd az alázatot, a szelidséget, a türelmet, az engedelmességet, az egyszerűséget. c/ Nehézségek között pl. betegségben. 1) megköszönni, hogy kegyeskedik meglátogatni, 2) kérni kegyelmét a túréshez, 3) a kiengesztelődés szentségéhez járulok, 4) a szeretet áldozataként ajánlom fel magamat, 5) bizalommal fogok hozzá szólni: Nézd, akit szeretsz, beteg. 6) Kérni fogom barátaimat, hogy felolvassák nekem (az Úr) szenvedésének főbb szövegeit ... Ismételni fogom: Hogy a világ megismerje, hogy szeretem Jézust, keljünk fel, menjünk, d) halálban: a szent viatikumot magamhoz véve énekelni fogom: Most elbocsátod; minden kelepce ellen; de kérni fogom, hogy szeretetével kenjen fel engem.

¹⁸³ Hétköznapi cselekedeteink tökéletességéről. E cselekedeteket Istenben kell végeznünk, a kegyelem állapotában, – Istennel, az ő segítő kegyelme segítségével. Nélküle csak természetünk indításai szerint tevékenykedhetünk. – Istenért, nagyon tiszta szándékkal Istenre vonatkoztatni mindazt, amelyet Isten követel tőlünk.

Elles doivent être faite en Dieu, en état de la grâce, – avec Dieu, avec le secours de la grâce actuelle ... sans elle nous ne pouvons agir que par le mouvement de la nature, – pour Dieu, avec grande pureté d'intention à Dieu rapporter tout ce que nous pensons, agissons. L'intention, que Dieu exige de nous.

1908

Dec. 21. In laetitia cordis! Il ne suffit pas de laisser agir Dieu dans notre âme, il faut de plus, que nous agissions avec lui, que nous coopérons à sa grâce. Celle-ci ne purifiera notre âme des mauvaises humeurs du péché que si nous faisons une généreuse pénitence. Elle n'allumera notre intelligence que si nous adhérons par une foi vive à ses lumières surnaturelles. Elle ne nous unira à Dieu dans un parfait amour que si nous nous déterminons à conformer plainement notre volonté à la sienne.¹⁸⁴

Mindenütt vannak energiák, s ki kell bontakozniok; az erkölcsi világ energiái a hit, az eszmény, a törvény, a kötelesség, a felelősség. Nem írni, de élni! nem vágyódni, de lenni! Az életben a gazdasági fejlődésnek, a pénzforgalomnak törvényei, útjai vannak, s azok alatt szenvedünk. Meneküljünk az erkölcsi energiák világába, magaslataira! Mindig jobban meggyőződöm, hogy az erkölcsi rendben igazodhatunk el a világ, lét, cél iránt. Igy: teremtést nem értek, de függést igen; az Abszolút áll velem szemben; imádom. Vagy nem értem a lélek teremtését. Anyám mással, más dispozicióban mást szülhetett volna; nem értem; de a hálát megértem; hogy vagyok, Isten felé fordulok.

Dec. 22. Ajánlják, hogy cselekedeteinket azzal a kérdéssel tegyük: qu'en dira Dieu? [Mit mond róla Isten?] Ó, igen, ezt szeretném tudni: Qu'en dira Dieu – arról a sok elnyomorodott, elfajult, eltorzult formáról, arról a sok betűről, természetellenes, eunuchgondolatról és felfogásról? Ha így az ő ítélete érvényesülne, az övé! Hogy törne össze sok minden, hány történeti forma, békó és kaloda pusztulna el újjáteremtő lehelletétől! S ő elviseli ezt az unalmas világjárást, ezt a hájas parasztszét, ezt a gondolat-lustaságot, ezt az energiátlanságot! Adveniat regnum tuum! [Jöjjön el a te országod!] A te ítéleted is jöjjön! Veni et considera! [Jöjj és lásd!]

Dec. 23. Nekünk kell Isten; nélküle elszárad a lelkünk; erőtlen és céltalan, üres és fáradt, sötét és kedvetlen. Nekem <kell Isten>, az én erkölcsi életemnek, melyről tudom, hogy az nem etikai kifejezése szociális szükségleteknek, hanem igenis kifejezése az én szükségleteimnek. Ezek vannak, azoktól függetlenül; vannak, mert én vagyok előbb és én feltartom a szocietást is. Mindig elfonnyadok s elsötétülök, ha Isten nélkül gondolom magam.

Nekem ez az Isten Jézus ... az eucharishtiában; s jól mondja, hogy aki bírja, eszi, az »habet vitam aeternam« [annak örök élete van.]. Miféle energia ez? Megnyugvás és öröm, rendületlen bizalom és béke; a rend bírása és élvezete. Mikor vele össze vagyok kapcsolva, akkor érzem ez energiákat ... szivárognak; entuziazmusom van, s az eszményi javaknak örülök. Mondják, hogy illuzióim. Szó sincs róla; erős s biztos, mint *a szirt*. *Ez a vita (élet) nagyon erős, semmi sem pótolhatja – mélyből fakad s titokzatos mint a vitis s palmités összeköttetése; Isten közel, s eligazodom rajta bűneimmel, nehézségeimmel. Etenim passer invenit...* [Zsolt 84,4: „A veréb is otthont talál magának...] Más értékek: Jézus vére, az üdv, a barátság, az eljegyzés... Jó barát s hű jegyes. Mi a hozományom? S mi az ő szeretete? S mibe került neki az eljegyzés?

Dec. 24. Úgy látszik, az erény statikus erő, s nem fejleszhető, mert kötött, de nem ad új alakot. Pl. a rabszolgaság megvolna a kereszténységben is. Az öntudat megállja helyét, azért

¹⁸⁴ A szív örömeiben! Nem elégséges az, hogy hagyjuk Istent cselekedni lelkünkben, több kell: az, hogy mi együtt tevékenykedjünk vele, hogy együttműködjünk a kegyelemével? A kegyelem csak úgy tisztítja meg lelkünket a bűn rossz indulataitól, ha nagylelkű penitenciát tartunk. Csak úgy lobbantja fel értelmünket, ha az élő hit által hozzátapadunk természetfeletti világosságához. Csak úgy egyesít Istennel tökéletes szeretetben, ha elhatározzuk, hogy akaratunkat teljesen az övéhez igazítjuk.

beéri önmagával mindenütt. Nem tör, nem zúz, s így a hatalmat nem készíti. Részvétellel igen, viseltetik; gondolom, hogy enyhít, könnyít; de új világot, jogot, politikát nem teremt.

De ha bátorságra, szabadságra van beállítva, ha Isten gondolatait megérti, ha ezek törtető, törekvő gondolatok, akkor, igen, megy előre. De nem mehet tovább, mint amennyire az elváltozott, a munka által elváltozott világ engedi. Azért a munka csinál új világot ... s az erkölcs kitölti azt.¹⁸⁵

¹⁸⁵ 1908-tól Prohászka ismét folyamatosan vezet naplót. II. kötetünkben közöljük az eddig kiadatlan Shvoy-hagyatékot, amely néhány 1904-es feljegyzés után 1908-tól 1919-ig terjed. Ezt a füzetet Schütz nem ismerte. Tartalmi feldolgozását lásd Szabó F. tanulmányában: „*Prohászka és a modernizmus*”, PÉ 73–175.

1909

Dec. 26. *Hogy miért nem mutatod meg magadat jobban, Isten, Krisztus ..., miért nem jössz közelebb ... miért nem felelsz ..., miért nem veted le fátyolodat s nem omlasz keblemre. Ezen csodálkozom; te meg azon, hogy én ezt hogy mondhatom, azon, hogy honnan veszi magát ez az egyenes, merész vágy bennem, honnan vesz szót, színt? Én rád nézek mint titokra, – te rám mint kinyilatkoztatásra; mert vágyam kinyilatkoztatás, kitörő fénykéve, valami közvetlen, nem közvetített adat; valami gondolatba öltözködött sejtelem. S méltán, csodálatos beszéd ez, hogy én látni akarlak, – hogy édes türelmetlenséggel szinte toporzékol lelkem, s hajtogatja: mikor, mikor már, mikor végre?! Hát nem volna csodálatos beszéd, ha egy csipkerózsa mag, mely az útszélen didereg, a pocsolyaszélen, novemberi ködben, kezdene beszélni, álmodni és félrebeszélni szépségről, elegáns formákról, a vadrózsa szirmairól, napsugár szötte pártákról s hogy az emberek meg-megállnak, s megbüvölve nézik, s azt mondják: Salamon király pompájánál szebb vagy. Ha a vadrózsamag így beszélne, útszéli kövek, s a széles országút, a nyikorgó szekér s valamennyi keréknyom kacagna s mondaná: bolondul szegényke; álmodik, s csalódik ... Pedig a csipkerózsamag vadrózsavirágból, szépségből, szirmos gyöngédségből való s valahogy emlékezhetnék, hogy ehhez köze van s valamiképp övé lehet még; de hát korán, nagyon korán gondol rá; várjon, temetkezzék, rothadjon, csirázzék, mélyedjen a földbe, s ha majd a napsugár fölhúzta, színezte, kifestette és kibontotta, akkor, igen; de előbb nem! De mit szólnék hozzá, ha Donau-Eschingennél a csermely arról álmodnék, hogy ő hajókat visz majd, és hogy lánchidakkal kötik össze partjait; azt mondanók, ha csak ott látnók s nem ismernők királyi futását, hogy idejekorán törí magát ezen, s igazunk volna; mert ilyesmit nem lehet elrendelni, sem kierőszakolni, az lesz, ha lesz; s mit szólnánk hozzá, ha a pesti fővény ezer év előtt arról álmodott volna, hogy arany lesz itt minden talpalatnyi föld, hogy ezek a fűzfás buckák kincseket érnek s hogy sok római légiót lehetne eltartani rajtuk, s hogy Attila kincse homok vele szemben: hát erre is azt mondanók, hogy álom, s ha a jövőben hinnénk, azt mond[anánk]: várni kell, ahhoz sok-sok idő kell!*

Hát az ember Isten előtt áll: azt mondja: miért nem mutatod arcodat, miért nem szólsz? Az Oltáriszentség elé térdel, s azt mondja: ha én volnék itt, szólnék, vigasztalnálak, fényt lövelnék a szemedbe. Lélek, ne beszélj félre, édes csipkerózsa magom, igen, van benned erő és képesség, de még nem bontakozott ki, hogy mi vagy ... még pocsolyák közt, ködben dideregsz, meg kell halnod ... földbe jutnod ... S beszélsz s kérded, miért nem lépek érintkezésbe, miért nem töltlek el hatalmammal, teljével az igazságnak, valóságának? hát mert csermely vagy: a hajót nem bírod és a lánchíd nevetség és nem tisztelet rajtad, hóbort tölem, s kérded, mit érsz, hisz homok vagy, fővény vagy, arena maris, foenum est populus¹⁸⁶; hát az, de a fejlődés más értékeket termel benned. Ne mondd: mikor? ne türelmetlenkedjél, várj, és bízzál. Így állok az én Uram, Istenem előtt, én a csipkerózsa, a szépség magva, én a hatalom és erő kikezdése, én a parlag, melyet világtörténelemnek kell taposnia, fölszántania, megforgatnia. Amen! Én alázatosan várok, hiszek, bízom; de azért vágyódom! Veni, veni!

Dec. 28. *Jézusom előtt leborulok, s imádom a titkot, mely keblében rejlik: az Istenség. Vele egyesült, hogy mi az, azt nem tudjuk; nem forrasztás, nem egyesülés; hanem mint mikor a réti csatornát s zsilipjét árvíz földi; nem viszi el, minek vinné, ott van, lenn van; fölötte víz, alatta víz, körötte víz, a zsilip vele, körötte az Isten; nem hordja magában, nem fér el benne, de azért valahogyan vele. Nincs erre grammatika, nincs kifejezés. Mondjuk ugyan, hogy egyesült vele; jó, hisz jelent ez sokat, nagyot, de nem mondja meg, hogy mi az. Annyit mond,*

¹⁸⁶ Iz 10,22–23, vö. Róm 9,27: Iz 40,7: mint a tenger fővénye, mint (száraz) fű, olyan a nép.

hogy velünk van, közel van, testvér lett, tejen [sic!] egyek, de azért végtelen nagy és fölséges...!

Dec. 29. *Isten, Jézus nekem világosság, tűz, élet az nem tudás, az valóság és hatás, az erő. Látni vagy emlékezni, – tudni, hogy mi a tűz (jaj, de mit is tudunk!) s érezni azt. Tudni, mi a szülő s belőle lenni, életet osztani ... élni! O Jesu lux mea, ignis meus [Ó Jézus, világosságom, tüzem] ...*

1910

Jan. 2. *A barlang sziklafalai angyalfejekkel voltak bélelve, angyalarcokkal kitapétázva, a jászolon az alomszalmán szőnyeg gyanánt angyalmosoly ömlött el, s a nyirkos levegőben lelki feszültség, telítve volt izgalommal és vággyal, imádás[sal] és elragadtatás[sal]: a szellemi világ mennyi energiájával, itt cikáznak, gondolatok (cherub), itt gyulnak ki villanások, lángok, lelkek tüze (szeráf), itt ajánlkoznak föl, itt hódításra indulnának ki ... (potestates, virtutes throni), itt emelik e jászolt szárnyaikra, itt tüzes kezekkel lelkek viszik: éppúgy az Oltáriszentség[nél is]; minden oltárszakramentum kitapétázva (a) ker(ubok) lelkének szépségével angyalmosollyal, a szeráfok áhítatával; ha kőből van is az oltárszekrény vagy fából, de egy áradó szeretet légysága, áhítatvíziói vannak rálehelve, – ha pusztá is a szemnek, de a szellemi szépség, fölség fátyola van ráborítva, – ha csupasz és szegényes, de mily tropikus világ, pálmák és virágok környékezik. Lélek, ezt a meglátást, ezt a tavaszt neked kell idevarázsolnod, az belőled való, hitedből, szeretetből. Ne várd azt, hanem teremtsd meg. Hitedben, hogy Isten itt van, megvannak e varázsos világ elemei és színe – hiszen a szép világhoz mindig szép világot látó szem kell s a kegyes helyek és vidékek legnagyobb szépségbe a szép lelkekből öltözködtek. Milyen szép és szent lett Palesztina Jézus szemeitől, – milyen szép és szent lett a náz[áreti] ház Jézus lelkétől; hogy változott el ott fénné a homály, s zenévé a zaj, s istentiszteletté a munka, – s mint virított az izzó parázs azon a tűzhelyen, s hogy csobogtak a názáreti hegyi források, mintha túlvilági mélységek eleven vizei fakadtak volna föl bennük, s hogy festett ott az a gyermek, mint az Isten kertjének a siralom völgyébe átültetett palántája, melyet a názáreti ház mint üvegcserepburok védett meg a téli fagyoktól ... Hogy nézték ott a szegényt s a beteget, mily világításban állt az egész világ, mintha a napsugár láthatatlan színei itt ... De honnan mindez? Hát a lélekből. Az Isten lelkéből való a világ is ... a művész lelkéből a mű ... az én hívő, szerető lelkemből az én világom és életem. És ezt a hitet akarnám fölkelteni: hinni a hit, az eszmény, a szeretet erejében, azokban az alkotó, teremtő, alakító, színező erőkből. Hinni, hogy ezek erők, melyek a lélekben fakadnak Istenből, s hogy ezeket Isten a teremtett világ kialakítására adja nekünk. Hát ezt hinni ... oly öntudatra szert tenni, ily lélekkel járni s ily szemekkel nézni.*

Odaadni a törekvő lelket: bele kell állni erőkkal az életbe. Nincs készen semmi, hanem ki kell fejleszteni ... törekedni, erőt kiadni ... kicsíráztatni ... kell akarni, kell törekedni, nem csüggedni! Már most honnan merítünk? van sok forrás: természetes kedv, természetes erély, törekvés, családi érzés, becsületérzés: ellentállni a rossznak, a csábításnak ... ha sikertelenséggel küzd, s kitart ... vagy nehézségek, emberek, körülmények részéről ... – odaadás: Istenhez simulok, a/ akaratahoz ... b/ erőt, indítást ad, c/ vigaszt.

Odaadni a szeretetben magát. Jézus szeret, én is ... simulni, megnyugodni, ... eltelni, örvendezni ...

Minden oltárszekrény, ahol az Oltáriszentséget tartják, nekem egy titokzatos szent hely, ahol a léleknek Istennel sajátos kapcsolatai vannak, egy misztikus szent barlang, ahol a lélek, ahol a lélekre ingerek hatnak, s a homály fényes lesz, s a csend némasága beszédes. Ez azért van, mert Krisztus van itt, s vele sok-sok szellemi energia. Gondoljunk a betlehemi barlangra, mily csupasz és dísztelen volt az is, de hogyan festett az a hívő, imádkozó léleknek.

Az aktivitás e szellemét s a világítás s a meglátás e bizalmát önti belénk Jézus Szíve.

... május¹⁸⁷

Ma szétroncsolt lélekkel mentem ki a világba. Tinnyén kiszálltam s nekivágtam az erdőnek és mezőnek. Fölséges virágos s napsugaras tájékon jártam. Vadrózsa- s akácfaillat

¹⁸⁷ Eredetije dátum nélkül egy kis papírdarabon tintával írva.

kíséret a berekben s a mezőn a virágzó árpa illata áradozott körülöttem, s én megint elmerültem e csoda-szépségbe: ez öntudatlan szépségben, hogy a szenvedő, csúnya lét öntudatát kijavítsam. Ott öntudatlan szépség, itt csúnya öntudat. A forma megvan, de az alakítás elmarad, mert nem értjük az öntudatos, szép életet. A szépség erő, tökéletesség kifejezve. Erő és tökéletesség így fejezi ki magát, mert a természet tele van ez alakító erővel. – A pitypalaty éneke kísérte ez éneklő gondolatot. S honnan e gyöngékedés? Onnan, hogy mi nemcsak individuumok, hanem szociális lények vagyunk; nemcsak az individuum bajait, hanem a világejlődés kínját is érezzük. De kint végre is a nemes individuum győzi le magában, s segíti legyőzni a világban!

*A természet azért is hat nyugtatólag, mert folytonos munkás történésben leplezi le méltóságos nyugalomát ... in der majestätischen Ruhe ihres Seins die Geschäftigkeit eines beständigen Werdens...*¹⁸⁸

Abból az Oltár s templomerőteréből és (ebből a) néma töltött felhőből kitör a Krisztus csókja ... Minden szeretet fölcsap a Szent Lélekhez, s istenszeretetté válik.

¹⁸⁸ Az előző magyar mondat németül.

1911

Máj. A vonat vágatott Szob felé, kibontakozott előttem az ismert látóhatár; a Dunán a Lázkereszt sziklája, s jobbra-balra tőle a magaslatok vonalai, – itt szemben velem jobbra nézve a sátoros hegyek s a Kovácsipatak trachit-vonala. A kálvária alatt vágatunk, azután jobbra-balra a szobi házak; udvarok rongyos dísztelensége; azután a Sághegyet látom, kikezdett trachithomlokával, erdős övével s lent a dolinával. Érzelmek árjai ömöltek el rajtam, éreztem, hogy a lelkem térdelt áhítatban s hálában mindattól s azért, amit e hegyoldalakon s a völgyben átéltem jósággal, érintetlen lelkiségből, naiv izoláltságából, egy édes lelki világ gazdagságából.

Nostra, mila Nostra... én így énekelhetnék; de hát mi van rajta szép és behízelt? Istenem, csupa lélek s lelkiség virágozik itt; embereket s eseményeket a tisztelő s áhítatos lelkület temperamentumával néztem. Néztem a kedves nővéreket, lebegő kornetjüket, esetlen alakjukat s élveztem édes, evangéliumos lelküket. Láttam őket holtan (Leontina), betettük a sírba, le nem földtük, el nem hantoltuk; maradjon úgy, míg megjönnek rokonai, hogy lássák még egyszer s utoljára. Bakternak leánya Zalából. Láttam őket dolgaikban, munkában, imában, a hivatástól, szentségétől átítatva. Láttam e szent leányokat, mint kelyheket az Úrnak, melyeket megtölt mézzel, akác- és hárssziruppal, démutka¹⁸⁹ illattal és keserű fűszeres ízekkel. Mindegyiknek megcsókoltam volna a kezét! Boldogok, kik ezt meg is értenék, azaz hogy leányosan elpirulnának s elfutnának. – Nosztra, Nosztra... hogy is volt az, mikor először szent karácsony estéjén talán 1882-ben vagy 83-ban kerültem ide parasztkocsin, bundába temetve, s a jó Brühl Tóni feküdt az ágyban, de tárt karokkal fogadott, s aztán vacsoráltunk, én lefeküdtem, s éjfélkor értem jött a fegyőr, lámpással s nagy, csörgő kulcsosomóval s elvezetett a fegyházba, s én a folyosókon úgy mentem végig, mint szent helyen s kezdődött a mise s fölcsegett az ének: Krisztus Jézus született... Ah, nem írni való s nem tintának való ez mind; ez léleknek, lírai lelkületnek, karácsonyi áhítatnak, ember-istenülésnek, Krisztusba eltávozásnak motívuma, – ezt csak a lélek tudja énekelni s elpihegni magában ... hangtalanul! – S mi mindent tettem, élveztem s lelket vittem s lelket leheltem s suttogtam testvéreim, az egyszerű nép fülébe s szívébe itt gyóntatva aug. 14–15., május 2–3-án! Ki jött volna ide, hogy én itt ne legyek? A jó Böhm és Steinhübl segítségére, P. Felicián, kóspallagi adminisztrátor s Poliákovics Náci jóízű, mezei fuvalmú eszmecseréire? S ha mind szétmentek, s én még itt maradtam s felmentem a »Kopaszra«, élvezni napnyugtát, természet álomba-ringását, bíborlila eget, – leereszkedő illatfátyolokat, kékséget, szürkületet, kialvást?! Sírtam s énekeltem, hogy ez mind mily szép és tiszta, olyan máriás s olyan nosztrás, s hogy úgy a »mienk« lehet, ami az »övé«, sőt ami valamiképen »Ő«! Ó, az Úr, s ő, a Szent Szűz, akiket katolikus szívünk el nem választ, bár soha össze nem zavar.

No, és voltam én itt egyszer télen, január 1-én, *gondolom* 97-ben vagy 98-ban; dél volt, nap nem sütött, de világa átszűrődött, s kettősen világított a hólepel a tájon, s én ott álltam az erdőben, s valami kimondhatatlan, finom lüktetésekben, leheletszerű ütésekben érintette fületem s lelkemet távolból jövő harangszó! Csupa ezüstös csengés és lágy elhalás, elülés, mintha épen ide jönne utolsót lehelni, utolsó hullámában, zsongásában elhalni! Ah, ez a fölséges Angelus Domini! Hát nem igazi angelus a harangszó? oly légi, oly égi, oly harmonikus, oly lelki. Kevés anyag van benne, s ami van, az mind harmóniába olvasztva, gondolattal, mértékkel s szépséggel átjárva. Igen, ez angelus is szimbólum. Szimbóluma annak az égi végtelenségnek, mely megtestesült s szeplőtelen szépségbe öltözött s harmóniát jött hozni s az evangélium légi hullámain bejárja a világot... eljár mindenfelé, beleharangozza

¹⁸⁹ Többször előforduló szó: kakukkfű.

magát minden lakásba, lebujba... ah, menjünk innen, áporodott levegőt, emberszagot, zsír, zsíros bőr szagát érzem – ez lejt borókás hegyoldalak s a hóleple alatt pihenő növényzet fölött s démutkák s materna dusinkák megrezegnek tőle álmukban... Ellejt meghitt, kedves helyek fölött, hol most csak fázó bokrok, zuzmarás ágak, hó s jég szomorkodnak, de majd májusban selymes füvek s virágdísz lepi azokat; s ezek az erdők őrangyalainak találkái, s annyi emlék, annyi érzés s boldogság fér a lélekbe; hoz magával színt, dalt, nűánszot; tavaszok, nyarak, őszyk s telek kerülnek ki belőle... Istenem, Istenem, ott a lélek mélysége valamiképen a te feneketlenségébe örvénylik. Isten-rokon a lélek... csend, ez harangszónál is szebb!

Június Tragós, Balschhof. Vivat! – Keserves hónap; 11-én kézhez vettem egy kis nyomtatványt; nem tudom, ki küldte; alighanem a nuncius. Kinyitom, hát mintha tiszta kék égből villám csapott volna belém, olvasom, hogy indexre kerültem: Az intellektualizmus túlhajtásai, A modern katholicizmus, s az Egyházi Közlöny egy cikke!¹⁹⁰

No, hát fiat voluntas Dei! ha ezzel a világon csak egy légynek is segítenek, szívesen elviselem; elviselem mint megaláztatást, büntetést bűneimért – el, el. Megérdemlek én mindent; s ha ezzel csak azt érdemlem ki vagy szerzem magamnak, hogy az Isten biztosabban megbocsát s jobban szeret: ó, nem bánom, hogy hegyébe minden irka-firkámat indexre tegyék s az ujjamat is szívesen levágják; szívesen!

De most a történelem számára is kell okoskodni s másoknak is igazi javát ez esemény által szolgálni, s ezt akarnám én most megtenni, mikor erről való gondolataimat írom le.

Mik azok a szellemi törekvések, melyeket kidolgoztam magamban, legalább törekedtem, s melyeknek itt kifejezést igyekeztem adni e kis művekben? Én az egyház hű fia vagyok, s nemcsak passzív lelkületű, hanem aktív természetű híve is akartam lenni. Komolyan vettem azt, hogy az egyháznak minden korban van hivatása a lelkek vezetésére s hogy minden időben »ad maiorem Dei gloriam« elvet főleg a lelkeknek Krisztushoz való vezetésében, a hit s szeretet uralma alá hajtásukban kell érvényesíteni. Ezt a XIX. században is kell megtenni; ezt nekünk kell megtennünk. A világ változik; a szellemi áramlatok, az uralkodó eszmék, a nézetek úgy változnak és váltogatják egymást, mint a kalendárium lapjai; ezeket az áramlatokat megérteni, ezekből tanulni, a világ igazsági tartalmát a történet föltárt lapjairól leolvasni, igényeit úgy az igazság beállítására, mint a helyes metódusra nézve, melyen vezessük, megismerni: ez a mi feladatunk. Nemcsak a Szentlélek »res delicata spiritus« Szent Vazul szerint, hanem minden lélek olyan; érzékeny, s van sajátos ízlése és érzéke, s úgy kell őt fogni és kezelni, ahogy azt elviseli. Aki másképp fogja, az rosszul fogja, s ha betegnek nézi, rosszul kezeli; ha pedig nevetlennek, mint kihez missziója volna, akkor csak az ellenkezését s durva kamaszságát ébreszti fel maga ellen. Meg kell tehát érteni a szellemet, irányát, pszichológiáját, orientációját, hogy azután azt, ami téves vagy egyoldalú vagy rosszul orientált, kijavíthassuk s kipótolhassuk. Így akartam én is megismerni, fölérteni és megérteni azt, ami elfogadhatatlan a korszellemnek a kereszténységből, s főleg megismerni és megérteni azt az utat, melyen nem tudom miféle befolyások rossz s jó érzések s tapasztalatok benyomása alatt fejlődött oda s fejlődött azzá, amivé lett.

Mindenféle alakban foglalkoztatott a probléma, hogy mi az oka a mai kor vallástalanságának, s főleg az egyháztalanságának? Úgy láttam ugyanis, hogy a mai nemzedéket kiválóan jellemzi a vallásos érzés hanyatlása s a vallásos élet csődje. Mi hát ennek az oka? A fölfogásban, az érzésben, a magatartásban, az életben van-e?

Arra a meggyőződésre jutottam, hogy az oka elsősorban a szellemi anarchia, mely az egész művelt világot sivataggá, mondjuk úttalan, de össze-visszataposott mocsaras sárrétté

¹⁹⁰ Az index-ügyről bővebben: Szabó F. „Prohászka és a modernizmus” című tanulmányában, PÉ 119kk. Továbbá Schütz 25, 77–99.

változtatja. A lelkek elvesztették az orientációt; nem tudják, hol az igazság, mi a cél; s így zűrzavarban vannak, s ténfergés, blazirtság, közöny s apathia jellemzik őket.

Az anarchiát a filozófia hozta ránk, mely teljesen kompromittálta az észet, mely sarlatánokat s száj-akrobatákat léptetett változatos műsorban a deszkákra, s rendszerekben, egymás fölött bukfenceket hányó filozófiai tanokban oda juttatta a jámbor közönséget, hogy ennek nemcsak szája, de a szó szoros értelmében az esze is elállt. Mi hát az igazság? Ez, vagy az ellenkezője? Kinek higgyünk? Mit állítanak, amit mások kétségbe nem vonnak; mi szent és imádandó, mit mások nem káromolnak? Itt a nagy akrobata Nietzsche, a nyelvész, kinek úgy látszik, minden azért van, hogy feldöntse, mint ahogy a Rontó Pálnak is azért akad meg valamin a szeme s a keze, hogy szétszedje; neki minden, vagy mondjuk akármi, vörös posztó; s ő, a filológus az a bika, mely majd a zápult papiros-világba lyukakat szakít. Azután jött a szalonfilozóf, a spiritualista, vagy nem tudom mi, Bergson, s az bájolt s bűvölt, s nagyszerű frazeológiával bizonyította, hogy ami van, az nincs, s ami áll, az folyik, s ami különálló, az mind kontinuum, s más egyéb paradoxonokat produkált.¹⁹¹ Azután a sok eredeti gondolkodó, kiket nem feszélyez semmi; kik a régi szofisták bűvész-céhét sétáltatják el szemeink előtt nem görög tógákban, hanem klakkban és frakkban. Könyv százezer számra jelenik meg, s mindenféle új megváltók, új világ- és igazság-felfedezők, ész- és értelemmentők törnek a színre. Ezzel a termékenységgel fordított arányban áll a lélek fogékonysága, s rohamosan vész a hit a szívekben; üresség, elégedetlenség, kétségbeesés...

Ezt a bajt s a baj-okozót intellektualizmusnak hívják.

Az intellektualizmus a fogalmi világnak önkényes elszigetelődése és despiciája az emberiség élete és sorsa fölött. A fogalmak világába zárkoznak el filozófusaink, s ott abban a híg milióban karikáznak s csinálják akrobata ugrándozásaikat és szökelléseiket. Az igazság komoly szolgálata helyett az újdonság ingerli és vezeti őket. Ők az utat mindenütt s mindig új útnak gondolják; ami régi út, azt útnak nem tartják, s így természetesen minden ügyeskedésük az útvesztők geográfiájának minősül. Hogy az igazság csak egy, bár bemutatkozása változatos lehet; hogy az igazság szolgálatának stílusa, keresésének liturgiája van; hogy a logikában s dialektikában e szolgálatnak valami illemtana s udvartartása van; hogy az egész nagy világ kapcsolatai s az élet szükségletei s tapasztalatai nemcsak ellenőrzői, de árgus szemű testőrei; s hogy ennek a nagy, hierarchikus szolgálatnak, bármily bravurral s zsenivel végezzék, folyton a nagy valóság, az egész lét tükrében kell magát megnéznie s vigyáznia, hogy rendben van-e egész magatartása, s hogy nem hagyta-e magát megzavartatni a folyton jelentkező ötletek, népszerű, de igazsági tartalomra nézve ellenőrizhetetlen elemekből – ily lelkiismeretesség, józanság, szolidság, nincs a szellemi áruk forgalmában; ott a nem tisztességes kereskedés egészen zsidó erkölcsű, s ezért azután a filozófia telekitéri zsidósággá fajul. S a művelt intelligencia, mely adorálja a zsenialitást s hódol a szellemi kiváltságnak, e tarka-barkaság, e vásári reklám s megbízhatatlanság benyomása, disszolváló behatása alatt lelki beteg lesz, beleesik az intellektualizmus betegségébe összes következetlenségeivel, blazirtságba és skepszisbe.

Az intellektualizmus egészségtelen állapota abban nyilatkozik, hogy az emberi értelem megzavarodik a szuverén és isteni igazság iránt, s maga egy általános tohuwabohu-ba kerül bele. Nincs talaj a lába alatt, biztonsági érzete elhagyja; feje szédül, mintha tengeri betegség gyötörné agyvelejét. Sőt ennél is nagyobb a baj; mert nemcsak a talaj mozog, hanem az ég is szakad; az eszmék csillagai leesnek, s a célok sarkpontjai kiszakadnak.

¹⁹¹ Bergson és Prohászka viszonyáról, illetve az intellektualizmus (racionalizmus) bírálatáról lásd: Szabó F. „Prohászka és a modernizmus” című tanulmányát. PÉ 88kk. – Vö. még Prohászka 1911. júl. 27-i jegyzetét itt alább.

De egészségtelen az intellektualizmus azért is, mert hibásan aktuálja az ész: egy tehetséget minden más tehetség, tehát az egész emberi szisztéma rovására; mindent csak az ésszel, tehát absztrakciókkal akar eligazítani, s egyoldalú (absztrakt fogalmi) életreakciókkal akar eleget tenni az élet sokoldalú s a valósággal sokféleképpen érintkező s a valóságnak sokféle befolyása alatt álló emberi természet igényeinek és szükségleteinek. Az intellektualizmus a világot csak levonásokban s elvonásokban tartja és fogja; köze van azokhoz a hígított, az absztrakció s elkülönülés ollóival kivágott részletekhez, azokhoz a desztillált, ad usum delphini, abstracte preparált képekhez s azokon át a valósághoz. Ez a valóság a substantia prima; az a gondolati, fogalmi világ s a substantia secunda; s az emberi ész bizonyára arra való, hogy a fogalmak által az eligazodást megtalálja; de betege lesz, ha az absztrakciókat eligazodásra, a konkrét, nemes élet s az egész természet aktuálására fel nem használja. A teljes, igazi tudás csak a fogalmaknak a valósággal, a gyakorlattal való kapcsolatából lesz; ellenkezőleg pedig ködbe s felhők tengerébe vezet s az embernek az önmagából csúfot űző ember bolond csörgő sipkáját nyomja fejébe.

Az ész magában véve csak orgánum, s ha ez orgánum sajátos tevékenysége a többitől elkülönül s az egész életet, annak minden tartalmát, az élet filozófiáját s értelmét minden mástól, az ember valóságától s a világ s az élet megtapasztalásának valóságától elszigeteli s ezek kooperációja nélkül a fogalmak pókhálószálaiból akarja kifonni: ostobául, képtelenül s az organikus együttműködés szabályai ellen cselekszik.

Józanítsuk hát ki a modern emberiséget; lássa be, hogy nem agyvelő csak, hanem szem, szív, kedély és akarat is; hogy nemcsak ott érintkezik a világ benyomásaival, hanem mindenfelé vannak egyensúlyi, magatartási motívumai, vannak a cselekvésnek nevelő, eligazító tapasztalatai. Ha ez sikerül, az intellektualizmust kétféleképpen győzi le: úgy is, hogy a filozófiák hóbortja helyett azokat a szintheziseket fogja tisztelni, melyek az egésznek, az életnek mértékhitelítő jegyzéseit viselik; úgy is, hogy maga is skepszis s blazirtság helyett a harmonikus cselekvés programját teszi magáévá, s nem az értelmi, fogalmi világnak mint célnak szolgálatában, hanem a fogalmi világot csak eszköznek nézvén, az egész ember etikai fölépítésében adja ki erejét. Ez utóbbi épen oly szükséges az igazi szellemi gyógyulásra, annál is inkább, mert hiszen az értelmi nevelés s műveltség túlhajtásában s a jellemnek, az erénynek, a belső ember legnagyobb értékeinek elhanyagolásában látjuk a látszatos kultúra tévedéseit, s ezt sínyli nevelésünk s nemzedékünk. A lelkek mind el vannak torzulva; s ahogy a kínaiak a nők lábait, úgy az európai kultúra a jellemet, a belső embert, az akaratot, a lelkiséget torzította s alaktalanította el.

Mély meggyőződés, hogy az intellektualizmust nem megint intellektuális disputákkal s az intellektus erőinek emelésével s fokozásával győzhetjük le, hanem az egész lélek szerkezetének erősödésével s az életnek a valósággal való kapcsolódásával. Kifelé az absztrakcióból! Érintkezni, élni az egész vonalon a valóság életét, való célok felé törni; a valóságokon, »an der Wirklichkeit«, a realitáson, annak jó megfogásán, kezelésén erősíteni a lelket! Az intellektualizmus azért betegség, mert egyoldalúság, mert túlhajtott részskultura (májdaganat); ha a való, egész életre állunk be s igazodunk, akkor »egész«-ségesek leszünk. Átvinni a valóságba, az életbe, az alacsonynak s a legfelsőbbnek harmonikus aktuálásába! Ami itt megállja a helyét, az igaz. Igazság – nem az elgondolható ige, hanem az az Ige, mely testté, életté lesz. Csak az életté, a valósággal való folytonos kapcsolat képes minket azt intellektualizmus hóbortjából kivezetni. A filozófiának megint oly tájékozódásúnak kell lennie, mely megtanít élni, mely ráképesít a célok hierarchikus fokait tisztelni s azoknak akaratunkat alávetni. (Van aztán a vallásosság eltűnésének más oka is, az az élet materializmusa; de arról itt nem szólok.) Világosan látom, hogy az intellektualizmus az európai szellemi dekadenciának főoka; azért ellene fordult figyelmem mindenképen s választottam akadémiai székfoglalóul e témát. Elhiszem s beismerem, hogy van abban a füzetben sok egyoldalú megjegyzés; több mondat, melyet kár volt oly élesen kifejezni, s

kellett is volna félreértések elkerülése végett másképp fogalmazni. No, dehát »in Ecclesia catholica loquebatur et ideo catholice intelligebatur« [A katolikus Egyházban beszélünk, ezért katolikus értelemben mondtuk.]. Szent Ágoston Aranyszájú szent Jánosról való szava szerint, félni nem tudtam; eszem ágába sem jött; hogy itt baj lehet; dehát lett. – Én megtettem, amit meg kellett tennem, alávettem magamat.

Júl. No hiszen van most dolga a postásnak; repül felém mindenfelől a megsajnáló s vigasztaló levél; levelek, melyek mély bepillantást engednek az általános felfogásba s a közérzésbe¹⁹².

Mind botránkozik, hogy ilyesmi történhetik, – hogy az egyház így fizet, hogy a buzgóságot így honorálja, etc. Nagyon megindított Schütz doktor ragaszkodása. – ...Különben ez az általános vélekedés a német theol. körökben is X. Pius pápa állásfoglalásáról, a modernistáknak kikiáltott s egy szakajtóba dobott irókról, mihelyt valami gondolatnak adnak kifejezést, mely nem egészen ósdi és kopott. – Isten ments, hogy a tulajdonképeni modernizmust, mint filozófiai szisztémát, – ha ugyan ilyen, védjem; én szabadabb mozgást, a reakciók élénk és érdekes megvilágítását kívánom, semmi egyebet. – Mi is hát az a modernizmus? ha valami szisztémát csinálunk belőle, akkor az a filozófiában Kant ismeretelmélete s a tört. felfogásban a hegeli fejlődéstan alkalmazása; a teológiában az ezen nézőpontok szerinti eljárás. – Nekem ez mind nem kell, s távol állok a reális alapoknak s elveknek ilyenét elvetésétől; hiszen épen ez volna a „purus et purus intellectualismus”. A német theológusok – hallom – azt mondogatják: Wir werden uns doch nicht compromittieren” [csak nem fogjuk kompromittálni magunkat] s hallgatnak nagyokat!

Apponyi Albert gróf is írt, Fischer-Colbrie, Mailáth Károly gróf is, ezek tiszteletüknek és sajnálkozásuknak adnak kifejezést, – főleg Apponyi nagy örömeinek és épülésének adott kifejezést, hogy alávettem magamat. – A többi jó barát mind hallgatott, bizonyára a lelkiismeretük félt, hogy a gondolat- s érzelem-csere valamiképen sértené a „sentire cum Ecclesia” [együttérezni az Egyházzal] jellegét; dehát „sentire cum amico” [együttérezni a jóbaráttal] is lehet, s ezt a két „sensust” meg lehet egyeztetni.

Legközelebbi hiveim, a patronage, a Szoc. Missz. formálisan el voltak képedve s egyáltalában alig tudtak magukhoz térni; az Ecclesiát, mely engem sújt, nem tudták megérteni. Úgy fogták fel ésszel, hogy hát mi is az a veszedelem, mely belőlem áramlik. Én mindenütt csitítottam a lelkeket s hivatkoztam más megindexelt exemplárisokra is, s egyáltalán feltettem magamban, hogy éppen úgy dolgozom. Konferenciázom, lelkigyakorlatozom ezentúl is. – A leveleket mind megsemmisítettem; nem maradt hírmondónak sem belőlük.

Júl. 22. Tragösben (Balschof-villa) vagyok, a vizek völgyében, a zöld tó, az opálos tavak, a kristály-folyások gyönyörű vidékén, s járok föl a hegyekre s szállok csúcsról-csúcsra, s fürdik a lelkem, főleg a vizekben. Ezek tisztítják az érzéseket s mossák le s viszik el a folyóvíz örökösen megifjuló s minden ponton újra kiváltott mozgási energiájával a piszkot, ami ránk száradt, az állott gondolatot, a fájó s megavasuló érzéseket, mindazt, ami nem lélek, hanem aludt vér s aludt s holt érzés. Jaj, azért szeretem úgy a vidéket s a hegyeket, a helyzet-energiák ez égbemeredő szimbólumait s azokat a mindig friss, soha ki nem fáradó lejtéseket, szökelléseket, a hullámok játékát, kivált, ha az oly tiszta, hogy fenekére látunk. Az ilyen vidék kongeniális a szellemmel, a lélekkel; a hegyeken fölnyúlik s fölegyenesedik, égbe tör, a vizeken pedig fölfrissül, tisztul, s a nimfák elomló, hajlékony körvonalain hajlékonyá, széppé s tisztává lesz a lélek. Itt vagyok én otthon! Itt lihegek s lélekzem s eltelem, itt gyullad ki szemem s érzésem, itt omlik rá lelkiiségem, mintha végtelenbe nyúló s nedves selyempapír s annál is finomabb volna, hogy lekopirozzam magamba a hegyek-völgyek vonalait, az erdők s sziklafalak árnyalatait, hogy felszívjam az áfonya s a páfrány leveleinek harmatát. S azután

¹⁹² Schütz itt kihagyta a következő (dőlt betűs) részeket.

megint hallgatózó lant a lelkem, de nem hogy szóljon, hanem hogy kifeszült s érzékeny húrjaiba fölvegye azt, ami hangból, zúgásból, panaszból, mámoros élvezet-lélekezésből leng, lejt erdön, réten, fönt a Sennerinen, lent a Klamm fölséges sziklaszorosában; hogy eltanulja és elraktározza mindenütt e nüánszokat, a hangok e töredékeit, e le nem kottázható törtjeit, e néma, csak itt-ott felesengő, ünnepélyes szimfóniát. Azt te tudod, Uram, hogy szeretlek és szívvlak s élvezlek kimondhatlan; s hieroglif nekem minden bokor s minden ködfoszlány s minden úszó, fehér, kékes, bíboros felhő; csodálom palett-táblád színgazdagságát s ünneplő bemutatkozásod garderóbját; te Úr és Úrnő, »decorem indutus« regina in vestitu deaurato, circumdata varietate! [Zsolt 45,10] Te nem-etlen szellem, férfi és nő, anya és szűz egyben, te Isten, Istenem, Amor et Caritas; vér, harmat és spiritalis unctio!

Ma van a templom búcsúja. A templom csúnya, a védszentje szép. A lelke piszkos lett, de aztán megmosakodott könnyben s az Úr szerető Magdolnája lett. Itt tiszteljük. – Nem tetszik nekem itthon valami, amit meg nem írok, csak egy szép mesével jellemzek: Es war eine Bergfrau, die sich bisweilen von einem Menschen freien und heimführen ließ. Aber in der Nacht breitet sie ihr langes Haar, daß wie Mondschein leuchtet, über ihr Lager aus, daß es bis zum Boden herunterwallt wie ein Fluß, und dann darf niemand danachgreifen sonst geht sie auf der Stelle davon, unter Jammer und Klagen zurück in den Berg.¹⁹³

Tehát ha utána nyúlunk, elvesztjük. Ezt bizonyos érzelmekre s magatartásokra alkalmazom. Aki magasabb küldetésben jár, annak az alacsonyabb s ösztönösebb érzéseket nem szabad mutatnia, ha nyilvánítja ezeket, elveszti a missziót. Aki másoknak ideálisan parancsolni akar, annak nem szabad önszeretetét, egoizmusát elárulnia; aki másokat nevel, annak nem szabad ebből a stílusból kiesnie s hozzájuk úgy símulni, hogy nem fölényes többé.

Júl. 25. A stiglbaueri kocsmá mellett sokszor elmentem, ahol 1905-ben laktunk; jobb is volt ott, mint ahol az idén vagyunk, itt fönt az új villában, az erdő alatt. Ezen a hosszú, sokszor poros országúton baktattunk akkor mindennap a misére. Kár volt; ott a Stiglbauer mellett áll a kápolna, elvégezhettem volna ott a szentmisét. No, azóta sok víz folyt le itt is a tragösi völgyön, s nem álmodtam volna róla, hogy ha hét év múlva itt leszek majd, annyi minden történt legyen velem; püspök is lettem s az indexre is kerültem. Püspök, kit a pápa szentelt – igaz, hogy nem köszönhetem ezt a kitüntetést, csak annak, hogy Zichy Gyulával együtt neveztek ki; és a pápa bélyegzett meg¹⁹⁴. Ez semmit sem von le mély hódolatomból s alázatos tiszteletemből a szentszék iránt.

Júl. 26. Jaj, de fölséges a Pribicz s a Sennerin közt nyíló Klamm, a mennydörgések e fölséges csapása! Hogy zeng és zúg és recseg és csattogva dörög itt az isten nyíla, ha úgy megered! Nem az idő, hanem az aevum [örökkévalóság] néz le ránk e száz és száz méter magas, meredek sziklafalokról, melyek le nem szédülnek magasságukból, mialatt mi elszedülünk, ha töprengésünkből reájuk fölnézünk. Itt sétálgatok s merengek s fölmászom a Pribicz meredek útjain, föl, föl, tiszta magaslatú levegőbe! Elkel nekem. Május 31-én nagyon meghültem. A budapesti Szent Anna-templomban este 6-kor kongregáció-tagfelvételt végeztem; izzadtam s szakadó esőben elértem a nyolcórás gyorsvonalat; köhögést kaptam, s akkor tört meg erős álmom. Addig este letettem fejemet s elaludtam rögtön s csak reggel ötkor ébredtem. Azóta ez az erőteljes álmom eltűnt! Csak a lelkem erős legyen s bátor, s merész s égbe meredő, mint ezek a sziklafalak tornyaikkal, ormaikkal, erkélyeikkel, bástyáikkal a ciklopszok vértjeivel s finom köcsipkészetükkel. Nürnberg s Rottenburg s valamennyi vár kőmotívumait látom bennük.

¹⁹³ Volt egy hegyi tündér, aki néha megengedte, hogy egy férfi feleségül vegye, és házába vezesse. De éjjel kibontja hosszú haját, amely mint holdfény világít lakásukban, és a földig leomlik, mint egy folyó. Ilyenkor senkinek sem szabad haja után nyúlni, mert ha ezt valaki megteszi, nyomban jajgatás és sírás közepette eltávozik, visszamegy a hegyre.

¹⁹⁴ Vö. ÖM 25,64.

Júl. 27. Az intellektualizmus egyoldalúságának a gondolata egyre kísért; szinte bosszankodom az emberi értelem e hóbortján, hogy úgy tudja a fogalmat jelentőségében fölfújni, hogy attól a valóságot szemünk előtt veszítjük. Az igaz filozófia szerint a fogalom csak kapcsolat a valósággal, a zaftos, eleven, meleg valósággal; a racionalizmusnak¹⁹⁵, vagy ahogy most hívják, az intellektualizmusnak sikerült az embert a gondolat elé állítani, s a valóságot mögötte elszanszírozni. Hát aztán megvan a baj; a gondolat játsza a főszerepet – a gondolatból szőjük a szálakat; a szálakból szőjük a világot, a csinált világot; a szerint akarjuk kezelni, szabni a valóságot, s kezelni az életet, az embert. Ott a német gondolati pókászok, azaz pókok az első díjat érdemlik ki. Kant, Hegel! A többi utánuk törekszik, míg az egész csinálmány leszakad; a földre pottyant emberiség kidörgöli majd az intellektuális mámort a szeméből.

Júl. 28. Sokat merengek a vizek fölött. Valami mélységes szimpathia húz ez elem felé, a föld vére, a tisztulás eleme felé! Kövek és vizek együvé valók; ahol föld van, ott a víz nem uralkodik, nem pompázik, nem tündököl; jó az Ipolyban is, de nem a hazája: nincs fénye, nincs kedve, nem szökik és nem cseveg; néma, lomha, unott! Ott a hegyek közt! Ott, ott van a víz otthon! ott fiatal és életkedve van! S főleg ezek a tragösi vizek, mily bűbajosak, ily opálosak, zománcos szivárványosak!... S ah, mily piszkos a vize, a szennyvize, a kloakáinak a szivárgása, ez a patkány lábvíz!

Egy angol író a népműveltség szomorú esélyeire mutat rá, a sajtóra irányítva a figyelmet. A sajtó – ez a kirakata minden alávalóságnak, ez az arénája minden kegyetlenségnek, kegyeletlenségnek, önzésnek, csalásnak, ez a porondja a canaille-nak. A régi rómaiak lelkére, mondja ő, durvító, tompító, elerkölcstelenítő volt az aréna, ahol kegyetlenségen és véren éldelegtek, mások kínján, rémületén mulattak, s az embert fájdalomában csak a kíváncsi szemek legelőjének tartották; nohát, világ, nép itt az új aréna, a sajtó! Nézd azt a homokot: mit kényszerül elviselni, mily lábak, mily szörnyek nyomát; mily vérontást, mily könnyet, piszkot, szennyet nyelni; mily belek kigyúrását s bűzét rád lehelni; nézd a gladiátorokat, mily piszkos, nem tintába, de méregbe mártott tollakkal hadakoznak, mit fecskendeznek szemeid közé, lelkedbe; nézd, mit tárnak föl, nem sebeket, de kelevényeket, rákokat, varokat, melyeket a primitív érzés is inkább takar, de a szenzációs, no meg a pénzéhes bérenc nem kímél. Mi lesz belőled, népműveltség? Ilyenné lesz erkölcsi érzéked; lelkiismereteden mily kérgek, mily bütykők nőnek, durva utak s rossz cipők utálatos tyúkszemai; tyúkszemek nem a lábakon, de ahol a finom érzés lakik, azaz laknia kellene, a lelkiismereten, a kegyeleten!? Mikor testvérnek kellene magad érezned, arra nevelnek, hogy az embert megvesd s ne bízzál benne egy cseppet sem!

Júl. 29. Gyönyörű kiránduláson voltunk; a frauenmaueri barlangon át Preuchlbe, onnan Vardenbergbe s Haselegen át haza. Napsugár, virágdísz s a sziklaormokon éldelgő, szökellő tekintet. Győzelmes, elégedett öröm. A Frauenmauer felé emelkedve szemeink elé tárult egy nagy, felénk leereszkedő lejtő, a lavinák csuszkája; sok fát kidöntött s a soká fagyoskodó magas hó a fenyők lombját alul megperzselte. Alfonz sógorom vígan győzi; remek ember, maître de plaisir. Soha senkinek kedvét nem rontja, mindenkinek szívességet tesz; a vakációkban mindig élveztem őt. Filozófiát nem tanult; nincs dunsztja az intellektualizmus hóbortjairól, de annál gyakorlatibb, nemes érzelmű ember. Filozóf is, amennyiben az életet a hit s az erkölcs szempontjából nézi, s a nagy célok szerint igazítja életét, testét a léleknek, lelkét az Istennek hódoltatván meg; megvan benne a természettudományi műveltség iránya is, mely az okok s hatások láncáról meg van győződve s annak szemén tapogatózik el a gyakorlatban; ugyancsak nem éri be ezzel, hanem az emberi közösségben jóindulatú;

¹⁹⁵ Prohászka itt helyesen *racionalizmusnak* nevezi az „intellektualizmust”, amit bírált székfoglalójában. Ő maga a tettet, az intuiciót és az átélést sürgeti Bergson és Blondel nyomán, akiknek eszméit főleg Ed. Le Roy közvetíti neki. Vö. Szabó F. in. PÉ, 131–137.

fegyelemre, rendre s jó sorsok megteremtésére érzéke van; ez pedig a szociális igazság műveltsége. Ez utóbbi lesz majd a jövő korszaknak s műveltségének a jellege; művelt ember az új korban az lesz, kinek a szociális igazság s közösség, kooperáció iránt oly érzéke van, milyen van a technikusnak a természettudományos, oksági nézet iránt. Az előbbi a mechanizmus, az utóbbi az organizmus jellegét viseli.

Júl. 29. Magam is voltam a Sennerinen; fönt kecsketejet ittam egy Almon. Azután még feljebb, feljebb, sokáig emelkedő hegyi réteken a csúcsra. Alattam a Klamm örvénye; átellenben a Pribicz; körülöttem virág, élénk, tüzes szemű, színpompás flóra. Ilyenkor kitör belőlem mindig a magaslati, hegyvidéki lélek szenvedélye: Ich bin ein Hochländer – a magaslatok vonalain nyúlik el lelkem!

No hát csináljunk egy bukfencet, de ne a Klautzba, hanem a magyar közéletbe, Tisza István Gróf önkényének, erőszakoskodásának szakadékaiba! Istenem, mily törpe, csunya, erőltetett, hazug világ; a hatalmi önkénynek, s az imperialista bálványozásnak tatárjárása. Hadsereg kell, pénz kell, – az öreg Ferenc Jóskára megint ráparancsoltak Berlinből, hogy hát így, úgy, az európai egyensúly megszakad, az orosz kilöki pánszláv csizmájával Austria fenekét! Hát én nem vagyok politikus, de ezt a köntörfalazást élvezem, mely a pp-kar [püspöki kar] egyezkedéseiben, a pártokhoz való ide s tova elhajlásaiban, néhány ellenzékiné s azután a mungó – többségnek dörgölésében folyt...Mennyivel tiszteletreméltóbb, aki a követ veri szét az országuton, vagy az utolsó bérmunkás is! Mentek is hát deputációk: Csernoch, Glattfelder vezetésével hol ide, hol oda; a primás otthon ült; Csernoch pedig teljesen tisztában volt, hogy itt csak a Sacratissima Maiestas felé illik orientálódni. Úgy is lett; én nem mentem szavazni a főrendiházba; magam nem akartam ott tüntetni, pedig aztán tudtam meg, Batthyány Vilmos Gróf, ott volt s szavazott az ellenzékkel. Nekem nyakamra járt Batthyány Lajos, nejével, – Zichy Aladár Gr. is igyekezett rávenni, hogy szavazzak és szólaljak fel; ott is járt a Szent Imre budai kollégiumban, ahol Csernoch, kalocsai érsek lakásán volt a konferencia. Nekem meg Tisza István üzent: kért Almássy Dénesné, Grófné útján, hogy azt ne tegyem! Belátom, hogy nem jól tettem, hogy hallgattam. Ha az ember főrend, beszéljen, amikor kell, vagy ne legyen főrend. Én a politikához nem értek, a házba néha napján megyek, polit. körökbe napot-lopni nem járok: így azután csak egyet érdemeltem s velem sokan, hogy a Főrendiházból kidobjanak. Cseppet se bánám; sőt örülnék neki. Az embernek elromlik a karaktere, ha nem lehet igazán, aminek lennie kell s mégis úgy szerepel, mintha az volna. Mi vagyok én? politikus? ...Pedig hát annak is kellene lennem. Nem, nem, amik nem lehetünk, annak a színét ne viseljük! Mindenesetre sajnálom, hogy életem tulságosan négy fal közt folyt le s így jellemem, annak elszánt, lovagias, egyenes, küzdő s irascibilis oldala ki nem fejtett. Megtapasztaltam, hogy „ein Character wird gestaltet in der Welt”, kell a teljesen nemes, bátor karakter kialakításhoz a világban való élet.

Júl. 30. Sokat sétálunk; arrafelé is jártunk, hol 1905-ben, a hasstegi erdőtől a Stiglbauer felé. Emlékszem, itt egy esti sétán szóba került, hogy én püspök leszek. Oly idegen, érdektelen, unalmas szóbeszéd volt ez nekem s teljes meggyőződéssel elütöttem azt, hogy gondolhatnak ilyet? Itt vannak s várnak esztergomi, nagyvárad stb. kanonokok, Csernoch, Walter, etc. Hát ki hitte volna, hogy 3 hónap múlva kineveznek: No, hát ez megint buta dolog volt, de jó szív csinálta, Majláth G. Károly gróf. Fejérvári bírónál szóba került a püspöki kinevezések ügye, s ő engem Székesfehérvárra proponált s azt mondta, hogy ezzel kedves dolgot csinál a katolikus egyháznak! No, kapott is rajta a mindenkor kapkodó miniszterelnök s az öreg „Prohászka” is, (így hívták a királyt) belement. – Akkor Majláth nem akart kalocsai érsek lenni, pedig lehetett volna; most (Városi halála után) sem akart, hanem Csernoch lett.

Júl. 31. Szent Ignác napja! Mennyire szeretem, tisztelem az Istennek e legracionálisabb, legdialektikusabb munkálóját, ezt a self-made-man szentet, ki a szentségbe a lovagias érzést, a férfias erőt, a gazdag természetet vitte bele s azontúl a Szentlélek iskolájában önálló stílusban fejlődött. Első misémet is sírján végeztem; mindig tisztelem s szeretem. Fölséges

oltárának vonalai lelkemben vannak meghúzva; óraszámra térdeltem előtte, s tudtam, hogy mily drágakövekből, mozaikokból, hegyi kristályokból áll. Akarok hú fia maradni! úgy szeretem a Jézus-társaságot is; hálás vagyok a Kalocsán töltött két évért is. Mennyi kegyelmet kaptam ott és Rómában! Az ilyen hálás, lelkes érzés illik ide, a hegyek közé! Föl, föl a lelki emelkedettség magaslataira!... Azért szeretem a hegyeket; kimondhatatlanul húznak, emelnek, ragadnak. Csajka Ernő barátunk ugyan azt mondta, hogy minek menni föl a hegyre, hiszen lent is van sok szép vidék!? Hogyne volna, de nincs az a másik szépség, mely itt fönt tárul elénk! Azért megyünk a hegyekre, hogy azt a fönti szépséget élvezzük! És az aztán páratlan, fölemelő szépség és lobogó, lángoló lelkesedés. Más ám a világ, ha béka-szemmel alulról, vagy sas-szemmel fölülről nézzük a világot. Ó, nézzük, nézzük a színek, az árnyalatok, a láthatatlan s látható fátyolok, a vonalak s domborulatok hullámzó tengerét; nézi azt az ég nyílt s álmétködő szeme is, attól merevült meg, a szépségtől.

Aug. 1. Valahogyan úgy tetszik, hogy hegyen állni fönt, mikor fejünk fölött csak az ég, mikor kiemelkedünk mindabból, ami szorít, ami nyom, ami ránk akarna borulni, szimbóluma annak, ahogyan az ember áll az Istennel szemben. Fönt a Pribiczen álltam s kiemelkedtem mindenből s néztem a végtelenbe s szembenállónak éreztem magamat a hatalommal, a végtelennel, a szuverénnel, a szelek szárnyán járó Szentlélekkel, a fergetegekben hatalmát megéreztető Istennel. Igen, itt éreztem, hogyan kell állnom lényem közvetlenségében, lelkem kendőtlen meztelenségében Istenem előtt, e világ ura s az én Uram előtt; hogyan kell megnyitnom lelkem kapuit s minden redőit s mélységeit; hogyan kell állnom s kapitulálnom kegyelemre! Ezt azért, hogy őt tudjam befogadni, hozzá hasonulni, vele azonosodni! Azért, hogy vele szemben igazán fehér lap legyek, melyre ő ráírja akaratát, szeretetének énekét, lelkének ritmusát, melyről kiérezsem kegyelmét s hálásan észrevegyem s élvezzem tetszését! Itt állok, hogy vegyem őt, vegyem, fogadjam, hogy mint vihar jöjjön, s lelkem lobogó s csattogó zászlaja legyen; hogy mint tenger, köd, felhők hullámzó tengere jöjjön felém, s én dagadó s rohanó s lengő vitorlása legyek, s ragadjon, ahová, s amerre akar. Hát itt van tér, van távlat, itt van a meredés, szárnyalás, rohanás nagy stílusának világa! Hol járjon az Isten lelke, hol járjon a szél, ha nem itt a magasban, e sima, akadálytalan rónaságban? Ott lent a háztetők, fák, bokrok, dombok hepehupáján elmegy a kedve; minden szeglet, ág és cafat belekapaszkodik; minden torony, kémény métajelző oszlopul tolakodik fel. Tán az utcák, sikátorok görbeségein kergetőzzék s emelje ritkahajú leányok kalapjait? Beálljon utcaseprőnek és füstszaggaónak, szúnyog- és légykergetőnek, ő, a szférák lovasa?! Vagy az országúton kanyarítson föl port s pozdorját s szeles szoknyákat forgasson s röptsen szét szemétté?! Ah, jöjjön fel ide; szélnek, Szentlélek<nek>, fergetegnek fönt van a hazája; s mi is iparkodjunk mindnyájan fel, fel! Végtelen látóhatár kell nekünk, hogy igaz, tiszta, nagystíliú, isteni emberek legyünk!

Aug. 2. Ezt a tegnap leírt lelkületet iparkodom magamban megteremteni. Elfogulatlan, megértő, szívből jóságos akarok lenni az emberek iránt, de nem akarom ezzel a biztos ítéletet elhomályosítani s az egyéni jellemességet gyöngíteni. Ezen temperamentumon kell nézni mindig mindent, s ez a lelkület az egyedüli interprese minden nyilatkozatomnak másról is, más egyénekről, kikről itt-ott megemlékezem. Lehetne mindent magunkba fojtani; igen, s talán ezt is mint finom, gyöngéd szeretetgyakorlatot végezni; igen, ezt lehetne; de az élet így elvesztenié színeit, s az emberek sémák, nevek, fogalmak, de nem innervált temperamentumkeverékek, sokféleképen köszörült, többé-kevésbbé átlátszó üveg-, azaz lélek-hasábok; akkor nem lelkek, erők, ösztönök, érdekek szövődékei. Pedig ők ilyenek s ilyeneknek kell őket látnunk; szívből kell őket szeretnünk; de jól kell jellemző körvonalait észrevennünk s azokról helyes képet alkotnunk. Én ezelőtt átlag nem alkottam az emberekről magamnak képet; tiszteltem s szerettem őket, s ha tetszett vagy nem tetszett valami, azt előnyükre iparkodtam magyarázni, vagy az utóbbit semmiesetre sem hátrányukra. De visszatekintve azután az én vélekedéseimre, sokszor láttam, hogy nincs igazam, s hogy ha szerettem s

tiszteltem is, de az igazság megismerése, a jellemek meglátása, az illetők helyes értékelése csak gazdagította volna lelkemet s nem húzott volna le eo ipso a felületes ítélkezés vagy épen a vakmerő ítélet tévútjaira. Az ember oly kombinációkat talál lelki sajátosságokból, jellemző állásfoglalásokból, megfeneklésekből, egyoldalú orientációkból, hogy megdöbben; s egyrészt az egyéniségek gazdagsága s másrészt kiszámíthatatlan, ötletes s irracionális aktualásuk s formájuk önmagunk iránti lelkiismeretes fegyelmezésre s a lélek mélységeinek s az Isten ítéleteinek megsejtésére fegyelmeztet és segít.

Aug. 3. Nagy igényem megfürödni, lebukni, elmerülni, kiterpeszkedni; de nemcsak ezt, hanem kilocsolni, kiöblíteni s azután a folyó víz áramait át bocsátani s lelkemen. Igen, hiszen csak lelki fürdőt értek. Sok a lélekben az üledék, a fenékiszap, az a sokféle érzelmet festő s elváltozásokat felidéző lerakódás. Fájós lesz ettől a szívünk; izületeink közt ott ül az idegen test, s mint köszvény és csúz és gyulladás gyötör. Ah, ki, ki vele! Villámzó vízsugarakkal üssünk szét, ami belénk száradt s avasodott; hogy ez az, mit mondott, hogy mint érez, hogy pretereált, hogy kicsinyel; hogy ez hogyan működik, mily sikeresen etc. etc. Korrekt, objektív, erőteljes, szívélyes, minden jóban s akcióban nem tartózkodó, közreműködő, érdeklődő, egyenes, csip-csup dolgokon fönn nem akadó, mindenkinek szabadságát fergunáló [?] ember akarok lenni; hogy ez ideszalad, odaszalad, hogy ez ebben vagy abban a csillagzatban hisz, hogy ez itt vagy ott nyeri inspirációit, hogy nem nekem hódol – üsse kő, ki törődik ezzel? Padrone – mondom mindenkinek: mulassa magát, s élvezzék egymást – ganz nach Belieben. Elismerem azonban, hogy vannak e részben gubacok és gombócok, melyeket le kell nyelnem, s akkor bizony megfekszik a gyomromat, míg legyűröm. Azért kell hát fürdő; kell a természet Isten-adta, nem emberi, más elemeiben elmerülnöm s kimosnom a lélek edényét! Hej, mennyire teszem ezt itt! A lelki szabadságért, a biztos ítéletért, a független, nemes egyéniségért égek. Ami igaz, abból nem engedni! De fesztelenül! Liszt előtt játszott egyszer egy szép fiatal lány; Chopint játszotta, közönséges dilettantizmussal. Liszt föl-alá járt s morogta: Heiliger Bim-bam, heiliger Bim-bam. Mikor vége lett a játéknak, a leányhoz lépett, megcsókolta a homlokán s mondá: Heiraten Sie bald, liebes Kind! Adieu! Pompás! Ez az elfogulatlan, biztos tekintet! Tu sanctus es, ora pro nobis – mondotta ily stílusban P. Ballerini, mikor Szent Alfonzot hozták fel, hogy az másképp gondolkodik. Szent, de hibázik a tudományban. Szép, de rosszul zongorázik; nos, ez az egész világ egy ilyen potpourri; vegyes kereskedés, tarkaság (pot-putrida)!

Aug. 4. Atyám névnapja. Ritka név [Domonkos]; azért a losonci kálvinista gimnázium másodosztályú bizonyítványomban e név mint „Dominikán” szerepel. Rettenetes egy elmaradt intézet volt ez; a magyar kultúrának kálvinista gyökvonása! Mi volt ezzel szemben Nyitra, Kalocsa! Losonc csak karikatura-rajzokat szolgáltatott épen alacsony színvonalá miatt! Például egy losonci vizsga, amelyen a kurátor beleszólt a der-die-das-ba s vitatott lehetlenségeket, die helyett das-t. Atyám a hasát akarta fogni; de hát az ünnepélyességhez ez nem gesztus! No, hiszen ünnepély és érzés s az ehhez való gesztus mily sokszor esnek távol egymástól: az ünnepség Jeruzsálem, a gesztus a hagymás Makó!

Volt ilyen diszharmónia máshol is, Rómában is, mikor a doktor-avatásnál a kardinális víg olasz nótázás mellett vonult be a San Ignazio-ba; a németek azt mondták, hogy »Du bist verrückt, mein Kind« [Bolond vagy, gyermekem] dallama volt. Si licet parva componere magnis [Ha szabad kis dolgokat nagy dolgokhoz hasonlítani.], a porosz Frigyes császár, a száznapos uralkodó naplójában olvasok ily komikumot: »Ich erfahre – írja – Delbrücks Vorbringen der Kaiserfrage, das über alles Mass schwach, matt und trocken war; es war kläglich, als ob er die Kaiserkrone in altes Zeitungspapier gewickelt aus der Hosentasche

gezogen«¹⁹⁶. Remek! De a szegény Delbrücknek is elmehetett a svungja, ha a császár-koronát a nadrágzsebében hordta. Jobb az ilyen üres nadrágzsebekkel kószálni hegyen-völgyön!

Aug. 5. Havi Boldogasszony! Rossz magyarság! Legyen havazó, vagy havas, de nem havi! Hát itt a tájon nem oly paradoxon augusztusban a Havas Boldogasszony. Ah! Aki oly hűvösen s üdítőleg lehel ránk a Dachstein-i gleccser szélén s öt lépésre ránk néz az encián kék mélységéből az igézet erejével!

Van más is, ami hűvössé és fázóssá tesz még aug.-ban is. Ilyen pl. az „Alkotmány”-nak az a száma, mely közli, hogy Samassa József egri érsek óvja papjait s híveit emberektől, kik ha jó életűek is de ... de ... indexre kerülnek; ezt nem mondja így ki, sem engem nem nevez meg; de hát óvja híveit tőlem... Ő, a bunkóság gróbiában való megtestesülése. Vir mirae rusticitatis¹⁹⁷, ezt írta róla Zalka győri püspök; – ezt Roskoványi püspöknek Rómából P. Ballerini-ről, de az finom ildomos alak evvel a talárisba bújt paraszttal szemben. XIII. Leó pápához borotvátlan arccal ment be. P. Steinhuber kard(inális) mondta nekem: Er auch bei mir, hat sich gefallen an einer langen Rede die er hier losliess¹⁹⁸. Ez a gróbián annak idején jóindulatot mutatott irántam s 1893-ban vagy 4-ben magához hivatott Budapestre s jó tanácsokban részesített, melyekre nem emlékszem. 1896-ban a kath. autonómia gyűlésén teljesen kiestem a gráciából¹⁹⁹ [...]

Hát csak játszanak tovább; reform itt nem lesz, de majd ököl és fejbeverés lesz. Isten mentse a magyar Egyházat attól a nagyúri főuri oligarcha episcopatusától; ez egy legyőzendő és elmaradt berendezkedés.

Aug. 6. Meleg, száraz a nyár. Esténként a verandán ülünk s nézzük az aranyos, méla hold eltűnését a hegyek közt! Igazán, mily titok a hold; mily figurákat csinál a föld lakóinak! Kihívhatja-e figyelmünket? Természetesen az égi technikával az asztronómok hamar elkészülnek; de aki érez, az nem készül el; már én is Hoerbiggerrel érzek s szeretem a holdat, pedig a világ veszte; leesik s végigloccsant a kultúrföldön ily vízözönt. Mi az, 360 000 kilométer a fényévek birodalmában? Ah, ez a méla szépség a mi fátumunk. Ahogy sok embernek a szépség a veszte, úgy a földnek is az! – Nézzük a felhőket is s mondogatjuk: no, ezek Magyarországból jönnek; tehát ott már esett! Dehogyan is esett; ott sem esik. Reggel a templom s a plébánia alatti völgyben fészket s körülötte ágon-bogon öt darab parti billegényt, fölborzolva, mintha anyjuk mosdatta volna; pufók kis gombolyagok, naiv sárgacsőrök s durcás kellelenségek; alig kelnek szárnyra, ha feljük megyek. Már több napja nézem őket, s főleg a madárpsziché rövid szálai, fonalai lepnek meg; az, hogy most még anyjok rájok ismer, egy hét múlva elszakad a kapocs, s nincs közük egymáshoz. Sok gondolatom van erről; írok cikket e címmel: Milyen, jobban mondva, mekkora mélység az üres madárfészkek!²⁰⁰

Aug. 11. Sokan mondogatják – hallottam egy gazdag zsidóról is –, hogy nekik nem kell közvetítő a lelkük s Isten közt. Ez egy zsidónál pláne zöld beszéd, mikor népének egész története közvetítőkkal való tárgyalás, üzenet-hozásaik megvetése s az azokért való felelősség s illetőleg bűnhődés váltakozása. Úgy látjuk, hogy Isten kiváló egyéniségek által közlekedik velünk, amennyiben irányítja az egész emberiséget. Ilyen, azaz hogy egyetlen, de azután küldetéssel megbízott egyéniség Krisztus. Nem lehet ezt tagadásba venni, hiszen akkor Isten ki nem nyilatkozhatná magát s nem nyúlhatna bele egyéni küldetésekkel a történetbe. Krisztusban ő maga lépett közénk s emberi életben átadta s élénk adta, amit Isten

¹⁹⁶ Hallom, hogy szóba hozza a császárkérdést Delbrück, aki minden mértéken túl gyenge, bolond és szemtelen volt; szánalmas volt, mintha egy régi újságpapírba begöngyölt császári koronát húzott volna elő nadrágzsebéből.

¹⁹⁷ Nagyon faragatlan férfi.

¹⁹⁸ Nálam is „lennyomott” egy hosszú beszédet.

¹⁹⁹ Némethy a napló kivágott (és elégetett?) részéből ennyit kigépett.

²⁰⁰ Vö. ÖM 8,146. – Először az *Élet* 1913-i évfolyamában jelent meg.

nekünk adott és küldött, s ami oly végtelen sok, hogy az egyes ember azt a maga lényéből s lelkéből soha ki nem tiporhatta s ki nem kaparhatta volna. Saját lelkében is vannak logoi spermaticoi [rationes seminales eszmecsírák], vannak fények és csipetek, verébcsőörökre való fogások, s értékek mennyei özönét önti ránk – új napokat gyújt, új bensőségeket nyit, új motívumokat s az életnek mélységes forrásokat, melyekkel szemben azok a szikrák buggyanások, azok a csirkesipogások édes-kevés és alázatos, koldus garnitura.

Van tehát az emberben Istent megközelítő képesség, de az istenit nem ebben a természeti adottságban s nem ebben az ember természetszerűségében bányásszák; annak más tárnái vannak. Az az ember-kiemelte isteni nem méri ki azt, amit Isten ad, mikor nem emberi pszichék korlátoltságából, hanem őseredeti szuverén megnyilatkozásából lép elének.

Ilyen őseredeti szuverén s legfölségesebb adat s adomány: Krisztus (Hebr. 1,1.). Azután az egyház, mint »columna et firmamentum veritatis«, ily intézmény lelkek irányítására.

Aztán a szentségek. Van isteni, örökifjú egyéniség; az egyház természetfölötti karizmákkal ellátott történeti intézmény; a szentségek a lelki élet külön fakadó krisztusi forrásai és bőségszarui. Azután meg: élni, élni, ez a fő, nem pedig keresni az utat, a módot, hogy hogyan éljünk. Akkor élni rá nem érünk; az egész élet nem elég arra, hogy az élet helyes módját megtaláljuk; azért tehát itt az Isten nagy ajándéka: az egyház az élet iskolájával, kitűnő rendszerével, segítségével!

Aug. 15. A Szent Szűz, a Nagyboldogasszony napja. Itt még a rozskalászok aranytengere hullámszik s benne mint arany háttéren a pipacsok lobogó lángjai égnek, a nyár utolsó lámpái... *Hat év előtt is itt jártunk s akkor örültünk a jó Pálffy Geraldine grófnő intézkedésének, mellyel Editet ... felmentette az iskolábajárás nem neki való nyűge alól! Isten nyugosztalja a jó lelket. Neki is voltak fülében taplói, izzó taplói, a jeles pátertől beadva! Iparkodtam azokat kiszedni, azelőtt is; de hát nem sikerül; égnek azok benne most is! Gyönyörű foglalkozás ez az okvetetlenkedő bakterozás Ohrenbläserei, még pedig az izzó taplót fujják! Sajátos naplopás, ha egy embernek ez a dolga, hogy óvja a híveket mástól, még a gyóntatószékétől is.*

A Szent Szűz vágya s elhalása a nagy szeretettől, az Istenbe olvadó élet, átnyúló s átfolyó lélek – valahogy így halt meg! Amore langueo, cupio dissolvi! [Szerelemtől lankadok, vágyom feloszlani!] ... Ez az érett lélek vágya: a feloszlás; a megéréskor a mag kihull, nem kell csépelni; a jövő szép tavaszok méhébe vonzódik, oda siet! Képzelem, hogy angyal jön s köszönti: Ave ... et benedictus fructus ventris tui Jesus. S ez most nem jön, de téged vár; nem száll, de téged emel, s engem küld követségbe: én a megtestesülés angyala, készítettem az örök Ige útjait, s én viszem s kísérem át a megtestesülés frigyszekrényét... Jöjj, veni! Ez kell, hogy minden valódi lelki tudatban legyen; vágy a több élet, a jobb élet után! Mi úgy vagyunk szerkesztve, beállítva, a több életbe!

De azt mondhatnák: iszonyodunk az elmúlástól, a haláltól. Igen, az elmúlástól; azt jól tesszük, nem való nekünk! Nos, és a haláltól is? Csak úgy, ha elmúlásnak hisszük. Van azonban a halálban is valami erőszak, elszakadás, fölbomlás, test-lélek elválás; s ezt le kell győzni; Szent Pál: »nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur, quod mortale est a vita« (2. Cor. 5,4). Nem akarunk levetkőztetni, de felöltöztetni. Vagyis természetes nekünk a testi lét; a lélek ruhája az; de hát rongyos lesz, kopott, elnyűtt idővel. Mi lesz belőle, ha százéves? Gyűrött, ráncos, foltos; hát le kell vetni s ki kell vetni s ki kell reparálni. Az idők, a századok forgandóságában leválik a test poráról minden; ami szenny, piszok, emberszag, izzadság, verejték tapadt hozzá, »absorbetur, quod mortale est«, ami halandó s romlandó, azt a »vita«, az örökélet ereje eltünteti, s akkor kész lesz a ruha. Tehát félünk levetkőztetni? s akarunk felöltöztetni a romlatlan testbe! Nagyszerű teológiája a föltámadásnak. A Szent Szűz Krisztus után ennek is első fakadó virága, primula vernalis, tavaszi kankalin, szőkefejú, arany-glóriás virág! Húsvétja augusztus 15-én van!

Aug. 16. Most meg a visszaútra kell gondolnunk! Dolci memorie, adio! Bár itt hagyhatnék mindent, ami bántott, s tudnék feledni minden rossz benyomást. Ez az év tele volt fölborzasztó érzésekkel. Auszt-riában a Christlich-sozialek júniusban húsz mandátumot vesztettek! Tehát sem itt nálunk, sem ott nem megy a kereszténység előre! Az oka ennek az, hogy a politikában nem boldogulhat a keresztény program; ha megadják a szabadságot, vegyük fel a munkát a lelki életben, ott van s lesz boldogulás; de hát ehhez is alkalmas idő kell, mely még nem érkezett meg. Talán másféle szenvedések s átalakulások tesznek a lelkiségre s az evangéliumra alkalmasakká! Az kell, hogy mélyebbekké s igazabbakká legyünk; hogy lehiggadjunk s a lelkünk nagy igényeit és szükségleteit megérezzük. Nem fiatalos buzdulásra, nem szalmatűzre, hanem emberekre van szükség, kik a szívük mélyén megőrzik ideáljaikat s azok tiszteletére s megvalósulására őszintén reklám nélkül egyesülnek.

Még valamit, amit meg nem írtam. 12-én fent voltam egymagam a Pribiczen s ott felkeltettem magamban a bánatot általános évi gyónásomra, melyet Grácban végzek. Ott fönn elvégeztem Istennel lelkem ügyét, rendbe hoztam aggodalmamat. Jól lesz, jól; nagyon jól! Ah, az a magasság ott fönn a Pribiczen s az a feltörő himnusa a bánkódó s szerető léleknek, mily élvezet! Schwind (festő) azt mondta: »Jeder Mensch braucht zur wohlgedeihlichen Existenz täglich mindest einen Mundvoll von Musik«²⁰¹. Hát nekem a »wohlgedeihliche Existenz«-hez évenként kell »einen Mundvoll von Höhenluft«, egy harapásnyi, egy jóllakásnyi lendülés a végtelenbe! Így a hegyekről véve azt! Különben pedig naponkint akarunk egy harapásnyit Istenből, lelkiségből s zenét, olyat, amelyet Fra Angelico angyalai csinálnak. Lendületes lélekkel mentem le a hegyről, az Isten közeléből, mert: »Nicht Malen und Meisseln stillt mein Sehnen; – Die Liebe nur, die selbst den Tod nicht scheuend – Vom Kreuz die Arme uns entgegenbreitet!« (Michelangelo.)²⁰²

Aug. 17. Most pedig megint szépen visszaosonunk hivatalos helyünkre. Szépen, szerényen. Nem akarok reagálni a sok ingerre, melyet másoktól veszek, sem pedig nem akarom kielégíteni mások kíváncsiságát, akik hát ugratni akarnának. Ki is térek alkalmaknak, hol beszélni s félreérteni lehet. Azért nem tartottam meg a Katholikus Sajtóegyesület gyűlésén az elnöki beszédet. Concha volt szíves elnökölni. Így teszek majd a katolikus gyűlésen is. Bene vivit, qui bene latet et – non latrat! [Jól él, aki jól rejtőzködik és – nem ugat.] Mily fölséges emlékek fűznek ezekhez a katolikus nagygyűlésekhez is! Ah, mennyi lélek, tűz és lángolás a keretük. Emlékszem, az elsön Budapesten (gondolom 1897 januárban) nem voltam; de gondoltam rá délután a szentgyörgyi mezőn a Duna partján sétálván; hideg volt; beállt a Duna. Akkor a polgári házasság stb. járta; nem az én témám; nem is hittem, hogy később majd engem is előrántanak.

Aug. 26. *No majd pensioba megyek, S. Ruprecht am Kulm-ba vonulok; fölséges hegyei mutatják, s az a csodálatos harmonikus visszhang az Izabell és nem tudom hogy hívják azt a csúcsot, az én misztikus indulóm.*

Okt. 17. A nagygyűlésen voltam, de nem beszéltem; kivéve, hogy elnököltem a Schulbruder-egyesület gyűlésén a szemináriumban Tóth Károly dr. kedvéért. Jó is volt egyszer a könnyebb végét fogni.

Okt. 18. Okt. 6-án volt a Szekszárd-Tolnamegyei Nőegylet ötvenéves jubileuma; azt írják, hogy verőfényes, szép ünnep, emlékezetes és tüneményes. Gróf Apponyi Géza főispán hívott meg; én tartottam az ünnepi beszédet. Ott volt természetesen Bezerédj Pál, a selyemtenyészési megbízott is és sok más derék vendég. Ebéd is volt s unalmas utazás Sárbovárdra!

²⁰¹ Minden embernek szüksége van a kiegyensúlyozott létezéshez naponta legalább egy harapásnyi zenére.

²⁰² Nem festés és vésés enyhíti vágyamat, csak a szerelem, mely még a haláltól sem irtózik. A kereszt karjai kiterítenek bennünket.

Okt. 21. Sokat járok Kallós Ede szobrászhoz, aki márványba vés. Őszintén mondván, nem látom a szerencsés meglátást s eltalálást s – ami különös – még a hasonlatosságot se, vagyis e szobron nincs meg sem a test, sem a lélek formája; pedig mily jó s lelkes emberem ez a jó Kallós s Madonna-arcú neje!

Nov. 23. Megyek esketni Berlinbe; Sz. M. leányát Ch. gróffal. Este hat óra után indulunk Budapestről s az esti homályban az »én hazámon« át (Nagymaros-Köbölkút) fel a Vág-völgybe. Még erre nem voltam Németországban, de mélyen érnek a rokonszenvek a német pszichével mindenfelé, akár a Rajna partján, akár itt Sziléziában. Bármely elemekkel egyesült, magát el nem vesztette, lelkét meg nem tagadta; azt a lelket, mely aktivitás, tudás, filozófia és mélységes érzés. Ez a kettő együtt. Mily különös! S hogy ezt a kettőt könnyelműen szét nem szakította s egymástól el nem különítette. Igaz, hogy a reformációban a szakadás megtörtént: a szellemit, a kinyilatkoztatást, Krisztust, az ígét közvetlen leereszkedésekből akarták venni, az érzések s tapasztalatok útján, s a megismerést, mely az utat az Isten-leereszkedés elé csinálja, hogy azután az általa elért végponton alázattal megálljon s az új fény beszűrődését, a Logost vegye, el nem fogadták. Az észet és ismeretet megvetették, kiutasították, s maradt a kedély, a vonzalom, a grácia. Minden a grácia lett: nyelvünk, inyünk ízében, vigaszaink s könnyeink édességében. S Kant ott tart: Isten, lélek, szabadakarat megismerhetetlenek, s csak az erkölcsi ember talál el hozzájuk igényei, követelményei, vágyai útján. Ez az ősi lutheránus filozófia. Megindító, megható s egy darab nagy igazság, csak ne legyen tagadó s kizáró! Igazság a pozitív részében, t.i. abban, hogy az ember tényleg vágyai és igényei folytán biztos, elér oda, Istenhez, lélekhez! Van érzékünk, érzésünk; van lelki igényünk, gravitációnk, s oda hajt, arra hajlít a szellemi, etikai világ; van kilátásunk a végtelenbe, ülünk tengerpartján s érezzük, hogy hűz és vonz a végtelen. Ah, úgy függ a lelkünk rajta! Úgy lóg, belőle nőtt ki, bele kapaszkodik... De ne legyen ebből tagadás, hogy a transzcendentálisba csak az érzés útján s nem az ész útján érünk, hogy tehát nem tudunk róla²⁰³.

A modernizmus e részben túloz; valahogy kisajátítja, száműzi a szellemi világból az észet; erős földszag s matérianehézkesség van okoskodásaiban; fölismeréseinek megérzik a kantizmus, a lutheránizmus filozófiáját. Ezzel sohasem szimpatizáltam; már csak azért sem, mert nem láttam be, mért szorítsuk az értelmet az anyagi világra, az exakt mechanika útjaira. Hiszen minden igazság szupermateriális, az is, hogy minden okozatnak oka van, vagy bármely ilyen; nincs az »igazság« térben s időben, hanem a tér- s időben levőről is egy szellemi valóságot mond ki. Azért mégis objektív s a valóságról van mondván s a valóságban érvényesül: ezek azok a »rationes essentiales«. Tehát szabad utat a szellem felé az észnek! félre az örvényekkel, melyeket szakítanak anyag és szellem a szépen, egységesen konstruált mindenségbe; nem, nem! Értem én, hogy az értelem orgánuma, csak hogy ad hoc: ad vitam; de ez a »vita« átér anyagból szellembe, s vonala a mindenségben áthúzódik; azért nem tagadunk!

A másik dolog, mit szem előtt kell tartani, a kereszténység sajátos és specifica differentia-számba veendő jellege, t.i. természetfölötti kinyilatkoztatásból folyó volta. Ezt a jelleget elmossa a hegeli fejlődéstörténeti magyarázat s minden oly történelmi s filozófiai fejtegetés, mely azt leszakítja s a többi vallással egy szintájra hozza. Ha a kereszténység csak ilyen vallás, akkor végre is az élet- s a léleknek etikai eszmék alá foglalásává válik, amilyen lehet sokféle; de bizonyára ezzel elveszti azt az egyetlent s páratlan pozíciót, mely őt azzá teszi, ami, s mely a teológiai fakultásoknak ad létjogot az egyetemeken. Más létjoguk nincs! A természetfölötti kinyilatkoztatási alap az a sibolet, melyen megéreződik s melyen fordul minden. A racionalizáló teológia, a Straussok, Pfleidererek, Drewesok túrják ki a teológiai

²⁰³ Prohászka itt világosan visszautasítja a kantizmust, amellyel egyesek gyanúsítják.

fakultást s állítják a kereszténységet egy színvonalra a többi vallással, tehát átteszik a teológiai fakultást a történetibe, a filozófiaiba.

Ilyen alapon modernizmusnak, akár mely a kanti alapon áll, akár mely a hegeli útírányba indul, híve sohasem voltam²⁰⁴; de modern eszmék fölszívását mindig megszemjajtam, s lelkesültem a tudományért s roppant súlyt fektettem a teológiai fakultásokra, a pestire is, melynek derekassága büszkeségünk s vigaszunk is. Azért hát éljenek; éljen Breslau is, bár ez nem sok jelességet adott. Reggel 5-kor pöfögött itt gépünk!

Nov. 25. Ma volt az esküvő a Szent Hedvig-templomban; beszéltem, hogy az életben, egymásban hinni, bízni kell, hogy krisztusi szeretettel szeretni kell! Utána a követségen ebéd. Ebéd után jött Bethmann-Hollweg is; a császár vadászaton volt. Lukács Gézával s Viszotával Potsdamot néztük meg; igen tetszett. A kastély mintha II. Frigyes lelkének kopott mauzóleuma lenne! Hamar elkészülünk s megyünk innen.

Dec. 16. [Lelkigyakorlat] a/ Az erős élet vágya tölt el; az a gondolat, hogy az életet mint örökkévalóságot kell élnem, vagyis arra törekednem, hogy megállapodott s isteni legyek. Ez az élet Isten mértékei szerint alakítandó. b/ Valamint Istent az emberekben kell szeretnem, úgy az istenit a világban látnom s a világ alakításában, a világba való munkásság befektetésében kell az isteni mértékeket kidolgoznom. Aki embert nem szeret, az Istent sem szeret: épúgy, aki a világon nem dolgozik, az az istenit nem fogta meg. c/ Mindennek megvan a tevékenysége; a mi tevékenységünk a világ esztergájához s a világfejlődés tempójához van kötve. Kell dolgozni, mert benne vagyunk; jóllehet tudjuk, hogy a formák elvesznek. Az a nagy ember, aki a maga idejének formáiban szolgálja az ideált. Ha hiszi, hogy örökkévaló, téved; ha nem hiszi, mégis megteszi, amit kell, Istenhez közelebb áll. Tehát a fejlődés miatt kell újat hozni, régit letörni, jobbat keresni. d/ Én nem hiszem a mai formák megmaradását; tehát nem a formáért, hanem a tartalomért, az örök, szép, nemes lelkiségért dolgozom. Ez lesz a világ magva. Amit a fejlődés burkot készít, s ahogy sorba dolgozik a burok változatain, az mind leválik, leszárad, s csak a lélek marad. e/ »Egy lélek elég püspökség egy léleknek«; s ez lelkesítsen, nem az, hogy sok lelket, hanem, hogy lelket szolgálok, emelek. f/ Azért mindig örülni kell. Istenem, mennyi ok az öröme! Töméredek. Ha úgy hegyen állok, a szép világgal harmonizáló szép, erős öntudatban; ha ások a kertben s jól érzem magam s átérzem, hogy az élet tartalma: testi egészség s lelki teltség, vagyis jóság; ha úgy tudom, hogy az emberek szeretetére átlag semmit sem adhatok, de hiányával semmit sem nélkülözök, legfeljebb illuziót; azt pedig nélkülözni annyi, mint pozitívnek, reálisnak lenni: fölemelkedem s tapsolok s énekelek s hirdetem; hát természetesen kell örülnöm, kell, kell. Ne felejts el örülni; ne felejts el az élet egyes öntudatainak örülni.

Dec. 17. Édesen vonzódok a Szentlélekhez; kérem, vegyen át, szálljon meg, tisztítson, neveljen, változtasson át. Tudom, hogy missziója van lelkemhez; Krisztusnak is van. A Szentlélek missziója az, hogy érzéseimbe, vágyaimba, lelkem kedvévé, örömevé vezesse be s változtassa el, hogy életté változtassa, ami eddig ismeret, hit ... Több öntudatos közvetlen átélést! Belém olvasztani, velem azonosítani. Az ő missziója olyan, amilyen ő. Ő akarat és érzés...

Az ő szentségei: a keresztség, bérmlás... Lelket ad: a hit lelkét, hogy erő legyen; a szeretetét, hogy tűz legyen. Erő, ami állít, épít, alakít a világba! Szeretetét, mely a törvényt, mértéket készséggé, örömmé, kedvvé változtatja.

Dec. 18. Ma ismét gyóntam X. óta, s ahogy ott a katedrális dombján széttéptem bűnlajstromomat: úgy most a kályhába dobtam. Nincs szükségem, hogy ezekre visszatérjek; a ma fölvevett szentség erejében akarok a halálba menni. Deo gratias!

²⁰⁴ Lásd még Szabó F. „Prohászka és a modernizmus” című tanulmányát, PÉ, 123kk.

Dec. 18. Kereszttség az a szentség, melyben vízből s Szentlélekből születünk. A szellemi világ úgy alakul, amint a fizikai alakult: vízből; s valamint az Isten Lelke a vizek fölött: úgy itt a Szentlélek. A keresztvíz kiárad a földre, a pogány népekre, újjászületnek, új történetre, új életre, új feladatokra születnek. Szellemük változik el, más, új élet lesz részük. Természetesen ezt nem magában, egyoldalú tevékenységgel, hanem kölcsönös tevékenységgel. A Szentlélek újjászül; de aztán nekem kell kifejlesztenem az életet. Milyen khaosz enélkül! A régiségben, bűnben senyvedve; s íme, egy nagy tény s az új rend, új stíl: novus ab integro sanctorum oritur ordo.

Penitenciartatás. S hány halott! Halott lelkek! Halott értelmek, kiken nem fog gyökeret az igazság ... kopár sziklák ... savanyú talajok... halott szívek... kedélyek. Nincs súlypontjuk s nincs orientációjuk! Mi segítse a beteg embereket? Vér, egészség, ruganyosság ... Nem parlament, a szociális viszonyaink javulása, nem iskolareform, hanem a vágy s a bánat. Élet kell beléjük. Nagy érzék, hallgatás, s engedelmesség, a nagy motívumok, a hívó szózatok iránt...

Mily kvalitásokat kell a Szentlélekből vennie a jó gyóntatónak? Krisztus szellemét: nagy szeretetet a bűnösök iránt, de nagy gondot, komoly akaratot is ... Behatolást az önámításba, önszeretembe; rámutatást az élet-elfolyásokra, kötelességeink lanyha kezelésére, nehézségeink pepecselő legyőzése folytán ... Rávezetni. Néha villám a szó, mely megvilágít mocsarat, szétszakítja az önálélt lélek ködét, burkolatát ... Konkrét, egyéni, hathatós emelés s rátanítás, hogy fogja meg gyökerén a bajt ... Tényleg kiemelni, lábra állítani, komoly lelki önművelés munkájára kényszeríteni ... Ime, az alakító Lélek kegyelme. Azután mennyi bátorítás, vigasz, biztatás vagy rémítés!

Dec. 27. Adonyban voltam temetni Zichy Nándort. Ott volt Csernoch, Radnai, Várady. Ráterítettem a kereszties-hadi lobogót; ezt mondtam beszédemben. Apponyival is beszéltem, említette, hogy összehoz a zeneakadémia igazgatójával (Mihalovits Ödön), aki egyáltalában nem hívő, pedig, hogy művész. Ezen nem csodálkozom, hiszen a művészet valami tehetség kisugárzása, mely azonban a belső harmóniának s a kiegyensúlyozott léleknek a művészetétől messze eltér.

1912

Jan. 21. *Dehát Alba Regia mégis díszpolgárrá választott s ma volt az ünnepély. Szép volt, s hálás vagyok érte; amit mondtam, az igaz; úgy érzek s úgy fogok érezni. Az ünnepély a Szt. István-teremben volt, de ki csinálta az ünnepet? nem tudom. – Hat év alatt igazán nem szereztem érdemeket e kitüntetésre.*

No mindegy, díszpolgár vagyok s szeretnék önzetlen szolgájának lenni e társadalomnak, flastromot adni számtalan sebére.

Febr. 2. M. Józsi írt, itt a levele. Kedves, derék barátom; van benne sok tehetség; problémái vannak s jó lelkipásztor, művelt, szellemes. Hej, de szép volt a primiciája 1888. július 15-én (vasárnap) Nagymaroson; mily meleg, érintetlen eszményiségben, melynek még nem volt sárguló levele, nem elvirágozott virága. Pünkösdi, erős, ép nyár! Én prédikáltam; délután átmentünk Visegrádra, ott Metzker, Koperniczky, Kereszty kvartettet énekeltek. Fönt jártunk a romok között. Másnap Zebegényben ültük a Kármeli Szület. Szimboluma, a nap ragyogóan kelt föl a visegrádi erdőkúpok fölött. Mily kegyelem az ily papság, melyet ki nem kezd sem kétely, sem lanyhaság, s mely a lélek izzását a karakter egyöntetű erős vonalaival kommentálja. Világnézete oly szép, mint a kozmosz, s legsötétebb vonásai ennek is, annak is: az emberek; nem a virágok a koszorúban, hanem a kövek a hálóban; holt teher, mert kevés a lélek bennük. Sohase nézzük őket mint példákat, s forrásaink is lélek és szellem s energia tekintetében ne a milió legyen; a milió az igazi léleknek »materia circa quam«. Ily hang cseng e levélből is felém!

Febr. 6. Berlinben járván, Foerster Fr. V. édesatyját is meglátogattam. Ma ezt a levelet vettem s fotografiáját is megküldte. Kedves öreg úr. Ő annak idején az Ethische Kulturmozgalom élén állt s távol a kereszténységtől. Fiát is úgy nevelte. Mikor ez iskolába jött, akkor hallott először Krisztusról. Azután is ez irányban haladt, s így tapasztalhatta meg magán a pozitívizmus s esztétizmus üres gondolati világát. Freiburgban (Breisgau) is tanult s elmondta nekem, hogy ablakából látta a dómnak a tornyát, s hogy az égbetörő finomság, mely a követ feledtette s a formával játszott a levegős magasban, szinte kihúzta s magasba emelte a lelkét! Ez is materiával játszik s formát ad neki; de hogy azt bírja, esengő léleknek kell lennie! Isten áldja az apát, mint ahogy a fiút megáldotta! Keresztény pedagógiai tanár a német világban, aki az ethikai kultúrából jött s örül, hogy az élet forrásait meglelte!

Máj. 2. Tegnap kaptam a székesfehérvári nőktől szép ajándékot, ezüst virágtartót a szalón asztalára: »Dr. Prohászka Ottokár püspökünknek, hálás szeretettel tisztelő hívei, Székesfehérvár, 1912. május 1.« fölírással. Emlék és köszönet akar lenni a lelkigyakorlatokért. Ezeket a férfiaknak s nőknek külön tartottam éveken át s akarom tartani ezentúl is. Tettem, amit tudtam, a férfiaknál kevés sikerrel, néhányan jöttek gyónni; de a legtöbbje a nagy marhacsapáson jár. A nők megértettek; az evangéliumot s a lelki élet nyitját s igényeit s föltételeit tárgyaltam. Hiszen ezt tettem már Esztergomban, ezt Budapesten s másfelé; hál' Istennek sok megértéssel. A nők lelke sokszorosan morálisabb, mert érzékenyebb és tisztább; aki nem ilyen, az lesiklik s ily piszkosokkal nem volt dolgom; az egyetlen X. bárónő, tévedt utamba, egy hisztérikus s perverz asszony. Isten látja a lelkemet, hogy semmi közöm sincs hozzá!

Abból a sekrestyéből valók ismeretségeim sok szép, nemes nővel, Madarassy Erzsi, Ellmann Anna, Korányi Sarolta, és sok más, kikkel részben azután is lelki viszonyban álltam. – Kedves nekem ez a templom arról is, mert 1908-ban meghívott Kánter, a jó várbeli plébános, prédikálni az Olt. Egyes. 50-éves jubileumát s ez alkalommal ismerkedtem meg Farkas Edittel, aki csupa lélek és tűz volt, ki nekem pretiosa margarita s kinek élete és működése velem kapcsolódik. Buzgósága a patronage terére vezette őt, ahol a jó Pálffy-

grófné lett csillaga és anyja is. A patronage egyre szerveesebb és egységesebb szociális tevékenység eszméjét érlelte meg benne s így alakult lassanként a Szoc. Misszió-Társulat, melynek termőföldje a kath. szociális érzés és a lelki élet. Ezt Editnek nagystílű, paedagógiai egyénisége eredeti s erőteljes megmarkolással alakította és sikerült! Deo gratias!

Nagyon sok szép lelket ismertem meg széles e hazában, remek nőket, s Istennek hálát adok, hogy vannak, s kívánom nekik, hogy fejlesszék ki szép lelküket virágos pompában, s ne esse meg őket az érzéketlenség s a lanyhaság hervadása, sem pedig más ragya vagy lizstharomat. Első benyomásaim e részben Esztergomból valók; amikor onnan elmentem (1904. április) adtak nekem ajándékba egy orosz keretben álló szép Madonnát »Emléül az esztergomi hölgyektől«. No, azután felejthetetlen az első lelkigyakorlat Budapesten az angolkisasszonyoknál, melyet az Oltáregylet rendezett, gondolom 1899-ben. Láttam ott, hogy mily mély benyomások s nagy, egész életre kiható kegyelmek verőfényei vetődnek a lelkekbe s családokba apostolkodásuk folytán. Almásy Mária főnöknőt nagyon tiszteltem s sok szimpátiát találtam nála.

Máj. 12. *Sok fiatal kispapom volt, kiket lelkes irányukban fenntartani iparkodtam. Pl. Némethy Ernő, Jezsó, Jaross stb.*

Isten a megmondhatója, hogy imádkozom értük. No meg tettem s teszek, de főleg tettem, ami tellett tőlem. Még missziót is tartottam magam a fő-templomban Előadásokat a Kat. körben, l. gyakorlatokat, konferenciákat, – gyóntatok, prédikálok! Ezt mások biztatására mondom, hogy ne hagyják magukat elkedvetleníteni, én sem teszem: az ilyenben a lélek lehülését és a lelki dekadencia tüneteit látom! Távol legyen tőlem; – az nem isteni, krisztusi vonás!

Máj. 15. A lelkigyakorlatokra nézve azt az utasítást adtam papjaimnak, hogy menjenek a szerzet-házakba lelkigyakorlatokat tartani, mert itt most nem tartok. Hát hiszen van nekem e részben sok tapasztalatom. Rómából hazajövet mindjárt belecsöppentem ily lelki gyakorlatokba Esztergomban. Megdöbentett a fölületesség, mely e parlagi lelkekben nyújtózkodik. Adtam aztán magam is lelkigyakorlatokat. A legszebb eredményeket mint esztergomi spirituális értem el, mikor az ifjú lelkészkedő papságot hívtam össze július elején s én adtam nekik a pontokat. Jöttek azokra máshonnan is papok, Kalocsáról is. Azután jártam Csíksomlyón s Gyulafehérváron 1900- s 1901-ben. Mint püspök is adtam a székesfehérvári papságnak. Adtam itt kezdetben havi konferenciákat is, de aztán abbahagytam. Az esztergomi lelkigyakorlatozást semmi sem érte utól az én lelki tevékenységemben. Sok jó fiatal papom volt, akiket lelkes irányukban fenntartani iparkodtam. Az egyik később azt mondta, mikor püspök lettem: »Önnek mindig spirituálisnak kellett volna maradnia«. Jobb lett volna; csak az bántott, hogy félttem, nem tudom majd nívón tartani a lelki életet. Az egyházmegyei kormányal is volt sok visszatetszésem, mert nem kooperálhatott mindig a spirituális szándékaival; más érdekek is beleszóltak a dispoziciókba. Ezt persze nem vehettem rossz néven, de mégis nagyon bántott!

No mindegy; tele van áldással esztergomi életem, s mondhatom, hogy lelkem vetületeivel, fényeivel és színeivel van tele az a vidék; nekem szent föld, s ha a földet nézem, ez a darab föld az a termőföld, melybe lelkem gyökerei mélyedtek. Minden vonal, domborulat, minden szín és árnyalat, a hegyek foltjai, az erdők fodrai a lelkembe vannak örökre rögzítve. Az a bazilika áhítatommal van tele; falain, aranyos boltjain, zúgó, zenélő kupolája fényes vonalain kúszott föl könnyes szemem tekintete, s az egyházi zene hősies fuvalma vagy lágy elomlása lelkemnek tengerhullám volt; vitt, emelt, fölűdített, megtisztított. Mily érzésekkel sétáltam én a bazilika propileumában, nappal vagy este, holdfénynél; s ah, mily égbetörő lelkesülés feszítette szét lelkemet, s mint Sámson álltam ott a fölséges oszlopok alatt, nem hogy ledöntsem, hanem hogy erejükből erős legyek. Szimbolum volt nekem az az oszlopsor s győzelmi diadalkapu! Az a szikla, melyen a templom áll, az a nagy ház, ott a hegyoldalon, otthonom, »starrender Fels mein Aufenhalt«; az a folyó, a maga

méltóságos őszerejével, kultúra-megvetésével, megszenstéghetetlen tisztaságával szimboluma volt az erős, tiszta életnek, mely ha kloakákkal érintkezik is, folyton megy előre ... hegyekről jön, tengerbe ömlik. Nem, nem lehet azt mind elmondani; de ami van bennem, az ott bimbózott bele az életbe, a piszkos világba! Mily vigasz nekem, hogy dolgozhattam, járhattam, prédikálhattam, gyóntathattam, írhattam és – nevelhettem sok fiatal embert! Mint püspök folytattam e működésemet Budapesten, Szabadkán, Szegeden, Aradon, Szombathelyen, Pécsen, Kassán. A kassai püspök azzal is kitüntetett, hogy ez idén is meghívott lelkigyakorlatokra. Voltam Kassán 1904 decemberében is, amikor a Schalk-ház vendéglőjében volt a patronázs nagy ünnepe. Este aztán Eperjesre mentünk rettenetes hidegben; s még rettenetesebb hőségben beszéltem ott a katolikus körben! Deo gratias ... tele vagyok hálával!

Jún. 5. Jaj, de kínos látni papok bukását s hanyatt-homlok rohanását a nő után. A világiak ezt keményen megítélik; azt várják, hogy a papoknál ez a pont ne számítson, s ha látják, hogy éppen ezen a légyvesztőn mennek tönkre, nagy kiábrándulás s közöny fogja el őket azt egyház iránt. Így járt Don Romolo Murri is; ez a nagy tehetségű pap, aki a Riforma-t s a Commento-t adta ki, sok jó ideával; most elveszi Ganghilde Lund norvég kisasszonyt. Igaz, hogy az egyház már kizárta közösségéből, de hát a végső konzekvencia egy szép (?) Hilda, die den Gang bestimmt, die Ganghilde! Úgy érzem ilyenkor, mintha sokminden kiemelkednék eresztékeiből. Man geht aus dem Leim! S hány jeles pap járta meg. Igazán értem, hogy Zichy Nándor gróf (!) azt mondta, hogy csak egy emberért tenné tűzbe a kezét, s ez Molnár János! No, azért van több is, de sohasem tudni, hogy mi lesz belőlük. Célibátus – hogy szidta ezt a különben tiszta életű Somogyi Károly esztergomi kanonok, aki sohase hivatott orvost, még halálos ágyához sem. No, de nem erről van szó, hanem Murriról. Mi lesz belőle s a Democrazia cristianából?

Jún. 14. Nyilvános vizsgám évfordulója. Mindig gondolok ilyenkor a jó Mazzellára, aki kardinális is. Ritka jó szívvel viseltetett irántam, mint ezt a levele is mutatja. Én sem feledkeztem meg róla s július 18-án, bárhol megyek-járok, róla emlékezem s. Camillus de Lellis, patronusának napján.

Aug. 15. Jó darab idő, hogy nem írtam semmit e könyvbe. Azóta bekukkantottam Franciaországba. Svájcban, Genfben át voltam Chambéryben, onnan Avignonban, vissza aztán Briançonon át Turint, Milanót érintve vissza a Gotthardon át Svájcba. Sok érdekeset láttam. Mindenekelőtt meglepett az élet s a városok teljes olasz típusa; ezek mind egy kultúrának a gyermekei, piszkosak, rondák, jókedvűek és cinikusok. Rettenetes cinizmussal kezelik a kereszténységet. A híres hercegi kastély kápolnájának nagyszerű üvegfestményeit kívülről utcai gyerekek kövekkel ütik be; s ezt tűrik, sőt ez tetszik a hivatalos Franciaországnak. A kálvárián a stációk meggyalázva. Borzasztó nép, hogyan nézhet le Krisztus e Golgotákról, templomi oltáraitól e modern életre? Mily düh, mily alávalóság, mily gyalázat éri éppen őt, őt és jegyesét, az egyházat a legkeresztényibb országban! Ez a düh mutatja, hogy itt a démon van munkában, s onnan gondolom, hogy XIII. Leót főleg a francia állapotok ingerelhették, hogy a »Sancte Michael archangele, defende nos in proelio«-t előírja²⁰⁵, s hogy az ördögöt a pokolba kívánja. Nálunk ez imán meg is botránkoztak, sőt kifogásolták, hogy a gonosz szellemeket a pokolba taszítani kéri; de aki látta, az tudja, hogy bizony ördög jár a keresztény kultúrában s vigyorog s gyűlöl kimondhatatlanul. Ez nem pogányság, ez nem hitetlenség, hanem ördögi düh s az »écrazez l'infâme«²⁰⁶ fogcsikorgató, bestiális ordítása! Azt látni kell! Chambéryben nagyon tetszettek az adorálók; föl se néztek, ha elmentünk mellettük. Onnan kirándultam egy faluba; a templom nyitva, minden rendben; akartam volna már egy vicaire

²⁰⁵ A zsinati reform előtt a mise végén a pap mindig elmondta az ún. Leó-imádságot, amelyben Szent Mihály főangyal közbenjárását, védelmét kérte az „ordító oroszlán” módjára zsákmányát kereső gonosz szellemtől.

²⁰⁶ Tiporjátok el a gyalázatost! – Állítólag Voltaire mondta ezt az egyházzól.

savoyard-t is látni. Csengettem a plébánián, de a Perpétua az első emeletről lekiáltott, hogy nem lehet a curé-vel beszélni.

Azért aztán ott a vidéken láttam Rousseau-nak valamiféle villeggiaturáját. Nem Madame Warens-ét, hanem talán másik választottját, aki így írta alá a nevét: »fameu deu gan gaque = femme de Jean Jacques«; szép választás, amorális, szétfolyó zsenihez; egy szakácsné, aki a jeles filozóf halála után mindjárt Marquis Girardin kocsisával kelt egybe; s az talán jobban is szolgálta ki nemes nőiességét. Hát néztem merengve arra a házra s a júliusi napban táncoló tájékra; itt táncolt hát Rousseau erosza és fantáziája, itt járta bolondját.

A francia szellem megkötyagosodott a XVIII. században s minden korlátot s mértéket vesztve ötleteknek s exlex eszeveszettségnek esett áldozatul. Az ilyen Jean Jacques is a maga amorális extravaganciáival, azzal a problémákat nem ismerő szemtelenséggel, azzal az Istenkihívó szabadossággal! A teljes lelki, erkölcsi mértéktelenség és kihágás! S ilyen ember akar nevelni, pláne nőket is. Hát nem érzi, hogy aki ily nagyfokú neveltlenségben szenved, hogy nevelésre maga is alkalmatlan szubjektum; akit nem lehet kinevelni, az csak karikatúrát termelhet. »Lascia le donne, Zanetto e studia la matematica« [Hagyd a nőket Z. és tanulj matematikát.] – mondotta a velencei Julietta; de nem mondhatjuk-e Zanettoról ezt az egész vonalon: lascia le donne, le ragazze, i ragazzi e studia che vuole... bármit, de ezt ne! Mert ehhez ugyancsak nem ért! Mondják, hogy Strassburgban találkozott valakivel, aki dicsekedett, hogy [Rousseau] Emile-je szerint neveli fiát: »Tant pis pour vous et votre fils, tant pis« [Annál rosszabb önnek és fiának.] Szép vallomás...

A Chartreuse nagy benyomást tett rám, főleg az a vidék emberek nélkül, messze kanyargó hegység rejtekében. Írtam erről is, Avignonról is missziós levelet! Avignon remek vára s izzó fehér napsütése, akárcsak Umbriában! Istenem, mily érzésekkel jár itt egy jó keresztény lélek; mennyi szimpátiával mindazon oktalan gőg, nagyzás s pompa s pénzvággy keretébe állott »lelki hatalom« iránt, s hogy borzadna el, ha az Isten angyala a történelem leplét lerántaná róla.²⁰⁷

Roppant meleg volt, s Briançon-on át Itáliába mentem. Ez a fészek a maga padlásra szaladó létra-utcaival, jó mulatós népével – éppen búcsú volt –, templomával, hol katonák – klerikusok – asszisztáltak, lendületes benyomást tett. A latrina publica pedig a francia kultúra külsőségét sem reprezentálta, mert az nemcsak belül volt szörnyű piszok s rondaság – ez ellen legalább a latrinánál nincs kifogás; de kívül is. Ilyet nem lehet nálunk még szagolni sem. Mily szép ezzel szemben bármily szemétdomb. Gondolom, hogy a mi kultúrátlanságunk csak szemétdomb – ez nem utálatos; de a francia kultúra ilyen kultúr-latrina; förtelem, utálat, iszony!

Éjjel a postával mentem a hágón le Olaszországba. Hideg volt, de mégis fölséges út volt ez! Fönt a határon belénk világított a finánc s kérdezte, ki vagyok; »maître« – mondtam. Hogy kit értett belőle, nem tudom; vajjon úrnak tartott-e vagy tanítónak? Altdorfban kiszállva a Klausen-Straßen mentem Canton Glarusba s Baumwaldba! Nagyszerű út; délután fél 2-től forró, rángatózó hőségben elindultam, mentem fél 8-ig; elvesztettem a jegyemet is, s nem jól aludtam a Pless-Höhen. No, de mily vidék, mily kirándulások, mily élém dobbanások, mily ölelések és elnyelések. Elnyelt engem ez a fölség! Ah, Uram Istenem csak egy ily vidékre kell kimenni s végig élvezni a te kinyilatkoztatásaid özönét, azt az egyre előgomolygó s kiapadhatatlan gazdagságot! Tudod, imádlak! Hegyeid a te arcod vonásai nekem; s azután megint homlokomhoz kapok, mikor észreveszem, hogy ez is csak valami – képeskönyv forgatása. Te nagyobb vagy.

Baumwaldban lent laktam a hotel felé egy házban, hol a szobákat deszkafalak különítik el. Szomszédom egy zürichi fodrász volt, akik kis lányával lakott ott s tanította s becézte;

²⁰⁷ Prohászka itt nyilván a pápák „avignoni fogságára” utal.

franciára is oktatta; »lavez votre figure« [mossa meg arcát] – mondotta; de soha Istenről, imáról szó nem volt. Borzasztó emberek, kik Svájcban is Istent felejtnek!

Dec. 22. Ma ülték meg harmincéves írói jubileumomat. Hát hiszen nincs itt mit ülni; de végre is Kuthy József nyugalmazott főigazgató ezt valahogy kisütötte, hogy harminc év előtt írtam meg első cikkemet a Magyar Siónban, s lett hát ünnep. A jó Zádori bácsi nógatott arra, s bújtam egy-két könyvet Assisi szent Ferencre vonatkozólag. Dankó sógora kölcsönzött egyet. Hát szóval lett nagy jubileum. Sok illusztris vendég, s még egy domborművet is kaptam ajándékba. Concha is ott volt s méltányolt. E kitűnő embernek sokat köszönök, azt is, hogy két éve előtt az Akadémiába választottak be! Szépen, nemesen méltányolt; amilyen szép, klasszikus a feje, olyan volt ez a beszéde. Nagyon jó benyomást tett. Ismeretségem vele voltaképpen konferenciáimból datálódik. Már először (a királyi palota kápolnában, gondolom 1900-ban) is jelen volt s említette azután, hogy nem osztja véleményemet a magyar nép vallástalanságáról (a multa nézve is állítottam ezt). No, én meg ezt napról-napra jobban látom. Ez a nép nem vallásos nép. Nem azt mondom, hogy nincsenek vallásos magyarok; de azt, hogy a népjellemnek nem kiemelkedő vonása a vallásosság. Itt volt Alexander Bernát is; tósztolni is akart, de a vonatra való tekintetből csak én szóltam az asztalnál, s megköszöntem még egyszer a hódolatot!

Dec. 30. Talán zárlatul írhatunk valamit tíz évről, ami konferenciáimat illeti. Tíz évet azért mondok, mert érdekes leveleim vannak úgy dr. Velics Antaltól, mint Tóth József postafőtisztől s attól a névtelen protestáns teológustól, melyek valamiféle kihatásról tanuskodnak. A jó Velics dr.-t, ki úgy hevült s kereste az időszerű katholicizmust, azoknak a hangulatoknak a megpendítőjét, melyek visszhangoznának a modern lelkekben, azóta ismerem közéletünkben.

Nekem sok becses levelet írt, ezekben kiterjeszkedik sokmindenre, amit az Egyházban kifogásolt, többi közt a Jus canonicum mozdulatlanságára is házassági akadályokat véve. – Az orvostudomány szerint már sok idegbaj benne van a nőkben, vagy a férfiakban és ezeket a bajokat, melyek lényegbevágóak, s már a házasságkötésnél megvannak, akadályoknak kellene deklarálni; várhatja; majd talán az új jog, melyet várnak, megmozdul ezirányban. Kánter udvari plébános hívott meg a Zsigmond-kápolnába az első exerciciumok tartására a férfiak részére, gondolom 1900-ban. Azután az egyetemi templomban tartottam azokat, mondhatom, nagy sikerrel. Sok lelket ébresztettem, nem törődve a baglyokkal, csuvikokkal és bakterekkel. Deo gratias! A jó K. Sándor s mások propagandát csináltak; meghívókat küldtünk szét s a hölgyek is buzgólkodtak. Ilyen konferenciákat tartottam Kolozsváron, Pécsen, Szombathelyen István püspök halála után a sedis vacantia alatt, Szegeden, Aradon; no meg Székesfehérváron minden évben. Istennek hálát adok, hogy hirdethettem örök szeretetének titkait s a lélek emelkedésének útjait! Reversus est Angelus ad me et suscitavit me!

Dec. 31. Úgy látom, a bécsi eucharisztikus kongresszusról megfeledkeztem. Viszotával voltam ott s Wimpffen grófnál laktam am Hohen Markt. Borzasztó idő volt; zuhogott az eső; valaki azt mondta: ez olyan, mintha Ständchent adnának valakinek, s az ablakból nyakon öntene! Mint ahogy a franciáknál járja a »Dieu et la France«, úgy itt »die Eucharistie und das Haus Habsburg«. No, tessék e mixtum compositum-ért lelkesülni. A jó báróné az én tiszteletemre összecsdítette a kiválóságokat a kapucinusokkal átellenes hotelben s uzsonnát adott; ott volt Faulhaber, Donders! Én prédikáltam a kapucinusoknál az unalmas P. K. után, akit lecsengettek a szószékről; addig nem végzett! A processzió nem voltam az eső miatt; örültem is neki, mikor a mitrás s pluvialés püspököket esernyő alatt lépkedni láttam – fotografián. A gyermekek áldoztatása a Schwarzenberg-palota kertjében esőben történt; én is esernyő alatt végeztem be a misét... Nem, nem az Úristen lavórral öntött végig rajtunk!!!

1913

Jan. 31. Tegnap volt a Pázmány ünnep, – mondhatom, – tulságosan Prohászka-ünnep; a mi derék Mihályfynk olyan beszédet tartott, hogy el kellett volna süllyednem, ha tehettem volna. – No, de ilyeneket mondott –, gondolom, ha nem is bánja azokat, majd megkeserüli. Azt mondta, hogy én egymagam annyit dolgoztam és tettem a katolikus hitélet élesztése körül, mint egész rendek. – No, Ákos barátom, ez egy végzetes szó ... mint egész rendek, tehát a jezsuiták és dominikánusok is? *Das schein gefährlich zu sein!* [Ez nagyon veszélyesnek látszik] Jól spicceltem. Az ünnep után, melyen egy szép plakettet felajánlottak, volt a vacsora a Körben. S ott is tósztoztak rám is. No, itt már elsült a bomba. Babérim piszkálták és szurkálták, először is Rakovszky Stefi. Ez kipattant egy állítmányok körül kapkodó és a közönséget is aggasztó tósztban, s vitatta, hogy bizony Prohászkaé a fő érdem. Aztán jött Barkóczy, s állította, hogy a kongregáció és a jezsuiták se kutya, azután a Nép-pártot ünnepelték. Szóval minden cigány a maga lovát dicsérte, s rólam leszedték a babérkoszorúkat. Én remekül mulattam ezen a nem is kendőzött irigykedésen és ezen a fügefalevél nélküli itt a teremben szaladgáló szemtelenségen. – No, hát ilyen finom tapintat, s a parlam. érzék, a mi vezető férfiainknál. – Én pedig a dicsőség mámorát lemostam magamról a hüis tusokban s mentem aludni! *Adieu csuf világ!*

Febr. 4. Gondolok arra a mi katolikus reneszánszunkra, mert méltán <így> nevezhetem azt, ami itt körülöttünk feszül s mozog s belebimbózik a világba. Mennyi mindenféle mű és vállalat és iparkodás! Igaz, hogy Isten lát sok hiúságot s hitványságot e mozgalmakban; de hát a polyva közt van sok mag is, s a történelem is így fogja azt megítélni. Én csak hálát adok az Istennek, mikor úgy végiglapozgatok meghívók, értesítések, konferencia- s beszédskémák közt; örül a szívem! Mi mindenről feledkeztem már meg; azután rájövök: hej, hát ez is volt, az is volt! Bizony volt. Az angolkisasszonyok lelki gyakorlatai után elkezdtem a Szent István-Társulatban morális értekezéseket tartani minden hónapban; ez nem tartott soká; egy-két foszlányát őrzöm itt a caritas-ról szóló értekezésnek. Ez volt 1901-ben; azután Pálffy grófnénál (Esterházy u. 44.) tartottam egy-két konferenciát; ebből nőtte ki magát a patronázs havi konferenciája a Sionoknál az Elipszen s utóbb a Szent Margit intézetben. Ezek rendezésében és nyélbeütésében az *inspiratrix Farkas Edith* volt, ez a buzgó kedves lélek, aki szívvel-lélekkel hozzám csatlakozott s igazán *leader-spirit*. Most is látom a *Fortuna* utcai patronázs megnyitásánál; ő volt a *lady-patronesse*; szöke, szép haján a napsugár játszott és én csak *soeur Rosalie*-nak neveztem akkor. Ő vonzott *Budapestre*, lelkesített, dicsért, kért... Isten áldja meg! Pálffy grófnő őt szemelte ki műveinek hordozójává és nagyszerűen bevált. Kanter Károly is nagyrabecsülte. A mi reneszánszunkat a világi papságban jellemzik a *Regnum Marianum* mozgalma a kongregációkkal s a Zászlónkkal. Nagyszerű szellemi támadás volt ez! a derék *Sólymos, Krywald, Izsóf, Nagy Lajos* stb. vezérlete alatt. Büszkék lehetünk rájuk. A másik emlékezetes mű az egyetemi konviktusok, a Szent Imre kör is, meg az internátusok. Jártam oda is, tartottam exhortációkat, gyóntattam... A sajtó terén a *Katolikus Sajtóegyesület, a Pázmány-egylet*. Kezdetben kicsinyek, aztán később mégis csak számba mentek. Hát csak rajta! A fiatal *piaristákat Schütz, Sík, Sebes* stb. ki nem hagyhatom. Főleg az első nagy súlyú ember, pap és tudós. Rendkívül sok fiatal embert neveltek az egyháznak s a keresztény társadalomnak. A Szociális Misszió-társulat fenomenális kiindulásában és tevékenységében párját keresi a katolikus világban. Kevés tagja s főleg arravaló tagja van, de azok megszakadásig dolgoznak s egyre kihatóbban. Van azután számos más jó kikezdés, ilyenek a leány-panziók, a *Collegium Marianum*, a cselédintézet, a *Katolikus Háziasszonyok* törekvései. Örülök, hogy a katholicizmus vén törzse annyi sok hajtással

kiváncsiskodik bele az új világba; azonban azt kell mondanom, hogy ezek szociális cseppek a tenger vagy – mondjuk – a pocsolyák felszínén! Mindebből kivettem a részemet. Deo gratias!

Márc. 19. Megtörtént a nagy»barát-attentátum«; elsütötték a nagyágyút! *Azt mondják, hogy ez a nagyágyú P. Szabó Szádok, egy portentum a Domonkos rendben. Ezt nekem már 1909-ben, ha jól emlékezem, a Pázmány egyesület közvacsoráján ujságolta Thym Adolf, hogyhát baj van, a derék Páter fészkelődik. Ugy is volt! A jezsuita tehát és a derék germanicusok. És lett nagy zavarodás »für nichts und wieder nichts«. S ha nem bizonyos emberkéek bemutatkozása végett talárban és pongyolában. Nekem mindenesetre ekkor mutatkoztak be a megbizhatatlan jóbarátok, s kivetkőztek az én szemeimben azokból az aranyos és himzett dalmatikákból, melyekbe az én véleményem öltöztette őket.*

Nekem igazán »Wurst«, hogy ki írta azt a „Mehr Licht” vagy Klarheit” vagy mi a fene - címe van a füzetkének, mely a „Prohászka-kultusz” ellen feni fogait s belém is vág, azaz hogy nem belém, hanem abba a Popanzba, amelyet képzeletének kócából csavart össze²⁰⁸. – Hát, barátaim, maguk igazán azt gondolják, hogy erre van szüksége az anyaszentegyháznak, – hogy maguk vadkant ölnek benne, aki az Úr szőlőjét fölturja és kiagyarazza? Furcsa lehet maguknak, ha azt néznék ki a világból! Csak elfogult s rosszul tájékoztatott emberektől telik ki az ilyen Don Quijote-iáda. Tőlem ülhetnek a babérjaikon, ha azt gondolják, hogy szedtek s arattak ilyeneket. Bennem ugyan kárt nem tettek; vagy ha azt gondolják, hogy mégis csak átlukasztották a felfujt hólyagot, hát ez a hólyag nem én vagyok, hanem azt önök preparálták, fujták is, meg át is lyukasztották; én legföljebb jót mulatok az egészen.

De hát úgy-e kutya-természetem volna, ha csak haragudva fogaimat csattantanám a kőre, mellyel megdobnak, s a botra, mellyel ütnek, s nem néznék ugyanakkor magamba is, s nem volnék kész mondani mea culpa-t. Culpa-t én talán abban látnék, hogy prédikációimban újat akarok adni s a régit is nekünk való formában bemutatni, s így a szokásos sablonokat s matricákat kerülöm, vagyis azokat föltételezem, azt gondolván, hogy ilyet úgyis kapnak másoktól. Így van ez írásaimban is. Lehetséges, hogy ezért aztán újítónak néznek. Különbösen szívesen elismerem, hogy ez úton kifejezéseim s a beállítás részletesek, s nem mondván itt-ott az egész igazságot, ignorálni vagy tagadni látszanak azt. De csak »látszanak«; mert hiszen a logikus tudja, hogy »propositionis affirmativae praedicatum supponit partialiter«, vagyis, ha valamit állítunk, azzal mást, sok mindenfélét nem tagadunk. Hát e részben a kritikus, pislogó szemű rácsálók lelkiismereti skrupulusokba eshetnek; én a magam részéről tudom, hogy az egyházi tant soha sehol sem tagadtam.

Ápr. 2. Mennyire érzem, hogy a papságnak nemcsak lelkihatalommal, hanem krisztusi erényeivel is kell ékeskednie. Ez a tátongó úr az egyéniségekben a hatalom, a hivatás közt egyrészt, s a krisztusi élet közt másrészt óriási veszedelmet rejt a keresztyénségre nézve; azt a veszedelmet, hogy de facto tagadtatik az isteni elem és erő, vagy úgy elhalványítják azt, hogy nem számít. Nézzük a protestantizmust; az voltaképp kirúgta lábai alól a valóságos, köztünk élő tekintélynek az elvét s azzal elvesztette magát a kinyilatkoztatást. Mert ha az Irást mint kinyilatkoztatást vesszük, akkor annak természetfölöttiségét, vagyis kinyilatkoztatási voltát be nem bizonyíthatjuk. Bizonyítani akarjuk külső és belső érvekkel. A külsők emberiek; s a belsők? Megérzések. De ha megérzések, akkor a belső kinyilatkoztatás, ezek a Szentlélektől eredő megérzések a földolog; minek akkor még Irás? Hát a facit az – s ezért írtam azt mind ide –, hogy a protestantizmus tagadja elvben vagy teszi tönkre elvben a kinyilatkoztatást; sok katolikus pedig tényleg, in actu exercito. Innen a katolikusokban a sok gyakorlati hitetlenség, az egoizmus, az a klasszikus, olasz közöny, a hitnek külsőség-számba vétele. Nézik mint institúciót; nem tagadják, de úgy élnek, hogy kompromittálnak vele és tagadnak gyakorlatilag isteni kinyilatkoztatást. Ez az én benyomásom, melyet az olaszokról s más

²⁰⁸ Lásd még Szabó F. in.: PÉ 119kk,170, 174–75.

műveltekről veszek. Az európai műveltségen azért van ez a jelleg kifejezve: a racionalizmus. A protestáns egyházak áttörték az elvet tannal, mely elvet sok katolikus gyöngített gyakorlattal. A hitből nem engedett, de Krisztus szerint nem élt. Ismétlem, a modern kultúra e két szabadosság erejében s szellemében fejlik s foglal tért. Mi segíthetne rajta? Csak az átélt kereszténység, a köztünk megnyilatkozó isteni erő; semmi más!

Ápr. 14. Tegnap Budapesten voltam, rettenetes, ítéletnap i idő volt. Hózivatar vágatott végig a vidéken s elborított mindent a halál szemfedőjével. A gyorsvonaton mentem föl, de nagyon szomorú voltam az időtől s a kártól, melyet ez az áprilisi vihar fában s természetben tesz. Virágzó cseresnyefák a menyegzői sziromdész pompájában lógatták törni-kész ágaikat! No, azután megtartottam a Petőfi-társaságban beköszöntő felolvasásomat az Akadémia üléstermében: »Milyen mély az üres madárfészek?« címmel. Ezt 1911-ben éltem meg Tragösben; megragadott a madár-lélek kurta lélekzetű élete, az a kurta fonál, mely mint az őszi pókhálósál csak egy-két hétre köt össze madáranyát és fiókot, aztán elszakad; nincs szükség rá. Madarak megfigyelőitől hallottam, hogy a cinege mihelyt repülni tudnak a fiókok, messzire elviszi, azután otthagyja őket; talán hogy incesztus ne legyen köztük; nem a morális, hanem a higiéné miatt. Az Akadémiában »Az intellektualizmus túlhajtásait« 1910. április 11-én olvastam föl nagy, lelkes közönség előtt!

Máj. 3.

Ein kleines Lied²⁰⁹

Ein kleines Lied! Wie gehts nur an,
Daß man so lieb es haben kann?
Was liegt darin? Erzähle!
Es liegt darin ein wenig Klang,
Ein wenig Wohllaut und Gesang
Und eine ganze Seele.

Marie von Ebner – Eschenbach édes kis versét tűzöm ide. Mily egyszerű, mily kedves s mily drága darab életet tud hat sorocskájában elének döbenteni. Igen, »ein wenig Wohllaut und Gesang«, de mindig »eine ganze Seele«. S ezen az utóbbin múlik, ezen fordul minden! Erre emlékezett ez a Goethe-i vers: »Nur wo du bist, sei ganz und herzlich; dann bist du alles, bist unüberwindlich«²¹⁰. Azáltal vagyunk szubjektumok a nagy tárgyi valósággal szemben, hogy a világ központjába az eszmélő és szemlélő, magát adó s saját világát a külső világon megfonó lelket állítjuk. Valamit belőlünk, magunkból! S azután az kell, hogy a világot magunkon áteresztve, megolvastva s alakítva, szubjektíve stilizálva bírjuk. Mi az mind, ha nem én az mind, ha nem általam sajátosan elgondolva, megfogva, végigsímogatva, megszeretve s megcsókolva?

Máj. 5. Egy sajátosan tragikus élet nekem ennek az Ében v. Káplárnak élete. Emlékszem rá 1874-ből; prefektus s filozófiai tanár volt az esztergomi szemináriumban; néhány órát tartott; aztán azt mondták: grófhhoz ment nevelőnek (egy Károlyihoz). Benéztem kirámolt szobájába, lent az infirmárium oldalán a Duna felé eső sarkon; csak egy halálfejet láttam; azt itthagya. Aztán a vadzszenik útjára tévedt; többször találkoztam vele Budapesten; járta a minisztériumokat számológépének patentálása végett. Ide is hívtam egy tanítógyűlésre, s nem váltotta ki itt sem a hozzáfűzött reményt, mert unalmas előadást tartott – megint a számológépről. Aztán megint eljött egyszer ide, s elmondta nekem hitben való kételyeit,

²⁰⁹ Egy kis dal. Miért is van az, hogy az ember ennyire tudja e dalt szeretni? Mi a vonzereje? Mondd meg? Van benne egy kis hangzás egy kis dallam és ének és egy teljes lélek.

²¹⁰ Ahol vagy, légy egész és gyermeki; akkor minden vagy, legyőzhetetlen.

melyek nem az észnek nehézségeiből, hanem az isteni rendelkezés – mondjuk – irracionális adataiból valók. »Omnia quaecumque voluit, fecit« [mindazt, amit akart, megtette.] – ezt lehet arra nézve mondani, ha kérdik, miért nyilatkozta ki magát Isten épen így, s csak ennyinek; miért engedte meg a bűnbeesést; miért követi a kegyelem elosztásában ezt az utat s nem mást, stb. Ezeket a kételyeket versekbe foglalta, le is kopogtatta s nekem megküldte. Mélyen lelkembe nyúl a »Vének imája«; nem volt nyugodt a hit kételyeiben; megnyugvást a hit odaadásában találhatott volna. Erre nem bírtam rásegíteni őt! Hogy ezek a versek végre is kételyekről zengenek, azt utolsó szavai hozzám bizonyítják: adjon <Isten> itt a földön és a mennyben örömtelt életet! Ó, adjon neki is, ha lépései az élet felé nem is bátrak, hanem gyávák, <ha> a letöröttek botlása is volt! Én nagyon tisztelek ily lelket s imádkozom érte!

Máj. 14. Készülünk a római zarándokútra; Viszota teljes munkában; elég bajos dolog is ezt mind úgy rendezni, hogy »klappoljon«. No, de mi ez egy zarándoklat vezetéséhez képest, milyen volt az 1908-i! Mikor Pázmány-egylettel indultunk ad limina. Most magam indulok. Megvettem San Gimignano: Siena monografiáját, s éjjel, álmatlanul ülve »auf meinem Bette« olvasom. Hej, ez az álmatlanság!

Máj. 21. Még valamit arról a mélységes madárfészekről, vagyis inkább azzal kapcsolatban. Azok a kurta psziché-szálak, melyek a madarak lelki világánál megragadtak, nem csak a madaraknál, hanem az embereknél is szerepelnek. Igaz, hogy az emberi psziché nagyobb, szellemi lévén; de azért a fogalmai, képzetei, emlékei mégis csak a lelkének pókhálószállai. Nagy pók a lélek; bele akasztja szállait a végtelenbe is, az álló csillagokba, a napba, a hegyek ormaira, a tenger szakadékaiba; de a fölértéstől annyira esik, mint a pók a világ behálózásától. Kurta fogalmak, vagyis inkább ösztövérek; hosszúak, hiszen elnyúlnak de vékonykák, »timidae providentiae«, félénkek, rezgő kapcsolatok. Egyszer, gondolom 1901- vagy 1902-ben, Máriacellből Ambergen át jöttünk haza s egy útszéli kocsmában háltunk meg, irgend ein »Hausen« war's. Reggel kimentem, s a kis fenyvesen rengett s a napsugárban villogott egy tündéri gyémántos fátyol; harmatcseppes pókháló szövedékével letakart búbajos erdő volt. Az éj rája lehelte lelkét; az éjfél utáni harmat apró gyöngyökben rengett az ágakon s az ágak közt s a fűvön s a virágon. Ime, az ember fogalmi gondolatvilága; a gyöngyök az érzések benne. Most dísz és szépség, mikor gyöngyös és villogtatja a napot; de ha száraz volna a pókhálózat, piszok és szenny volna! Azért a legfőbb parancs: diliges Dominum Deum tuum ex toto corde...et non: percipe ex toto intellectu!²¹¹ Miért? Es kommt wenig dabei heraus! Szépség csak az érzések tisztasága-, gyöngyös, villogó pompájától lesz. »Deus in nebula habitat ...in caligine«; míg a fogalmaknál maradunk, addig piszokba szántva pókháló szállakat eregetünk s feszítünk ki; csak ha a hit fényében érzésünk gyöngyei fűződnek rájuk, lesz elragadó szépség s gyémántos s drágaköves csillogás s ragyogás rajtuk. Ah, diliges diliges Dominum Deum tuum!

Jún. 14. Érdekes levelet kaptam egy angol házbelitől 1914. május 28-i kelettel²¹². »Szépen« lefesti a magyar cselédekét. Azt mondja, hogy ezek a világ legdurvább s kiállhatatlanabb szemetjei. Szegények! Pedig mennyi a derék közte! Ki tudja, milyen hisztérika az english Miss?

Jún. 19. Es ist ganz schauerlich, was die Weiber treiben! No, de így belemászni s elolvadni a pletykás szöszökbe s azután tele lamentálni a világot, azt már csak nő tudja. Hiába beszél az ember, hogy így, hogy úgy, hogy az egész lamentálásnak semmi köze az Úr Jézushoz; hát az semmi; de annál több köze az érzékenységhez, a féltékenységhez és a hiúsághoz.

²¹¹ E latin mondat – és a következők fordítása: Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből ... nem pedig: fogd fel teljes értelemmel. – „Isten a felhőben lakozik, a homályban.” – Ah, szeresd Uradat, Istenedet!

²¹² Schütz így közli az 1913-as év jegyzetei között. Valami tévedés lehet.

Aug. 30. Hányszor vagyok magamnak probléma. Néha érzem, hogy mennyire le van borítva lelkem, úgy hogy az igazi, az eredeti, az a fenék-öntudat nem is jelentkezik a sok ráncszakadt gondolat- és érzéstől; a ránc rakódó kultúrrétegtől, szokástól, rutintól. Ah, ha egy igazi darabra akadnék magamban magamból; arra, ami én vagyok s voltam s volnék! Ah, ha úgy sikerülne levetkőznöm a sok ruhát, burkot; ha sikerülne kibujnom a burokból, a gubóból, mit rám szőttek fonalak! Ha a lelkem meztelen valóját látnám, valódi, szűzies meztelenségében, megpillanthatnám magamat, azt az ismeretlent! Mindenféle embertípusokat különböztetnek meg a filozófok: az igazi és ősi ez: spirituális és animális; a lelki, a tisztult, a derült, a kivált, a kivirágzott ember, s az ösztönös, a mocskos, csatakos, agyagos kófic! A lelkiben lélek, szellem, tehát új csengésű kikezdés, intonáció és ének, új utak, új léptek, új nyomok, melyeken megérzik a szellem könnyedsége, s az, hogy nem tapodták bele a sárba, akik így járnak; a testiben az anyag, az ölelés, a haszon, a letapadás a sárhoz, s a fények is mint kifogások, harapások, kritikák villognak. Hát itt minden lefelé fordult, fej, szív, láb; megvannak ezek is, megvan alakjuk, s orgánumok volnának, melyek felsőbbet hordozzanak, de a felsőbb valahogy belenőtt, hozzánőtt a testhez, a gyomorhoz, a bélhez – anyagiassá lett! S mennyi lehet az ösztönösségből, a számításból, a profitszomjából, az anyag-, a sikerimádásból egy-egy ilyen homo animalisban! Szent Isten, s hová lett a lelke, az az új, felsőbb világ? »Es liegt eine Glocke tief unten im See, zwischen Geröll und Steinen, sie muss in die Höh', wo die Lichter der Ewigkeit scheinen!«²¹³

Okt 15. No, hát megint megjártuk Rómát (szept. 26-án indultam). Sokan vészt sejtve kísérték az úton, azt gondolták, hogy megsütnek a Cancellaria Vecchia előtt. Én nagy bátran mentem oda. Fiumében a vonaton már várt Sándorffy s az Est riportere. Ez utóbbinak fricskát hánytam, mert Viszota segítségével a vonat más oldalán kiszállva rohantunk a hajóra, mialatt az bámult s rám leselkedett a tömegben. Ezek az éhenkórászok filléreikért meghurcolnák az embert! Éjjel szeltük át az Adriát; reggel voltunk Anconában, ahol egy olasz »physician« kiállított egészségünkről bizonyítványt s puó passare volt a grácia. Rómában a Hotel d'Angleterre-be mentünk; nagyon jó, tiszta ház, bárkinek ajánlhatnám.

Itt voltam az 1908-i Pázmány-egyleti zarándoklattal is. Fel is köszöntöttek ötvenedik születésnapomon s ezüst keresztet adtak ajándékba. Egy ilyet a gútai esperes, Palkovich Viktor is adott 1908-ban, mikor nel fervore di Spirito Gútán Csepeyvel, Erdősyvel missziót tartottunk! Deo gratias! No, aztán megvan még 1908-ból a Szent Péter-templom előtti fényképfelvétel. Ugyancsak akkor a Scala Regián vonultunk föl a Sala regiába, s én ott felköszöntöttem a pápát. Bisletinek ketté állt a füle, mikor hallotta a pattogós beszédet. De hát most csak úgy szerényen Viszotával toppantam ide. A pápa fogadott; én megmondtam neki, hogy fájlalom az index-esetet; de nagyon kérem, hogy tudassák az emberrel előbb, ha van kifogásuk. Rómában nem látogattam meg mást, mint Rampolla kardinálist s Wernz jezsuita generálist. A Kollégium a villán, San Pastoréban volt.

Nekem nincsenek illúzióim. Én tudom, hogy a nagyság átlag csinált valami; kiveszem a tudományt, mely igazán olyan lehet, hogy omne tulit punctum. De azért a tudományos presztízs is sokszor csinált. Ez a presztízs leginkább intézmények révén szokott embereket körülglóriázni. Az intézmények multja, nagysága az embereket is nagyoknak lopja be a nagy tömeg lelkébe, de azok nem nagyok rendesen. A presztízs sok más nagyságból való, ami aztán hiposztalódik ebben is, abban is, akinek a nagysághoz semmi köze. Ezekben »ce sont les morts qui parlent«, a régi nagy emberek, a nagy események, a nagy hit s a szentség, mely a kis emberekre is ráveti örök sugarát. Én azért szeretem és tisztelem ezeket a férfiakat is, ha nem is aranyból valók, hanem csak be vannak aranyozva. Hazajövet Subiacoba, Sienába s

²¹³ A tenger mélyén fekszik egy harang, törmelékek és kavicsok között, a magasba kell emelkednie, ahol az örökkévalóság fényei látszanak.

Pádovába néztünk be. Itt a Santonál²¹⁴ misézve úgy raktam magamra a stólát, mint a püspök szokta: »ah, non cosi – mondotta az öltöző fráter – cosi fanno i vescovi.« No, hát megigazítom »da semplice prete«²¹⁵. Hazajöttem; Rómában tiszteltem a pápát; hazahoztam Itáliából sértetlenül hitemet s szeretetemet.

Okt. 15. *Még valamit római emlékeimből: Nem volt tripices kalapom, hanem csak puha szélesebb karimájú kalabrese-féle tökfödőm. Arra biggyesztettem rá az aranyos zöldes pántlikát, a szép kvasztlival. Hát nem föstöttem nagyon monsignore-nek, s vettem is észre, hogy a bronzkapunál a jó svájciak úgy megbámulták a kalabreset, hogy későn vették észre, hogy az alatt püspök rejlik. Azután mégiscsak »Gewehr heraus« volt, dehát elkésve. Mégiscsak jó volna, ha itt még minden térdnadrágban s parókában feszelegne. Gondolom, hogy vén, borotvált inasok, kiket kardinálistól örököl, nagyon erős mentsvárai a tradícióknak; azok tudják, hogyan kell itt forgolódni, legjobban. – Gibbons baltimorei kardinálisnak is meg kellett ezt tapasztalni, mert gyalog járván Róma szent flaszterjén, kapott intelmet, hogy kardinálisnak a város falain belül csak kocsin szabad járni; ha lábon akar, menjen a falak elé. Hát eljött a Vatikánba egy konflisen. Akkor megint más intelmet kapott, hogy kardinális csak kétlovason járhat; hát felült az Omnibuszra. Nohát ilyen bandából nehéz kardinálist faragni. – Rakovszky Stefinek azért mégis a kardinális imponál, s mondta nekem, hogyha valami, hát ez szeretne lenni.*

Szép is az, olyan bíbor harisnyában; hány öcsényi lány irigyelné meg ő eminenciáik vádltakaróit, s szép csattos-lakkos cipőben, nem is cipő az, hanem cipellő, aztán a fejen az az áslí, akarom mondani »zuchetto«. A Pater Ballerini vicce is meg Jókai barátunk humora ebben egyezne, mert P. Ballerini elmondta a morális órában a Collegium Romanumban, hogy volt egy kislány, aki nagy vétek tudatával jött gyónni, és nem bírta a nagy bűnt bevallani; a P. buzdította, hogy csak ki vele, akkor végre vallott; vallotta, hogy azt mondta a kandurnak, sei bello come un cardinale! [olyan szép vagy, mint egy kardinális] – Jókai pedig elmondja: Egy vidéki mulatságon volt Scitovszky kardionális is, ezt meg Janónak hívták és egy rövidlátó írnok abban egyezett meg a babájával, hogy tegyen a hajába piros pántlikát, hogy azon fölismerje. Így történt, hogy az írnok úr Scitovszky őeminenciájába, mint szintén tulipános fejű táncosnéba akadt.

Nov. 4. Mindig nagy érdeklődéssel, s mondhatom, tisztelettel néztem föl a Regnum Marianum papjaira. Van bennük valami iram, a hősiességnek, az Isten-hadseregének páthosza. Úgy török magukat s dolgoznak s fáradsznak s iparkodnak a kereszténységet a világba beállítani, még pedig úgy, hogy ne veszítsen semmit, hanem ellenkezőleg adjon az új miliőben. Az ilyen ifjú társulatoknak s közületeknek megvan ez a szellemük, a primitiae Spiritus, a pünkösdi rózsás hajnal, a szent tüzek, Szent György lándzsahegyének villogása, a bátorság, s a föltétlen hűség az eszmény mellett, minden kétség kizárása s a meggyőződés, hogy itt élünk s átvihetjük az eszményt az életbe, bár fűrni kell a sziklát csikorogva és szikrázva! Valami a hegyi patakok tiszta, friss ütemes- ségéből s csobogásuknak a tisztásokon visszaverődő visszhangjából. Futásuk az induló hangját s zenéjét adja; lépésüktől zenés lesz a kő, a szikla! – Hálát adok Uramnak, Istenemnek, hogy a fiatal papokra rányomhattam a lelkes papság karakterjét s közreműködhettem a gratia-ban, quae est illis per impositionem manuum presbyterii²¹⁶. Adja Isten, hogy ne öregedjenek, ne lanyhuljanak; adja Isten, hogy az esztergomi szeminárium a szellem hegylancos vidéke legyen, s hogy papjain megérezzék, hogy a hegyekből jöttek! Mi lesz azonban, ha ezek megöregszenek s nem lesz új

²¹⁴ A Szentnél, vagyis Páduai Szent Antal oltáránál.

²¹⁵ A testvér figyelmezteti: ne úgy tegye a stólát, mint a püspökök. P. nem vallja be, hogy püspök, alázatosan úgy teszi fel, mint az egyszerű pap.

²¹⁶ Közreműködhettem a kegyelemben, amely a presbiterek kézrátétele által van bennük.

folyam, mely törtet és muzsikál?! Accipe et redde! Accipe benignitatem, redde caritatem! Kaptam és adtam! Tán tovább kellett volna ott maradnom? Tán végleg ott maradnom?

Nov. 11. A jó Marci nevenapja; érdekes Marci; olyan jó, együgyű, itatós-papír-lélek, mely nagyon jó arra, hogy fölszívja, amire borítják s megtartsa ezer szállal. Emlékszem, hogy azt mondtam neki, hogy az újítások az államokban s az egyházban is mind alulról fakadnak, hogy az alsóbb rétegek nyomják a felsőbbeket s kikényszerítenek tőlük, amit lehet. Újításokat a fiatal lélek, a tavaszi erők ébredése, az élet s a történet iránti bizalom provokál, nem pedig a fáradt, öreg emberek, kik az öreg Téttey nagytétényi esperessel, mikor sorba jöttek jubileumán a felköszöntő deputációk, a hatodiknál már felsóhajtott, mondván: »dabit Deus his quoque finem!« [Isten majd véget vet ennek is!]

Nov. 12. (Lelkigyakorlat.) Ó, ha megörökíthetném az érzést, az édes boldogság ízét, melyet érzek s élvezek, mikor e dátumot írom. Szürke, ködös nap, de édes és fölséges. A tegnapi siker ott reszket a lelkemben, mint ezrek öröme, s a szentek közösségének értékeitől, a kölcsönös szimpátiától lesz különösen becses. Jó, jó nekem, hála érte Uramnak!

Isten I. a több jóra hív. Ő maga jót szeret, ő a sugárzó, radikális szeretete a jónak. Aztán van az a vegyes, jót-rosszat sodró folyam, a lét, az a nagy probléma, hogy hogyan lehet belőle. Véges lévén, ő az, a jót véve; nem ő az, a végességet, a tagadást véve. De azért tudom, hogy ő sugárzó szeretettel szereti a jót. Diligis omnia... Szereti a testi jót, az erőt, a formát, a szépséget; a lelki jót, észt, belátást, emlékezőt, akaratot, szabadságot, éneket, művészetet, egyéniséget, kellemet, erőteljt, finomságot, bájt, magatartást; a természetfeletti jót: hitet, reményt, szeretetet, alázatot, türelmet, engedelmisséget, irgalmat, igazságot, mértékletességet, okosságot, tudást...

Ellenkezik a rosszal, természetes ösztönszerűséggel s ellentéttel, mint a sötéttséggel a fény s a tisztasággal a piszok.

Mi is szeressük a jót. Szeressük mindenkiben, s a rosszat gyűlöljük. Ha valaki jól ír, prédikál, gyóntat: örülni neki ... hát nem tetszik a jó?! Ha valaki rosszat beszél, viselkedik: ne tessék, ne nevéssünk ... hát tetszik a rossz?

II. Ő az állandó jóra hív. Nem változik. Mi is. De tele vagy változékonysággal. Jóról rosszra, reményből félelemre, örömről gyászba, hallgatásból fecsegésbe, komolyságból könnyelműségre, szeretetből civódásra, szellemi vidámságból testi élvezetekbe... Aztán magaviseletünk fegyelmetlen, csélcsep, tartásunk járásunk, közlekedésünk, társalgásunk fegyelmetlen, ötletes, kiszámíthatatlan...

III. Az istenileg értékes jóra. Ezt belénk nyomja az emberi javaknál mélyebben, hogy a súlypont az istenileg jó legyen; hogy ez, mint vízár, elárhassa az emberi érzékenykedések pocsótait; hogy a vezető s irányító hatalom, mely hatalmas evezőcsapásokkal lökést is, irányít is ad, az isteni tekintet legyen. Oculi mei semper ad Dominum! Tehát, ha valami nem sikerül, az nem baj, hiszen én az istenit azért is bírom; s ha emberek nem dicsérnek, az nem baj, hiszen nem azért dolgozom! Istenért! Istenért!

Isten engesztelékeny... nála »plena redemptio« és »plena remissio«; egy fohással rendet csinálhatunk. Nem tesz szemrehányást, nem szégyenít, nem neheztel, nem utal rá, nem idegenedik el, nem szeret kevésbé, nem vonja meg bizalmas barátságát, hanem úgy van, mintha semmi sem történt volna. Kiment az isteni lelkeségből, lecsapódott az óceános folyamból; e kristály mélységekben fönn nem akadt, az átlátszó vízoszlopokban nem akadt fönn. Hát ezért vízhez hasonlít az isteni életfolyam, melyben minden lecsapódik, nem marad benne. Ha belekeverünk valamit a folyásba, ezer lépésnyire már a víz kivetette. Nem viszi az idegen, csúf csunyaságot, piszkot. Az idegen neki, tehát kiveteti... Ott ezer lépésnyire már nem tud róla, nem cipeli. De jó, hogy nem cipeli, hisz ez az ő korrektsége, önmagában befejezett elegendősége. Érintkezik sok olajjal, sok iszappal, de surran fölötte, s ami beléje keveredett, azon túlrad.

Igy nézem az isteni ethoszt, ezt a kristályságot; ezt az előkelőséget. Hogy nézem! Van mélysége, fölénye, radikális jósága – az az inkarnált távortartás; rátartóssága – az a fölötte-állása minden kisszerűségnek, ösztönösen zavarosnak, bűnösen piszkosnak...

Ez akkor történik az isteni ethoszban, mikor én bűnhődöm, vagyis mikor a lelkemből kivetődik a szenny; mikor bennem oszlik a kavargós, zavaros élethullám, s ahogyan bennem oszlik s ülepszik s kiválik: úgy benne... Az emberi ethosz magában csinálja, préludál; e folyamat benne kezdődik, s az isteni ethoszban már tündöklük a jóság, a kivált kiemelkedett jóság, mely tudott válni, elszakadni, elkülönülni s friss szépségben önmagát megint bírni. Ah, ez a hegyi patak, mikor tisztul, megint a régi szépségében szökell, ugrik, játszik... Ah, mint a gejzirban a mélység letartott temperamentuma, a nagy terhek alatt összeszorult vízszugár szabadságvágya tör ki: úgy bennem az isteni ethosz vágya!...

S mi hogyan bocsátunk meg; vagyis milyen ethosz, a jóság magához-térése, emancipálódása, tisztulása a beállt s átszenvedett sérelmek s zavarok után? Mily nehezen bocsátunk meg bántóinknak! Magunkkal visszük, cipeljük, mint egy piszkos folyás mindent! kavarg benne; minden, ami beleesett, szemét, rongy, hagyma, ami beszűrődött az országútról, a csatornákból, azt el nem eresztí, viszi. Folyton zavarja, újra meg újra szétszedi, újra elhomályosul tőle; nincs az a fénykapacitása, az a tükrözési temperamentuma, az a kiválósága és az a rassz-jósága, mely a rossztól borzad természete szerint... Ah, nem! Ganajat, trágját, szemetet nem szedek ... rongyot sem ... szemetesláda nem fejem, rongyszedő sem vagyok. Azért föl, föl, ki az érzékenység gyulladásából, ki a sérelmek túlfűtött pletykakuckójából, ki, ki! Szeretnek sleppel járni, de milyennel; mindenki sértett méltóságának foszlányait hurcolja... Ah, Schleppträger, du Dreckschlepper...

Márványcsatornában piszok-hó levét... rozsdás szegeket, ócskavasat, bársony étuikben!

Isten beéri, csak annyit akar, mennyit adhatsz... beéri! Tetteket nem kíván, sem nagy penitenciát ... elég a könny... Ezechiás sírt (4Kir. 20; Iz. 38) s 15 évet adott életéhez; Péter sírt... De a lator nem sírt, csak kért...

Isten könnyörül. Minden emberi fogyatkozás iránt résztvevő: vakság, süketség, vagy hülyeség, belátáshiány, félkegyelműség... De nem könnyörületes a rossz iránt, mi tőlünk függ; akarja, hogy ellene tegyünk: így ha fölösleges dolgok után vágyunk, ha szomorkodunk a jón, ha megszólunk, mások jó nevét elhomályosítjuk, ha önszeretet, fejesség..., ha az intelmet nem szeretjük, hanem a hízélgést, ha érzékiek vagyunk...Ime, ez ellen »agere«, akcióban van az Úr. Ez gondolata, ez törvénye, ebben adja magát ... a többet! A jobbat...

Isten nyugalma. Fel nem indul. Nincs benne ellentmondó, küszködő elem; hanem csupa áttetsző erő és öröm. Indulat nélkül nem lehetünk, de kell korlátoznunk, mert kár a sok erőért s idegért. Ott lent, ahol az ember kavarg, érzékiségében s zavarában, ki nem kerülhető; de mindig emelkedni kell, Istenbe beleakasztani magát, Istennel társalogni lebilincselően, élénken, sűrűn, s ezáltal elfordulni, ellankadni a más oldal iránt. Kell a szimpathia által apathiába esni. Intentus in Deum sensus, s a többi elhaljon. Láthatjuk akkor ezt meg azt, de nem törődünk vele; halljuk, mintha nem hallanók. Ego autem tamquam surdus non audiebam, et tamquam mutus non aperui os meum (Ps. 37, 14). Bízunk az embereket végre is saját lelkiismeretükre, mi pedig Istenre; úgy élünk.

Isten önzetlen, vagyis haszna nincs; nem az hajtja, hanem jósága a cselekvésre. Jót akar... a szándék fönséges tisztasága. A mienk is legyen: az ideális cél, itt és most a több lelkiség, szentség: az az Isten akarata! Istenem, mily kevés kerül ebből! Ha majd ő lapátaival szórja a szélbe kicsépel jóságot, mennyi lesz a polyva benne! Ah, a tiszta szemeket, amelyekben az ethosz, a lelkiség csirái vannak, szeretem. Úgy nézek rájuk, mint tavaszra. Aztán azt is, hogy jól tegyünk, jól; lelkünk iparkodásával, odafordulásával, úgy mintha üdvünk, Isten dicsősége függne attól; mintha utoljára végeznők. Ne gondoljunk egyesnél a másokra; ne legyen vágyunk, figyelmünk másfelé.

Én a legfontosabb művemet öntökéletesedésemben ismerem föl: bennható ige: az átható a kisebb, a materiálisabb rész, de az értékesebb a bennmaradó! – Szeretni, de az érzéket mindig kivetkezni. Főleg a másik személy iránt. – Ma, nov. 14-én gyóntam. Deo gratias!

Nov. 22. Annyi tény, hogy az index-história után valahogy idegenül éreztem magamat az egyházban, idegenül, mint ki nem tartozom az egyházat képviselő, inkább a formalitások togáiban feszelő emberekhez, akik az akták és trakták közt nem törődnek sokat a világ problémáival. Ezek az emberek azt hiszik, hogy nekik csak repetálni kell, ami már meg van mondva, beleharapva mindenkibe, aki csak problémát vet is föl s aki azt gondolja: hát hisz, ha ez a ház öreg, vén, tiszteletreméltó ház, annál több reparálásra lesz szüksége. De meg azért is éreztem magamat idegenül, mert nem lehet biztonságosan és bátorságosan dolgoznom, azt kell hinnem, hogy félreértések hinárába kerülök. Mily büszkén s bátran álltam én Samassa előtt, aki azt mondta nekem, mikor mint püspök tisztelegtem nála, hogy indexre tétet: »No, azt szeretném látni!« S íme, meg kellett látnom, amit lehetetlennek s képtelenségnek tartottam.

Dec. 3. A Bibliotheca Vitae jelentkezett s megterhelte számlámat 175 K-val. No, üsse kő, szívesen fizetek, mert nagyon örülök ennek a vállalatnak. Igaz, hogy a Révai-testvérek csinálják. A jó Toma²¹⁷ ezekkel állt össze. Az ő gondolata volt az »Élet« könyveinek több sorozatát adni. Így összeállított dolgozataimból is valamit! Nagyon életrevaló ember s remélem, beválik a Kollégiumban is! Kollégium és Élet, ezek ott együtt megvannak a Fehérvári-úton. Még emlékszem a Kollégium fölszentelésére, gondolom 1908-ban, Apponyi Albert is ott volt; Kohl és én. Én szentbeszédet tartottam a kápolnában.

Dec. 15. Nem tudom, minek tulajdonítsam, de az én lelkemben a legnagyobb hatalom a szépség, melynek teljesen hódolok. Nem értem az igazságtól s jóságtól absztraháló szépséget, hiszen ilyet nem is fogadnék el; de az igazság- és jóságnak előttem a szépségbe kell öltözködniök, mert míg ezt nem teszik, azt érzem, hogy szegények s nincs ruhájuk, az ami jár nekik. Azt is gondolom, hogy az igazságnak s jóságnak nemcsak ruhája, formája a szépség, hanem hogy fegyvere, sajátos, fölséges felszerelése, kard és nyíl, kétélű, hegyes; igaz, hogy soha öldöklésre, hanem csak hódításra beállítva. A szépség a legnagyobb hódító erő. Kár, hogy az Isten szépségéről semmi fogalmunk; de mi lesz velünk, ha az egyszer elénk lép, s a mi szépség-szomjas lelkünket elárasztja! Nekem a szépség ének és élvezet. Hát ki féltse a szépséget az utilitarizmus- s materializmustól? Lehet azt féltetni? Lehet-e félni, hogy ütközéseknél a rövidebbet húzza?

A szépség nekem érték; nem kell, hogy jogilag enyém legyen. Enyém az, minél jobban tudom élvezni. Azé leginkább, aki ittasan tudja nézni s magába szívni. Azé, akinek életszükséglete. Hogy aztán vannak Tolsztojok, orosz diáknők, kik a slampet, piszkos fésületlenséget különb emberségnek nézik, ezek aberrációk, s gondolom, hogy onnan valók, abból magyarázhatók, hogy a szépséggel visszaéltek s azt tisztelni s előtte tartózkodva visszahúzódnak elfelejtették. Hát mit mondjak például Thorwaldsen sajátos nő-megvetéséről, aki állította, hogy sohasem volt köztük szűz; hogy alázat és tisztaság abszurdítások. Ime, az élő szépség megvetése egy szobrászban; de honnan van ez? Megmondja Schadow: »Er hatte bei seiner Maitresse üble Erfahrungen gemacht. Ausgestattet mit hinreissender persönlicher Liebenswürdigkeit, gemütvoll, reich, schön und eigentlich gutmütig, gelang ihm alles und daß war sein Unglück«²¹⁸. Ezek az emberek nélkülözik a tiszteletet s a szeretetet s a tisztaság ütemességét s a fegyelem mértékét, s így a szépség kiesik a keretből s leesik a piedesztálról. A szépséget is tisztelni kell; csak annak számára marad kincs és érték, aki tiszteli. A

²¹⁷ Toma István, Szt. Imre-konviktusi prefektus akkor.

²¹⁸ Rossz tapasztalatokra tett szert szeretőjénél. T. magával ragadó, rendkívüli személyes szeretetre- méltósággal rendelkezett, melegszívű, gazdag, szép és különösen jólelkű volt, minden sikerült neki, és ez volt szerencsétlensége.

tiszteletlenség a komisz emberség ösztönét fordítja ki s hozza felszínre; akkor fuccs, a nagy Pán meghal, a muzsák, s a nimfák elszaladnak a csőcselék csörtetése elől.

Dec. 20. Még valamit az előbbi témáról. Schadownál olvasom, hogy némelyek mindent meztelenül akartak látni, sőt, hogy a hóbortos Bettina egyszer azt akarta, hogy a szentcsaládot meztelenül fesse. Mire való ez? De megint az ellenkező véglét, mely még az Úr Jézust is kifogásolja, ha meztelenül feszítik keresztre. Jaj, jaj! odi profanum vulgus; hisz ez a csőcselék, az érzékiség, a kéj veszekedése. Amit Isten akart s teremtett, azt kell nézni! Azt! »Beschau die Bilder, die Natur mit reinem Auge, so wie das Kunstwerk, Abbild und Abglanz derselben, so rein, wie dieselbe ursprünglich aus des Schöpfers Hand hervorging. Du trägst deinen eigenen, ob reinen oder verderbten Sinn in das Kunstwerk hinein und es wird, ganz abgesehen vom Gegenstand, ein keusches oder unreines Kunstwerk werden.«²¹⁹ Tehát a lelki műveltség teszi!

²¹⁹ Szemléld a képeket, a természetet tiszta szemmel, úgy mint a műalkotást, annak hasonmását vagy tükröződését, oly tisztán, ahogy azok eredetileg a Teremtő kezéből kikerültek. Te a saját tiszta vagy megromlott érzékedet viszed be a műalkotásokba és az, teljesen függetlenül a tárgytól, szúzi vagy tisztátalan műalkotás lesz.

1914

Jan. 15. Csodálatos ember ez a Hörbiger Hans, Maschinen-Ingenieur! Mennyi levelet írt már nekem, s az ő Glazialkosmogoniája valóban fölséges s összefogó betekintést nyújt a világalakulás problémáiba!²²⁰ S az a nagy buzgalom, mellyel meglátását világ-világossággá akarja kigyujtani, hogy az egész szellemi világ az Isten ez új kinyilatkoztatásának fényében fürödjön, megindít! A fanatizmus ereje, az apostolság s a próféta-ság lelke dolgozik benne! Tudom, hogy talán nincs igaza; s azért értem P. Fényi levelét is, mely szerint lehetséges, hogy »teljesen eltévesztett, legalább alapnélküli elméletről van szó!« Mennyire fáj ez a mi prófétáknak, aki gyöngé oldalát, t.i. hipotetikus kiindulását háttérbe szorítja az ügyes s a dolgokra illő magyarázatok szenzációs sikerei mögé. Azzal már nem törődik, hogy hát igaz-e az alapfeltét: az óriási ősi csillagok pukkadása! Pedig ha ez nem pukkad, akkor a theoria pukkad.

Jan. 28. Nem mondhatom, hogy mi minden feszeng s feszül bennem, s hogy mily életigények jelentkeznek öntudatomban. Néha úgy szeretnék új életmódot stilizálni magamnak. Tudom, hogy az erkölcsi korlátokat sohasem szabad átlépni, mert az erkölcsi mértékek megállapítására egy emberi élet nem elég, s hogy az egész emberiség mily sokáig küszködött, míg valami világosságot teremtett az erkölcsi törvények kategóriái közé²²¹. Ez sajtóságon megalázó s az embert szerénységre intő körülmény, s azután szinte megfélemlít, hogy öntudatunknak sok hegyen-völgyön, szakadékokon keresztül utána kell járnia saját természetünk törvényeinek; hogy egy örökös ködből sikerül néha-néha kiemelkedniök a természet legmagasabb géniuszainak, hogy megláthassák az igazságot, azt, ami szent, ami boldogító nekünk! A többi ember, akik ezt a tragikumot nem érzik, pökhendi módon túlteszi magát mindenre, ami szent, ami tilalomfa, ami lefátyolozott szépség, hogy aztán blazirtan bámuljon saját élete romjaira. A gazdag életek azok, melyek az általános elvek eligazítása mellett sok egyéni s eredeti s változatos adatot tudnak teremteni s azzal tarkítani az általános sablonokat.

Gerely Józseffel egyszer-kétszer voltam vacsorán. Hazamenet elmondta nekem, hogy mi tűnik föl a »Diadalmas Világnézetben«. Az, hogy írójának nem voltak szenvedélyes problémái; a hit ütközéseit átélhette, de az élet, a vér, a társadalom nem ütközött benne; e részben elzárt öbölben élt. Kitűnő kritika, melyet én két kézzel aláírok; s okos, a mélybe ható kritika. Úgy van; én tapsolom meg. Az élet nem ütközött bennem. A szemináriumi élet az én öblöm volt, de nem nyílt tengerem. S ezt Gerely kiérezte. Neki tán más tapasztalatai voltak. Én tisztelem tehetségét, kitarását. Imponált nekem világlátott s világban forgolódott egyénisége. Hallottam róla több mindenfélét, de hát nem tudom, mi igaz abból, mi nem; ütközésnek s problémának mindenesetre való volt ez. Csakhogy most az a kérdés, honnan vegyük papjainkat? Azok közül-e, akik látnak, tudnak, de nem ütköznek; vagy azok közül, akik ütközésben állnak? Ez utóbbiak nem ébresztenek bizalmat a hívekben. A hívek olyan papokat akarnak, kiket a problémák erkölcsileg meg nem viseltek, s a kódex szerint kifogástalanok, s akikről inkább azt mondják, hogy az életet amúgy igazában nem ismerik. Akik meg vannak viselve s talán bölcsőbbek, azokhoz nem tudnak föltekinteni; pedig ez az igény, hogy föltekinthessenek rájuk, ha nem is érdemük, hanem csak kegyelmük, hogy fönt állnak s le nem sodortattak. De hát a Szent Szűz is ilyen!

²²⁰ Lásd ÖM 4,219.: „Jeges kozmogónia s lelkes világnézet”. (Phil. Fauth: Hoerbigers Glazialkosmogonie,) – 239: Új Kozmogónia. – Mindkét tanulmány újra megjelent a *Föld és ég* II. kötetében.

²²¹ Vö: Schütz jegyzete: ÖM 23,363/16.

Febr. 3. Hihetetlen, hogy mennyi tapasztalat van az élet széles s durva szövetébe szőve, amit az emberek nem igen becsülnek, s ami sehol sincs a könyvben. Így például az a sok tudás a háziállatok körül, azok kezelése, azután az emberek s állatok gyógyítása körül. Van bizonyára sok tévely s babona köztük, de sok aranysemer, mint a patakok homokjában. Például, hogy a tyúkoknak télen meleg vízben föláztatott zabot adnak s attól tojnak; hogy a hólyagbajoknál (kő) teát adnak, vizet, melyben napraforgó-magot főztek ki. Máskor hallottam nagy meglepetésemre, hogy a tyúk petefészke különválva egyik oldalon hegyesebb, a másik oldalon tompább petéket mutat s hogy a hegyesek a hím, s a tompábbak a nőtojásokat adják. Péczelitől hallottam, hogy ezek fölváltva érnek meg s jönnek termékenyítés alá, illetőleg elromlanak, ha nem termékenyülnek; s ő ugyanezt az emberről, az emberi ivarszervről is állítja. Azt is mondta, hogy ki lehet számítani, hogy mikor jön női, mikor hím-tojás létre. Ez igazán valami nagyon egyszerű rendszer; s hiszem, hogy a természetnek az az átlagos arányszáma hímek és nők között valami nagyon egyszerű berendezésen alapszik. Ime, két részre osztott petefészkek, kétféle tojásokkal, felváltva érnek meg s termékenyülnek. Ha ezt a rendszert Péczeli kidolgozza s tudományos mázzal ellátja, világhírű ember lesz. Pedig ez a tojás is csak Kolumbus-tojás. Egyszerűbben a folyamat, mely a hozzávetőlegesen egyforma arányokat biztosítja nők és hímek közt, nem mehet végbe.

Febr. 11. *Sokszor elrémülök, ha a nagy hivatástalanságot szemlélem a papságban, melynek ijesztő kiadása azokban a kanonokokban s püspökökben látható, kik a mameluki pályán, a Tisza-kormány képviselőiül ültek be a stallumokba. Rettenetes, hánytató látvány! No, odi profanum vulgus hoc! Hát pl. az a jeles.*

Febr. 15. *Dehát az egyház-anyáinkkal, mint az a Hunyadi Imréné özvegyisége, nehéz volt boldogulni. Hát így Brühl Jóskának is elfogyott Ürményben a jókedve, s megkörnyékezte a jó Vaszary-t, hogy tegye vicerektorrá. Így is lett, s azután a canonia ölébe evezett. Brühl Jóska, hallom, jól van, bár szemevilágát féltették. No, de adjon Isten neki sok napsugárt. Naiv, talpig becsületes, jó pap. Hej, az az Ürmény! Azok a szép napok Úrnapiján s más ünnepeken, mikor ott voltam! Az a kedves kör s a jó tót falu, s Tóth Károly dr., ez a bronzarcú, magyar katolikus az ő nemzetmentő tervével, hogy a Schulbruderekkel helyettesíti a tanítóságot, s lesz megint új keresztény Magyarország! No, meg a k. Testvér Liliósa, süket volt, mint az ágyu, de mindig mosolygott, mint egy Allerheiligen – Strietz, a jó mosolygós kalács. Tény egy ideális hely, plébánia és plébános! Kár, hogy elment onnan. Volt az ott gazdálkodás Ürményben, ahol a gazdaasszony naponként tizenhét liter tejet elgazdálkodott; pedig öten voltak a háznép! No, mindegy. Brühl Jóska azt nem tudta, hogy mennyi az tizenhét liter. De másra emlékszem, amit mondott, arra a pompás dologra, hogy volt ott valahol két plébános, jó barát, kik minden hétfőn meglátogatták egymást. Az egyiknek az volt a szokása, hogy elmondta, mit prédikált tegnap, mármint vasárnap. A másik unni kezdte a dolgot s gondolt egyet. Legközelebb, mikor megint eljött a recitatore, a vendéglátó meregette a levest, s elkezdte mélységes hangon: »Jöjj el Szentlélek Úristen...« a kellő kántori tremulákkal. No, akkor bár kissé kesernyésen, észbe kapott a prédikátor, s nemcsak a levest, de a prédikációt is lenyelte s többé ott már nem szónokolt! – Hát az nem volt pompás, mikor Jozsinkó Udvardon a Szent Anna-kápolnában misézett, s a gyerek nem találván a csengetyűt, úgy csengetett, hogy dalolta: cingilingi ... cingilingi? Így Sanctus-kor s az Úrfelmutatáskor is; no, aztán mondja valaki, hogy a parasztgyerekekben nincs invenció!*

Márc. 1. Ó, miért nem szeretünk erős, bátor szeretettel, isteni szeretettel mindent, amit isteni mértékekkel szeretni lehet? Miért mássza meg lelkünket mindenféle hernyó, és csipdesi kellemetlenkedő szúnyog, azok a kétkedő, aggódó gondolatok, a gyöngeségnek a reflexei? Miért nem vágunk neki, s hagyjuk szétcsipkedni s szétcsipetezni lelkünket skrupulusokkal, reflexiókkal, a tehetetlenség s bátortalanság hajtásaival? Igen bátor, erős szeretettel szeretni, egész odaadással, ex toto corde, anima, viribus! Morális csak ott van igazi, ahol ilyen lélek-egészség, integritás van!

Márc. 3. »Virginem castam exhibere Christo.«²²² A leány átadja magát Krisztusnak, mert csak fél-szerű; keresi kiegészítését s egyesül Krisztussal. Biztos, hogy a szűzeknek más a lelkiállapotuk Krisztussal szemben, mint a férfiaknak; azt érzik; s nekem előadta valaki, hogy igen is az ilyen följánlott másképp érez, mint férfi érezhet; mert Krisztusé, – az övé. Dilectus meus mihi et ego illi [Kedvesem az enyém, és én az övé. Én 2,16] – ezt csak a nő mondhatja, az Írásban is az mondja. Már most zárjunk ki minden vágyat a biológiai egyesülésre, – az természetes; de megmarad a női psziché, ahogy van férfi psziché vele szemben, s a nő keresi felét, s a férfi is fele-ségét. A léleknek ez a vágya nyer kielégülést a szűznek önfeláldozásában. Ő már nem néz férfi után, van neki jegyese, Krisztus. Ez megállja a helyét. A férfi ezt nem teheti, de azért a Krisztussal való egyesülésben mint lépcsőfokot használhatja azt az igényét, hogy ő is fél-szerű, hogy kiegészítést keres, s hogy valamint mint ember az alkata s lelke szerint a nőre van beállítva: úgy e szükségletet s hajlamot a Krisztussal való egyesülésben érvényesíti, nem biológice, hanem sokkal elementárisabban, szenvedélyesebben, mert az ember hevesebben s vágatóbban akar egyesülni Istennel, mint bárki s bármi mással. Az is egyesülés, ez is; de ez eminensebb s az örökkévalóság páthoszával telítve. Hát egyesüljünk Istennel mint örvénybe szaladó forgács, mint a ciklon által fölkapott falevél, s élvezzük ölelését. Már most az olyan Freud-féle orvosok azt fogják mondani erre, hogy íme a vallás is erosz. Az olyan, mintha valaki azt mondaná: Ime, a pálma is moszat, mert lélezkzik az is, ez is.

Ápr. 3. ... *Felhozhatta volna az isztiméri esperest, (anno dazumal), aki ellen az volt a panasz, hogy nem gyóntat; a püspök megintette; na jól van, – gondolta az esperes, – majd gyóntatok. Hát mikor a gyónók kint voltak már a templomban, ő kinyitotta dühösen a sekrestye-ajtót s kiordított: „Also wer bei mir beichten will, der soll hinein kommen”, mintha hozzátette volna „dem werde ich die Lust nehmen”²²³ Nem is jött hozzá senki, – egy lélek sem.*

Ápr. 6. Március 11–16-án Újvidéken tartottam lelkigyakorlatokat a nőknek s este a főgimnáziumban konferenciákat a férfiaknak. Sok-sok áldással járt ez a munka, s legnagyobb kegyelmeket talán én kaptam. »Concupiscit et deficit anima mea in atriis Domini«²²⁴. Nem tudom kifejezni azt a mélységes tiszteletet, hódolatot s imádást, melyet Urunknak s Istenünknek mindnyájunktól kapnia kellene. Néha tényleg teljesen szétfoszlik a lelkem, s érzem azt, amit naponkint a 118. zsoltárban imádkozunk. Ah, a te lelkedet, a szívedet, akaratodat, szent törvényedet nézem, áhítom, rögzítem, megkívánom, s az életemet adnám oda, hogy teljesítsük azt, éljünk érte, benne! *Ámon Pál, a mons. plébános szívesen látott. Ő, vagyis szülei, atyja fehérvári. Én mindenkiben teljes naivsággal az egy ívás alapján (Coll. Germ.-ból való ő is) a testvért látom s percig sem kételkedem őszinte s kritika nélküli jóindulatában! Mikor hazajöttem, már eltemették a jó Kiefler kanonokot. Ez is mint V.[értesacsai] plébános igazi pátriárkája volt népének; jó derék lelki. atya; de panaszkodott, hogy alig tud megélni; szó és szósz, minden igaz jelentés nélkül, de V. Acsán ugyancsak megél még a pap.*

Ápr. 8. Borzasztó a művészek tolakodása; hogy többen is le akarnak festeni vagy márványba vésni. Istenem, ez is a hiúság vásárából való! Ha az ember felkapaszkodott, illetőleg feltolták az uborkafára – ezt Isten előtt mondhatom, hogy én nem kapaszkodtam a székesfehérvári püspöki uborkafára, – hát megörökítendőnek ítélik. Természetesen nekik az kenyérkereset. Nekem azonban nagyon kínos s valóságos szenvedés, hogy a világban megörökítsenek. Az nekem nem dukál. Az Úr Jézus leplezze le az égben rajtam az ő vonásait; a Szentlélek az én művészem. Ah, Uram, én szegény bűnös, alázattal imádlak s

²²² „Hogy tiszta szűzként vezesselek Krisztushoz.” (2Kor 11,2)

²²³ Nahát, aki nálam gyónni akar, az jöjjön be, – ... annak majd elveszem a kedvét.

²²⁴ „Lelkem vágyakozva eped az Úr udvaraiba.” Zsolt 84,3.

kérlek, töröld le lelkem foltjait, mosd le rólam a hulla-vért, a hulla-szagot! tisztíts meg ... te, te alakíts, s nem márványból, hanem lelkiségből, dicsőséged tükrözéséből!

Mennyit jártam 1904–1905-ben a jó M. E. műtermébe, ahol ő festett engem Andor György barátunk akciója következtében, aki tanítványaim körében gyűjtést rendezett, hogy lefestessen az esztergomi szeminárium részére. Az azután rám uszította K. M. barátunkat, akinek itt a püspöki palota kertre néző szobájában negyven, sage: negyven óráig álltam a pulpitusnál, s csinált belőlem oly kemény marcona alakot, hogy magam is megacélosodom rajta, ha ránézek. A kép kétezer márkáért tán még ma is kapható. Azután a jó Kallós Ede szobrászművész gyötört, jártam ki számtalanszor a Honvéd-utcába, a világ végére s ugyancsak el nem talált; kínos műremek! Nem is tudom, hol, merre van; ha alá nem írják, hogy ki ez, rám nem ismernek s felednek. No, de ez kell; ez nem én vagyok. Én csak Te akarok lenni, Te, ki vagy tőkém, forrásom, napsugaram, pálmám, Üdvözítőm; kinek vérét iszom, kinek áldozata, annak tüze, ritmusa bennem vibrál. Én örök Alkotóm!

Ápr. 9. Nem sikereket, de győzelmeket – vagy mondjuk inkább, tetteket akarjunk. Hát a siker nem tett? Igen, az is tett; de nekem egy magasabbrendű tett kell; az, mely akkor is tett, sőt azért nagyobb tett, mert nem siker. Ezek a nagy tettek az Isten akaratának teljesítése, akárhogy föst is a világ, akár rózsásan, akár sötéten, akárhogy pezseg a vér, s dagadnak a könnyimirigyek. Ezek a legnagyobb tettek, azok a fölényes tettek, mert csalódások s sikertelenségek fölött állnak; ezek az erőteljes, hatalmas tettek, csupa izom s erő s lélek. Ide tartozik mint nagy tett a szenvedés, mely emel, tisztít s Istenhez közelebb hoz. Ez a szenvedés tett, melyben legyőzzük a rosszat: tehát valami pozitív aktivitás; es ist ein inneres Lachen, ein Aufjubeln, im Sinne des Heiligen Paulus und des Armen von Assisi.

Und das höchste der Güter bleibt mir
Leiden und Reifen²²⁵.

(Philip Witkop).

Ápr. 12. Mily csodája a kegyelemnek ez a Komáromi Erzsi. Ennyi fölény, ennyi emelkedettség s mélység. Szenvédeiseiben nemcsak megadás, de jókedv s nagy szeretet Isten iránt. Az ő kezétől veszi a szenvedést s hálát ad neki. Igazán tiszteletreméltó lelkiállapot, melyre szert tehet az egyszerű, szegény napszámosnak gyermeke. A lelki fölényhez s erényességhez nem kell értelmi műveltség, hanem kell az örök célnak erős szembevétele s a nagy keresztény igazságok szerint beállított élet! Itt nem a fogalmak esnek latba, hanem az eszmények, a megtestesült fogalmak, a verba Dei! Ha egészséges lenne, szép nő volna; most bizonyos, hogy remek, szép lélek – testben, melyet egyre vagdálnak, s mely csorog.

Ápr. 15. Néha a jó Father Boehm is jelentkezik Amerikából. Kiváló, szögletes lélek, mely eszményi kiindulásokat vesz s azokat sok ügyetlenséggel s csalódással s keserőséggel véghezvinni iparkodik. Tiszta lélek, nehézkes kiejtéssel, durva hanggal; merő jóság, jóságos szemekkel, s egész nap pipával a szájában. A buzgóság vitte; nem bírt megmaradni Nosztrán; őt is hívták látományok, mint Szent Pál apostolt; látta lélekben a szegény magyarokat s tótokat Amerikában, amint nyög a hitük s vész az erkölcsük, s készen volt elhatározása: megyek s segítek rajtuk. Elment; öccsét is elvitte; az szabó. Clevelandba került s hitközséget alakított; ott látogatta meg őt 1904-ben Izsóf, Sebők és én²²⁶. Éjjel is látogatta híveit a place-eken; mert nappal dolgoznak a gyárakban. Fából épített plébániája tele volt poloskával, úgyhogy én csak az első éjjel aludtam ott ágyban, mikor holtfáradtan jöttünk az Erie tavon hajón; azután prédikáltunk, gyóntattunk. Első éjjel aludtam, azután menekültem a

²²⁵ És a legfőbb jó marad számomra a szenvedés és az érés.

²²⁶ Vö. 16,272kk. – Boehmről: 291kk.

viaszvászonnal áthúzott kanapéra. Sebők s Izsóf pedig az asztalon feküdtek. Ha reggel kimentem a templomba, a jó Father Boehm az ő fekte, hosszú lebernyeges kabátjában ott feküdt lent a szobában a szofán; aludt, ki tudja, mikor jött haza.

Nagy teológiai nehézsége volt, hogy honnan a nagy buzgóság és hithűség az eretnokségben, melyet az egyház annyira elítél, s Isten annyira kegyel, hogy csodálatos áhítatra és erényekre segíti. Erre a teológiának vannak fogalmai, de nincs cáfolata; mert annyi tény, hogy tömérdek sok heretikus százszor jobb, mint sokan közülünk, quorum primus ego sum. (elsősorban én).

Clevelandből Buffaloba ment, miután az a keserű s hálátlan lázadás és a front érte őt, hogy Európából hazajövet (akkor nálam is volt) plébániáját mástól (gondolom Csemnitzkitől) elfoglalva találta. Beleült az ipse, s a hívek Boehm bácsiról, az öregről semmit sem akartak tudni. A püspök nem védte meg jogait, mert azzal fenyegették, hogy kálvinistákká lesznek. Father Boehmnek ez borzasztóan fájt, s nem volt benne az a lelkeség, hogy lerázta volna cipőjéről a port s azt mondta volna: »könnt mich gern haben«; hanem próbálkozott igazságot szerezni magának; nem sikerült. Engem is tribulált, hogy küldjem vissza az egyleti védnökségeket a clevelandi hitközségnek; de én ezzel nem zavartam a vizet. Jó, hogy nem kívánta, hogy küldjem vissza az amerikaiaktól nekem ajándékba küldött pásztorbotot (1907-ben vagy 1908-ban küldték). No, ezt nem kívánta. Most már ritkábban ír, de mindig a jó »Karolko« érzelmeivel. Sok-sok kegyelmet vettem a házában, a márianosztrai plébánián! Ah, mennyi áldás s kegyelem szövődik a buzgó, jó papok életébe, ha igazán Krisztust keresik, s nem esnek ki a lelkipásztorok szerepéből a béresekébe!

Ápr. 16. Mennyi kegyelem nekem ezek az egyetemi templomban tartott konferenciák s a nőknek adott lelkigyakorlatok! Ah, Uram, míg szuszogok, addig add, hogy megtarthassam. Ezt a szép visszhangot vettem valakitől, ki nem írt mást, csak ezt az egy kártyát küldte A. de Vigny szavaival:

En verité,
A voir ce que l'on fut sur terre et ce qu' on laisse,
Seul le silence est grand ;tout le rest est faiblesse.²²⁷
(A. de Vigny).

Máj. 1. Szent, fölséges május; a mi szent Majánk<nak>, nem a pogány istennőnek, hanem a Szent Szűznek az ünnepe! Kápolnám tündéri színeiben, mintha zöld lombsátoron át szivárognának fényei, áll oltáromon Krisztus, s oldalt a lourdesi Szűz! Szentségeim, Istenem s Isten-anyám, ti vagytok Májusom igazán!

Máj. 4. A bérálás hónapja. Szeretem s imádom a Szentlelket, s úgy szeretném kiszolgáltatni a szentséget, hogy viharozzanak s tüzet fogjanak a lelkek. Lélek-gyújtás, pünkösdi tűz, új világalakítás: ez a bérálásnak az intenciója. Ezt nem tévesztem szem elől. De az intenciónak olyannak kell lennie, mely a sacramentum-ot hordozza, a feladó, a kiszolgáltató részéről alkotja. Ha az intenció megvan, akkor a tűznek gyúlnia, az égési rohamnak kitörnie kell. Ha tavaszkor a kertben égetem az orgona s bodza-, galagonyaágakat, s a tűz »megfogamzik«, mily ropogó s pattogó erőszakkal nyilal föl; ez a Lélek képe. No, de mi égjen? Mi égjen? Itt a baj. Egy hájas, földies, agyaggal, lim-lommal betapasztott, szellemileg »kretin« nép. Ha összehasonlítom a hindukkal, a boncokkal, a dervisekkel ... jaj, Uram, ez a nyugati kultúra az anyagiasság pondrója; azt bámulja, a pénzt s a nemi viszketeget s dürrögést kergeti. Társadalmunk fölött »la caligine del mondo«, »insignis superbia«; tele

²²⁷ A. de Vigny: *La mort du loup* (A farkas halála): Valójában, látni azt, ami az ember a földön volt és amit itthagya, egyedül a csend nagy; minden más gyengeség.

göggel, pökhendiséggel a lelkek; a fizika itt szellemi füstté lesz; kormosak lesznek ezek az »emberkék« tőle. »Vidit fumum superbiae similem« – írja Szent Ágoston!

Mindig gyujtani szeretném a lelkeket s nem akarom csak rájuk hárítani a sacramentum hatálytalanságának okát; nem, nem! Az apostolok ráadták a lelket arra, akit bérmáltak, s a Lélek gyujtott, nem kérdezte a keresztényt, hogy akar-e égni. Hát mikor Japánban vagy Indiában a tűzön átmennek félméter vastag izzó parazon, s meg nem égnék! Ahogyan ott lekötik a tűz erejét, hogy ne égesse a lábakat, akár piszkos, akár tiszta emberek lábai; úgy itt is kellene gyujtani a tüzet, hogy égessen lelket, akár tiszta, akár piszkos; hiszen majd tisztul általa! – A theológia természetesen magyaráz okosan s distingvál tűz és tűz, okság s alkalmasság közt... Nem, nem testvérek; én értem a theológiát, de a bérmálásban a Szentléleknek pünkösdt kell csinálnia, a lelket átformálnia, új világot teremtenie. Hát hol van ez mind? S akarják-e ezt a püspökök? a papok? lelket váró keresztények? Nem szabad lestrófolnunk várakozásunkat, hanem ellenkezőleg fokoznunk kell azt úgy, ahogy Krisztus akarta! A vége mégis csak az, hogy ebben az ember-lápban minden szikra, a szent tűz is, sűrű, békanyálas fertővé lesz; így történt az első tűzzel az első Jeruzsálem pusztulása után; így a második nagy leromlásban!

Máj. 5. No, a jó Meszlényi püspök is elment már az égbe. Többször gondolok rá, jókedvére, ügyes társalgási modorára, valamiféle szellemességére, jószívűségére s amellet szeszélyességére s alaptalanságára. A szemináriumban Esztergomban nagyszerű elnöke s előlülője volt a társaságnak, huncutkodni s évelődni tudott; de ha a kávé vagy a leves rossz volt, vége volt minden mulatságnak. Különben az akkori szemináriumi társaság a legszerencsésebb kollégium volt: egyetértés, megbecsülés, tréfa, jókedv – no, meg nagyszerű asztal.

Jún. 1. Nincs a léleknek oly reneszánszos kútfeje, mint a szeretet heve. Mitől ifjuljon, ha nem saját buzgóságától? Mitől húzódjék ki s egyenesedjék föl s kitarja karjait, lelkét, ha nem szíve gerjedelmétől? Az élet s az ének, az öröm s boldogság a szívből fakad, azt tölti el. Olyan »duzzogó«, mint a vér! Ah, szent Communio! Te vagy az én ifjúságom, tüzem s gerjedelmem; te vagy erjedésem, tisztulásom; benned s általad ifjulok s tisztulok meg! Te jössz s illetsz; s mikor érintesz, akkor megrendülök, s átfut rajtam a tűz, az élet, a meleg élet! S ha liliomos s illatos s mámoros az oltár, s ha az erdők zöld árnyai s fényei szállnak végig a kápolnán; ha a szöglet homályában elbújnak s aztán észrevétlenül s lassan megint kigyúlnak... Ah, Istenem Uram, mit csináljak? Hisz nem érti, aki nem éli. Csak az tudja, aki érzi. Nem is tudja, – mit fogalmak matricái?! – ha nem éli; ő az, az az élő ő, – ő, maga. Ezt így ízelítőül s kimondhatatlan boldogítóul! Ah, Jesu mi... Jesu, quem diligo, in quo vivo!

Jún. 2. Felicitas desideriorum quies (Szent Ágoston). Mikor csend van, de életbőség s életöröm s nem lemondás van! Nem buddhizmus, hanem krisztianizmus! A »quies« az a győzelmes, muzsikáló szép élet. Az a szép, az a harmonikus, szépen megvonalozott s a lelket madonnás s apollós arcokon sugárzó élet! Honnan vegyük? Isten akaratát s szeretetét s szenvedélyét kell élnünk. Ezt úgy mondják: Isten akaratán való megadás. De e kifejezésen megérzik az iga szaga, a nyiszáló ökörnyak szaga! Nem jó az, hogy megadás, hanem ez a jó: Istennel egyet-akarás. – egyet vele, azt az isteni nagyot és jót, egyet bele, azt a hatalmas szép vonalat; egyet vele, azt a monumentális, örök boldogságba vezető indulatot. Az nagy is, világ- s betegség- s kellemetlenség- s viszontagság-főlényes. Ah, igen, az az a nem-emberi stílus, az az idegenszerű valami bennünk, ami nem mi, anyag és vér, hanem más, ami fölöttünk van. S ami mégis mi volnánk, mi mert az embert Isten a maga képére alkotta, s így az ósarchoz s az összépséghez kívánczik s sír utána; de nem bírja a képet magából kiemelni, kiszínezni, kilelkezni! Ah, bennünk rejlik s kifelé vajúdo kezdetleges istenesség ... ah! Titok és tragikum! De rajta! Tegyük, vajúdjunk, szüljünk ... szüljük magunkat!

Jún. 9. »Es gibt keine Glückseligkeit, die im Widerspruche steht mit dem Seelenadel«²²⁸. Ezt tartom, s nem is lehetséges, hogy másképp érzek. Minden viszonyaimban a szépet, jót, nemeset igyekszem szemmel tartani, s lelkiismeretemet ez iránt úgy eligazítani, hogy minden szeretetemben azt vállalhassam: szent az a szeretet, mely hevít! Rólam el lehet mondani, hogy nagyon szeretem a nőt, de mindig úgy mint szent titkot, mint misztikus berket, mint tiszta forrást. S ez az érzés nem vész bennem, azért, mert nem nősültem. Bennem az értintetlen, s ezért folytonos és nem vész ! Ah, akik örökké szeretni akartok, ne ereszketek le; legyen szeretetetek mindig lelki, akkor is, mikor testet szeret! Ezt csak az érti meg, aki teszi; a többi olyan, mint az ökör; lelegeli a hímes rétet!

Jún. 18. Foerster barátunk nyaralásra Wildhaust ajánlja Canton Sankt-Gallenben. Ő még mindig az a furcsa se hús, se hal keresztény; nem katolikus, s nem is protestáns. Így nem jut el az igazsághoz, melyre csak nagy odaadással s átadással lehet jutni. Sok híve van köztünk is; az öreg Pálffy Geraldine is az, némi katolikus fenntartással. Mióta Budapesten 1911-ben az új városházán megtartotta előadásait, melyeken Apponyi gróf is részt vett, azóta sokan tiszteljük s ajánljuk műveit.

Megkaptam a „Mi lapunk” júni 14-én kiadott számát. – Báthory Nándorné szerkeszti. Ez egy kiváló finom érzésű pompás temperamentumú, kitűnő s könnyű tollú írónő. – Az Isten hozta hozzánk. – Oly ideális természetű s oly nyíltszemű s jószívű, hogy nem tartott ki a sivár, hitetlen, ledér s legalábbis léha körben. – Elvetődött Pálffy grófnőhöz s eljött s csatlakozott hozzánk. – Edithez is hűséges, becsüli, bár megmondja a hibáit és kiböki kifogásait. Valóságos Madame Sans gêne, s ha van olyan, Madame Terrible. Mondtam neki írja meg memoárjait. Nemcsak a nagy politikusok irkáljanak, de a szellemdús lelkek is, kik köztünk és velünk élnek s kik szellemdúsak s naivok! „A mi lapunk” közli beszédemet, melyet az Orsz. Kath. Nővédő Egy máj. 20-iki Közgyűlésen tartottam. – A gondolatok nincsenek kifejtve. Az nekem unalmas. Pedig Báthory mama nem szereti ezt a sűrű kását, mondta nekem, ő a pikáns szöszöket szereti, a hígakat, – nem ilyen túltömött, ki nem fejtett éppen azért valahogyan nyers gondolattalalást. A Szoc. Missz. t-nak van „Értesítője”, ez fölhörpinti az én havi leveleimet, már t.i. úgy hogy ezek beszünnek. Hát az Értesítőből mi lesz még? Denique ahol valami mozog, annak sajtótermék is kell, ez vetítőtükre a gondolatnak.

Jún. 20. Tele a levegő mindenféle fülledtséggel, bizonytalansággal. No, nem képzelhetek magamnak lazább talajt, mint ezt az osztrák-magyar nagyhatalmat. Ilyet dirigálni nagy kín lehet; de minek is exisztál ez? No, de Isten veled, politika! Szebbről is írhatok. Van egy nagy tengeri csigahéj-szenteltvíztartónk a kápolna előtt. Az ablak a folyosón mindig nyitva, s így egy szemfüles (inkább füles, mert buta) muscicapa²²⁹ ott rakott fészket a szenteltvíztartóban ! Most ott fészkelődik öt buksifejű fiók egymás hátán. Feljebb akasztottam a tartót. A muscicapa, gondolom, sok szívszorongást állt ki, mikor minket ott alatta járn-kelni látott !

Jún. 25. Hihetetlen, hogy mily kevésbé vagyok én az, aminek lennem kell. Úgy érzem, hogy az az idegenség, mely a püspöki palotát a mindenkori püspöknek csak haszonélvezetre engedi át s megéreztetni vele, hogy voltaképp nincs otthon, a lélekben öntudatlanul is mindenféleképpen érvényesül. Nálam t.i. az úgy van, hogy én az adminisztrációt nem becsülöm sokra. Tudom, hogy kell, s megteszem; de én azt hiszem, hogy aki tanít s gyóntat s szolgál személyesen szegényt s javít s jótanácsokat ad igazi lelki készséggel s érdeklődéssel, az többet tesz, mintha firkál aktákat. Én tényleg idegenül járok mint püspök ez utcákon. Látom is, hogy a mi turáni közönségünk – a közvetlen érdekköröket kivéve – mily keveset hederít a püspökre: *gondolom, hogy cifraságnak tartja, mégha nem is játszik viola-zöld papagáj divatszineiben. A mi bögcseinket, a mi betyár legényeinket nem környékezte meg a*

²²⁸ Nincs boldogság, amely ellentétben áll a lelki nemességgel.

²²⁹ A muscicapa a légykapó (rigószzerű, szürke, rovarevő, vonuló énekesmadár) tudományos neve.

tiszteletnek még megsejtése sem. Azt is gondolom, hogy én jobban tisztetem a papságot, mint az engem. Ezzel ugyan nem dicséretet mondtam magamról; de hiszem, hogy igaz, mert minden papnak lábát megcsókolnám. Azokat a nagy várakozásokat is, melyeket az egyénekhez, a trónra lépő királyokhoz s az egyházmegyékben a püspökökhöz kötnek, átlag a presztizs, a nimbusz játékainak tartom; mert amit legjobbat tehetnek, az, hogy új s – adja Isten –, hozzáértőbb férfúkat hozhatnak fölszínre, s hogy egyes elhanyagolt irányokat karolnak föl.

Hát Istenem, akiben mákszemnyi érzék s érzés volt, az érezte, hogy azt a *mágnáspüspök* tempót, melyet örököltünk az ötvenes évekből, meg kellett reformálni, s hogy a papnevelőket szintén lélekkel s szellemmel kellett átjírni; hogy kellett lelkipásztorkodó papságot a magyar egyházban nevelni. Nem tagadom, hogy sok történt az utolsó negyven év alatt; de haladunk-e úgy, hogy viszont sok erényt s lelki jót, melyet azok a korok bírtak, el nem veszítettünk? A tiszteletet, az engedelmességet, a szubordináció szellemét! Hány fiatal óriás mozog itt a színen, s hány szabadúszó hagyja el a régi gályát?! Szóval a külsőséget, a nagyuraságot, az örökölt előkelőséget nem gusztálom; de a lelkiséget, a szolid egyszerű műveltséget, a munkát s lelkiismeretességet, a tetőtől-talpig, s bőrtől a velőig való becsületességet, azt szeretem. S kívánom, hogy ne fény s pompa s méltóság vezessen, hanem reális lelkiség. Ebben a szférában aztán nem érzem magamat idegennek. Végre is kimondhatom, hogy ami engem idegenszerűen érint mindebben, püspöki mivoltomban, főrendiségemben s viszonyaimban is, az a nagy világiasság s a történelmi fejlődés által túlságosan visszazsoritott krisztusi élet hiánya. – Tu autem Domine miserere nobis!

Jún. 29. Ma este sétára indulva hallottam Ferenc Ferdinánd – s hitvese lelövéséről. Szerb összeesküvők tették. No, most lángban a politika, s lángban talán a világ. Szerencsétlen Ausztria, mely népek törmelékéből áll s brecciát, konglomerátumot akar képezni, ahelyett, hogy hagyná s ne nyomorítaná elvből, egy politikai agyрэmből kiindulva, a világot. Ezek a mi oltott politikusaink s buta, naplopó diplomatáink hirdetik, hogy ez nemzetközi, világtörténelmi szükséglet!

Júl. 4. Tele a levegő, hogy lesz háború, s azt mondják, hogy nem lehet tartani a gazdasági helyzetet, olyan rossz. Azt remélik, hogy ha jól kiverekszenek s minél többet a levegőbe repítenek, ha minél többet fogyasztanak s rontanak s a Moloch száját s hasát tömik, annál jobb lesz. Ebből én ugyan semmit sem értek; legfőljebb azt érthetem belőle, amit a rabló tesz, hogy ha nincs neki, hát elmegy rabolni s hoz haza. Hát ha nem hoz, s elverik, vagy ott hagyja fogát? No, de ily nemeslelkű vállalatnál ilyennel is kell számolni.

Júl. 5. Elmegyek Lorchba Ludwighez. Meglátogatom. Jó, hű lélek.

Aug. 4. Lóhalálában jöttem haza Brandból Vorarlbergben. Kapuzárás előtt. Bludenzben már cipelték a nehéztestű s léptű lovakat. Háború, háború! A vonatok tömve. Salzburgban álltam éjjel 12-től 3-ig a rács előtt táskámmal; mikor kinyílt a rács, vágatva elfoglaltam még egy helyet a második osztályban.

Lorchban jó volt, onnan Freiburgba mentünk a Pfalzon s Titisee-hez föl. Werthmann kalauzolt; Freiburg kedves szép, gemütlich város és a sokoltárú dóm és a Studenten, Bierhaus s a jó sör! Jaj, csak tudnék aludni! De hát mit nekem sör és vacsora, ha aztán nézhetem a holdat! Lorchból csak annyit, hogy rossz benyomást tett rám a sok kiránduló hajó vasárnap, a zene, tánc, dinom-dánom. Ki fog minket magunkba téríteni; vagy igazán nincs mit keresnünk magunkban? Lélek? Szépség? Szentség? Úgy jártam a Rajna-parton, mintha kultúránk teljes lezüllését éreztem volna. Gondoltam az áprilisi éjtszakára, mikor a Titanic elsüllyedt. A pompás hajó, mindennel fölszerelve a mélybe szállt kérérlhetetlenül, s táncoltak rajta. A jó Stead is leszállt, s a banda állítólag a »Nearer o Jesus to you« [Közelebb, ó Jézus, Hozzád] éneket harsogtatta. Hát igen, de mily butaság a vég, még ha vallásos zöngékkal hangzik el a sötétségben? Július 18-án, szombaton elvégeztem gyónásomat Bregenzben a kapucinusoknál. Eddig kísért Ludwig. Ott vasárnap aranyos napsugárban felültem a Sankt Margaretenbe

iramló vonatra s két órákor már Buchsban voltam s vártam a póstakocsit Wildhausba. No, onnan csak elvágytam, s egy hét múlva elmentünk Brandba, gyönyörű helyre Bludenz mellett. Ott is sokat virrasztottam. Fel, a Lüner-Seehez nem értem. Egy hét múlva, uccu neki, haza iramodtunk. Jó volt.

Aug. 18. Esik az eső, s a bakák fölvonulnak s ordítják: éljen a háború! Van-e rettenetesebb téboly s alávalóság? S ez mint hazafiség is fest. Egészen új mentalitás szállja meg az embereket; óriási megfeszülés, erőkifejtés, bátorság, áldozatkészség, hűség! De ez mind a bestializmus szekerén, mely emberhullák fölött hempereg! No, hát erről én nem írok itt. Ezt nem dicsőítem. Tudom, hogy sok nagy érzés fakad a harcok s kínok között, de nem, nem, nincs közöm az öldöklő világhoz. Nem Istennek, nem Krisztusnak világa ez! Mi közöm hozzá?! E házakhoz s hazákhoz, melyeknek lakói egymást agyba-főbe verik, srapnelezik, gránátózzák! Ah, mily igaz, hogy odi profanum vulgus! Favete linguis! [Gyűlölöm a profán tömeget. Fékezétek nyelveteket.] Hallgassatok róla s nyelvöltögetéseire s frázisaira azt feleljétek, amit Krisztus mondott: nesciunt quid faciunt! [Nem tudják, hogy mit cselekszenek.] Gondolják, hogy kultúremberek, pedig kultúrából egy szikra sincs bennük!

Szept. 23. Nincs kedvem írni. Körülöttem ugyan a lelkesedés Izvolszki kitérősei fűtik a levegőt, s az embereket valami dühféle ragadja; de ha a mélyre nézek, s kérdelem, hogy itt mi történik, hát megborzadok. Ilyen embermészárlást provokálni alávaló imperialista, angol hasakat s zsebeket féltő s cári hóbortokat szolgáló érdekekért: ez igazán ördögi. Lapjaink írnak Izvolszkij s más orosz s francia méregkeverőkről, s már folyik a harc, az öldöklés s a bestializmus. Az újságolvasó közönség izgatottan várja a híreket, mialatt a csontok törnek s a testvérgyilkosság dühébe beleheccelt katonák kilehelik lelküket. Nem, ezt elgondolni is borzasztó. Hol van itt a krisztusi szellem? De minek a pokolban Krisztust emlegetni? S ez a szégyen, ah, hogy ég a lelkem, melyben hit és érzés van! No, a »princeps huius mundi« [e világ fejedelme, ti. a sátán] erősen ül székében s kormányoz ropogósan! S ezek a mi lapjaink mint örült dervisek ugrálják körül a hekatombákat! Ezeket kellene odakül- deni, de nem a főhadiszállásra, hanem a gödrökbe! Az is jellemző, hogy a dicső Európa most a japánoktól tanulta meg az árkokat, gödröket ásó háborúskodást.

Okt. 4. Már benne vagyunk a harci romantikában s hősi halál fikcióiban. Hősi halált szenved mindenki, akit ott agyonütnek vagy lepuffognak. Természetesen vannak hősök is; de a hősök nincsenek seregesen. Azt hiába hirdetik. Ez is szópuffancs és frázis. Hős = nagy lélek. Hány van ilyen? Vagy ezek a felhajtott mezei hadak ilyenek? Ne vádoljon senki rossz- vagy beteg-májúsággal, de a józan eszemet nem adom ez áron. Hősiesség nagyság, fölény, s azután hősiesség üdv és béke. Hős, ki békét nem vív ki, tulajdonképpen csak erkölcsi akrobata; ezeket is elnyeli a halál, s az győz fölöttük. Hős az, ki az életet s a halált is legyőzi. Ilyen csak az, aki Krisztusban hal meg s üdvöt talál s a béke olajágából köt magának koszorút. *Vannak naturalista jó emberek, – ezek jók, de a bűnt nem győzik le, sem a halált.* Vannak, kik bátran halnak meg, de ha hitetlenül, úgy a semmiségbe indulnak s sem üdvöt, sem békét nem találnak. Fides victoria. Caritas expellit timorem. [A hit győzelem. A szeretet elűzi a félelmet.] Aki így nem fél, az igazán hős.

Okt. 24. No, a jó Kiefler kanonok talán megfordul sírjában, hogy a házából liszt-, rizs-, köles-raktár lett, a dicső Armee-Intendatur kezei alatt. Valahonnan leszöktek ezek a trének; de jó lábuk lehet, hogy Galiciából ide értek. Ez már a jeles osztrák Rückwerts-Konzentrierung stílusában történhetik. Az újságokból az ember édes-keveset tud. Azok hazudnak napszámba s elhallgatnak minden kellemetlent. Jaj, de utálatos mesterség az újságírás, a legtöbb gazember e tollszár-Bakonyban cserkészget. Mennyit hazudtak s hazudnak ellenünk külföldön, s meny- nyit hazudnak a »mi érdekünkben!«

Okt. 25. Hogy a sok keserőségbe athéni sót is keverjek, Kereszty bácsi (akit Kreuzernek hívtak – mondják a rossz nyelvek) egy német versét örökítem meg: „Das erste ist des Schiffes größter Feind, Mit dem zweiten bin ich selbst gemeint, Das dritte ist der größte Fluß in

Bayern, Mit dem vierten kannst du getrost feuern.²³⁰ Mi az? Poliákovics bácsi szerint: »das End vom per-du« [a pertu vége]. Ezt valami híres énekestől hallotta. Hej, Náci bácsi és Böske néni és a Luckenbacher fácánjai! Jó dolgunk volt Szobon s Nosztrán, mikor ott kiségittem!

Okt. 25. Kaptam egy fizikát... selmecebányai tanártól. Hívő, derék lélek, az anima Ecclesiae [az Egyház lelke] van s él benne. Ott tartottam a lelki gyakorlatokat április 29-e körül. A templomban az uraknak konferenciákat; onnan az ismeretség. Ó, fölséges tájék, hegyek, kálvária, betlehemes város a hegyoldalon s a völgyekben! Most is az vagy, mint mikor öt-hatéves koromban Rózsahegyről Nyitra felé jövet bedöcögtünk fiákeren macskaköves kövezeteden a vendéglő kapuján... erre az egy dologra: az esőben villogó kövezetre s a nagyvendéglő kapuba való behajtásra emlékszem, semmi egyéb! Most többre! Deo gratias!

Nov. 2. Bájtalán s kietlen ez a székesfehérvári közvetlen környék. Legszebb őszkor, mikor a napnyugta bűvös, izzó pompát kanyarít magának szemfödőül. Van ott minden szín és fény, zsaránok és üszök, leheletek, olvadások, a forrasztó erő színpompája. Főleg a lila s bíborszínek tengerei... gomolygó, majd réteges felhők lépcsői s magaslatai, bevonva s átjárva a minden színt és fényt egyesítő napsugár töréseinek lehetőségétől. Ha pedig sétálunk ezen a száraz réten vagy azon a vizes réten, ha kalandozunk Mór felé, hol a Gaja s a Mór s Bodajk felől jövő vizek nyúlnak el, hát bájból itt kevés van. No, de miért van Tobakos-utca, s minek megy neki a rózsáskert alatt a bodajki víz a Tobakos-utcának? Hát ezek a vizek titokzatos erőt hordoznak, magnéziumot, a bodajki szent magnéziumos tóból jönnek, s ilyen víz kell a legfinomabb bőr (szattyán) kikészítésére. A Reé-család is tímár-család volt; Elzászból jött ide s felfedezte, hogy ez a csúf tobakos csatorna hathatós víz. Hát a csúnya vízbe is intelligens szemmel kell nézni; attól szebb lesz a táj. Mindenütt sok a titok; s a lélek ezeket nézze, szemlélje, csodálja s élvezze.

Nov. 30. A rettenetes csatákról s veszteségekről, no meg a sajtó hazugságairól nem írok. Igazi boszorkánytánc a hatalom trónja s az aranyborjú körül. Rettenetes, az ember szégyenli magát, hogy ember! Odi profanum vulgus et arceo! Hanem az advent felé fordulok ... Ah, mily más, léleknek való levegő-ég van itt, s mily emberek! Emberek, kiket így jellemeznek: hic venit ut testimonium perhiberet de lumine [ő azért jött, hogy tanúságot tegyen a világosságról – Jn 1,7] ... A nagy hivatása az embernek, a prófétának: a tanúskodás a világosságról. A szellemi világban járnak a nagy éjszakák, mélységes sötétségek, fekete viharok, s ez volna a hivatásunk, hogy tanúságot tegyünk a világosságról ... mi mindnyájan! Tenebrae eum non comprehenderunt [A sötétség nem fogta föl – Jn 1,5] ... azok nem értik; tanúskodnunk kell, hogy értsék. Azért akarta az Úr: sic luceat lux vestra, ut videant opera et glorificent [Úgy világoskodjék a ti világosságtok, hogy lássák jöttetteiteket és magasztalják mennyei Atyákat. Mt 5,16.] ...

Dec. 7. Tegnap meghalt Andor (Anhäupel) György esztergomi kanonok. Kedves szőkefürtű diákom volt 1883–84-ben Esztergomban. Rómába segítem. Nagyon jó, igazi germán kedély, nem annyira mély, mint inkább szórakozott, de a szíve arany volt. Hetey esztergomi irodaigazgató kiemelte őt esztergomi szemináriumi tanárkodásából, s az aulába került: fölmászott a polcra. Azután a minisztériumba került. Szép volt tőle, hogy mikor indexre kerültem, eljött hozzám s szinte bocsánatot kért, hogy cenzúrázta az Intellektualizmus kinövéseit. No, de hiszen nem baj; s a skóla szerint az nekem dukált. A János-szanatóriumban halt meg. R. i. p.²³¹

Dec. 8. Dúl a harc, az átok: s a »király ruháját« viselő »hősök« egymást ütik fejbe; amellet az ember-állat összes ösztöne! A háború nagy sötétség, de világító, vagyis

²³⁰ Az első a hajó legnagyobb ellensége, a második énréam vonatkozik. A harmadik a legnagyobb folyó Bajorországban, a negyedikkel vígan ünnepelhetsz.

²³¹ Vö. Szabó, PÉ 170–172.

útbaigazító s kinyilatkoztató sötétség; kinyilatkoztatja, hogy hányféle ember van: van vad ember s van szelídített, de vadságba visszahanyatló ember; s van lelki ember. Vakard meg az úgynevezett kultúrembert, s kiverődik rajta a vadállat. Nekem már beszélhetnek kultúráról; a kultúra már letűnt, s maradt a szemétdomb, a vérbajos, szifilises, buta, gőgös erőszak. A kultúra megveszett, s dühösebb mintha farkas volna; kegyetlenebbül is pusztít. S végre is mi szimpatikusabb: a veszett eb vagy a farkas? Hej, Tolsztoj, ha ezt még láttad volna! Csakhogy tudod, mi a baj? Az hogy a te farkasaid is megvesztek. Szóval, massa damnationis! [Kárhózat tömege!]

Dec. 19. »Esik még a kutyára a dér«, bunkózzák egymást az európai kultúra fiai. Az ember azt hinné, hogy a legrémesebb irtó harcot folytatják; nem robbantanak sziklákat úgy mint embercsontokat. Nekem egyáltalában megáll az eszem, s ha a háborúra gondolok, nem találok más megoldást, mint azt, hogy aki magát felmagasztalja, az megaláztatik. Az európai kultúra, melyet az értelmi fejlődés szédülete hitetlenségbe sodort, voltaképp mindannyiszor a nihilizmusba téved. A háború gyakorlati nihilizmus. A nihilizmus az a hazugság s blazirtság, mely a lelket megszállja; az a nirvána, melyben nem csak életcéltudatot, hanem eo ipso emberi méltóságunk tudatát elvesztjük. Nos, ha az elvész, nincs akadálya az egymásirtásnak. Nézzétek ezeket az ember vadászokat! Egy tiszt elmondta nekem, hogy biztos fedezékből hogyan lőtte le az oroszokat. Jó lövő volt; a bakák nyujtogatták neki a Manlichert s ő egymásután lepuffantotta az »embereket«. A kultúra tépelődik a közjó fölött; tanult, művelt embereket nevel, de az Isten, vagyis a dolgok folyásában megnyilatkozó isteni akarat azt mondja rájuk: Non est mihi voluntas in vobis! [Nincs bennetek akaratom.] Elismerem, hogy van hősies vonás a bátor katonában, az, hogy életét nem tartja legfelsőbb kincsnek; de ez nem a kultúrából való, sőt abból az ellenkező való.

Dec. 25. Laus tibi parvule Christe! [Dicsőség neked Kisded Krisztus!] Mi mindent gondoltam már rólad; de ahogy így fekszel, te édes csöppség, hát igazán csöpp vagy, s ha gyöngédségedet, titokszerű bájodat s tisztaságot nézem, »sicut stillae super granum«. Milyen is volt az a harmatos »Királyrét« Murány vára körül? Mennyi virág s harmatcsepp! Hát édes Jézus, a te barlangod s a te szereteted engem arra a harmatos, még le nem kaszált, csupavirág rétre emlékeztet ... emlékeztet a hajnali harmatra. Olyan a te lelked s a te evangéliumod, oly naív, oly friss, oly szent, oly misztikus s oly bájos. Ah, gyermekem, emberem, Istenem!

1915

Jan. 2. Már Roger Bacon nagy súlyt fektetett a tradíciókra abban az értelemben, hogy nagyon gyarlónak tartotta az értelmet, s azt hitte, hogy Isten a régieknek sok ismeretet adott a természet, s a csillagok, a növények, a kövek körül, s bár van értelmes ismeretünk (ő azonban ezt is per illuminationem és nem per abstractionem magyarázta), de azért a nagy folyama a tudásnak az ősi tradíció. Ez jut eszembe, ha Makfalvy államtitkár »ősipásztorára« gondolok, meg egyáltalában arra az óriási tudás- és ismeret-kincsre, mely a népben van. Van itt sok babona is, de sok-sok ismeret. Azt is gondolom, hogy kiváló gyógyításoknál és az állatokra való behatásoknál nagy szerep jut a médiumos psziché kisugárzásának is. Vannak ráolvasások s kiolvasások (a mi losonci malacunknak is kiolvasta a férgeit egy kanász, és semmiféle terpentint nem használt ott); vannak csodás behatások juhászoknál, tradíciók, műfogások és lelkiségek. Ezt az orvosok nem veszik számba; csak ha néha-néha föltűnik valaki, akinek megvan a karizmája a »curationum«-nak (Kneip bácsi), aki a vízben, a papsajtban, pityangban stb.-ben csodaszereket lát; akkor hajnalodik a doktor-éjjeleken is. De hát – ami nincs a könyvben, az nem igaz. Quod non est in actis, non est in mundo [Ami nincs az aktában, az nincs a világban]. Hát az »ősi ember«, aki gyógyít? Hát döngetik az Ősibe való járkálás divatját papjaink; de Istenem; nemcsak babona s butaság lesz az, hanem valamiféle pszichés-sugárzás. No, de vissza Makfalvy őspásztoraihoz. Ez karácsony éjjel a nagy akolban s a vele egy tető alatti istállóban Isten-tiszteletet tart az állat-állománnyal együtt. Oltárt csinál, lámpásokat gyújt, oda jönnek aztán a juhászok, bojtárok, egy bizonyos ponton egyszerre bög és béget az egész állatsereg. »Már csak hárman vagyunk őspásztorok« – mondja a somogyiséplaki őspásztor. Mi mindent olvasni a minisztériumokról, az Orpheusok befolyásairól, a mithosz regéiről, kövekről, csillagokról! Multa sunt in mundo, quae non sunt in libris! [Sok van a világban, ami nincs a könyvekben.]

Jan. 5. Und willst du den Himmel auf Erden, so sollst du Kapuziner werden. [Ha mennyet akarsz a földön, akkor kapucinusnak kell lenned.] Nem is kell, hogy az légy, csak szentmisét-mondó vagy misére járó s áldozó keresztény légy, s mennyországod lesz. Hej, ez a sacramentum óriási erő és áldás! Néha sav nekem, mellyel kiöblíthetjük az avas edényeket, a záptojásízű s szagú fogalmak s érzések kategóriáit. Néha meg tüzes csóva, mely végigszalad lelkünk pókhálói közt; aztán olyan, mint az ekevas, mely hasítja az egérutas avart. Uram, mily buta a világ, hogy nem az élő vizek forrásait keresi, hanem másfelé jár s mást szaglász! Innen voltak a rugók, reakciók, a felfrissülések, az epedések, a lelkesülések s a hajlíthatatlanságok ifjúsága! Az örök ifjúság nagy stílusa, a megújulás titka és ereje; a kedély tavasziassága, mely tele van virággal és készséggel. Ezt a világot hordozzuk magunkban s élvezzük s kiáltjuk: Io triumphe!

Jan. 10. A jó Báthory mama időnkint meglátogat s mint a csevegő patak keresztülszalad a rezidencián. Emlegette Kacsóht, a János vitéz zeneszerzőjét. No, erről én is tudok mesélni. Fölszentelésem alkalmából Rómában volt ő is (1905. december 26.) s a Primaverában lakott nővéreivel, Etel s Micivel. Mikor sehogy sem sikerült neki jegyet szereznie a Sixtinába, gondolt nem nagyot, de érdekést. Kikölcsönzött magának egy lakáj-libériát, azt magára vette, föl pattant a mieink kocsi- bakjára s bevonult a hölgyek felöltőjét tartva karján a Sixtinába; ott a többi inas közt posztolt s vetette magára – kálvinista létére – balkézzel a keresztet. Dolci memorie!

Jan. 15. Természetesen a harc dúl. Szerbiából kiverték Potiorek s Frank Liboriusékat alaposan. A trottili osztrák generálisok remekelnek; az egyik fölszalad győzelmesen, nem tudom, Lublinba, hogy aztán lába se érjen földet, úgy ináljon visszafelé; a másik őfelsége születésnapjára akarja letenni a fölség tyúkszeméi elé Szerbiát; azután úgy ütök kupán, hogy

még azt sem mondja: cupassz. S így megy ez az egész vonalon. Ezek mind a tehetetlenségek s copfok kretinjei! Mibe kerül ez?! Mennyi vérbe, kínba! Mennyi lelkiismeretlenség s fenékgig való kegyetlenség kell az ily világtörténelem csinálásához. Azért igaz, én is irkálók s nézem a háborút sok mindenféle oldalról. – A bolondos Izsóf Alajos is belerögzíti magát a háborúnak mint valami ősi erők megfeszülésének víziójába. Voltaképpen ez mind állatiasság, alávalóság, örület s Isten átka. Mondják, hogy az ember imádkozni is megtanul. Hát hogyan kiáltana, mikor a vadállatiasság s kegyetlenség behemótjának a talpa alá kerül; de Isten ments, hogy a háborút a vallásosság iskolájának tartsam. A pokol nem az ima-tanítás helye; a háború pedig annak tornáca. Ezt tartom szem előtt akkor is, ha írok a háború »nevelő« hatásáról. Uram, ne a dögvészben taníts a kellem szeretetére, s nem a kaini bélyegek szemléletével vezess be a gyermek Jézus arcának rózsái közé! Nem, nem, semmi köze Krisztusnak s az evangéliumnak a háborúhoz, a kartácsokhoz, a srapnelekhez s a nagy szomorú pusztításhoz. Hál' Istennek én sehol se szerepeltem mint hadbavonulók megáldója, mint zászlók szentelője s mint a hősök megbámolója; sehol, soha! Ez evangéliumi vigaszom is!

Febr. 1. Az én képem a Fra Filippo Lippi imádó Madonnája. Az erdőszélen a virágos gyepen fekszik az Isten-adta gömbölyűségek kopkája, a mi Urunk Jézus, az isteni gyermek; a két kezecskéje a szája körül, nem hogy szégyenkezne, de göngyölödik, jól érzi magát s nem tudja, hogy mi lesz. Azaz dehogy, ő még nem gondolkodik, hogy mi lesz, hanem időn kívül áll s hempereg. Még pólyácskája sincs, úgy szereti a virágos gyepet. S mellette a fenyőszálak, a piniák állnak őrt, no meg a kis pinytőke is érdeklődik s nem fél. Mert kérem, ez egy darab paradicsom; bűnnek nyoma sincsen; hol is volna, a bambino s a Madonna itt az emberiség! S még a patak is, az oly tiszta, hogy világít; bizonyára onnan jött, ahonnan az ősi Eufrát s Tigris, s oly jókedvű, hogy a másik oldalon fölszalad a hegynek. Közel van ide az ég; a fenyőgallyak közt kezdődik a nyár, az ember elérné a kezével, s a nyílt égből lenéz a jó Isten; jaj, de milyen jó, csak az arcába kell nézni. A Szentlélek meg akárcsak vadgalamb volna s a piniák közt volna a fészke. Az élet kegyelmét s a lélek energiáit sugározza az édes, kis fűben-hempergőre. No, de az édesanya is tud róla, hogy mi ez itt, hogy ez a fia, de imádnia illik s a szíve térdre hullatja. Így van ez minden oltárnál, ahol a szentmiseáldozat folyik. A gyertyák akárcsak fehér piniák volnának, s már lángjuk a nyílt égbe világít. Ott, hogy a kezéd is eléri, már a nyílt eget láthatod, s az édes mennyei Atya néz le jóságos arccal arra a szent titokban, fehér korporálén hempergő kis jószágra, s a Szentlélek kiárasztja energiáit, az örök szeretet sugarait, a legfőbb égnek csillagsugárzatát; s attól van itt élet, kellem, szépség, virág, illat, égbeszökellő vizek, hegynek folyó patakok, s mély adorációba merült Madonna.

Jó Steecz György barátunk Rómában felolvasott a »magyar isko- lában« egy theologiai dolgozatot, melyben fejtegette, hogy a Krisztus jelenléte az Oltáriszentségben együtt jár a Madonna jelenlétével, mert hogy »a dilectus-ra néz a kerítéssel s a palánk deszkaközein át«. Jó theologus a mi egy lábú Gyuri bátyánk; csak azt nem mondta, hogy hol, merre van a Madonna? Én azt gondolom, az imádkozó Madonna az imádkozó hívő lelkében suttog s belőle néz; az Orante mi vagyunk, ha azt megértjük, hogy mi van itt.

Hát szent oltárok, katolikus templomok, s ami fölöttetek van, nyílt mennyországok! fessetek nekem mindig úgy, mint Fra Filippo Lippi erdőszéle, virágos gyepűs, kíváncsi pinytőkés s imádkozó madonnás erdőszélei. Ez lengjen a miséző papnak s ez minden Oltáriszentséget imádó léleknek szeme előtt! Hogyan nézzük akkor Pákoz, Sukoró, Dinnyés, Velence, Nadap, Pázmánd fel-feltünedező tornyait! A Meleg-hegy s a másik Ördög-hegy, az a trachit-hegy Pázmánd felé, azok tölcserék alulról fölfelé, úgy hogy a tölcser vége a csúcs; de a katolikus templomok fénytölcserék, a csúcsuk az oltárok, s fölfelé tágulnak s befogják az egész eget! Mily nagyszerű geológia az ott a hegyekben, de mily fénytölcseres s mennyeket nyitogató theológia az ott, az oltárokon kezdődő s égbe nyúló s eget hasogató csúcsok világa! Szem kell hozzá... Ah, Uram, tele van a szemem fényvel s a lelkem ábrákkal s pinytökédallal s a patakcsörgéssel s piniák karcsúságával s gyepék selymével s a Madonna

szerelmével! Hívek, áldozárok, anyaszentegyház, új világok, új geológiák, uranológiák meglátói; csak a karotokat emeljétek fel, ott kezdődik a nyílt ég, az arany felhőzet; a templom boltját már nem látom, arrafelé már az Atyaisten, s a Szentlélek kifeszített szárnyai fogják meg a szemet, hát még a szívet.

Van-e ily megvilágításban szentebb, nagyobb, titokzatosabb s mélyebb mint az Oltáriszentség? s van-e illatosabb, kedvesebb, égbegomolygóbb imádás, mint a szentmise? S van-e adomány, mit az Atya jóságosabb s a Szentlélek indulatosabb szívvel fogadna, mint a korporálé gyepjén gömbölyödő kis jószág, s a szeme s a szája s az arcocs- kája? Bizony úgy lesz, hogy az a majszoló kis gyermek a legközelebbi pillanatban tapsol majd s úgy szökik fel az Atya karjaiba. De mit csinál akkor a Madonnácska? Mit? Az is tapsol, s akkor megint lejön az istenadta édes kis felfujt! Hát így játszik ég s föld: Atyaisten és Fia; Isten-anya és Fia, s a szegény ájtatos áldozó hívő s Istene s Ura! Játsszunk, tapsoljunk, örüljünk, pintyökézzünk, ugráljunk, repüljünk; itt az Isten! Olvadnak a szirtek, viasz lesz belőlük; ha olvadnak, akkor égnek is; gyertyaként. Tapsolnak a fák; ha tapsolnak, akkor táncolnak is; táncol minden, erdő, fa és bokor... Ha táncolnak, zene is van, az is van; énekel az ég, a szférák, a pintyek, a csobogó patakok – minden énekel. Istenem! itt a lelkem, a gyepen fekszik s térdel, a fán ül s énekel, s nézi ezt a csodavilágot s a te másik teremtedet: Fiadat, Madonnádat s titkaidat. Amen!

Febr. 15. A régi bölcseséget szeretem, nem a tételeit, nem is az élesre csiszolt fogalmait, hanem vezető nagy elveit, inkább mondom: ideáit s intuícióit. Például azt, ahol Sokratessel megmozdul a lélek s rendezni akar s érteni; de mily bölcsen, »játszva«! Ah, fölséges emberek, kik azt mondtátok, hogy a bölcseséget, a filozófiát így kell üzni, paidiaV carin játszva, kedvteléssel, fölényesen, megérzéssel! No meg ha tudták volna, hogy a sapientia »ludit in orbe terrarum«, hogy a világ is »játszó, kedvtöltő művésznek alkotása«. Ezek a bepillantások minden thézisnél többet érnek; a szellem fókusaiból pattannak ki. Hogy pedig eltalálják az igazságot is, az onnan van, mert a lélek is isteni. Isten teremtett, alkotott. A teremtés, a világ nem monista eszméinek dialektikai fejleménye, hanem mű; az ember is mű, □□□□□□□□□□□□ Isten játékszere!

Be kell hatolni a műbe; azt tehát csak játszva, a művész játékát ismételve, meglátva, szeretve, csodálva! Mily buta, ki magába zsugorodik s egoista töpörtyű lesz; míg ellenben mily boldog, aki kitérül s lendül s olyan »anima, quae fit quodammodo omnia« [a lélek, amely valamiképpen minden lesz] de nemcsak intelligendo, hanem vivendo. – Ez alatt pedig járják a haláltáncot a kultúr-nációk s ütök-verik fejbe egymást. Mint a fidzsi-vadagnak, nekik is vannak előtáncosaik, harsonázóik, költőik.

Febr. 18. Thuránszky bácsi, a nagymarosi esperes jut eszembe; Isten nyugosztalja. Hej, hányszor mentem ki hozzá s aztán a »Fehérhegyen« föl, neki Zebegénynek s Szobnak haza; gyalog. Jó séta volt! Utoljára ily sétám volt 1903 decemberében, mikor átmentem Visegrádra, hogy az ott lakó Kanyurszky egyetemi tanárnak ajánljam magamat, hogy szavazzon rám az egyetemi katedra betöltésénél. Nem volt otthon, csak visszafelé találok vele. No hát Thuránszky bácsi elkerült Nagyszombatba a jeles káptalanba, a nemcsiszolt-fogalmú, de ötletesfejú eredetiségek közé. P. Riesz tud róluk.

Febr. 27. ... *A nyitrai székesegyház Szt. Emmeránnak van szentelve! Miféle fölséges kanonokegyedek táboroztak már bástyái alatt: Nécsey, Marci, Gyurcsek... Hát ez a jeles „Hornyák”, aki az apáti misére készülve, mialatt csizmáját lehúzták s a főpapi papucsot akarták lábára húzni, ájtatosan recitálta a „Quam dilecta tua...” szoltárt, közben nyögven s figyelmeztetvén a kispapokat: „daju pozor, habeo enim oculus gallinaceos” (tyúkszemem van), „Cor meum et caro mea exultaverunt...” „Jaj, per amorem Dei, ale ved to boli” „Melior est dies una in atriis tuis...” „Ale nech mi daju pokoj, – sem ti cizmi! – s felhúzta a csizmát ... s rogyakodva énekelte: Gla...a...a...aria! – ... De a reverentia az öreg Roskoványi s Palugyay iránt megvolt. Az ott trónolt s körülötte nyüzsgött az egymást tipró had ... kanonok*

... barátok ... polgárok. Pán Susztek a konyhában s a pandurok a várkapuban s a harsonázó s doboló s sipoló zenekar a kóruson. Volt az csinnadratta-bum, mikor az öreg Roskoványi a fakó nagy kappában bevonult! Santa fë, nekünk szájtató gyerekeknek még a lélegzetünk is elállt. S aztán nézni azt a majestatikus káptalant; mindegyiknek egy „lorgnett”-je s azzal mustrált püspököt és közösséget. A püspök a közérdeklődés centrumában a lornyettek pergőtüzében ült; nem nézett föl. De mi történt? az egyik kanonok szól a másikhöz: *musca illum persequitur: ej, a gonosz legye, mely a püspök orrára is ül; a káptalan figyelme oda fordul; a kis Krajcsik is oda néz, a nagyprépost! A püspök odacsap, nem találja el; végre sikerül. „Dobri jáger” mondja Marci s a közfeszültség megoldódik. – Hát bizony, ez így volt s jó volt!*²³²

Márc. 1. Igen rosszul érzem magam a gyomrommal, s nem alszom; ez már 1911 május 31-től való. Akkor hültem meg a budai Szent Anna-templom májusi ájtatosságán. No, vigaszom, hogy onnan hoztam bajomat, a májusi ájtatosságból; igaz, hogy én voltam az oka. Most már tudom, mik az álmatlan éjek, mik a sötétségek, a nem embernek valók, az »átaludandók«. Bizony már én is mondhatom, hogy »clovek sa oběivi«. Mert bizony »kutya-élet« ez a virrasztó élet. Deo gratias ezért is.

Márc. 4. Úgy szeretném, hogy az én kápolnám, hol ezek a zöld s bíbor s sárga fények járnak s ahol a »Buzenscheiben«-ablakokon sajátos világossági körök s fénykarimák vetődnek ki, volna a legtitkosabb erdei forrása a kegyelmeknek, titokzatos fények erdeje, búbájós anemónák²³³ selymes gyapja! Innen fakad a forrás, s szivárog és csobog s szalad sokfelé... Mikor imádkozom, az én »asztrál«-testem, az a fényes köd²³⁴, kiterjeszkedik az egész egyházmegyére, Baracstól, Vajtától föl Szárig s Pilisszentlászlóig. Egyszer nagyon kér s esdekel, nem egy, de sok mélységből, sok emeletes pokolból... De profundis...

Márc. 14. Pesszimizmusomat s megvetésemet a háború s minden iránt, ami katonai, nem úgy értem, mintha a háborúban semmi nagyot nem látnék; dehogy is nem; látom a nagy akarást, mely milliókat igazgat, s látok sok hős akarást, mely magára parancsolja másnak parancsát s kitart hóban, fagyban, árokban, sárban hősiezen. Das ist das große Wollen, wo das größere Sollen gebietet!²³⁵ Istenem, mily áldozattörvény és fenékhullám! Erről könyvet lehet írni. Azután az oly megindító, hogy hogyan sír, aggódik s kapaszkodik a jövőt nem látó s végtelen távlatait fürkésző psziché! Imádkozik; ments meg ... azután bízik s megadja magát. Ez nem a fátum, hanem az Olajfák-hegyének homálya, az az éjtszaka, mely tele van vörös fényekkel, Krisztus világító vércsöppjeivel. Menjünk előre, imádkozzunk s túrjunk; egy nagy fátum vezeti a világot az Isten kalapácsa alá. Sirassuk-e, ha tönkremegy? Ugyan mit siratnék rajta? Kereszténységét?

Márc. 15. E hét 8., 9., 10-én Sopronban voltam; Csukovics hívott oda; a bencéseknel laktam; a régi minorita-kolostorban s az orsolyáknál s a katolikus körben tartottam beszédeket. Jártam én már ott régen, 1900-ban s utána a jó Pauernénál, s épen akkor kerültem az orsolyák szép gót kápolnájába, mikor a Crescencia máter, a stigmatizált volt ott kiterítve. Isten áldja meg a jó lelket! *S imádkozzék Crescencia Edithért, aki itt nevelkedett. Visszafelé Vanse Rosával utaztam, aki Sopronban meglátogatott. Egy jó hű lélek, Isten áldja őt.*

Márc. 17. Egyre jobban érzem, hogy a filozófiát, a világnézetet a lélek sugalmazza. Istenem, hát fölfedezés ez? Dehogy is tartom annak; de jól esik azt látnom, hogy mennyire érzés s érzelem s – mondjuk – lélek, anima, az életfolyam e sajátos ága, a döntő elem. A lélek

²³² Az egész szakaszban előforduló szlovák és latin szavak fordítása: Vigyázzatok, tyúkszemem van! ... Jaj, Isten szerelmére, hisz az fáj! ... Dehát hagyjanak nekem békét, – ide azokat a csizmákat! – Szent hit – légy üldözi őt – Jó vadász.

²³³ Anemona = kökörccsin.

²³⁴ Vö. Schütz jegyzetét: *Sol.* I. 363. Prohászka csak az „asztrál” test kifejezést kölcsönzi a spiritizmustól.

²³⁵ Az a nagy akarás, ahol a nagyobb kell parancsol.

mindig metafizikus, mert az elérhetetlenre bukik rá, s azt valamiképp állítja; s ez az elérhetetlen alapján maga az Isten. S ezzel a metafizikával dolgozik mindenben, fizikában is, mihelyt a mélységet éri, az alapfogalmakat. Léven pedig született metafizikus az anima humana, azért vallásos is. Onnan van, hogy minden tevékenysége, akár a tudományban, akár a művészetben, vallásos jellegű. Erre nézve kitűnő bizonyíték Terentinus Varronak a római religióról írt s Caesarnak dedikált műve, ahol három theológiát különböztet meg: theologia civica-t, a nyilvánosan elismert hitet; theologia mythica-t, a költők s művészek képzeleti világát, s a theologia physica-t, a filozófiai spekulációt. S ez mind theologia, igen, az alapfogalmak mind lelki alakítások. Örvendek e titkon s e valóságon.

Márc. 21. Meghalt a mi derék özv. Pálffy Geraldine grófnőnk, a patronázs-anya, a csendes és fáradhatatlan apostol. Mi mindent tett?! Azt itt nem sorolom föl. *Csak azt említem, hogyan talált rá Edithre, mint ismerte föl benne az alkalmas organumot, hogyan szabadította föl az iskolától, alapítványt tevén le részére!* Imádságos, arisztokrata, lelkes s emberszerető nő volt. Nagyon tiszteltem s szerettem őt, bár velem szemben is többször hallgatott katholicizmusom kifogásolóira. Az volt panasza, hogy a lelkigyakorlatokban nem vagyok eléggé katolikus. Mondom neki: hát nem beszélek bűnről, gyónásról, szentáldozásról, kegyelemről, alázatról, bánatról? Igen, feleli, de nem a pápáról. No Istenem, mondom, a mi embereink ezért tartanak lelkigyakorlatokat, hogy a via purgativán Istenhez találjanak. De hát legyen; ezt is beleveszem; s meg is tettem.

Márc. 22. Az Úr Jézus Annás előtt – hol az írástudók, a törvényt magyarázók, szóval a zsidó tudomány, a tradicionális műveltség ül törvényt Krisztus fölött. Azt mondhatni: Krisztus a tudomány fóruma előtt. Édes, megköszönt Jézusom, ha anyád itt volna, azt mondaná: »Fiam, mit csinálsz itt? Nem jó helyen vagy itt. Gyere!« – Hát igen, nem jó hely. Ez a gög, s az elkapott lélek parádés szalonja, s a te kínzóhelyed. Jézus a tudomány fóruma előtt... az előkelő zsidó világ, nemzeti öntudat, a vezető osztályok előtt! Szegény Úr Jézus, vádolt vagy te itt! Hogy néznek rád! Érdekléd őket, te idegen szellem, s mégis lenéznek. Ők úgy érzik, hogy nyeregben ülnek erősen, hatalmasan. Ők szabadságot hirdetnek, de téged megkötnék s ide hurcolnak, te sas; sas a magasból! S itt ér téged a legrútabb megaláztatás; a szolga arcul csap – s látszik, hogy úgy tartják, hogy jól teszi – s megfedd téged, korigál: »Te nem tudsz viselkedni a zsidó előkelőség színe előtt!« Édes Jézus, hogyan álltál a XVIII. századi felvilágosultság zsidós, hitetlen korifeusai előtt, e véka alól kiszabadult kormos gyufalángok előtt; s hogyan álltál a XIX. század hatvanas-hetvenes éveinek liberális nagy felfujtjai előtt! A szenzualizmus nyelvöltögetései, a tintakulik arculütései közt! Ah, Uram, hogy ezt is elszenvetted értem, szabadságomért, lelkem nagy hitéért, az égi szférák szabad tengereiért; hogy így megszégyenítettél s azt akartad, hogy ne szégyeneljelek! Nem... soha!

Márc. 30. Irok hébe-hóba cikkeket a háborúról. Van benne páthosz is, s az a rettenetes csak félig éber öntudat, hogy ez a halál útja. Mikor kiabálták az ablakaim alatt, hogy »éljen a háború«, mintha csak azt kiabálták volna: »éljen a halál«. De azért ezek nem vértanúk; hisz ezek ölni s nem meghalni akarnak. Egy vértanúban több elszántság van, mint az ármádiában. – Nem Uram, a háború nem a te gondolatod! Igaz, hogy az Isten fogalmunkba be nem fér; azt folyton tapasztalom, s az emberélet a maga nemében olyan béka-, vagy denevér-, vagy futonc-, vagy nünüke-élet; tele van relativitással. Mikor így egy-egy gondolati s érzelmi strukturánk szétmegy, s hápogva s sápgogva másfelé kapaszkodunk, akkor jön öntudatomra, hogy ez az egész filozofálás csak olyan, mint annak a jó tejes nénikének mondása: többször másfelé gondolok, s valami mást keresek, de aztán az ember visszatér megint ahhoz az ő Istenéhez!

Különös, hogy hogyan szállja meg néha a lelkemet egy-egy halottam emléke (*Tóth Jean-é v. Madarasy Erzsikéé*); mintha eljönnének s a lelkembe szállnának. Ki tudja, szószerint is így lehet. Imádkozzunk! Itt a kápolnám, s benne az én Istenem; itt a zöldes színek s fények szent helye. Mindenféle zöld világosság rezeg ott, parkettről a szőnyeg fénye, a Buzenscheiben-ek

zöldes fénye, a Meergrün felszíne... Igen, az én forrásom fiatal s tavaszi bükkerdőben fakad, az én fényeim tükröznek rajta. Itt foglalom össze az én világomat, élőket, holtakat; innen árad ki telepathiával, tele-charissal s szárnyain a lelkem!...

Ápr. 5. Bámulom az esőt; egyik legtitkosabb s csodálatosabb tüneménye a világnak. De bámulta azt Stolz Albán, aki esőben szeretett sétálni; sőt bámulta az ősi Jób, akinek az Isten »pater pluviae, et qui genuit stillas roris« (38,28). Hát nem elragadóan szép: Én Uram, ki nemzed a harmatcseppeket. S bámulta, hogy a víztömegek nem jönnek le egyszerre, hanem cseppeként! Bámulta a zápor iramát s azt a csendes esőt, mikor az Úr számlálni látszik a cseppeket. »Dabit vehementissimo imbri cursum... (3,25) et pluviae guttas dinumeravit« (Eccl. 1,2). Ah, csak legyen szemünk a harmatcseppek isteni nemzedékének meglátására! Akkor értjük, hogy Emmerich Katalin fölemelte a harmatos réten szoknyáját, hogy ne üssön le virágról, levélről isteni gyöngyszemeket.

Ápr. 6. S mi van a háborúval? Lázadásban vagyok, de nem az Úr, hanem az emberiség ellen, hogy erre tart, hogy ily bestye, ily vérszomjas ördög! Írok arról, hogy a háború hogyan hat a lélekre: a/ reményt élesztve; menedéket keres az ember s kiált a *mélyégből* az Úrhoz; aztán b/ nagy kötelességek teljesítését, az áldozatot sürgetve, mert sok-sok fog elpusztulni, sok golyó talál; aztán c/ megadva magát a tragikus sorsnak, az □□□□□□ hatalmának, a megfeszítésnek. Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?! [Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?] S mi történik a Kárpátokban s följebb, hová a német erő már kitolta a harcát, s áll az orosz fronttal szemben?! Rémséges küzdelem!

Ápr. 15. A pokol kiszabadult s az emberek ördögök lesznek. »Ecce gigantes sub aquis«, mondja Jób (25,6), s Tárkányi jegyzi, hogy a vízözönkor föllázadt szörnyek ezek. Hát a szörnyek most a vérözönben lázadnak minden ellen, ami emberi és szent. Istenem, s ezt, amit háborúnak hívnak, az emberiség egy elfogadott fogalommal konstatálja, azt mondja: ez a háború; s tovább megy. »Madame, c'est la guerre«, mondotta egy generális a panaszkodó asszonynak! Emberiség, ez a bűn s annak átka! Ez a degradáció és az elfajulás. Milyen szende ezzel szemben az az ördög, »ki árnyékban aluszik, a nád rejtekében s a nedves helyeken« (Jób 10,16), a szelíd Behemót, de még a Leviathán is, a krokodil! Az ördög nem a Sárreten, nem a Velencei-tóban, hanem a királyi udvarokban, a diplomataik karosszékeiben fészkelődik.

Ápr. 29. Hány ember küszködik most a lét rémségeivel s az érthetlenség éjtszakáival! Küzdő emberek s szellemek vagyunk. Gondolkozásunk éjtszakából éjtszakába, sötétségből sötétségbe téved. Borzasztó problémák, kétségek s nehézségek állják el utainkat Isten felé... a Gondviselés felé, az örök jóság és szeretet felé. Ezekből itt a földön keveset látunk. Az élet útjai keservesek, s az öntudatok képtelenségek szörnyűségeivel telnek meg. De úgy-e a bajok, az ellenségek, a szörnyek ellen kell küzdenünk, melyek ki akarják irtani a hitet, degradálni az előkelő szellemiséget, lerontani a fölséget s az embert sötétté s komisszá tenni? Úgy-e ezek ellenséges hatalmak, melyek ellen elsősorban kell küzdenünk? A hősök azok, kik e küzdelmekben megállják helyüket, s magasba emelik a pajzsot, mely isteni fények ércsugaraiból van fonva. Nem arról van szó: van-e Isten, nincs-e Isten, hanem arról, hogy mily fogalmunk van róla, s hogy helyes-e; a modern világot elbíró s a problémákat megoldó fogalmunk van-e róla? Az igazság igazság; a kinyilatkoztatás kinyilatkoztatás; de kettőre kell figyelni: a/ hogy a kinyilatkoztatást meg ne hamisítsuk s el ne torzítsuk; b/ hogy a megfelelő modern szembeállást, a helyes elhelyezkedést az örök igazsággal szemben megtaláljuk. Ez az utóbbi a mi teológiai napszámunk, melyet a gondviselés ránk rótt, melynek nagystílusú terve az erőket s tehetségeket folytonos akcióban tartani s azáltal az örök igazság kincseiből újabb s újabb értékeket, új meglátásokat, új elragadtatásokat juttatni az emberiségnek. De e modern feladat-megoldásnak mindig kereszténynek, vagyis alázatosnak, tehát elfogadónak, felemelkedőnek, Isten felé törtetőnek kell lennie. Mi nem adunk hozzá a

kinyilatkoztatáshoz, hanem kapunk tőle; mi nem húzzuk a krisztusi nagy tradíciókat le magunkhoz, hanem fölemelkedünk hozzájuk.

Nekünk az egészet, a teltséget kell ambicionálnunk s a mi hiányosságainkat kipótolnunk s a mi ferdeségeinket kiegyenesítenünk. Ez épenoly teológiai föladat, sőt ez az első. Így például hinnünk kell, hogy van gondviselés, hogy Isten mindent tud és intéz, de hogy ez intézés a küzdelmet s a szenvedést épenúgy akarja, mint a békét s a győzelmet. Ez az intézés számol azzal, hogy az erők s inak megfeszülésével menjünk előre. Mint ahogy a hidak az örvények fölött csupa egymásba kalapált s kifeszített s ellenállásba beállított vasrudakból állanak: épúgy feszülnek s nyúlnak egymásba lelkek, életek, erők s energiák. Az én küzdelmeim is ily kifeszített rudak. Én csak a feszülést, a szenvedést, a küzdelmet tapasztalom meg, de hinnem kell a történelem isteni technikusában s művészetében. Ha hiszek, már emelkedem; akkor már éjtszakáimat világosságba helyeztem bele; akkor a rosszat már győzöm, mert jóvá változtattam. Hogy is mondja Szent Pál? »Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.« [Az Istent szeretőknek minden a javukra válik. – Róm 8,28.] Ime a vizet borrá, a könnyet édességek gyöngyévé változtatta. Az egész kereszténység a krisztusi csodaerőt ambicionálja, mert az élet posványos vizeibe lelket s a lapályos gondolkodásba hegyeket teremt!

Ime tehát a hit állítás, teremtés, tett; a hitből való gondolkodás igazi alakítás, s mikor a kegyelem által Istenhez s igazságaihoz emelkedünk, akkor éjtszakáink helyébe fényeket állítunk s a tehetetlenségek szörnyűségeit leküzdjük. Csak feljebb-emelkedéssel válhatunk a helyzet uraivá.

Máj. 10. Élmi, élni, igazán, mélyen, természet, azaz istenadta közvetlenséggel, s amit bírunk a jóból, szépből, mértékesből őseredetileg kialakítani, mintegy magunkból kigyűrűztetni: az legyen értékünk s örömünk. A természet az Isten kegyelme által, s a századok, vér, verejték, lélek s küzdelem keverékéből: a nagy, szép és édes adat. Gyökerem fa, hát viruljon. Azt a fölemelt s lényegében megnemesített valóságot megélni a mi feladatunk; a valóságot (mily nagy szó!) a maga lét- és helyzetenergiáival, érzékeivel, ösztöneivel, intuícióival, érzéseivel, orientálódásaival; azt a mi rectitudónkat, a jó lelki növésünket, egyensúlyérzésünket; azt a csodálatos iránytűzését a léleknek a nagy dolgok, az ideálok, a nagy valóságok – Isten felé! Ah, ez nem fogalom, fogalmi konstrukció; ez a lélek valósága! Erről is van fogalom; miről nincs! de ez nem fogalom, nem az értelem reflexe, hanem az élet hulláma.

S most kettőt mondok, ami a modern embernek kellene:

a/ az, hogy élje meg önmagát; – a lelkét, a nagyra hivatott s a végtelenbe eldelejezett lelkét; a mélységeket ... a jobbat ... a finomat! Élje meg magát arányossági, ethikai igényeiben ... miszticizmusát ... azt az érzést, hogy a nagy valósággal, a végtelennel szemben áll s megérzi azt, hogy ő csepp, az pedig mindenség. Megéli akarátát, mely isteni utakon jár s az emberre rádiktál, s melynek törvénye nem az, hogy alkalmazkodjék az emberhez, hanem hogy az embert fölemelje. Az emberre ez mindig megtisztelő: férfiúvá, hőssé avatja. Den Göttern Mann und Held bleiben. Ez tragikum, de fölséges s természetes. Tragikum valaminek s nem mindennek, embernek s nem Istennek lenni. Mily fölségesen van ez kifejezve Wagner operáiban. Sok szenvedéssel jár az emberi sors; hősiezen elviselni s azt önmagunkban legyőzni. Ah, Demény Dezső echt intellektualista, száraz embernek mutatta be magát, mikor Wagnert kritizálva fölhányta, hogy minek szenved Lohengrin és Selma? Minek? A nagyság súlyától s a hősiesség végett és miatt.

b/ a második, mit a modernnek ajánlok. Legyen élete mű, s nem munka; vagy jobban, legyen munkája mű. A munka az technikus szétszóródás, lelketlen gépszerűség, üresség, gépesítése az embernek! Művet ... művészetet! Magából alakítani, a méchané-ban magát a lelket keresni! Ezt nem értették Marx Károly s szocialisták s a nyomukban burjánzó munkaiszony és a lustaság. A XX. század teljes dekompozícióba rohan bele. A csavarok, a

szegek, pántok lázadnak; bennük nem az egész él, hanem a rész, tehát az osztlás, bomlás! Csupa probléma, melytől az embernek elmegy a munkakedve. Ez is dekadencia, ellaposítása az életnek, mely minden fokon önmagától dolgozhatnék s önmagának élhetne! Különös dolog, wo alles gemacht und nichts gewachsen ist, d. h. gar nicht organisch und ebensowenig historisch.²³⁶

Máj. 11. Rettenetes világ; áttörték a poroszok az orosz frontot Gorlicénél, s pusztul az ember, mint a kora őszi fagyban az erdő levele. Ez győzelem! No, mi lesz még? Igazán a világ csikorog a rettenetes megfeszülésektől; most aztán szorítják vissza az orosz mángorlót, s ők kerülnek maguk a kerekek alá. Nagy ujjongás mindenfelé. De hogyan hangzik ez Isten füleiben? Zene-e ez? Károgás? Visítás? »Pulli corvi clamant ad Deum « (Jób 38,41); ez is clamor ad Deum ... véres lelkek, néplelkek ordítása ... reng a föld. Mi is kiáltunk, de emberséges hangon: Domine miserere!

Máj. 12. Az igaz, hogy valamit kimélyíteni csak az tud, aki megéli, akinek új megtapasztalásai vannak; pl. Istenről, lélekről, a számról, a zenében új irányokról. Nem hogy új tételeket nem találhat föl, azt teheti; de nem teremt új meglátásokat. A dolgokat át kell érezni, akkor bennük vagyunk²³⁷; s nemcsak nézni; akkor ugyanis kívül vagyunk! Ilyen kívülről való nagy tudomány esetében csak rendezni, de nem teremteni tudunk.

Máj. 25. Most, hogy az orosz frontot áttörte Mackensen, kezdődik az előnyomulás, s amit a buta osztrák tábornokok elrontottak – no, ezek igazán Massenmörder – azt a német pontosság, fegyelem, hűség és erő rendbe hozza. Hogy is lehet hadsereg, melynek nincs nemzeti öntudata, mely se nem német, se nem magyar, se nem tót! Értelmetlen állítás az, hogy ők Österreicher, s azt akarni, hogy a magyar pusztai fiú ezért lelkesüljön. Ez is fikció, mint annyi sok más. A haladó idő azután szétfosztja ezeket, s a nagy fikció-csinálók mint fészekből kiesett verebek, tehetetlenül vergődnek.

Máj. 31. Nehéz kidolgozni a bibliás ember lelkét. Azt is ki kell vésni a természeti adatok nyerskövéből, mint más szobrot a márványból. Alakot, más alakot; nem követ, nem kőalakot, hanem a szellem formáját kell ráönteni. Mi köze a kőnek mosolyhoz, lélekhez, karakterhez? Ezt rákényszerítette véső s kalapács; szakasztott így van az ember, az X.Y., aki született ilyen vérből, aki fakadt ilyen töből, aki lélekliz ilyen levegőben, él ilyen milióban.

»Conformes fieri imaginis«, = a Krisztus-archoz hasonlókká lenni, ezt elérni! Tehát a krisztusi, szellemi vonásokat kell átvinni, egyiket a másik után: a fényeket s az árnyakat (problémák), a kemény s a lágyabb kifejezést. Az egyik ilyen nehéz műtét: a providentia s az oratio hathatóságának hite. Mivel nehéz, azért a művész páthosszal, lélekkel, mondhatnám hévvel dolgozik ez átvitelen. Eddig nem akadtam föl azon a páthoszon: petite, quaerite, pulsate. Instat orator, vagyis inkább sculptor, fabricator... Megkezdte a vehementissima instantia szónoki műveletét. Mert van-e apa, ki kenyeret kérő fiának követ ad ... ? És a többi! A »mester« fárad, *ügyekszik*, erőlködik, megfeszül... Si ergo vos, cum sitis mali etc. Mily kalapácsütések ezek! Igen, higgyetek s kérjete, s higgyétek, hogy a kéréssel célt értek. Istenhez akarlak segíteni. Ennek az útja a ráomlás; a léleknek rá kell omlania Istenére, teljes bizalommal. Nem mástól, természetből s történettől kell várnia, de Istenétől. Annak keblén melegen, belefúrva magát! Istenem, Istenem...! S nem szabad megzavarodnia, hogy nem kapja meg azt, amit kér. Ne törje az le a krisztusit, amit a természethez ráadunk, mit fölébe, hegyébe átviszünk. Ez az elem nem tőlünk, ez a szellemi kifejezés nem a kőből van. Ez idegen, de isteni... isteni légy s ne kételkedjél, hanem kérj bensőségesen, melegen, hevesen! Éld magad bele a krisztusi »Drängen«-be, unszolásba, lázasságba! Ha pedig okoskodol, hogy miért nem kapod azt, amit kérsz, akkor így okoskodjál: Imádkozom, hogy így legyen; de

²³⁶ Ahol minden csinált és semmi sem növekszik, vagyis egyáltalán nem organikus és éppoly kevésbé történeti. (Itt Bergson szellemét érezzük.)

²³⁷ Ez Bergson intuíció-meghatározására emlékeztet.

volt-e gondom, hogy az ima föltételei meglegyenek? Például: »Legyen meg akaratom, mikép a mennyben, azonképen a földön is? Bocsásd meg vétkeinket, mikép mi is megbocsátunk... Hallgass meg, mikép mi is meghallgatunk; segíts meg, mikép mi is megsegítünk«.

Hát a providenciánál mily lelkeséget, erőt, hevet visz ütközetbe az Úr? Mondhatnám, soha nem fejtett ki oly erőfeszítést, mint mikor pledíroz, szól, beszél, ágál a gondviselés mellett! Ah, ő tudta, hogy ezt a vonást átvinni az ember-termésköre, a termés-emberre a legnehezebb. Azt a kifejezést odateremteni a bamba matériára, azt a szellemi tekintetet s fényt kicsalni az állati s világi emberből, az a legnehezebb. Mert, hogy világosságot öntünk ki magunkból, ez a mi tettünk, a mi adatunk s teremtésünk: a rosszban jól látni, a felsőbbet kinézni, s nem a ránk boruló természetességben elmerülni. Mikor Chantal bárót meglőtte társa halálosan, s neje, a kedves Szent Franciska kesergett, azt mondta a sebesült: »Regardons le coup de plus haut«. Ah igen, aus der Vogelperspektive – nein, aus Ewigkeitsperspektiven; aus göttlichen Perspektiven – nicht aus Frosch-, nicht aus Menschperspektiven!²³⁸

A providenciáról evangéliumosan érezni, a legnehezebb; ez lelkeség, fölény.

Jún. 2. Sok mindenfélét írok a háborúról, s most az Élet kiadja dolgozataimat »A háború lelke« címmel. Tavaly ugyancsak az Élet kiadta dolgozataimat »Világosság a sötétségben« cím alatt. Magam ezt nem tettem volna, vagyis nem érdemesítettem volna e dolgozatokat arra, hogy külön kiadassanak. – Még Hlatky Edéről akarok emlékezni. Pauerné nekem adta »Weltmorgen« című könyvét. Érdekes, hogy Madách blazirt és értelmetlen Ember tragédiája bosszantotta s az ösztönözte, hogy tiszteletre tanítsa a blazirt, fenegyerekeskedő Lucifer tiszteletet kioltó mókáival szemben a világot. Volt egy damaszkusi élménye. 1878 nagyszombatján kísértelt Pécsen, hol vasúti mérnök volt, a szőlők közé nejevel. Ünnepe volt, húsvét előtti este. Tavasz volt s visszafelé ballagva találkoztak a föltámadási körmenettel, s az Oltá- riszentséget vivő püspök épen feléjük adta az áldást; megrendült s megtért. Hát Ruffy Pál is beszélt, hogy Aranyosmaróton a megyénél volt tisztviselő s sokat olvasta a Természettudományi Közlönyt, mely mindig nagytudományú allűrökkel léha hitetlenséget árult. Lehangolt kedéllyel olvasta egy tavaszi délután, bele az estébe s töprengett, hogy hát mi lesz, hogy lesz. Töprengésébe beleszakadt az utcáról fölhangzó néptömeg éneke: »Föltámadt Krisztus e napon« (ezt énekelték tótul), s akkor ő is megrendült s hagyta a piszokbogarakat mocskolni a papírt, s lelkes hívő lett; az most is. Így lett húsvétja!

Jún. 18. Folyton írhatnék, hogy ennyi esett el, máshol annyi, s a sok rémhírről, az elállatiasodásról, a piszokról s a szörnyűségekről, melyeket csinálnak a bestia-emberek. A halál s a pokol arat; egyetlen menedékünk az Úr irgalma és igazsága. Ő tudja, mily befektetés ez, hogy minek büntetése, s mily szántás egy jobb néptavas felé. Bár ami azt illeti, szinte rámkényszeredik a gondolat, hogy a világ az ördögé. Krisztus nem a világot, az intézményt váltotta meg, hanem az egyest. »Salvemus animas nostras« – ez a nagy föladat. Különbön pedig a rossz győz, – a rossz! Itt az győz, a materializált s eldurvított »lélek«. Azt gondolom, hogy minden lélek, kiben az erény s az Isten-szeretet kerekedett felül, ha soká él s megöregszik, ezt a kesernyés igazságot ízleli. Ez a bölcs élet szájíze; nem annyira az »amara mors«, mint inkább az »amara vita« ízével búcsúznak az érettek! Menjünk, mert sürges a lélek, mely ezt a kint tartja, de a problémát mégis a diadalmas Isten javára oldozgatni kívánja. Ez a »malum triumphans; ezek az Istenség alól emancipált, tehát romoknak induló existenciák rémítenek. Mennyit kell imádkoznunk holtakért, élőkért, az elesettekért s a halált kerülő s minden gonoszságba elmerülő élő, bűzhödt holtakért. Ó Isten, mi lett teremtésből, hogy azt az ördög így elrontotta, hogy a divina commediának ily diabolica tragédiává kellett

²³⁸ Nézzük a lövést magasabbról... Madártávlatból – nem, az örökkévalóság távlatából; isteni távlatból – nem pedig béka –, emberperspektívából.

lennie. Rommá lett egek az angyalok bukásában, s rommá lett földek az emberek elördögösítésében... Minden, ami szent, ördögi lett, s ami szép volt, az dög lett.

Jún. 19. Kezembe kerül a selmecebányai exkurzió emléklapja. Ott is jártam s adtam, amim volt. Ah, mily jó az, járni tele szívvel s a jó papokat felemelni s a híveket megerősíteni. No, meg a hegyeket meglátzni, s inteni nekik s tapsolni Szitnya felé s fölmenni a bazalt-kúpon, ahová az áhitat, a tisztelet s imádás stációit emelte a szenvedő édes Jézus meg-megállásának színhelyein.

Jún. 30. Elmegyek Karlsbadba, mert egészségi állapotom olyan, hogy segítek rajta így is. Manninger Vilmos tanárnál voltam a villában; de hát folyton azt hiszem, hogy fekélyeim vannak; de hogy is vannak. Köszönöm neki szeretetét. Jendrassik dr. ajánlotta Karlsbadot. Jól van, elmegyek.

Hát itt mi van? Háború s vöröskereszti szeretet. Öldöklés nagyban s azután totyogás lavórokkal, vattával, gézzel... Hát nem komédia ez? Ölni s gyógyítani? Sebeket vágni s sebtapaszt-kultuszt üzni; tiszta hóbot. S mi mindent adnak! Itt a Szent István-teremben vannak a Szociális Missziónövérek s dolgoznak.

Én nem bírok szabadulni attól, hogy az ördög a hasát fogja s úgy röhög a háborún és kultúrán és filantrópián, s ami van még más divat. Május 30-án volt egy könyörgő körmenet is a Szent István-bazilikából. Én prédikáltam. No hát bennem nincs sovinizta páthosz. Azt hirdetem, hogy mit szenvedünk, s hogy Isten mitől szabadítson meg. Legjobb volna, ha az egész hazug kultúrától tudnánk menekülni! Teljesen elfordult a lelkem az alávaló világtól. Annak az anonimusz-hölgynek, ki levelet írt nekem, melyet a »Vallásosság jelentkezései a háborúban« című cikkemben közöltem, érzéseit sokban osztom: utálattal s undorral van tele a lelkem. Azért ezzel a véres farsanggal nem törődöm, s hogy májusban áttörték az orosz frontot, s szalad a muszka s hátrál, s hódít a német, nem nagyon érdekel; kivált, ha a hazug sajtó hadjáratát, ennek a zsidó kuli-tintahadnak a piszkát s agyváladékát nézem. Pffuj Teufel!

De hát mit is álmodott Sokrates? »Csinálj zenét, Sokrates, szeresd a zenét s ápolj azt!« S Sokrates aztán utolsó napján verset próbált csinálni: hátha ezt a zenét s nem a lelkek harmonizálását követelte tőle az istenség?! Én nem csinállok verseket és nem ringatom a nyirettyűt s nem kalapálok a zongorán; de azt a másik zenét szeretem. Ah, igen azt a zenét ... azt, azt; az Úristen harmóniáit... azt! Erre buzdít az őrangyal, az angelus ... a Musa, kinek neve is muzsika. A muzsika meg a »mo«-törzsből való, mely mozgást jelent. Musa, aki mozgat, aki agitál... Ha nem teszi, nincsen mozgás, az a legszebb mozgás még kevésbé: a muzsika! Hát angyalom, Múzsám, Szentlelkem, muzsikálj; s akkor ezt a csúfságot nem látom s a lármát nem hallom! Milyen Musától jöhet a harc, a srappel, a hörgés? Tudom! a »Ronda körömtől«!

Aug. 15. Visszajöttem Karlsbadból, ahol Viszotával voltam. *Nem kívánok ügyesebb, szolgálatkészebb utitársat, ki kezemre járna. Tudom, hogy szeszélyes és sok a készsége, praejudiciumokra..., de azután jó is és szeret és vannak Anwendungjai a keresztény tökéletesség felé.*

Karlsbadban legkedvesebb volt az erdő, s ahol a kultúrából – érts: hotelek mögül – előbukkant a fekete bazalt, a Tepl-völgye. Szent a hely, ahol állasz, ahol a föld mélységei áldott kiszökkelő zúgásban megnyilatkoznak. Ah, mély rétegek, melyeket kiváj, s mily gözgépezet, mely a víz sugárt ugrasztja! És mikor romlik majd el, hogy a gőz nem szorul s nem ugrat, s az áldott víz másfelé folyik? – Hazajövet Szabovics bácsi halálának vettem hírt! Verus israelita; jó, s ami legkiválóbb benne: ájtatos pap volt.

Aug. 15. Szent Szűzem! A katolicizmus áldása s előnye is, hogy a dicsőült szép asszony elmaradhatatlan belőle s tőle. Az asszonyé a szeretet, s az asszonyhoz vonz a vonzalom, széphez s nemeshez. Így lett az asszony a szeretetnek, annak a nemesbe, tisztába, ideálisba való törekvésnek szimbolumává. Ezt jelenti az erosz. Az erosz a tendenciát s a methodust jelenti, mely az embert fölfelé viszi; a görög papnő, Diotima, kinek Sokrates volt tanítványa,

erosz alatt ezt értette. Plátónál is az erosz ugyanezt jelenti: ez a plátói szeretet; az, mely az ideális magasságok: a szépség, jóság, igazság felé tör. Voltakép az Isten-szeretet plátói szeretet: erosz – annál hevesebb, mert ez az ideál valóság. Ránk nézve a szépség s a kellem a nőben lép elé, s azért ezeknek ideális szimboluma a nő. Az igazi szeretet, az erosz az ideális nőt is szereti, mert az abszolút ideál szimbolumává, az Isten-szeretet visszfényévé a nő lett. Az erosz így alakul: erosz = törekvés az ideálba = Istenbe; a földön az ideális szépség a nőben lép föl a férfira nézve. A nőt, mint az örökszépség szimbolumát kell szeretni. Az igazi kultúrában a nő emel, a nő fölvezet. Ez van Dantében, azt mondja Goethe: Das Ewig-Weibliche (das Schöne) zieht uns hinan. Istenem, hiszen akkor Isten-szeretetet kell az ideális nő szeretetében gyujtanunk. Ezt idézi föl szívünkben a Szent Szűz szeretete, az eros marianus. A szó gyökje is érdekes: □□□□□□ folyni, áradni, □□□□□; gyors, erős mozgalom, mozdulat, tolakodás, vagy rögtöni hátrálás, lendület... De ki mer e gondolatokkal előlépni egy előadáson, hol sok a skrimpcia s az eszményi szépségnek semmi nyoma? Vagy feminista, intellektuel nők előtt, kikben a szépségből semmi s az észből nem sok van? Ez is olyan, mit az ember szívébe zár s nem sokat magyaráz. Az ember tényleg egész eroszát a Szent Szűzre viheti át, azt az eroszt, melyet főntebb jellemeztem, s mely nem »erotikus«.

Aug. 20. Szent István királynak nálunk semmi emléke. Gyűjtöttek itt valami szoborfélére, de az nem felelne meg a helyzetnek s kultuszának. Ide kápolna kellene, még pedig a mi kertünkbe bemenettel s kellő szép kerti keretetéssel az utcáról. – Azalatt pedig az osztrák generálisok csinálják a bolondságokat. Jó, hogy most már német kézbe kerül a vezetés.

Aug. 30. Mialatt öldöklés folyik s a sok frázis- és kartács-puffogatás, mialatt a Vöröskereszt, hazafiság, kereszténység – pardon – mint kis dummer-augustok mozognak a sínen, s a kultúremberiség mint taraját tépett s egymást vérző kakas lépeget s kukorékol, akkor az ember kérdezi: hát hol az isteni? Ah, az isteni! No, érdekes kérdés e zagyvaságban. Az isteni ott van, hová a nagyzó emberi nem ér. Mi legyen az? Az az élet, mely szeretetből tesz, s a jót úgy teszi, mint az Isten; nem érdekből, nem haszonból, hanem jóságból. Bonum diffusivum sui – ez az isteni akció forrása és methodusa. Bonum agentes in gaudio... Isten végtelen örömből tesz... Akik szeretetből s az Úrban örvendezve tesznek, azok folytatják az isteni akciót. Isten bennünk s általunk tesz tovább. Ezek az isteni értékek, ez a gyöngyfodrokat hányó élet-folyó; ah, mennyi a zene benne s az öröm s a gazdagság!

Szept. 1. A szociáldemokrácia nagy tévedés, nagy mótely, nagy öldöklő mérge: tagadja a lelket. Mi lesz az emberből, ha lelke nélkül állítjuk a világba? Ha minden viszonyát tekintet nélkül a lélekre formáljuk? Mi lesz a társadalomból, ha az egyes s a lelke s a génusza s a szabadsága »sifli«? Hát veszem az elsőt! Mi lesz a munkás orientációja a világban? Föld, pénz, szerződés; minél többet kapni bért s minél kevesebbet dolgozni! Dolgozni lélek nélkül, dolgozni csak bérért... tehát kedvetlenül s lelketlenül. Ime, az ősi átok revelációja leleplezése! A lelket elsikkasztották! Ahol aztán lélek nincs, nincs megelégedettség. Az ember a rettenetes kényszer, a lélek száműzetése folytán hajóroncs. A munka az átok. Természetesen az Istentől elfordult, a lelket s tapintatot nem ismerő vagy ignoráló orientáció – a sötétbe, a bérszolgaságba. Nem a bér teszi, hanem a lelketlen munka teszi; azt pedig, hogy az lelketlen, azt megint a vérszopó kapitalizmus s az általa lázadásba s vak gyűlöletbe s zsidó-materialista rendszerekbe kergetett embertömeg teszi. A megfosztottak – kenyértől s lélektől; attól a kapitalizmus, ettől a szocializmus fosztogatja meg.

Szept. 20. Meghalt Gerely József egy geschäftig, jól forgolódó egyházi férfiú; jó üzletember, világlátott pap; zsidók voltak a szülei. Nekem tetszett az ember. Volt valami árny az életén, s nehezen lehetett hozzá bejutni. Én temettem s kis beszédet mondtam érdemeiről. Isten nyugosztalja! Róla is igaz s akárhány papnál látom, hogy »au fond de son esprit il sent

la présence d'un esprit autre et s'il peut se défendre de cette vision, il ne peut s'en défaire»²³⁹ (Cochon). Nagy dolog, ha a természet, hit, hivatás mind egy vonalban fekszenek s egymást erősítik. Voltaképp csak az ilyenek az egész emberek; a többi meg van repedve.

Okt. 10. Ismét születésnap és elöregedésem határköve. Megyünk tovább; nem akarom, hogy az Úr Isten azt mondja nekem: Ej, ez a jó szolgálom, hogyan húzódik el tőlem! nem is akar az örök boldogság felé menni! Nem, nem úgy van! Készen vagyok, Uram, sőt vágyódom utánad. Készen, vagyis készségesen megyek, ha hívsz. Nem vagyok kész! De azért szívesen veszem öregeid ez éveit, mert úgy látom, hogy az ember tisztul, higul, hogy a világfölny s az isteni hivatás sajátos jellege domborodik ki a lelken. Ily körülmények közt öregeid nagy kegyelemszámba megy. Ezt a kegyelmet kapom Istenemtől. A világot nem szeretem; hisz annyi a komédia s piszkos benne! Az emberek testek inkább, mint lelkek; s kevés még a szép test is köztük. Néha mondom: Jó Istenem, engedd meg – de ilyen rongyos a te országod! Ha ennek is vannak megfelelő periódusai, mint a geológiának, akkor igazán még csak a sárkányok s a száuruszok idejében tartunk. De ez könnyeket csal ki szemembe, mert Krisztus már itt járt, s az ország máris oly rongyos? Dolgozzunk s imádkozzunk! Ah, hogy telik meg a szívem, mint a gejzir tartálya, s hogy feszül meg bennem a lélek a vágytól, hogy emeljem s megszenteljem az országot! Belevágódom e sárba, mint a meteor a napba s alapokat akarnék rakni palotáknak. Nekilendülök, mint egy szétrobbant csillagzat roncsainak, a szellemi ürességnek. De hát munka ez, Uram? Munka? Ó, igen, mikor a lélek emelkedik s imádkozik egyházért s papságért s hívekért s a szétfoslott nemzetért s a bálványok körül kutyálkodó emberiségért, s mikor kiáll megfeszülve s könnyes szemmel, nagy munkát végez s meghallgattatik. Amen!

Okt. 21. Igaz, háború is van, rettenetes fazéktörésvjárvány. Az elesettek koponyáiból rémes »monte testaccio«-t lehet föltorlasztani. Vas perditum, repedt tört fazék! Hamlet is, vagy a sírásó okoskodik a koponyák fölött, de inkább blazirtan. A repedt fazekakról azonban másképp is lehet okoskodni. Repedt, tört fazekak – azelőtt szép, formás edények voltak, s löre is, piszok is, avas üledék töltött ki. Amennyiben piszok töltött ki, megérdemelték sorsotokat; de amennyiben tüzes, tükrös, igaz gondolatok és hitek forrtak bennetek, annyiban nagy rejtélyek – nem, hanem misztikumok vagytok. *Igen, azok vagytok.* Hová lett a borotok, s mi lesz veletek? Hogy mi lesz, azt látom, de hogy minek voltak, ez a misztérium. Ha tiszta, lelkes ifjaké, az eszmék apostolaié voltak, ha igazán Krisztushívők s vértanúk voltak... ? Haj, a törött fazék zörög, ha a pajkos ember rúg rajta egyet; zörög, s a zörgése azt mondja: Itt titok rejlik, ... titok ... ti ... titok ... tok ... tok. Hát nem a tartalomért van az edény? S mindegy, hogy mi a tartalom? Ha löre, ha burgundi, ha tokaji, ha rózsamáli?! Nem mindegy! S ha nem mindegy, egy legyen-e a vég? A tört fazék sors legyen a vég? Nem, nem; itt nincs vég, hanem nagy célok feszülnek, egy más világ kezdődik: veritas, bonitas, pulchritudo, virtus, vita aeterna! [igazság, jóság, szépség, erény, örök élet.]

Okt. 28. A háború sok jóra is indít; népünk sokat ad a Vöröskeresztnek, s amint vallásos áhítattal fogadták tavaly az első sebesültek vonatát a pályaudvaron Budapesten, úgy kihat ez a szellem még most is. Van is sokféle mozgalom, ünnep, hangverseny, mely az áldozatkészséget éleszti. De aztán ilyen indián s zulukaffer kép... Pfuj, Teufel, mondom én rá! Ilyenre kár adni! Minek csinálnak sebeket? Ha nem csinálnak, nem kell tapasz rájuk²⁴⁰.

Nov. 4. Valaki írt nekem s akart velem oly közösséget, amilyen tilos. Válaszoltam, hogy az bűn, s nem szabad azt tenni. Erre ő megint felelt, hogy zseniális emberekre nem kötelező a közösséges morál. Tehát van zseni-morál, az, mely korlátokat nem ismer s nem ismeri az

²³⁹ Szelleme mélyén érzi egy másik szellem jelenlétét, és védekezni tud e látomástól, nem tud megszabadulni tőle.

²⁴⁰ Schütz megmagyarázza: „... propagandakép: a földön fekvő orosz, kibe egy föltte álló magyar katona beledöfi szuronyos puskáját.” ÖM 23,363/18

isteni mértékeket s nem méri le azokon a vágyak s ösztönök kitöréseit? Igen, a zsidó Salamon király s az örületbe esett Nietzsche, no meg sok fiatal óriás gondolkodik így, de a fiatal Salamon mást kért az Istentől: Tanulékony szívet, befogadóját az isteni gondolatoknak, nem fölcserélését az emberinek az istenivel. Akkor ő a nemi szeretetet is csak szimbolumának gondolta az isteninek, s költötte az Énekek énekét. Ez kikiáltása a szeretetnek s a szerelmek hierarchiájának. Minden szeretet, a szerelem is valamiféleképen az erosz, az a feltörő s tisztító s Isten-szeretetet megsejtő, tehát arra segítő áramlat! A nő, a jegyes, a szerelmes, a tisztuló, emelkedő s Isten szeretetében magát s mindenét feltaláló lelkület: íme, a fokozatok, melyeken a psziché felfelé tör, s oda ér.

Nov. 11. Van még hősiesség, vannak hősök a világon, ebben a mézszárlásban is. Hogy ezt kik indították, – alávaló diplomaták, fanatikusok és nacionalisták s imperialisták s az ördög más fattya: Isten megfizet nekik. De jönnek a sebesültek vonatai, s az egyik német vonat berobog egy champagne-i pályaudvarra, szétszagattott emberekkel. Ezek megtudják, hogy itt a császár s rágyujtanak a »Wacht am Rhein«-ra. Nagyszerű emberek, kik a komizságot nem nézik s a fájdalom dacára a császárnak triumfusról énekelnek. Nem megrendítő vonás ez?

Nov. 30. Megszégyenítő az emberiségre, hogy a háború nemcsak a lovagiasságot pusztítja, hanem szétszakítja egyesek közt a barátság szálait, sőt a tudósok közösségeit egymást exkommunikáló keleti zug-konciliumok nivójára süllyeszti. E részben is a franciák vezetnek. Julie-nek felmondták a barátságot francia ismerősei, kiket Freiburgban megismert. A német tudósokat kizárják a francia tudományos egyesületekből. Itt tisztára a nacionalista fanatizmus végez kecskebakszökelléseket.

Itt-ott felhangzik a vád, hogy hát a katolicizmus oly gyöngye, hogy nem bír gátat emelni a szenvedélynek? Hát te, bizony oly gyöngye, hogy nemcsak hogy nem emel gátat, hanem a francia papságban, kezdve a kardinálisokon végig az utolsó curé-ig, a gyűlölködés lángját szítja. Ez tehát nem katolicizmus. De különben is gondolom, hogy mikor keresztény népek vagy keresztény néposztályok állnak szemben, akkor az a kereszténység annyira nacionalista vagy osztályérzelmű, hogy döntő szerepet nem játszhat. Ilyenkor érzem azt, hogy a kereszténység feladata minket Istenhez s a túlvilágra vezetni, s hogy a földi, nevezetesen politikai vagy társadalmi kérdésekben más faktorok a döntők. Azt úgy is mondhatnám, hogy bár érzület szerint a kereszténység a jobb s igazságosabb helyzetet sürgeti, de tulajdonképpen bizonyos passzivitás jellemzi a társadalmi vagy politikai történés igazítására nézve. Ez volt úgy-e Szent Pál apostol állásfoglalása is a rabszolgák problémájában? A keresztény rabszolgák talán élénkebben érezhették, bizonyos emberségi irányt nézve, méltatlan helyzetüket; de ha sorsuk javítására egyesültek volna s Szent Páltól tanácsot kérnek, azzal a tanáccsal emancipációjukat elő nem mozdították volna. Magának a rabszolga állapotnak génusza volt hivatva ez esetben a jobb állapotok kivívására. Úgy vagyunk, gondolom, a kereszténységgel a szociális kérdésben, a népszövetségben, a béke kérdésében. Mindezekben azt a mentalitást s azt az érzületet ápolja, mely az osztálynak s az emberiségnek javára válik, de faltörő kos, utat nyitó reform-hatalommá nem lesz. Talán ezt mondja az Úr: Az én országom nem e világból való. A világra okvetlenül nagy kihatása lesz, de nem lesz forradalmasító hatalom.

Dec. 21. A legrövidebb nap. Tartunk ezen is mindenféle Mozart-rekviemet belépti díjjal. Van Augusztá gyors-segély, van aranyért vas, van mindenféle pumpoló készülék, s azalatt folyik kint a frontokon a csata. Rémséges dolgokat beszélnek a németekről is. No, a kultúra, az ugyan kirakatba teheti vívmányait! Ah, Monsieur Sulzer vous ne connaissez pas la maudite race, à laquelle nous appartenons²⁴¹, mondotta Nagy Frigyes! No és nem a népvándorlás rémségei s a római dekadencia vetette-e azokat a sötét árnyékokat Szent

²⁴¹ Ó, Sulzer úr, Ön nem ismeri azt az átkozott fajt, amelyhez mi tartozunk.

Ágoston lelkére, melyekben a »natura« teljes megbízhatatlanságát s a »gratia« egyedüli értékességét látta meg? »Mir graut's vor dem Menschen!«

1916

Jan. 1. Glorioso nomini Jesu adoratio et honor! [Jézus dicsőséges nevének imádás és tisztelet!] Nem védekezem a rémséges gondolat ellen s rámnehezedő borzalmas érzéstől, hogy a magyar nem győzhet. Ez a káromkodó nép okvetlenül megadja az árát, akármit csinálunk, ha körmeneteket is tartunk; a magyar földről, magyar nyelven emelkedik az égre a legutálatosabb s legalávalóbb káromkodás. A pokol káromkodása után Magyarország káromkodása öltögeti rákfenés nyelvét Isten s az ő szentjei ellen. Nem a »lovak nyelve« ez – állítólag V. Károly mondta volna –, hanem az ördög képviselőinek a földön nyelve. Úgy képzelem, hogy mikor ez a бүдös és utálatos felhőt látják a szentek az égből, melynek bodraiban férgek, giliszták s kígyók nyüzsögnek, melyből iszákos, rossz gyomrok gőze és szaga gomolyog szerteszt, az istenkáromlás összesűrített földi kigőzölgése; s mikor a hangokat hallják, a nyelvet, mely attól híres, hogy a végtelen Fölséget gyalázza, a ragyogó napsugaras szépséget piszkítja, s kérdik, milyen nyelv ez a rettenetes emberi nyelv, mely ég emberi, de teljesen ördögi sugallatok hangoztatója? ... Imádkoznak még e nyelven, mely az átok s örület diszharmoniait csattogja a világba? Nem tanulnak más nyelvet, ha imádkozni akarnak, mikor annyira meg van szentségtelenítve a káromkodás által? E nyelven akarnak áldást fegyverre, védelmet ellenség ellen, győzelmet s életet? Ha káromkodást hallok vonaton, a rothadó lelkek s a rákfenés s vérbajos emberek бүзét érzem, s iszonyodom.

Jan. 25. Hogy mi az Isten-félelem? Igen, félni az Istent s féltetni lelket, örökkévalóságot, boldogságot. Féltetni... Mi nem félünk Istentől csak úgy, hogy büntet, hanem tele vagyunk féltéssel – féltjük magunkat. Isten-félelem = érzékeny lelkiismeret; meg nem szokni a rosszat s el nem tompulni. Isten-félelem = érzékeny reakció; élet, finomság, tisztulás, kialakulás ... a művet félttem. Így kell gondolkozni. Az Isten-félelem nélkül durvaság, hájasság, a finom szerkezet elromlása, lélek-elmeszesedés. Oh, be kár az ilyenekért! Istenfélelem nélkül = Isten nélkül, fények, meglátások, érzékenyülések nélkül élni, tengődni; mikor már nem forr a lélek s minden seprűt elnyel, s abba fúl.

Jan. 26. Kérdem, mit nem tartott már jónak az ember, ha szenvedélyei fűtötték? Nincs gyöngébb tehetség, mint az ész az érdekek s ösztönök ellen. Teljes trottili. Mindenre rámondja, hogy úgy van; igazi marazmusban szenvedő trottili. Azért nem lehet rábízni a nagy érdekeket. Neki csak a theória, a tudomány való; méregessen s szót fosszon; csináljon papiros világot, tépje össze s csináljon újat. Vasat is olvaszthat és ilyen meg olyan vegyi úton tisztíthat s jobb acélt is csinálhat, de az élet áramába ne ártsa magát s oroszlanokkal ne kössön ki, mert – csúffá teszik. Trottiliséga abból is nyilvánvaló, hogy egyszer ezt, máskor az ellenkezőjét tanítja. Azután az is fokozza a komédiát, hogy többnyire terhelt, perverz vagy egyoldalú, úgynevezett zsenialitások vezetnek, Voltaire, Rousseau, Kant, Nietzsche, Tolsztoj – mindent összevéve mégis csak nem sikerült emberek, amikre a nagy valóság rácáfol. Vannak, kik finom érzéssel, esztétikával, hosszú, finom kezekkel s mandula-körmökkel tippelnek s billegetik az élet vad hegyeit s mohos durva szikláit. Ezek-e az Orpheusok, a népvándorlások megállítói, a titánok, kik a romlásnak parancsolnak; a parasztlázadások lefogói? Hiszen nagyokat lehet mondani, azt is, amit Horneffer: »Wir brauchen keinen Christus, wir haben Kant«. Ja, ja wir haben Kategorien und Postulate und einen deutschen Philister bei Sauerkraut und Leberwurst. Wir brauchen nicht mehr!²⁴²

Febr. 4. Nem tudom, hol mindenfelé ütik agyba-fejbe egymást az emberek; no és a sajtó és társadalom csinálja hozzá a muzsikát. A legvadabbak a franciák, kik a kultúra nevében

²⁴² „Nincs szükségünk Krisztusra, nekünk van Kantunk.” Igen, nekünk vannak kategóriáink és posztulátumaink és egy német filiszterünk savanyúkáposztával és májas hurkával. Nincs szükségünk másra.

harcolnak a barbár boche-ok ellen. Sehol annyi fanatizmust, mint e hübele-balázs népnél. Cseppet sem védem a németeket; azok is úgy lopnak, mint a szarkák; de bizonyára majd a háború barbárságát mind rájuk fenik; van hátuk hozzá s a plon-plon s piu-piu hősiak tisztán kerülnek ki a vérfürdőből, talán mint az a Saint-Cyr-i hős, aki fehér kesztyűt húzott még föl az ároktöltésen, s úgy indult neki a németnek gavallérosan – három lépésnyire. Még a vén Szent Ferenc-tisztelő, de nem követő Paul Sabatier is háborús húrokat penget, s a másik umbriai zarándok, a dán Johannes Jørgensen is szurkálja a németeket. Szóval a pacifizmus szörnyhalállal halt meg, s egyelőre szegre akasztották az elveit. Ez is divat s ömlengés.

Febr. 16. Ismerek egy tehetséges embert, aki mindenféle inaszakadtában szenved, s mikor beszéltem vele Istenről, lélekről, pantheistának mutatkozott be: minden isteni a földön, Isten realizálása a történet, nem tudom miféle istenülés felé halad a világ – ez a szerencsétlen, aki csak akkor juthat el székétől az asztalhoz, az asztaltól az ágyhoz, ha valaki nyakába veszi kihízott, szőrös testét s úgy cipeli. Biztos forrásból tudom, hogy ez a szőrös »istenke« a bordélyházba is cipelteti magát. Van-e undorítóbb s természetellenesebb helyzet s cselekvés? Az emberi rút szenvedély a maga izzadmányait isteneknek gondolja, mint az indiánok az ő fából faragott s rikítóan kifestett szörnybálványaikat isteneknek hiszik. Európában a szörny-kialakítás fogalmi világban grasszál; a filozófia az, mely emancipálta magát Istentől, s következőleg az ötletes, a szertelen, a fajtalan s degenerált embert ott alázza meg Isten saját csúf alkotásában. Perdam sapientiam sapientium. Ridebo in die novissimo. Lesz ez kiállítás, lesz ez műcsarnok, mikor az ember kitárja kegyetlen undokságait s káromkodó butaságait! Csak az isteni rend, mely a teremtményeknek kijelöli a helyét, magasztalja föl az embert. Ne azt higgyük, hogy istenek vagyunk, s mindent tehetnénk, amit akarunk, hanem azt, hogy e félszeg, csél-csap lelket Isten akaratához idomítsuk. Ez az út az istenüléshez.

Márc. 5. Kaptam egy darab fekete márványt, valami hegyi patak gyaluja faragta s fúrta, s egy darabot símává tettek, s az áll rajta: »Doberdoi emlék 1915–1916. 17. h. gy. e.« Volt itt egy kiállítás a 17. h. gy. e. hősi tetteiből, s emlékül ezt vettem. Rettenetes dolgokat beszélnek a kavernákról, a gázkiömléstésről, a rémes agyonszurkálásról s robbantásokról. Akik ott elestek, azokat ott temetik; kikről tudják, hogy mi a nevük, kikről nem. S.-né fiától is kaptam rózsát, szivartartót mindenféle lövedék-héjből formálva. Úgy látszik, De Maistre-nek van igaza, hogy a háború egy isteni világitélet, rémséges büntetés. Nekem az bevilágít, hogy a káromkodó népeket Isten így sujtja. Egymást gyilkolják ... bár meg is térnének! S mikor nem lesz háború? Talán, ha a népszövetség teremt békét? No, ez a 10%-ra szifilitikus társaság aligha fogja azt létesíteni!

Ápr. 15. Nincs rémségesebb tapasztalat, mint élni e rettenetes világban s látni az »emberek« örjöngését. Százezrek s milliók pusztulnak el, rémséges szenvedések s rokkantságok, sötét sorsok szakadnak más százezrek nyakába; s mindez a pénzért, a gazdasági érdekekért, a népek gyűlölete, s utálatos barbársága miatt. Az ember a rémülettől s utálatától szörnyet halhatna; magam sem tudom, hogy hogyan élhetek, hogyan nem süll ki a szemem, hogy nem nyel el a föld, hogy nem fagy meg a vérem, az a ronda, csúnya, ezer méreggel inficiált vér, mely végre is az emberiség vére. Hangzik felénk az isteni szó ... vigyorog ránk az ördög. Megkönyékez néha az ég, Fölség, azután meg megnyílik a pokol s okádja émelyítő füstjét... Hallom a concupiscenciák rettenetes átkát; de hát a világ szalad előre, s öl s gyilkol s poklokat kanyarít maga körül. Hát meddig tart a halál s gyűlölet e tatárjárása, s mikor fárad ki a fanatizmus? Mi lesz az, ami megfordítja az embert? Embert fordítani nem a külvilág, hanem a belvilág szokott; de a külvilágnak is meg kell fordulnia a jobb emberektől. Azután meg, mily izzó kín és szégyen nekem, hogy ezek keresztények!

Ápr. 24. Lehetséges, hogy azelőtt, a béke idején az ember jobban bízhatott magában s az emberiségben s az értelemben, s elhihetette, hogy ez a haladás csillaga. Mióta azonban a világkatasztrófa ránk szakadt, mióta milliószámra pusztítják egymást, mióta nemcsak

fiatalemberek, házasok, édesapák, tudósok, nagyreményű sarjak holttesteivel vannak megrakva harcterek, árkok, völgyek, hanem az özvegyesség, árvaság, a csonkaság s rokkantság ezerféle gyásza s gyötrelme üli meg Európát; mióta az állatiasság teljesen kiverődött az emberiségen s az erény helyén a düh, a gyűlölet, a bosszú, a szifilis burjánzik: azóta az egész úgynevezett kultúra máznak, fityegő rongynak, tehetetlen flancnak bizonyult, s a jobb embereket is a bűn, a romlás, a züllés taszigálja lefelé. Mi lesz velünk, ha majd meglep a drágaság, ha nem lesz kenyér? Az emberiségnek a szintája az érzéseket, a jóságot véve egyre lejjebb száll, s a sok szenvedéstől s az állati sorstól a jóindulat, a szívesség, a finomság a durvaságnak, komizságnak ad helyet. Nos és mit csinál az ész? Összekunkorodik, mint a tüzes széndarabok gyűrűjében a skorpió; nem bír a helyzettel. Nem bír a dölyffel, a szenvedélyekkel, az önzéssel, a bálványokkal. Nem bírja megállítani a züllést, a romlást; s azért oly bizalommal nézek föl az egyházra, s Pál apostolra gondolok, aki »introgessus in synagogam cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans et suadens de regno Dei« (Act. 19).

Ápr. 25. Még azt sem jegyeztem föl, hogy elsütöttem a nagy ágyút az Omge [Orsz. Magyar Gazdaegylet] gyűlésén s beadtam a földosztásról indítványomat. Röviden jeleztem s okoltam meg, hogy miért. Örökbérletet gondoltam, mert másra nincs pénz; s ezt az örökbérletet úgy, hogy ne érezze a bérlő, hogy bérlettel hanem valami »örök«-ké övével áll szemben. Nekem ezeket a gondolatokat Malcomes Gyula, bécsi külügyminiszteri titkár vagy tanácsos adta; övé az egész terv; én csak egyházi szempontból tettem kifogástalanná. Máris megkezdődött a sajtóvélemények árama; a Világ is borzasztóan kifent, s kapok iratokat s telegrammokat mindenfelől. Igazán nagy követ dobtam a »Velencei« magyar tóba, ebbe a széles, sekély vízbe. Most kavarog s gyűrűzik. – Lehet mindenféle kifogást emelni e javaslat ellen; de azt el kell ismerni, hogy a népet magyar keresztény irányban kell földdel megtámogatni, – *no és a latifundiumok igazán megérték a megosztásra már nálunk is.*

Ápr. 30. A féleszű kultúrdivatok közé számíthatom méltán a »japán-kultuszt«. Azt se tudtuk, hogy honnan egyszerre ez a hasonfekvés »Nippon« előtt. Igen, a cseresznyevirágos, krizantémos bölcs emberké, – az a fölény mindenben a keresztény kultúra fölött, ez az örök fiatalság a lehervadt Európával szemben, és Kukuzo szentimentális erkölcsi tisztasága a döglődő nyugati civilizáció büzével szemben! Hát ez a bűbáj is szétfoslott, s ahelyett a materialista, fölmetszett hasú, harakiri igazi kikiriki-szózat.

Máj. 15. Jóllehet tele vagyok a háború iszonyatával, azért nem becsülöm alá azt az óriási erőt, mit a világtörténetbe állít bele a világháború; s bár most elállt a pacifisták nyávogása, s ők is úgy tesznek, mintha bámulnának, én föltétlenül meghajtom pálmámat e rettenetes történésben megnyilatkozó lelki erő előtt. Egymást leszúrni rémség; de győzni akarni s legyőzetni nem akarni, a *nyers erővel, időjárással, éhséggel, álmossággal megküzdni tudni*, – helyén kitartani s azt soha el nem hagyni: az ugyancsak érdemel elismerést. A háború állati dühbe foglalja az ember hősiességét. A kereszténység elismeri s tiszteli a kardot, a keresztény morális igazságos háborút ismer. Kinek lesz igaza? Vagy tán a háború is gyermekbetegsége az emberiségnek, s kultúrája kivetí belőle az erőszakot? Lehet-e ezt hinni annak, ki tudja, hogy a kultúra alatt ott lappang az eredeti bűn, a nagy bukás? Ezt a bukást meg nem szünteti semmi.

Jún. 4. Father Boehm botránkozott, hogy hogyan adhat az Isten annyi kegyelmet, áhitatot és buzgalmat az amerikai szektáriusoknak, akik apostolkodnak, áldozatokat hoznak etc. Hát az Isten kegyelmet ad az egyház testén kívül állóknak is, de hogy ily túlzott mértékben is, az más kérdés. Nem akarom lekicsinyelni a szektáriusok buzgalmat; de szó, ami szó, ki tudja azt, hogy az Isten mily természetfölötti kegyelmet s mennyit ad? Úgy látom, hogy a kegyelem a lélek legbensőségesebb kialakulására adatik, a finom szövetekre, a világ előtt esetleg sehogy sem latba eső lelkületre. Ami az embert tisztává, alázatossá, önzetlenné, áldozatossá teszi Isten előtt, arra adatik a kegyelem. A többiben, ami a külső hatásra

vonatkozik, annyi lehet a természet, a természetes akarat, a szenvedély, a vállalkozási lendület, az egyéniség súlya, hogy igazán nehéz meghatározni, hogy mi van kegyelemből, mi természetből. Vegyük az egyháztörténet nagy alakjait – a nagyot úgy értem, hogy hatalmas – például Marciont, aki a II. században már »megreformálta« a kereszténységet s fölfödözte »az idegen istent«, s oly »egyházat« szervezett végig az akkori világban, hogy a katolikus egyháznak szervezeti kiegészítésére agit adott. Ez bizonyára nagystílusú organizátor volt. Nos, mit mondhattak róla a II. századbeli Father Boehmök? Nem értették a kegyelmek bőségét, a buzgalmat, a vértanúságot (ilyen is volt!). Azt gondolom, hogy a kegyelem az ember lélekmagvát szövi, az élet leggyöngédebb szárait, melyek összekötnek az Istennel. A »rumli«, az »akció« s agitáció, a »népmozgalmak«, még a Salvation Army utcai tüntetései, a prédikátorok sikerei is esetleg kevés természetfölötti, vagy mondjuk, túlsok természetes elemet foglalnak magukban. Ebből következik az objektív elemeknek, a tannak, az egyházi kereteknek szükségessége.

Aug. 23. Stendhal azt írta Mezzofantiról: Quoique si savant, il n'était pas bête²⁴³. Ezt azonban nem lehet minden tudósról mondani, sőt az elsőértelemben az: savant, donc bête! Ilyen bête sok tudós ember. Filozofál, de világtól s valóságtól elfordulva... Das reine Denken; okoskodás egy fejben, melynek minden salugáterje le van eresztve. Az ilyen tudománytól borzadok!

Az életrealitás jó elve az is, amit Karl von Löwenstein egyik nevelőjének mondott a nevelőnek édesatyja; azzal bocsátotta el fiát nevelő szerepére: Mach, daß der Fürst sich nie vor einer guten Flasche Wein, aber auch nie vor einem Rosenkranz fürchte²⁴⁴. Német életrealitás!

Aug. 26. Történt valahol, hogy sváb községben a plébános buzdította az embereket, hogy menjenek templomba, mert hisz az Isten látja őket, mikép támaszkodnak neki a templom falának s ácsorognak a téren. Erre egy jó asszony azt mondta: Ja, Herr Pfarrer, die Männer gehn jetzt nicht in die Kirche, weil sie im Krieg eine grosse Pein gehabt, und da sagen sie: wird er uns auch vor der Kirche nicht sehen!²⁴⁵ Ime, a gyakorlati nagy botrány; a hit a szenvedésen hajótörést szenved. Már most olvasom, hogy az Isten hogyan dicsőíti meg szentjeit halálukban: vértanúságot vagy nagy szenvedéseket küld nekik. Pál apostol recitálja: sancti sunt, in occasionem gladii missi sunt. Be kell állni Santo Stefano római templom közepére s végignézni a vértanúk kínjait: die große Pein, az ott is volt. De milyen! De lélek volt hozzá, hűség, szeretet, nagy hit, nagy várakozás az örök kapuk előtt, nagy hősiesség; csupa éthosz! Ahová nyúlsz, éthosz fakad! A szenvedésben megmarad a tentáció, melynek az Úr kifejezést adott: Deus meus ut quid dereliquisti me [Istenem, miért hagytál el engem.]; s a kedves görög leány, Agatha: agonem suum Domino commmendavit [haláltusáját az Úrnak ajánlotta]; s Ágnes: expansis manibus ad Deum orabat [Kitárt karokkal Istenhez imádkozott.]... Érezték <a szenvedést>, de nagyon láttak más világot, s nagyon szerettek. No, a gondolkodónak nincs nehézsége abban, hogy a katonákat a vértanúkkal össze ne hasonlítsa. Dort ist die Pein ohne Licht und Gott; hier die Pein in der Liebe Gottes. Mily más fogás a szentek fogása, mellyel a kínhoz nyúlnak s Istentől veszik, s azok fogása, akik épen Istent nem látják ott, s csak a rossztól kótyagosodnak meg. Hát természetes, hogy a lélek minden ... minden. A sötétségen át örök világosságot s a vértanúk kínjaiban az Isten dicsőséges kegyelmeit látja. Laus Deo!

Itt az örök jubilus, a győzelmes élet hömpölygő folyamának a szépség s a bravúros művészet harsogó és vakító formáiba való lefogása ... az igazi barokk! A lelkek élete barokk

²⁴³ Jóllehet olyan tudós volt, nem volt ostoba (barom).

²⁴⁴ A herceg sohasem féljen egy jó üveg bortól, de a rózsafüzértől sem.

²⁴⁵ Igen plébános úr, a férfiak most nem mennek templomba, mert a háborúban sokat szenvedtek, és azt mondják: a templom előtt nem fog látni minket.

stílusban emelkedik, hullámszik, leng, lendül, táncot karikázik, cikázik s hömpölyög az Istennek látványosságul! ezen örülni, együtt lengeni, énekelni, tombolni, cikázni s harsogni kell. Együtt, együtt... S ha szenvedek, akkor gondolkodom arra, hogy kigyulladt s fölzaklatott lelkem a szellemiség, a legyőzött anyag mesteri szépség-formáiba öltözik ... Io triumphe! Uram, szenvedésem, bajom ezután már csak a barokk-templomok mennyezetén nyiladozó mennyországok stílusában fejezhető ki ... abba nő bele, úgy virágozik ki...

Szept. 24. Aut mori, aut pati... non mori, sed pati – az Úr Jézus jegyeseinek fölséges megnyilatkozásai... ez pedig mind voltaképpen azt jelenti: aut mori, aut amare... non mori, sed amare²⁴⁶. Igen, valahogy ezt jelenti – azzal a hozzágondolással, hogy azután még inkább szeressünk; örökké, nagyon. Mivel a szerelem az Istentől való s az egész emberiséget leginkább egybekötő, összefűző és boldogító kötelék, azt kell gondolnom, hogy az Isten-szeretnek is a legédesebb s legérthetőbb szimboluma. Azért az Énekek énekében is a páros szeretet az Isten-szeretnek a legfölségesebb s legbeszédesebb hasonlata. Ez az erosz azt a másik nagy eroszt ismerteti meg velünk. A materialisták ezt csak úgy magyarázták, hogy az égi szeretet csak travesztíája a földi szerelemnek. Nem így van; de a legédesebb szeretet a leghívebben világítja s közelíti meg a felső eroszt. Ez még édesebb, ez még tüzesebb, még andalítóbb, emelőbb s kielégítőbb.

Sokan botránkoznak az Énekek énekén. Miért? Hogy erosz? Hogy a jegyes átöleli a jegyesét? Hogy szívja ajkát s összecsókolja? Tény, ezt teszi a földi erosz; de ez mind csak analógiája annak az édességnek, búbjának, annak a közelségnek s meghittségnek, mely a lélek Istennel-egyesülésében bennünk áradó boldogsággá lesz. Az ószövetség szerette a két eroszt egymáson nevelni; a keblen az Isten keblét, az ajkon az Isten ajkát, az édes ölelésen az ő ölelését merte elének állítani. Igen, merte. Gondolom, hogy a tiszta szerelem Istenhez emelheti a szerelmeseket, lelkeiken a tűz fölfelé világít, ajkaikról Isten mézét szívhatják. Ha pedig egy leány Krisztus jegyese lesz, akkor ez nem az Énekek éneke esete, hanem az ilyen átviheti minden, a földi szerelemre irányítható érzését is az Úrra; azonban ezek a tendenciák csak lépcsőfokok, melyeken az igazi krisztusi szeretethez eljut, mely önmegtágadást, áldozatot, szenvedést, akar, mint az igazi s hamisítatlan szeretetnek zálogát, mondjuk fémjelzését! Amen! Jesu, rex virginum, miserere nobis! – Nemcsak nem gondolom következőképpen, hogy az égi erosz csak lenyomata és visszfénye legyen a földi erosznak, hanem mivel az égi az alap s a földi a funkciója, azt gondolom, hogy a földi erosz kimondhatatlanul édesebb, fölségesebb, tisztultabb lesz, ha az égi erosz járja azt át. Istenem, szeretni ... minden földi eroszt Istennel átjárni s áttüzesíteni!

Dec. 9. Megtartottuk a megyei közgyűlést s elparentáltuk a királyt, Ferencz Józsefet, ki november 20-án meghalt. Én voltam a szónok. Mondtam sokat, ami minden szempontból elfogadható volt, s amivel tartozunk neki. Aki ilyen zúgban él, mint mi, annak kár okoskodnia, s bár kell hinni egy nemzeti hivatásban, azért lehetséges, hogy a hivatásnak már megfeleltünk s most még lézengünk. Isten nyugosztalja a királyt; nem ítélek, hiszen egészen más világban s más levegőben élek; mit tud a libella, mely a víz színén karikázik, a csíkok s a pontyok s a békák életéről és indulatairól! Ah, csak föl a tiszta érzések s a hamisítatlan élet levegőjébe! föl, föl, az Isten átlátszóságába! ott van igazi élet, a többi labor et dolor et ... rubor! – De meghalt az egyház főkegyura Magyarországon s előtte elmentek azok a Simorok, Samassák, Schopperek, Ranolderek, Kovácsok, Rimelik, Moizesek, Palugyaiak, Roskoványiak, Zalkák... no, meg a káptalanok, a Majtényiak, Feketék, Krajcsikok, Fertsekek, Marcik, Gyurcsekek, stb. óriási dependenciás, aranykeresztes sorai. Most ott van köztük a Sacratissima Majestas...

²⁴⁶ Vagy meghalni, vagy szenvedni ... nem meghalni, hanem szenvedni ... vagy meghalni, vagy szeretni ... nem meghalni, hanem szeretni.

Mondhatni, hogy a magyar egyház saturnusi korszaka bevégeződött, s új korszak kezdődik. Erre azonban, úgy látszik, lesznek előkészítő tapasztalataink. Istenem, Istenem, hogy minket csak hátbaütésekkel s külső megpiszkálásokkal lehet előbbre vinni! Így van az egyházi fejlődés nem belső erők feszülésétől, hanem külső stimulusok behatásától függővé téve. Az egyház talán azért is így van beállítva a világba, mert külső dolgokkal, rendeletekkel úgy sem lehet rajta segíteni; az ő regenerációja a lelkek fölborzolása; az ő mótórát a szentek szelleme fűti. Ezt a hatalmat pedig nem korlátozza semmi. Azért hát *Raum für die Heiligen, freie Bahn für die Helden!* – *Requiescat Sacratissima Majestas cum tota sua curia episcopali et canonicali in pace!*²⁴⁷

²⁴⁷ Teret a szenteknek, szabad pályát a hősöknek. Nyugodjék békében Ő Szent Felsége egész püspöki és kanonoki kúriájával együtt!

Függelék: Prohászka naplójegyzeteinek kéziratai

Prohászka Ottokár (1858–1927) Összegyűjtött Munkáinak 25 kötetét Schütz Antal rendezte sajtó alá tanítványai és rendtársai segítségével; az óriási munkát húsz hónap alatt végezte el. (Az I. kötet bevezetője 1928. július 2-án, a XXV. köteté pedig 1929. július 31-én kelt.) A díszkiadást a Szent István Társulat jelentette meg. Azóta újabb gyűjteményes kiadás Prohászka műveiből nem jelent meg, elsősorban a kommunista cenzúra miatt.

A Vass Péter piarista (+1982) és Belon Gellért püspök (+1987) által előkészített, több kötetre tervezett antológia hányatott sorsát itt nem részletezzük. (Lásd: *Prohászka ébresztése*, bevezető és Koncz Lajos: *Jel*, 1995. február.) A tervezett, de ki nem adott antológia a Schütz-féle kiadásból sokat átvett volna, a kiadatlan Prohászka-írásokból pedig több naplójegyzetet (főleg a Shvoy-hagyatékot) és számos levelet közölt volna.

Most, hogy újra szabadon kibontakozhat a Prohászka-kutatás, egyik legsürgetőbb feladatnak tartjuk a naplójegyzetek minél teljesebb kiadását, hiszen ezek vetnek fényt Prohászka belső világára, személyiségére és apostoli buzgósága forrására, misztikájára. Ahogy annak idején Schütz Antal megjegyezte, Prohászka – aki nyilvánosságra nem szánt följegyzéseiben „leírja lelke legrejtettebb mozdulásait, titáni szellemének vívódásait és felelet-kereséseit, a lelki embernek legtitkosabb problémáit és kínjait” – *nem gyakorolta a „kettős könyvvitelt”*: „egészen evangéliumi arányokban egyenes és együgyű lelke nem ismer hátsó gondolatokat, szépitgetést, takargatást”. Ha ezt figyelembe vesszük, naplójegyzeteiből „Prohászka nagy lelki tisztasága, gyermekded hite, egyháziassága, páratlan bensősége új fényben ragyog.” (23, VII)

Mindenekelőtt idézünk abból a bevezetőből („Prohászka utóélete”), amelyet Vass Péter piarista a tervezett antológia elé szánt a 70-es évek végén:

„Prohászka naplót vezetett, s naplóit budapesti famulusára, Némethy Ernő plébánosra hagyta, aki többféleképpen megcsonkította az eredeti följegyzéseket; két füzetet pedig elveszített. Schütz Augustinus nyomán Soliloquiának keresztelte el a naplókat, és jelentős részüket kiadta. Több olyan részletet azonban nem közölt, amelyben Prohászka radikális hangon harcol a reformokért (pl. földreform), vagy kemény kritikával illeti az egyház és papság konzervativizmusának felelőtlenségét, vagy ahol Prohászka a maga emberi vívódásait, konfliktusait tárja fel. Ezeket a részleteket az olvasó a mi antológiánkban megtalálhatja.

Köztudomású, Prohászka egyszerre több naplófüzetet is vezetett. Így előkerült 8 naplófüzet, amely a múlt század utolsó évtizedét fogja át (1889–1901-ig) kb. 1000–1500 oldal terjedelemben, és bennük nyomonkövethető az Elmélkedések születése. – E füzetek minden valószínűség szerint a Némethy-hagyatékból származnak.

A följegyzésekben Schütz több hézagot konstataált. Az egyik 1989 és 1911 között, a másik 1916 és 1918 között található. Mint láttuk, 1901-ig megkerült 10 év anyaga. Ellenben a nagy találatot a Shvoy-hagyatékban őrzött 1904–1919 közötti jegyzetfüzet hozta, amely Prohászka egyik legérettebb alkotásaként itt a mi válogatásunkban jelenik meg először.”

A Horváth Kálmán plébános (+1975) által összeállított, még kéziratban levő Prohászka-riportok (*Ottokár püspök a szívekben*, 1972) 143–144. lapján ezeket olvassuk:

„Prohászka püspök úrnak lelki gyermeke és szinte budapesti titkára és állandó kísérője volt Némethy Ernő pápai kamarás.

Óreá hagyta Prohászka püspök úr szellemi hagyatékát. Egész lakását megtöltik a Prohászka-relikviák, kéziratok, emlékek, a reá vonatkozó irodalom. Évek óta dolgozott egy Prohászka-életrajzon is. Hatalmas anyagot gyűjtött össze hozzá. Lassan adogatja át az emlékeket. Érezni lehet minden alkalommal, hogy nehezen válik meg tőlük. A *Soliloquiá*-nak

a hat füzetnyi kézírata is nála van. Ebből két füzetet már átadott Székesfehérvárnak, és megígérte, hogy a többit is hamarosan átadja. Amikor a füzeteket nézegettem, láttam, hogy áthúzás és néhány helyen *kivágás* van a füzetben. Megkérdeztem, hogy mik ezek. A válasz az volt, hogy olyan lényegtelen részletek, amelyek fölösleges, hogy nyilvánosságra kerüljenek. Hibáztatta Schütz Antalt is, aki szerinte többet közölt nyilvánosságra, mint kellett volna. Állítása szerint Széchenyi István is még a halálos ágyán is adott utasításokat, hogy mely részek maradjanak ki naplójából. Reám hagyta az egész hagyatékot – mondotta Némethy Ernő –, tehát nekem kell eldöntenem, hogy mi az, ami nem a nyilvánosság számára való. Kértem, hogy ezeket a részeket se semmisítse meg. Egy másik alkalommal Shvoy Lajos megyéspüspök úr látogatta meg Némethy Ernőt, és szintén kérte, hogy ne semmisítse meg ezeket a részeket. Néhány helyen csípős megjegyzéseket tesz, főleg politikai vonalon – válaszolta Némethy Ernő – és felesleges, hogy ezek a részek nyilvánosságra kerüljenek. Shvoy püspök úr azt válaszolta, hogyha Prohászka csíp, az is szellemes. Eredményt tehát nem értünk el. Azonban mégis nyugtalanította Némethy Ernőt állásfoglalásunk, és egy következő látogatás alkalmával elővette a kivágott kis szeleteket, és felolvasta őket azzal a gondolattal, hogy én is látni fogom, hogy ezek teljesen fölöslegesek, és hogy helyesen járt el. Utána jelenlétemben el is tüzelte ezeket a részeket. Nem sok volt az egész, pár oldalt tenne ki.”

Belon Gellért feljegyzéseiből tudjuk, hogy neki sikerült megmentenie a kivágott naplórészletek egy részét. Némethy ugyanis az őt ápoló Szerényi Angéla nővért (a Szociális Missziótársulat tagját) barbár módon esküvel kötelezte arra, hogy a kivágott részeket égesse el. De Belon az utolsó pillanatban kiragadta a papírszeleteket a nővér kezéből, és jórészt visszaillesztette őket eredeti helyükre.

Némethy Ernő Schütz Antaltól visszakapta az összkiadáshoz használt naplók kézíratait. A kutatások kiderítették, hogy Schütz nem látott minden naplófeljegyzést; pl. nem az ún. Shvoy-hagyatékot, ami a kiadatlan írások legjelentősebb része (Koncz a *Modern katolicizmus* című antológiában nagyon keveset közölt belőle), és azokat a füzeteket sem, amelyek az 1890-es évekből valók. Ezek igazában nem naplók, ahogy Vass gondolta, hanem a sajátos „műfajhoz” sorolandók: Prohászka mint esztergomi spirituális túlnyomó részben a kispapoknak punctáknak, esti elmélkedési pontoknak szánta a feljegyzéseket. Vass jól látta, hogy ezekből születtek meg később az *Elmélkedések az Evangéliumról* kötetei. Prohászka reggel elmélkedett, elkezdte lejegyezni meglátásait (vannak egészen személyes jegyzetek is, amelyek naplójegyzeteknek tekinthetők), majd pontokba szedve kidolgozta az elmélkedéseket, amelyeket a seminaristáknak mondott el. Találunk ezek között lelki gyakorlatos feljegyzéseket is, valamint kidolgozott ünnepi beszédeket. Van olyan beszéd, amely már (átdolgozva) megjelent nyomtatásban is. Az ebből a korszakból való lelki gyakorlatos jegyzetek most jelennek meg először.

Egészen más jellegű a Shvoy-hagyaték. Ez a naplófüzet valóban a *Soliloquia* anyagához tartozik; úgy látszik, annakidején nem került Schütz kezébe. A füzet az 1904–1919 közötti időszakot öleli fel. Prohászka legérettebb feljegyzései személyes, lelkiségi és teológiai kérdésekről. Erre az időszakra esik akadémiai székfoglalójának kidolgozása és az index-ügy is, ezért felbecsülhetetlen háttér-információt jelent. (Lásd: Szabó F. tanulmánya a PÉ-ben: „*Prohászka és a modernizmus.*”)

Úgy döntöttünk, hogy a Shvoy-hagyatékot a *Soliloquia II. kötetében tesszük közzé, mivel 1919-ig tartanak, tehát kiegészítik az I. kötetet. Hozzá válogatunk még személyesebb részleteket az esztergomi „puncta-füzetekből”, így a Schütz-féle kétkötetes Soliloquiát jelentősen kiegészítjük, főleg azoknak az éveknak a feljegyzéseivel, amelyek Schütznel nagyon hiányosak. Hálásak vagyunk Vass és Belon „előmunkálataiért”, hiszen ők egyrészt legépeltették a most majd közzéteendő jegyzetek jó részét, és egybevetették a gépelést az eredetivel; továbbá összegyűjtötték a Schütz-kiadásból kimaradt (a főleg Némethy által kivágott) részleteket, amelyeket a megfelelő helyre illesztünk. Az ÖM két *Soliloquia*-kötetét*

tehát nem bontjuk meg, csak a hiányzó részekkel kiegészítjük. Az általános bevezetés és a kiegészítések miatt az I. kötet túl vastagra duzzadt volna, ezért az I. kötetből az 1919-es jegyzeteket áthelyezzük a III. kötetbe.

Köztudott, hogy „Prohászka az ő határtalan igénytelenségében és takarékoságában (...) nem költött papírra; nagyobb műveit és cikkeit általában elhasznált levélpapírosnak, beadványoknak stb. a hátlapjára írta; naplójegyzeteit is másoktól elhagyott, félig elhasznált füzetbe írta; ha ezekből kifogyott, akármilyen keze ügyébe eső ívpapírt hajtogatott össze. Később lelki gyakorlati elmélkedéseit mindig ilyenekre írta, külön is tartotta, gonddal őrizte, és szemmel láthatólag később is sokat olvasta. Azért ezekből több is maradt meg: ellenben a rendes naplófeljegyzésekből nem egy elkallódott, hisz az itt közöltek akárhányát szintén úgy kellett kiásni a hagyatékából.” (23, VI)

Ahol létezik az eredeti kézirat, a Schütz által kiadott *Soliloquia*-szövegeket is ellenőriztük, javítottuk. (Ezt a feladatot részben elvégezte Vass Péter saját *Soliloquia*-példányán, ezzel nagy segítségünkre volt.) Több esetben viszont hiányzik kisebb-nagyobb szakaszok kézírata, amelyet Schütz használt, így az ÖM szövegét közöltük változatlanul.

A kézirat *átírásánál* jórészt Schütz Antal módszerét követjük: Prohászka fogalmazását, nyelvezetét hűségesen megőrizzük, tehát stílus- vagy nyelvi retusálást nem alkalmazunk; viszont feloldunk bizonyos rövidítéseket, és jelöljük a szentírási utalásokat.

A függelékben közölt tájékoztatón kívül még a lapalji jegyzetekben kap további magyarázatokat az olvasó. Az idegen szavakat, szövegeket általában lefordítottuk: ha néhány szóról van szó, akkor a szövegben szögletes zárójelben hozzuk a fordítást, ha a szöveg hosszabb, akkor a lábjegyzetben.

A Naplójegyzetek I. és III. kötetében *dőlt* betűvel jeleztük az új szövegeket. A II.-ban erre nincs szükség, mivel itt szinte minden új, kivéve a *Modern Katolicizmusban* közölt rövid részleteket a Shvoy-hagyatékából.

(Sz. F.)